



**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА
ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ**

ВСЕУКРАЇНСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ
ВІДНОСИН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**



23 листопада 2022 року

УДК 347+349.2

С 89

С 89 Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів: матеріали Всеукр. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 23 листоп. 2022 р). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 644 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

КИЯН Володимир Якович, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

РЕЗВОРОВИЧ Кристина Русланівна, завідувач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

ЗОЛОТУХІНА Лілія Олександрівна, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

ЯРОШЕВСЬКА Тамара Василівна, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

ОБУШЕНКО Наталія Миколаївна, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ Олександра Володимирівна, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

ПОЛЩУК Марина Геннадіївна, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

ТИМЧЕНКО Лілія Михайлівна, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

Збірник містить матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, у якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України. Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Матеріали подано у редакції авторів тез.

© Автори, 2022

©ДДУВС, 2022

ЗМІСТ

| | |
|--|-----------|
| РОЗДІЛ 1. ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ | 22 |
| БАТЮК В. Д. ЗАКОННІ ПРАВА НА ОСВІТУ | 22 |
| БЕЗСОНОВ Ю. К. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР З НЕФІКСОВАНИМ РОБОЧИМ ЧАСОМ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ..... | 23 |
| БЕРВЕНО О. М. ЗАХИСТ НЕЗАРЕЄСТРОВАНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМІСТЬ..... | 25 |
| БЛЯК В. О. РОЗБІЖНОСТІ В ПЕНСІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН СНД ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ..... | 30 |
| БОНДАР О. С. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР З НЕФІКСОВАНИМ РОБОЧИМ ЧАСОМ | 32 |
| БОГАТИРЬОВА А. О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРОПЕРАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ | 36 |
| ГАПОЧКА К. В. ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ПРАВОВІЙ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ЗАНЯТОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19 | 39 |
| ГЛАДКИЙ В. В. ОЗНАКИ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС НА АНТИКОРУПЦІЙНУ БЕЗПЕКУ | 42 |
| ГЛЯН Т. Д. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД БУЛІНГУ | 45 |
| ГОЛИК Ю. Ю. ГЕНЕЗА ПРИНЦИПУ ПІДЗВІТНОСТІ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ..... | 48 |
| ГОЛОВАНЬ Т. Г. НОВАЦІЇ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ЯК ЗАПОРУКА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ..... | 53 |

ГОРОХОВСЬКА О. В.

ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ (UMOWA ZLECENIE) ЯК ФОРМА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА 57

ДІЛІГУЛ А. С., ЩЕРБИНА К. А.

ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ 59

Дорол К. І., Смолярова М. Л.

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У МАЙБУТНЬОМУ 61

Дяченко О. А.

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН 63

Жернаков В. В.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ І ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ 66

Заритова А. В., Киян В. Я.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН..... 70

Заруцька І. О.

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ..... 73

Золотухіна Л. О.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ 75

Ілющенко А. С.

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНЬОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ..... 79

Киян В. Я.

ЩОДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГНУЧКИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОЧОГО ЧАСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 81

Коваленко О. О.

ЩОДО ОБҐРУНТОВАНOSTІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАХИСТ ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНИМ ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПЕРІОДУ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ 85

| | |
|--|-----|
| КУЗНЕЦОВА К. І. | |
| СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ..... | 88 |
| ЛИМАНСЬКИЙ П. П. | |
| ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ | 91 |
| МЕЛЬНИК К. Ю. | |
| ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ | 93 |
| МЕЛЬНИК О. О. | |
| ПРОБЛЕМАТИКА АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ..... | 95 |
| НАГОРНА О. О., КАЙКО В. М. | |
| ОХОРОНА ПРАЦІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ | 97 |
| НАГОРНА О. О., ФОМЕНКО В. В. | |
| ОСНОВНІ ГАРАНТІЇ НА ВІДПОЧИНОК У РОБОЧИЙ ЧАС ПЕРЕДБАЧЕНІ КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ..... | 99 |
| НАГОРНА О. О., ЧЕХУТА М. О. | |
| СТАТУС САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ..... | 101 |
| ОБУШЕНКО Н. М. | |
| ДО ПРОБЛЕМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА СПЕЦІАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ У СФЕРІ ПРАЦІ | 103 |
| ОБУШЕНКО О. М. | |
| ОХОРОНА ПРАЦІ ЯК ОBOB'ЯЗКОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ | 107 |
| ОРЛОВА В. О. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ | 111 |
| ПОВАЛЕНА М. В. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З ДИСТАНЦІЙНИМ ПРАЦІВНИКАМИ..... | 113 |
| ПУЗИРНИЙ В. Ф. | |
| ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ | 116 |

| | |
|--|------------|
| СВИСТУНОВА О. В. | |
| ПРАВО НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ | 119 |
| СІЛЬЧЕНКО С. О. | |
| ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ..... | 121 |
| СМОЛЯРОВА М. Л. | |
| ВИКОРИСТАННЯ РОБОТОДАВЦЕМ МОТИВАЦІЇ ДЛЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ..... | 124 |
| СТЕПАНЕНКО Н. О. | |
| ПОКРАЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ..... | 126 |
| ТЕЛЧЕНКО А. В. | |
| ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ | 129 |
| ФАТЄЄВ Я. В. | |
| ЩОДО ЕКСПАНСІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА У ПИТАННЯХ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАЦІ В ІТ-КОМПАНІЯХ, ЩО ВХОДЯТЬ У СИСТЕМУ ДІА СІТУ..... | 132 |
| ЧОРНОУС О. В. | |
| ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ПОДОВЖЕНОГО ВОЄННОГО СТАНУ..... | 134 |
| ЯКУНІНА А. О. | |
| ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ПЕРЕВАГИ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО ЗАСОБУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В СФЕРІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.... | 137 |
| YAROSHENKO O. | |
| CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN GENDER EQUALITY IN SOCIAL SECURITY | 140 |
| РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС | 145 |
| АББАСОВ САМІР САЛЕХ ОГЛИ, НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ О. В. | |
| ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ | 145 |
| АМЕЛІНА А. С. | |
| ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ..... | 149 |

| | |
|---|-----|
| Барчук А. Б., Логінова М. В. | |
| ПІРАТСТВО ЯК ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ: ПОНЯТТЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ..... | 151 |
| Бондар Е. Р. | |
| ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБЛІКУ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ..... | 154 |
| Бублік С. П., Бондар О. С. | |
| ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ | 157 |
| Бідняк С. С., Моїсеєнко Д. М. | |
| ПРАВИЛА ОБ'ЄДНАННЯ ПОЗОВНИХ ВИМОГ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... | 160 |
| Буснюк В. В. | |
| ЕЛЕКТРОННИЙ СУД ЯК ОДИН З СПОСОБІВ ЕФЕКТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ..... | 162 |
| Бондаренко А. І. | |
| ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОПОРОДЖУЮЧИХ ОДНОСТОРОННІХ ПРАВОЧИНІВ З НЕМАТЕРІАЛЬНИМИ БЛАГАМИ | 164 |
| Варнавська І. В. | |
| ДИНАМІКА ПЕРЕБІГУ ПРОФЕСІЙНОГО ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ..... | 167 |
| Варуник Б. М. | |
| ОСОБЛИВОСТІ NFT (NON-FUNGIBLE TOKENS)..... | 169 |
| Вахмина Л. А., Логінова М. В. | |
| ПРОКУРОР У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: КОЛІЗІЇ ТА ЇХ ЙМОВІРНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ | 171 |
| Вербицька К. В. | |
| ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – ОСНОВНИЙ ВИД ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА | 174 |
| Вербицька К. В. | |
| ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ОХОРОНИ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЗАПОВІДАЧА..... | 177 |
| Воронова О. В. | |
| ПОНЯТТЯ «ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ» | 180 |

Волик М. М.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА 182

Волошин Б. В., Мітусова К. С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА ВЛАСНОСТІ..... 186

Вольтобрісов А. В.

ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ 188

Гасимова Р. Ю.

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: АНАЛІЗ, ПОНЯТТЯ ВИДІВ ТА СИСТЕМИ..... 191

Городнича К. Д., Мітусова К. С.

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН 195

Галлєй Я. В., Моїсеєнко Д. М.

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 197

Гапотій В. М.

ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ В УКРАЇНІ НА ТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..... 200

Грисенко С. О., Бондар О. С.

ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ 203

Гуменюк О. В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ 205

Голубєва А. Д., Логінова М. В.

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ..... 208

Дяковський О. С.

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 210

Деменко В. М., Логінова М. В.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРАЦІВНИКАМИ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗОКРЕМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 212

Демиденко Д. С., Бондар О. С.

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЯКІ ПРИДБАЛИ ТОВАР АБО ОТРИМАЛИ ПОСЛУГУ В УКРАЇНІ..... 215

| | |
|--|-----|
| ДЖАНИМ А. С. | |
| СПІРНІ ПИТАННЯ З СПАДКОВОГО ПРАВА | 218 |
| ДЯЧЕНКО Є. Р. | |
| ПРАВО НА ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... | 220 |
| ДВОРЯК О. В., МІТУСОВА К. С. | |
| СПАДКОВИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ..... | 222 |
| ДІЛГУЛ А. С., РАДЕЛЬЧУК К. О. | |
| ФІНАНСУВАННЯ І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... | 225 |
| ДІЛГУЛ А. С., КАЛЮТА Д. О. | |
| ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН ЯК НОВИЙ ТРЕНД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ... | 228 |
| ДІЛГУЛ А. С., БУБЛИК Т. Ю. | |
| ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ | 230 |
| ДОЦЕНКО А. О. | |
| ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ | 231 |
| ДЬЯКОВ О. О., МІТУСОВА К. С. | |
| БАНКІВСЬКА ПЛАТІЖНА КАРТКА, ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА | 234 |
| ЖУК В. О., ДІЛГУЛ А. С. | |
| ДОСЛІДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ..... | 237 |
| ЖУРАВЕЛЬ О. Є. | |
| АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ | 242 |
| ЗАЄЦЬ І. С., МІТУСОВА К. С. | |
| ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ..... | 245 |
| ІВАНЕНКОВА Н. М. | |
| ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗПОРЯДЖЕННЯ СПІЛЬНИМ СУМІСНИМ МАЙНОМ ПОДРУЖЖЯ..... | 247 |
| ІВАНОВА М. А., БОНДАР О. С. | |
| ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КОНТРАФАКТНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ | 250 |

| | |
|---|-----|
| ІЩЕНКО М. В. | |
| ПРАВОЧИНИ ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ | 252 |
| ІВАНЕНКО І. О. | |
| ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО У СФЕРІ ДОГОВОРУ НАЙМУ(ОРЕНДИ)..... | 255 |
| КАЙСАРОВА А. О. | |
| ЗАСТРАХОВАНА ОСОБА ЯК УЧАСНИК ДОГОВІРНИХ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН..... | 257 |
| КАРМАЗІНА І. І., МІТУСОВА К. С. | |
| ЗАСТАВА МАЙНОВОГО ПРАВА..... | 259 |
| КОЖУШКО С. І. | |
| ТЕОРІЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В РЕФОРМУВАННІ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА | 259 |
| КИЧАТА Л. О. | |
| АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВПО НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ | 265 |
| КОВАЛЬЧУК Л. О. | |
| СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ | 267 |
| КОПТЕВСЬКИЙ О. Ю., МОІСЕЄНКО Д. М. | |
| ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕНСАЦІЇ СУДОВИХ ВИТРАТ НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ | 269 |
| КОНОВАЛОВА О. С., МІТУСОВА К. С. | |
| ДОГОВІР НАЙМУ(ОРЕНДИ): ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ..... | 271 |
| КОСЕНКО Є. Є. | |
| ПРО ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ | 273 |
| КРЮК А. А., БОНДАР О. С. | |
| ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ | 276 |
| КУЧЕР В. О. | |
| ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ..... | 278 |
| КШЕНСЬКА Д. О. | |
| ПІДСТАВИ ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ..... | 282 |

| | |
|--|-----|
| ЛАГУТИНА В. М., БОНДАР О. С. | |
| ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ПРИДБАННІ ТОВАРУ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ | 284 |
| ЛЕВАДНА В. С. | |
| НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА | 286 |
| ЛЕГКА Ю., ПОЛЩУК М. Г. | |
| ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ | 288 |
| ЛЕЩЕНКО А. С. | |
| ПОНЯТТЯ ГАРАНТІЙ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ..... | 291 |
| ЛИСЕНКО А. А., БОНДАР О. С. | |
| ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ | 294 |
| ЛИСЕНКО А. А., КОБЧЕНКО І. Є. | |
| СІМЕЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ОБМЕЖЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ..... | 296 |
| ЛЯМЗІНА О. В. | |
| ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ... | 299 |
| ЛИСЕНКО А. А., КОБЧЕНКО І. Є. | |
| СПОСОБИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ, ПЕРЕДБАЧЕНІ УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ..... | 302 |
| ЛИСИЦЯ О. О. | |
| ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ СУДУ: ОСОБЛИВОСТІ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ | 304 |
| ЛОГІНОВА М. В., ГОРДІЄНКО Д. М. | |
| СУДОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ: СПІЛЬНІ РИСИ ТА ВІДМІННОСТІ..... | 306 |
| ЛОГІНОВА М. В., ГУСЕВА С. М. | |
| ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... | 309 |
| ЛОГІНОВА М. В., КІСІЛЬОВА В. І. | |
| РІВНІСТЬ ПРАВ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ..... | 312 |
| ЛОГІНОВА М. В., КАЛІБЕРДА Н. Г. | |
| ЕЛЕМЕНТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ (ПРАВОМОЧНОСТІ ВЛАСНИКА): ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ, РОЗПОРЯДЖЕННЯ..... | 313 |

| | |
|---|-----|
| ЛОГІНОВА М. В., НАЛЖИТИЙ В. В. | |
| ЗМІНИ ДО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ | 316 |
| ЛОГІНОВА М. В., САЙГАЧЕНКО Д. С. | |
| ЗЛОВЖИВАННЯ СУДДЕЮ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ | 318 |
| ЛОГІНОВА М. В., СОБИЛЬСЬКИЙ Д. Г. | |
| ПОНЯТТЯ МАЙНА ТА МАЙНОВИХ ПРАВ В ЧИННОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ..... | 320 |
| ЛОГІНОВА М. В., ТКАЧОВА Ю. В. | |
| ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ | 322 |
| ЛОГІНОВА М. В., ЦАПОВИЧ В. А. | |
| СУЧАСНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОГАЛИН ТА КОЛІЗІЙ В ЧИННОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ..... | 324 |
| ЛОГІНОВА М. В., РАК М. В. | |
| НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ..... | 326 |
| ЛОГІНОВА М. В., ШАМША Д. Д. | |
| ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ | 328 |
| ЛОГІНОВА М. В. | |
| ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ | 330 |
| ЛОГІНОВА М. В. | |
| ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ..... | 333 |
| МАЛЬОВАНІЙ В. В. | |
| ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ | 335 |
| МАРТІНЕС ВЕГА О. В., МІТУСОВА К. С. | |
| ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ В СУДІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД | 337 |
| МЕЛЬНИЧЕНКО В. Р., МОІСЕЄНКО Д. М. | |
| ІНСТИТУТ АНАЛОГІЇ ЗАКОНУ І АНАЛОГІЇ ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ..... | 340 |

| | |
|--|-----|
| Миколаєць В. А. | |
| ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ | 342 |
| Мякінін М. О., Нестерцова-Собакарь О. В. | |
| ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АБСОЛЮТНИХ ТА ВІДНОСНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН | 345 |
| Мартинець І. В., Бондар О. С. | |
| ЩОДО ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ ЗБИТКІВ..... | 347 |
| Мірошніченко А. С., Бондар О. С. | |
| РОЛЬ ПРИВАТНОГО ПРАВА В СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ | 350 |
| Мілохіна Д. Є. | |
| ЗМІНИ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОВІТУ | 353 |
| Мітусова К. С. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД..... | 355 |
| Мітченко К. В. | |
| ОРГАНИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ | 357 |
| Моїсеєнко Д. М. | |
| ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ | 360 |
| Наумов Н. Е., Мітусова К. С. | |
| ДОГОВІР ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО | 362 |
| Нікітенко В. В., Моїсеєнко Д. М. | |
| ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... | 365 |
| Нечипоренко А. В., Мітусова К. С. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ | 367 |
| Новосядлий А. В., Логінова М. В. | |
| СПЕЦИФІКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ | 369 |
| Нескороджена Л. Л. | |
| ПРАВОМІРНІ ОЧІКУВАННЯ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ | 371 |
| Оляницька В. І. | |
| ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА..... | 374 |

| | |
|---|-----|
| Онопко Є. І., Моїсеєнко Д. М. | |
| ДОКАЗИ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: СУЧАСНА ПРАКТИКА..... | 376 |
| ПАТЕРИЛО І. В. | |
| ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ..... | 379 |
| ПАРХОМЕНКО К. О. | |
| ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ .. | 383 |
| ПЕРЕСУНЬКО Є. Г., Моїсеєнко Д. М. | |
| ВИДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ | 385 |
| ПЕТКОВ С. В. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ПОСАД ТА ЗВАНЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ..... | 389 |
| ПІЧКО Р. С. | |
| ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ | 393 |
| ПОЛТАВЕЦЬ Т. О. | |
| ПОСЕРЕДНИЦТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ | 397 |
| ПОПАД'ІНА М. В., ПОЛЩУК М. Г. | |
| ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ..... | 399 |
| РАТУШНА О. О. | |
| ОСОБЛИВОСТІ СПРАВ ПРО РОЗЛУЧЕННЯ | 402 |
| РЕЗВОРОВИЧ К. Р., Булдакова А. Є. | |
| ПРОБЛЕМА ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ НЕДІЄЗДАТНИХ ОСІБ ТА ОСІБ З ОБМЕЖЕНОЮ ДІЄЗДАТНІСТЮ..... | 406 |
| РЕЗНИКОВА М. О. | |
| ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВУ БЕЗ РОЗГЛЯДУ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ | 409 |
| РЕЗВОРОВИЧ К. Р., Полоз А. М. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЗА ВІДСУТНОСТІ В ДОГОВОРІ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ФОРС-МАЖОР | 413 |

| | |
|--|-----|
| РЕЗВОРОВИЧ К. Р., ФІСУН Н. О. | |
| ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК ВІДВЕРНЕННЯ ШКОДИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ..... | 416 |
| РОМАНОВ М. Ю. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... | 419 |
| РОГОЗНИКОВА Д. І., МОІСЕЄНКО Д. М. | |
| ПРОБЛЕМИ ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ.... | 422 |
| СВИСТУН Л. Я. | |
| ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..... | 424 |
| СЕРГА Д. О., БОНДАР О. С. | |
| ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ..... | 428 |
| СКРИПАЙ А. О., ПОПАД'ІДНА М. В. | |
| ПРОЦЕС УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ | 431 |
| СЛІВІНСЬКА К. В. | |
| УЧАСТЬ ТРЕТІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ | 434 |
| СТАРОКОНЬ Ю. М., БОНДАР О. С. | |
| ЩОДО МЕТОДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН..... | 437 |
| СТАРОКОНЬ Ю. М., БОНДАР О. С. | |
| ЩОДО НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ..... | 440 |
| СТРЕЛЬЦОВА О. І., ПОЛЩУК М. Г. | |
| ПРОБЛЕМИ ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ..... | 444 |
| ФОКША Л. В. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГІГ-СПЕЦІАЛІСТІВ | 446 |
| ХАРЧЕНКО В. Б. | |
| МАЙНО ЯК ПРЕДМЕТ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ | 446 |
| ТАРАСЕНКО І. О., ЛОГІНОВА М. В. | |
| ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ..... | 452 |

| | |
|--|------------|
| Хрипунов Д. Г. | |
| ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗМІН..... | 455 |
| Чубар А. Р., Будченко Д. Д. | |
| ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ | 460 |
| Шевченко М. С. | |
| ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БОРЖНИКІВ | 463 |
| Шевяков М. О. | |
| ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ АДМІНІСТРАТИВНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ТА ГРОМАДСЬКУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..... | 466 |
| Щербина К. А., Нагорна О. О. | |
| ЮРИДИЧНІ ФАКТИ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ..... | 469 |
| Юнін О. С. | |
| МОЖЛИВІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПАТЕНТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДО НЬОГО НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАТЕНТНОГО ПРАВА | 472 |
| РОЗДІЛ 3. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС.... | 477 |
| Альошина М. С., Нагорна О. О. | |
| ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ... | 469 |
| Антипова А. К., Нагорна О. О. | |
| ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСІБ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА | 472 |
| Апанасенко К. І., Пальона А. В. | |
| ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД..... | 472 |
| Артем'єв О. О., Нагорна О. О. | |
| ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА | 472 |
| Ахтирський В. М., Нагорна О. О. | |
| СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ У РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ | 472 |
| Блещький З. І., Нагорна О. О. | |
| МАЙНОВА ОСНОВА ГОСПОДАРЮВАННЯ | 472 |

| | |
|--|-----|
| БІЛІЄНКО Є. Г., НАГОРНА О. О. | |
| ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ | 472 |
| БРАЗАЛУК В. П., НАГОРНА О. О. | |
| КЛАСИФІКАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ | 472 |
| БУХТІЯРОВ К. Ю., НАГОРНА О. О. | |
| ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДОСУДОВОГО ПОРЯДКУ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ | 472 |
| ВЛАСЕНКО І. В. | |
| АРБІТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ФІГУРАНТ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО | 497 |
| ГАМБУРГ І. А. | |
| ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ | 501 |
| ГОНЧАРЕНКО А. Ю., НАГОРНА О. О. | |
| ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА | 504 |
| ГОРДІЄНКО Т. О., НАГОРНА О. О. | |
| ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАРИТЕТУ В ДОКАЗУВАННІ У ГОСПОДАРСЬКІЙ СПРАВІ | 507 |
| ДЕГТЯРЬОВА М. Д., НАГОРНА О. О. | |
| ЩОДО ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ | 511 |
| ДЕГТЯРЕНКО О. В. | |
| МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ... | 513 |
| ДОЛИНСЬКА О. В. | |
| ДО ПИТАННЯ ПОСВІДЧЕННЯ ДОВІРНОСТЕЙ ОКРЕМИМИ ОРГАНАМИ КВАЗІНОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ | 514 |
| ДУБИНЕЦЬ В. К., НАГОРНА О. О. | |
| ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГОСПОДАРСЬКИМИ ДОГОВОРАМИ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ | 518 |
| ЖУРАВЛЬОВА Д. О., НАГОРНА О. О. | |
| ПРАВОВИЙ СТАТУС ОКРЕМИХ ВИДІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ | 520 |
| ЗАВАЛЬНЮК К. А., НАГОРНА О. О. | |
| ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ | 523 |

| | |
|--|-----|
| КАЗНАДІЙ Д. Ю., МІТУСОВА К. С. | |
| ЕЛЕКТРОННИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОВИЙ СПОСІБ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ | 525 |
| КИШИНЬСЬКА І. О., НАГОРНА О. О. | |
| ЗМІНИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ .. | 528 |
| КРАВЧИК К. О., НАГОРНА О. О. | |
| ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ | 532 |
| КУЛИКОВ О. А., ДІЛІГУЛ А. С. | |
| ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ..... | 535 |
| КУЦЕВОЛ С. В., НАГОРНА О. О. | |
| ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ | 537 |
| ЛИХОДЕД Д. Ю., НАГОРНА О. О. | |
| ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ | 539 |
| НАГОРНА О. О. | |
| СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ..... | 542 |
| ОРЛОВА І. М. | |
| ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ | 546 |
| РАШЕВСЬКИЙ Є. Ю., НАГОРНА О. О. | |
| АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.... | 549 |
| РВАНЕЦЬ Н. В., НАГОРНА О. О. | |
| ПРОБЛЕМАТИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ | 552 |
| РУДНИЦЬКА К. Г., НАГОРНА О. О. | |
| ПРОБЛЕМА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ | 555 |
| РАДЕЛЬЧУК К. О., НАГОРНА О. О. | |
| ПРАВОВЕ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ | 557 |
| СЕРАФИМЧУК І. О., НАГОРНА О. О. | |
| ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ | 561 |

| | |
|---|------------|
| СМАЛЬ П. М., НАГОРНА О. О. | |
| ПРИНЦИПИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ | 564 |
| СТАШЕЙКО Р. В., НАГОРНА О. О. | |
| МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ | 567 |
| ТАНЦЮРА О. І., НАГОРНА О. О. | |
| ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРЕСУ У ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ..... | 569 |
| ТУРІЙ С. М., НАГОРНА О. О. | |
| ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ | 573 |
| РОЗДІЛ 4. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО..... | 575 |
| АТУЛХОВА К. С. | |
| ЕКОЛОГО-ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ | 575 |
| ГОЛОВЧЕНКО А. Є. | |
| ІНОЗЕМНІ ГРОМАДЯНИ, ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА | 578 |
| КАРПЕНКО Н. М. | |
| ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ..... | 580 |
| КАРПЕНКО Р. В. | |
| ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОГОДЖЕННЯ МЕЖ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ МІЖ ПРИВАТНИМИ САДИБАМИ У ГАЛУЗІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЇ СЕЛИЩ..... | 582 |
| КОЗАЧОК В. С. | |
| ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ – ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИСТІВ-ТЕОРЕТИКІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ | 585 |
| ПЕРЕМІТЬКО С. В. | |
| АНАЛІЗ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПИТАНЬ ЗЕМЛЕУСТРОЮ МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО | 588 |

РОЗДІЛ 5. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО 590

КАРЮК А. А.

СПАДКОВЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН 590

КУЧЕР В. О.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ..... 592

ТИМОЩИК А. Д.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД..... 595

РОЗДІЛ 6. ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ПОДАТКОВЕ ПРАВО 597

АРДЕЛЯН Д. Р., КОСЯЧЕНКО К. Е.

МЕХАНІЗМ УНИКНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ 597

БУБЛИК С. П., КОСЯЧЕНКО К. Е.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОЦИФРУВАННЯ У ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ..... 599

БУБЛИК Т. Ю., ДІЛГУЛ А. С.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН 602

ГАСИМОВА Р. Ю., КОСЯЧЕНКО К. Е.

СИСТЕМА І ДЖЕРЕЛА ПОДАТКОВОГО ПРАВА..... 604

ДУБОВИК А. П., КОСЯЧЕНКО К. Е.

ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 606

КОСЯЧЕНКО К. Е.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВАРТО ВРАХОВУВАТИ..... 609

КРИПОВИЧ С. І., ДІЛГУЛ А. С.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО ЯК НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ..... 612

КУЛИКОВ О. А., ДІЛГУЛ А. С.

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ..... 614

| | |
|---|-----|
| Лісковський О. К., Косяченко К. Е. | |
| РОЛЬ ТА МІСЦЕ БЮДЖЕТУ В ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ..... | 616 |
| Леонтєєва В. С., Длігул А. С. | |
| ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ..... | 619 |
| Максимов О. М., Косяченко К. Е. | |
| ПОДВІЙНЕ ОПОДАТКУВАННЯ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ УНИКНЕННЯ | 621 |
| Морозова В. Ю., Нагорна О. О. | |
| ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ | 624 |
| Нескаромних Н. А., Длігул А. С. | |
| ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... | 626 |
| Перетятко К. О., Косяченко К. Е. | |
| РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ | 628 |
| Похил А. В., Косяченко К. Е. | |
| ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ..... | 630 |
| Твердохліб Я. В., Косяченко К. Е. | |
| ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ..... | 632 |
| Трень Т. О., Длігул А. С. | |
| ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ... | 635 |
| Трень Т. О., Длігул А. С. | |
| ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... | 637 |
| Хмеленко К. М., Косяченко К. Е. | |
| ПОДАТКОВІ НОВАЦІЇ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОВЕДЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК..... | 639 |

РОЗДІЛ 1

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Батюк В. Д.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАКОННІ ПРАВА НА ОСВІТУ

Бажання особи отримати правову середню освіту часто вважається суб'єктивним правом. Також посилання на ст. 53 Конституції України, яка гарантує кожному громадянину вільний доступ до дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти, державної вищої освіти та народної освіти.

Водночас у роботах, присвячених цьому питанню, не зазначено, до якого виду суб'єктивних прав слід віднести так зване «право на освіту».

Освіта, якщо розглядати її як результат навчання, є особистим, немайновим товаром. На цій основі необхідно проводити подальшу оцінку зв'язку людей з цим товаром (освіта). Певний рівень освіти особи створює абсолютні правові відносини, в яких ліцензіат може використовувати свої знання та навички на власний розсуд, а всі треті особи повинні уникати дій, які створюють перешкоди для правовласника. Правова форма, яку бажає отримати освіта, матиме різні форми.

У цьому випадку людина не отримала освіти. Отже, застосування правових форм особистих немайнових прав тут неможливе. Вважаємо, що це бажання є елементом цивільної дієздатності особи. Немає підстав оцінювати це бажання як суб'єктивне право.

Як відомо, суб'єктивним правам завжди протистоять суб'єктивні обов'язки конкретної особи (умовно правовідносини), або невизначені пасивні зобов'язання.

Коло осіб (в абсолютних правовідносинах). За своїм змістом прагнення до освіти не належить ні до тієї, ні до другої структури. Якщо це відносні правовідносини, то тим, хто зацікавлений в освіті, будуть протистояти конкретні освітні зобов'язані. Очевидно, що знайти таких людей неможливо, оскільки освіта в основному здобувається через відповідні позитивні дії стейкхолдерів. Також бажання не вважається ознакою абсолютного правовідносини, оскільки самого блага (освіта) в людині ще немає.

Таким чином, бажання особи здобути освіту має ознаки одного з елементів дієздатності та реалізується шляхом відповідних активних дій зацікавлених осіб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Верховна Рада України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Безсонов Ю. К.,

здобувач вищої освіти
Національного університету
«Запорізька політехніка»

Науковий керівник:

Смолярова М. Л.,

доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР З НЕФІКСОВАНИМ РОБОЧИМ ЧАСОМ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Сьогодні інститут зайнятості населення займає провідне місце в системі трудового права, головним призначенням якого забезпечити суцільне, відносно закінчене правове регулювання. У ринкових умовах господарювання спостерігається багато випадків звільнення за власним бажанням, вивільнення та скорочення штату працівників, що призводить до масового збільшення безробітних. Причинами цього є економічна криза, застаріле трудове законодавство і наявність недостатньої правообізнаності працівників.

На сьогоднішній день КЗпП України не може регулювати усі аспекти трудових відносин. Тому, до нього постійно вносяться зміни та доповнення, а також виключаються вже неактуальні статті. Останні зміни в КЗпП України, привнесли багато нововведень, серед яких є встановлення нового виду трудового договору – трудового договору з нефіксованим робочим часом (стаття 21 КЗпП України) [1].

Звісно, використання цього нового виду трудового договору є не дуже поширеним – як і будь-які новації в сфері регулювання трудових відносин. Роботодавці (особливо, коли таким суб'єктом трудових відносин виступає держава) дуже обережно та повільно його використовують. Але слід зазначити,

що такий вид трудових договорів дуже поширений у країнах Західної Європи. Деякі науковці називають таку форму трудового договору – «угоду про роботу за викликом» і поділяють їх на два види. Першим видом договорів з працівниками за викликом є так звані «угоди мінімум-максимум» (min-max contracts). У даному випадку встановлюється нижча межа робочого часу, яку повинен забезпечити роботодавець, а також верхня межа робочих годин, яку зобов'язаний відпрацювати працівник за наявності виклику. У разі, якщо роботодавець використовує працю робітника, робочий час якого є меншою ніж мінімальна межа, за працівником зберігається розмір заробітної плати, який був би отриманий, якщо працівник відпрацював би встановлений мінімум часу [2, с. 79].

Другим видом договорів з працівниками за викликом є договір «Нуль годин» (zero-hours contracts), сутність якого полягає в тому, що за його умовами роботодавець не зобов'язаний надавати працівникові роботу та не буде нести відповідальність (наприклад, у вигляді виплати визначеної компенсації) за її ненадання. При цьому ні мінімальна тривалість робочого часу, ні режим роботи сторонами не узгоджуються. Можливо, робота не буде надана зовсім, що позбавляє працівника гарантій зайнятості та отримання заробітної плати. У свою чергу, договори «нуль годин» поділяються на два різновиди: відповідно до першого різновиду договору «нуль годин» – працівник зобов'язаний виконувати роботу за викликом роботодавця, другий різновид передбачає можливість працівника відмовитися від такої роботи [3, с. 32].

Однією із особливостей трудового договору з нефіксованим робочим часом є можливість роботодавцем самостійно, в залежності від його господарських потреб, залучати працівника до роботи у разі необхідності на певний час. Тому вимоги п. 5 ст. 29 КЗпП України, що встановлюють обов'язкове інформування роботодавцем до початку роботи працівника за трудовим договором про тривалість робочого часу і відпочинку не можуть бути дотримані.

Також, не дуже зрозумілим для нас залишається обмеження кількості укладених трудових договорів з нефіксованим робочим часом (не може перевищувати 10 відсотків загальної кількості трудових договорів), що встановлено у ч. 3 ст. 21 КЗпП України [1]. Але таке обмеження, на нашу думку, дуже зменшує ефективність роботи за цими договорами та мобільність використання трудових ресурсів роботодавцем. Краще це питання регламентувати на локальному рівні та встановити відповідні умови в колективному договорі (в разі його наявності) або ввести зміни у штатний розклад підприємства.

У ч. 12 ст. 21 КЗпП України наводиться перелік підстав відмови працівника від виконання роботи, відповідно до яких роботодавцю забороняється притягувати такого працівника до дисциплінарної відповідальності. Але життєві обставини можуть бути різними і виникає питання: Чи будуть інші поважні причини вважатися такими, відповідно до яких роботодавець не має права притягнути працівника до дисциплінарної відповідальності?

Отже, встановлення такого виду трудового договору у трудовому законодавстві є великим досягненням і позитивним кроком на шляху до модернізації 50-річного КЗпП України. Але в процесі праці у сторін трудових правовідносин завжди будуть виникати питання, на які законодавець ще не надав відповіді. Тому правове регулювання трудового договору з нефіксованим робочим часом потребує подальшого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р.: станом на 01.01.2020 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. (додаток до № 50).
2. Гніденко В. І., Капліна Г. А. Робота за викликом, як одна з нестандартних форм зайнятості населення. Актуальні проблеми права: теорія і практика. Сєверодонецьк, 2017. С 28-36.
3. Свічкарьова Я. В. Проблемні питання трудового договору з нефіксованим робочим часом. *Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали II міжнар. наук.-практ. конференції*, м. Харків, 27 березня 2020. С. 78-80.

Бервено О. М.,
адвокат, перший заступник
керівника адвокатського бюро
«Хрипунова Дениса Григоровича»
(м. Дніпро)

ЗАХИСТ НЕЗАРЕЄСТРОВАНОГО ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМІСТЬ

Найбільш вагомою та актуальною проблематикою в цивільному праві є захист права власності на нерухомість.

Захист права власності – це сукупність передбачених законом цивільно-правових засобів, які, по-перше, гарантують нормальне господарське використання майна (тобто вони забезпечують захист відносин власності в їх непорушеному стані), по-друге – застосовуються для поновлення порушених правовідносин власності, для усунення перешкод, що заважають їх нормальному функціонуванню, для відшкодування збитків, які заподіяні власнику.

Відповідно до статті 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

У разі виникнення спору щодо права власності на нерухоме майно перед позивачем постає завдання обрання ефективного способу захисту, а перед відповідачем – побудови ефективної стратегії захисту свого права.

Відповідно до статті 392 ЦК України, власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Судовий захист права власності здійснюється шляхом розгляду справ за такими позовами:

- про визнання права власності на майно;
- про витребування майна з чужого незаконного володіння чи відшкодування його вартості;
- про поділ спільного майна або виділ з нього частки;
- про визначення порядку володіння, користування та розпорядження майном, що є спільною власністю;
- про визнання недійсними правочинів про відчуження майна;
- про визнання незаконними актів державних органів, органів місцевого самоврядування про неправомірне втручання у здійснення власником правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження майном;
- про переведення прав та обов'язків покупця за договором купівлі-продажу, укладеним учасником спільної часткової власності щодо своєї частки з порушенням права іншого учасника даної спільної власності на переважне право купівлі;
- про передачу в приватну власність майна, яке за законом підлягає відчуженню;
- про визнання недійсними правочинів про відчуження квартир з громадського житлового фонду з порушенням, наприклад, права наймача на придбання цього приміщення у власність або переведення на нього прав та обов'язків набувача за цим договором;
- про відшкодування шкоди, заподіяної майну, або збитків, завданих особі порушенням її права власника (включаючи і не одержані доходи);
- про виключення майна з опису тощо.

Визнання права власності на майно та витребування майна із чужого незаконного володіння – способи захисту права власності, які, як свідчать дані Єдиного державного реєстру судових рішень, найчастіше обирає позивач, звертаючись до суду. Водночас суди, вирішуючи справи, в яких заявлені зазначені позовні вимоги, нерідко вдаються до формального підходу під час застосування положень Цивільного кодексу України (ЦК України). Особливо це стосується випадків, коли йдеться про захист права власності на нерухоме майно.

Так, згідно із вимогами статей 2, 3, 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» право власності на нерухоме майно є речовим правом, яке підлягає реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, та виникає з моменту такої реєстрації.

З огляду на положення зазначеного Закону, особа вважається власником об'єкта нерухомості лише тоді, коли у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно міститься відповідний запис про реєстрацію права власності особи на це майно.

Таке правове регулювання виникнення права власності на об'єкти нерухомості створює певні особливості розгляду справ про витребування нерухомого майна із чужого незаконного володіння та справ про визнання права власності на нерухоме майно. Зазначені способи захисту цивільного права визначені у статтях 387 та 392 ЦК України.

Так, згідно зі ст. 387 ЦК України власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним, а відповідно до ст. 392 ЦК України власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оскаржується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Отже, обидві правові норми чітко визначають, що звернутися із такими позовними вимогами може тільки власник майна. З огляду на зазначене формулювання у ЦК України та положення Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно» деякі суди, вирішуючи спори про витребування об'єктів нерухомості чи про визнання права власності на таке майно, доволі часто, встановивши, що у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно немає запису про реєстрацію права власності на спірне майно саме за позивачем, доходять висновку, що позовні вимоги не підлягають задоволенню, оскільки з позовом звернувся не власник спірного майна відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та реєстрацію обтяжень».

З таким підходом не можна погодитися, адже, по суті, суд у цій ситуації не вирішує спору щодо захисту порушеного права власності на об'єкт нерухомого майна, а з формальних міркувань вказує на неможливість задоволення позовних вимог, не аналізуючи правову природу правовідносин, з яких виник спір, а також обґрунтування позовних вимог законного, хоча і незареєстрованого власника.

Непоодинокими є випадки, коли законний власник, який втратив право на об'єкт нерухомості (в результаті чого у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно більше не значиться інформація про право власності такої особи) у зв'язку із незаконними діями третіх осіб (наприклад, безпідставне набуття у власність об'єкта нерухомості такою третьою особою й подальше відчуження та/або поділ нерухомого майна на кілька нових об'єктів нерухомості), по суті, позбавлений можливості захисту порушене право, оскільки не може підтвердити свій титул власника без реєстрації цього права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Крім того, відсутність запису про реєстрацію права власності законного власника на об'єкт нерухомого майна у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно також може бути пов'язана із протиправними діями чи бездіяльністю органів державної реєстрації прав на нерухоме майно. Зокрема, якщо особа фактично набула об'єкт нерухомості у власність, однак не встигла чи не змогла зареєструвати своє право власності з об'єктивних та незалежних від неї причин (наприклад, іпотекодержатель звернув стягнення на предмет іпотеки у позасудовому порядку шляхом набуття нерухомого майна у власність, а реєстраційна служба відмовляється реєструвати зазначене право), то у разі виникнення спору щодо нерухомого майна така особа буде позбавлена можливості ефективно захищати своє законне хоча і незареєстроване право власності.

Зазначені ситуації не повинні слугувати перешкодою для ефективного захисту права власності добросовісного власника, який набув право на нерухоме майно у встановленому законом порядку.

Є приклад з моєї особистої практики, який свідчить про те, як важко довести в суді природу правовідносин з належного набуття права власності на нерухоме майно, а також обґрунтування позовних вимог законного, хоча і незареєстрованого власника.

До нашого Адвокатського бюро звернулася клієнтка, яка за договором купівлі-продажу у 2007 році придбала у власника будинок та земельну ділянку.

Спочатку був укладений нотаріально засвідчений попередній договір, продавець отримав завдаток, про що власноруч написав розписку. При цьому, враховуючи похилий вік продавця, останній оформив на покупця нотаріальну довіреність на представництво з метою збирання усіх необхідних для правочину документів.

Після укладення письмового правочину купівлі-продажу будинку та земельної ділянки, передачі грошових коштів, що було засвідчено розпискою, продавець передав покупцю ключі від будинку, усі оригінали документації, але ухилявся від нотаріального посвідчення договору, що, у свою чергу, унеможливило належне оформлення права власності покупцем.

Після неодноразових усних та письмових звернень до продавця з вимогою належного (нотаріального) оформлення правочину, наша клієнтка була змушена звернутись до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу дійсним та визнання права власності.

У своєму рішенні, повністю відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції визначив наступне.

Відповідно до положень ст. 220 ЦК України у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним.

Якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається.

З огляду на вищевикладеного, суд прийшов до висновку, що визнання в судовому порядку договору купівлі-продажу нерухомого майна з порушенням вимог ст. 220 ЦК України, не тільки суперечить нормам чинного законодавства, а й призводить до ухилення від сплати громадянами податку в дохід державного бюджету у розмірі 1 % відсотка від вартості нерухомого майна.

Суд апеляційної інстанції залишив скаргу позивача без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

На момент звернення до нашого Адвокатського бюро, безперервне, відкрите володіння спірним нерухомим майном дорівнювало більше ніж 15 років, що було підставою для звернення до суду із позовом про визнання права власності на нерухоме майно за набувальною давністю.

Не зважаючи на те, що суду були надані всі підтвердження того, що позивач добросовісно заволоділа майном та більше ніж 15 років на момент звернення з позовом відкрито та безперервно володіє нерухомим майном, що є беззаперечною підставою для визнання права власності за набувальною давністю відповідно до ст. 344 ЦК України, судом було винесено рішення про відмовлення у задоволенні позовних вимог.

В основу свого рішення суд поклав висновок, викладений у постанові Верховного Суду від 01 серпня 2018 року у справі № 201/12550/16-ц (провадження № 61-19156св18) – *за набувальною давністю може бути набуто право власності на нерухоме майно, яке немає власника, або власник якого невідомий, або власник відмовився від права власності на належне йому нерухоме майно та майно, що придбане добросовісним набувачем і у витребуванні якого його власнику було відмовлено).*

Отже, на мій погляд, судом, замість встановлення всіх обставин, що підтверджують правомірне набуття права власності та обставин, за яких звернення до суду про визнання права власності на нерухоме майно за набувальною давністю є виключним шляхом визнання права власності на майно, було використана «зручна» рекомендована позиція Верховного Суду України.

Наразі, коли стало відомо про смерть фактичного власника будинку та земельної ділянки, а відповідно – відкриття спадщини, маємо провадження, відкрите за позовом про визнання права власності та виключення майна зі спадкової маси.

У цьому контексті варто звернути увагу на позицію Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі №6-11085св12, викладену в ухвалі від 11.05.2012. Фактично, суд зазначив, що реєстрація права власності на об'єкт нерухомого майна у державному реєстрі не є критичним для цілей підтвердження права власності на нерухоме майно у спорі щодо права власності. Хоча мотивувальна частина ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ і не містить розгорнутого правового обґрунтування зазначеного висновку суду, однак цей висновок цілком відповідає викладеним у ст. 3 ЦК України таким принципам цивільного права, як добросовісність та розумність.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що застосування положень ЦК України щодо захисту права власності на майно (як-то витребування нерухомого майна чи визнання права власності на це майно) вимагає від суду більш широкого підходу та глибокого аналізу обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги. Лише дослідивши такі обставини можна дійти правильного висновку щодо задоволення або відмови у задоволенні позовних вимог. До того ж є абсолютно необґрунтованим формальний підхід деяких судів, згідно з яким задоволенню підлягають позовні вимоги лише тієї особи, яка є зареєстрованим власником нерухомого майна.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України в редакції від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України в редакції від 22.06.2022 р. № 435-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України, документ 1618-IV, чинний, поточна редакція (редакція від 06.11.2022 р., підстава – 2689-IX).

Біляк В. О.,

здобувач вищої освіти

Національного університету водного

господарства та природокористування

РОЗБІЖНОСТІ В ПЕНСІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН СНД ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У колишніх країнах соціалістичного табору використовуються різні моделі пенсійного забезпечення, зокрема їх можна класифікувати за такими типами: Пенсійна реформа на зразок Чилійської. Цю модель застосував лише Казахстан, де пенсійні внески сплачуються лише працівниками. Розміри пенсій залежать від суми сплачених внесків та нарахованого інвестиційного доходу.

Спочатку планувалося, що внески сплачуватимуться до недержавних пенсійних фондів, але в останній момент було прийняте рішення про створення пенсійного фонду, управлінням яким здійснює держава. На початковому етапі пенсійної реформи більшість казахських громадян вибрало саме цей фонд, але з часом все більше громадян переходить до недержавних пенсійних фондів.

Упродовж усього часу існування нової пенсійної системи урядом висловлювалися наміри щодо закриття державного фонду. У Казахстані не припиняються дискусії з приводу того, чи будуть пенсії в новій системі достатніми, і скільки доведеться доплачувати переважній більшості пенсіонерів до розміру мінімальної пенсії, обіцяної урядом. Пенсійна реформа Угорського

типу, полягає в тому, що на додаток до внесків, що сплачуються до зменшеної солідарної системи, також перераховуються кошти до приватної пенсійної схеми з визначеними внесками. У цій останній проводиться інвестування внесків від імені їх платників, і, зрештою, з неї будуть сплачуватись додаткові виплати за рахунок коштів на накопичувальних рахунках.

Якщо казати про Латвійську систему, то в ній запроваджені умовно – накопичувальні рахунки. Відповідно до цієї моделі при виході на пенсію виплати мають складатись з остаточної суми внесків та нарахованого на них інвестиційного доходу. У Латвії реальне інвестування пенсійних коштів в економіку не проводиться, але за використання грошових коштів платників внесків уряд нараховує номінальну ставку інвестиційного доходу.

Американська накопичувально – солідарна модель (США, деякі країни Латинської Америки, Португалія). Середній американець має можливість забезпечити собі три пенсії: державну, приватну корпоративну і приватну індивідуальну. При реалізації пенсійних програм другого рівня юридичні та фізичні особи мають право самостійно обирати інвестиційні проекти, куди фонди зобов'язані спрямувати їхні пенсійні внески. До того при відкритті особистого пенсійного рахунку (ОПР) є певні особливості. Так, не оподатковуються щорічні внески на суму, що не перевищує 2 тис. доларів (можна відкрити ОПР на дитину з моменту її народження). Крім того, якщо гроші знімаються з ОПР до досягнення 59,5 років, доводиться платити прибутковий податок [2].

Особливість німецької моделі у тому, що на підприємстві створюється самоврядний структурний підрозділ, який займається корпоративними та особистими пенсійними програмами працівників. Накопичені кошти йдуть на відновлення та модернізацію виробництва. Ця модель функціонує в Австрії, Бельгії, Франції, Греції, Швеції та інших країнах [3].

Розглядаючи будову системи, в Україні, ми намагаємось пояснити, що вона частково нагадує угорську з урахуванням української специфіки. Про схожість з угорською системою свідчить той факт, що Україна зберігає солідарний компонент, хоча він є істотно меншим ніж в Угорщині та має обов'язковий накопичувальний компонент.

При проведенні пенсійної реформи у переважній більшості пост-соціалістичних країн міжнародні організації надавали активну підтримку. Найактивніша з них була АМР США, яка надавала технічну допомогу майже всім постсоціалістичним країнам. Світовий банк також був причетним до цієї діяльності у більшості країн. В таких країнах, як Казахстан і Узбекистан, допомога надавалась Азійським банком розвитку. У країнах, ближче до Заходу, відчувається вплив Європейського Союзу.

На Заході ринок недержавного пенсійного забезпечення активно розвивається і в офіційній документації ЄС до 2020 р. встановлено завдання перейти на нові конструкції пенсійних схем: частка пенсійних виплат солідарної системи повинна знизитися з 84 до 64 % [1]. На наш погляд, потрібно звернути увагу на той факт, що пенсійна реформа в Україні досить нова, і Український Уряд повинен приділити велику увагу щодо її удосконалення та реформуванню.

Список використаних джерел:

1. Кондрат І. Ю. Пенсійне забезпечення в Україні та світі. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2009. № 19 (3). С. 204-208.
2. Плаксієв М. Особливості пенсійного забезпечення Чилі та Аргентини. Вісник Пенсійного фонду України, 2008. № 4 (70).
3. Погорелова С. Історія становлення державної системи соціального захисту в європейських країнах. Вісник Пенсійного фонду України, 2008. № 5 (71).

Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР З НЕФІКСОВАНИМ РОБОЧИМ ЧАСОМ

Введення Кабінетом Міністрів України обмежувальних протиепідемічних заходів у зв'язку з поширенням на території України загрози від пандемії яку викликала гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2 та військове вторгнення ворога на територію України і посягання на її суверенітет стали тими чинниками, які зумовили певні законотворчі ініціативи метою яких стала адаптація чинних нормативно-правових актів до тих умов життя в яких опинилась наша держава. Не є виключенням в цьому процесі законодавчих змін і сфера трудо-правових відносин, яка ще з моменту оголошення карантину перебуває у стресовому стані. А вже після оголошення воєнного стану в Україні народні обранці прийняли цілу низку законів якими внесли ряд суттєвих змін до трудового законодавства і до чинного Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України).

Оцінкою релевантності цих змін ще доведеться займатись всій науковій спільноті, але разом з тим є певні новели у трудовому праві, які з'явилися завдяки цим змінам і які цікаво було б дослідити, на окрему увагу серед них заслуговує поява нового виду трудового договору, а саме «трудоного договору з нефіксованим робочим часом».

Термін «договір» доволі розповсюджений і використовується у різних галузях права, а саме: цивільне, господарське, земельне тощо. Загальне визначення поняття «договір» можна знайти в юридичній енциклопедії де зазначено наступне – договір це угода двох або більше сторін про встановлення, зміну чи припинення відповідних прав і обов'язків [1]. Далі цікаво звернутись до наукової доктрини, а саме думок науковців з цього приводу. Так, на думку О. Кисельової та Т. Кобзевої «трудоного договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою-роботодавцем, за якою працівник зобов'язується

виконувати роботу, визначену цією угодою, з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець – виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін» [2, с. 78].

Перш за все варто звернути увагу на те, що у ч. 1 ст. 21 КЗпП України законодавець розмістив визначення поняття трудового договору з нефіксованим робочим часом – це особливий вид трудового договору, умовами якого не встановлено конкретний час виконання роботи, обов'язок працівника виконувати, яку виникає виключно у разі надання роботодавцем передбаченої цим трудовим договором роботи без гарантування того, що така робота буде надаватися постійно, але з дотриманням умов оплати праці, передбачених цією статтею [3].

Основною метою введення такого виду трудового договору було надати можливість використовувати його роботодавцями тоді, коли у них виникає необхідність у залученні працівників на нерегулярній основі для виконання певних робіт, які носять непостійний, але повторюваний характер, що характерно для фрілансу.

Далі цікаво, зупинитись та проаналізувати визначення трудового договору з нефіксованим робочим часом більш детально. Тут, на початку треба зауважити, що незрозуміло в системі яких саме видів трудових договорів цей є «особливим», тому що сам КЗпП України не містить чіткої норми яка б визначала види трудових договорів, а наука трудового права знає різні підходи щодо визначення класифікації видів трудових договорів, тому дане питання поки залишається без відповіді. Доречі «особливим» є не тільки трудовий договір з нефіксованим робочим часом але і контракт, хоча контракт визначається не як особливий «вид» а як особлива «форма» трудового договору, при цьому ми знаємо, що згідно ст. 24 КЗпП України трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Тоді, можна дійти висновку, що згідно вище згаданої статті існують дві форми трудового договору, а саме письмова та усна і якщо контракт це «особлива форма» трудового договору то не зрозуміло як в даному випадку форма може бути особливою, оскільки вона або письмо або усна. Простежується не системність у написанні законодавцем змісту визначення вище окреслених понять, що в свою чергу призводить до неоднаковості розуміння норм трудового законодавства. В даному випадку законодавцю взагалі треба відійти від практики вживання таких неоднозначних понять як «особливий вид» чи «особлива форма», а замість цього використати досить звичайне за своїм змістом та значенням слово «окремії» і тоді все стане на свої місця, так як поряд з трудовим договором будуть існувати окремі його види: контракт, договір з нефіксованим робочим часом, договір про надомну роботу, договір про дистанційну роботу, договір про сумісництво тощо. Такий підхід дозволить уникнути неоднозначності та дасть можливість чіткого виокремлення видів трудових договорів за різними ознаками, такими як наприклад: за визначеністю, за строками, за суб'єктами, формою тощо.

Далі цікаво розбити ч. 1 ст. 21 КЗпП України на певні логічні блоки та проаналізувати їх враховуючи при цьому інші положення даної статті в цілому.

По-перше, у трудовому договорі з нефіксованим робочим часом його умовами не встановлено конкретний час виконання роботи, тобто режим роботи та тривалість робочого часу, необхідного для виконання відповідної роботи роботодавець у передбачений трудовим договором строк погоджує з працівником але після того, як самостійно визначить необхідність та час залучення працівника до роботи і її обсяг. При цьому повинні дотримуватися вимоги законодавства щодо тривалості робочого часу та часу відпочинку. Варто додати наступне, згідно положень статті, що аналізується зміст трудового договору з нефіксованим робочим часом повинен містити, зокрема, інформацію про інтервали, під час яких від працівника можуть вимагати працювати (базові години та дні). Ще одне мало помітне нововведення яким законодавець фактично ввів нові якщо можна так сказати характеристики або терміни які відносяться до робочого часу, а саме базові години та дні під якими слід розуміти як вказано інтервали тобто такі відрізки часу коли від працівника можуть вимагати працювати. І варто зазначити, що кількість базових годин, не може перевищувати 40 годин на тиждень, а кількість базових днів не може перевищувати 6 днів на тиждень. Простежується пряма відповідність статтям 50 та 52 КЗпП України чим фактично передбачено те саме. Законодавець також зауважив стосовно мінімальної тривалості робочого часу працівника який працює на підставі трудового договору з нефіксованим робочим часом протягом календарного місяця, яка становить 32 години. Чим фактично доповнив види нормальної тривалості робочого часу, тут варто було б також внести зміни до ст. 50 КЗпП та доповнити її частиною 3 наступного змісту «Підприємства і організації при укладенні трудового договору з нефіксованим робочим часом можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в частині першій цієї статті.

По-друге, обов'язок працівника виконувати роботу виникає виключно у разі її надання роботодавцем при цьому надаватись має саме робота яка передбачена конкретним трудовим договором з нефіксованим робочим часом. Тобто працівник зобов'язаний виконувати тільки ту роботу, яка визначена у трудовому договорі і тільки тоді коли роботодавець сам надасть цю роботу працівнику або залучить до неї. Доречі тут ще простежується зв'язок зі ст. 31 КЗпП України де міститься положення згідно з яким роботодавцю забороняється вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором.

По-третє, за даним трудовим договором трудові відносини між працівником та роботодавцем характеризуються тим, що не гарантується надання роботи передбаченої цим трудовим договором з боку роботодавця постійно, але якщо робота надана то повинні бути дотримані умов оплати праці, які передбачені ст. 21 КЗпП України. Тут мова йде про те, що працівнику який виконує роботу за даним видом трудового договору заробітна плата виплачується за фактично відпрацьований час. Якщо

використовується відрядна система оплати праці, то згідно встановленим у трудовому договорі з нефіксованим робочим часом відрядними розцінками заробітна плата виплачується працівникові за фактично виконану роботу. Але, якщо працівник протягом календарного місяця виконував роботу менше 32 годин, йому повинна бути виплачена заробітна плата не менше ніж за 32 години робочого часу відповідно до умов оплати праці, визначених трудовим договором. На свою увагу заслуговує той факт, що якщо роботодавець не надав працівнику роботу на підставі трудового договору з нефіксованим робочим часом, заробітна плата за відрядної системи оплати праці протягом календарного місяця повинна бути виплачена працівникові у розмірі, не меншому за розмір заробітної плати працівника відповідної кваліфікації, оплата праці якого здійснюється за погодинною системою, – за 32 години робочого часу. В тому випадку коли працівник дав згоду на залучення його до роботи поза межами базових днів або годин його робота оплачується у розмірі, не меншому ніж передбачено умовами трудового договору, а у разі перевищення нормальної тривалості робочого часу – в порядку, передбаченому статтею 106 КЗпП України.

Отже, трудовий договір з нефіксованим робочим часом це одна з новел у трудовому законодавстві України, яка покликана вирішити ряд питань, які постали перед роботодавцями та працівниками в умовах воєнного стану, це зокрема залучення працівників на нерегулярній основі для виконання певних робіт, які носять непостійний, але повторюваний характер, тоді коли штатний працівник з тих чи інших підстав тривалий час не знаходиться на своєму робочому місці або не може виконувати роботу дистанційно.

Список використаних джерел:

1. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енци-дія, 1998. Т. 2. С. 232.
2. Кисельова О. І., Кобзева Т. А. Трудове право України: навч. посіб. Суми: СДУ, 2017. 309 с.
3. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#Text>.

Богатирьова А. О.,
здобувач вищої освіти
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
Науковий керівник:
Гордієнко Т. О.,
старший викладач кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРОПЕРАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Закон України «Про туризм» в новій редакції № 1282-IV від 18 листопада 2003 р., що вступив у дію з 01 січня 2004 р., докорінно змінив правові, організаційні, ліцензійні засади діяльності суб'єктів туристичної діяльності. В чинній редакції Закону наведено чіткий поділ суб'єктів туристичної діяльності, серед яких окремо виділено туристичних операторів та туристичних агентів, запроваджено механізм фінансових гарантій для них, визначено організаційні форми туризму.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про туризм» туристичним оператором є юридична особа, створена згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію та туроператорську діяльність [1].

Аналіз норм Закону України «Про туризм» дозволяє зробити висновок, що туроператор не обмежений при виборі видів туристичних послуг для реалізації. Він може продавати як власний туристичний продукт, так і турпродукт, сформований іншим туроператором. Однак, він обмежений при виборі організаційно-правової форми господарювання (може бути виключно юридичною особою), та обмежений у здійсненні інших видів діяльності, крім туристичної (туристична діяльність є його винятковою діяльністю, про що має бути зазначено у установчих документах).

До початку роботи у якості туроператора необхідно отримати ліцензію. Ліцензія на туроператорську діяльність надається Державним агентством розвитку туризму України.

Для отримання ліцензії необхідно подати наступні документи:

- заяву про отримання ліцензії на право провадження туроператорської діяльності;
- копії документів (їх витягів), що підтверджують освітньо-кваліфікаційний рівень, стаж роботи керівника здобувача ліцензії, необхідний для провадження туроператорської діяльності;

- копію документа, що підтверджує фінансове забезпечення цивільної відповідальності перед туристами;

- копію договору, укладеного зі страховою компанією, про обов'язкове (медичне та від нещасних випадків) страхування туристів, що здійснюють туристичні подорожі;

- опис документів, що подаються для одержання ліцензії на правопроводження туроператорської діяльності [2].

Строк розгляду поданих документів – 10 робочих днів з дня одержання органом ліцензування заяви про отримання ліцензії.

За видачу ліцензії справляється адміністративний збір – разова плата в розмірі одного прожиткового мінімуму, з огляду на розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що діє на день прийняття органом ліцензування рішення про видачу ліцензії [3].

При позитивному вирішенні питання заявник отримує:

- ліцензію на право провадження туроператорської діяльності (в електронній формі);

- наказ про видачу ліцензії на право провадження туроператорської діяльності;

- внесення даних до Ліцензійного реєстру суб'єктів туроператорської діяльності [2].

У статті 15 Закону України «Про туризм» вказано, що з метою забезпечення прав та законних інтересів громадян - споживачів туристичних послуг туроператор та турагент зобов'язані здійснити фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності (гарантією банку або іншої кредитної установи) перед туристами.

Туроператор для покриття своєї відповідальності за збитки, що можуть бути заподіяні туристу в разі виникнення обставин його неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання його банкрутом, які пов'язані з необхідністю покриття витрат туриста з його повернення в місце проживання (перебування), відшкодування вартості ненаданих послуг, передбачених договором, повинен надати підтвердження фінансового забезпечення своєї відповідальності (гарантію банку або іншої кредитної установи) перед туристом, в установленому порядку.

Мінімальний розмір фінансового забезпечення туроператора має становити суму, еквівалентну не менше ніж 20000 євро. Розмір фінансового забезпечення туроператора, який надає послуги виключно з внутрішнього та в'їзного туризму, має становити суму, еквівалентну не менше ніж 10000 євро.

Відшкодування збитків, заподіяних туристу в разі виникнення обставин неплатоспроможності туроператора (турагента) чи внаслідок порушення процесу про визнання його банкрутом, здійснюється відповідною кредитною установою на підставі заяви туриста, договору на туристичне обслуговування (ваучера) та документів, що підтверджують невиконання туроператором (турагентом) договірних зобов'язань [1].

Зазначені норми обумовлені бажанням законодавця захистити права та законні інтереси туриста у випадку, якщо туроператор чи турагент спричинять йому збитки, що можуть бути заподіяні туристу в разі неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання туроператора чи турагента банкрутом. Такі збитки пов'язані з невиконанням туроператором чи турагентом зобов'язань перед туристом у вигляді ненадання або неналежного надання туристичних послуг у відповідності з умовами договору на туристичне обслуговування. В таких випадках банки чи інші кредитні установи, що видали гарантію, зобов'язані при представленні туристом всіх передбачених законодавством документів, відшкодувати йому витрати на повернення до місця постійного проживання (перебування), вартість ненаданих послуг, передбачених договором.

Запровадження механізму фінансових гарантій та встановлення туроператорського виду діяльності як виключного проведено з метою досудового захисту прав туриста як споживача в багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні [4, с. 35]. Це пов'язано з тим, що замовлення, оплата та користування турпослугами можуть бути розірвані за місцем і в часі – як правило, місце продажу та місце надання туристичних послуг не співпадають і спочатку відбувається оплата, а потім споживання туристичних послуг. Тобто турист виступає своєрідним кредитором туроператора. А така специфіка діяльності потребує певного законодавчого захисту туриста.

В цілому запровадження механізмів ліцензування туроператорської діяльності, отримання банківських гарантій та встановлення розміру фінансової відповідальності туроператора пояснюється межею їх відповідальності перед туристами. Адже туроператор за договором на туристичне обслуговування несе відповідальність перед туристом незалежно від того, надані послуги безпосередньо туроператором чи іншими особами, які перебувають з ними у договірних засадах. Тобто, він відповідає за якість турпродукту або туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності та праввідносини під час безпосереднього надання послуг [4, с. 32-33].

Крім того, Законом України «Про туризм» передбачено обов'язкове страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) суб'єктами туристичної діяльності. При цьому таке страхування повинно здійснюватися на підстав угод зі страховими компаніями. Туристи вправі самостійно укласти договори на страхування, але при цьому повинні обов'язково завчасно підтвердити туроператору чи турагенту наявність належним чином укладеного договору страхування.

В якості висновку можна зазначити, що Законом України «Про туризм» передбачено доволі високі вимоги для здійснення туроператорської діяльності, проте встановлення таких правил покликане забезпечити належний захист прав за інтересів туристів як безпосередніх споживачів туристичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Умови та роз'яснення щодо ліцензування. URL: <https://www.tourism.gov.ua/licenzuvannya-turoperatorskoji-diyalnosti>.
3. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.
4. Матвієнко А. Т., Приянчук І. В., Лесик М. А., Андрейцев В. В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про туризм». Київ: Науково-дослідний інститут туризму та курортів, 2006. 212 с. URL: <https://ep.nmu.org.ua/ua/library/index.php>.

Гапочка К. В.,

аспірант

Харківського національного

педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди

ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ПРАВОВІЙ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ЗАНЯТОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19

Розуміння цифрової трансформації суспільства на сьогоднішній день, як відомо, охоплює не лише переведення різних даних у цифровий формат, а й активне використання автоматизованих систем, які б замінили участь людини в різних операційних видах діяльності, а також сприяли б виникненню можливостей дистанційної взаємодії між суб'єктами.

Цифрова трансформація суспільства є процесом, що характеризує сучасний етап розвитку людської цивілізації. Сьогодні розвиток сучасного суспільства характеризується проникненням цифрових технологій у всі сфери, що зумовлюють та супроводжують його існування. Повною мірою це стосується і трудових відносин в Україні, під час яких їхні сторони реалізують свої законні інтереси.

Більше того, слід також зазначити, що каталізатором інтенсивності процесу цифрової трансформації суспільства останнім часом стала пандемія у зв'язку з поширенням у світі коронавірусу COVID-19, оголошена 11 березня 2020 р. Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Попередження поширення цієї інфекції змусило країни обмежити особисті контакти громадян, що неминуче торкнулося і сфери трудових відносин і зумовило необхідність застосування у всіх можливих галузях дистанційного формату проведення трудової діяльності.

Так в Україні одночасно з оголошенням Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемії на закритому засіданні Кабінету Міністрів України було прийнято рішення про загальнодержавний карантин та як наслідок запровадження режиму надзвичайної ситуації та заборону проведення масових заходів, руху міжміського громадського транспорту, метро, відвідування закладів освіти учнями тощо [1]. У дистанційний формат перейшли усі можливі сфери життя.

Окремо Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Державна служба України з питань праці звернулися з рекомендаціями до роботодавців, у яких запропонували «по можливості максимально забезпечити використання дистанційної форми праці та (або) гнучкого режиму робочого часу (у тому числі і для зменшення скупчення людей у «години пік»), вводити режим роботи на умовах скороченого та неповного робочого часу з урахуванням вимог, визначених законодавством, а також максимально сприяти реалізації права працівників на отримання, на їхнє прохання, оплачуваних відпусток та відпусток без збереження заробітної плати, що надаються працівникам в обов'язковому порядку, та відпустки без збереження заробітної плати, що надаються за згодою сторін у порядку, визначеному законодавством» [2].

Оскільки право реагує на запити суспільного життя, що з'являються, щоб упорядкувати суспільні відносини, задовольнити інтереси зацікавлених осіб, у зв'язку з цією рекомендацією були внесені зміни до Кодексу законів про працю України, які передбачають довгоочікувану дефініцію дистанційної роботи, а також механізм її використання.

Проте, якісний зміст цих змін вдалим можна назвати навряд. Критика даних новелів у частині плутанини та підміни понять дистанційної та надомної роботи, спроби експансії цивільним правом трудових відносин не змусила на себе чекати з боку українських вчених. По суті життєва потреба в задоволенні інтересу на віддалену роботу, що з'явилася, була використана, на жаль, на шкоду інтересів працівника, який не тільки виявився, як і всі особини людського роду, під загрозою смерті від страшної неконтрольованої хвороби, під загрозою втрати роботи у зв'язку із закриттям бізнесу роботодавців, що як проміжна причина, що позбавляє можливості заробляння коштів до існування трансформувалася в міст, що веде до лиха, а отже й просто до голодної смерті, а й фактично зіткнувся з втратою так званого «захисного щита» трудового права.

Таким чином, слід підкреслити, що в даній ситуації виникла проблема, яка торкнулася і переплела не тільки інтереси різних суб'єктів: суспільства, держави, працівників, роботодавців, а й інтереси різнобічні – інтерес в охороні свого життя та здоров'я, інтерес в особистісній реалізації заробляння собі життя працею.

Серед усього цього різноманіття інтересів, природно, основним є інтерес збереження життя і здоров'я людини, але разом з тим, не можна применшити і інтерес у зароблянні собі життя працею, задоволення якого, по суті, також є іманентно властивою складовою збереження життя і здоров'я людини.

Справа в тому, що навіть поверхово глянувши на словосполучення «заробляння собі на життя працею», стає зрозумілим його сенс: добути кошти до свого існування, отримати можливість сформуванню собі «подушку безпеки» від лиха. І законним способом цього видобутку є саме праця, в якій безпосередньо, завдяки перетворенню природи, виробляється той чи інший продукт або ж заробляються гроші, за які зазначені блага можна придбати.

Таким чином, напрошується висновок про найтісніший взаємозв'язок інтересу збереження життя та здоров'я та інтересу у зароблянні собі на життя працею. Інтерес, пов'язаний із проявом людського «Я» у праці з одного боку є інтересом немайновим, а з іншого, розчиняючись у реалізації конституційного права на працю, як «можливості заробляти собі на життя працею, яку він вільно вибирає або на яку вільно погоджується» [3, с. 43], – майновим інтересом. Така амальгама інтересу, що рухає людину у реалізації нею свого права на працю якраз і характеризує взаємозв'язок інтересу збереження життя і здоров'я людини та інтересу у зароблянні собі на життя працею: саме задоволення інтересу у зароблянні собі на життя працею дозволяє значною мірою зберігати своє здоров'я та своє життя.

Тому в умовах пандемії коронавірусу COVID-19 величезне значення мають заходи не тільки безпосередньо спрямовані на встановлення карантинних заходів, а й заходи, спрямовані на стимулювання, розвиток нестандартних форм зайнятості, але не на шкоду найслабшій стороні трудових відносин – працівникові, а на справжнє задоволення його законних інтересів, реалізацією яких і досягається добробут суспільства та держави.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: Постанова Кабінету Міністрів України, 11.03.2020 р. № 211. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>.
2. Роз'яснення щодо організації робочих процесів під час запобігання поширенню в Україні коронавірусу COVID-19. Прес-служба Мінекономіки від 12.03.2020 р. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=60dba365-7843-4147-b4a7-df0328caeca2&title=Roz-iasnenniaSchodoOrganizatsiiRobochikhProtsesivPidChasZapobigannyaPoshirenniuVUkraini-KoronavirusuCovid19>.
3. Конституція України. Верховна Рада України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Гладкий В. В.,

аспірант

Навчально-наукового інституту права

імені князя Володимира Великого

Міжрегіональної Академії

управління персоналом

ОЗНАКИ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС НА АНТИКОРУПЦІЙНУ БЕЗПЕКУ

Корупція залишається однією з найбільш значних проблем подальшого розвитку України в якості правової, соціальної та демократичної держави [1, с. 23-25], суттєвим чином послаблюючи її потенціал в процесі захисту її суверенітету, а також сковуючи реальні можливості держави виконувати належним чином функції, котрі вона повинна виконувати в соціальній, правоохоронній, оборонній та інших сферах. При цьому особливо небезпечним вплив корупції спостерігається в діяльності органів публічної служби, до предмета відання яких відносяться запобігання та протидія корупційній практиці (включно також з актами, пов'язаними із корупцією), як на загальному, так і на внутрішньому (організаційному) рівнях. Не є винятком з цього також органи в системі Міністерства внутрішніх справ України, працівники яких мають право на антикорупційну безпеку, а також на забезпечення такої безпеки. Зазначене є актуальною проблемою, якій по сьогодні не приділяється увага вчених, що закономірно, адже й сам феномен антикорупційної безпеки досі залишається поза межами науково-практичного осмислення. Вирішуючи означену проблему саме в контексті доктрини трудового права, враховуючи її соціально-конструктивну природу в соціальних державах [2, с. 278], у межах цієї доповіді зосередимо увагу на з'ясуванні комплексу атрибутивних рис форм реалізації прав працівників системи МВС на антикорупційну безпеку.

Феноменологічний зміст поняття антикорупційної безпеки (загалом і працівників органів системи МВС, зокрема) дозволяють дійти висновку, що для форм забезпечення розглядуваної безпеки відповідного кола працівників характерні наступні риси:

1. Форми реалізації права працівника системи МВС на антикорупційну безпеку окреслюють фактичний стан діяльності зобов'язаних забезпечувати таку безпеку працівника суб'єктів (включно із самим працівником), спрямовану на культивування вільних від корупції умов об'єктивації свободи праці працівника. Ця характеристика досліджуваних форм обумовлена тим фактом, що для теоретичної конструкції «форма» в рамках юридичної науки загалом характерне те, що нею окреслюється фактичний вияв (зовнішній вираз) стану відповідного суб'єкта чи об'єкта в межах певного процесу (здійснюваним щодо нього чи ним), що прямо (чи опосередковано) передбачений законодавством, не суперечить чи забороняється законодавством. Вказуючи

на те, що означена діяльність спрямовується на культивування вільних від корупції умов об'єктивації свободи праці працівника системи МВС, нами розуміється те, що відповідний суб'єкт вчиняє дії чи утримується від вчинення дій, наслідком чого є те, що працівник характеризується належним рівнем, щонайперше: (1) соціальної безпеки (працівник забезпечений умовами праці, які відповідають стандартам гідної праці; до працівника застосовуються ефективні заходи соціального захисту, охоплені матеріальною, пенсійною, оздоровчо-рекреаційною та житлово-побутовою формами соціального забезпечення); (2) інформаційної безпеки (зокрема, його персональні данні та інформація про приватне життя є захищеними й в дійсності не створюють ризиків для того, щоби відповідна інформація була використана з метою його шантажу, примусу до участі в корупційній діяльності тощо); (3) психологічної безпеки (працівник системи МВС працює в умовах здорового психологічного клімату в трудовому колективі; будь-які згадування про працівника в ЗМІ та нових медіа, що ставлять під сумнів його добросовісність і добросовісність, перевіряються й в разі визнання їх огульними, – вважаються підставою для адвокації суб'єктивних прав і законних інтересів працівника, застосування антидифамаційних заходів) та ін.

Отже, розглядувана властивість форм дозволяє стверджувати, що форми забезпечення антикорупційної безпеки працівників системи МВС є стереотипізованими моделями поведінки, що упорядковують підстави, умови вчинення актів (дій, прийняття рішень) адресатами таких вимог, підпорядковують поведінку адресатів певним стандартам поведінки (сприяє юридичній визначеності їх дій, рішень, а отже – підвищує рівень прогнозованості майбутнього в рамках взаємодії суб'єктів світу праці), що є «координатами», за якими щоразу можна з'ясувати, чи: (1) має місце порушення обов'язків з приводу забезпечення антикорупційної безпеки працівників системи МВС; (2) наявні в актах адресата ознаки ризикованої (в контексті забезпечення антикорупційної безпеки) діяльності; (3) є достатніми заходи забезпечення антикорупційної безпеки у конкретному органі (його структурному підрозділі) в системі МВС.

2. Форми реалізації права працівника системи МВС на антикорупційну безпеку характеризуються цілісністю, адже узгоджені між собою (також їх структурні елементи узгоджені між собою), впливаючи із мети трудового права України, загальної мети (місії) та завдань відповідного суб'єкта чи об'єкта. Ця риса досліджуваних форм аргументована, як науково-практичним осмисленням мети суб'єктів та об'єктів у площині права, так і тим, що стан, за якого комплекс об'єктів, актів, охоплених формою, не спрямовується на досягнення конкретної загальної мети, засвідчує неможливість існування цілісності форми, а отже й про її об'єктивне існування. Іншими словами, форма – завжди система, а система – набір взаємопов'язаних складових елементів, що узгоджуються із певним набором принципів, а також із метою та завданнями, які корелюються відповідними принципами. Саме тому, коли

всі (чи частина) складових елементів форми забезпечення антикорупційної безпеки працівників в конкретному органі (структурному підрозділі) системи МВС не буде узгоджуватись із загальною метою (щонайперше – створення організаційних умов, за яких неможливим є порушення працівниками антикорупційного законодавства), ми не зможемо вести мову про існування відповідної форми, як такої. Натомість форма забезпечення антикорупційної безпеки працівників в конкретному органі (структурному підрозділі) системи МВС сприяє фактичній об'єктивації мети зазначеної діяльності, а відтак дозволяє таку діяльність: (1) сприймати; (2) оцінити; (3) спостерігати (контролювати, наглядати); (4) змінювати (корегувати) ініціативою ззовні та/або зсередини.

Крім того, слід мати на увазі, що забезпечення антикорупційної безпеки працівників – трудове явище, а відтак – без сумнівів впливає з мети трудового права, яка у вузькому сенсі може зводитись до створення усіх необхідних загальносоціальних і правових умов для: (1) забезпечення належного рівня соціальної безпеки найманих працівників; (2) забезпечення належного рівня організаційно-економічної безпеки роботодавця без шкоди для мінімального рівня соціальної безпеки працівника [3, с. 102].

3. Форми реалізації права працівників системи МВС на антикорупційну безпеку характеризуються комплексністю складових елементів таких форм. З цієї ознаки випливає, що будь-яку форму забезпечення антикорупційної безпеки працівників системи МВС не може складати сукупність її складових, а поточний стан розуміння таких елементів в якості їх «сукупності» може засвідчувати не достатню сформованість відповідної наукової думки, для якої в означеному сенсі характерним є те, що системне явище у вигляді форми осмислюється лише в якості системи. Попри вказане слід зробити наступне застереження: коли форма є нестабільною (щонайперше, знаходячись на етапі свого становлення чи в процесі сутнісної трансформації), то її складові елементи можуть поставати в якості сукупності таких елементів.

4. Форми реалізації права працівників системи МВС на антикорупційну безпеку є об'єктивним елементом практичної дійсності, що може бути постійним або ж змінним в залежності від: (1) умов, в яких об'єктивуються елементи системи; (2) позаумовної змінюваності елементів системи (зміна парадигми активного чи пасивного стану об'єкта або суб'єкта). Відповідна властивість форм забезпечення антикорупційної безпеки працівників системи МВС обумовлена потребою гнучкості процесу запобігання корупції, адже корупція в організації є високо соціальноадаптивним феноменом, що досить швидко вражає працівників організації, нівелюючи організаційний правопорядок та культивує правовий нігілізм в суспільстві.

5. Форму реалізації права працівників системи МВС на антикорупційну безпеку складають елементи, котрі є відносно самостійними та універсальними. Самостійність і однорідність вказаних елементів обумовлена їх однорідністю характеру, спроможністю виявляти за наявності для цього однотипних фактичних, нормативних, процедурно-процесуальних підстав і умов.

Приймаючи до уваги викладене, можемо дійти думки, що формами реалізації права працівника системи МВС на антикорупційну безпеку є узгодженні із принципами права, нормами чинного законодавства (передбачені, не заборонені ними), а також з правовими звичаями, гарантовані на центральному та локальному рівнях об'єктивні (зовнішні, фактичні) вияви вольової активної (дії) чи пасивної (бездіяльність) діяльності правомочних (працівників-власників права на антикорупційну безпеку) і уповноважених (суб'єкти владних і невіддільних повноважень, які обтяжені обов'язком сприяти реалізації права працівника на антикорупційну безпеку) суб'єктів, цілісно спрямованої на отримання працівником системи МВС реальних благ у сфері праці та зайнятості без шкоди для його людської гідності в частині доброчесності та добросовісності.

Список використаних джерел:

1. Hladky V. V. Criminometric Analysis of Corruption Permissiveness and Conditions of Pricing in Corrupt Services. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2019. Vol. 26 (2), Pp. 22-34.
2. Пузанова В. В. Вияв гуманізму у випадках припинення трудових правовідносин. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 18 квітня 2019 р.)*. Житомир: ЖНАЕУ, 2019. С. 278-280.

Глян Т. Д.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД БУЛІНГУ

Проблема булінгу є поширеною по всьому світі . Вона проявляється у школах, арміях, робочих колективах та інших . Проте саме шкільний булінг несе найтяжчі наслідки – з погляду психології він негативно впливає і на жертву, і на тих, хто її ображає, і навіть на свідків. У крайньому випадку булінг призводить до суїциду або жорстокої, іноді вбивчої помсти з боку жертви. Знуцання в ліцях, школах має негативні наслідки в подальшому житті дитини, залишаючи психологічні травми на все життя, що в майбутньому

житті в більшості випадках призводить в нездатності людей, які в дитинстві зазнали булінгу, будувати адекватні, нормальні відносини з іншими людьми та виховувати власних дітей. Варто зазначити, що булінг в освітньому середовищі відбувається не тільки між учнями. Своєрідною проблемою у освітньому середовищі є булінг з боку вчителів по відношенню до учнів. Таке цькування може проявлятися через дії: безпідставне заниження оцінок, ігнорування власної думки учня, приниження серед однолітків.

Кожна країна знаходить різні шляхи запобігання цьому. У багатьох країнах світу серед підлітків досі продовжують виникати прояви жорстокості, агресії та психологічного знущання, яке травмує психіку дитини з раннього віку. При цьому проблема булінгу починає зростати не тільки реальною, а й віртуальною, тобто виникає кібербулінг. Кібербулінг – це цькування в інтернеті, а також групи які прапагандують суїциди і антисоціальну поведінку. Тож якщо раніше булінгу можна було зазнати тільки при живому спілкуванні, то зараз в нас є соціальні мережі.

За різними даними, із булінгом у колі однолітків стикалися близько 67 % дітей. Близько 40 % із тих дітей, хто зіткнулися з випадками булінгу, ніколи не розповідають про це своїм батькам. При цьому, 44 % із тих, хто спостерігав, як знущаються над їхніми однолітками, не реагували на це через страх такого самого знущання над ними. Зазвичай причинами цькування з боку однолітків є зовнішній вигляд, найбільше зазнають булінгу сором'язливі, виховані діти, а також діти, які, через певні життєві обставин є замкнутими в собі, немає друзів, закриті для спілкування.

Досить довго йшла не визнавалась проблема булінгу у Японія. Причиною цього була культурна своєрідність ще з давніх часів країни – знущання завжди вважалося японцями як явище цілком адекватне у навчальних закладах. Так, сприймалося, що цькування однолітків мають загартувувати характер, а тому скаржитися на такі вчинки з боку однокласників було ганебно та принизливо. Вважалося, що той, хто не може впоратися з цькуванням самостійно не буде здатний у майбутньому захищати ні своїх близьких, ні батьківщину.

Перший закон про розвиток заходів припинення булінгу було прийнято у 2013 році. До цього кроку японський уряд підштовхнули масові громадські невдоволення з приводу відсутності відповідної реакції з боку влади на численні інциденти в тому числі зі смертельними наслідками та замовчування цього факту політиками. Сьогодні, діючий закон зобов'язує школи повідомляти про серйозні випадки булінгу в поліцію. Навчальні заклади при цьому мають утворювати дієву організаційну структуру з протидії булінгу в школі, зокрема, передбачено створення спеціальної комісії для розслідування причин та наслідків прикрив випадків, а також вироблення шкільної політики щодо запобігання цькувань. Окрім цього, влада замовляє регулярний моніторинг соціальних мереж та інших інтернет-платформ на предмет цькування дітей в онлайн-просторі.

Загалом, у світі булінг розглядають як доволі серйозну соціально-педагогічну проблему сьогодення – проводяться наради, різні заходи на

рівні міністрів освіти, виробляються законодавчі заходи у напрямку його профілактики тощо. Проблеми булінгу присвячено кілька великих національних і міжнародних серверів, зокрема: Bullying, org, Bullying Online, Stop bullying, Bullying net, www.bullying, com.uk та ін., де можна отримати кваліфіковану консультацію спеціаліста. Зарубіжна практика передбачає, що ефективно запобігання проявам булінгу в школах вимагає злагодженої організації як внутрішньосистемної, так і міжвідомчої взаємодії, в основі якої лежить чітка законодавча та нормативна база.

Отже, проблема булінгу є масштабною по всьому світі. Булінг – це діяння, яке завдає шкоди психічному чи фізичному здоров'ю. Більшість людей плутають бугінг із конфліктом .Якщо виникає сварка між дітьми, внаслідок якої один з її учасників впав і вдарився – це не є булінгом. Але у випадку, коли наявні насмішки, приниження, нецензурні висловлювання і штовхання, які носять принизливий характер і завдають шкоди, – такі дії вже вважаються булінгом і потребують відповідного реагування.Немає жодної країни де б цієї проблеми не було .Але кожна держава бориться по різному застосовуючи різні заходи, прийняття законів . Ми живемо в сучасному світі, який з кождним днем все більше і більше відкриває для нас, щось нове .Тому я вважаю, що через декілька років булінгу зовсім не буде.Сьогодні в нас є багато доступних міжнародних серверів де можна отримати консультацію від спеціаліста, також в нас є психологи які завжди допоможуть і саме головне у вирішенні цієї проблеми зацікавлено багато країн які розробляють нові методи, щоб зменшити цькування і щоб діти виростили здоровими і будували щасливе майбутнє. Через буліни страждають не тільки жертви, а й особи які були свідками цього .Дитина яка зазнала булінгу у раньому віці не в змозі в подальшому житті побудувати повноціну сімю. Звісно є випадки коли людина проходить реабілітаційний період її моральний стан покращується, але нажаль таких випадків дуже мало. На сьогоднішній день у світі є кібербулінг, який пропагандує суїциди. Наприклад найбільш відомою є Синій Кит, коли дитина сама вбиває себе не розуміючи цього.Тому потрібно боротися з цією проблемою і не допускати її поширеню. Ми будуємо своє майбутнє і я хочу, щоб у кожної людини воно було найкращим.

Список використаних джерел:

1. Андреевкова В. Л., Батіна Я. С., Безвершенко А. Е., Бурдун С. І.Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід: метод. посібник. Київ, 2019.
2. Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: метод. посібник для освітян. Київ: ТОВ «К.І.С.», 2010. 242 с.
3. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта – гендерний вимір 2021».
4. Конвенція про права дитини ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>.

Голик Ю. Ю.,
аспірант кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГЕНЕЗА ПРИНЦИПУ ПІДЗВІТНОСТІ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Становлення сучасної системи принципів місцевого самоврядування в Україні, в тому числі принципу підзвітності та відповідальності, відбувалось протягом всієї історії його розвитку. Щоб глибше зрозуміти зміст, сутність і стан реального забезпечення принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування важливо дослідити історичні особливості і умови його становлення.

Історія місцевого самоврядування сягає часів родоплемінного устрою у слов'ян при появі їх на території сучасної України. Наявні історичні джерела містять перші достовірні згадки про народоправство у східних слов'ян. Повідомлення про народні зібрання у східнослов'янських племен датуються серединою другої половини VI ст. нашої ери. Перша письмова згадка про органи місцевого самоврядування в Київській Русі датується 983 роком [1, с. 5]. Та навіть тоді, воно вже мало протодемократичний зміст.

Вічова демократія поклала основу контролю за діями виборних посадових осіб. Так, за вимогою одного з «кінців» віче могло прийняти рішення про зміщення якої завгодно посадової особи і, при необхідності їх покарання. Що стосується Києва, то він міг вирішувати питання обрання чи усунення від влади князя. У часи роздробленості Русі жоден князь не міг стати на київський престол без згоди громади [1, с. 8-10]. Віче мало право втручатися у справи князя [2, с. 81]. Проте прототип демократичного принципу підзвітності і відповідальності органів місцевого самоврядування отримав розвиток у період національно-визвольної революції і Гетьманщини. Упродовж існування Запорізької Січі тут склався власний військовий і соціальний устрій, де всі козаки вважалися за рівних і мали однакові права, брали участь у козацьких радах. Всі посади у козацькій громаді були виборними, всі вибрані несли персональну відповідальність за свої дії, і у будь-який час могли бути скинуті з обійманих посад, а у випадку скоєння злочинів – могли бути засуджені до страти. Таким чином, громадський лад у них ґрунтувався на самоорганізації і на основах демократії [1, с. 21-22]. Проте, як і будь-який демократичний принцип, принцип підзвітності та відповідальності не розвивався постійно і послідовно.

Наступ царизму на козацьке та місцеве самоврядування в Україні почався з 20-х рр. XVIII ст. В Лівобережній Україні різко зросла кількість

російських чиновників та військових, яких призначили на найважливіші посади. Магдебурзьке право в українських містах упродовж XVIII ст. майже звелось нанівець. У 1764 р. ліквідується інститут гетьманства, а в 1783 р. скасовується полково-сотенний устрій. Це означало уніфікацію форм організації суспільного життя в Україні за російським зразком. У 1889 р. царським указом для контролю за діяльністю сільського самоврядування було запроваджено інститут земських начальників, який проіснував до лютого 1917 р. [3, с. 152, 154]. Фактично місцева влада не несла реальної чи формальної відповідальності перед населенням, проте була підконтрольною імперії. В період знаходження українських земель під контролем російської імперії аж до повалення царського режиму місцеве самоврядування стало формальністю, а його гласність, підконтрольність та відповідальність – фікцією.

В Західній Україні розвиток місцевого самоврядування наприкінці XVIII – на початку XX ст. ознаменувався уніфікацією австрійським урядом норм місцевого самоврядування за імперським зразком та його обмеження. Проте, революція 1848 р. призвела до демократизації системи організації влади в Австрійській імперії, що стосувалося і місцевого самоврядування [3, с. 154]. Повноцінного забезпечення принципу підзвітності та відповідальності, безумовно це не гарантувало.

Історія розвитку українського місцевого самоврядування пов'язана і з діяльністю УНР (Української Народної Республіки) та ЗУНР (Західноукраїнської Народної Республіки). З проголошенням державної незалежності України в січні 1918 р. місцеве самоврядування було визнано складовою частиною нового демократичного конституційного ладу. Так само після утворення в листопаді 1918 р. ЗУНР місцеве самоврядування посіло гідне місце серед її конституційних органів. Спроби збудувати українську модель місцевого самоврядування робили всі незалежні українські уряди (Генеральний Секретаріат, Гетьманат, Директорія). Головний принцип місцевого самоврядування в УНР був демократичний [4, с. 35; 5, с. 65; 2, с. 84]. У політико-правовому плані визнання місцевого самоврядування на конституційному рівні, вперше в Україні, було закріплено ще в Конституції гетьмана П. Орлика – 1710 р., а пізніше в Конституції УНР 1918 р., положення яких так і не були реалізовані. За радянських часів цей принцип рішуче заперечувався, він суперечив централізованому характеру радянської держави [6, с. 58].

За радянських часів характер функціонування системи місцевої влади був неоднозначний та суперечливий, що зумовлено особливістю більшовицької політичної системи, яка вже на перших етапах свого існування далеко відійшла від демократичних традицій робітничого соціалістичного руху, заклавши тим самим організаційні передумови виникнення тоталітарної держави [7]. Повноваження місцевих рад визначалися за принципом так званої «матрьошки», відповідно до якого певна частина повноважень, скажімо, сільської ради були одночасно і повноваженнями районної ради, а повноваження районної рада – повноваженнями обласної. Взаємовідносини

у системі міських рад будувалися за принципом «керівництва» згори донизу, а їх виконавчі органи перебували у так званому «подвійному підпорядкуванні». Природно, таке становище місцевих рад було не сумісне з природою місцевого самоврядування, хоча ці органи були зобов'язані виконувати і деякі функції місцевого самоврядування [8, с. 47]. Фактично у СРСР і в УРСР не існувало реального місцевого самоврядування, тому розвиток принципу підзвітності і відповідальності органів місцевого самоврядування в цих умовах не відбувався, а був фікцією. При цьому сучасна система принципів місцевого самоврядування була вперше закріплена саме у радянському законодавстві.

Реальне відновлення місцевого самоврядування в Україні розпочалося у березні 1990 р., коли на основі формально демократичних виборів було сформовано Верховну Раду Української РСР та місцеві ради народних депутатів. Саме ці вибори привели до складу депутатського корпусу людей, в тому числі й до органів місцевого самоврядування, зокрема колишніх дисидентів, яким була невідома комуністична бюрократична система [3, с. 179]. Досвід законодавчого закріплення принципів місцевого самоврядування прослідковується у окремих статтях законів: «Про місцеві ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» від 7 грудня 1990 р., «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 26.03.1992 р., «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. [9], «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. та ін. У зазначених законах закріплено та деталізовано принцип підзвітності і відповідальності місцевого самоврядування перед населенням.

Процес створення міжнародних стандартів у Західній Європі став відбитком інтеграційних процесів, які розпочалися з 1949 р., коли була утворена Рада Європи. Підписання або приєднання до цих документів і реалізація їхніх положень Україною стало каталізатором процесів зі становлення в цивілізованій системі місцевої демократії [10, с. 29]. Визнання наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. ст. на міжнародному рівні місцевого самоврядування як основи будь-якого демократичного ладу, з одного боку, значною мірою посилює тенденцію глобалізації доктрини місцевого самоврядування та муніципального права, яка особливо рельєфно спостерігається у сучасних євроінтеграційних процесах [11, с. 60]. Але імплементація міжнародних стандартів і принципів місцевого самоврядування відбулась в Україні вже після проголошення незалежності, що свідчить про відкритість до глобалізації та демократизації.

Зокрема, першими міжнародними актами у сфері місцевого самоврядування, які ратифікувала Україна були: Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або органами влади від 1980 р. (набрала чинності від 14 липня 1993 р.); Європейська хартія місцевого самоврядування від 1985 р. (ратифікована від 15.07.1997 р.); Всесвітня Декларація місцевого самоврядування від 1985 р.

(імplementована Асоціацією міст України в 1997 р. в Хартії українських міст) та ін. Принагідно, що жоден із вказаних документів не закріплює прямо принцип підзвітності і відповідальності органів місцевого самоврядування. Проте, цей принцип опосередковано визначається іншими стандартами.

Якщо порівнювати конституції держав міцних демократій Західної Європи з конституціями держав Центрально-Східної Європи, то можна побачити, що принципи самоврядування, система органів місцевого самоврядування, порядок формування, повноваження, більш деталізовані в останніх [12, с. 47]. Отже, принцип підзвітності і відповідальності органів місцевого самоврядування в Україні є власним історичним надбанням, а не запозиченим з міжнародної практики. Він відтворювався в різних історичних етапах з різним ступенем інтенсивності, змінював свій зміст і формат реалізації, але сформувався як повноцінний національний принцип місцевого самоврядування.

Із проголошення незалежності України і аж до Революції Гідності місцеве самоврядування розвивалось як адміністративно-командна система, далека до реальних принципів демократії, верховенства права, підзвітності, відповідальності.

У 2013 році (до Революції Гідності) видатний вчений-конституціоналіст О. Батанов зауважував, що Україна була негативним прикладом ігнорування як позитивного зарубіжного досвіду муніципального будівництва, так і концептуальних засад демократії, втілених в основних теоріях місцевого самоврядування. Модель місцевого самоврядування, яка за роки незалежності сформувалася в Україні, була внутрішньо суперечливою та неузгодженою, як з позиції законодавчої регламентації та практики своєї організації та функціонування, так і концептуально, з точки зору класичних моделей і теорій муніципального права, у тому числі й їх аксіологічних засад. Тогочасна модель місцевого самоврядування переживала фазу своєї деградації та мутації, поступово трансформуючись на патерналістську модель самоврядування, яка за своїм духом близька до радянської моделі місцевої влади [13, с. 80]. Децентралізація як одна із реформ системи публічної влади спрямована на побудову реально демократичного і ефективного врядування в Україні, відповідно до міжнародних та європейських стандартів і підходів. Неодмінною ознакою такого врядування є його прозорість і підзвітність, а також відповідальність.

Принцип підзвітності і відповідальності органів місцевого самоврядування в Україні є власним історичним надбанням, а не запозиченим з міжнародної практики. Він відтворювався в різних історичних етапах з різним ступенем інтенсивності, змінював свій зміст і формат реалізації, але сформувався як повноцінний національний принцип місцевого самоврядування.

В умовах євроінтеграції, радянський підхід до визначення принципів місцевого самоврядування, що зберігається і до сьогодні, потребує переосмислення на користь принципів місцевого самоврядування держав-членів Європейського Союзу, а також принципів, що визначені у Європейській хартії місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Мальчин Ю., Чумак В. Історія місцевого самоврядування України: навч. посібник (3-тє вид.). Київ: АМУ, 2017. 88 с.
2. Клімова Г. П. Місцеве самоврядування в Україні: історія і сучасність. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. № 8. С. 80-89.
3. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: навч. посібник. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 234 с.
4. Копиленко О. Місцеве самоврядування в УНР: досвід і проблеми. *Місцеве та регіональне самоврядування України*. 1992. № 2. С. 34-40.
5. Грицяк І. Місцеве самоврядування України в історії та сучасності. *Вісник УАДУ*. 1997. № 1. С. 60-65.
6. Самойленко Л. Я. Зміст і принципи місцевого самоврядування в контексті саморозгортання демократії в Українському суспільстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 19. С. 56-59.
7. Делія О. В. До питання про місцеву владу в СРСР. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=720>.
8. Ковалів М. В., Іваха В. О. Правовий статус органів місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 45-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_824_10.
9. Грищук М. В. Принципи місцевого самоврядування як основні засади організації та функціонування місцевого самоврядування: політико-правовий аналіз. URL: http://dspace.opua.edu.ua/bitstream/handle/11300/263/app-37_Grischuk_M_V_%28266-270%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
10. Адашис Л. І. Правові засади самоврядування. Муніципальне право: навч. посібник у визначеннях і схемах. Дніпро: УМСФ, 2019. 272 с.
11. Батанов О. В. Сучасні міжнародні стандарти у галузі місцевого самоврядування та права людини. *Вісник АПСВТ*. 2016. № 3-4. С. 60-63
12. Богів Я. С. Поняття та принципи місцевого самоврядування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 45-52.
13. Батанов О. В. Аксиологічний вимір сучасного муніципального права. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 78-82.

Головань Т. Г.,
в.о. завідувача кафедри
державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,
кандидат юридичних наук, доцент

НОВАЦІЇ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ЯК ЗАПОРУКА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Розширення Європейського Союзу призвело до історичних змін політичних, географічних та економічних умов для України та Євросоюзу. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди будуть посилювати свою політичну та економічну взаємопов'язаність. Розширення дає можливість для України та Європейського Союзу розвивати якомога тісніші відносини, що виходитимуть поза рамки співробітництва до поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва. Європейський Союз та Україна сповнені рішучості посилити свої відносини та сприяти утвердженню стабільності, безпеки і добробуту. Такий підхід заснований на спільних цінностях, спільній власності та диференціації. Це сприятиме подальшому зміцненню стратегічного партнерства.

В умовах соціально-економічних та політико-правових парадигм розвитку суспільства постійно обговорювались питання про необхідність пошуку балансу інтересів між працівником, роботодавцем та державою, адже одним з основних завдань трудового законодавства є створення необхідних умов для досягнення оптимального погодження інтересів сторін трудових відносин та інтересів держави. Діюче трудове українське законодавство вже давно потребує комплексного вдосконалення.

До початку широкомасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року Верховна Рада України розпочала адаптацію трудового законодавства України до законодавства ЄС.

Цей процес був зумовлений не лише цивілізаційним вибором нашої держави стати членом Європейського Союзу, але й необхідністю забезпечити всебічний захист інтересів суб'єктів трудових правовідносин в ринкових умовах незалежної України.

Наразі перед Верховною Радою України стоїть питання не лише щодо пристосування норм законодавства про працю в Україні до кращих європейських зразків, але і щодо його актуалізації відповідно до викликів воєнного часу та необхідності післявоєнного відновлення України.

В умовах збройного конфлікту працівники є однією з вразливих категорій. Права і свободи працівників можуть зазнавати численних порушень. Саме тому питання створення необхідних умов для досягнення оптимального

погодження інтересів сторін трудових відносин та інтересів держави є найбільш актуальними. Для ефективного забезпечення прав і свобод одного лише вдосконалення законодавства недостатньо. Держава повинна здійснювати соціальні функції, створити ефективні механізми захисту прав і свобод працівників, особливо в умовах збройного конфлікту.

Дієве сучасне забезпечення прав, свобод людини та їх гарантій не може існувати без реалізації соціального діалогу. Саме соціальний діалог є засобом досягнення взаємовигідного балансу інтересів працівників та роботодавців, сприяє підвищенню довіри до держави та влади, допомагає досягти соціальної стабільності в державі.

Міжнародна організація праці наголошує на тому, що саме соціальне партнерство є одним із найбільш ефективних шляхів забезпечення сталого розвитку, а одним із інструментів його реалізації – соціальний діалог, який ґрунтується як на традиційних (трипартизм), так і нових формах співпраці між урядами, організаціями працівників і роботодавців, між державним і приватними секторами і організаціями громадянського суспільства для максимального підвищення якості життя [1].

Низькі показники ефективності соціальної політики в Україні стали поштовхом у напрямі впровадження соціального діалогу. Слід зауважити, що з розвитком держави, реформуванням влади та визначенням пріоритетів на приведення всіх сфер держави до європейських стандартів, коло проблемних питань, які можуть бути вирішені за допомогою соціального діалогу постійно розширюється. Все це обумовлює своєчасність та важливість проведення наукових досліджень в цій сфері.

В умовах воєнного стану соціальний діалог залишається важливим чинником у прийнятті рішень. Заступник Міністра економіки з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, заступник Співголови Національної ради від сторони органів виконавчої влади, член Президії Національної ради І. Дядюра наголосив на важливості дотримання балансу інтересів держави, бізнесу та громадськості, особливо під час війни. Спільна робота в умовах соціального діалогу вкрай необхідна, щоб всебічно пропрацювати усі ризики, які ставить перед нами війна. Так, важливим є питання відновлення української економіки, яка має бути трансформована для швидшої інтеграції у європейське економічне середовище. Щоб прийняті рішення були зваженими і дієвими, Уряд, підприємці та громадяни мають активізувати співпрацю.

Погоджуючись із Давидюк О., можна сказати, що на сьогоднішній день «практично за всіма найважливішими соціальними показниками світового цивілізаційного розвитку Україна впритул наблизилась до небезпечної межі: основні соціальні ризики – бідність, майнова диференціація населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до освіти, медицини і культури – досягли масштабів, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці держави. У цілому аналіз

ефективності вітчизняної моделі соціального діалогу в Україні свідчить про наявність комплексу проблем, що є актуальними як для суспільства, так і для держави» [2].

Складні виклики, які стоять перед українським суспільством, потребують суттєвого переосмислення підходів до розробки та впровадження новацій в сфері соціального діалогу.

Аналізуючи причини дестабілізації соціально-трудової сфери, А. Колот відзначає «зниження ролі соціального діалогу в оптимізації відносин між провідними соціальними силами. Одним із наслідків цієї тенденції стало поширення монопольного диктату на ринку праці з боку роботодавців, масове нехтування ними принципів гідної праці» [3, с. 26].

Маршавін Ю., також розглядав причини кризи національного соціального діалогу та звернув увагу на проблеми порушення принципів незалежності та рівноправності його сторін, дискримінаційних умовах участі окремих суб'єктів сторін та надмірну домінацію урядової сторони насамперед на національному рівні, що призводить до звуження функцій соціальних партнерів до виключно «погодження» пропозицій Уряду. Це, зрештою призводить до формалізації соціального діалогу, спричиняє розчарування серед організацій та профспілок насамперед на національному рівні, та робить висновок про певну [4, с. 164].

На сьогоднішній день, аналізуючи ефективність соціального діалогу, вчені акцентують увагу на тому, що відсутність суттєвих його трансформацій може призвести до: «1) втрати авторитету та довіри громадян до соціального діалогу як такого, девальвації цінностей та принципів соціального діалогу через його переважно формальний зміст; 2) зростання тенденції недотримання сторонами та органами соціального діалогу домовленостей, що виникає через відсутність механізмів контролю та відповідальністю за прийняті рішення учасників соціального діалогу як в середині кожної із сторін, так і в рамках соціального діалогу на тристоронній основі, а, отже, зниження рівня взаємної довіри сторін; 3) подальше зростання домінування урядової сторони в соціальному діалозі, що в свою чергу визначатиме виключно погоджувальний характер рішень, прийнятих в рамках соціального діалогу; 4) зменшення мотивації організацій (підприємств, організацій найманих працівників) насамперед нових галузей» [5, с. 51].

Наразі розглядаються декілька варіантів удосконалення соціального діалогу в Україні.

Перший варіант підтримується політичними силами та соціальними партнерами на національному рівні й полягає у збереженні традиційної моделі соціального діалогу із суттєвим зміцненням її інституційної спроможності.

Другий варіант базується на необхідності дещо інакшого підходу до соціального діалогу, коли до традиційних соціальних партнерів додаються інші організації громадянського суспільства, щоб отримати більш широкую перспективу і прийти до консенсусу з питань, що виходять за рамки

сфери трудових відносин. Така модель, на думку розробників, відповідає сучасним викликам, зокрема реалізації цілей Сталого розвитку, особливо на територіальному рівні та рівні громад, де є об'єктивна необхідність широкого залучення, окрім організацій роботодавців та найманих працівників, інших зацікавлених стейкхолдерів для спільного узгодження та реалізації стратегій їх розвитку.

Розробка на впровадження новацій у сфері соціального діалогу в Україні та використання його потенціалу є важливою складовою подолання кризи як в сфері соціально-трудова відносин, так і забезпечення подальшого відновлення та розвитку українського суспільства, а відтак й досягнення цілей сталого розвитку.

Важливим є вибір такої моделі нового соціального діалогу, яка, не порушуючи ключові принципи та засади соціального діалогу, закладені в документах Міжнародної організації праці, враховувала би реалії постіндустріального суспільства та потреби та інтереси усіх зацікавлених сторін в Україні. Безсумнівно, опрацювання такої моделі потребує консолідованої участі соціальних партнерів, громадських організацій, науковців та представників держави. В подальшому практика соціального діалогу має долати межі вирішення суто трудових відносин і конфліктів. У цьому сенсі, йдеться про перспективи наповнення державної політики ідеологією соціального партнерства, та, безумовно, практичною реалізацією положень Закону України «Про соціальний діалог в Україні».

Список використаних джерел:

1. Доповідь V Генерального директора «Сталий розвиток, гідну працю і зелені робочі місця». 102-а сесія МКП. Женева, 2013
2. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови показників. URL: cpsr.org.ua/index.php?option...id.
3. Колот А. М. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення: монографія. Київ: КНЕУ, 2017. 500 с
4. Маршавін Ю. Соціальний діалог як ключовий компонент управлінської системи в соціальній сфері України. *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. інт.-конф. (28 листопада 2019 р.)*. Київ: КУБГ, 2019. 338 с.
5. Ільченко Б. Модернізація соціального діалогу в нових соціально-економічних реаліях: аналіз альтернатив. *Вчені записки університету «Крок», № 3 (67), 2022. С.48-55.*

Гороховська О. В.,
завідувач кафедри теорії, історії держави
і права та міжнародного права
Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ (UMOWA ZLECENIE) ЯК ФОРМА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Закон Республіки Польща від 12 березня 2022 р. «Про надання допомоги громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» [1] надає громадянам України право працювати на території РП легально, нарівні з громадянами Польщі.

Однією з форм найму працівників на підставі цивільно-правових договорів є договір доручення (umowa zlecenie).

Договір доручення є договором, що часто укладається на території Республіки Польщі. Чому роботодавці так охоче вдаються до практики їх укладання? Відповідь проста – це може спричинити менші витрати, пов'язані зі сплатою внесків на соціальне страхування, і працівник не має таких прав і гарантій, як у випадку трудового договору, чи захисту проти розірвання контракту, які регулюються положеннями Трудового кодексу РП. Однак підприємці повинні пам'ятати, що у випадку такого договору найманий працівник (повірений за договором) може залишити роботу «з дня на день», фактично без попередження. Отже, договір доручення має свої плюси та мінуси.

Оскільки договір доручення є цивільно-правовим договором, який регулюється Цивільним кодексом РП [2], особа, яка виконує доручення, має лише ті права, які безпосередньо випливають із змісту договору.

Тим не менш роботодавець, який за договором є довірителем, зобов'язаний забезпечити належний захист повіреного. Тип контракту не звільняє від обов'язку гарантувати безпечні та гігієнічні умови праці як для працівників за трудовим договором, так і для повірених за договором доручення.

За договором доручення повірений зобов'язується вчинити за довірителя певну правову дію. У договорі доручення важливо, щоб робота виконувалася для довірителя, що не обов'язково призведе до певного результату. Перевагою цього договору є свобода визначення місця, часу та способу виконання завдання.

Укладаючи договір доручення, варто звернути увагу на його форму, оскільки вона не зумовлена положеннями Цивільного кодексу (наприклад, договір доручення може бути виражений неявно – усно, і підряднику буде дозволено виконувати працю), хоча, щоб уникнути суперечок, рекомендується письмова форма.

Зміст договору доручення має включати, серед іншого, наступну інформацію:

- вид і дата укладання договору;
- сторони договору – це стосується, зокрема, імен та прізвищ, ідентифікаційних номерів (PESEL, NIP, REGON), адресу проживання / бізнесу;
- дата початку і закінчення договору;
- специфікація трудової діяльності – її характер і місце виконання;
- винагорода при оплаті замовлення;
- підписи осіб, які укладають цивільно-правовий договір.

Польські закони, що гарантують мінімальну вартість винагородження за виконання праці або виконання послуг, стосуються також іноземців, в тому числі українців. У випадку договору доручення встановлюється мінімальне винагородження за годину. У 2022 році вона становить 19,70 злотих бруто.

У зв'язку з цим варто зазначити, що у зв'язку з визначенням мінімальної погодинної ставки підприємець повинен фіксувати відпрацьований повіреним час. Записи слід зберігати в такій формі, щоб інспекційні органи могли переконатися, що вимоги щодо мінімальної погодинної оплати праці були застосовані.

Наймаючи особу за договором доручення, підприємець повинен пам'ятати, що у випадку такого договору існує обов'язок нарахування та сплати соціальних внесків до ZUS. Довіритель звільняється від сплати соціальних внесків для повіреного лише тоді, коли повірений має доходи за іншими трудовими або цивільно-правовими договорами, розмір яких дорівнює або перевищує мінімальну заробітну плату (3010 злотих станом на 2022 р.). У цьому випадку сплачуватиметься лише медичне страхування. Заявки на внески ZUS слід подавати протягом 7 днів з моменту набуття чинності договором доручення.

Отже, за загальним правилом, підприємець реєструє контрагента на всі види обов'язкового соціального страхування, добровільним є лише страхування на випадок хвороби.

Договір доручення має певні недоліки для повіреного порівняно з трудовим договором (umowa o pracę).

У повіреного немає, зокрема, права на:

- щорічну відпустку, відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, для догляду за дитиною до досягнення нею шестирічного віку;
- компенсацію за працю в надурочний час;
- допомогу при виході на пенсію за віком, по інвалідності.

Повірений не захищений також від припинення та розірвання договору (договір можна розірвати, наприклад, в період вагітності).

Отже, відносини за договором доручення:

- регулюються Цивільним кодексом РП;
- практика працевлаштування впливає з принципу свободи договору;

- договір доручення не замінює трудовий договір;
- немає захисту працівника, як в трудовому договорі;
- нормативно-правові акти визначають мінімальну заробітну плату на годину;
- є внески на соціальне страхування.

Список використаних джерел:

1. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583>.
2. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640160093>.

Ділігул А. С.,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Щербина К. А.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Праця і земля – два основні джерела багатства, два основні фактори зростання виробництва, бо всі інші фактори – капітал, організація, інформація – це справа рук і розуму людини. Тому суспільство на всіх етапах розвитку цікавило питання про ефективність використання робочої сили.

На жаль, явище безробіття не оминуло України, і ми це добре відчуваємо в сьогоднішні дні, спостерігаючи бідних людей, зростання злочинності та економічний спад в цілому. Особливо актуальне питання безробіття сьогодні, в час економічної кризи. Як уникнути безробіття? Від вирішення цих питань залежать соціальний мир і добробут населення. Від них залежить матеріальна і моральна стійкість людини, можливість її соціального просування, задоволеності, процвітання, щастя. Безробіття – це частина працездатного населення, яке тимчасово або постійно не працює [1].

Освіта і зростання безробіття являє собою специфічний закон народонаселення. Суть закону народонаселення полягає в тому, що наймана робоча сила, сприяючи зростанню прибутку, створює джерело для накопичення капіталу, останній же – через механізм росту технічної будови капіталу – породжує промислову армію безробітних. Таким чином, промислова резервна армія є породженням накопичення капіталу до умов ринкової економіки. У марксистській теорії її зазвичай пов'язують з процесом накопичення капіталу, при якому потреба в живій праці (змінному капіталі) зростає повільніше, ніж у машинах і обладнанні (постійному капіталі). Безробіття – це соціально-економічне явище, при якому частина робочої сили (економічно активне населення) не зайнята у сфері економіки [2].

Високий рівень безробіття призводить до соціальних війн, політичних збурень і переворотів, руйнування матеріальних і духовних надбань поколінь, спричиненого відчаєм. Саме тому уряд жодної країни не може залишатися байдужим до проблеми безробіття [3]. Безробіття як економічний феномен пов'язане з перевищенням пропозиції ресурсу праці над попитом на цей ресурс. Вимушені форми безробіття: сезонне, технологічне, молодіжне, відкрите, приховане. Безробіття вважають важливим стимулятором активності працюючого населення, але у реальному економічному житті – це велике суспільне лихо. Законодавство про страхування на випадок безробіття складається з: основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про зайнятість населення» та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері страхування на випадок безробіття, а також міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Правові засади здійснення соціального страхування визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. Проблема безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, і, не вирішивши його неможливо налагодити ефективну діяльність економіки. Особливо гостро проблема безробіття постає перед Україною. Величезний економічний спад (2008-2010), розваливши промисловість, не міг не торкнутися ринок праці. Одним із головних наслідків безробіття є те, що відбувається збідніння населення через втрату трудового заробітку та заморожування заробітної плати працівників, які залишаються на виробництві, що тягне за собою падіння купівельної спроможності населення і, відтак, падіння сукупного попиту на товари, що розглядається як головний фактор падіння виробництва й економіки в цілому.

Основні шляхи вирішення проблем безробіття мають включати цілу низку заходів, зокрема: приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів: запровадження механізмів захисту внутрішнього ринку праці; реалізацію Державної та регіональних програм зайнятості; сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств;

зниження податків для підприємств, за умови збереження робочих місць (для компенсування витрат на прийом нових працівників); забезпечення збереження ефективно функціонуючих робочих місць та створення нових; створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітних; надання державою пільгових кредитів для виплати зарплати додатково зайнятим на виробництві, які за розміром будуть дорівнювати зарплаті; легалізацію тіньової зайнятості.

З огляду на новітні наукові розробки та світову практику формування ефективної політики регулювання зайнятості і безробіття в Україні, запорукою вирішення проблеми є розробка і реалізація широкого комплексу відповідних заходів, насамперед, у соціально-трудої сфері. Слід посилити увагу щодо оновлення та підвищення технічного рівня робочих місць, зокрема, для того, щоб кожне з них забезпечувало зайнятому прожитковий мінімум і подальше зростання заробітної плати (з урахуванням інфляції). Це дозволить привести заробітну плату у відповідність з продуктивністю праці, ліквідувати фіктивні робочі місця, зменшити приховане безробіття.

Список використаних джерел:

1. Акіліна О. В. Аналітичний огляд ринку праці в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 10. С. 152-159.
2. Гаркавенко Н. О. Проблеми зайнятості та безробіття на національному ринку праці. *Формування ринкових відносин України*. 2008. № 4. С. 168-172.
3. Фаріон І. Д. Економіка праці та соціально-трудої відносини: організація, облік, аналіз, контроль: навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 241 с.

Дорол К. І.,

здобувач вищої освіти

Національного університету

«Запорізька політехніка»

Смолярова М. Л.,

доцент кафедри конституційного,

адміністративного та трудового права

Національного університету

«Запорізька політехніка»,

кандидат юридичних наук, доцент

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У МАЙБУТНЬОМУ

Проблеми реалізації застрахованими особами права на пенсійне забезпечення завжди є актуальними та важливими через динаміку змін пенсійної системи України.

Наразі в Україні прогнозують про не можливість виплачувати пенсії вже через 15 років. Тому держава сподівається розв'язати цю проблему за допомогою спрощеного механізму добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Для досягнення цієї мети планується ввести відповідні зміни до Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

За національним законодавством, особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, можуть набути пенсійних прав нарівні з громадянами, для яких участь у пенсійному страхуванні є обов'язковою, шляхом самостійної сплати страхових внесків. Для цього громадяни можуть звернутися до органу Державної податкової служби та подати заяву на укладення договору про добровільну участь, і таким чином забезпечити собі наявність необхідного страхового стажу для призначення пенсії.

Але, нещодавно Верховна Рада ухвалила законопроект № 7649 від 08.08.2022 р., за яким було розширено перелік тих, хто може добровільно сплачувати внески на майбутню пенсію та був встановлений спрощений механізм добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [1].

До переліку тих, хто може добровільно сплачувати внески на майбутню пенсію були віднесені особи, які досягли 16-річного віку та які не належать до осіб, яким призначено пенсію у солідарній системі, що мають право на добровільну сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування відповідно до договору про добровільну сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, що укладається з Пенсійним фондом. Як бачимо, законодавець дозволив накопичення громадянам з 16 років.

Договір для сплати внесків можна укласти в електронній формі через портал і мобільний додаток «Дія» або на порталі електронних послуг Пенсійного фонду. Також можна буде самостійно визначати розмір страхових внесків, періодичність і строки їхньої сплати. Суми сплачених страхових внесків зараховуватимуться за місяць, у якому кошти надійшли на рахунок Пенсійного фонду, а у разі, якщо з урахуванням фактично сплаченого за особу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідний місяць сума заробітної плати (доходу), з якої фактично сплачено страхові внески, перевищуватиме максимальну величину заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, кошти зараховуються в рахунок наступного за таким місяця. Крім того, законопроектом передбачається можливість благодійного внеску на користь іншого пенсіонера, наприклад батька. Тоді 70 % внеску спрямовується на виплату іншій людині, а 30 % – до солідарної пенсійної системи [2].

Отже, на нашу думку, такі зміни у законодавстві матимуть позитивний вплив на формування майбутніх поколінь, а також безпосередньо будуть впливати на економічну спроможність нашої країни. Можливість укладання договорів для сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування у формі онлайн є важливою рушійною силою у такий складний час, допомагає громадянам України розв'язувати не виходячи з дому важливі питання у час Covid-19, а також, звичайно, у воєнний час. Це, зазвичай, надасть можливість людині самостійно приймати рішення щодо свого пенсійного майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні: Закон України 04.11.2022 р. № 2734-IX. Верховна Рада України. Законопроект № 7649 від 08.08.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1534406>.
2. До проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні»: Пояснювальна записка. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1429510>.

Дяченко О. А.,
аспірант кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

На сьогоднішній день, попри суттєве переосмислення сутності інвалідності [1, с. 75], в суспільстві поширено низку інформації, яка шкодить можливостям осіб з інвалідністю реалізувати їхні права у сфері трудових відносин. Ускладнює цю проблему той факт, що в інформаційному полі спостерігається дефіцит інформації, що доступно, переконливо доводи́ла би помилковість упереджень до осіб з інвалідністю та їх потенціалу у сфері праці та зайнятості. Вказана проблема має надзвичайне соціально-правове значення, адже особам з інвалідністю повноцінно реалізовувати власні права у сфері трудових відносин досить часто заважають: 1) стереотипи про: виробничу неефективність таких осіб; пов'язані з працевлаштуванням осіб з інвалідністю затрати роботодавця тощо; 2) недостатній обсяг обізнаності (комплексу аргументів) самих осіб з інвалідністю про власні права у сфері трудових відносин; 3) недостатність актуальних знань профспілками та

організаціями працівників (також організаціями працівників, які є особами з інвалідністю) форм і методів захисту права особи з інвалідністю на реалізацію нею прав у сфері трудових відносин.

Вказані обставини визначають особливу соціально-правову значимість інформаційно-просвітницьких гарантій реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. Крім того, слід мати на увазі, що важливість цих гарантій визнана також і в Конвенції ООН права осіб з інвалідністю 2006 р., в ч. 1 ст. 8 якої зазначається, що «держави-учасниці зобов'язуються вживати невідкладних, ефективних та належних заходів, щоб: підвищувати освіченість усього суспільства, зокрема на рівні сім'ї, у питаннях інвалідності й зміцнювати повагу до прав і достоїнства осіб з інвалідністю; вести боротьбу зі стереотипами, забобонами та шкідливими звичаями стосовно осіб з інвалідністю, зокрема на ґрунті статевої належності й віку, в усіх сферах життя; пропагувати потенціал і внесок осіб з інвалідністю». Однак, в контексті сфери праці вказана гарантія окреслюється в більш широкому контексті, зокрема, у таких межах:

1) інформування державою роботодавців про обов'язок забезпечувати недискримінаційну політику в сфері праці та зайнятості відносно осіб з інвалідністю. У пунктах 28 та 68 Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ) від 17 грудня 2012 р. № А/НРС/22/25 вказується на те, що «держави-учасниці зобов'язані підвищувати обізнаність роботодавців про їхні зобов'язання наймати осіб з інвалідністю» [2, с. 17], а також, «незалежно від розміру чи сектору їхніх підприємств – про своє позитивне зобов'язання виявляти перешкоди рівному доступу до робочих місць для осіб з інвалідністю та вживати відповідних заходів щодо усунення таких перешкод» [2, с. 9]. При цьому, «належна практика в цьому відношенні охоплює собою зусилля з підвищення рівня обізнаності роботодавців про необхідність дотримуватися правил, що стосуються створення безбар'єрного та зручного для осіб з інвалідністю середовища, й про розробку керівних принципів щодо доступності та універсального проектування для роботодавців» [2, с. 9].

Крім того, в межах розглядуваного обов'язку держава повинна інформувати роботодавців і все суспільство про неприпустимість обмеження свободи праці осіб з інвалідністю в частині їх права не працювати попри їх волю. На цю обставину звертається увага в п. 53 Доповіді УВКПЛ від 17 грудня 2012 р. № А/НРС/22/25, в якому зазначається, що «держави повинні інформувати широку громадськість, включаючи приватний сектор, про заборону експлуатації та примусової праці та оповіщати широку громадськість про дії, які вона може зробити, якщо їй стає відомо про такі злочини або вона є свідком таких злочинів» [2, с. 14];

2) просвітництво державою роботодавців, організацій роботодавців, профспілок та організацій працівників (враховуючи також організації працівників з інвалідністю) стосовно невинуватених стереотипів про виробничу неефективність осіб з інвалідністю, матеріально-технічний та фінансовий

тягар роботодавця в питаннях задоволення права осіб з інвалідністю на працю. Вказана гарантія має суттєве значення для уможливлення повноцінної реалізації особами з інвалідністю належних їм прав у сфері трудових відносин. Це можна пояснити зокрема тим, що роботодавці, як правило, уникають укладання трудових договорів із особами з інвалідністю, вважаючи, що вказане закономірним чином призведе до того, що їм потрібно буде проводити трансформацію робочого місця коригуючого характеру, пристосовуючи його до численних особливих потреб найманої ними особи з інвалідністю. Саме тому, державою повинна доноситись об'єктивна ідея про те, що вказана позиція є оманливою, адже «особи з інвалідністю є неоднорідною групою людей. Такі особи можуть мати фізичні, сенсорні, розумові чи психічні порушення. Вони можуть бути особами з інвалідністю з народження, стати особами з інвалідністю в дитинстві, підлітковому віці або ж пізніше, зокрема під час здобуття освіти або ж трудової діяльності. Інвалідність може мати незначний вплив на їх здатність працювати й брати участь у суспільному житті, а може серйозно відбитися на їх можливостях, так що вони потребуватимуть значної підтримки та допомоги» [3, с. 5]. З огляду на вказані факти, в п. 33 Доповіді УВКПЛ від 17 грудня 2012 р. № A/HRC/22/25 зазначається, що «багатьом особам з інвалідністю розумне пристосування не є потрібним й низка заходів щодо пристосування вимагають або незначних або ж взагалі жодних витрат» [2, с. 10]. Більш того, коли в практичній дійсності наявні підстави та умови, за яких роботодавець повинен пристосувати робочі місця, то в такому разі, «передбачається лише таке пристосування, яке є розумним, необхідним, належним і яке не стає неспівмірним або ж невиправданим тягарем. Тому, для того щоб розвіяти помилкове побоювання, держави повинні інформувати роботодавців про їх обов'язки щодо забезпечення розумного пристосування, підвищувати обізнаність роботодавців, профспілок та інвалідів про дану концепцію і надавати технічну допомогу в реалізації даного положення на практиці» [2, с. 10];

3) інформування роботодавцями, організаціями роботодавців, профспілками суспільства загалом та працівників з інвалідністю, зокрема, про позитивну практику виконання обов'язків щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на реалізацію їх прав у сфері трудових відносин.

Отже, як вбачається, належне інформаційне забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин є важливою загальносоціальною гарантією реалізації прав у сфері трудових відносин вказаної категорії працездатних громадян. Ігнорування розглядуваної загальносоціальної гарантії в дійсності шкодить як особам з інвалідністю (вони не завжди можуть зорієнтуватись в тому, які права у сфері трудових відносин їм належать та яким чином ними ці права можуть бути реалізовані, а в разі порушення – захищені), так і роботодавцям (керуючись несправедливими соціальними стереотипами щодо трудового потенціалу осіб з інвалідністю роботодавці можуть втратити можливість долучити до виробничого процесу

досвідчених професіоналів, кваліфікованих осіб, які є особами з інвалідністю) й суспільству, державі (непоінформованість осіб з інвалідністю відповідною інформацією призводить до того, що вони виконують пасивну роль у сфері праці та зайнятості, не реалізують повною мірою свій трудовий потенціал, що зменшує потенціал соціально-економічного розвитку суспільства).

Список використаних джерел:

1. Giedrewicz-Niewińska A. Prawo osób niepełnosprawnych do pracy. Zarys problematyki. *Zatrudnianie osób niepełnosprawnych. Regulacje prawne*. Warszawa: Difin, 2014. 313 s.
2. The work and employment of persons with disabilities: Report of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights, 17.12.2012 № A/HRC/22/25. Geneva: UN, 2012. 20 p.
3. Managing disability in the workplace: ILO code of practice. Geneva: ILO, 2002. 41 p.

Жернаков В. В.,

професор кафедри трудового права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, професор

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ І ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Євроінтеграція об'єктивно сприймається як один з основних напрямків розвитку зовнішньої політики нашої держави. Як об'єкт уваги науковців вона набула особливої актуальності з наданням Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу рішенням Європейської Ради від 23 червня 2022 року.

Науковці покликані сприяти формуванню не тільки теоретичних засад євроінтеграційних моделей. Слід погодитись з Євою Кіш, яка їх роль вбачає у розбудові сучасної новітньої теорії євроінтеграційного процесу, його уявних чи реально діючих складових – як спроможності з'ясування кожного сьогоденного і, що особливо важливо, «завтрашнього» кроку ЄС. Це потрібно не стільки для ЄС, скільки для неофітів Євросоюзу – держав Центральної Європи (і особливо – для України) [1, с. 107].

Інкколи євроінтеграцію спрощено трактують як практичні вигоди, які отримує кожний громадянин України від того, що країна починає жити за новими, високими стандартами [2]. Не впевнений, що навіть у спрощеній формі процес євроінтеграції має виглядати саме так. По-перше, у ньому відсутнє хоча б мінімальне відображення правової сутності цієї категорії. Не можна ігнорувати того факту, що фахівці правову інтеграцію розуміють як процес правової взаємодії, взаємного пристосування і зближення національних правових систем на основі міжнародних принципів, стандартів і методів

правового регулювання. При цьому наближення є першою стадією, а зближення – результатом правової інтеграції. Головним засобом правової інтеграції виступає гармонізація законодавства [3, с. 7-8]. По-друге, суспільству навряд чи слід нав'язувати думку про автоматичний вплив стандартів на формування рівня життя. Вони не перетворять нашу буденність на казку. Для впровадження стандартів ЄС слід кожному з нас багато працювати у всіх сферах буття.

Тому набагато цікавішою, а головне – конструктивнішою з точки зору права сприймається позиція Мінсоцполітики (яке, до речі, очолює наша колежанка, науковець у сфері трудового права й права соціального забезпечення Оксана Жолнович): євроінтеграція – це процес впровадження європейських норм в українське законодавство. Таке впровадження має забезпечити: стабільну економіку, правову державу, чисте довкілля, якість харчових продуктів, соціальну захищеність громадян, високий рівень життя та відсутність корупції. Це єдиний економічний, соціальний та гуманітарний простір, де відмовилися від кордонів та зайвих умовностей задля вільного переміщення товарів, людей, послуг і капіталів, необмеженого обміну інформацією, культурними та науковими надбаннями [4].

Таке змістовне окреслення євроінтеграції має сформулювати розуміння євроінтеграційного процесу як багатоаспектного механізму з політичною, економічною, організаційною та правовою складовими.

Правова складова євроінтеграції в контексті назви конференції «Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів» потребує пояснення. Доктринальні засади трудового права щодо трудових правовідносин полягають у тому, що вони завжди персоніфіковані. Трудові відносини є не абстрактними, а конкретними, бо вони виникають і діють між конкретними суб'єктами (працівником і роботодавцем) з початком роботи на підставі укладеного між ними трудового договору. Конкретними є й інші відносини у сфері праці, тісно пов'язані з трудовими правовідносинами, у тому числі й правовідносини між «надіндивідуальними» суб'єктами – профспілками, їх організаціями й об'єднаннями та організаціями й об'єднаннями роботодавців тощо. Очевидно, безпосереднього впливу на ці правовідносини процес євроінтеграції не матиме. Євроінтеграція зумовлює зміни не у відносинах, а в механізмі правового регулювання трудових й тісно пов'язаних з ними відносин. Для нашої країни вони мають відбуватися в порядку й за процедурами, відпрацьованими ЄС протягом багатьох років. Отже, оскільки міжнародних трудових правовідносин не буває, розвиватися має правове регулювання, основним інструментом якого є нормативні джерела.

Багатоаспектність євроінтеграційного процесу зумовлює виділення в правовому механізмі його впровадження публічно-правову й приватноправову складові. Основний зміст публічно-правової складової полягає в діяльності суб'єктів публічного права з укладення й реалізації положень міжнародних договорів, що має багато напрямків діяльності. Спрямованість нинішньої конференції дозволяє основну увагу приділити приватно-правовій складовій, де для науковців у сфері трудового права вистачає об'єктів уваги.

Серед основних факторів, що зумовляють розвиток правового регулювання відносин у галузі трудового права під впливом євроінтеграції, слід виділити зростання ролі основоположних принципів права як регуляторів суспільних відносин. Зокрема, принцип свободи має суттєвий вплив на розвиток договірного регулювання трудових й тісно пов'язаних з ними відносин. Разом з тим, свобода у правовому регулюванні не має бути необмеженою.

З приводу намагань надати суб'єктам договорів у сфері праці необмеженої свободи у регулюванні трудових відносин можна висловити застереження: права та гарантії їх реалізації і забезпечення мають встановлюватися на рівні законів, і в першу чергу, на конституційному рівні. Крім того, не слід забувати про сформовані у сумнозвісні 90-ті роки минулого століття та не подолані остаточно традиції власників підприємств ототожнювати себе з безроздільними господарями у виробничому просторі. Тому вони у своїй більшості не будуть сприймати не тільки працівників, а й профспілки та інших соціальних партнерів як рівноцінних суб'єктів правового регулювання.

Окремо слід зауважити, що правова культура нормотворення не дає підстав органічно сприймати категорію «нормативні акти роботодавця», що з'явилася останніми роками у проектах законів, покликаних замінити чинний КЗпП. Звичайно, право роботодавця як керівника процесу праці видавати правозастосовчі та організаційно-розпорядчі акти, спрямовані на забезпечення функціонування виробничого процесу, не повинно викликати заперечень. Але для того, щоб наділяти роботодавця правом видавати нормативні акти, немає ані організаційних передумов, ані правових засад. Звичайно, цим правом не слід наділяти й власника майна підприємства, установи, організації, бо він не наділений функцією організовувати процес праці.

У розвитку правового регулювання відносин у сфері праці ми не будемо й надалі ігнорувати реалії, які для Європи є буденням вже багато десятиліть. Серед них – нестандартні форми зайнятості (самозайнятість та ін.), що вплинуть на розуміння предмета трудового права; гнучкі форми організації праці (дистанційна праця, праця з нефіксованим робочим часом і т.д.), що зумовлюють розбудову ефективної взаємодії централізованого, локального й індивідуально-договірного регулювання процесу праці тощо. З приводу цих та деяких інших новітніх тенденцій у розвитку правового регулювання праці опубліковано багато наукових праць, що містять слушні пропозиції й рекомендації. Багато з них заслуговує на позитивне сприйняття й реалізацію в основному нормативному акті законодавства про працю, робота над яким триває два десятки років.

Окремо маємо зазначити, що процес євроінтеграції є одним з основних чинників розвитку не тільки нашої держави, а й, що набагато цікавіше, важливим фактором розвитку суспільства. Процес євроінтеграції не слід сприймати одновекторно, як рух України до Європи. Треба не прагнути у будь-який спосіб потрапити до європейського географічного простору, а слід утверджувати європейські цінності на наших теренах, наближаючи Європу до України.

Тому євроінтеграція – це й нова ментальність для всього населення, для всіх прошарків суспільства. Звичайно, в першу чергу вона має бути притаманною тим, хто наділений відповідними повноваженнями з управління суспільними процесами і має в ньому значні можливості. Та сподівання тільки на те, що хтось «наверху» зробить наше життя кращим, мають утопічний характер. Тому приватно-правова складова євроінтеграції неможлива без формування нового типу поведінки кожного пересічного українця. Утвердження у нашому бутті засад, що впливають із сутності євроінтеграції (стабільна економіка, правова держава, чисте довкілля, якість харчових продуктів, соціальна захищеність громадян, високий рівень життя, відсутність корупції тощо) не потребує остаточного рішення з прийняття України до ЄС. Не треба чекати цього формально-правового (звичайно, дуже важливого) акту. Можна вже зараз реалізовувати засади правової держави, бо ніщо не заважає кожному з нас вже сьогодні діяти по закону, дотримувати справедливості й гуманізму у повсякденному бутті, а для суб'єктів відповідних відносин – ще й уникати конфлікту інтересів, не допускати корупційних дій тощо. Риторичним є й питання про те, чи потребує факту приєднання до ЄС прагнення зробити щось корисне для чистого довкілля, та й в цілому створення умов для гідного життя для себе й майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції. *Політичний менеджмент*. 2004. № 6. С. 103-114.
2. Про Євроінтеграцію простими словами. URL: <https://www.drs.gov.ua/pro-yevrointegratsiyu-prostymy-slovamy>.
3. Трихліб К. О. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2014. 20 с.
4. Європейська та євроатлантична інтеграція. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlantichna-integraciya.html>.

Заритова А. В.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Киян В. Я.,

завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Постановка проблеми. Праця людини є головним двигуном процесу розвитку і становлення сучасного суспільства. Нині важливим завданням будь-якої держави є забезпечення належних умов праці працівників, а також захист їх законних прав та інтересів. Обов'язком держави є створення умов для реалізації громадянами права на працю, гарантування рівних можливостей у виборі професії та виду праці, реалізація програм професійної підготовки, підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Крім того, дослідження правового регулювання трудових відносин набуває особливої актуальності у зв'язку і нагальною необхідністю ухвалення Трудового кодексу України на заміну Кодексу законів про працю України, що давно застарів. Особливо гостро таке питання постало у зв'язку із організацією трудових відносин в Україні в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та сутність трудових правовідносин були предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: С. Бортник, М. Іншин, В. Жернаков, В. Кучер, К. Мельник, Л. Могілевський, Н. Мокрицька, І. Паньонко, В. Юровська тощо.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на таку кількість наукових пошуків, враховуючи соціально-політичні зміни в українському суспільстві, зазначена проблематика потребує подальшого дослідження та доопрацювання. Визначення понять та ознак трудових правовідносин лежить у полі дослідження доктрини трудового права. Саме тому не вщухають дискусії з досліджуваного питання. У науці трудового права існує безліч концепцій трудових правовідносин, тому завжди нагальним є питання уніфікації існуючих поглядів, вироблення єдиної концепції та подальше закріплення її нормами трудового права.

Виклад основного матеріалу. Трудові правовідносини відіграють важливу роль у системі правовідносин кожної держави, особливо у правовому, соціальному та економічному аспектах. Від якісного правового регулювання відповідних правовідносин залежить соціальна стабільність, економічний розвиток та потенціал людських ресурсів [2, с. 61].

Забезпечення належного рівня трудових прав та інтересів працівників важливе не лише на національному рівні, а й на глобальному, оскільки це зменшує соціальну напруженість у світі, а також є запорукою збереження миру. З урахуванням цих обставин трудові правовідносини регулюються нормами як національного, так і міжнародного трудового права. Останні містяться у двосторонніх та багатосторонніх міждержавних угодах, в інших нормативно-правових актах, що видаються міжнародними інститутами.

На сучасному етапі є особливі характеристики трудових відносин, які динамічно розвиваються і змушують юриспруденцію вивчати нові особливості і вирішувати їх в рамках особливих ситуацій. Значення трудових відносин важко переоцінити [3, с. 56-57].

Трудові правовідносини мають особливості, що дозволяють відмежувати їхню відмінність передовсім від цивільно-правових правовідносин.

По-перше, вони регулюються трудовим законодавством та іншими актами, які містять норми трудового права.

По-друге, сторонами трудових правовідносин є працівник та роботодавець.

По-третє, сторони трудових правовідносин після укладання трудового договору не є рівними (працівник підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку).

По-четверте, трудові відносини – це відплатні відносини, тобто працівники мають право на винагороду – заробітну плату, яка виплачується систематично.

По-п'яте, беручи участь у трудових відносинах, працівник виконує певну роботу, застосовуючи особисту працю.

По-шосте, у трудових правовідносинах роботодавець зобов'язаний забезпечити умови праці та її охорону відповідно до трудового законодавства, колективного договору, угод, трудового договору [4, с. 69-70].

Зміст трудових правовідносин є взаємні права та обов'язки сторін трудових правовідносин. Зазначені права та обов'язки впливають із законодавства про працю, колективного договору, угод, локальних нормативних актів і трудового договору.

Юридичні факти виступають активним елементом механізму правового регулювання трудових відносин, з'ясування ролі та значення яких у сучасних умовах сприятиме ефективності законодавства та правозастосовної діяльності.

Таким чином, правовідносини – це юридичний зв'язок між особами, що складається з взаємних суб'єктивних прав і обов'язків. Ці права та обов'язки вказують межі можливої та належної поведінки у процесі праці.

Вочевидь, що з певних зовнішніх відмінностей позицій авторів, більшість із них сходиться у тому, що функціонування правовідносин слід здійснювати як через ізольовану дію окремих елементів і зв'язків, і через їх взаємодію. Нам видається обґрунтованим такий підхід не тільки як спосіб наукової абстракції при вивченні складної структури зв'язків трудових правовідносин, але і як спосіб, який адекватний реальній практиці здійснення правовідносин у сфері найманої праці [5, с. 115].

Трудові правовідносини як правова структура є взаємозв'язком і взаємодією ідеального (юридичні відносини) і матеріального (трудова поведінка, що складається з трудової діяльності), правового зв'язку та фактичних відносин.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Трудові правовідносини – це специфічний вид правових відносин, які виникають між особою та роботодавцем з приводу надання ним певного виду робіт, вони обов'язково мають добровільний характер і регулюються нормами трудового права. Характерними ознаками трудових правовідносин, на нашу думку, є такі риси:

- укладаються лише на добровільній основі;
- регулюються нормами трудового права України;
- сторонами відносин обов'язково є робітник та роботодавець;
- тривають у часі;
- виникають у результаті укладання трудового договору;
- сторони вказаних відносин наділені суб'єктивними права і мають певні обов'язки;
- мають відплатний характер;
- кожен з учасників відносин несе відповідальність за порушення норм законодавства, що регулює трудові правовідносини.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок має стати окреме дослідження правової природи кожної з ознак трудових правовідносин, визначення ступеню їхньої реалізації та доцільності подальшого застосування окремо та у сукупності з іншими.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.11.2022 р. Київ: Правова єдність, 2022. 100 с.
2. Бортник С. М. Трудове право України: підручник. Харків: ХНУВС, 2019. 408 с.
3. Кучер В. О. Трудове право України: навч. посібник. Л: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.
4. Юровська В. В. Поняття та ознаки трудових правовідносин. *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 67-72
5. Іншин М.І. Теоретико-правова характеристика трудових правовідносин. *Форум права*. 2014. № 3. С. 113-119.

Заруцька І. О.,
здобувач вищої освіти
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан економічного розвитку обумовлює актуалізацію проблеми вдосконалення системи організації праці на підприємстві та розгляду її сутності в теоретичному та методичному аспекті. В процесі проведеного дослідження визначено значення, яке найчастіше розуміється під організацією праці – це внутрішня впорядкованість та узгодженість взаємодії відносно окремих елементів цілого. В такому розумінні – це чітка система виробничих взаємозв'язків працівників із прийомами виробництва та між собою, що утворює певну організованість здійснення трудового процесу. Можна сказати, що в цьому значенні організація праці на підприємстві – це сукупність процесів і дій по встановленню чи вдосконаленню порядку здійснення трудового процесу і пов'язаних з ним взаємозв'язків працівників між собою та із засобами виробництва. Водночас можна виділити наступні функції організації праці на підприємстві.

1. Ресурсозберігаюча функція, що спрямована на економію ресурсів: робочого часу, сировини, матеріалів, енергії. Це досягається раціональним поділом і кооперацією праці, застосуванням раціональних прийомів і методів праці, чіткою організацією робочих місць і добре налагодженою системою їх обслуговування. На ресурсозбереження націлені не тільки технології, але і організація праці.

2. Функція оптимізації проявляється у забезпеченні відповідності рівня оплати праці його кінцевим результатам, в досягненні наукової обґрунтованості норм праці та інтенсивності праці. Оптимізація трудових процесів займає центральне напрямком у пошуку шляхів вирішення різних завдань в області організації праці.

3. Функція формування ефективного працівника: здійснення на науковій основі професійної орієнтації та професійного відбору працівників, їх навчання, систематичне підвищення кваліфікації.

4. Функція збереження здоров'я і працездатності трудящих проявляється у створенні безпечних, здорових і сприятливих умов праці, у підвищенні змістовності та привабливості праці, у встановленні раціонального режиму праці та відпочинку, у використанні режиму гнучкого робочого часу, в полегшенні важкої праці до фізіологічно нормальної величини [1, с. 105]. Також вбачається за доцільне розглянути мету організації праці, що досягається у процесі вирішення таких основних груп завдань:

– економічних: ефективне використання потенційного сукупного фонду робочого часу (включаючи вирішення завдань скорочення його резервоутворюючих прямих і прихованих втрат), зниження трудомісткості продукції (робіт, послуг), поліпшення використання устаткування за часом і потужністю, підвищення якості продукції;

– організаційних: визначення порядку і послідовності виконання робіт, створення умов для високоєфективної, безперервної роботи виконавців, забезпечення повного і рівномірного їх завантаження, індивідуальної і колективної відповідальності за результати діяльності, створення дієвої системи стимулювання праці, а також системи його нормування, що відповідає специфіці виробничої діяльності; психофізіологічних: оздоровлення і полегшення праці, усунення зайвих витрат енергії працівників, забезпечення їх психологічної сумісності і відповідності їхніх психофізіологічних характеристик особливостям трудової діяльності; соціальних: підвищення змістовності і привабливості праці, створення умов для розвитку працівників, підвищення їх кваліфікації та розширення професійного профілю, реалізації їх трудової кар'єри і зростання їх добробуту [2, с. 256].

Таким чином, можна зробити висновок, що організація праці взаємодіє з іншими системами на підприємстві. Організація праці повинна розглядатися з двох боків: по-перше, як стан системи, що складається з конкретних взаємопов'язаних елементів і відповідає цілям виробництва; по-друге, як систематична діяльність людей по впровадженню нововведень у існуючу організацію праці для приведення її у відповідність з досягнутим рівнем розвитку науки, техніки і технології та забезпечення підвищення конкурентоспроможності підприємства в сучасних, ринкових умовах господарювання.

Список використаних джерел:

1. Васильков В. Г. Організація виробництва. Теоретичні та практичні засади організації промислового виробництва. URL: <http://studentam.kiev.ua/content/view/685/90>.
2. Гриньова В. М. Організація виробництва. У підручнику розкриваються теоретичні та методичні основи організації виробництва на підприємстві. URL: http://pidruchniki.com/16520205/ekonomika/meta_zavdann.

Золотухіна Л. О.,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

У сучасних умовах особливої актуальності набуває реалізація громадянами права на працю. Після забезпечення основних прав таких як право на життя, безпеку, завжди постає потреба в забезпеченні матеріальних засобів існування.

Воєнний стан в Україні впливає на кожного роботодавця та працівника в Україні, адже основний актив – працівники наразі змушені евакуюватися зі своїх домівок, виїжджати за кордон або залишатися у бомбосховищах. Потреба у забезпеченні балансу між інтересами працівника і роботодавця залишається вкрай важливою. Роботодавцю необхідно уникнути дефіциту робочої сили, а працівникові – зберегти робоче місце. Відповідно до ст. 60² КЗпП України у разі виникнення загрози збройної агресії може бути запроваджена дистанційна форма роботи[1].

Якщо працівники знаходяться у більш-менш безпечних умовах перебування або виїхали за кордон і вони фактично можуть виконувати робочі завдання, то роботодавець може перевести їх на дистанційну роботу на час воєнного стану. Для цього не потрібно застосовувати норму щодо істотної зміни умов праці, а достатньо видати наказ про запровадження дистанційної роботи. Ознайомити працівника з наказом можна і за допомогою електронних засобів зв'язку (електронна пошта, месенджери та інші).

Виходячи з аналізу норм чинного трудового законодавства, перевагами для працівників у використанні дистанційної форми організації праці є: планування власного часу та встановлення зручного режиму роботи, не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, робоче місце вибирається самостійно, зменшення витрат (зокрема, на проїзд), відчуття більшої свободи при плануванні свого часу. Переваги для роботодавців теж значні: не треба кожного працівника забезпечувати робочим місцем, значно більша географія залучення фахівців (з інших міст, країн тощо), отримати більш мотивованих співробітників.

Однак, існує ряд моментів, які стосуються контролю виконаної роботи, звітності, збереження комерційної таємниці, можливостей кар'єрного росту для працівників.

Якщо брати до уваги досвід європейських країн, то за кількістю віддалених працівників Нідерланди займають перше місце у Євросоюзі. За даними Євростатту 14, 1 % працівників працювали знаходячись вдома [2].

У Нідерландах немає спеціального закону або спеціальної глави в законі, присвяченій дистанційній зайнятості. У той же час у 2016 році був прийнятий Закон про гнучку зайнятість (Wet Flexibel Werken), який є основним на даний час правовим актом, який регулює віддалену зайнятість та який дозволяє працівникам ставити питання про переведення на дистанційну зайнятість. Крім того, слід відмітити, що Нідерланди є членом Євросоюзу, а це означає, що акти Євросоюзу, які у тій або іншій мірі регулюють дистанційну зайнятість, також є джерелом права Нідерландів (зокрема європейська рамочна угода про віддалену зайнятість). Угода була реалізована у Нідерландах через укладення колективних договорів соціальними партнерами на різних рівнях.

Як було сказано, основним джерелом регулювання віддаленої роботи в Нідерландах є Закон про гнучку зайнятість. Згідно цього Закону працівник, який пропрацював не менше ніж 26 тижнів, може звернутись до свого роботодавця з проханням про зміну робочого місця і/або режиму роботи. Під робочим місцем розуміється будь-яке узгоджене з роботодавцем місце, де працівник звичайно виконує свою роботу. У трудовому договорі (додаткова угода до нього) та/або правилах внутрішнього трудового розпорядку (далі – ПВТР) сторони можуть закріпити обов'язок своєчасно інформувати одне одного про будь-які обставини, які можуть вплинути на якість роботи (наприклад, безпека даних та якість зв'язку). Крім того, якщо працівник хоче продовжити працювати з іншої країни, в трудовому договорі може бути закріплений його обов'язок отримати попередньо дозвіл від роботодавця. Більше того, у ПВТР та/або трудовому договорі може бути також вказана відповідальність працівників за недотримання норм з охорони праці та збереженні конфіденційної інформації. У відповідності до ст. 2 Закону працівник може запросити зміну робочого місця не менш ніж за 2 місяці до бажаної дати переходу на дистанційну зайнятість. Документ не визначає форми подачі заяви, але на практиці переважає письмова форма. Після подачі заяви працівником роботодавець повинен надати працівнику відповідь не пізніше ніж за місяць до дати переведення на віддалену роботу. Якщо роботодавець не надасть відповідь у строк, то робоче місце повинно бути змінено відповідно до заяви працівника. Роботодавець має право відмовити працівникові у проханні, проте він зобов'язаний письмово повідомити його про це рішення з вказуванням на причину відмови та проконсультуватись з працівником. Закон не перераховує можливі причини відмови, тому у роботодавців існує певна свобода дії у виборі таких причин. Більше того, Закон гарантує роботодавцям право відізвати рішення про зміну робочого місця після його затвердження, якщо виникають важливі ділові причини (наприклад, низька працездатність дистанційного працівника, бізнес-причини).

В той же час працівникам гарантується захист від звільнення за подання заяви про перехід на віддалену зайнятість (ст. 3 Закону). Ця гарантія разом з можливістю повтору запиту про заміну робочого місця один раз на рік дозволяє працівникам діяти рішуче. Отже, в цьому питанні враховані інтереси як працівників, так і роботодавців.

Хоча судова практика не є джерелом права у Нідерландах (де-юре), де-факто вона інтерпретує правові норми та створює нові правила їх застосування. Проаналізувавши законодавство та судову практику, можна зробити наступні висновки. По-перше, роботодавці зобов'язані втілити систему оцінку ризиків та перевірити, чи є умови праці віддалених працівників безпечними. Роботодавці несуть відповідальність (штраф) за порушення правил техніки безпеки. Апеляційний суд Амстердаму в рішенні № 536/05 от 7 вересня 2006 р. вказав, що роботодавець зобов'язаний створити ергономічне робоче місце не тільки в офісі, але і у житловому приміщенні працівника, якщо там його робоче місце [3]. Більше того, роботодавець зобов'язаний проінформувати дистанційного працівника про всі негативні наслідки, якщо він працює віддалено (ст. 7 Цивільного кодексу Нідерландів).

По-друге, роботодавці повинні проводити політику попередження психологічної шкоди віддаленого працівника. Роботодавці повинні проконсультуватись з виробничими радами чи іншими представниками працівників щодо умов праці. Для виконання цих обов'язків роботодавці повинні мати доступ до місця проживання віддалених працівників, але на практиці такий працівник може відмовити в доступі, посилаючись на захист приватної власності. Також дистанційні працівники можуть працювати у віддалених локаціях або за кордоном. У цьому зв'язку на сьогоднішній день нідерландські роботодавці включають у ПВТР або у трудові договори положення, згідно якому віддалений працівник повинен відправляти фото, відео та відповідну інформацію про своє робоче місце. Більше того, беручи до уваги усі ризики для бізнесу (податки, соціальне забезпечення, міграція і т.д.), роботодавець має право заборонити (відмовити) працівнику працювати з іншої країни. Якщо віддалений працівник все ж таки виїжджає в іншу країну, роботодавець має право призупинити виплату заробітної плати та застосувати процедуру дисциплінарного стягнення аж до звільнення.

Профспілки займають активну позицію з приводу організації праці віддалених працівників. Вони закликали роботодавців компенсувати своїм співробітникам витрати за роботу поза офісом (електрика, Інтернет, кава, чай). Було визначено, що такі додаткові витрати можуть складати біля 43 євро на місяць. Також активно підіймається питання про прийняття додаткових заходів про недопущення вигорання віддалених працівників, а саме посилення відповідальності за залучення до понаднормових робіт та недостатнього моніторингу в обліку робочого часу та часу відпочинку.

Таким чином, закон у Нідерландах встановлює достатньо багато обов'язків для роботодавців у сфері охорони праці при використанні

дистанційної зайнятості. Говорячи про імплементацію позитивного європейського досвіду щодо регулювання дистанційної зайнятості в національне трудове законодавство, корисно було б додати до останнього норми щодо моніторингу безпеки робочого місця дистанційного працівника, норми робочого часу та часу відпочинку тощо.

На сьогоднішній день у Нідерландах достатньо гнучке правове регулювання, яке дозволяє працівникам запитувати дистанційну зайнятість у роботодавця один раз на рік або, минаючи дану процедуру, напрямку домовлятися з роботодавцем про дистанційну зайнятість, закріплюючи це в трудовому договорі або додатковій угоді до нього. Цей позитивний досвід можна перейняти шляхом регулювання факультативних умов трудового договору, в яких закріплювати зокрема:

1) можливість працювати за кордоном (тобто отримання попередньої згоди від роботодавця);

2) обов'язок збереження конфіденційної інформації,

3) моніторинг робочого місця працівників (якщо працюють у віддалених локаціях, висилати фото, відео, іншу інформацію про робоче місце),

4) відшкодування за використання власних матеріальних ресурсів працівників при виконанні трудових функцій. Отже, регулювання факультативних умов трудового договору повинно зараз виходити на якісно новий рівень. Саме вони зможуть найбільш оптимальним чином поєднати інтереси як працівників так і роботодавців.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів України про працю від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. How usual is it to work from home? Eurostat. 24 April 2020. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200424-1#:~:text=The%20Netherlands%20and%20Finland%20topped,respectively%20usually%20worked%20from%20home>.
3. GA 7 September 2006, ECLI:NL:GHAMS:2006:AZ5431, January 2007. URL: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHAMS:2006:AZ5431>.

Глющенко А. С.,
здобувач вищої освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНЬОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Правове регулювання матеріальної відповідальності у чинному українському законодавстві свідчить про наявні проблеми, які потребують вирішення. Як відмічає А. Мотрич, «Україна на сьогодні є єдиною державою серед республік пострадянського простору, де і дотепер діє Кодекс законів про працю 1971 року. Отож, трудове законодавство в нинішніх умовах є настільки гуманним, соціальним і до болі «радянським», що роботодавці не дуже-то і спішають його застосовувати» [1, с. 134].

Однак, на нашу думку, що ця точка зору є дещо перебільшеною, адже, якщо б роботодавці, висловлюючись словами вказаного науковця, «не поспішали застосовувати» таке законодавство, навряд чи б у судах було стільки справ, як показує Єдиний реєстр судових рішень України. Думається, справа у іншому: роботодавці використовують прогалини в чинному законодавстві і порушують права працівників, притягаючи їх до матеріальної відповідальності всупереч нормам права. Такими прогалинами сьогодні, на мою думку, є відсутність визначення у трудовому законодавстві поняття матеріальної відповідальності працівників, підстави та умов матеріальної відповідальності працівників, поняття прямої дійсної шкоди та плутанини у визначенні якому об'єкту, що належить роботодавцеві, працівник спричиняє шкоду.

На мою думку, у майбутньому Трудовому кодексі України чи законах, які можуть бути прийняті на заміну чинного КЗпП України слід визначити поняття матеріальної відповідальності працівників, адже, як зазначав Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ у ході розгляду справ існують проблеми із відмежуванням справ цивільної юрисдикції [2, с. 2]. Початок шляху вирішення цієї проблеми вбачається у такому визначенні і наступному закріпленні визначення поняття матеріальної відповідальності працівників: «Матеріальна відповідальність працівників перед роботодавцем представляє собою обов'язок працівника відшкодувати заподіяну ним майну та цінностям роботодавця шкоду внаслідок порушення покладених на працівника трудових обов'язків.

Сьогодні у чинному трудовому законодавстві, не зважаючи на назву ст. 130 КЗпП України не визначено, що є підставою, а що умовами матеріальної відповідальності [3]. Тому пропоную виправити цю помилку

і конкретизувати це питання, визначивши що підставою матеріальної відповідальності є трудове майнове правопорушення, а умовами: пряма дійсна шкода; протиправна поведінка працівника; вина в діях чи бездіяльності працівника; прямий причинний зв'язок між протиправною і винною дією чи бездіяльністю працівника і шкодою, яка настала.

Також, охороні та захисту порушених прав працівників сприяло б легальне окреслення випадків прямої дійсної шкоди, під якою пропонуються розуміти наступні різновиди, які визначає зараз Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ: а) недостача матеріальних цінностей, виявлена у матеріально відповідальній особі або в іншій особі, якій матеріальні цінності передані у зв'язку з виконанням нею трудових обов'язків. б) втрата матеріальних цінностей - випадки, коли майно було в наявності, а потім зникло, його не стало, незалежно від причин, з яких це трапилося; в) знищення матеріальних цінностей подія, пов'язана із дією стихійних сил, якщо можливість руйнівної дії цих сил зумовлена виною працівника; г) пошкодження матеріальних цінностей; д) зіпсуття матеріальних цінностей – втрата матеріальними цінностями їх споживчих якостей; е) неможливість стягнути вартість матеріальних цінностей, яких не вистачає, з постачальника (перевізника), який передав матеріальні цінності з недостачею; є) шкода, спричинена незаконним продажем товарів за зниженою ціною; ж) витрати, спричинені незаконними або необґрунтованими виплатами (переплатами) за цивільно-правовими договорами, на користь державного і місцевого бюджетів, спеціальних фондів соціального страхування, коли можливість стягнення таких виплат (переплат) з організацій, які їх одержали; з) витрати, спричинені зайвими виплатами на користь працівників (основної та додаткової заробітної плати, сум компенсацій, допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, інших виплат), при відсутності можливості стягнення цих сум із працівників, які безпідставно одержали відповідні суми; и) сплачені на користь контрагентів за цивільно-правовими договорами, державного чи місцевого бюджетів, державних органів суми неустойки, фінансових санкцій, пені; і) виплати на користь інших суб'єктів у порядку відшкодування шкоди; ї) не стягнена з боржника дебіторська заборгованість, коли можливість її стягнення втрачена у зв'язку із закінченням строку позовної давності чи з інших причин; й) не стягнена з боржника шкода (за винятком тієї частини шкоди, яка належить до категорії неодержаного прибутку), якщо можливість її стягнення втрачена [2, с. 4].

Також у майбутньому Трудовому кодексі України слід уникнути наступних розбіжностей. Сьогодні п. 1 ст. 134 КЗпП України визначає об'єктом договору про повну матеріальну відповідальність «майно та інші цінності», а от у ст. 135-1 та ст. 135-2 мова йде лише про цінності. Тому, видається, потрібно об'єктом договору про повну матеріальну відповідальність визначати «майно та інші цінності».

Отже, в Україні існують проблеми у правовому регулюванні матеріальної відповідальності працівників перед роботодавцем, але шляхи їх вирішення, які були запропоновані, уможливають покращення ситуації, як в теорії, так і на практиці.

Список використаних джерел:

1. Мотрич А. І. Правове регулювання повної матеріальної відповідальності працівників: дисертація канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. 199 с.
2. Про узагальнення практики застосування судами законодавства, що регулює матеріальну відповідальність працівників за шкоду, заподіяну роботодавцю. Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ: Постанова від 11.12.2015 р. № 12. URL: http://zib.com.ua/ua/122119vssu_uzagalniv_praktiku_schodo_prityagnennya_do_materialnoi.html#Text.
3. Кодекс законів про працю України. Верховна Рада УРСР: Кодекс України; Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page#Text>.

Киян В. Я.,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ЩОДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ГНУЧКИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОЧОГО ЧАСУ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Вітчизняне трудове законодавство, яке уже має кілька десятиліть своєї історії розвитку до цього часу опирається на архаїчний КЗпП, що уже втомився від внесених точкових змін, і давно потребує дерадянізації законодавства про працю, створення рівних правил на ринку праці й балансування інтересів працівників та роботодавців.

Уже близько 20-ти останніх років здійснюються спроби прийняти новий Трудовий кодекс, але до цього часу вони недостатньо результативні.

Крім усього цього війна в Україні завдала глобальних змін у соціально-трудої сфері шляхом вимушеної трансформації зайнятості населення. Піддалися модифікації традиційні форми зайнятості і виникли абсолютно нові гнучкі (нестандартні) її форми. Сучасні обмеження спонукали громадян до необхідності працювати віддалено у тому числі і за кордоном. Це дало поштовх законодавцю переглянути існуючі форми організації режиму робочого часу, і вдосконалити більш адаптовані до сучасного стану, зокрема, дистанційну, надомну працю, підсумований облік, трудовий договір з нефіксованим робочим часом для врегулювання праці фрілансерів.

Сьогодні віддалена робота з використанням цифрових технологій стала нормою для багатьох країн і надалі залишатиметься вимогою роботодавців.

Суттєвих змін наразі зазнало і законодавство про працю, де одним із основних стало запровадження сучасного гнучкого режиму робочого часу, яке застосовується з метою мінімізації зростання безробіття. Ця адаптація трудового законодавства під вимоги часу спонукає і до прискорення процесу прийняття нового Трудового кодексу.

Передувало систематизації гнучких форм організації робочого часу поширення коронавірусної кризи COVID-19 на території України, та введення карантинних заходів, спрямованих на уникнення масових заходів та скупчення людей із кількістю понад 200 осіб. Особливо актуальним це питання стало з початком збройної агресії російської федерації проти України, у результаті чого з'явилися тисячі підприємств, що припинили свою діяльність, мільйони вимушених внутрішньо переміщених громадян України та безліч випадків порушення трудових прав працівників.

Тому з урахуванням вимог того часу було прийнято ряд Законів України: від 04.02.2021 р. № 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [1] та від 17.03.2020 № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [2], якими було започатковане правове регулювання окремих видів робочого часу.

З урахуванням вимог часу зміни до КЗпП України [3] стосувалися, зокрема: ст. 21 щодо вдосконалення поняття «трудоий договір», з якої вилучено норму щодо підпорядкованості працівнику внутрішньому трудовому розпорядкові, а також збільшився перелік підстав щодо обов'язковості укладання трудового договору у письмовій формі. Так, ст. 24 КЗпП України було доповнено п. 6¹ «укладення трудового договору про дистанційну або про надомну роботу».

Крім цього даним законом змінено попередню редакцію ст. 60 КЗпП України, яка носила назву «Поділ робочого часу на частини» і зазначала, що на роботах з особливими умовами і характером праці в порядку і випадках, передбачених законодавством, робочий день може бути поділений на частини з тією умовою, щоб загальна тривалість роботи не перевищувала встановленої тривалості робочого дня. Зазначена редакція статті використовувалася на практиці, як правило, для зручності обслуговування населення, зокрема на підприємствах торгівлі, громадського харчування, комунального та побутового обслуговування населення, водіїв міського транспорту тощо.

Після змін, у березні 2020 року дана стаття набула більш розширеного розуміння щодо окремого режиму робочого часу, де за письмовим погодженням між працівником і роботодавцем, незалежно від форми власності, для працівника може встановлюватися гнучкий режим робочого часу, на визначений строк або безстроково, як під час прийняття на роботу так і пізніше.

Однією із новел також є те, що на час загрози збройної агресії, надомна або дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) роботодавця без обов'язкового укладення трудового договору про надомну або дистанційну роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник повинен ознайомитися протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження надомної або дистанційної роботи.

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану» [4], в Україні введено цей режим, а 15 березня 2022 року уже прийнято Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [5]. З урахуванням цього на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України. Це стало причиною низки змін до діючого законодавства та необхідності введення окремих тимчасових норм.

Так, з метою вдосконалення вище зазначених правовідносин та належного захисту трудових прав працівників шляхом усунення прогалин та колізій в законодавстві було своєчасно прийнято ряд Законів України, зокрема: «Про дерадянізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 р.» [6]; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12 травня 2022 р. [7]; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 1 липня 2022 р. [8]; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» від 18 липня 2022 р. [9]; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» від 19 липня 2022 р. [10]; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» від 21 вересня 2022 р.

Ці нормативно-правові акти сьогодні сприяють упорядкуванню та систематизації правового регулювання у сфері праці.

На завершення досліджуваної теми доцільно зазначити, що у підпункті 4 пункту 3 розділу 2 прикінцевих положень Закону України від 21 квітня 2022 року «Про дерадянізацію законодавства України» Кабінетові Міністрів доручено протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проект Трудового кодексу України.

Як результат цього, 4 жовтня 2022 р. Міністерство економіки України оприлюднило проект Закону України «Про працю», де основним завданням є забезпечення реалізації трудових прав і обов'язків працівників та роботодавців, створення належних правових умов для досягнення балансу інтересів сторін трудових відносин.

У урахуванням викладеного вище будемо вважати, що нагальне оновлення трудового законодавства у тому числі і застосування сучасних форм організації праці дозволить найбільш вдало поєднати робочі і особисті інтереси працівників, скоротити плінність кадрів, підвищити коефіцієнт корисної дії та ступінь задоволення результатом праці.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 р. № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 р. №530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>.
3. Кодекс законів про працю України: Закон УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
6. Про дерадянізацію законодавства України: Закон України від 21.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#n9>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників: Закон України від 12.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#n6>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом: від 18.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20#n6>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність: від 19.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#n6>.

Коваленко О. О.,

в. о. завідувача

кафедри цивільно-правових

дисциплін і трудового права

імені професора О. І. Процевського

Харківського національного

педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди,

доктор юридичних наук, професор

**ЩОДО ОБГРУНТОВАНOSTІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ,
СПРЯМОВАНИХ НА ЗАХИСТ ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ З МЕТОЮ
ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНИМ ТРУДОВИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ПЕРІОДУ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ
У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ**

Напад російської федерації на Україну, що розпочався 24 лютого 2022 р. і продовжується зараз, розвернув на 180 градусів світосприйняття багатьох українців та визначив кардинально новий шлях розвитку нашої держави у правовому руслі за усіма галузевими напрямками. Якщо раніше головна ставка робилася на захист приватних інтересів, то тепер – захист публічних інтересів став безальтернативною перспективою України на найближчий період. Не оминуло це і трудове право.

Режим воєнного стану, запроваджений на території України Указом Президента України та затверджений Верховною Радою України, оформив юридичні засади для запровадження особливостей правового регулювання трудових та похідних від них відносин в Україні, які акцентували увагу саме на пріоритеті публічних інтересів з метою недопущення втрати Україною незалежності, територіальної цілісності, захисту державних кордонів.

Очевидно, що у даній ситуації першочергові заходи мають бути спрямовані саме на захист держави, а відповідно і публічних інтересів. Разом із тим, очевидним є і те, що держава існує для людини, і людина є пріоритетом всіх напрямів діяльності держави. Тому захист держави – це те, що потрібно нам зараз для захисту кожної окремої людини. Але у питаннях правового регулювання праці на цьому шляху дуже важливим є не перетнути межу обґрунтованості застосування заходів, спрямованих на захист публічних інтересів з метою захисту кожної окремої людини. Мова про наступне.

15 березня 2022 р. було прийнято Закон України від № 2136-ІХ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1], який вмістив в себе всього 14 статей, але охопив реформами все чинне правове регулювання трудових та похідних від них відносин в Україні: від укладення трудового договору до його припинення, від сфери індивідуальних відносин в сфері праці до колективних. Загалом, не зважаючи на очевидну благу мету закону:

організувати ефективне функціонування трудових відносин у період воєнного стану, цей закон зробив те, що не вдавалося здійснити потенційним реформаторам трудового законодавства від часів отримання незалежності в 1991 р.: зняти підвищений захист працівників, укріпивши пріоритетне положення роботодавця щодо працівників.

Мова йде про наступні норми: дозволена затримка виплати заробітної плати, бо роботодавець «звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили» [1, с. 10]. Крім того, «у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства» [1, с. 10].

Можна намагатися зрозуміти державу як основного роботодавця у нашій країні, яка потерпає від агресора і бюджет якої йде на оборону країни, але неможна зрозуміти державу з точки зору мети її існування: існувати для захисту людини, бо людина має мати засоби для існування. А звідки їй їх брати, коли заробітну плату – основний дохід людини у нашій країні роботодавець може не виплачувати протягом всього строку дії воєнного стану.

Очевидно, що автори цього Закону, керувались даними про кількість мігрантів та економічні наслідки російської агресії, які вже на початок березня були вражаючими. І тому тоді потрібно було визначити заходи, які б не допустили колапсу у функціонуванні українських підприємств, установ та організацій. І цим можна виправдати ті радикальні заходи, що були передбачені трудовим законодавством у березні. Адже навіть за даними Міжнародної організації праці (далі – МОП) на травень-місяць, українська економіка сильно постраждала від російської агресії. З початку російської агресії втрачено майже 5 мільйонів робочих місць, понад 5,23 мільйона біженців втекли до сусідніх країн. Серед біженців в основному жінки, діти та особи старше 60 років. Із загальної кількості біженців приблизно 2,75 мільйона людей працездатного віку. З них 43,5 відсотка, або 1,2 мільйона, раніше працювали і втратили або залишили роботу. Якщо військові дії призведуть до ескалації, втрата робочих місць збільшиться до семи мільйонів. Проте, якби бойові дії негайно припинилися, було б можливе швидке відновлення з поверненням 3,4 мільйонів робочих місць. Це зменшить втрати зайнятості до 8,9 відсотка [2].

Насамперед, фактично за цим спеціальним законом здійснено втручання у сферу здійснення права на працю людини, яке відтерміновує виконання основного обов'язку роботодавця – оплачувати роботу, виконану працівником, чим позбавляє це право того стрижня, який його формує і скеровує ланцюг його реалізації, викреслюючи одну з основних формоутворюючих складових права на працю – заробляти собі на життя працюю, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується. Це як зламанний годинниковий механізм: деякий час він кульгає, а потім зупиняється назавжди і відновити його є майже неможливим.

До речі, на сьогоднішній день режим воєнного стану подовжено вже п'ятий раз і за чинним Законом України Про правовий режим воєнного стану 12 травня 2015 р. № 389-VIII обмежень щодо продовження та терміну не встановлюється. Тому закономірно виникає питання: на що жити працівникові весь цей час, коли він працює, а роботодавець заробітну плату не виплачує? Що їсти, у що одягтись, чим заплатити за комунальні послуги, як забезпечити своїх дітей? Хто відповість на ці запитання? Якщо мова йде про внутрішніх переселенців, то вони, мають, принаймні право на виплати у місцях, де тимчасово зупинились, а отже мають хоча б якийсь дохід, а от як бути із тими, хто не полишав свого місця проживання? У них взагалі не залишається засобів для існування. І як їх йти на роботу, чим і за рахунок чого відновлювати свої, витрачені на роботу, сили, якщо в них немає грошей?

На даний період, 3 місяці потому від початку війни, ці заходи очевидно вже втратили актуальність у якості, забезпечувальних роботу економіки, механізмів і стали тими стримувачами економічного розвитку України, які не дозволяють працювати моделі правового регулювання трудових відносин. Затримка заробітної плати не може тривати довго – стільки, скільки триває війна. І держава не має і далі продовжувати надавати право роботодавцям обмежувати основне соціально-економічне право людини – право на працю, стрижнем якого є можливість заробляти собі на життя працею.

На моє глибоке переконання, дія ст.10 Закону України від № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. має бути припинена. Час, коли роботодавцям потрібно було дозволяти не виплачувати заробітну плату вже у минулому. Зараз – у фазу, коли держава наголошує на необхідності працювати всім можливими галузям економіки для відновлення країни, для її життєзабезпечення, мають бути напрацьовані інші механізми впливу на трудові відносини: такі, які б стимулювали не тільки роботодавців, але й працівників. А це, насамперед, виплата заробітної плати: заробленого працівником за виконану ним роботу. Бо очевидно, що навіть ті, хто до останнього намагався залишатись і працювати в своїй країні, змушені будуть виїжджати до інших країн, щоб мати можливість отримувати засоби для існування себе і своєї сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
2. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression, says ILO. Press release. 11 May 2022. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang--en/index.htm#:~:text=Ukraine%20crisis-,Nearly%20%20million%20jobs%20have%20been%20lost%20in%20Ukraine%20since,country%20and%20in%20neighbouring%20states
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Кузнецова К. І.,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін і трудового права
імені професора О. І. Процевського
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
Науковий керівник:
Головань Т. Г.,
в. о. завідувача кафедри
державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,
кандидат юридичних наук, доцент

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Соціальний діалог є важливим інструментом соціально-економічних та трудових відносин у переважній більшості країн світу.

За роки незалежності України соціальний діалог став важливим інститутом політичної демократії, економічних і соціально-трудова відносин, інструментом для приділення владою уваги на національні проблеми під час прийняття стратегічних документів та інших важливих рішень.

Поняття соціального діалогу закріплено на законодавчому рівні, та визначено, як процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин. (стаття 1 ЗУ «Про соціальний діалог»).

Нагальною проблемою перед національними інститутами громадянського суспільства та державою є приведення соціального партнерства до відповідних стандартів Євросоюзу. Успішна євроінтеграція України потребує радикального реформування соціального діалогу (трипартизму) між стороною роботодавців та стороною найманих працівників в особі профспілок, а також третьою складовою – органами виконавчої влади. На сьогодні важливо, щоб Цивілізований соціальний діалог між соціальними партнерами став основою та передумовою прийняття будь-яких владних рішень на рівні держави стосовно будь-яких економічних та соціальних змін в Україні.

Головним універсальним міжнародним органом, уповноваженим регулювати в планетарному масштабі міждержавні відносини, є Організація Об'єднаних Націй. Основні міжнародні стандарти у сфері соціального діалогу задекларовані також у нормативних документах Міжнародної організації праці, Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних і регіональних організацій. Серед ініціатив міжнародних інституцій, які мають універсальне значення для соціального діалогу в усіх державах, є Міжнародний Білль про права людини ООН, який складається із Загальної декларації прав людини, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, схвалених Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 р. Ключові стандарти соціального діалогу закладено в положеннях Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права. Пакт про громадянські та політичні права який містить такі гарантії соціального діалогу у сфері праці та соціально-економічних відносин: заборона примусової праці; вільне здійснення права на асоціацію, включаючи право на створення професійних спілок.

Однією з найстаріших міжнародних міжурядових організацій є Міжнародна організація праці (МОП). У 1946 році МОП стала першою спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй. МОП розробляє міжнародні трудові норми у формі конвенцій і рекомендацій, що встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав: свободу асоціації, право на організацію, ведення колективних переговорів, заборону примусової праці, гендерну рівність тощо. Основними стратегічними цілями МОП є сприяння реалізації основоположних принципів та прав у сфері праці, створення більш широких можливостей для працівників з метою забезпечення гідної зайнятості та отримання належної заробітної плати, підвищення ефективності соціального захисту для всіх верств населення, а також зміцнення трипартизму та соціального діалогу.

Статут МОП базується на двох основних принципах – універсальності та тристороннього представництва. Україна є членом МОП з 1954 року.

Ключовим елементом співпраці України з Міжнародною організацією праці є реалізація Програми гідної праці, яку було підписано Міністерством соціальної політики України разом з МОП у квітні 2012 року. Основною метою цієї програми є сприяння гідній праці як ключовому фактору продуктивності та важливому елементу розвитку соціально-трудової галузі в Україні.

Для ведення соціального діалогу в Україні Указом Президента України утворено постійно діючий консультативно-дорадчий орган – Національну тристоронню соціально-економічну раду, діяльність якої ґрунтується на принципах законності та верховенства права, відкритості та гласності, обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей, а також взаємної поваги у рамках трипартизму.

Як зазначає Олена Козаченко – завідувач сектора аналітично-інформаційної роботи та прогнозування відділення НСПП в Чернігівській області, з досвіду країн-членів ЄС, авторитет МОП у врегулюванні соціально-трудових відносин, зниженні соціальних конфліктів, скороченні масового страйкового руху є безперечним. На практиці доведено, що спірні питання у сфері соціально-трудових відносин саме в такий спосіб можна ефективно вирішувати, якщо спиратися на правову базу конвенцій і рекомендацій Міжнародної Організації Праці. Соціальний діалог держави і громадянського суспільства починає ґрунтуватися на п'яти головних соціальних процесах: об'єднання, визнання, комунікації, взаєморозуміння, довіри.

23 червня 2022 року Європейська рада офіційно надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС. Рішення було прийняте під час проведення засідання Європейської ради за участі глав держав та урядів 27 держав-членів Європейського Союзу 23-24 червня у Брюсселі, Бельгія.

Україна повинна бути конкурентоспроможною Державою в світі, зі стійкою соціально-економічною моделлю.

Громадяни України заслуговують на високий рівень життя та соціальних стандартів, на повагу до їх прав як людини та працівника. Досягти цього можна шляхом подальшої справедливої інтеграції та наближення стандартів з Європейським Союзом, впровадження європейської соціальної моделі в Україні.

Ключем для забезпечення стійкого росту є соціальний діалог і колективні переговори, рівний і загальний доступ до соціальних прав і соціального захисту.

Так, законодавство нашої країни хоча і намагається дотягнутися до європейських стандартів, проте, ще потребує певного вдосконалення, особливо у сфері соціального діалогу. Оскільки саме соціальний діалог є невід'ємною частиною шляху до євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Про Національну тристоронню соціально-економічну раду: Указ Президента України зі змінами від 03.07.2014 р. № 567/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2011#Text>.
2. Соціальний діалог в Україні в контексті підписання угоди про асоціацію – виклики та пропозиції. *Бюро соціальних та політичних розробок*. Київ, 2014. URL: <https://bureau.in.ua/downloads/social-dialogue/Ukraine.pdf>.
3. Петроє О. М. Соціальний діалог як інститут державного управління: навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 2013. С. 26 URL: <https://fdocuments.net/document/-ktpukpiuawp-contentuploads201402petroye-om.html?page=1>.
4. Козаченко О. Міжнародні стандарти розвитку соціального діалогу. URL: <https://www.nspp.gov.ua/home/struktura-nspp-8/struktura-nspp-10/38>.
5. Головань Т. Г. Генеза соціального діалогу: зб. наук. праць. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди «ПРАВО». Вип. 34, 2021. С. 8-15. URL: <file:///C:/Users/%D0%9E%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3/Downloads/3750-7588-1-SM.pdf>.

Лиманський П. П.,
здобувач вищої освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ведення військового стану в Україні, у зв'язку із вторгненням російських військ на її територію, кардинально змінило життя багатьох людей. Проблема захисту прав та свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України є надзвичайно актуальною. Реалії сьогодення свідчать про те, що трудове законодавство, яке у мирний час цілком забезпечувало право на відпочинок, під час воєнного стану, стикнулося з певними проблемами. З метою вирішення цих проблем, виникла необхідність в ухваленні низки законів та нормативно-правових актів щодо реалізації права на відпочинок в умовах воєнного стану.

Так, 15 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон), яким визначено особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, на період дії воєнного стану [1].

Вказаний Закон прийнято у відповідності до положень статті 64 Конституції України [2] та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (пп. 5, п. 1. ст. 6) [3].

Так, норми Закону «по-новому» регламентують питання відпусток та відпочинку працівників, зокрема, і науково-педагогічних працівників, а саме:

– п. 6 статті 6 Закону призупиняє дію норм щодо тривалості роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів, а також щодо святкових і неробочих днів (ст. 53, ч. 1 ст. 65, ч. 3-5 ст. 67 та ст. 71-73 Кодексу законів про працю України [4]);

– ст. 12 Закону закріплює, що на час воєнного стану встановлено тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки – 24 календарних дні. Якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану;

– роботодавцю надано право відмовити у наданні будь-якого виду відпусток, крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури (ст. 12 Закону);

– п. 3 ст. 12 Закону зупиняється дія обмеження щодо тривалості відпустки без збереження заробітної плати на прохання працівника (тобто норми ч. 1 ст. 26 Закону України «Про відпустки» [5] не застосовуються).

Як бачимо, вказані положення спрямовані на забезпечення чіткої та ефективної праці в тилу працівників різних галузей. Однак, ст. 12 Закону викликала багато суперечок з боку освітян та профспілок, бо їх щорічна відпустка раніше становила 56 календарних днів.

Після довгих дискусій було повернуто положення про відпустку педагогічних та науково-педагогічних працівників строком 56 календарних днів, але останнє слово все ж таки залишається за роботодавцем: він може надати відразу 56 днів, а може прийняти рішення про надання лише 24 днів.

Питання регулювання відпусток та відпочинку науково-педагогічних працівників контролювалося Міністерством освіти та науки України. Так, у Листі від 28 лютого 2022 року № 1/3292-22 [6] наголошується на забороні керівникам органів управління освітою та/або керівникам закладів освіти примушувати працівників (педагогічних, наукових, науково-педагогічних, інших) до написання заяв про відпустку без збереження заробітної плати. Працівникам виключно за добровільним бажанням може бути надана відпустка (із збереженням або без збереження заробітної плати) відповідно до вимог трудового законодавства. Також виключно за добровільним бажанням працівника його може бути звільнено за власним бажанням відповідно до вимог трудового законодавства. Працівники закладів освіти та наукових установ, які тимчасово виїхали за кордон, або з об'єктивних причин не можуть виконувати посадові (службові) обов'язки (у тому числі у традиційному режимі або дистанційно), мають право подати заяву про відпустку (із збереженням заробітної плати або без збереження заробітної плати), або про звільнення.

Таким чином, проаналізувавши вищезазначені нормативно-правові акти, можна вести мову про позитивну динаміку в питаннях правового регулювання права на відпочинок. І можна констатувати, що положення законодавства, прийнятого в період воєнного стану спрямоване на збереження права на відпочинок, зокрема, науково-педагогічних працівників.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%80#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.71 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
5. Про відпустки. Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Лист Міністерства освіти і науки України від 28.02.2022 р. № 1/3292-22. URL: <https://eo.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/Lyst-MON-vid-28.02.2022-1-3292-22>.

Мельник К. Ю.,
завідувач кафедри трудового
та господарського права
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах війни та дії режиму воєнного стану на території України гостро постає питання функціонування національної економіки та збереження трудових ресурсів. Так, у перший місяць війни 2022 р. відбулася масова хвиля міграції як внутрішньої, так і за кордон. На 1 квітня 2022 р. Україну залишили близько 4,3 млн осіб, 95 % яких – це жінки, діти та літні люди. Ще близько 6,5 млн, за оцінками Міжнародної організації з міграції, покинули місце свого постійного проживання і переїхали в межах країни. З червня 2022 р. люди почали поступово повертатися до місць постійного мешкання та намагалися влаштуватися на роботу. Але роботу в Україні у сучасних умовах знайти складно, що пов'язано, передусім, із закриттям великої кількості підприємств та організацій з огляду на бойові дії. З огляду, в тому числі, на це масового повернення громадян до України не спостерігається. Останнє також пов'язано зі зниженням рівня гарантій трудових прав населення.

Важливою гарантією при прийнятті на роботу є забезпечення свободи укладення трудового договору. Вказана гарантія впливає, передусім, із норми ч. 1 ст. 43 Конституції України, яка передбачає, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Кодекс законів про працю України у свою чергу пов'язує право на працю з укладенням трудового договору. Так, ст. 2 КЗпП передбачає, що право громадян України на працю, – тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Частина 2 ст. 9 КЗпП встановлює заборону примушення працівника до укладення трудового договору, який містить умови, щодо яких між працівником та роботодавцем не досягнуто взаємної згоди.

Отже, свобода укладення трудового договору полягає в тому, що будь-яка людина, яка володіє трудовою правосуб'єктністю, має право на підставі вільного вибору укласти трудовий договір із роботодавцем.

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 передбачає можливість у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, обмежувати конституційні права та свободи людини і громадянина, передбачені, зокрема, ст. 43 Конституції України.

Так, в умовах воєнного стану в Україні може запроваджуватися трудова повинність, що є певним обмеженням гарантій свободи укладення трудового договору. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, можуть застосовувати заходи правового режиму воєнного стану, зокрема запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб.

Порядок залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 (далі – Порядок). Порядок передбачає такі визначення: «трудова повинність – короткостроковий трудовий обов'язок у період воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, які виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов'язок»; «суспільно корисні роботи – види тимчасової трудової діяльності працездатних осіб в умовах воєнного стану, які провадяться для виконання робіт, що мають оборонний характер, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, що виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення, а також не можуть бути пов'язані з підприємництвом або іншою діяльністю, спрямованою на одержання прибутку, та до яких належать роботи і послуги, що не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки» (п. 3 Порядку).

Пункт 5 Порядку закріплює категорії осіб, яких можна залучати до суспільно корисних робіт, а п. 6 Порядку – тих кого забороняється залучати до таких робіт. До останніх нормотворець відносить: малолітніх дітей та

дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Порядком передбачається, що з кожним, хто залучається до суспільно корисних робіт, укладається строковий трудовий договір (п. 5).

Не заперечуючи доцільність запровадження трудової повинності та залучення працездатних осіб до виконання суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, разом з тим не може не відзначити, що вищевказані норми національного законодавства руйнують розуміння трудового договору як домовленості сторін про умови праці на основі вільного вибору.

Вважаю за доцільне розширити перелік осіб, яких забороняється залучати до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: по-перше замінити термінологічну конструкцію «малолітніх дітей та дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років» на «неповнолітніх осіб»; по-друге, доповнити перелік такою категорією, як особи з інвалідністю.

Мельник О. О.,

здобувач вищої освіти
Національного університету
«Запорізька політехніка»

Науковий керівник:

Смолярова М. Л.,

доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Зовнішньо політичний курс України на інтеграцію до Європейського Союзу передбачив певне всебічне входження до політичного, економічного та соціального простору. Вибір України полягає у всебічному входженні до Європейської спільноти. Тому на цей час є актуальним питання щодо адаптації національного законодавства до правової системи Європейського союзу, а отже необхідно спрямувати розвиток реформи в основу якої буде покладено прогресивне законодавство Європейських країн, які сформували його протягом великого проміжку часу. Але слід розуміти, що при реформуванні соціального законодавства буде виникати велика кількість проблем без розв'язання яких неможливо досягти відповідних результатів.

Відносини з Європейським Союзом значною мірою залежать від розвитку законодавчо закріплених ринкових перетворень та надання значних гарантій у сфері соціального захисту населення, що засвідчить готовність України виконувати міжнародні обов'язки взяті на себе. Адаптування українського законодавства сприятиме розв'язанню проблем які постають при реформуванні.

Також, потрібно враховувати статтю 46 Конституції України де йдеться, що громадяни мають право на соціальний захист у випадках втрати працездатності, а також в старості та в інших випадках передбачених законом. Тому потрібно створити всі належні умови, а саме вдосконалити правове регулювання та максимально сприяти підвищенню ефективності управління всіх соціальних сфер.

Старий механізм соціального захисту населення пов'язаний з проблемою, одночасного застосування старих радянських методів управління та сучасних. Від часу проголошення незалежності наша держава так і не змогла перейти до сучасних європейських методів управління. Це пов'язано з економічною кризою, а також з повномасштабним вторгненням країни агресора на нашу територію, що призводить до сповільнення розвитку у сфері реформування соціального законодавства та й в цілому всього соціального захисту. Крім цього, науковці інституту НАН України у своїх дослідженнях зазначають, що чинна система соціального забезпечення України більше відповідає характерним рисам бідних країн із низькою соціальною доктриною.

Українське законодавство щодо мінімальних норм соціального захисту відповідно до норм Європейського кодексу соціального забезпечення та Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення є цілком суперечливим. На нашу думку, соціальне законодавство потребує вдосконалення, але в нашій країні чомусь скептично ставляться до вимог які прописані в міжнародних угодах та договорах.

Одним з найважливіших договорів Європейського союзу є Європейська соціальна хартія яка закріплює домовленість щодо регулювання найголовнішого питання, пов'язане з соціальним захистом населення, а отже можна зазначити, що вона є ратифікованою більшістю країн Європейського Союзу. Наша країна також здійснила її ратифікацію, але не всього її змісту, а тільки окремих її пунктів та продовжує звітувати щодо їх виконання Європейському комітету з соціальних справ.

Тенденція законотворення в Україні історично полягає в тому, що законодавці найчастіше звертаються за запозиченням досвіду у сфері соціального захисту до інших більш розвинених держав, але з часом український законодавець почав діяти більш самостійно.

Отже, в нашій країні потрібно надавати міжнародним нормативним актам найвище значення та застосувати їх на рівні з національним законодавством. Процес адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС полягає у його наближенні до сучасних норм європейського права та передбачає поступове приведення національної правової системи у відповідність до європейських стандартів. Тому адаптація українського соціального законодавства до законодавства Європейського союзу є багатогранною та може зайняти десятиліття.

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

Кайко В. М.,

курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОХОРОНА ПРАЦІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Охорону праці на теперішній час можна вважати одним із найважливішим сектором соціальної політики Євросоюзу. Завдяки Європейському законодавству охорона праці забезпечується на високому рівні.

У країнах ЄС законодавство встановлює багато норм, техніко-юридичних стандартів, зокрема: вимоги щодо стану виробничого приміщення, його оснащення запобіжними пристроями верстатів і машин, норми щодо сидінь для працівників; забезпечення пожежної, електробезпеки та вибухобезпеки; регламентують утримання та експлуатацію парових котлів, захист людей від радіоактивного випромінювання; встановлюють перелік засобів індивідуального захисту, режиму температури і вологості, стан повітряного середовища, шуму і вібрації, освітлення; контролюють дотримання питного режиму, роботу їдальні і буфетів, санітарнопобутових приміщень (туалети, душові, роздягальні) тощо [1, с. 358].

Також законодавство наддержави встановлює критерії поділу підприємств за ступенем їх шкідливості для здоров'я працівників, визначає відповідальність виробників і постачальників виробничого устаткування, регламентує норми щодо навчання працівників з забезпечення робочого процесу. Хочемо наголосити на тому, що з наукового і технічного погляду в багатьох країнах Заходу є досить обґрунтовані норми забезпечення підтримання чистоти і дотримання вимог санітарії, які встановлюють мінімальний обсяг виробничої площі на одного робітника, конструкції сходів, проходів та проїздів, персональних шаф для одягу; визначають колективні та індивідуальні засоби захисту від виробничих ризиків. Вважаємо їх цілком придатними до запозичення у вітчизняне законодавство [2, с. 422].

Для забезпечення реалізації законодавства з охорони праці та техніки безпеки у країнах Заходу функціонують спеціальні державні органи, посадові обов'язки яких також передбачають видання відповідних правил і стандартів, координацію роботи в цій сфері всіх державних органів і неурядових установ.

Зокрема, у США створено Федеральну адміністрацію з техніки безпеки і виробничої санітарії, а у Швеції – Управління з техніки безпеки та гігієни праці. Скажімо, у ФРН, Австрії, Японії формування служб, які забезпечували б дотримання техніки безпеки, а також призначення адміністрацією осіб, посадовими обов'язками яких є здійснення відповідного контролю (інженери з техніки безпеки) є обов'язковим та закріплено на законодавчому рівні. А в таких країнах, як Великобританія, Канада й Австралія, утворення вказаних служб є факультативним (тобто рекомендованим).

Також законодавство багатьох країн передбачає утворення служб з виробничої санітарії чи призначення заводських лікарів (в обов'язковому або факультативному порядку). Закордонне законодавство допускає делегування обов'язків роботодавця з охорони праці керівному складу організації, реалізація якого хоч і різниться в різних країн, проте в більшості не допускає повного звільнення підприємця від цивільноправової відповідальності за порушення обов'язку щодо забезпечення здорових і безпечних для людей умов праці [2, с. 436].

Також за кордоном в тій чи іншій формі обов'язок працівників щодо дотримання інструкції з охорони праці фіксується на законодавчому рівні, де й визначається міра відповідальності працівника за власну безпеку. Зокрема, у Франції це встановлено в «Законі про гарантії проти професійних ризиків» (чинний від 1991 р.), відповідно до якого працівник зобов'язаний піклуватися не тільки про власну безпеку і здоров'я, а й своїх колег, і реалізується це через дотримання інструкцій, отриманих від адміністрації, та правил внутрішнього трудового розпорядку. За порушення цього обов'язку працівників карають здебільшого штрафами. Водночас у США за порушення правил з безпеки та гігієни праці штраф виплачують тільки підприємці. Проте відповідальність за порушення правил з охорони праці і техніки безпеки передбачена у всіх країнах – дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова чи навіть кримінальна, яка може стягуватись у вигляді штрафу або тюремного ув'язнення. Зокрема, нещасний випадок на виробництві, який мав серйозні наслідки (особливо летальні), може каратись відповідно до кримінально-правових норм, які не мають прямого стосунку до охорони праці (наприклад, смерть або завдання шкоди здоров'ю з необережності).

Відповідно до КК Італії і КК Нідерландів відповідальність за порушення правил з охорони праці та техніки безпеки підвищується, якщо вони вчинені у зв'язку з трудовою діяльністю. У країнах Європейського союзу значну увагу також приділяють питанню стимулюванню з охорони праці. Запроваджена Європейським фондом модель стимулювання з охорони праці містить ряд саме економічних стимулів, що здатні позитивно впливати на поліпшення виробничого середовища, та акцентує увагу як на існуючі так і на індексацію майбутніх ризиків, а також на визначенні шляхів зниження їх впливу.

Складовими цієї моделі є [3]: отримання бонусів підприємством за реалізацію заходів щодо поліпшення виробничого середовища; фінансування

консультацій з профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань на малих і середніх підприємствах; видача ярликів для підприємств, на яких досягнуто високого рівня умов праці, що допоможе у створенні надійного іміджу компанії на ринку. Ефективними заходами в Європейському союзі щодо питань охорони праці можна виділити наступні: податкові пільги на засоби, спрямовані на поліпшення умов праці; дуже високі штрафи для власників підприємств, які не забезпечують гідні умови праці.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону праці». Київ: Основа, 1997. 528 с.
2. Гетьманцева Н. Д. Право працівника на охорону праці та його гарантії. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 1999. № 70. 345 с.
3. Європейська модель економічного стимулювання охорони праці. URL: <http://library.if.ua/book/86/6089.html>.
4. Ткачук К. Н., Халімовський М. О., Зацарний В. В. Основи охорони праці: підручник. Київ: Основа, 2006. 448 с.
5. Ткачук К. Н., Зацарний В. В., Сабарно Р. В. Охорона праці та промислова безпека: навч. посібник. Київ: Лібра, 2010. 560 с.

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

Фоменок В. В.,

курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ГАРАНТІЇ НА ВІДПОЧИНОК У РОБОЧИЙ ЧАС ПЕРЕДБАЧЕНІ КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Сьогодні хочу розібрати одне із основних трудових прав працівників, а саме право на відпочинок.

Відповідно до ст. 45 Конституції України кожному працівнику гарантується право на відпочинок. Цією статтею кожен офіційно працевлаштований працівник отримує щотижня дні для відпочинку, а також оплачувана щорічна відпустка, та відповідно до окремих професій і виробництв може встановлюватись скорочений робочий час, що визначається законом.

Час відпочинку – це встановлений законодавством час, протягом якого працівники вільні від виконання трудових обов'язків і який вони можуть використовувати на власний розсуд.

Щодо питання використання відпочинку, хочу поділити це на дві частини – використання щорічної відпустки, який є самим тривалим видом часу відпочинку, та використання решти видів часу відпочинку. Щодо останніх, вказується що особа має повне право не використовувати даний відпочинок, та натомість зайнятися виконанням своїх трудових обов'язків у свої вихідні дні, чи замість часу на харчування, що буде враховано до кількості робочих годин. Таке відхилення можливе за погодженням сторін, але інколи це передбачене законодавством (надурочні роботи, тимчасові переведення).

Питання щорічних відпусток є досить цікавим, адже є розповсюджена ситуація, коли працівник не бажає йти у відпустку, а замість неї особа обирає отримати кошти. Для роботодавця це є незрозуміла ситуація, адже він не може змусити працівника піти у відпустку, проте відповідно до Закону України «Про відпустки» ненадання відпустки протягом двох років підряд несе за собою відповідальність. Таким чином працівник, не використавши свою відпустку, створює видимість порушення роботодавцем законодавства про працю, проте це не залишає можливості роботодавцю виконати свій обов'язок. У постанові Вищого адміністративного суду України зазначається, що відпустка є правом особи, і що її надання може мати місце у випадку подання особою відповідної заяви, яку за наявності правових підстав повинно бути задоволено.

Метою відпусток є турбота держави за здоров'я трудового населення країни. Дослідження показали, що одноманітні завдання завдають стрес організму людини, і через це в особи знижується продуктивність праці, погіршується стан здоров'я та може призвести до травмування особи.

Отже, можна зробити висновок з вище вказаного, що держава бере на себе відповідальність за здоров'я трудового населення через всі інститути законодавства про працю, адже вона повинна гарантувати мінімальний рівень захисту прав працівників, тому що відповідно до ст.3 Конституції України, життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю. На мою думку, використання відпусти має бути обов'язком працівників, адже з однієї сторони це підвищить рівень захищеності населення, а з іншої підвищить працездатність трудящих.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР. ВВР України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України: від 10.12.1971 р., № 322-08. ВВР УРСР. 1971. № 50. Ст. 237.
3. Прокопенко В. І. Трудове право України: підручник (3-тє вид., перероб., доп.). Харків: Консум, 2009. 322 с.
4. Прилипко С. М. Трудове право України: підручник (5-тє вид., перероб. і доп.). Харків: Вид-во «ФІНН», 2012. 651 с.
5. Болотіної Н. Б. Трудове право України: підручник (2-ге вид., стереотип). Київ: Т-во «Знання», КОО, 2011. 431 с.

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

Чехута М. О.,

курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СТАТУС САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ

В Україні поступово почало поширюватись сектор самозайнятості осіб тісно пов'язано з розширенням зайнятості в особистих селянських господарствах і низькопродуктивних секторах (у сфері торгівлі та наданні послуг з ремонту, тощо), через зростання частки й кількості самозайнятих осіб в Україні потрібно розуміти не лише, як позитивне явище. Велика кількість самозайнятих осіб на ринку праці і це свідчить про те, що економіка має відсталу структуру виробництва, а багато працівників зайняті на ризикованих неоплачуваних робочих місцях без жодних соціальних пільг і захисту. Але самозайнятість є вирішенням проблем щодо безробіття та поліпшує економічну сторону.

Така зайнятість є одним зі способів реалізації особою права на працю та забезпечення себе й членів своєї сім'ї достатнім життєвим рівнем та першим кроком для реалізації підприємницької поведінки.

Поняття Самозайняті особи, визначається в ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України) [1], – це платники податку, які є фізичними особами – підприємцями або провадять незалежну професійну діяльність за умови, що такі особи не є працівниками в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Також така особа прирівнюється до найманої особи з відповідним оподаткуванням отриманих нею доходів як заробітної плати, якщо відносини за відповідним цивільно-правовим договором встановлено трудовими відносинами, а сторони договору можуть бути прирівняні до працівника чи роботодавця.

Самостійна зайнятість населення наявна в будь-якій економічній системі, це призводить до створення додаткових робочих місць, а також є можливість проявити ініціативу та отримати через це прибуток. Така форма зайнятості не потребує державних капітальних вкладень, має мобільну організаційну структуру, базується на сильній мотивації праці, орієнтується на потреби споживача й задовольняє їх.

Щодо проблем стосовно самозайнятих осіб є така, як набуття відповідного статусу, через прогалин в законодавстві. Відсутність статусу самозайнятої особи, порядку його набуття, втрати та інше має наслідком те, що особа має або набути правового положення фізичної особи – підприємця, або займатися незалежною професійною діяльністю. Але щодо здійснення незалежної професійної діяльності фізичній особі, яка отримує доходи і здійснює господарську діяльність, потрібно зареєструватися в державному реєстрі, як самозайнята особа, що здійснює незалежну професійну діяльність, з метою уникнення притягнення до юридичної відповідальності. Тобто фізична особа, яка не є підприємцем та здійснює професійну діяльність і отримує прибуток, повинна стати на податковий облік.

Багірова І. в своїй роботі зазначає: «Слід зазначити, що така можливість надана лише адвокатам, приватним нотаріусам, судовим експертам та іншим особам, зазначеним у податковому законодавстві України, де головною умовою ведення такої незалежної професійної діяльності є державна реєстрація у визначеному законом порядку, отримання відповідного документу (свідоцтва, дозволу тощо), який би підтверджував право особи на здійснення незалежної професійної діяльності» [2, с. 120].

Часто відокремлюють самозайнятість та найману працю, в роботі Багірової І. зазначено наступне: «самозайнятість, до якої відносять всіх не зайнятих за наймом осіб, винагорода яких прямо залежить від фінансових результатів господарської діяльності. Виділення самозайнятих осіб в окрему групу викликано специфічними умовами зайнятості і наявністю особливостей в їх правовому положенні. Закон України «Про зайнятість населення» використовує термін «особи, які забезпечують себе роботою самостійно» [3, с. 20]. Під самостійним забезпеченням роботою розуміють індивідуальну зайнятість особи, що приносить дохід, юридичну незалежність як суб'єкта господарювання, створення однією особою одного робочого місця для себе, проведення робіт власними зусиллями або із залученням найманих працівників, фінансування всіх витрат виключно за рахунок власних коштів, використання власних засобів виробництва, одноосібне розпорядження результатом праці. Водночас у нормах вищевказаного закону та інших чинних нормативних правових актах відсутнє чітке визначення кола осіб, які забезпечують себе роботою самостійно» [2, с. 121].

Хочу наголосити на тому що це можуть бути особи які займаються адвокатською діяльністю, нотаріальною або підприємницькою. Вони самі визначають напрямок своєї діяльності, тривалість робочого дня, ступінь навантаження та ризик неотримання доходу, тобто в самозайнята особа поєднує в собі функції: управлінця, роботодавця та саме власника капіталу, і основною їх відмінністю є особиста праця та управління капіталом.

Слід звернути увагу на те що самозайняті особи поділяються на фізичних осіб – підприємців та інших самозайнятих осіб, але слід зауважити, що законодавство не забороняє фізичній особі – підприємцю стати на облік у

контролюючому органі як інша самозайнята особа. Тобто не має порозуміння та єдиного цілого в статусі такої особи. Крім того, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, не можуть бути працівниками чи підприємцями, і можуть використовувати найману працю не більше ніж чотирьох працівників. Саме тому основною проблемою є право регламентація та прогалини в законодавчих норм, що включає в себе відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «самозайняті особи», його тотожність поняттю «особи, які забезпечують себе роботою самостійно», відсутність вичерпного законодавчого переліку суб'єктів, які належать до цієї категорії. Відповідно до цього постає питання щодо впорядкування та перегляд законодавчих норм, визначення належних категорій та переліку суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-17. С. 556.
2. Багірова І. Г. Загальна характеристика статусу самозайнятих осіб. *Юридичний вісник Цивільне і трудове право*. 2020. Київ. С. 119-122.
3. Остапенко Ю. О. Правове регулювання трудової діяльності самозайнятих осіб в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. с. 20.

Обушенко Н. М.,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ДО ПРОБЛЕМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА СПЕЦІАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ У СФЕРІ ПРАЦІ

Досліджуючи проблему систематизації трудового законодавства, обов'язково слід приділити окрему увагу спеціальним міжнародним нормативно-правовим актам, де ключовим суб'єктом їх ухвалення є Міжнародна організація праці. МОП є однією з найстаріших міжнародних міждержавних організацій. У 1946 р. вона стала першою спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй. МОП розробляє міжнародні трудові норми у формі конвенцій і рекомендацій, що встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав: свободу асоціації, право на організацію, ведення колективних переговорів, заборону примусової праці, гендерну рівність тощо. Основними стратегічними цілями МОП є сприяння реалізації основоположних принципів і прав у сфері праці, створення більш широких можливостей для працівників

з метою забезпечення гідної зайнятості й отримання належної заробітної плати, підвищення ефективності соціального захисту для всіх верств населення, а також зміцнення трипартизму та соціального діалогу. У свою чергу, конвенції МОП – це міжнародні угоди, які підлягають ратифікації державами-членами. Рекомендації не є обов'язковими документами, часто вони регламентують ті ж само питання, що й конвенції, та закріплюють керівні принципи й орієнтири національної політики і діяльності. Конвенції та рекомендації мають за мету впливати на конкретні умови праці та практику в кожній країні. Із початку своєї діяльності МОП ухвалила з різних аспектів регулювання трудових, соціально-економічних відносин 182 конвенції та 190 рекомендацій, які є основою міжнародного трудового права. Наразі членами МОП є 175 держав, у яких мешкає 98 % населення світу.

Варто вказати, що співпраця Міжнародної організації праці з Україною за роки її незалежності стала системною та динамічною. Її спрямовано на: а) ратифікацію та практичне впровадження конвенцій МОП та сприяння гармонізації національного законодавства з міжнародними трудовими нормами МОП та європейськими стандартами; Україною ратифіковано більше шістдесяті конвенцій (за роки незалежності – двадцять), у тому числі вісім фундаментальних; б) реформування трудового законодавства і підтримка реформ у сфері соціального страхування та соціального забезпечення; в) розроблення та реалізація програм забезпечення зайнятості, в тому числі молоді, людей з інвалідністю, осіб, що постраждали від торгівлі людьми; г) реформування статистики праці; г) сприяння формуванню і підвищенню ефективності адміністрації праці та її складових, у тому числі таких інституцій, як Державна інспекція України з питань праці, органи державного нагляду у сфері охорони праці, служба посередництва і примирення. Також результатом діяльності Міжнародної організації праці в Україні за роки її незалежності стало впровадження понад двадцяти проєктів технічного співробітництва, об'єднаних у три широкомасштабні програми, найбільшими за обсягом серед яких стали програми гідної праці, що є частиною UNDAF (Рамкова програма допомоги ООН) та Цілі розвитку тисячоліття.

Розглядаючи нормативно-правові акти МОП, варто зауважити, що їх, у свою чергу, слід також систематизувати за певними критеріями. Зокрема, перш за все, їх слід поділити залежно від обов'язковості виконання на такі: а) обов'язкові (зокрема, конвенції); б) необов'язкові (рекомендації МОП). В юридичній літературі під конвенцією розуміють багатосторонню угоду з питань міжнародного життя, яка потребує спеціального розгляду з установами відповідних процедур [1, с. 211].

Протягом свого існування МОП ухвалила низку Конвенцій, які умовно можна поділити на декілька груп. У цьому контексті варто погодитись із точкою зору О. Черноус про те, що норми, розроблені МОП, можна поділити на дві великі групи залежно від об'єкта правового впливу та категорій працівників, щодо яких взаємно узгоджуються інтереси держав-членів МОП [2, с. 251].

До першої групи належать такі норми:

- а) спрямовані на вирішення проблем зайнятості та запобігання безробіттю;
- б) регулюють умови праці та відпочинку;
- в) щодо заборони примусової праці;
- г) міжнародні акти, що стосуються колективно-договірного регулювання та реалізації захисту колективних прав працівників.

Щодо норм, спрямованих на вирішення проблем зайнятості та запобігання безробіттю, на сьогодні Україною ратифіковано дві конвенції МОП у сфері зайнятості: 1) Конвенцію МОП № 2 про безробіття 1919 р., за якою будь-який член Організації, що ратифікує цю Конвенцію, встановлює систему безплатних державних бюро зайнятості під контролем центрального органу; заснуються комітети, в яких репрезентовано підприємців і працівників, з метою консультації з питань, що стосуються функціонування таких бюро [3]; 2) Конвенцію № 122 про політику в галузі зайнятості 1964 р. (ратифіковано 29.05.1968 р.).

До нормативно-правових актів, що регулюють умови праці та відпочинку, слід віднести Конвенцію МОП № 132 про оплачувані відпустки (переглянуто в 1970 р., змінено й доповнено норми, закріплені в Конвенції № 52 1936 р.), Конвенцію МОП № 14 1921 р про щотижневий відпочинок на промислових підприємствах (ратифіковано 29.05.1968 р.); Конвенцію № 47 1935 р. про сорокагодинний робочий тиждень; Конвенцію МОП № 106 1957 р. про щотижневий відпочинок в торгівлі та установах (ратифіковано 29.05.1968 р.) та Конвенцію № 140 про оплачувані навчальні відпустки.

Основними серед нормативних правових актів щодо заборони примусовою праці є Конвенція № 29 МОП «Про примусову чи обов'язкову працю», відповідно до якої кожний член Міжнародної Організації Праці, який ратифікує цю Конвенцію, зобов'язується скасувати застосування примусової чи обов'язкової праці в усіх її формах у якомога коротший строк [4], та Конвенція № 105 1957 р. «Про скасування примусової праці», яка встановлює більш жорсткі обмеження щодо застосування примусової праці й розширює коло обов'язків держави щодо скасування примусової праці [5].

До міжнародних актів, що стосуються колективно-договірного регулювання та реалізації і захисту колективних прав працівників, зокрема, належать Конвенція МОП № 98 1949 р. про застосування принципів права на організацію і ведення колективних переговорів (ратифіковано 11.08.56), Конвенція МОП № 154 1981 р. про сприяння колективним переговорам (ратифіковано 04.02.1994 р.) тощо.

Другу групу міжнародних трудових стандартів становлять норми:

- а) щодо зайнятості та визначення умов праці й відпочинку жінок; до них слід віднести конвенції Міжнародної організації праці № 3 «Про зайнятість жінок до та після пологів», № 100 1951 р. про рівну оплату чоловіків і жінок за рівноцінну працю (ратифіковано УРСР 09.06.1956 р.), якою було ліквідовано дискримінацію працівників щодо абсолютно всіх аспектів праці; Конвенцію № 156 1981 р. про рівне ставлення й рівні

можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками (ратифіковано Законом України від 22.10.1999 р. № 1196-ХІУ), що має за мету забезпечити рівне поводження й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок із сімейними обов'язками; Конвенцію про працю жінок у нічну пору (переглянуто 1934 р.), № 41, відповідно до статті 3 якої жінки незалежно від віку не використовуються на роботах у нічну пору на державних або приватних промислових підприємствах чи в будь-яких їх філіях, за винятком підприємств, на яких зайняті лише члени однієї родини [6];

б) які регулюють працю дітей та підлітків;

в) які регулюють працю осіб похилого віку; до таких міжнародних документів слід віднести Конвенцію № 102 1952 р. про мінімальні норми соціального забезпечення; Конвенцію № 128 1967 р. про допомогу по інвалідності, по старості та у зв'язку з втратою годувальника тощо.

г) які регулюють працю певних категорій працівників (зайнятих у промисловості, на транспорті, шахтах, торгівлі, сільському господарстві, моряків та рибалок, корінного населення та населення, яке веде племінний спосіб життя, працівників плантацій, сестринського персоналу тощо) [7, с. 251].

Наступну підгрупу нормативно-правових актів МОП складають рекомендації. На відміну від конвенції, рекомендація МОП – це міжнародно-правовий акт з питань праці рекомендаційного характеру, тобто його виконання не є обов'язковим для учасників МОП. Порушення рекомендацій не тягне за собою настання якихось юридичних наслідків. Ці документи є офіційно висловленою позицією певних інституцій Міжнародної організації праці з приводу конкретних питань. Рекомендації не потребують ратифікації, але статтею 19 Конституції МОП, зокрема, передбачено обов'язок країн-учасниць повідомляти Генерального директора МБП у відповідні періоди згідно з проханням Адміністративної ради МОП про виконання в їхній країні тих чи інших рекомендацій МОП, про заходи, які вживаються, та причини, які унеможливають їх виконання, тобто формально звітувати про виконання рекомендацій все ж таки необхідно, а отже, необхідно й уживати відповідних заходів на національному рівні з метою їх належного виконання [8, с. 87].

До основних рекомендацій МОП, на нашу думку, слід віднести такі: Рекомендацію № 1 про безробіття, Рекомендацію № 2 про взаємність у сфері відносин до працівників-мігрантів, Конвенцію № 3 про зайнятість жінок до та після пологів (1919 р., ратифіковано 26 країнами – учасницями МОП); Рекомендацію № 3 про профілактику сибірки; Рекомендацію № 4 про захист жінок і дітей від сатурнізму, Рекомендацію № 5 про створення інспекцій праці (служб охорони здоров'я), Рекомендацію № 6 про застосування Бернської Конвенції 1906 р. про заборону використання білого фосфору у сірниковому виробництві тощо.

Список використаних джерел:

1. Гіжевський В. К., Головченко В. В., Ковальський В. С. Популярна юридична енциклопедія. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 211.
2. Чорноус О. В. Джерела міжнародно-правового регулювання праці та їх вплив на національне законодавство. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 252.
3. Конвенція МОП про безробіття 1919 року: міжнародний документ від 29.10.1919 р. № 2. БД «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_143/conv.
4. Конвенція про політику в галузі зайнятості № 122: міжнародний документ від 09.07.1964 р. № 122. БД «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_062.
5. Конвенція про скасування примусової праці: міжнародний документ від 25.06.1957 р. № 105. БД «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_013.
6. Конвенція про працю жінок у нічний час: міжнародний документ від 19.06.1934 р. № 41: БД «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_081/conv.
7. Чорноус О. В. Джерела міжнародно-правового регулювання праці та їх вплив на національне законодавство. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 251.
8. Місяць О. Д. Організаційно-правові засади міжнародного регулювання трудових відносин на прикладі Міжнародної організації праці. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Політичні науки*. 2016. № 2. С. 86-95.

Обушенко О. М.,

в.о. начальника управління
по роботі з персоналом
центрального органу управління
Служби судової охорони,
доктор юридичних наук, професор

ОХОРОНА ПРАЦІ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

При розгляді проблематики охорони праці потрібно виходити з того, що людина є соціальною істотою, котра живе в соціумі, є його невід'ємною частиною і для того, щоб зайняти своє місце в ньому, має пристосуватися до потреб оточуючих людей та обставин. А трудова діяльність у цьому процесі, безумовно, є однією із найголовніших форм входження в соціальний простір та подальшої життєдіяльності у ньому. Саме завдяки праці у процесі розвитку людина стала соціальною істотою.

Праця сама по собі має суспільний характер. Даний характер трудової діяльності був сформований під впливом потреби охорони праці з метою спрямування зусиль учасників трудового процесу на досягнення кінцевої мети виробництва, витрачаючи при цьому якомога менше енергії суб'єкта праці й забезпечуючи безпеку в цьому процесі. Зважаючи на це, зазначимо, що саме праця виступає і як передумова розвитку охорони праці, і як предмет цієї охорони. Тому можна окреслити дві базові засади розвитку охорони

праці: біологічну, яка закладена у самій біологічній структурі кожної людини, та соціальну, яка зумовлена соціальною природою людини і суспільною спрямованістю трудової діяльності.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Це безпосередньо закріплено у статті 43 Конституції України [1]. Найважливішою складовою частиною цього права є право на охорону здоров'я у процесі праці, яке в указаній статті Основного Закону визначено як право на здорові і безпечні умови праці.

Праця наділена специфічними властивостями і їй потрібна певна організація. У контексті фізіологічної точки зору праця – це витрати фізичної та розумової енергії кожного людського організму, залученого до виконання трудової діяльності. Праця в сучасному суспільстві розглядається як необхідний і корисний процес, за якого все ж при певних умовах діяльності людина може піддаватися дії небезпечних і шкідливих факторів виробничого процесу, що негативно відбивається на її здоров'ї. Проблеми створення безпечних і нешкідливих умов праці мають таку ж давню історію, як і історія людства [2, с. 3]. Так, впродовж життєдіяльності людини, тим більше тоді, коли вона бере участь у виробничому процесі, вона перебуває в умовах ризику настання шкоди для її життя чи здоров'я. Сутність трудової діяльності полягає в тому, щоб роботодавець максимально мінімізував настання ситуацій, шкідливих для найвищих соціальних цінностей людини, з якою вони уклали трудовий договір.

Проголошуючи право громадян України на охорону праці, законодавство України встановлює й гарантії, що забезпечують це право, які безпосередньо визначає Закон України «Про охорону праці». До числа таких можна віднести гарантії, що забезпечують охорону здоров'я у процесі праці та у зв'язку з ним: розвиток і вдосконалення техніки безпеки та виробничої санітарії; вжиття широких профілактичних заходів; особлива турбота про здоров'я неповнолітніх працівників, інвалідів, вагітних, осіб, які мають маленьких дітей, тощо; підтримання наукових досліджень, спрямованих на запобігання та зниження захворюваності (при цьому мається на увазі зниження також професійних захворювань) та ін. Для охорони здоров'я у процесі праці все більшого значення набуває розвиток техніки, заміна фізичної, ручної праці механічною, автоматизація і механізація процесів виробництва.

Досягти всебічного уявлення про охорону праці практично неможливо, не актуалізуючи питання генезису цього явища у науці трудового права. Найголовніше, щоб підійти до цього питання з точки зору науки, то це – не забувати основного історичного зв'язку, дивитися на кожне питання з точки зору того, як відоме явище в історії виникло, які головні етапи в своєму розвитку це явище проходило, і з точки зору цього його розвитку дивитися,

чим це явище стало сьогодні. На необхідності історичних досліджень під час вивчення правових явищ акцентуємо увагу на те, що без уявлення про історію розвитку права не можна глибоко осмислити його сутності. Теорія виробляє свої категорії на основі історичних узагальнень, розкриваючи в них логіку виникнення й розвитку права. Дані історії дозволяють дедалі глибше занурюватися в суть правової форми суспільного життя, синтезувати історичне з початковими уявленнями про сутність права і на цій основі відповідно розвивати, доповнювати, уточнювати поняття, які її виражають. У процесі пізнання права мають місце поєднання, постійні переходи логічного в історичне і навпаки. Пізнання рухається по спіралі, і в кожному новому витку відображаються такі переходи: теорія – багатше знання історії – більш розвинена теорія та ін. Історичне дослідження правових явищ первинне щодо їх логічного дослідження, воно щоразу виступає як обов'язкова передумова логічного, оскільки необхідно знати історію того об'єкта, який ми маємо намір вивчати.

Саме завдяки застосуванню історико-правового методу дослідження, який сприяє виявленню закономірностей розвитку, умов та форм впливу охорони праці на становлення процесу праці та виробництва, що, у свою чергу, допоможе чітко встановити її сутність та значення. Історико-правовий метод дозволяє «оглянути» всі етапи розвитку досліджуваного явища, порівняти сучасність та минуле і навіть спрогнозувати його подальший розвиток.

Отже, історичні факти дослідження питань виникнення та розвитку правового регулювання охорони праці побудовано з умовним виділенням таких історико-правових етапів, які безпосередньо пов'язані зі змінами в розвитку нашого суспільства. Історико-правовий аналіз дозволяє виділити такі основні етапи, як дореволюційний, післяреволюційний, радянський періоди, а також період переходу до ринкової економіки.

Про актуальність охорони праці в історичному аспекті можна говорити тільки починаючи з часів проголошення рівності людей в епоху буржуазних революцій та розвитку капіталістичних відносин у виробництві. Тим не менш надзвичайно важливо при здійсненні наукового дослідження враховувати те, що з деякими її елементами ми зустрічаємось вже в античні часи, коли Аристотель (четверте століття до нашої ери) вивчав умови праці, а Гіппократ (п'яте-четверте сторіччя до нашої ери) звернув увагу на шкідливий вплив пилу, який утворюється при видобуванні руди, на організм рудокопів [3, с. 3].

Загалом слід вказати, що сьогодні заміна безпосередніх виробничих функцій людини технічними засобами є закономірністю всякого технічного прогресу. Розвиток продуктивних сил пов'язаний з певною зміною співвідношення між функціями, виконуваними людиною у процесі праці, функціями, які виконують технічні засоби. Водночас технічна революція XVIII ст. була пов'язана зі створенням принципово нових засобів праці – машин, які замінили у виробничому процесі технологічні і енергетичні функції людини. Подальша промислова революція XVIII-XIX ст. була пов'язана передусім з перетворенням машини на основний засіб праці, поширенням машин у багатьох сферах виробництва, тобто з корінною зміною технічного базису суспільства.

Можна зазначити, що технічна та промислова революції викликали докорінні зміни у змісті й характері праці, що вимагало вирішення питання охорони праці від виниклих небезпечних і шкідливих виробничих факторів.

Не викликає заперечень той факт, що динаміка охорони праці невід’ємно пов’язана з розвитком людини. Впродовж історії еволюції сучасної людини можна прослідкувати прагнення людини до вдосконалення засобів праці та якомога більше убезпечити сам процес праці та виробництва. У цьому аспекті вважаємо влучним зауваження О. Мардахасва: «Історія виникнення, розвитку трудової діяльності та охорони праці, формування соціальної організації невід’ємні від біологічної історії самої людини. В її біологічній структурі вже закладені первісні основи охорони праці». Жива істота, для того щоб жити, має постійно пристосовуватися до оточуючого середовища, постійно реагувати на зовнішні впливи, причому таким чином, щоб у результаті її діяльності було збережено її існування. Відповідно, прагнення до безпеки та полегшення трудової діяльності як найважливіших елементів охорони праці закладено в самій природі людини та являє собою невід’ємну як від людини, так і від трудової діяльності характеристику.

Також не менш важливим, ніж біологічна передумова розвитку охорони праці, виступає й соціальний чинник. Вирішальне значення у формуванні соціальних якостей людини має трудова, виробнича діяльність. Людина не тому є людиною, що вона складається з органів, клітин, тканин, тому, що вона дихає та годує своїх дітей молоком, а тому, що вона має здатність працювати, міркувати та говорити, має здатність виробляти засоби праці, за допомогою яких впливає на оточуюче середовище, природу, тому, що вона може в процесі праці, життя вступати в суспільні відносини з іншими людьми.

Хоча перші зачатки охорони праці й почали з’являтися в часи виникнення самої трудової діяльності та супроводжують її розвиток весь період становлення засобів праці та безпосередньо виробництва, розглядати охорону праці як обов’язковий елемент процесу трудової діяльності стали лише на початку ХХ століття, що пов’язано з розвитком трудового права. Історія науки показує, що виникнення та розвиток нових наук викликається або потребами практики, або потребами інших взаємопов’язаних наук для поглибленого дослідження певних проблем. Виникнення охорони праці має особливий характер, що зумовлено низкою історичних факторів та чинників.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Грибан В. Г. Охорона праці: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 280 с.
3. Ткачук К. Н., Халімовський М. О., Зацарний В. В. Основи охорони праці: підручник (2-ге вид., доп. та перероб.). Київ: Основа, 2006. 448 с.

Орлова В. О.,
доцент кафедри філософії і права
Одеського національного
технологічного університету,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в дію воєнного стану на території України від початку війни здійснило істотний вплив на всі сфери життя суспільства, включно з трудовою діяльністю. Зміни законодавства у сфері трудових правовідносин дещо обмежили права працівників у порівнянні з довоєнним періодом, а також надали роботодавцям більшої автономії у відносинах з працівниками.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» був прийнятий 15 березня 2022 року як нагальне рішення щодо викликів суспільства – для збалансування потреб ринку праці воєнного часу, збереження економічної спроможності бізнесу та забезпечення базових прав і потреб найманих працівників [1]. Основними нормами цього Закону передбачено наступні зміни у трудових відносинах:

- 1) збільшення нормальної тривалості робочого тижня до 60 годин на об'єктах критичної інфраструктури із пропорційним збільшенням заробітної плати;
- 2) зменшення тривалості скороченого робочого тижня до 40 год (для лікарів, працівників зі шкідливими умовами праці та ін.);
- 3) вихідні можуть бути зменшені роботодавцем з 48 до 24 годин на тиждень;
- 4) тривалість щорічної відпустки за поточний робочий рік може бути обмежена роботодавцем до 24 календарних днів;
- 5) знято обмеження на використання неоплачуваної відпустки за вимогою працівника;
- 6) скасовано скорочені робочі дні напередодні свят, надання вихідних у святкові дні та їх перенесення;
- 7) умови праці і місце роботи можуть бути змінені роботодавцем без згоди працівника (у небезпечних зонах – за згодою);
- 8) жінкам та працівникам із дітьми за їх згодою можуть бути дозволені важкі, шкідливі, небезпечні та підземні роботи, а також роботи у нічні, понаднормові зміни та відрядження;
- 9) звільнення працівника може відбуватись в односторонньому порядку у зв'язку з неможливістю забезпечення його роботою згідно трудового договору.

Після 5 місяців збройного протистояння 19 липня набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року [2], який врегулював ряд спірних питань, зокрема:

1) передбачив поширення на посадових осіб місцевого самоврядування норм Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX;

2) врахував можливість призупинення трудових відносин з посадовими особами місцевого самоврядування (крім виборних посад);

3) розширив норму стосовно надання відпусток, які за рішенням роботодавця можуть бути обмежені тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану.

Форма трудового договору може визначатись за згодою сторін у період дії воєнного стану. При цьому випробувальний термін може встановлюватися для будь-якої категорії працівників [3]. З метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавець може укласти з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника [4].

Особливою нормою трудових правовідносин наразі є те, що працівник може звернутись до суду у справах про виплату невиплачених сум заробітної плати при звільненні лише у тримісячний строк з дня одержання ним письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені йому при звільненні [5].

Отже, нова суспільна реальність засвідчує необхідність застосування тимчасових обмежень довоєнних норм трудового законодавства. У нових нормах існували спірні питання, проте з огляду на громадський запит було сформовано зміни до Закону і врегульовано ці питання. Після завершення воєнного стану є висока ймовірність того, що деякі норми Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» будуть імплементовані до Кодексу законів про працю. З огляду на те, що економіці країни потрібен час на відновлення, деякі норми Закону можуть застосовуватись у якості регулятора та запобіжника, який допоможе роботодавцям накопичити необхідні обсяги ресурсів для розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX від 01.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.
3. Кознова О. Трудові відносини в умовах воєнного стану: дайджест змін. URL: https://biz.ligazakon.net/news/212674_trudov-vdnosini-v-umovakh-vonnogo-stanu-daydzhest-zmn.
4. Трудові відносини під час воєнного стану: найпоширеніші питання. Стаття від 05.07.2022 р. URL: <https://eba.com.ua/trudovi-vidnosyny-pid-chas-voyennogo-stanu-najposhyrenishi-pytannya/>
5. Про деякі особливості трудових відносин під час воєнного стану. Стаття від 04.05.2022 р. URL: <https://profpressa.com/news/pro-deiaki-osoblivosti-trudovikh-vidnosin-pid-chas-voiennogo-stanu>.

Повалена М. В.,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З ДИСТАНЦІЙНИМ ПРАЦІВНИКАМИ

Враховуючи реалії сьогодення виникають нові особливості взаємодії працівника та роботодавця у сфері трудових відносин.

Відповідно до статті 60² Кодексу законів про працю України, дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1].

В результаті поширення корона-вірусної хвороби (COVID-19), законодавець змушений був переглянути ряд правових норм для врегулювання та вдосконалення трудового законодавства, зокрема прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню корона вірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року № 530-ІХ, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням корона вірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 року № 540-ІХ.

27.02.2021 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 р. № 1213-ІХ [2]. Цим документом на законодавчому рівні врегульовано особливості дистанційної та надомної роботи, гнучкий графік роботи і т.д.

Сьогодні такий вид роботи, як дистанційна носить не вибірковий, а обов'язковий (неухильний, зобов'язальний) характер. Через повномасштабне вторгнення РФ на територію суверенної держави України, постійних сигналів повітряної тривоги, а також відсутності електроенергії і відповідно Інтернет зв'язку, українські громадяни зуміли адаптуватися щодо проведення як найефективніше своїх професійних обов'язків, застосовуючи дистанційну роботу. Неможливість виконання працівником дистанційної роботи у зв'язку з відсутністю відповідних комунікацій, на нашу думку, не можуть розглядатися як порушення трудової дисципліни.

Загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 Кодексу законів про працю України, а працівнику,

який виконує дистанційну роботу, гарантується період вільного часу для відпочинку (період відключення), під час якого працівник може переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з власником або уповноваженим ним органом, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Період вільного часу для відпочинку (період відключення) визначається у трудовому договорі про дистанційну роботу.

Після введення воєнного стану відбулися зміни в законодавстві, зокрема дозволено вести в електронній формі з використанням технічних засобів електронних комунікацій або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ, відповідно до законодавства у сфері електронного документообігу повідомлення та документи з питань трудових відносин, накази (розпорядження) власника або уповноваженого ним органу. Визначено протягом періоду дії воєнного стану в обов'язковому порядку надавати працівнику, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи, відпустку без збереження заробітної плати тривалістю не більше 90 календарних днів та ряд інших важливих встановлених законом змін.

19 липня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.07.2022 р. № 2352-ІХ.

Нова редакція статті 29 передбачає імплементацію норм Директиви (ЄС) 2019/1152 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі для забезпечення отримання працівником повної інформації про умови трудових відносин.

У зв'язку з специфікою дистанційної роботи, укладення трудового договору про дистанційну роботу не передбачає інформування працівника про робоче місце, наявність на робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, проходження загального інструктажу з охорони праці, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної охорони. Натомість відповідно до статті 153 Кодексу законів про працю України, при укладенні трудового договору про дистанційну роботу на роботодавця покладається обов'язок систематичного проведення інструктажу (навчання) працівника з питань охорони праці і протипожежної безпеки в межах використання таким працівником обладнання та засобів, рекомендованих або наданих роботодавцем. Такий інструктаж (навчання) може проводитися дистанційно, з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема шляхом відеозв'язку. У такому разі підтвердженням проведення інструктажу (навчання) вважається факт обміну відповідними електронними документами між роботодавцем та працівником. При виконанні дистанційної роботи роботодавець відповідає за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної роботи [3].

Також, важливим є можливість використання визначених у трудовому договорі технічних засобів електронних комунікацій з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису для ознайомлення працівників з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, іншими документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків.

Також, важливим є можливість використання визначених у трудовому договорі технічних засобів електронних комунікацій з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису для ознайомлення працівників з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, іншими документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків.

Переведення працівника на дистанційну роботу можливе лише за його згодою. Переведення з ініціативи роботодавця вважатиметься зміною істотних умов праці, про що працівників необхідно попереджати. У період дії воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених ч.3 ст. 32 та ст. 103 Кодексу законів про працю України, здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов.

Запровадити тимчасовий дистанційний режим роботи для працівників, які вже працюють, закон дозволяє зробити це за допомогою наказу (розпорядження).

Типова форма трудового договору про дистанційну роботу затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин. (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу» від 05.05.2021 № 913-21.)

В умовах війни кожний громадянин зобов'язаний підтримувати економіку країни, одним з оптимальних способів продовжити працювати є дистанційна робота.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 р. № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: коментар Мінекономіки до Закону України від 01.07.2022 р. № 2352-IX. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcf-c14deac391cd&title=KomentarMinekonomikiDoNormZakonuUkrainiproVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoOptimizatsiiTrudovikhVidnosinVid1-Lipnia2022-R-2352-ikh>.

Пузирний В. Ф.,
професор кафедри
правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти нашої держави був введений воєнний стан [1]. На сьогодні діє відповідний указ Президента України про продовження строку дії воєнного стану в Україні до 23 серпня 2022 року [2].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина й прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [3].

Обмеження прав і свобод особи в умовах воєнного стану характеризуються специфічними ознаками, оскільки вони запроваджуються для досягнення певних цілей – забезпечення оборони держави й безпеки держави, створення умов для відбиття чи запобігання агресії проти України.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності й галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Закон також передбачає, що на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України [5]. Проте законодавець чомусь не зазначив ст. 45 Конституції України, оскільки вищевказаний Закон обмежує і право найманих працівників на відпочинок.

Загалом треба зазначити, що аналізований Закон, на нашу думку, був прийнятий та введений у дію з певним запізненням, що спричинило певний хаос у врегулюванні трудових відносин в особливий період. Виникла ситуація, за якої воєнний стан був введений і лише через місяць (Закон вступив в дію 24 березня 2022 року) були враховані особливості організації праці під час дії воєнного стану.

Основні положення Закону передбачають:

1. особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану:

- сторони за згодою визначають форму трудового договору;
- випробування працівника може встановлюватися для будь-якої категорії працівників;
- роботодавець може укласти з новими працівниками строкові трудові договори в період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника;

2. особливості переведення та зміни істотних умов праці в умовах воєнного часу:

- у певних випадках роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди;
- норми Кодексу законів про працю України та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються;

3) особливості розірвання трудового договору з ініціативи працівника, що полягає в тому, якщо в разі існування загрози для життя і здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури);

4) особливості розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця:

- допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки;

- норми статті 43 Кодексу законів про працю України [6] не застосовуються, крім випадків звільнення працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів;

5) особливості встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку:

- нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень;

- п'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем за рішенням військового командування разом із військовими адміністраціями;

- час початку й закінчення щоденної роботи (зміни) визначається роботодавцем;

- тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин;

- тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів не скорочується, а святкові й неробочі дні за Кодексом законів про працю України є робочими днями;

б) особливості роботи в нічний час:

- не залучаються до роботи в нічний час без їх згоди: вагітні жінки та жінки, які мають дитину віком до одного року, особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота;

- норми частин першої і другої статті 54 Кодексу законів про працю України не застосовуються;

7) особливості в оплаті праці:

- роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили;

- у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства;

8) особливості при наданні відпусток:

- щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарні дні;

- роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами й відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури;

- роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку;

9) особливості призупинення дії трудового договору:

- призупинення дії трудового договору визначено як тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором;

- дія трудового договору може бути призупинена у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи;

- призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин;

- призупинення дії трудового договору роботодавець та працівник за можливості мають повідомити один одного в будь-який доступний спосіб;

- відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового в повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що нині чинним трудовим законодавством України врегульовані особливості організації трудових відносин в умовах воєнного стану окремим законом, проте необхідним є прийняття нового Трудового кодексу України, який містив би окремий розділ щодо регулювання трудових відносин під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Кодекс законів про працю України: затверджений Законом УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

Свистунова О. В.,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»

ПРАВО НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ

Рівень соціального захисту населення визначає наскільки та чи інша країна інтегрована у світову спільноту та втілює у життя європейські цінності. Тому закріплення і гарантування права на соціальний захист у національному законодавстві повинно стати дуже важливим для забезпечення реалізації найважливіших конституційних прав людини.

Розпочинаючи аналіз сутності поняття права на соціальний захист, перш за все, хотілося б звернути увагу на деякі положення Конституції України. Так, стаття 1 Конституції визначає Україну соціальною і правовою державою. У змісті статті 3 Конституції наголошується на тому, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є її головним обов'язком. У статті 21 Конституції передбачається, що права

і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. А у статті 22 зазначено, що права і свободи людини й громадянина, закріплені Конституцією не є вичерпними, конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу чинних прав і свобод. Крім цього, стаття 23 Конституції гарантує кожній людині право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Провідне місце посідає стаття 46 Конституції, яка наголошує про право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Змістовний аналіз статей Конституції України, дозволяє зробити висновок що низка її статей прямо й опосередковано присвячена положенням стосовно соціального захисту громадян.

Серед наукових дослідників й досі триває дискусія щодо першості вжитку терміну «соціальний захист». Проаналізувавши низку наукових джерел, вважаємо, що у XXI столітті соціальний захист стає предметом наукового дослідження різних наук і їх галузей: філософії, соціології, політології, права, економічної теорії, економіки праці, соціального менеджменту, державного управління, соціальної роботи, кожна з яких сьогодні визнає необхідність та значущість соціального захисту для суспільства.

Вітчизняний дослідник В. Лаврухін стверджує, що «виходячи з власних научних досліджень юристи можуть розглядати соціальний захист як сукупність прав людини і юридичних гарантій по реалізації цих прав, економісти – як частину суспільного сектору або соціальної політики держави відносно населення, соціологи – як необхідний соціальний інститут, соціальні працівники – як елемент своєї практичної діяльності відносно різних категорій населення, і часто ці точки зору перетинаються або навіть перетікають з науки в науку» [2]. Ми погоджуємося з твердженням науковця та вважаємо, що у терміні «соціальний захист» гармонійно сполучаються в єдине ціле економічна, соціальна та правова складові.

Звернемося до енциклопедичних видань, які також містять визначення терміну «соціальний захист». Так, в економічній енциклопедії під соціальним захистом розуміється важлива функція держави по забезпеченню основних соціальних прав людини на основі міжнародних і національних норм [3, с. 207]. У політологічному українському енциклопедичному словнику соціальний захист визначається як система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини та підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та його перспектив [4, с. 625]. Крім того, багато трактувань цього терміну пропонують у широкому та вузькому розумінні правники. Юридична енциклопедія визначає соціальний захист населення як систему економічних, правових, організаційних та інших заходів держави по забезпеченню соціальних прав і гарантій громадян, дія

якої спрямована на турботу держави та суспільства про громадян, яким потрібна допомога у зв'язку з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатнім забезпеченням засобами існування тощо [5, с. 558]. Як бачимо, більшістю науковцями з права, соціальний захист інтерпретується як соціальна функція держави, сукупність скоординованих суспільно-державних заходів економічного, юридичного, організаційного характеру щодо гарантування та забезпечення соціальних прав громадянина.

Отже, поняттям «соціальний захист» охоплюються всі соціальні права людини та громадянина, передбачені у правових приписах Конституції України, а не лише право на соціальне забезпечення, яке, своєю чергою, становить ядро конституційного права соціального захисту громадян та виступає його базовою складовою.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Лаврухін В. В. Соціальний захист населення: понятійно-категорійний аналіз. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/9.pdf>.
3. Горбатенко В. П. Політологічний енциклопедичний словник. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
5. Нагребельний В. П. Соціальний захист. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Українська енциклопедія, 1998. Т. 5: П-С. 2002. 720 с.

Сільченко С. О.,
доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ

Трудові спори, як колективні, так й індивідуальні, є неодмінними супутниками відносин, пов'язаних з використанням найманої праці в Україні. Трудовими спорами є неврегульовані шляхом безпосередніх переговорів між працівниками (їх представниками) та роботодавцем (уповноваженим ним органом) розбіжності з приводу застосування норм трудового законодавства або встановлення чи зміни умов праці, що вирішуються у порядку, визначеному законом [1-2, с. 239-240].

Порядок вирішення індивідуальних трудових спорів, що застосовується нині, спирається на норми Конституції України, процесуальне законодавства, а також положення глави XV Кодексу законів про працю України. Протягом останнього часу до КЗпП вноситься колосальна кількість змін, які стосувалися

й порядку вирішення індивідуальних трудових спорів. Втім, поза увагою законодавця залишилися деякі застарілі норми, які не відповідають сучасному процесуальному законодавству. Крім того, внесеними змінами вихолощується сутність деяких важливих положень Кодексу, а також погіршується становище працівників порівняно з правилами, що існували раніше.

Так, Законом України від 05.02.2021 р. № 1217-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» у частині п'ятій ст. 235 КЗпП слова «трудової книжки» замінити словами «копії наказу (розпорядження) про звільнення». Але що вийшло на практиці. Трудове законодавство передбачало подання трудової книжки під час влаштування на роботу. Зрозуміло, що затримка видачі трудової книжки призводила до того, що працівник не мав можливості влаштуватися на роботу і у нього виникав вимушений прогул. Тому відповідно до ч. 5 ст. 235 КЗпП передбачалась відповідальність роботодавця перед таким працівником у вигляді виплати середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Чи можливий вимушений прогул в ситуації, коли роботодавець в порушення ст. 47 КЗпП України у день звільнення не видав копії наказу про звільнення? Питання риторичне з огляду на вимоги ч. 3 ст. 24 КЗпП про перелік документів, які подаються під час укладення трудового договору. Закон не передбачає можливості надання новому роботодавцю копії наказу про звільнення від попереднього. І працівнику ніщо не заважає укласти новий трудовий договір.

Також викликає сумнів доцільність існування в КЗпП статті 237 у нинішній редакції. Варто нагадати, що її було включено до КЗпП відповідно до Закону УРСР від 18.02.1992 р. № 2134-ХІІ «Про внесення змін і доповнень, що стосуються розгляду індивідуальних трудових спорів, до Кодексу законів про працю Української РСР та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів». Ця норма діяла у тандемі зі ст. 109 Цивільного процесуального кодексу УРСР 1963 року. Нагадаю, що ця норма передбачала право суду під час розгляду справ про поновлення на роботі незаконно звільнених або переведених працівників притягти до участі в справі як третю особу на стороні відповідача службову особу, за розпорядженням якої було проведено звільнення або перевід. Встановивши, що звільнення або перевід були проведені з явним порушенням законодавства, суд в тому ж процесі був повинен покласти на винну службову особу обов'язок відшкодувати державному підприємству, установі, організації, колгоспу, іншій кооперативній організації, їх об'єднанню, іншій громадській організації шкоду, заподіяну в зв'язку з оплатою за час вимушеного прогулу або за час виконання нижчеоплачуваної роботи, у розмірі, передбаченому законодавством про працю.

За традицією суди часто залучають керівників підприємств-роботодавців до участі у справах як третіх осіб на стороні відповідача. Проте правовий статус третьої особи, передбачений ст. 53 ЦПК України, не передбачає

можливості пред'явлення до неї вимог з боку позивача чи відповідача. Крім того, підстава матеріальної відповідальності службової особи, винної у незаконному звільненні чи переведенні працівника передбачена п. 8 ст. 134 КЗпП. Така відповідальність настає з моменту фактичного виконання роботодавцем рішення про стягнення коштів на користь працівника. Роботодавець реалізує своє право шляхом пред'явлення позову до службової особи, яка підписала наказ (розпорядження) про звільнення. Про це свідчать судові рішення, які доступні в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Причому порівняно з кількістю рішень про поновлення працівників на роботі та стягненні коштів з роботодавців, наприклад, на оплату вимушеного прогулу, число рішень за позовами до службових осіб мізерне.

Викликають заперечення зміни до ст. 233 КЗпП, внесені Законом України від 01.07.2022 р. № 2352-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин». Нагадаємо, що попередня редакція ч. 2 ст. 233 КЗпП передбачала, що у разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком. Нинішня редакція передбачає, що із заявою про вирішення трудового спору у справах про звільнення працівник має право звернутися до суду в місячний строк з дня вручення копії наказу (розпорядження) про звільнення, а у справах про виплату всіх сум, що належать працівникові при звільненні, – у тримісячний строк з дня одержання ним письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені йому при звільненні (стаття 116). Тим самим законодавець повернувся до до тримісячного строку звернення до суду в справах про порушення законодавства про оплату праці, що існував до ухвалення Закону України від 11.07.2001 р. № 2620-ІІІ.

В умовах воєнного стану, коли існують об'єктивні перешкоди для доступу до правосуддя, а також за фактичного мораторію на притягнення до відповідальності роботодавців за несвоєчасну виплату заробітної плати через бойові дії або інші обставини непереборної сили встановлення такого короткого строку для звернення до суду з позовами про стягнення заборгованої заробітної плати, є неприпустимим. Двадцятирічна практика розгляду справ про оплату праці, підкріплена рішеннями Конституційного Суду України, сформувала стабільну правозастосовчу практику та уявлення працівників про свої права. По суті законодавець проігнорував засади справедливості, добросовісності, розумності як складники конституційного принципу верховенства права, порушивши баланс прав і законних інтересів працівників і роботодавців.

Варто зазначити, що підготовлений Міністерством економіки України проект Закону про працю [3], оприлюднений 23.09.2022 р. для обговорення, передбачає встановлення трирічного строку для звернення фізичної особи з позовом про стягнення належних їй сум заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат.

Список використаних джерел:

1. Бурак В. Я. Поняття та види трудових спорів. *Вісник Львівського ун-ту. Серія: Міжнародні відносини*. 2001. № 3. С. 120-124.
2. Шевченко Д. В. Поняття, класифікація та порядок вирішення трудових спорів, конфліктів в Україні. *Часопис Київського ун-ту права*. 2012. № 2. С. 239-241.
3. Проект Закону України «Про працю». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=43600842-3772-427f-a725-39e35ae3adb8&title=ProektZakonuUkrainiproPratsiu>.

Смолярова М. Л.,

доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ РОБОТОДАВЦЕМ МОТИВАЦІЇ ДЛЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ

На сьогодні трудовому праву України властиві ідейно-виховні методи мотивації працівників до правомірної поведінки, внаслідок чого забезпечується, відповідно до принципів та положень трудового права, правомірний характер такої поведінки. Наразі у трудових правовідносинах роботодавці зацікавлені використовувати мотивацію для формуванні правомірної поведінки працівників.

Зрозуміло, що закладені у нормах трудового права суспільні моделі поведінки, в першу чергу, проходять крізь свідомість працівника. Для з'ясування важливості сприйняття працівниками необхідної інформації про запропоновану модель поведінки, ми спробуємо дослідити внутрішню структуру та взаємний вплив норм трудового права на їх правомірну поведінку. Розпочнемо з джерел трудового права, тобто з зовнішнього вираження і закріплення норм трудового права, які мають загальнообов'язкове значення. Вони сприймаються учасниками трудових правовідносин у вигляді певної сукупності законів, в яких встановлені певні правила поведінки. Ці правила мають бути виконані, інакше роботодавцем будуть застосовані заходи примусу у вигляді дисциплінарного стягнення. В цьому сенсі трудове право сприймається суспільством більше як нормативний регулятор поведінки його суб'єктів.

На думку Д. Івановського, суть права значно глибша. Будь-яка система права є формою вираження загальної думки, волі певної спільноти людей щодо моделі соціально значущої поведінки, у цьому сенсі право виступає в якості інтелектуально-духовної «іпостасі» [1, с. 610]. Але, норми права постійно повинні діяти, тобто впливати на поведінку суб'єктів права. Так

Ю. Оборотов звертає увагу на те, що традиційно проводять межу між дією права у вигляді правового впливу та правового регулювання. Правовий вплив розглядається як ціннісно-орієнтований вплив права на свідомість і поведінку людей [2, с. 187-188]. Тобто, норми права не тільки мають регулювати трудові відносини, але й здійснювати такий вплив на свідомість суб'єктів трудового права, наслідком якого буде формування спрямованості на вчинення правомірної поведінки.

На думку В. Кудрявцева, будь-яка поведінка людини є формою взаємодії особистості із соціальним середовищем. Він також виділяє наступні етапи такої взаємодії: формування особистості з певною соціальною орієнтацією; формування у суб'єкта конкретної мотивації, пов'язаної з вчиненням правомірної дії; планування вчинку та прийняття рішення про його здійснення; реалізація прийнятого рішення, включаючи вчинення дії та настання наслідків [3, с. 101]. Тобто, виконуючи трудову функцію сторони приймають свідомі рішення, що не можуть бути спонтанними. Тому правомірна поведінка працівника залежить від соціального середовища в якому формується особистість, від її мотивації, від можливості прийняття нею рішення, а також можливості вибору засобів для її здійснення.

Ціннісний та орієнтовний напрям впливу права на поведінку працівників надає оцінку різним варіантам поведінки, спрямовуючи поведінку до одних моделей поведінки та ставлячи перепони іншим. Проте, роботодавці повідомляють про правила поведінки на підприємстві за допомогою локальних правових актів (правил внутрішнього трудового розпорядку; колективних договорів; положень про преміювання; посадових інструкцій) та орієнтують працівників на певні правові цінності, в той час, як юридичному впливу притаманні правова нормативність, загальнообов'язковість, застосування заходів примусу.

Отже, інформаційна роль трудового права, насамперед полягає в тому, щоб надати суб'єктам правову інформацію, що доводиться до їх свідомості, яка має на меті схилити їх до правомірної моделі поведінки.

Список використаних джерел:

1. Івановський Д. В. Правовий вплив на свідомість як чинник формування правомірної поведінки. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 608-625.
2. Оборотов Ю. Н. Загальнотеоретична юриспруденція: навч. курс: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. 436 с.

Степаненко Н. О.,
доцент кафедри державного управління,
публічного адміністрування та
регіональної економіки
Харківського національного
економічного університету
імені С. Кузнеця,
кандидат економічних наук

ПОКРАЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

У сучасних економічних умовах функціонування і розвиток підприємств різних галузей визначається рівнем їх технічного оснащення, технологічного забезпечення та високим ступенем ефективності організації виробництва та праці. Однією з головних цілей підприємств стає забезпечення високої ефективності взаємодії трудових ресурсів із речовими елементами праці.

У зв'язку з цим набуває актуальності процес управління персоналом на підприємстві. Цей процес має бути безперервним за умов розуміння і володіння сьогодношньої ринкової економічної ситуації. Управління персоналом міцно займає провідні позиції в загальній системі управління підприємством. Отже, на підприємствах України значної актуальності набуває мотивування праці робітників, оскільки ігнорування мотиваційних факторів призводить до зниження показників продуктивності праці, якості виробленої продукції, трудової дисципліни на робочих місцях тощо. В сучасних умовах жорсткої конкуренції підприємства всіх галузей господарювання змушені адаптуватися до існуючих умов ринку. І тому, існуюча на сьогодношній день концепція управління персоналом ґрунтується на тому, що робоча сила є головним фінансовим ресурсом компанії, джерелом її прибутку, процвітання та конкурентоспроможності.

Сучасні роботодавці України зацікавлені в тому, як саме необхідно побудувати робочий процес, якими повноваженнями наділити співробітників підприємств, а головне – що для цього потрібно зробити сам керівник, який несе величезну відповідальність. Згідно тенденцій розвитку взаємовідносин на підприємствах сьогодення кожен робітник компанії має право розраховувати на як моральну і матеріальну підтримку з боку керівництва. Керівництво, в свою чергу, повинно мотивувати працівників щодо більш ефективної праці.

Мотивацію, в свою чергу, можна визначити як сукупність причин психологічного характеру, які впливають на поведінку людини. Мотивація – це такий вид діяльності, системоутворюючим чинником якої є мотив. В свою чергу, мотив уявляє собою системне утворення, яке лежить в основі дії та вчинку, визначає першопричини поведінки, що мотивує вибір цілей, засобів та способів дій, формує значення дій й ситуативних утворень, що ініціюють загальну діяльність або окремі дії [1].

Отже, самі інтереси виникають на основі привабливості змісту конкретної діяльності і можуть бути: професійно-специфічними (інтереси щодо предметів та процесів праці, які характеризують її основні функції, а також до результатів, виражених у створених продуктах, наданих послугах тощо); загальнопрофесійний інтерес, що виникає на основі привабливості найбільш загальних властивостей займаючої посади.

Зростанню рівня конкурентоспроможності та прибутковості промислових підприємств сприяє розробка і введення результативних мотиваційних моделей. Завдяки цьому у підприємств з'являється можливість виходити на економічно новий етап розвитку і розкривати перспективні можливості на світовому рівні.

Згідно з існуючою практикою, стратегічні цілі підприємства та діяльність окремих робітників дуже часто не пов'язані між собою. Незважаючи на те що співробітники знають стратегію підприємства, вони можуть не мати інформації про те, які конкретні дії слід робити для досягнення стратегічних цілей. Крім того, у робітників може бути відсутня мотивація щодо досягнення поставленої мети. Таким чином, сформульовані цілі мають бути конкретизовані до рівня конкретного робітника та пов'язані з його безпосередньою діяльністю. Ці вимоги досягаються завдяки деталізації розроблених стратегічних цілей настільки, щоб вони стали зрозумілі конкретним виконавцям [2].

Для зосередження робітників з цією метою необхідне використання відповідних стимулів у вигляді зв'язку між досягненням цілей та системою мотивації. Сучасні існуючі підходи до мотивації включають два найважливіші напрями в роботі підприємств: важлива роль освіченого та кваліфікованого персоналу, який володіє необхідним знанням; мотивація всіх співробітників до самонавчання та підвищення їх кваліфікації.

Перед тим як вирішувати питання про зміну системи мотивації персоналу в компанії, важливо з'ясувати потреби співробітників, тобто, вивчити їх мотиваційні уподобання. Отже, системи мотивації мають бути відповідними структурі мотивації персоналу. Саме за таких умов вона сприятиме підвищенню мотивації працівників.

Для підприємств України актуальною є матеріальна мотивація праці персоналу. Це зумовлюється такими складовими: низький рівень прибутковості підприємства, потреба розробки ефективних за змістом форм та засобів матеріального стимулювання персоналу.

В матеріальній мотивації праці працівників важливе місце належить грошовому доходу, як головній формі доходу найманих робітників. Але ж керівники мають користуватися різноманітними методами матеріальної мотивації, а саме, крім зарплати вони мають виплачувати грошові премії за підсумками роботи або спеціальні персональні винагороди тощо.

Слід зазначити, що в даний час українськими підприємцями беруться до уваги саме такі матеріальні системи мотивації праці персоналу, що використовуються в іноземних організаціях. Серед них: медичне обслуговування, різні додаткові виплати, страхування, стала ставка заробітної плати, проведення консультативних програм тощо.

З метою ефективної розробки та впровадження системного підходу до мотивації персоналу, можна виділити такі етапи:

- визначення проблеми компанії, що виникають через відсутність мотивації. Це, наприклад, неефективність, плинність кадрів, «нездорова» атмосфера в колективі та клопіткий режим на робочому місці;
- створення списку ключових завдань щодо підвищення продуктивності та покращення командної роботи;
- проведення соціальної діагностики з використанням анкетування, інтерв'ю чи опитування. Таким чином можуть бути визначені ключові фінансові та нематеріальні стимули, які необхідні кожному співробітнику;
- розробка систем стимулювання на основі отриманих даних;
- введення системи в практику, співвідношення витрат і отриманого прибутку.

Таким чином, ефективне функціонування системи стимулювання та мотивації на підприємстві є діючим інструментом досконалої і якісно розробленої системи управління персоналом, спонукаючи кожного співробітника та колектив у цілому до досягнення особистих та загальних цілей.

Список використаних джерел:

1. Рогатюк О. В. Нематеріальна мотивація праці як важливий чинник підвищення ефективності праці. URL: <http://intkonf.org/rogatyuk-ov-zaets-kd-nematerialna-motivatsiya-pratsi-yak-vazhliivy-chinnik-pidvischennya-efektivnosti-pratsi/>
2. Пивоваров М. Г., Кондратенко К.Е. Сучасна методика стимулювання оплати праці персоналу. *Держава та регіони (Економіка та підприємництво)*. 2018. № 3. С. 122-127.
3. Степаненко Н. О. Сучасні тенденції руху України до Європейського Союзу. *Вісник економіки транспорту і промисловості* (зб. наук.-практ. статей). 2019. № 68. С. 65-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2019_68_9__.

Теліченко А. В.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О. І. Процевського Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник:

Шабанов Р. І.,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О. І. Процевського Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Українська сучасність характеризується кризовими явищами, що ще раз підтверджує необхідність дієвих реформ, зокрема у сфері трудових відносин.

Зростання безробіття відбулося через глибокий спад та поповнення лав безробітних мігрантами з прифронтових територій, які потребують працевлаштування. Внутрішні мігранти створюють додатковий тиск на ринок праці. Це посилює вже наявні структурно-кваліфікаційні диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили. Зростання показника безробіття дещо гальмує дія стримуючих факторів, зокрема: наявність внутрішніх вимушених мігрантів. Важливим чинником є й зовнішня міграція [1].

З огляду на нестабільну соціально-політичну ситуацію в Україні, підвищення рівня безробіття, що, передусім, пов'язано з масштабними втратами робочих місць, масовою внутрішньою та зовнішньою міграцією працездатного населення в період повномасштабної війни, важливого значення набуває проблема дотримання прав людини, зокрема трудових прав.

Зазначені права передбачені у Конституції України, Кодексі законів про працю України та в інших актах трудового законодавства. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [2].

Стаття 2 «Основні трудові права працівників» Кодексу законів про працю України передбачає, що працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою [3].

«Права і свободи людини і громадянина можуть залишатися декларативними, значною мірою знецінюватися за відсутності певних засобів гарантування їх реалізації в повсякденному житті людини і суспільства. Отже, питання про права людини – це не тільки питання про те, що повинно бути з позицій абстрактних намірів та зобов'язань, а й про те, що реально може бути здійснено індивідом сьогодні в конкретних умовах» [4, с. 456]. Саме реалізація прав у державі є тим показником, який свідчить про виконання її сучасної ролі стосовно її громадян.

У юридичній літературі зустрічаються неоднозначні тлумачення самого терміна «гарантія». Аналізуючи поняття гарантій, слід зробити висновок, що, гарантіями є: 1) умови, за яких всебічно реалізуються прав і свобод особи; 2) система засобів, за допомогою яких забезпечується охорона прав і свобод особи.

Отже, під в гарантіями розуміють систему умов і засобів, за допомогою яких забезпечується додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Відносини у суспільстві за своєю сутністю забезпечується не одним видом гарантій, а значною їх сукупністю, які утворюють відповідну систему умов і засобів (гарантій), що забезпечують задоволення прав та інтересів людини.

Яцкевич І. зазначає, що «поняття юридичних гарантій у галузі трудового права не має свого легального визначення, хоча трудове законодавство України досить часто послуговується терміном «гарантії» [5, с. 29]. Юридичні гарантії, зокрема трудових прав працівників, належать до методу правового регулювання суспільних відносин як одна із складових частин, що вміщує засоби юридичного забезпечення суб'єктивних прав. Мета встановлення юридичних гарантій – забезпечити неухильне дотримання законів та інших нормативних актів, найбільш повне здійснення наданих працівникам прав і свобод, а також звести до мінімуму випадки порушення законів, прав громадян.

До початку широкомасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року Верховна Рада України розпочала адаптацію трудового законодавства України до законодавства ЄС. Проте, «наразі перед Верховною Радою України стоїть питання не лише щодо пристосування норм законодавства про працю в Україні до кращих європейських зразків, але і щодо його актуалізації відповідно до викликів воєнного часу» [6, с. 104].

Так, Верховною радою України був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» №2136-IX від 15 березня 2022 року [7].

Відповідно до ст.5 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» №2136-IX від 15 березня 2022 року у період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку).

Отже, нормою закону обмежується дія частини третьої статті 40 КЗпП України, відповідно до якої не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності (крім звільнення за пунктом 5 цієї статті), а також у період перебування працівника у відпустці. Саме ця норма, як показує практика, надає можливості для зловживання з боку роботодавців.

Зокрема, на практиці на підставі нормативного (а не сутнісного) тлумачення п. п. 4, 8 ст. 36, ч. 3 ст. 40, ч. 3 ст. 41, ст. ст. 40, 41 КЗпП України, у разі виникнення спору із приводу припинення трудового договору з працівником з підстав, передбачених контрактом – п. 8 ст. 36 КЗпП України, а не у зв'язку зі звільненням працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, норми ч. 3 ст. 40 КЗпП України не застосовувались. Аналогічна позиція була викладена у висновках Верховного Суду України, від 26 грудня 2012 року у справі № 6-156цс12 і від 23 січня 2013 року у справі № 6-127цс12. Згодом Велика Палата Верховного Суду вирішила відступити від зазначених висновків і вказала на те, що гарантія ч. 3 ст. 40 КЗпП України поширюється на випадки припинення контракту з працівником за п. 8 ч. 1 ст. 36 КЗпП України.

Крім того, рішенням Конституційного Суду України від 04 вересня 2019 року N 6-р (II)/2019 у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 КЗпП України визнано такими, що відповідають Конституції України (є конституційними). Конституційний Суд України зазначив, що положеннями частини третьої статті 40 КЗпП України закріплені гарантії захисту працівника від незаконного звільнення, що є спеціальними вимогами законодавства, які мають бути реалізовані роботодавцем для дотримання трудового законодавства. Однією з таких гарантій є, зокрема, сформульована у законодавстві заборона роботодавцю звільняти працівника, який працює за трудовим договором і на момент звільнення є тимчасово непрацездатним або перебуває у відпустці. Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини третьої статті 40 КЗпП України є такими, що поширюються на усі трудові правовідносини. Однак, частина 3 статті 40 КЗпП України містить важливе для кожного роботодавця уточнення. Заборона звільнення не поширюється на випадок нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності.

Відтак, звільнення за ініціативою роботодавця є можливим за сукупності певних обставини: Вказане підтверджується і позицією Верховного Суду, зокрема, у постанові від 12 серпня 2018 року по справі № 205/6983/16-ц (провадження № 61-854св18).

На сьогоднішній день особливого значення набувають проблеми правового забезпечення життєдіяльності громадян в умовах дії негативних чинників. В цьому контексті усвідомленою необхідністю є комплексне дослідження та забезпечення реалізації юридичних гарантій. Адже саме юридичні гарантії виконують функції реалізації прав, охорони прав та захисту прав.

Список використаних джерел:

1. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy?__cf_chl_tk=B6bWVjl5qr.8vQrCU5zZot83OeXTZFsugWISAkqEQd8-1669114653-0-gaNycGzNCRE.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
4. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків: Право, 2009. 584 с.
5. Яцкевич І. І. Правове регулювання юридичних гарантій реалізації права на працю: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 216 с.
6. Головань Т. Г. Особливості розірвання трудового договору в умовах воєнного стану. *Особливості реалізації прав у сфері праці та соціального захисту в умовах воєнного стану: матеріали круглого столу* (12 травня 2022 р.). Львів, Харків, Вінниця, 2022. 214 с.
7. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

Фатєєв Я. В.,

аспірант

Харківського національного

педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди

ЩОДО ЕКСПАНСІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА У ПИТАННЯХ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАЦІ В ІТ-КОМПАНІЯХ, ЩО ВХОДЯТЬ У СИСТЕМУ DIIA CITY

Перспективи успішного розвитку економіки як базової складової процвітання держави та добробуту суспільства активізують динамічні процеси щодо цифровізації різних сфер діяльності в Україні. Особлива увага приділяється правовій основі даних процесів. Так «для стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розвитку цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих фахівців» було ухвалено Закон «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [1].

Diiа City – це так звана віртуальна вільна економічна зона, де діє спеціальний правовий та фінансовий режим для ІТ-компаній та їх працівників та фахівців. До речі, примітним є саме те, що цей закон виділив окремо працівників та гіг-фахівців та дав право вибору для суб'єктів, зацікавлених у даній діяльності, що краще використовувати: трудовий контракт, що підпадає під дію норм трудового законодавства [2, с. 16] чи цивільно-правовий договір, іменованій гіг-контрактом [2, с. 17].

Очевидно, слід зауважити, що законодавець пішов шляхом юридичного закріплення можливостей для вияву свободи волі сторін учасників правовідносин щодо застосування праці в ІТ-сфері для максимального врахування їхніх інтересів. Саме прояв вільної волі як результат втілення свого бачення форми реалізації права на працю, що характеризує свободу вибору моделі своєї поведінки, дозволяє говорити одночасно про стабільність погляду законодавця на питання реалізації права на працю, що відповідають міжнародним стандартам та прогресивність даної новели в частині упорядкування трудової зайнятості ІТ-спеціалістів.

Разом про те, слід зазначити і крутий поворот у правовому регулюванні праці, нехай у цій вузькій сфері, проте який характеризує зміну вектору на відносини у сфері праці.

Справа в тому, що 30.03.2020 р. до Кодексу законів про працю України було внесено зміни, зазначені законодавцем як заходи, спрямовані на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): законодавець вирішив, що такими є, серед інших, вилучення із редакції ст. 21 словосполучення, що характеризує особливість виконання роботи працівником у трудових відносинах, а саме: «підкоряючись правилам внутрішнього трудового розпорядку». Тобто по суті ці зміни можна охарактеризувати як експансію трудового права цивільним правом. Однак, зараз можна спостерігати явно протилежне явище: на виконавців робіт за цивільно-правовим договором законодавець намагається через спеціальний закон поширити, по суті, норми, зміст яких запозичений із трудового права. Бо в цьому Законі містяться розділи, що передбачають умови оплати праці, режиму і тривалості робочого часу, часу відпочинку і навіть страхування у разі тимчасової непрацездатності [2].

Зокрема: «сторони гіг-контракту можуть погодити кількість годин на день та/або на тиждень для виконання гіг-спеціалістом робіт (надання послуг), загальна кількість яких не може перевищувати 8 та 40 годин відповідно. За відсутності домовленості сторін щодо визначеної кількості годин вважається, що гіг-спеціаліст виконує роботи (надає послуги) протягом 40 годин на тиждень» [2, ч.1 ст. 21].

«Гіг-спеціаліст має право на щорічну оплачувану перерву у виконанні робіт (наданні послуг) тривалістю 17 робочих днів, якщо гіг-контрактом не визначено більшу тривалість такої перерви. Гіг-спеціаліст може реалізувати своє право на щорічну оплачувану перерву у виконанні робіт (наданні послуг) лише після спливу шести безперервних місяців виконання робіт (надання послуг) за гіг-контрактом, якщо гіг-контрактом не визначено коротший строк» [2, ч. 4, ч. 5 ст. 21].

«Гіг-спеціалісти підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та мають право на допомогу по тимчасовій непрацездатності, що надається в порядку та розмірах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2, ч. 1 ст. 22].

Тобто виходить, що незалежно від вибору людиною форми реалізації свого права на працю, і, відповідно, сфери правового регулювання, процес цієї реалізації супроводжуватиметься змістовними юридичними гарантіями цього права.

Безумовно, цей крок слід визнати правильним, що відповідає принциповому конституційному положенню, що «людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Твердження та забезпечення права і свободи людини є головним обов'язком держави» [4, ст. 3]. Адже завдяки вищевказаним новелам, суб'єкт, який виконує роботу, отримує юридичні гарантії, що забезпечують його право на працю, яких він до цього часу не мав, працюючи за цивільно-правовими договорами.

Список використаних джерел:

1. Президент підписав закон, що стимулюватиме розвиток цифрової економіки в Україні. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-sho-stimulyuvatime-rozvitok-cifrovo-70057>.
2. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-IX#Text>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Чорноус О. В.,

доцент кафедри трудового
та господарського права
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ПОДОВЖЕНОГО ВОЄННОГО СТАНУ

Задля перемоги в країні кожен максимально координуємо свої зусилля – одні, працюючи на своєму місці, інші – створюючи нові робочі місця. У цей нелегкий час кожному з нас потрібно докладати значно більше зусиль, ніж за звичайних умов. Це необхідно, щоб стабілізувати економіку країни, забезпечити критично важливі потреби громадян та війська, й

усунути проблеми кадрового голоду. Все це вимагає суттєвого перегляду системи організації трудових відносин в умовах воєнного стану. Водночас необхідно мінімізувати всі трудові спори та захистити право працівників на працю та відпочинок, враховуючи передбачені Конституцією обмеження прав людини та громадянина на період воєнного стану.

В Україні право на працю закріплено в статті 43 Конституції України, яка проголошує, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [1].

Чинним законодавством забороняється використання примусової праці. Відповідно, кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Примітно, що частина 2 статті 21 Кодексу законів про працю України закріплює право кожного працівника реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах [2]. Однак 24.03.2022 р. набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX (далі – Закон № 2136-IX), яким визначено, зокрема, особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану, нюанси переведення та зміни істотних умов праці під час воєнного стану [3]. Відповідно до Прикінцевих положень, цей Закон діє на період воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», та втрачає чинність з моменту припинення та скасування воєнного стану. На період дії воєнного стану норми Закону мають переважну силу над Кодексом законів про працю України. Також на період дії воєнного стану означеним Законом вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43 (право кожного на працю), 44 (право на страйк тих хто працює) Конституції України [1].

Необхідно звернути увагу на важливі положення щодо наступних моментів:

а) згідно з частиною 1 статті 2 Закону № 2136 у період дії воєнного стану сторони трудового договору за згодою визначають його форму. В той час як у мирний період стаття 24 Кодексу законів про працю України передбачала що трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Додержання письмової форми було обов'язковим у таких випадках як: 1) при організованому наборі працівників; 2) при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я; 3) при

укладенні контракту; 4) у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі; 5) при укладенні трудового договору з неповнолітнім; 6) при укладенні трудового договору з фізичною особою; 6-1) при укладенні трудового договору про дистанційну роботу або про надомну роботу; 6-2) при укладенні трудового договору з нефіксованим робочим часом; 7) в інших випадках, передбачених законодавством України [2].

Строковий трудовий договір – це один з видів трудових договорів який, на відміну від безстрокового, укладається на певний визначений строк. Оплата праці працівнику, прийнятому на роботу за строковим трудовим договором, здійснюється за посадою, на яку його прийнято. Факт відсутності основного працівника, який не виконує свої обов'язки, на це не впливає. На період воєнного стану допускаються строкові договори з новими працівниками, зокрема для заміни тимчасово відсутніх працівників, які в евакуації, відпустці чи втратили працездатність;

б) при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників. Тобто випробувальний термін можна встановлювати для всіх працівників, у тому числі для неповнолітніх, осіб з інвалідністю, вагітних жінок, одиноких матерів із дітьми до 14 років або дитиною з інвалідністю, внутрішньо переміщених та інших осіб, яких раніше це не стосувалося. Натомість нині за рішенням роботодавця може бути встановлено випробувальний термін з урахуванням статті 27 Кодексу законів про працю України і для таких осіб;

в) з метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавці, на підставі пункту 2 статті 2 Закону № 2136, можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника, незалежно від причин його відсутності (зокрема, відсутність працівників у зв'язку з евакуацією в іншу місцевість, перебування у відпустці, простої, а також тимчасова втрата працівниками працездатності або відсутність даних про їх місцезнаходження).

На особливу увагу заслуговують і встановлені особливості щодо переведення та зміни істотних умов праці в умовах воєнного часу. Так, у період дії воєнного стану роботодавець має право: а) перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче

середньої заробітної плати за попередньою роботою; б) у період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 Кодексу законів про працю України та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

Отже, можемо спостерігати тенденцію, що норми Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» регулюють деякі аспекти трудових відносин інакше, ніж Кодекс законів про працю України та мають пріоритетне застосування на період дії воєнного стану для працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кодекс законів про працю України: Закон, Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
- 3 Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

Якуніна А. О.,

доцент кафедри соціології
Дніпровського державного
технічного університету,
кандидат історичних наук, доцент

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ПЕРЕВАГИ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО ЗАСОБУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В СФЕРІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

На сьогоднішній день, медіація є перспективною процедурою вирішення конфліктів (спорів), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних і кримінальних правовідносинах, у зв'язку з підвищенням конфліктності суспільства в сучасному світі при високому ступені складності проблем в громадській сфері, які потребують вирішення, збору важливої інформації, пошуку варіантів і альтернатив. Відзначимо, що на відміну від формального судового процесу, під час медіації сторони доходять згоди самостійно шляхом переговорів. Правила проведення процедури медіації повинні визначатися виробленою моделлю медіації. Вона передбачає вирішення головного завдання – внесення ясності в правовідносини між суб'єктами громадянського процесу шляхом врегулювання спору, а не його дозволу за допомогою залучення посередника (медіатора),

який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору [1]. У більшості країн світу медіація є визнаним і широко використовуваним методом вирішення конфліктів між людьми. У США тільки 5 % справ, поданих до суду, направляється на розгляд, решта вирішуються мирним шляхом. Логічно, що порозуміння, досягнуте в процесі врегулювання конфлікту, а не вирішення – відповідно до волі, наприклад, арбітра або судді, приймається і визнається сторонами. Важко не погодитися і не поважати рішення, у прийнятті якого особисто брав активну участь, набагато легше не визнавати й оскаржувати рішення судді [2].

Законодавче врегулювання медіації як ефективного позасудового способу вирішення певних спорів (конфліктів) є передумовою застосування цього альтернативного способу вирішення спорів. Прийняття цього нормативно-правового акту узгоджується і з конституційними приписами, оскільки відповідно до частини п'ятої статті 55 Конституції України, законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору (частина четверта статті 124) [1]. Суворе дотримання принципів медіації є першою і найважливішою умовою функціонування медіації як правового інституту і способу вирішення конфліктів. Дана процедура заснована на принципах гуманності, добровільності, конфіденційності та рівноправності сторін [3]. Принцип добровільності діє на засадах, згідно з якими початок медіації, її проведення, а також висновок медіативної угоди і її виконання здійснюються виключно на основі взаємного волевиявлення зацікавлених сторін (суб'єктів конфліктної взаємодії). Самостійним аспектом принципу добровільності медіації виступає правило вибору і подальшої участі медіатора в процедурі на основі довіри сторін (принцип довіри) [5]. Згідно принципу конфіденційності, факт проведення медіації, відомості (в тому числі усна інформація) і документи, що використовуються при проведенні медіації, не підлягають розкриттю, якщо це не встановлено угодою сторін. Окремими випадками виступають правила: «за закритими дверима» – участь в медіації інших, крім медіатора і сторін, осіб допускається тільки за згодою або за ініціативою сторін; відсутність преюдіційності – інформація, оприлюднена в ході медіації, не може в подальшому використовуватися в ході судового розгляду і вирішення справи [4]. Відомості, які стали відомі медіатору в результаті індивідуальної роботи з однією зі сторін, повинні зберігатися в таємниці згідно правилу внутрішньої конфіденційності, якщо ця сторона не дала свій дозвіл оголосити і (або) використовувати надану інформацію в ході індивідуальної роботи з іншою стороною або за загальним столом переговорів. Медіатор в ході процедури медіації прагне до рівного і справедливого ставлення до сторін (неупередженість, нейтральність, «рівновіддаленість від сторін»), а також не знаходиться в організаційній, функціональній та (або) іншій прямій або опосередкованій залежності від сторін. Незалежність

медіатора як аспект принципу його нейтральності має відносний характер. Зокрема, за кордоном широко поширена практика врегулювання трудових і корпоративних суперечок службами медіації, організованими на підприємствах. Відсутність необхідності в забезпеченні незалежності медіатора обумовлено дією принципу самостійності сторін у медіації, в силу якого зовнішній (організаційний) вплив на медіатора не може привести до негативних наслідків для сторін, оскільки вони самі створюють умови медіативної угоди. Проте, прихильники критичного підходу до медіації відзначають, що заняття медіатором позиції «нейтральності» звільняє його від необхідності запобігати дисбалансу сил у перемовинах. В результаті в порівнянні з офіційним юридичним процесом часом медіація може призводити до несправедливих, непропорційних результатів вирішення спору на користь сильнішої сторони. Професіоналізм медіатора – правило, згідно з яким посередник сторін конфлікту має медіаційну компетентність та процедурну гнучкість (неформальність), яка дозволяє йому забезпечити кваліфіковане та якісне проведення процедури медіації [5]. Жодна зі сторін не має переваг по відношенню до іншої, сторони мають рівні можливості (рівноправність учасників конфлікту, дотримання рівності інтересів) на вчинення всіх процедурних дій (процедурна рівність сторін), в тому числі на вибір медіатора, висловлення своєї позиції, визначення порядку переговорів, участь в обговоренні та укладенні угоди, індивідуальну бесіду з медіатором. Сторони на власний розсуд визначають зміст і кінцевий результат медіації (принцип повного контролю результатів процедури), а також в допустимих межах окремі правила, пов'язані з порядком проведення медіації (процедурна самостійність сторін). Згідно принципу солідарності інтересів, неконфронтаційного характеру переговорів (ділове співробітництво сторін), сторони при здійсненні пошуку варіантів врегулювання спору повинні сприяти один одному (спрямованість на збереження відносин) з метою досягнення кінцевого результату. Головною перевагою медіації, за оцінками багатьох фахівців, виступає те, що дана процедура допомагає не тільки вирішити суперечку, а й встановити між сторонами відносини, які будуть сприяти «обопільному діалогу». З цієї точки зору медіація успішна навіть тоді, коли домовленості між сторонами не досягнуто. Однією з найбільш значущих характеристик медіації як соціальної практики є повернення сторонам, що сперечаються повноважень і можливостей впливу на вирішення важливих для них питань і проблем (як особистих, так і суспільних). Учасники конфлікту, які втомлені від боротьби, схильні передоручати врегулювання проблеми третій стороні. З цього моменту вони знімають з себе відповідальність за результат конфлікту, перекладаючи її на представників і арбітрів (суддів). Медіація передбачає повернення сторонам відповідальності за вирішення конфлікту: сторони починають вважати себе «власниками конфлікту» і знову беруть управління ситуацією в свої руки. Процесуальна задоволеність учасників медіації заснована на створенні в процесі обговорення спірних питань рівноправних умов, доброзичливої

атмосфери, прояву уважного ставлення до ситуації, що виникла з боку медіатора, збереження медіатором нейтральності та неупередженості. Дистрибутивна задоволеність в разі відсутності медіативної угоди забезпечується тим, що сторонам вдається придбати навички ведення рівноправного діалогу з партнером. Отже, безперечною перевагою процедури медіації є те, що, незалежно від досягнення угоди, вона забезпечує задоволеність сторін.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про медіацію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст. 51). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20/print>.
2. Подковенко Т. О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 1. Тернопіль: ТНЕУ, 2016.
3. Макаренко Є. Закон про медіацію: нереальна реальність. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/zakon-pro-mediaciju-nerealna-realnist.html>.
4. Крестовська Н., Романадзе Л. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. Одеса: «Екологія», 2019.
5. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с.
6. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 276 с.

Yaroshenko O.,
Department of Labor Law
Yaroslav Mudryi National
Law University

CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN GENDER EQUALITY IN SOCIAL SECURITY

The activity of authorities similar to the European Court of Human Rights (hereinafter – ECtHR) is one of the best forms of international protection of human rights. Moreover, ECtHR is known as the world’s most influential and well-equipped human rights mechanism. International legal procedures should be part of a broader gender policy strategy. They include complete access to individual complaints to international institutions, improving the information mechanisms, regular communications at international forums by special official rapporteurs, etc. The ECtHR also issued crucial decisions on gender discrimination in the labour and social sectors. First of all, it is essential to stress that the cases where the ECtHR identifies gender equality as one of the objectives of the Council of Europe are not isolated and have at least a quarter of a century’s history. Case No. 14518/89 «Schuler-Zgraggen v. Switzerland» is the first exciting case on social security. According to the circumstances of the case, the claimant had been receiving a disability pension for some time due to the illness. However, after

giving birth to her child, the state cancelled the payments, arguing that her health improved significantly because the applicant could take care of the house and her child.

The complainant appealed the decision to the national courts without success in any case. In particular, the National Tribunal for Pension Claims stated: «It should be taken into account... that many working married women leave work after giving birth to their first child for as long as the child needs care and education. This observation, which is based on experience in life, should serve as a starting point in this case and be duly taken into account when it comes to disability assessment criteria... Given the probability, it can be assumed that the complainant, even if her health were not impaired, would have only cared about the household and maternity duties without having to work». Based on the circumstances of the case and the evidence presented, the ECtHR ruled that it was not necessary to establish whether Mrs Schuler-Zgraggen was able to work at her previous job. In the context of the present case, the question was rather to determine whether and to what extent the complainant was limited in her ability to perform the duties of a mother and a housewife.

The complainant claimed that in exercising her right to a fair trial, she had been discriminated against based on her sex, which contradicts Article 14 of the European Convention on Human Rights (hereinafter – ECHR). The ECtHR noted that the National Court had given full credence to the assumption that women quit their jobs after giving birth and made no attempt to test this assumption without considering the counter-arguments. The ECtHR stressed that further promoting gender equality in the Member States of the Council of Europe is one of the significant challenges; for such a difference in treatment to be considered compatible with the Convention, excellent reasons are needed. The Court does not see them in this case. The ECtHR further underlined that the assumption of the state, represented by its authorities, appeared to be the only basis on which the Court's motivation was based and, therefore, decisive. Thus, it introduces the distinction only between sexes, recognizing the existence of discrimination against the applicant.

Case No. 13580/88 «Karlheinz Schmidt v. Germany» is another interesting case in the context of gender equality. In this case, the decision concerned the obligation to pay contributions for the fire brigade under the German Fire Service Act of the Land of Baden-Württemberg. These contributions were made to reimburse the cost of a mandatory firefight service. The complainant argues that this obligation is discriminatory, as it is applied exclusively to men. Given the constant availability of a sufficient number of volunteers, virtually no man is required to serve as a firefighter, the difference being only the failure of women to pay the relevant firefight fee. Since the financial contribution is not a legal requirement, practically lost its compensatory character and became a formal obligation, it is difficult to justify a difference in treatment based on sex when the financial burden is imposed. Consequently, Article 14 of the ECHR (prohibition of discrimination) was violated. Furthermore, the complainant considered that the obligation to perform firefight duties was contrary to Article 4 concerning the prohibition of forced labour.

The Court noted that the provisions of Article 14 of the ECHR indicate the equality of the enjoyment of the rights. The Court held that the compulsory firefight service is one of the «ordinary civil duties» and constitutes one of the limitations to the right not to be subjected to forced or compulsory labour. That is, there was a violation of Article 4 of the ECHR. Concerning gender equality, the ECtHR noted that in Baden-Württemberg, women could volunteer for fire brigades. Since volunteers supported by contributions did the service, the difference in treatment on the basis of gender cannot be justified. Consequently, there was discrimination in Article 14 of the ECHR. Thus, although gender discrimination is generally considered a violation of women's rights, this decision of the ECtHR confirms that gender inequality is directed against men. It should be recognized that such discrimination is often based on physiological grounds and must not be diminished as the Court emphasized in this case.

Another similar case in gender inequality in social security is No/156/1996/775/976 «Petrovic v. Austria». According to the circumstances of the case, the complainant took paternity leave as a student working part-time. His wife, who had already graduated from university and worked as a civil servant in the Federal Ministry, returned to work after giving birth. The complainant applied for child-care benefits. However, he was denied because the Austrian Unemployment Benefits Act of 1977 enshrines that only mothers can receive such benefits. The complainant appealed the refusal in an administrative procedure, claiming that the provision of the law was discriminatory and, therefore, unconstitutional, and applied to the Constitutional Court, but the application was rejected. Referring to previous decisions, the Constitutional Court held that the article appealed did not violate the complainant's constitutional rights.

In his complaint to the ECtHR, the complainant argued that the difference between the treatment of a mother and a father with regard to the child allowance was totally unfounded. The assistance is not intended to protect mothers because it is not paid until eight weeks after the child's birth. Still, it should support parents – mothers or fathers – wishing to take parental leave to care for their young children. In addition, the Court found that no common standards for specific social assistance payments reflected the diversity of social insurance schemes in the Member States of the Convention. However, it could not justify those states which established payment schemes without guaranteeing non-discrimination. The maternity leaves and benefits are intended to help the mother recover from fatigue after the delivery and encourage breast-feeding. On the other hand, parental assistance and benefits correspond to the next period and are intended to facilitate staying home and caring for a child. Despite the differences between the mother and the father in their relationship with the child exist, the Court recognized that both parents were to be treated equally during this period of child care.

Highlighting that gender equality is one of the main objectives of the Member States of the Council of Europe and compelling reasons are needed to justify the difference in conduct, the Court confirmed that the idea of providing

financial assistance to a mother or father, at the choice of the spouses, is relatively new. The original purpose of these payments was to protect mothers so that they could care for young children. Only with the development of equal rights and responsibilities for men and women concerning their children did states adopt such measures as the right of parents to parental leave. At the same time, there is still a diversity of legal systems in this area in different states. However, while the father's right to parental leave is recognized in most states, the same cannot be said of payments guaranteed only in a few states. The ECtHR confirmed that states were not obliged to pay parental leave benefits. However, if they did, traditional practices and roles in family life did not justify differences in treatment between men and women. The reference to the situation in other European countries and the lack of uniform case law was not convincing. In its report, the Court correctly stated that there were different social security systems in European countries and that the state had no right to grant benefits on a discriminatory basis when choosing one of those systems.

Among the cases considered, attention should also be drawn to Case No. 30078/06 «Konstantin Markin v. Russia». In this case, the complainant declared gender-based discrimination in denying parental leave. Under the provisions of Russian legislation, both men and women are entitled to a three-year parental leave and a monthly allowance during that period. This right applies exclusively to men and women in civilian occupations. However, in this case, the complainant is a member of the armed forces. Therefore, he was denied this right. Hearing this case, the ECtHR found the violation of Article 14 of the ECHR. The Court stressed the fact that at this stage of development, society moved towards equality and equity in the upbringing of children. The European Court did not consider convincing the state's argument that there was a difference between male and female members of the armed forces, which was justified by the unique social role of mothers in a child's upbringing. Furthermore, the ECtHR did not accept the argument that the applicant's parental leave would significantly affect the defence capability and operational effectiveness of the Armed Forces.

Therefore, the increased attention given to gender equality issues in international law reflects its high importance to the international community. Since the adoption of the first act of the current universal international law, the legal acts on gender-based non-discrimination have been adopted and improved. The analysis of international legal norms shows that more attention is being paid to protecting women in matters of non-discrimination based on sex. Three factors can explain it. First, women are among the weaker and more vulnerable groups of society, which requires increased attention to their rights by the world community. Secondly, women's rights had long been denied, which led to a long struggle for their rights and the need to enshrine such rights in legislation. Thirdly, despite the international and national norms on equality, there are still situations in the world where women are discriminated against in various spheres. Therefore, the equality of women and men is addressed by basic legal norms. At the same time, it does not change the fact that men may also be subject to discriminatory social security practices, as the ECtHR case-law analysis demonstrated.

In general, having analysed the ECtHR case law, it is worth noting that gender equality in social security and labour relations has been most frequently considered by the Court from the perspective of the prohibition of discrimination, i.e. applying Article 14 of the Convention in conjunction with many other articles. The analysis made it possible to identify the established case law of the ECtHR in cases where legal relations are covered by at least two priority areas of the Council of Europe's Gender Equality Strategy, that is, to combat violence against women and to prevent and combat gender stereotypes and sexism. It is also important to underline that discrimination in the social sphere is not limited to women, being more vulnerable, but also affects men. This fact asserts that gender-based inequalities in enjoying the right to social protection equally apply to men and women. The need to ensure gender equality is considered a legitimate objective by the ECtHR. It could serve as an appropriate basis for interference in exercising certain rights and freedoms enshrined in the Convention.

РОЗДІЛ 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Аббасов Самір Салех огли,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Нестерцова-Собакарь О. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Як відомо, розвиток і перетворення сучасного світу набувають величезних масштабів за останні тисячоліття, що проявляється як у науково-технологічних досягненнях та військовій промисловості, так і в трансформації суспільних відносин, а це безпосередньо залежить від правових аспектів у суспільстві. Таким чином, кожна свідома людина, яка здатна усвідомлювати значення своїх дій, керувати та контролювати свою поведінку має цивільну дієздатність, що у свою чергу регулюється нормами цивільного законодавства. Виходячи з цього, в українському законодавстві значення категорії дієздатності фізичної особи закріплено в Цивільному кодексі України, де також міститься інформація стосовно її класифікації, обсягу, а також підстав обмеження. Відповідно до ч. 1 даного кодексу цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [1]. Слід також зазначити, що питання цивільної дієздатності фізичної особи постійно породжує дискусії серед представників науково-практичної спільноти, через що можна зробити висновок стосовно актуальності даної теми. Можна сміливо виділити праці Форманюка В., Волкової Н., Лічмана Л., Андрюшкової О., Парасюка В., Садовника І., Немировської О. та інших науковців, які мають важливе значення для розуміння під час дослідження аспектів вищенаведеного питання.

Далі слід більш детально звернути увагу на класифікацію дієздатності фізичних осіб на основі положень чинного законодавства, а також застосовуючи

думки науково-практичних працівників. Так, чинний Цивільний кодекс України виділяє п'ять видів дієздатності, а саме: часткову, неповну, повну, обмежену, визнання фізичної особи недієздатною. Зауважимо, що перші три підгрупи, що були наведені вище, залежать та мають змогу змінюватися, спираючись при цьому на вік громадянина. Якщо розглядати обмежену дієздатність або визнання особи недієздатною, то вкрай важливо визначити відповідні умови за якими фізична особа може бути в чомусь обмежена чи взагалі визнана недієздатною в судовому порядку. Пропонуємо охарактеризувати кожен з цих видів та визначити деякі особливості такого поділу.

Таким чином, законодавство визначає різний обсяг дієздатності фізичних осіб, які не досягли повноліття, якщо такі особи у свою чергу не придбали повну цивільну дієздатність до досягнення 18-річного віку, що також цілком можливо за певних умов, про які ми поговоримо пізніше. Взагалі прийнято розділяти неповнолітніх осіб на малолітніх (особи до 14 років) та осіб віком від 14 до 18 років. Звернемо увагу на положення ст. 31 Цивільного кодексу України, відповідно до якої малолітні особи віком до 14 років володіють частковою цивільною дієздатністю та мають наступні право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини, а також здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що у свою чергу охороняються на законодавчому рівні. Крім того, особи такої категорії не несуть відповідальність за шкоду, що завдана з їхньої вини [1]. Зрозуміло, що відповідальність за малолітніх осіб несуть в першу чергу батьки, опікуни чи установи, в яких вони перебувають в силу певних обставин, наприклад коли дитина сирота та таке інше.

Особи ж віком від 14 до 18 років володіють неповною цивільною дієздатністю та обмежені у меншій мірі, ніж особи до 14 років, а тому мають більш широкий спектр можливостей згідно з нормами цивільного законодавства. У першу чергу це пов'язано із особливостями розвитку та усвідомлення тих чи інших речей, на що відповідно в багатьох випадках впливає саме вік людини. До таких можливостей можна віднести наступні права: 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або ж іншими доходами; 2) здійснювати авторські права (наприклад, отримати патент або ж укласти договір на видання свого твору); 3) вносити вклади в кредитні установи і розпоряджатися ними; 4) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи. При цьому, вони мають всі ті ж права, що й малолітні особи, а, крім того, такі особи за заявою батьків або інших піклувальників можуть бути обмежені чи навіть позбавлені в праві самостійно розпоряджатися своїм заробітком чи іншими доходами, якщо на те будуть відповідні обставини. Можемо погодитися зі словами Форманюка В., який зазначає, що на сьогоднішній день в суспільстві склалася ситуація, коли батьки не завжди можуть, в силу об'єктивних причин, а в ряді випадків не бажають захищати права неповнолітніх осіб, а часто і виконувати батьківські обов'язки, тому, враховуючи неповну

правосуб'єктність неповнолітніх громадян, навіть у першому наближенні очевидна необхідність гарантованого захисту їхніх прав у процесі участі в кожній з перерахованих груп суспільних відносин [2, с. 57].

До вищезгаданого слід додати, що повна цивільна дієздатність набувається особою при досягненні повноліття, при цьому вона поширюється на всі цивільні права та обов'язки громадянина України. Проте, в окремих випадках повна цивільна дієздатність може бути надана неповнолітній особі, що також регулюється нормами чинного законодавства. До підстав надання повної дієздатності особі, яка не досягла 18-річного віку можна віднести переважно такі: 1) фізична особа досягла шістнадцятирічного віку та працює за трудовим договором; 2) неповнолітня особа, яка записана матір'ю або батьком дитини; 3) особа досягла шістнадцятирічного віку та бажає займатися підприємницькою діяльністю. Також повна цивільна дієздатність може набуватися шляхом реєстрації шлюбу неповнолітньою особою. Міщенко М. підкреслює, що процедура набуття неповнолітніми повної цивільної дієздатності у загальному вигляді має декілька етапів. По-перше, автор стверджує, що наявні підстави для емансипації неповнолітньої особи, передбачені ст. 35 Цивільного кодексу України, про які йшла мова вище. По-друге, така особа отримує згоду батьків і орган опіки та піклування своїм рішенням надає їй повну цивільну дієздатність. По-третє, у разі неотримання згоди батьків або органу опіки та піклування така особа може набути повної цивільної дієздатності в судовому порядку [3, с. 117].

На останок доречним буде розгляд умов обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або ж визнання її недієздатною. Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 36 Цивільного кодексу України суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи у двох випадках: 1) якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; 2) якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим самим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. При цьому над такою особою встановлюється піклування, а сама вона здатна вчиняти дрібні побутові правочини. Правочини, які виходять за межі дрібних побутових така особа може здійснювати лише за згодою піклувальника, а у разі незгоди з його рішенням має право оскаржити дане рішення в судовому порядку. Також особа може бути визнана судом недієздатною. Це можливо за умови, що вона страждає на хронічне, стійке психічне захворювання, а також не здатна усвідомлювати значення своїх дій та відповідно контролювати свою поведінку. Така особа не має права вчиняти жодного правочину самостійно, а тому над нею встановлюється опіка [1].

Крім того, деякі науковці визначають певні суперечливі моменти у питанні обмеження цивільної дієздатності фізичної особи на основі процесуальної форми. Так, Лічман Л. зауважує щодо підстав призначення та

проведення судово-психіатричної експертизи за відсутністю згоди особи відносно якої ставиться питання про визнання її обмежено дієздатною та достатніх даних про психічний розлад здоров'я такої фізичної особи. Отже, автор вважає, що відмова у задоволенні клопотання про призначення експертизи позбавляє подальший розгляд справи сенсу, тому що відсутність у справі судово-психіатричної експертизи буде мати своїм наслідком залишення заяви про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи без задоволення. На його думку, суд зобов'язаний призначити для встановлення психічного стану особи судово-психіатричну експертизу лише за наявності достатніх даних про психічний розлад такої особи, при цьому суд має виходити з презумпції психічного здоров'я фізичної особи, і лише у виняткових випадках, коли особа, явно ухиляється від проходження цієї процедури, суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення цієї особи на судово-психіатричну експертизу (ст. 239 Цивільного процесуального кодексу України) [4, с. 17].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що законодавче регулювання цивільної дієздатності фізичних осіб є невіддільною складовою будь-якої сучасної демократичної держави, оскільки саме завдяки цьому аспекту забезпечуються необхідні людині можливості для здійснення конкретних дій, а також визначаються відповідні умови нормального існування та життєдіяльності в цілому. Як ми з'ясували під час дослідження цієї теми, в Україні дієздатність фізичних осіб регулюється нормами цивільного законодавства, зокрема, Цивільного кодексу України, що свідчить про доволі перспективні підходи до даного інституту в нашій державі. Звісно, іноді виникають певні суперечливі моменти чи навіть проблеми при визначенні дієздатності людини, особливо коли виникає питання обмеження дієздатності фізичної особи, що у свою чергу встановлює напрямок майбутніх досліджень науково-практичної спільноти, підкреслюючи актуальність даної теми.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Форманюк В. І. Вік як умова правосуб'єктності. *Часопис цивілістики*. Науково-практичний журнал. 2013. № 14. С. 55-58. 327 с.
3. Міщенко М. В. Умови та порядок надання неповнолітнім повної цивільної дієздатності. *Право та інноваційне суспільство*. № 1 (4). 2015. С. 114-119.
4. Лічман Л. Г. Підстави обмеження дієздатності фізичної особи як дзеркало цивілізаційних змін. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного* (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 15-18.

Амеліна А. С.,
доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Однією із найважливіших гарантій забезпечення захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист у Конституції України, де зазначено, що права і Суд не може відмовити у правосудді особи, яка вважає, що її права і свободи були порушені або створюються перешкоди для їх реалізації. свободи людини і громадянина захищаються судом. Крім того, відмова суду у прийнятті позовних заяв, є порушенням ст. 64 Конституції України, згідно якої людина не може бути обмежена права на судовий захист [1, с. 38].

Вивченням даної теми займалися такі вчені, як: Л. Ванєєва, С. Вільнянський, М. Гурвич, С. Васильєв, В. Гусаров, А. Заєць, І. Зуб та інші.

Частина 1 ст. 15 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) закріплює за кожною особою право на захист свого цивільного права [2]. Підставою для захисту є порушення, невизнання або оспорювання цивільного права. Під захистом слід розуміти дії уповноваженої особи, а також діяльність юрисдикційних органів та осіб, які у передбаченому законом порядку зобов'язані вжити заходів до поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного цивільного права. Право на захист – це передбачені законом види і міра поведінки уповноваженої особи, цивільні права якої зазнали посягання, що полягають у можливості застосування самостійних дій, спрямованих на поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, а також звернення до юрисдикційних органів з вимогою про захист. Цивільні права можуть захищатися за допомогою юрисдикційних та поза юрисдикційних форм. Захист цивільних прав та інтересів здійснюють: суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, міжнародні судові установи та міжнародні організації, органи державної влади, Президент України, органи влади Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування, нотаріуси, органи прокуратури, громадські організації споживачів. При цьому цей перелік не є вичерпним [3, с. 20-21].

Порушення – це такий стан суб'єктивного права, коли воно зазнало протиправного впливу з боку порушника, внаслідок якого суб'єктивне право уповноваженої особи зазнало зменшення або ліквідації як такого. Невизнання – це дії учасника цивільних правовідносин, який несе юридичний обов'язок перед уповноваженою особою, які спрямовані на заперечення в цілому або у певній частині суб'єктивного права іншого учасника цивільних правовідносин, внаслідок якого уповноважена особа позбавлена можливості реалізувати своє право. Оспорювання – це такий

стан цивільних правовідносин, коли між учасниками існує спір з приводу наявності або відсутності суб'єктивного права у сторін, а також приналежності такого права певній особі. Формами оспорювання також можна визнати пред'явлення претензії, позову до суду, заяв та скарг до компетентних органів. До прав, які підлягають цивільно-правовому захисту відносяться майнові та особисті немайнові права, які належать суб'єктам цивільного права, що входять до змісту їх правоздатності [3, с. 21].

Із загальнотеоретичного погляду, право на судовий захист може визначається як юридична можливість що відноситься до елементів суб'єктивного права особи, а у процесуальному сенсі – як певна передбачена законом процедура звернення до суду.

Право на судовий захист цивільних прав та інтересів характеризується здатністю особи безперешкодно звернутися до суду та отримати незалежний розгляд і вирішення справи за визначеною процедурою, у встановлені законом строки на засадах верховенства права. При цьому, слід зауважити, що у нормативно-правових актах різної юридичної сили досі відсутнє визначення стандартів права на судовий захист у цивільному судочинстві як і європейських (міжнародних) стандартів судочинства, які підлягають впровадженню у систему процесуально-правового регулювання здійснення судочинства в Україні, що ускладнює формування ефективної правової бази [4, с. 78].

Стаття 16 ЦК України визначає перелік основних способів захисту цивільних прав та інтересів, зокрема: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках [2].

Під час аналізу системи захисту цивільних прав та інтересів слід зауважити, що у цивільному судочинстві в аспекті підвищення його ефективності потрібно виходити з того, що інститути правосуддя й судочинства мають удосконалюватися відповідно до викликів сучасного суспільства, виходячи з такого очевидного цивілізаційного факту, як фундаменталізація прав людини [1, с. 39].

При цьому, цілком слушною є думка В. Комарова, який зазначає, що «сучасні вимоги до розвитку процесуального законодавства ґрунтуються на тому, що рівень правової захищеності особи, інших суб'єктів права залежить від ефективності судочинства» [5, с. 264].

На сьогоднішній день, цивільне судочинство потребує врахування досвіду європейської системи правосуддя із забезпеченням доступності судового захисту як складової права на судовий захист. Крім того, на наш погляд, підвищення ефективності організації діяльності судової влади є найголовнішою умовою існування держави та запорукою ефективної реалізації громадянами нашої держави таких прав, як звернення до суду та судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Оболенцева Я. М. Право на судовий захист у цивільному судочинстві. *Сучасний вимір держави і права*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 15-16 травня 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». 2020. Ч. II. С. 38-40.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/card2#Card>.
3. Харитонova Є. О., Харитонova О. І., Голубева Н. Ю. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар (3-тє вид., перероб. та доп.). Київ: Алерта, КНТ, ЦУЛ. 2010. 752 с.
4. Атаманчук І. В. Право на судовий захист цивільних прав та інтересів у світлі європейських стандартів. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*: матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 28 лютого 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 75-78.
5. Комаров В. В. Цивільне процесуальне право України: практика застосування: навч. посібник. Харків, 2004. 369 с.

Барчук А. Б.,

начальник Управління представництва
інтересів держави в суді

Дніпропетровської обласної прокуратури

Логінова М. В.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

капітан поліції

ПРАТСТВО ЯК ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ: ПОНЯТТЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Початок ери комп'ютерів, гаджетів, інформаційного світу та поширення ідей цінності інформації надало людству неймовірну кількість можливостей в плані особистого розвитку, робочої зайнятості, розваг тощо. Тобто, на разі, відбувається процес глобалізації, активне впровадження застосування інформаційних технологій у всі сфери суспільного життя. Але, на жаль, окрім позитивних аспектів процесу глобалізації, виникають ще й негативні

явища на арені інформаційних відносин у сфері використання продуктів інтелектуальної власності, які поширені в мережі Інтернет. Одним з таких негативних явищ стало піратство, адже, завдяки сучасному науково-технічному розвитку доволі легко вчинити зазначений вид правопорушення. Для забезпечення безпеки власних інтелектуальних прав виробники, винахідники, володільці авторських прав починають встановлювати певні обмеження на користування власних продуктів інтелектуальної власності, адже не впевнені у повноцінному захисті своїх прав з боку держави. Через такі обмеження страждають звичайно користувачі, які не вчиняють правопорушень у сфері авторських прав. Тому, на разі, доволі гостро постало питання притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють правопорушення у сфері авторських прав та інтелектуальної власності на просторах мережі Інтернет [3].

Важливо зазначити, що піратство стало предметом дослідження багатьох вчених, таких як Н. Бочарової, П. Калениченка, Ю. Капіци, В. Ковальського, О. Кохановської, З. Мамона, О. Підпригори, О. Стівпець, О. Харитонової та ін. З цього, можемо зробити висновок, що дане питання викликає резонанс як в науковій так і правовій сфері [4].

Виклад основного матеріалу, нашу думку, доцільно почати із визначення поняття піратство як порушення авторського права. Визначення даного поняття викладено у статтею 50 Закону України «Про авторське право та суміжне право» [2]. Отже, піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав – опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організацій мовлення, камкординг, кардшейрінг, а також Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які відповідно до цієї статті визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет. «Піратство» є протиправною поведінкою, яка посягає безпосередньо на виключні права автора на відтворення творів і іншої культурної продукції. Воно полягає у виготовленні, продажу і будь-якій формі комерційного поширення незаконних екземплярів (книг і взагалі друкарських матеріалів, дисків, касет і т. д.) літературних, художніх, аудіовізуальних, музичних творів або їх виконань, комп'ютерних програм і бази даних [3].

Від піратства особливо страждають шкільні підручники, технічні і наукові відкриття і літературні бестселери, записи музичних творів, аудіовізуальні твори, передачі до ефіру, комп'ютерні програми і бази даних. Піратство завдає збитки інтересам автора, видавця, а також власників суміжних прав. Воно також заподіює збиток інтересам працівників індустрії культури, оскільки, підміняючи збут законної продукції, воно веде до зниження легального виробництва; нарешті, воно завдає збитки інтересам держав, оскільки особи, що займаються піратством, завжди здійснюють свою діяльність підпільно. Особи, які займаються піратством, часто намагаються

виправдати свою діяльність, стверджуючи, що, оскільки вони продають свої товари дешевше, це робить їх доступними для ширшої публіки, яка інакше не могла б собі їх дозволити. Проте, навіть не дивлячись на те, що продукція піратів продається дешевше, це є не наслідком їх зусиль, а результатом того, що вони паразитують на творах, які з'являються без їх трудової діяльності. Вони нічого не вносять до національної творчості, а, навпаки, знищують основу місцевої індустрії і негативно впливають на її стосунки з іноземними видавцями і виробниками [4].

Чинним законодавством України за здійснення піратства передбачено цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність. В розрізі нашої теми дослідження нас цікавить цивільна відповідальність за порушення авторських прав у формі піратства. Отже, цивільна відповідальність за вчинення піратства полягає у відповідальності (застосуванні відповідних заходів), встановлену зазначеним Цивільним кодексом України (стаття 431 цього Кодексу), іншим законом чи договором [1].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що, наразі, у світі поширене таке явище як піратство у сфері авторських прав, і хоча чинним законодавством України закріплено поняття піратства та визначено відповідальність за вчинення піратства, все одно існують певні прогалини. Прибрати такі прогалини можна завдяки внесенню доповнень до Закону України «Про авторське право та суміжні права», Цивільного кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу. А також підвищувати правову обізнаність осіб щодо охорони авторських і суміжних прав у мережі Інтернет та відповідальності за правопорушення в цій сфері та створювати умови, за яких піратство стало б економічно не вигідним, шляхом використання авторами та (або) правоволодільцями нових бізнес-моделей [3].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Закон України «Про авторське право та суміжні права». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 13, ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.
3. Грігор'янц Г. І. Піратство як порушення авторських та суміжних прав у мережі інтернет: автореф. дис. ... к.ю.н. Одеса, 2016. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6365/>
4. Бааджи Н. П. Піратство як порушення авторських та суміжних прав. URL: <http://www.apdp.in.ua/v59/45.pdf>.

Бондар Е. Р.,
приватний адвокат

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБЛІКУ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Нині в Україні спостерігається постійне посилення функцій контролю суб'єктів податкового контролю дозволяє виявити порушення податкового законодавства, пов'язаних із заниженням бази оподаткування. У податковій системі України особливе місце належить податку на додану вартість (далі – ПДВ). Значна кількість порушень податкового законодавства пов'язана з розрахунками за ПДВ. Відсутність єдиних організаційно-методичних засад здійснення експертного дослідження за розрахунками з ПДВ призводить до зниження його ефективності, а недостатнє облікове забезпечення процесу експертного дослідження впливає на достовірність результатів його дослідження.

Враховуючи вищенаведене, необхідною є розробка комплексного підходу до процесу вивчення в ході проведення експертних досліджень сутності господарських операцій, пов'язаних з розрахунками суб'єктів господарювання за ПДВ, що ґрунтується на обліковому забезпеченні та організаційно-методичних засадах економічної експертизи. Вагоме значення і науково-практичну роль відіграють дослідження проблем судово-бухгалтерської експертизи, її предмету, методу, об'єктів, принципів, яким присвятили наукові праці Г. Атанесян, В. Бондар, Ф. Бутинець, С. Звягін, М. Ласкін, Н. Петренко, П. Пошюнас, О. Фортинський, С. Чадаєв, В. Шарманська, О. Шляхов. Податок на додану вартість – непрямий податок, що включається до ціни товарів, робіт та послуг. Платники ПДВ сплачують податок як різницю між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом за звітний період. Податкове зобов'язання – загальна сума податку на додану вартість, одержана (нарахована) платником податку в звітному періоді в результаті продажу товарів, робіт, послуг (1/5 від суми без ПДВ). Податковий кредит – сума ПДВ, сплачена при придбанні товарів, робіт, послуг, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду (1/6 від суми з ПДВ).

У процесі судово-бухгалтерської експертизи спорів, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податку на додану вартість, доцільно класифікувати документи відповідно до зазначеної тематики, що становитиме певну базу при формуванні методики такого дослідження. Крім того, сформована класифікація повинна передбачати перелік документів відповідно до усіх можливих операцій, які слід дослідити експерту-бухгалтеру у процесі судово-бухгалтерської експертизи справ, пов'язаних з обліком ПДВ. Декларація з ПДВ, реєстр отриманих і виданих податкових накладних та податкові накладні виступають основними документами у процесі дослідження справ такої специфіки, оскільки є безпосереднім джерелом не лише спорів між сторонами, а й необхідної інформації [3, с. 241].

Вивчаючи основні об'єкти на предмет порушень у сфері розрахунків з податку на додану вартість, експерт-бухгалтер досить часто потребує підтверджуючої або доповнюючої інформації, що міститься у документах, об'єднаних у групу «додаткові об'єкти». Наведемо приклад: на розгляд експерту поставлене питання щодо правильності визначення суми податкового кредиту з певної операції придбання; вивчаючи це питання, експерт-бухгалтер проводитиме дослідження не лише конкретної податкової накладної, застосовуючи прийоми формальної та арифметичної перевірки, а й договору постачання, в якому вказуватиметься договірна ціна товару, що, у свою чергу, є базою визначення суми податкового кредиту з ПДВ; крім того експерт-бухгалтер проведе взаємну перевірку показників податкової накладної та накладної, у якій відображено факт передачі товару, або ж документів, що засвідчуватимуть виплату грошових коштів контрагенту. Третя група об'єктів об'єднує документи, складені іншими фахівцями, або ж суб'єктами призначення судово-бухгалтерської експертизи. Вони мають не менш важливе значення у процесі дослідження, оскільки виступають безпосереднім джерелом інформації. Наприклад, вивчаючи матеріали справи, експерт-бухгалтер виявив невідповідність підписів у двох аналогічних документах. Проте, у межах своєї компетенції, він не має права визначати це як підробку підписів та обґрунтовувати у висновку. З метою підтвердження його здогадок, експерт-бухгалтер формує клопотання до суб'єкта призначення судово-бухгалтерської експертизи, у якій обумовлює необхідність проведення криміналістичної експертизи, як важливого аспекту для встановлення фактичних обставин справи. І лише у випадку задоволення клопотання, експерт має право спиратися на отримані висновки у процесі подальшого дослідження. Вивчаючи документи, експерт-бухгалтер застосовує різноманітні методи, прийоми та способи.

У результаті дослідження судової практики розгляду справ, пов'язаних зі сплатою ПДВ, було виділено три групи питань, які становлять основу методики дослідження експерта-бухгалтера, зокрема [4, с. 351]: питання, пов'язані з формуванням, обліком і сплатою суми податкового зобов'язання з ПДВ; питання, пов'язані з формуванням, обліком та відшкодуванням суми податкового кредиту з ПДВ; питання, пов'язані з нарахуванням, сплатою або відшкодуванням податку на додану вартість.

Для вирішення наведених вище питань застосовуватиметься єдина послідовність дослідження експерта-бухгалтера. Початок дослідження залежить від того, чи наявний реєстр отриманих і виданих податкових накладних, адже цей документ є основою формування податкової декларації, оскільки в ньому містяться зведені дані щодо сум податкових зобов'язань з ПДВ. При відсутності реєстру експерт складає клопотання та передає його до суб'єкта призначення судово-бухгалтерської експертизи. Якщо клопотання не задоволене, експерт може відмовитись від проведення експертизи, обґрунтовуючи це недостатністю документів для встановлення фактичних обставин справи.

Таким чином основою будь-якого дослідження, пов'язаного з податком на додану вартість є перевірка податкових накладних, які виступають джерелом первинних даних. В залежності від поставлених питань обираються прийоми дослідження, зокрема ними можуть бути будь-які прийоми документального контролю. Проте слід пам'ятати про особливості використання деяких з них, наприклад, зустрічної та експертної перевірки. Зустрічна перевірка застосовується у разі необхідності підтвердження достовірності надання податкової накладної одним підприємством іншому. Тут компетенція експерта-бухгалтера обмежується, оскільки він не має права на здійснення запити документа самостійно. У цьому випадку формується клопотання до суб'єкта призначення експертизи з метою проведення такої перевірки. Якщо клопотання не задоволено, то експерт-бухгалтер має право на відмову від проведення експертизи. У протилежному випадку він отримує акт проведення зустрічної перевірки, дані якого використовує у процесі подальшого дослідження. Щодо експертної перевірки, то вона частіше всього виступає доповненням формальної [2, с. 62].

Проведене дослідження дало змогу виявити механізм застосування методичного інструментарію у процесі судово-бухгалтерської експертизи справ, пов'язаних з податком на додану вартість. Розглянуті вище прийоми документального контролю є основними у процесі судово-бухгалтерської експертизи. Поряд з ними застосовуються розрахунково-аналітичні методи, які у своєму складі передбачають методи економічного аналізу, економіко-математичні і статистичні методи. Проте документальні прийоми і до сьогодні залишаються найважливішими у процесі виявлення фактичних обставин справи. Поряд з цим, виявлення фактичних обставин справи вимагає застосування прийомів контролю, які не входять до компетенції експерта-бухгалтера, зокрема експертні та зустрічні перевірки. У процесі дослідження розкрито механізм застосування основних методів і прийомів судово-бухгалтерської експертизи у справах, пов'язаних зі сплатою ПДВ. Дослідження експерта-бухгалтера передбачає не лише правильне застосування методичного інструментарію, а й врахування всіх питань, що можуть поставати у процесі дослідження справ відповідного спрямування. Тому даний напрямок є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі зм. і доп.). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua.
2. Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 84 с.
3. Бутинець Ф. Ф. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посібник для студентів спец. 7.050106 «Облік і аудит». Житомир: ПП «Рута», 2004. 460 с.
4. Федчишина В. В. Методичне забезпечення експерта-бухгалтера у справах з ПДВ. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2010. № 2 (52). С. 346-353.
5. Шарманська В. М., Шарманська С. О., Головка І. В. Судова бухгалтерія: навч. посібник рекомендації МОН України. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 706 с.

Бублік С. П.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Бондар О. С.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Спадковий договір став звичним правовим явищем для населення України. Внесення в українське законодавство спадкового договору є дискусійною темою в юридичному співтоваристві. Метою запровадження цього інституту можна назвати захист майнових прав громадян похилого віку. Правове регулювання відносин щодо успадкування майна здійснюється двома основними способами: за заповітом та за законом. Відповідно до загальних принципів правового регулювання спадкових відносин відповідно до чинного законодавства, воля спадкодавця має переваги у регулюванні. Винятки з цього правила (наприклад, встановлення для непрацездатних спадкоємців права не обов'язкову долю) не спростовують презумпцію про спадкодавця перед нормою, що має в даному випадку диспозитивний характер. Слід відзначити, що такий підхід до правового регулювання відносин щодо успадкування майна повною мірою відповідає цивільно-правовому принципу диспозитивності, визначаючому широку свободу волі суб'єкта щодо розпорядження власним майном.

Виникнення проблем практично найчастіше відбувається під час укладання договору ренти чи дарування, оскільки у даних випадках перехід майна здійснюється у момент укладання угоди. У разі спадкового договору майнові права переходять тільки після смерті спадкодавця до спадкоємців, що пережили, які виконали всі необхідні умови [3, с. 261]. Не дивлячись на те, що запровадження спадкового договору у правову систему не є новим явищем, виникають безліч проблем, пов'язаних з його реалізацією на практиці.

Можна порівняти спадковий договір із заповітом для виявлення його особливостей. Тут слід зазначити, що перший є двосторонньою угодою, тим самим він зобов'язує сторони (спадкодавця та спадкоодержувача) дійти згоди з приводу всіх умов угоди, що укладається. Виконуючи зобов'язання щодо спадкодавця протягом усього його життя, інша сторона розраховує на отримання майна після смерті, але не так просто. Слід враховувати обов'язкову частку у спадщині, яка поширюється на спадковий договір і на

момент появи даного кола осіб спадкоємців не має значення. Тобто, сторони при укладанні договору через свою правову неосвіченість могли не знати про таку умову, майбутній спадкоємець справно виконував усі покладені на нього зобов'язання, здійснюючи матеріальні, духовні та інші вкладення, може втратити значну частину обіцяного йому майнового права. Розірвання або зміна договору вважається законодавством ідеальним вирішенням цієї проблеми, але лише за умови, якщо обидві сторони живі. В іншому випадку слід звертатися до суду. Аналізуючи закордонне законодавство, можна замінити врегулювання цього питання, як це роблять у Швейцарії шляхом укладання між спадкоємцями договору, де обов'язковий спадкоємець відмовляється від належної йому частки, а спадкоємець за договором зобов'язується відшкодувати йому її вартість або надати інше майно, що дорівнює спадковому [2, с. 29].

Наступною не менш важливою проблемою є можливість підписання кількох договорів щодо одного об'єкта. Наприклад, спадкодавець укладає чотири спадкові договори на те саме майно – квартиру. Ключовою умовою прописується виплата коштів та (або) утримання особи до смерті, які дотримуються майбутніми спадкоємцями в надії отримання нерухомості. Але після настання трагічних подій право на отримання квартири буде лише у особи, яка уклала договір раніше попередніх, що є істотною відмінністю від заповіту. Інші знедолені спадкоємці мають право звернутися до суду за вирішенням проблеми, але не факт, що позов буде задоволено. Логічніше було б виконати перший договір, а за подальші – відшкодувати заподіяну шкоду. Але і тут виникає питання: з чого він буде виплачений, якщо спадщина не така велика і існують, наприклад, обов'язкові спадкоємці, і хто саме з спадкоодержувачів зобов'язаний нести тягар сплати.

Відповідно до статті 1302 Цивільного кодексу України можна зробити висновок, що смерть відчужувача є моментом виникнення права спадкоємця на майно [1]. Якщо ж спадкодавець за життя вирішив розпорядитися майном, що йому належить, і за сумісництвом яке включено до договору, то слід розглянути приклад. Потенційному спадкоємцю за договором має перейти будинок та земельна ділянка. Добросовісно виконуючи прописані зобов'язання і вважаючи, що вже можна зайнятися облагородженням території та поліпшенням житлових умов, спадкоємець робить значний внесок коштів. Після виконаної роботи вартість нерухомого майна суттєво збільшилася, через що власник поспішив її продати. Проаналізувавши наведену вище ситуацію, можна помітити, що інтереси спадкоємця ніяк не гарантовані, а пріоритет захисту прав віддається лише спадкодавцю, що є суттєвою прогалиною в законодавстві.

Стаття 1308 Цивільного кодексу України визначає, що спадкодавець має право розірвати спадковий договір за рішенням суду через невиконання спадкоємцем своїх обов'язків [1]. Звичайно, передбачено повідомлення про це іншої сторони, але якщо дане повідомлення не було отримано, а

спадкодавець продовжує отримувати підтримку у вигляді грошових виплат, тим самим зловживає правом. Навіть якщо ця ситуація не виникла, у будь-якому випадку спадкодавець буде зобов'язаний відшкодувати колишньому спадкоємцю завдану шкоду. Припустимо, що витрати будуть вироблятися з пенсійних обчислень, але якщо зміст здійснювався довгі роки і борг у скільки разів перевищує ці виплати? До того ж, якщо звернутися до судової практики у справах відшкодування збитків, можна побачити проблематику у доведенні, що зменшує шанси їх отримання. Якщо це все-таки сталося і суд виніс рішення на користь спадкоємця, не відомо скільки це займе часу і чи буде виплачено суму в повному обсязі.

Таким чином, спадковий договір має ряд переваг, особливо щодо захисту прав спадкодавця, чого не можна сказати про спадкоємців. Слід пам'ятати, що цивільно-правовий договір має сенс лише у тому випадку, якщо здійснюється реалізація прав та обов'язків обох сторін. Застосування цього договору практично з існуючими законодавчими прогалинами досить ризиковано. При зловживанні своїми правами цей правочин може стати вигідним способом для шахрайської діяльності, а також причиною збільшення звернень до суду. Тому законодавцям слід звернути увагу на існуючі проблеми та, можливо, запозичити досвід інших країн, де спадковий договір є вдалим рішенням для розпорядження долею спадкового майна.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 01.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Чуйкова В. Ю. Спадковий договір: національний і міжнародний досвід. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 74. С. 27-32.
3. Благовісний С. Г. Спадковий договір як новела цивільного законодавства України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. 2006. № 9. С. 261-263.

Бідняк С. С.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Моїсеєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАВИЛА ОБ'ЄДНАННЯ ПОЗОВНИХ ВИМОГ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Незважаючи на суттєві зміни, які відбулися в цивільному процесуальному законодавстві у зв'язку з набранням чинності з 15 грудня 2017 Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року, інститут процесуальної співучасті залишився поза увагою законотворців, оскільки наявні прогалини у сфері залучення до участі у справі співпозивача не були усунуті, що, як свідчить неоднозначність судової практики, спричиняє відсутність єдиного підходу суддів до вирішення цього питання [3, с. 237]. Наявність прогалини в законодавстві породжує необхідність її дослідження й розроблення пропозицій щодо її усунення шляхом вироблення процесуального механізму залучення співпозивача до участі в цивільному процесі.

Відповідно до ст. 48 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач. Статтею 50 ЦПК України передбачено участь у справі кількох позивачів або відповідачів. Зокрема, визначено, що позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів; кожен із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно [4, с. 99]. Участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо: предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів; права й обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави; предметом спору є однорідні права й обов'язки [1, с. 68].

Отже, ЦПК України визначає процесуальну співучасть як участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів [4, с. 100]. Метою співучасті є зручність для сторін і суду. Завдяки спільному розгляду кілька процесів зливаються в один, витрати з провадження в цивільній справі зменшуються, кількість засідань і явок до суду скорочується, перевірочні дії провадяться один раз, стає неможливим ухвалення суперечливих рішень [3, с. 237].

Водночас існують випадки, коли в уже розпочатий цивільний процес бажає приєднатися особа, яка вважає, що її права порушені відповідачем на тотожних із позивачем юридичних і фактичних підставах. Наприклад, власник земельної ділянки вважає, що його права й інтереси порушені суміжним землекористувачем, який здійснив самочинне будівництво, не дотримавшись будівельних норм і відстаней, звернувся до суду з позовом про визнання будівництва самочинним і зобов'язання здійснити перебудову об'єкта нерухомості. Дізнавшись про цей процес, інші власники суміжних земельних ділянок бажають приєднатися до позовної заяви, оскільки вважають, що самочинним будівництвом порушено і їхні права також. У такому випадку вони мають право просити суд залучити їх як співпозивачів, оскільки вони пов'язані з позивачем спільною метою, а предметом спору будуть права й обов'язки, які ґрунтуються на однорідних фактичних (і юридичних) підставах [2, с. 310].

Отже, на підставі аналізу норм законодавства та юридичної літератури можна виділити три підстави виникнення множинності осіб на стороні позивача: пред'явлення позову спільно кількома позивачами; об'єднання позовів судом; залучення особи до участі у справі як співпозивача [1-2].

Можемо зробити висновок, що звернутися до суду із заявою про залучення до участі у справі співпозивача має право виключно сама особа, яка вважає себе співпозивачем. Ні суд за власною ініціативою, ні учасники цивільного процесу не можуть ініціювати залучення будь-якої особи як співпозивача, оскільки звернення до суду з позовом і пред'явлення позовних вимог до відповідача є правом особи, яким вона розпоряджається на власний розсуд. Застосовуючи аналогію закону, зокрема положення, що стосуються залучення до участі у справі співвідповідача і третіх осіб, можемо констатувати, що особа має право звернутися до суду із заявою про залучення її як співпозивача до закінчення підготовчого провадження, а в разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання. Про залучення співпозивача постановляється ухвала, яка не підлягає оскарженню окремо від рішення суду. За клопотанням залученого співпозивача розгляд справи починається спочатку.

Список використаних джерел:

1. Губська А. В. Груповий позов: теоретико-правові підходи до визначення поняття. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 68-72.
2. Сенік С. Особливості участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, в цивільному процесі. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2015. Вип. 61. С. 308-314.
3. Татулич І. Ю. Правова природа інституту групового позову в цивільному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. С. 236-247.
4. Трач Ю. Ю. Передумови формування інституту групового позову в цивільному процесі України. *Судова апеляція*. 2009. № 1 (14). С. 98-103.

Буснюк В. В.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Моїсеєнко Д. М.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЕЛЕКТРОННИЙ СУД ЯК ОДИН З СПОСОБІВ ЕФЕКТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

З початком воєнних дій на території України доволі актуального питання набула потреба в функціонуванні електронного судочинства, що може забезпечити судовий розгляд в онлайн режимі. Події COVID-19 дали поштовх до реформування судової системи, у зв'язку з чим було впроваджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [1]. Останні події в країні, пов'язані з впровадженням воєнного стану, лише прискорили процес розвитку електронного судочинства.

На відміну від поняття «інформаційне забезпечення діяльності судів», «електронне правосуддя» передбачає підвищення ефективності та якості судочинства з погляду принципів відкритості та доступності. Мета електронного судочинства розглядається як перенесення паперового цивільного провадження в електронну форму. Впровадження вчинення низки процесуальних дій в електронній формі, тобто, створення умов за яких користувач ЄСІТС буде мати віддалений доступ до інформації, аудіо- та відеозапису судових засідань, можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції та ін. Зміст електронного правосуддя становить низку елементів, що являють собою конкретні інформаційні та комунікаційні технології, що застосовуються при розгляді та вирішенні справ. Як бачимо, електронна форма звернення спрощує доступ у судовий процес сучасним користувачам цифрового обладнання – тим, хто вільно орієнтується в комп'ютерних технологіях та має міцні навички роботи в мережах.

Незважаючи на позитивні сторони, електронне правосуддя з використанням відеоконференції все ж таки має і «слабкі» місця, ситуація посилилась з початком воєнних дій, через що на багатьох територіях де ведуться бойові дії відсутня можливість проведення як онлайн, так і офлайн судового розгляду. Зокрема, можна зазначити, що «у цей час не у всіх

регіонах України належним чином працює електронний зв'язок, а велика кількість судів не під'єднана до «Електронного суду» [2, с. 368]. Так, у ході дослідження практики можна було спостерігати такі ситуації, що суддям доводилося переривати судові засідання для того, щоб відновити відеоконференцію. На усунення таких проблем судді витрачають достатню кількість свого часу та інших учасників процесу, які чекають на судовий процес у того ж судді. Це призводить до черг, а громадянам доводиться годинами чекати на судовий розгляд у будинках судів.

В умовах воєнного стану процес обміну електронними документами також може мати мінуси, що виражаються у проблемах достовірності електронного документа, що має цінність як для самої особи, яка подає такі документи, так і для суду, з метою винесення законного рішення. Крім того, невтішною є статистика звернень через систему «Електронний суд», наприклад, до місцевого суду м. Києва за січень 2022 року було подано лише 3 % позовних заяв, інший відсоток подається на пряму до канцелярії, чи через пошту [3].

Воєнний стан в Україні поклав на судову систему додаткові завдання, що в першу чергу посилюють їх відповідальність на всіх етапах цивільного судочинства, однак, до будь-якого порушення органи державної влади повинні враховувати небезпечний характер умов в яких функціонують на сьогодні суди.

Таким чином, використання системи електронного правосуддя в умовах воєнного часу, включаючи і відеоконференцзв'язок, сприятливо впливає на сучасну судову систему, роблячи її більш досконалою і доступною для всіх громадян, забезпечуючи тим самим впевненість в українській системі правосуддя. Однак, подолання зазначених проблем буде встановлювати більш налагоджену систему «Електронного суду», що дозволить громадян України реалізовувати своє право на справедливий суд з будь-якого куточка країни.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
2. Моїсеєнко Д. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. №. 71. С. 366-369.
3. Чому в Україні «Електронний суд» ніяк не стане реальністю пояснили судді. *Газета «Закон і Бізнес». Законодавство, влада, права людини.* URL: <https://zib.com.ua/ua/151108.html>.

Бондаренко А. І.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поліщук М. Г.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОПОРОДЖУЮЧИХ ОДНОСТОРОННІХ ПРАВОЧИНІВ З НЕМАТЕРІАЛЬНИМИ БЛАГАМИ

Немає одностайної думки щодо односторонніх правочинів з нематеріальними речами, які створюють права. Так, зокрема, під нематеріальними активами ми вважаємо об'єкти, зазначені у главі 15 Цивільного кодексу України, а саме до групи нематеріальних активів належать результати інтелектуальної та творчої діяльності, інформація, особисте нерухоме майно. Специфіка особистих немайнових відносин опосередковується механізмом їх правового регулювання, як «автоматичного» та єдиного для всіх категорій їх учасників. На думку науковців [1, с. 259] народження людини і закон є справжніми юридичними фактами, а відтак активізацією регулятивного впливу механізму правового регулювання особистих немайнових відносин. Інші дослідники вважають таке визначення низки підстав виникнення особистих немайнових правовідносин досить абстрактним [2, с. 130] та неповні [3, с. 67]. З цієї нагоди С. Сліпченко [3, с. 67], зазначає, що якщо право виникає не за народженням або не на підставі закону, то чи можна за наявності необхідних ознак визнати його особистим немайновим. По-друге, якщо регулювання особистих немайнових відносин через механізм їх правового регулювання є справді єдиним для всіх категорій учасників, то необхідно перевірити, чи є народження (створення) суб'єкта і право основними справжньоправовими факти і для юридичних осіб.

По-третє, якщо народження та закон є основною підставою виникнення особистих немайнових правовідносин, то виникає необхідність визначення інших, неосновних підстав, на наявність яких іноді вказується в юридичній літературі [1-2]. Тому стверджується, що до кола правотворчих юридичних фактів входять також інші юридичні факти [1, с. 375-376], а саме коло повністю охоплюється загальними положеннями про виникнення цивільних прав та обов'язків, які викладені у ст. 11 ЦК України [2, с. 130-131]. Тому односторонні дії та акти загалом можуть мати правоутворюючий характер не лише щодо таких нематеріальних благ, як результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а й деяких особистих немайнових благ.

Підставою для виникнення нових правовідносин є односторонні правові акти. Односторонні акти, що створюють права, – це, наприклад, складання заповіту, прикладом одностороннього правочину, що породжує зобов'язання, можна назвати оголошення конкурсу на написання п'єси. Якщо вистава відповідатиме всім умовам конкурсу, то той, хто її оголосив, повинен виконати передбачені умовами конкурсу зобов'язання (поставити п'єсу для вистави, виплатити премію) [4, с. 40]. Таким чином К. Шкрібляк серед класичних прикладів односторонніх правочинів ЦК містить чимало положень щодо інших дій учасників правовідносин, які можна вважати односторонніми правочинами, як підставою виникнення правовідносин: ч. 2 ст. 28 ГЗ – набуття права на псевдонім; Частиною 2 ст. 31 ГЗ – набуття немайнових прав інтелектуальної власності; ст. 309 ЦК – заняття літературною, художньою, науковою і технічною діяльністю та створення результатів творчої, інтелектуальної та іншої діяльності, набуття права інтелектуальної власності на них. Хоча живопис художника [5, с. 267] можна розглядати в контексті твору, проте їх створення – це твір, особливо односторонній. Інакше довелося б обґрунтовувати включення до ч. 2 ст. 11 ЦК виступає підставою виникнення цивільних прав та обов'язків [4, с. 40].

За словами В. Серебровського, заповіт – це розпорядження громадянина на випадок смерті щодо його майна, складене у встановленій законом формі, також автор виходив з того, що заповіт може містити деякі розпорядження немайнового характеру (наприклад, в зв'язок з місцем поховання). Б. Антимонов і К. Грейвс дійшов висновку, що заповіт – це особисте розпорядження громадянина на випадок його смерті передати майно та особисті майнові права названим ним спадкоємцям, зроблене в межах, дозволених законом. та у встановленій законом формі [5, с. 139].

Тобто, незважаючи на те, що причиною припинення особистих майнових прав зазвичай вважається смерть фізичної особи, аналіз цивільного законодавства України, юридичної літератури показує, що вона пов'язана з виникненням деяких особистих майнових прав. -відносини власності. Зокрема, смерть фізичної особи є юридичним фактом-подією для посттанативних особистих майнових прав (від лат. «post» – після і «thanatos» – смерть), тобто суб'єктивних цивільних прав, що виникають, або продовжують існувати після смерті фізичної особи [2, с. 525-534].

Як сказав Р. Стефанчук зазначає, що за своїм цільовим спрямуванням (метою) частина із зазначених прав спрямована виключно на захист порушених прав померлої фізичної особи (право на спростування, право на відповідь тощо), решта – на подальшу реалізацію зазначених прав, а також їх захист [2, с. 525-534]. Ми повністю підтримуємо думку С. Сліпченко, який зазначає, що при порушенні особистих немайнових прав виникає обов'язок і відповідна вимога законодавства про відшкодування моральної шкоди (у разі її виникнення), поновлення порушених особистих немайнових прав. Права власності, спростування недостовірної інформації (у разі її поширення),

припинення протиправної поведінки тощо. А якщо виходити з двоскладової структури суб'єктивного права, то право на захист і відповідні йому обов'язки, що складають зміст охоронних правовідносин, виникають з моменту вчинення кримінального правопорушення учасниками особистого неправомірного правопорушення. Відносини власності. Більше того, саме поняття «порушення» походить від словосполучення «порушення прав», що означає, що якщо в непорушній державі немає прав, то й порушувати нічого, що свідчить про неможливість кримінального правопорушення. як от. Навпаки, якщо якісь дії визнаються проступком, то це свідчить про те, що спочатку існували правовідносини в непорушному стані, тобто про існування регулятивних особистих немайнових правовідносин. Потім відбулося втручання у становлення та нормальний розвиток регулятивних особистих немайнових правовідносин. У результаті створювалися охоронні особисті безробітні правовідносини [3, с. 427].

Отже, це хибне твердження, що народження людини і закон є однорідним або навіть основним юридичним фактом. По-перше, особисті майнові права виникають на підставі, встановленій законом, але не законом. По-друге, народження людини є не лише єдиним, а то й основним правовим юридичним фактом, серед них є односторонній правочин.

Список використаних джерел:

1. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 438 с.
2. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. Київ: КНТ, 2008. 626 с.
3. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів: монографія. Харків: Діса плюс, 2013. 552 с.
4. Шкрібляк К. П. Односторонні правочини у нотаріальній та судовій практиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. 198 с.
5. Дзера О. В., Боброва Д. В., Довгерт А. С., Кузнєцова Н. С. Цивільне право України: підручник: у 2 кн (2-ге вид., допов. і перероб.). Київ: Юрінком Інтер, 2004. Кн. 1. 736 с.

Варнавська І. В.,
доцент кафедри професійної освіти
Херсонського державного
аграрно-економічного університету,
кандидат педагогічних наук, доцент

ДИНАМІКА ПЕРЕБІГУ ПРОФЕСІЙНОГО ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

У сучасній Україні, де у зв'язку з інтенсивними процесами суспільного розвитку відбуваються глобальні зміни в соціально-економічній сфері, змінюється і багато в чому знецінюється старий спосіб життя, відбувається глибока деформація соціального статусу низки професійних напрямів. З одного боку, науково-технічний прогрес розвиває суспільство, розкриває перспективи особистісного і професійного розвитку фахівця. З іншого боку, неусвідомлене сприйняття змін, що відбуваються, призводить до розбіжності зовнішніх і внутрішніх факторів, що може викликати деформацію соціального статусу і, як наслідок, розвиток синдрому професійного вигорання. Це, своєю чергою, призводить до професійним психологічним деформаціям фахівців, зокрема до синдрому їх професійного вигорання (СПВ).

Можна виділити два основні підходи до визначення вигорання та його симптоматики: результативний і процесуальний. Представники першого підходу розглядають вигорання як стан, що включає в себе конкретні елементи. Незважаючи на деяку спільність розуміння вигорання у межах результативного підходу, його прихильники відрізняються у своїх поглядах щодо сутності феномена і структурних елементів, що його складають. Найбільш традиційним і загальноприйнятим є розуміння вигорання. Відповідно до цього визначення під психічним вигоранням розуміється стан фізичного, емоційного і розумового виснаження, що у професіях соціальної сфери.

Нижче на рисунку наведено динаміку перебігу емоційного вигорання. Тут пропонується шість стадій СПВ. Різні підходи виділяють «медовий місяць» або попереджувальну фазу. Це надмірна активність, ініціативність, «горіння» на роботі, відмова від потреб, обмеження соціальних контактів (подружки, сім'я) і що призводить до такого горіння в результаті – виснаження, почуття втоми, безсоння. Це перша стадія симптомів вигорання.

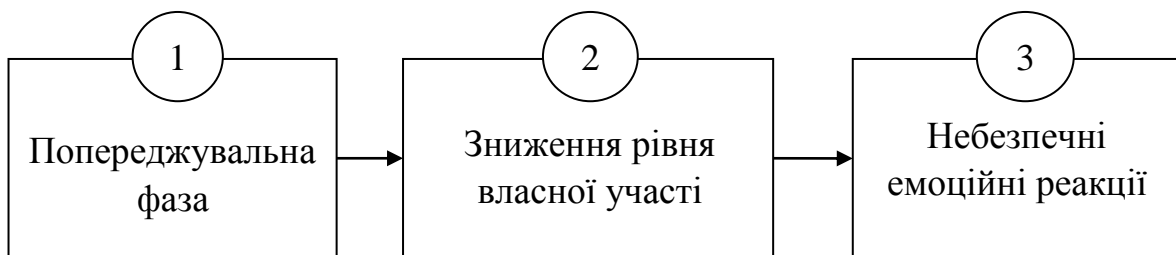


Рис. 1. Динаміка розвитку синдрому емоційного вигорання фахівців

Друге – зниження рівня власної участі. Відбувається зниження рівня своєї участі по відношенню до своїх співробітників, колег, зниження власного самоконтролю, перехід до зовнішнього контролю, частий припис провини за якісь свої невдачі об'єктивними обставинами, або іншими людьми. У нас з'являється стереотипний початок робочого дня, а також його закінчення, у нас не має бажання вигадувати нічого нового, дуже часто зниження власної участі виявляється у відсутності емпатії, коли ми абсолютно спокійно говоримо «ну, вибачте, у всіх проблеми, ви повинні...» і не намагаємося зрозуміти людини. Це стосується власної професійної діяльності, коли не має бажання йти на роботу, немає бажання виконувати свої обов'язки, коли наші власні потреби стають важливішими, ніж наша професійна діяльність.

На третій стадії – це небезпечні емоційні реакції, прояв депресивних станів, зниження самооцінки, страхи, тривожність, апатії, це почуття провини, бо розуміємо, що маємо, а сил немає. Це можуть бути агресивні реакції, тому що певна захисна установка від інших, відсутність толерантності та зниження нашої здатності до компромісу, зростання авторитарності, підозрливості, дратівливості, конфліктності.

Четверта фаза – це фаза деструктивної поведінки. Деструкції – це порушення, це не те, що було раніше. Вона виявляється у сфері інтелекту. Помічаємо зниження нашої уваги, відсутність здатності розуміти якісь складні речі, відсутність здатності до виконання якогось складного завдання, замість того, щоб зібратися та обміркувати, нам цього не хочеться, ми постійно відкладаємо, виправдовуючи себе чимось, це зниження уяви. Деструктивна поведінка проявляється у нашій мотивації, відповідно знижується ініціатива, нам простіше виконувати завдання з інструкції замість того, щоб придумати самим чи по-своєму. Воно також виявляється в емоційно-соціальній сфері, звужуємо наші неформальні контакти, обмежуємо спілкування з друзями, нам не хочеться брати участь у вирішенні їх проблем, уникаємо тих, які пов'язані з нашою роботою, часто замикаємось у собі, у своїх переживаннях.

П'ята фаза – психосоматичні реакції, знижується імунітет від постійної напруги, ми не вміємо розслабитися, постійно думаємо про роботу, це безсоння, підвищення артеріального тиску, розлад травлення, головний біль, біль у хребті, залежність від психостимулюючих речовин.

А закінчитись це може шостою стадією – розчаруванням. Розчаруванням у професії, коли говоримо «а що я можу зробити, що могла – я зробила», це почуття безпорадності, почуття безглуздості життя і з віком ми втрачаємо наші цінності, виникає певний стан розпачу, депресивні прояви.

Усі ці стадії не виникають відразу, тому фахівцеві потрібно прислухатися до свого організму, вміти подивитися на себе з боку, як нас оцінюють друзі, колеги, щоб вчасно сказати собі «стоп». Ми часто або запізнюємося, або сильно затримуємося на роботі. Ми беремо роботу додому,

але вдома її не робимо. Це відчуття марності, невіра в те, що може щось змінитись на краще, зниження ентузіазму, байдужість, «зациклення» на дрібницях і при цьому невиконання чогось дуже важливого, кажемо «ми забули, не звернули уваги», сама підсвідомість допомагає нашому організму уникнути цього стресу, а насправді виходять нові стресові ситуації. Підвищена дратівливість поза роботою (у черзі у магазині, у транспорті, у різних організаціях тощо).

Список використаних джерел:

1. Варнавська І., Черемісін О. Структурна характеристика культурної компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. Вип. 1 (48), 2021. С.64-69.
2. Подоляк Н. Професійно значущі якості психолога в контексті проблеми емоційного вигорання. *Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія «Психологія»*. Вип. 45, 2019. С. 89-99.

Варуник Б. М.,
магістрант кафедри обліку і аудиту
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ NFT (NON –FUNGIBLE TOKENS)

Як відомо, блокчейн та криптовалюти існують вже не перший рік, але саме NFT з'явилися лише кілька років тому. Багато в чому вони зобов'язані своєю популяризацією гри Crypto Kitties. Вони представляють собою цифрові зображення котів з унікальними ідентифікаторами в блокчейні Ethereum. Кожен кошенья унікальний і має ціну в ефірі. Вони розмножуються між собою та виробляють нове потомство, яке має інші ознаки та оцінки порівняно зі своїми батьками. Протягом кількох коротких тижнів після запуску криптокотики зібрали фанатську базу, яка витратила 20 мільйонів доларів на покупку, годування та виховання ефіру. Деякі ентузіасти навіть витратили на це понад 100 000 доларів [1].

Але найбільший вплив на популярність цих токенів зіграли гучні імена, які активно підігривають інтерес до теми. Щодня можна прочитати новини про те, як чергова знаменитість щось продавала у NFT за величезну суму грошей. Одна річ, коли про NFT говорять у вузьких криптографічних колах, і зовсім інша, коли в гру вступають такі інформаційні гіганти, як Ілон Маск, Джек Дорсі, Марк Цукерберг та інші [2]. Розберемося, що саме включає в себе NFT. NF означає «non-fungible» або «незамінний». Слово Fungible в англійській мові використовується як специфічний економічний термін, що позначає товари, які абсолютно не відрізняються один від одного, отже, вони або їх деталі можуть бути безболісно замінені.

Наприклад, коли ми хочемо купити пльншет, ми знаходимо його на сайті онлайн-магазину або на реальній полиці та оформляємо замовлення. Ми можемо вибрати бренд, колір, конкретну модель, але в результаті нам все одно, яку саме коробочку з ним із сотні таких же візьмуть на складі, щоб віддати її на касі. Новий планшет із магазину абсолютно взаємозамінний.

Проте вже після року активного використання той самий планшет змінить свій статус. Тепер із ним пов'язані наші особисті спогади, тут зберігаються наші фото та відео, до нього прив'язані наші контакти, банківські реквізити, ділові листування. Ми можемо нанести на нього малюнок під свій смак, замінити окремі деталі та додати нові. І він стане унікальним, тільки нашим та нічиєю іншим. Він стане Non-fungible.

З феномена незамінності впливає і поняття унікальності того чи іншого товару. А якщо товар не має аналогів – він коштує набагато дорожче. Тому оригінальні меми та рукотворні хайлайти з баскетбольних матчів коштують так дорого – покупець сам визначає ступінь їхньої значущості та платить за нього відповідно до власних уявлень про художню цінність. Що до останньої букви в аббревіатурі – Т (token), то тут, щоб зрозуміти, що це таке, слід чітко усвідомлювати, як працює технологія блокчейна. У більшості операцій процес верифікації купівлі-продажу та грошових переказів централізований. Службовці та алгоритми звіряються з дан ими нашого рахунку та приймають рішення про те, чи дозволяє наш поточний баланс здійснити ту чи іншу транзакцію. Рішення про транзакцію приймає юридична особа – банк, який вже від нашої особи безпосередньо здійснює правочин. Блокчейн-технологія виключає банківські структури з цього ланцюжка – навантаження за підрахунками грошових переказів передається на сотні тисяч обчислювальних систем, розкиданих по всьому світу, але включених до єдиної мережі.

Кожен із цих комп'ютерів реєструє угоди та публікує дані про транзакції у відкритий доступ. Абсолютно кожна людина може увійти до мережі та, знаючи дані покупця, простежити всю історію її угод з моменту реєстрації в мережі [3]. NFT дійсно може бути чим завгодно (наприклад, малюнки, музика), але в даний час більша частина ажіотажу пов'язана з використанням технології для продажу цифрового мистецтва. Однією з очевидних переваг покупки творів мистецтва є те, що завдяки ним можливо фінансово підтримувати художників, які подобаються покупцю. Купівля NFT також зазвичай дає деякі основні права на використання, наприклад, можливість публікувати зображення в Інтернеті або встановлювати його як зображення профілю покупця. Плюс, звичайно, є право хвалитися тим, що покупець володіє мистецтвом, із записом у блокчейні для його резервного копіювання [4].

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити, що ці незвичайні крихітні токени містять унікальну інформацію, яка робить їх набагато ціннішими, ніж їхні звичайні аналоги, і вони використовуються для торгівлі всім, від спортивних відео, мемов та музики до творів мистецтва, предметів колекціонування. Вважаю, що NFT можна віднести до нового способу купівлі, продажу та інвестування у цифрові активи.

Список використаних джерел:

1. Non-Fungible Token (NFT) Definition. URL: <https://www.investopedia.com/non-fungible-tokens-nft-5115211>.
2. NFT простими словами: що це і як на ньому заробляти. URL: <https://sovcombank.ru/blog/glossarii/nft-prostimi-slovami-chto-eto-i-kak-na-nem-zarabotat>.
3. Що таке NFT: руйнуємо міфи та на главные вопросы. URL: <https://dtf.ru/life/1001912-chto-takoe-nft-razrushaem-mify-i-otvechaem-na-glavnye-voprosy>.
4. NFTs, explained. URL: <https://www.theverge.com/22310188/nft-explainer-what-is-blockchain-crypto-art-faq>.
5. Top 10+ Adult NFT Marketplace & Adult NFT To Watch in 2022. URL: <https://makeanapplike.com/top-adult-nft-marketplace-tokens>.

Вахмина Л. А.,

курсант

Навчального-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Логінова М. В.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

ПРОКУРОР У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: КОЛІЗІЇ ТА ЇХ ЙМОВІРНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Очевидно, що система цивільного судочинства за останні роки зазнала якісні та кількісні зміни, що призвели до реформування положень про діяльність прокуратури. Внаслідок цього змінився і статус прокурора у цивільному процесі.

П. 3 ч. 1 ст. 1311 Конституції України прописує, що прокуратура представляє інтереси держави у суді у виняткових випадках та у законодавчо встановленому порядку [1]. Натомість ЗУ «Про прокуратуру» в п. 2 ч. 1 ст. 2 та ст. 23 підкреслює на можливості прокурорського захисту інтересів громадян у суді [2]. Вказане призводить до законодавчої колізії, яка має вирішуватися на користь норм Конституції України. Однак саме існування колізійних норм породжує ряд недоліків у законодавстві та правозастосуванні, суперечливість висновків окремих дослідників.

З однієї сторони, можна звернути увагу на пп. 9 п. 161 Перехідних положень Конституції, що може прямо обґрунтовувати наявність у Законі «Про прокуратуру» зазначеної норми про захист прав громадян. Проте, з іншої сторони, вказане положення не передбачає того, що норми статей 2, 23 ЗУ «Про прокуратуру» втратять чинність. Крім цього, це перехідне положення при буквальному застосуванні відноситься до положень, термін дії яких уже минув, але вони зберегли свою юридичну силу закону в часі з урахуванням незавершених на той момент судових справ, а отже, дане положення не застосовується до чинного законодавства, зокрема ЗУ «Про прокуратуру», та норм, щодо яких немає застережень про втрату ними чинності через певний проміжок часу [3, с. 58].

Аналізуючи вищезазначену інформацію додамо, що українська законодавча система щодо участі прокурора у цивільному процесі потребує узгодження з положеннями Конституції України. Виникнення та існування колізійних норм викликає суперечності та провокує втрату довіри до правосуддя з боку населення, незахищені верстви позбавляються дієвого захисту з боку органів державної влади, яким у ряді випадків має бути надано право звернення до суду у визначених випадках замість прокурора. В той же час, прокуратура має виконувати лише ті функції, що передбачені Конституцією, маючи на меті дотримання принципу верховенства права та положень, що проголошують правову, демократичну, соціальну державу. Законодавець має послідовно працювати над передачею окремих повноважень прокуратури іншим органам державної влади.

Додамо, що норми ЗУ «Про прокуратуру» та Сімейного кодексу України [4] у своєму змісті передбачають повноваження органів прокуратури щодо представництва та захисту інтересів громадян, що перебуває у прямому протиріччі із встановленими функціями прокуратури, що зазначені у Конституції.

У Конституції прямо прописано, що прокурор здійснює представництво тільки держави в суді. Аналізуючи практику прокурорської діяльності можна стверджувати, що таке представництво являється доцільним та ефективним. При цьому функція представництва інтересів громадян у суді, спираючись на ч. 2 ст. 56 ЦПК, покладена на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Такий поділ повноважень, з нашого погляду, виглядає логічним. Тому вважаємо раціональним розширити повноваження Уповноваженого Президента України з прав дитини щодо можливості представництва дітей, їх захисту у судових процесах, можливості ініціювання перевірок освітніх установ та органів влади стосовно їх діяльності в галузі захисту дітей.

Враховуючи викладене, пропонуємо внести такі зміни до законодавства:

– виключити із ЗУ «Про прокуратуру» норми стосовно представництва прокурором інтересів громадян;

– п. 2 ч. 6 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» відредагувати наступним чином: «вступати керуючись власною ініціативою у справу, провадження у котрій відкрито за позовом іншої особи, перед початком обговорення справи по суті»;

– у СКУ змінити «прокурор» на «Уповноважений Президента України з прав дитини або його представник»;

– початок ч. 4 ст. 56 ЦПК відредагувати наступним чином: «Прокурор має право на звернення до суду виключно в державних інтересах і у своїй позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує...»;

– абз. 2 ч. 5 ст. 56 ЦПК відредагувати наступним чином: «При відкритті провадження за позовною заявою, поданою прокурором в державних інтересах в особі органу, що уповноважений на здійснення функцій держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуде статус позивача. При відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень з питання звернення до суду прокурор має зазначити це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуде статус офіційного представника держави».

Пам'ятаючи, що українське законодавство має колізії та прогалини, вбачається розумним їх подальше акцентування, маючи на меті привернути увагу законодавця для подальшого їх виправлення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України 254к/96-ВР. Ухвалено 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про прокуратуру. Закон України 1697-VII. Ухвалено 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
3. Безкровний Є. А. «Особливості захисту прав особи органами прокуратури України». *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід*: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 58-61.
4. Сімейний кодекс України. Закон України 2947-III. Ухвалено 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Вербицька К. В.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поліщук М. Г.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ – ОСНОВНИЙ ВИД ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

За багато часів еволюції суспільства залишалось актуальним питання статусу особи в суспільстві, визначення її прав. Боротьба за це, в багатьох історичних спогадах призводила до масових революцій та суспільній боротьбі за загальнолюдські гарантії захисту. На сьогоднішній час, життя кожної людини в демократичному суспільстві є захищеним, а у разі порушення як природних так і позитивних прав особа може звернутися за захистом до відповідних органів.

Позовне провадження здійснює захист цивільних прав та інтересів за допомогою реалізації розгляду судом, який має відокремлені ознаки, на нашу думку, серед них основних: 1) основним засобом, що використовується для захисту цивільного права, є позов. Переважна більшість цивільних справ у порядку судового провадження, з урахуванням позовних заяв; 2) предмет позовного провадження – це порушення інтересів особи, як майнових так і немайнових; 3) основний механізм захисту цивільних прав це здійснення розгляду судом справи в загальному порядку, з визначенням всіх ключових нюансів; 4) позовна форма реалізації пред'явлення умов про необхідний захист права і свободи, у разі, є цивільної процесуальною. Основним завданням суду в сфері цивільного судочинства є вирішення спору. Механізм дії суду тут спрямований на можливість швидкого та мирного вирішення тієї чи іншої цивільної справи.

З норм цивільного процесуального права випливає, що в порядку позовного провадження розглядаються і вирішуються справи щодо спорів про право, що виникають з різних видів матеріальних правовідносин.

Сторони – це основні учасники цивільного судочинства, які мають протилежні інтереси, тобто між ними виникає суперечка про право, яке вирішується судом з наданням найбільшої кількості правових гарантій. До сторін також можна віднести учасників окремого провадження, де сутність виробляється та зводиться не до спору про право, а до встановлення юридичного факту чи правового стану, які інакше як у судовому порядку не можуть бути підтверджені.

ЦПК визначає рівність процесуальних прав обох представників сторін. Слід зазначити, що юридична зацікавленість виступає основним критерієм виділення осіб у справі, в окрему категорію учасників позовного провадження.

Позов на сьогодні є первинним способом захисту в сфері цивільного судочинства, та має свою чітко визначену ціль, що обумовлена предметом заявлених вимог. Сторони як елемент позову розкривають його зміст з позиції того, хто і в чийх інтересах шукає захисту, і того, хто відповідає за позовом. Елемент сторона позову розкриває його зміст з позиції того, хто і в чийх інтересах шукає захисту, і того, хто відповідає за позовом. Щоб задовольнити вимоги особи щодо інтересу чи захист прав, суд має встановити правомірність вимог у змісті позову. Законодавством передбачені випадки, коли застосовуються спеціальні заходи щодо забезпечення позовних вимог.

Цивільно процесуальний кодекс передбачає декілька різних форм позовного провадження. З метою процесуальної економії часу позовне провадження має два види – загальне та спрощене. Суть спрощеного провадження полягає в тому, що цивільні суперечки з невеликою ціною позову (так звані малі позови) розглядаються у змагальному процесі з повідомленням обох сторін спору, але при цьому значно скорочуються тимчасові та фінансові витрати сторін та суду. Переходячи до розгляду стадій загального позовного провадження, варто зазначити, що вони мають деякі специфічні ознаки. Першою стадією позовного провадження є його відкриття. З змісту ст. 187 ЦПК виходить, що суд відкриває позовне провадження за відсутності порушень вимог щодо змісту позовної заяви, та інших підстав.

На стадії підготовчого провадження відповідачу надано право надсилати зустрічний позов до позивача. У кожній справі суд вирішує питання про прийняття зустрічного позову, виходить із фактичних обставин справи, з урахуванням забезпечення балансу інтересів позивача та відповідача. Підготовче судове провадження – це стадія судового процесу, в якому розглядається предмет спору, позовні вимоги, заперечення на позовні вимоги, склад учасників судового процесу, вирішення відводів, характер спірних правовідносин та інших дій, які будуть слугувати для правильного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Розгляд справи по суті починається доповіддю одного з суддів, після чого головуєчий з'ясовує: чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає відповідач вимоги позивача та чи не бажають сторони закінчити справу мировою угодою або звернутись для вирішення спору до третейського суду. Після загального розгляду справи відбувається останній етап позовного провадження для суду першої інстанції – винесення рішення суду.

Через динамічний характер подій врегулювання багатьох правовідносин набуло значних змін, безпосередньо, також правосуддя. Зміни які відбулися в сфері цивільного судочинства, а саме, зміна територіальної підстудності справ. Розгляд позовної заяви може відбуватися в режимі відео конференції,

що здійснюється на підставі заяви позивача. Варто мати на увазі, що в період воєнного стану суд може обмежувати прийом громадян та допуск посторонніх осіб. За можливістю, судова справа має бути відкладена, крім тих, що є невідкладними, та знята з розгляду, слід брати до уваги те, що велика кількість людей учасників провадження не завжди мають змогу подати заяву про відкладення справи.

Аналізуючи все вищевикладене, можна зробити підсумок, що загальна процедура проведення позовного провадження залишилась незмінною, але деякі аспекти, в особливості судового розгляду позовних заяв, зазнали змін. Також треба зазначити, що територіальна підсудність деяких судів була змінена, як саме можна дізнатися на офіційному сайті Верховного Суду України.

Список використаних джерел:

1. Чорна С. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №. 8. С. 186-190.
2. Грицаєнко О. Л. До питання ефективності захисту прав особи в адміністративному судочинстві. *Вчені записки*. 2020. С. 22.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 01.08.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV: станом на 15.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
5. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
6. Атаманчук І. В. Право на судовий захист цивільних прав та інтересів у світлі європейських стандартів. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку*. 2020. С. 75-78.
7. Полюк Ю. І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. *Форум права*. 2018. №. 2. С. 98-108.

Вербицька К. В.,
здобувачка вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Карпенко Р. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ОХОРОНИ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЗАПОВІДАЧА

Засади, які регламентують порядок успадкування та умови, закріплені в Цивільному кодексі України. Актуальним є питання щодо охорони прав та інтересів заповідача, реалізація його волі, якщо вона була вказана в заповіті, останнім часом цьому питанню надається незначна увага. Спадкування, як і будь-який інший соціальний феномен, виконує не лише покладені на нього суспільно корисні функції. Можливість визначити долю майна після смерті і передати його в спадщину є однією з найважливіших гарантій стабільності відносин приватної власності. Принципове значення для будь-якого суспільства має конкретне вирішення питання про участь громадян у справедливому розподілі майнових благ і долю таких благ після їх смерті. Спадкове право являє собою сукупність правових норм, які легалізують порядок переходу прав та обов'язків померлої особи (спадкодавця) за правом успадкування до однієї або кількох осіб (спадкоємців). Об'єктивна зацікавленість особи у самостійному здійсненні належних їй цивільних прав законодавчо закріплена у ст. 12 Цивільного кодексу України. Заповідач – це особа, яка відповідно до чинного спадкового законодавства склала розпорядження щодо долі свого майна на випадок смерті. Принцип свободи заповіту дозволяє будь-якому дієздатному громадянину, який віддає звіт у своїх діях і розуміє їх значення у будь-який час реалізувати такий елемент своєї цивільної правоздатності – як право складання заповіту та призначити своїм правонаступником будь-яку фізичну чи юридичну особу, незалежно від наявності чи відсутності родинних чи сімейних зв'язків. Свобода заповіту має певні негативні риси. У спадкодавця можуть бути близькі родичі, члени сім'ї, котрим він був єдиним годувальником і які за його життя мали право на аліментування. Такі особи, при позбавленні їхньої спадщини, залишаються без засобів для існування.

Ще в римському праві заповіту, де найближчі родичі усувалися від наслідування, визнавалися такими, що порушують природні родинні обов'язки, складені зовсім не у здоровому глузді, отже, які не мають сили.

Так у Дігестах Юстиніана (Титул II «Про призначення спадкоємцями та позбавлення спадщини дітей та постумів») Гай зазначав, що головне правило, яке необхідно враховувати при складанні заповіту, щоб не були позбавлені спадщини діти, оскільки якщо син, який перебуває під владою батька, обійдений, заповіт вважається недійсним [1, с. 54]. Аналогічне судження належить і Папініану (Титул III «Про протиправний, скасований і недійсний заповіт»), який зазначав, що про заповіт кажуть, що він зроблений не по праву або він мізерний, якщо буде обійдений син, який перебуває під владою батька [1, с. 56]. Для того, щоб заповіт не міг бути зганьбований, кожному з найближчих родичів має бути залишено *portio debita* – частка, яка становила не менше 1/4 того, що вони могли отримати при успадкуванні за законом [2, с. 226].

У доктрині спадкового права осіб, які мають право на частину спадщини, незалежно від змісту заповіту, прийнято називати обов'язковими спадкоємцями. Право отримання обов'язкової частки спадщини обумовлено наявністю низки обставин. Спадкоємець за законом, що претендує на обов'язкову частину у спадщині, повинен довести: а) наявність передбаченого в законі ступеня спорідненості з померлим або фактом зареєстрованих шлюбних відносин; б) свою непрацездатність на день відкриття спадщини.

Інститут обов'язкової частини спадщини постає як своєрідний компроміс, між такими принципами спадкового права як свобода заповіту та принцип забезпечення найближчих до спадкодавця непрацездатних осіб. Оптимальне співвідношення цих двох початків досягається шляхом: а) наявністю обставин, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки або позбавленням права на неї взагалі; б) встановлення у законі вичерпного переліку осіб, які мають право на обов'язкову частину спадщини; в) визначення розміру цієї частини [3, с. 331].

В окремих країнах СНД за певних обставин суд має право не лише зменшити розмір обов'язкової частини спадщини, а й взагалі відмовити у її отриманні. Ця норма щодо права на обов'язкову частину спадщини частково втратила свій імперативний характер. Але це може мати місце, по-перше, тільки щодо певного майна, яке призначене для проживання (квартира, житловий будинок) або для використання у професійній діяльності (творча майстерня, засоби праці), по-друге, спадкоємець за заповітом при житті спадкодавця повинен був проживати в цій квартирі (житловому будинку) або використовувати ці засоби праці як основне джерело для існування, по-третє, обов'язковий спадкоємець цим майном не користувався.

Практично, аналогічна за духом, хоч і не така кардинальна за змістом, норма міститься і у вітчизняному цивільному законодавстві. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1241 ЦК України суду надано право зменшувати розмір обов'язкової частини з урахуванням відносин між спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають важливе значення. Однак що це за таємничі «інші обставини», наявність яких дозволить суду зменшити розмір

обов'язкової частини спадщини? І яким чином суд встановлюватиме існуючі «відносини між спадкоємцями і спадкодавцем» з урахуванням того, що найцікавіша в цьому особа – спадкодавець, свою волю висловив однозначно у заповіті, а через природні причини – не буде в судовому засіданні? У ст. 15 ЦК України закріплено право будь-якої особи на захист свого цивільного права у разі її порушення, невизнання чи заперечення.

Ефективність реалізації права на судовий захист є одним із основоположних прав людини. Чинне законодавство дозволяє особі звернутися до суду за захистом порушеного права як засобами, які прямо передбачені в законі, так і засобами, які не суперечать чинному законодавству. Відповідно до ст. 1163 ЦК України фізична особа, життю, здоров'ю або майну якої загрожує небезпека, має право вимагати її усунення від того, хто її створює. Чому ж заповідач, припускаючи, що хтось, незважаючи на складений ним заповіт, заперечуватиме його останню волю, позбавлений права захисту свого волевиявлення за життя? Безумовно, звернення до суду не сприяє збереженню таємниці заповіту, але ця таємниця після смерті заповідача у будь-якому разі буде розголошена, оскільки спадкоємці згідно із законом, які мають право на обов'язкову частину спадщини, його оскаржуватимуть у судовому порядку. Правова охорона – за своїм змістом поняття значно ширше, ніж захист, оскільки містить у собі й кошти, спрямовані на запобігання вчиненню потенційного порушення права.

Сучасна ідеологія спадкового права базується на ідеології якісно нової історичної формації, на новому розумінні економічних, культурних та духовних цінностей, співвідношенні обов'язків держави, суспільства та приватної особи як суб'єкта спадкових правовідносин, що обумовлює принципові зміни доктринального ставлення до окремих, традиційних положень спадкового права [4, с. 42].

Надається доцільним обговорити пропозицію щодо можливості доповнення ЦК України спеціальною статтею «Позбавлення права на обов'язкову частку у спадщині». У цій нормі, з урахуванням судової практики, слід передбачити обставини, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки спадщини або позбавлення права на обов'язкову частку, що обмежить, так зване, суддівський розсуд і виключить елемент суб'єктивізму при розгляді справ подібної категорії. У цій статті слід надати заповідачеві право на звернення до суду з вимогою про усунення обов'язкових спадкоємців від спадкування [5, с. 68].

У тому випадку, коли заповідач перегляне своє ставлення спадкоємцю, усунутого рішенням суду від спадкування обов'язкової частки, він має право реалізувати свою волю шляхом складання нового заповіту, і тоді так званий прощений спадкоємець отримає спадщину вже як спадкоємця за заповітом.

Список використаних джерел:

1. Кофанов Л. Л. Дігести Юстиніана (пер. с лат.). Т. 5, полут. 1. Київ: Статут, 2004. 614 с.
2. Новицький І. Б., Перетерського І. С. Римське приватне право: підручник. Київ: Юрист, 2013. 512 с.
3. Іванов Ю. Ф., Куриліна О. В., Іванова М. В. Цивільне право України: навч. посібник: у 2-х т. (2-ге вид., доп. і перероб.). Т. 2. Київ: Алерта, 2019. 346 с.
4. Шишка Р. Б. Спадкове право в Україні: навч. посібник. Київ: Вид-во Ліра-К, 2016. 216 с.
5. Мілевська А. О., Лаговська Н. В. Спадкове право: практикум. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2021. 160 с.

Воронова О. В.,

завідувач кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ «ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ»

Право на виховання є ключовим, базовим у загальній системі батьківських прав та обов'язків. О. Пергамент свого часу підкреслювала, що «батьківські права – це покладені державою обов'язки по вихованню дітей. Тому ці права надаються лише на умовах їх належного виконання, і можуть здійснюватися тільки в інтересах дітей» [1, с. 6].

Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 р [3] набула чинності в Україні 01.04.2007 р. Предметом цієї Конвенції є забезпечення найвищих інтересів дітей, підтримка їхніх прав, надання дітям також процесуальних прав, а також сприяння здійсненню ними цих прав шляхом забезпечення становища, при якому діти особисто або через інших осіб, або через органи поінформовані та допущені до участі в розгляді судовим органом справ, що їх стосуються .

Згідно з ч. 3 ст. 51 Конституції України, сім'я, дитинство, материнство й батьківство охороняються державою. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України (згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України). Також регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини (ч. 7, ч. 8 ст. 7 Сімейного кодексу України). Згідно із ч. 2 та ч. 4 ст. 155 СК України [5] батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, установленної законом.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами родини, посадовими особами з

питань, що стосуються її особисто чи сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав чи їхнього поновлення, а також спору щодо управління її майном. Суд має право постановити рішення навіть у супереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

Законом України від 26.01.2016 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» було внесено зміни до Закону України «Про охорону дитинства» [3], зокрема введені поняття та визначення: «забезпечення найкращих інтересів дитини» з урахуванням загальноприйнятих міжнародних норм. За визначенням, наведеним у статті 1 Закону України «Про охорону дитинства», «забезпечення найкращих інтересів дитини» передбачає дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності, та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня розвитку, що може її висловити.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного й соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України. Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення й несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом із батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько й мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини [1, с. 6].

Не підлягає сумніву той факт, що дитина певного віку і певного розвитку, тобто за природними показниками, не розуміє значення свого інтересу, своїх потреб, але це зовсім не означає, що інтересами таких дітей можна знехтувати. Як зазначає з цього приводу В. Рясенцев, визнання існування інтересів дитини зовсім не передбачає обов'язковості усвідомлення їх самою дитиною [6, с. 153]. Інтерес дитини, яка є суб'єктом правовідносин, формується батьками. Саме вони повинні виявити інтерес дитини, забезпечити свою поведінку з урахуванням його характеру і змісту. Такий стан речей впливає з того, що дитина іноді не в змозі оцінити тих благ, які встановлені і гарантовані їй державою. Встановлення законом вимоги про здійснення батьківських прав та обов'язків в інтересах дитини, не залишає ніяких винятків, при яких інше здійснення могло би бути виправданим. У той же час, у розпорядженні батьків залишається право вибору способів здійснення права з таким розрахунком, щоб не порушаючи інтереси дитини, врахувати належним чином і свої батьківські інтереси.

Таким чином, інтереси дітей – є критерієм, яким повинні керувати батьки, тим більше, що на цьому наполягає закон. Зважаючи на особистий, індивідуальний характер виховного процесу, держава дотримується певної делікатності в їх регулюванні, щоб не порушувати нормального балансу таких відносин, але втручається у процес виховання в усіх випадках, коли способи та методи виховання, обрані батьками чи іншими особами, які за методи виховання, обрані батьками чи іншими особами, які за законом здійснюють нагляд за дітьми, суперечать інтересам дитини, а значить, суперечать і інтересам держави.

Список використаних джерел:

1. Гаро Г. О. Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні. Харків: Фактор, 2020. 96 с.
2. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 41. Ст. 354.
3. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-III від 26.04.2001 р. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_ditinstva/download.htm.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Волик М. М.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Логінова М. В.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

капітан поліції

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Докази як і сама процедура доказування відіграє у цивільному процесі центральну, керівну роль. Її законодавче визначення в межах цивільного процесу як науки наведено у п'ятій главі Цивільного процесуального кодексу України. Проте, через наявність прогалин, колізій та інших недопрацювань у сучасному цивільному законодавстві не рідко постає необхідність звернення до суду з метою визначення істотності того чи іншого документу, договору або дій тієї чи іншої особи. Для подальшого виокремлення та розгляду

окремих аспектів сучасних проблем при роботі з електронними доказами – відносно новим поняття у цивільному законодавстві нам перш за все необхідно розглянути власне сам термін «Доказ» та визначити його дефініцію, опираючись на ЦПК. Відтак, керуючись положеннями, визначеними у частині першій статті сімдесят шостій ЦПК, законодавець під терміном «Доказ» має на увазі дані (інформацію, відомості, показники, необхідні для ознайомлення когось або задля характеризування особи чи то певного явища або ж для прийняття висновків, рішень, підстав, причин), на підставі яких судовою гілкою влади встановлюється наявність або відсутність обставин чи фактів, які обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Частина друга зазначеної статті класифікує пояснює яким чином може бути добута інформація (дані), відтак встановлюються вони за трьома основними категоріями, до яких правник включив показання свідків; висновки експертів та письмові, електронні або речові докази. Предметом нашого дослідження є всебічний аналіз сучасних проблем з оглядом досвіду судової практики минулих років останньої категорії, а саме – електронні докази [1].

Отже, 19.01.2022 року Верховний Суд у справі № 202/2965/21 виніс постанову, в якій містилась інформація наступного характеру: роздруківка електронного листування не може вважатись електронним документом (копією електронного документа) в розумінні положень частини першої статті п'ятої ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг». Інакше кажучи – роздруківка такого листа не вважається доказом, оскільки не має електронного підпису, який є обов'язковим реквізитом електронного документа. Суддя Верховного суду пояснив це ризиком пов'язаним із неможливістю ідентифікувати відправника повідомлення і зміст такого документа не захищений від внесення правок або викривлення його змісту. Дійсно, сучасні засоби дозволяють вчиняти вплив на малозахищені або чутливі до зламу данні. Таким чином, описану у постанові процедуру дійсно можливо вчинити. Проте, поглянувши на дане питання зі сторони жертви шахрайських дій, які було вчинено саме таким шляхом і яка не має інших доказів окрім к збережене листування – постає питання про доцільність такого рішення [2].

Іншою постановою Верховного Суду, яка заслуговує уваги є постанова від 13.07.2020 року за справою № 753/10840/19, у якій йдеться, що роздруківки скріншотів листування у Viber є належним доказом. До того ж – видача обмежувального припису є обов'язковою у разі доказово обґрунтованого постійного використання у безпосередньому спілкуванні або листуванні з колишнім дружиною або чоловіком та дітьми погроз, у тому числі фізичною розправою, вживанням щодо них ненормативної лексики, образ та приниження, які кваліфікуються як домашнє насильство у формі психологічного насильства. Таке рішення є логічним, проте воно докорінно суперечить вищерозглянутій постанові, що може викликати певні складнощі при зверненні до таких рішень під час судового розгляду [3].

26.12.2018 року суддя Верховного Суду у своїй поставі за справою № 761/13156/16 дійшов до висновку, що скріншоти мають досліджувати відповідні експерти. Таке рішення є більш розважливим, аніж рішення винесене постановою у справі № 202/2965/21 від 2022 року, яке вже було досліджено нами на початку. Керуючись рішенням про дійсність такого доказу, завіреного експертом судом може бути прийнято кардинально інше рішення, аніж без залучення таких доказів [4].

Пов'язує тематику використання скріншотів як електронних доказів – постанова Верховного Суду від 17 березня 2020 року за справою № 923/566/19, у якій йдеться, що господарські суди прийняли у якості належних та допустимих доказів скріншоти листування електронною поштою. Для більш глибокого аналізу даного положення радимо ознайомитися із повним текстом постанови, в якій міться приведені аргументи на користь залучення таких доказів [5].

Постанова Верховного Суду від 16 березня 2020 року у справі № 910/1162/19 визначає, що копії договору, видаткової накладної та електронних листів, скріншоти яких наявні в матеріалах справи, підписувалися КЕП уповноваженої на те особи. Інакше кажучи – такі обставини унеможливають ідентифікацію відправника повідомлення, а зміст такого документа не є захищеним від внесення правок, що є досить вагомим аргументом у питанні використання скріншотів як електронних доказів [6].

Повертаючись до більш давніх постанов Верховного Суду ми натикаємось на постанову від 07.11.2019 року за справою № 908/1264/18. Текст постанови містить інформацію, про те, що офіційності електронної адреси однієї зі сторін спору, з якої були відправлені електронні листи, подані як доказ, та особи-відправника цих електронних листів. Проте, зазначені докази не містили КЕП, який дозволив би ідентифікувати відправника, що сукупно дало підстави вважати ці докази неналежними. Таке рішення можна вважати виправданим та достатньо вмотивованим. Суддя, який здійснював розгляд справи поставився до даного питання з особливою прискіпливістю, та в ході розгляду дійшов до висновків, які є логічними – відтак з'явилося рішення Верховного суду щодо використання офіційності електронної адреси сторін спору, яку по сьогоднішній день застосовують судді по всьому світу як підґрунтя для своїх рішень [7].

Найпершою постановою Верховного Суду України про використання електронних доказів залученого із соціальної мережі була саме постанова від 27 листопада 2019 року у справі № 667/266/15-ц, у якій зазначалося, що якщо особа автора контенту у Facebook оспорується, то суди часто приходять до висновків, що, оскільки зареєструватися у цій соціальній мережі може будь-хто та під будь-яким іменем, достовірно з'ясувати належність сторінки у цій мережі конкретній людині неможливо, а тому скріншоти із зображенням змісту таких сторінок є неналежним доказом [8].

Проте на сьогодні існують проблеми, про які всім відомо – недосконалість техніки, яку використовують суди. Саме через дану проблему неможливо було зчитати гігабайти інформації з диску та своєчасно провести їх дослідження; не вдалося можливим роздрукувати тисячі рішень, запитів та інших процесуальних документів, що потребують замість паперовий варіант їх користування; не вдалося за можливим прослухати сотні аудіодоказів, через несправність або відсутність динамівок у залах судових засідань та багато інших проблем, які чомусь не висвітлюються.

Підводячи підсумок нашого дослідження варто зазначити, що з плином часу підхід до розуміння терміну «Доказ» та визначення його дефініції змінювався, так само і вдосконалювався ЦПК. Отримані правки дозволили впровадити таке поняття як електронний доказ, який на сьогодні є надзвичайно важливим та незамінним.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Постанова Верховного Суду від 19.01.2022 р. у справі № 202/2965/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102812416>.
3. Постанова Верховного Суду від 13.07.2020 р. у справі № 753/10840/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050>.
4. Постанова Верховного Суду від 26.12.2018 р. у справі № 761/13156/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78979289>.
5. Постанова Верховного Суду від 17.03.2020 р. у справі № 923/566/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88244923>.
6. Постанова Верховного Суду від 16.03.2020 р. у справі № 910/1162/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88244984>.
7. Постанова Верховного Суду від 07.11.2019 р. у справі № 908/1264/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85470804>.
8. Постанова Верховного Суду від 27.11.2019 р. у справі № 667/266/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417>.

Волошин Б. В.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Одним із найважливіших понять цивільного законодавства будь-якої країни світу є «право власності» – класичний цивільно-правовий інститут, що має багатовікову історію. Власність існувала і існуватиме завжди, вона належить до таких понять, навколо яких постійно точаться суперечки і над якими працюють найкращі уми людства. Спроби зміни відносини власності, що склалися в суспільстві, і затвердити новий лад цих відносин стали причиною більшості соціальних перетворень, скоєних у світі за всю його історію.

Поняття власності та права власності були відомі ще римським юристам. Щоправда, вони не розрізняли ці поняття, і майже завжди, коли у джерелах римського права йдеться про власність, мають на увазі право власності, хоча його визначення римському праві не було. Поділ понять власності та права власності відбувся лише у XVI ст. у зв'язку з бурхливим розвитком товарних відносин у Європі [1].

Нині є загальноприйнята думка, що власність – категорія економічна, існуюча незалежно від волі людей, тоді як право власності – явище ідеологічне, породжене людським розумом. Правове, юридичне ставлення до власності є формою економічного відношення власності. В елементарному, побутовому розумінні право власності – це ставлення індивіда або колективу до речі, що йому належить, як до своєї, а до такої, яка не йому – як до чужої. Однак у юридичному розумінні право власності означає відносини людини до речі, оскільки предметом регулювання права є суспільні відносини, тобто відносини для людей [2].

Власність – це економічне (фактичне) ставлення, яке, на думку Е. Суханова, «по-перше, складається з ставлення особи до майна (матеріального блага, в тому числі до речі) як до свого, привласненого, яке можна безпосередньо використовувати на власний розсуд і у власних інтересах; по-друге включає також відношення між людьми з приводу привласненого майна (матеріальних благ), яке полягає в тому, що особі, яка привласнила

майно, всі інші особи повинні не перешкоджати її самостійному використанню». Водночас у науковій літературі зустрічаються й абсолютно протилежні думки щодо економічної складової власності. Так, К. Скловський вважає, що економічних відносин власності в природі не існує: «Якщо власність в економічному сенсі – як найглибше і найпотаємніше базисне ставлення – і існує, то вона ніколи не є нам ні сама по собі, ні в юридичному вигляді». Ця думка не є традиційною для цивілістичної науки, а вкотре підтверджує, наскільки протилежними і суперечливими можуть бути погляди на той самий предмет у галузі наукових знань.

У юридичному розумінні власність розглядається насамперед як право власності, як право суб'єктивне, тобто правомочність конкретної особи, що визначає панування останнього над річчю. При цьому не слід вважати, «ніби різниця між економічними та юридичними категоріями здатна призвести до того, що в галузі економіки існують одні форми власності, а в галузі права – інші». Розвиток економіки та права здійснюється на наукових засадах, і розбіжності між ними неприпустимі. Суб'єктивне право існує лише у правових відносинах, а правове відношення власності є формою економічного відношення власності [2].

Під правом власності в об'єктивному сенсі розуміють юридичний інститут, тобто сукупність правових норм, значна частина яких, маючи цивільно-правову природу, входить у підгалузь речового права. Однак до інституту права власності включаються не лише цивільно-правові норми, він є комплексним, що об'єднує норми різних галузей права, у тому числі конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального. Цей інститут охоплює сукупність норм, які встановлюють, регулюють та захищають загальні принципи належності матеріальних благ певним особам.

Права на чужі речі, каже А. Філанова, слід класифікувати залежно від того, які з повноважень – володіння, користування та (або) розпорядження – входять до їх складу. Водночас, додає він, необхідно враховувати, що весь обсяг повноважень, тобто володіння, користування та розпорядження (без обмеження повноважень розпорядження), не повинен входити до змісту права власності на щоб уникнути його ототожнення з правом власності [3].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що права на чужу річ, які є похідними від права власності, обмежені за своїм змістом і не дають уповноваженій особі (титульному власнику) можливості впливати на річ без участі власника в межах, встановлених законом або договором, тлумачаться саме як речові права на чуже майно.

Список використаних джерел:

1. Блажівська Н. Є. Речові права на чуже майно в практиці Європейського суду з прав людини: порівняльно-аналітичне право. Вип. 5, 2018. С. 107-111.
2. Майка Н., Яцишин О. Односторонній правочин, як підстава виникнення речових прав на чуже нерухоме майно. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 2, 2019. С. 133-137.
3. Філанова Ю. М. Захист речових прав на чуже майно в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків: Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого, 2020. 23 с.

Вольтобрісов А. В.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Нестерцова-Собакарь О. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

На сьогодні цивільно-правова норма виникає з правовідносин певних суб'єктів, зміна, виникнення або припинення цивільних відносин відбувається в силу певних юридичних фактів. Юридичні факти оточують нас у повсякденному житті. Ними супроводжуються всі правові дії, які вчиняються як фізичними особами, так і організаціями і установами державного і приватного сектору. Юридичний факт є обов'язковою умовою виникнення, припинення та трансформації правовідносин. В загальному розумінні, юридичний факт упорядковує соціальні зв'язки, визначає юридичну чинність прав і обов'язків, а також наслідок їхнього дотримання [1, с. 32].

На цьому можна стверджувати що, юридичні факти – це певні правомірні або неправомірні дії зв'язані з певними подіями, які передбачені нормами договірною чи статутною цивільного права або прямо не передбачені ними.

Як зазначається взаємовідносини з цивільними суб'єктами будуються на основі юридичних фактів. Наприклад, 1) юридичний факт успішного закінчення школи дає право на вступ до вищого навчального закладу [2]; 2) громадяни віком 18 років набувають виборчого права, мають можливість обирати і бути обраними, одружуватися. Такий юридичний факт настає у певний термін, незалежно від місця проживання [3]; 3) отримуючи права, громадянин одночасно набуває обов'язків. Знання своїх прав та обов'язків необхідно кожному, щоб не вчиняти правопорушення через незнання; 4) громадянин зобов'язаний здобути середню освіту, зобов'язаний сплачувати податки, зобов'язаний дотримуватися законів та інших підзаконних актів.

Юридичний факт правових відносин поділяється на юридичну дію та юридичну подію.

1) Юридичні дії – це юридичні факти, від спричинення яких залежить воля людей та надалі створює певні правові наслідки для суб'єкта цивільних правовідносин, вони повинні відповідати вимогам закону та іншим правовим актам та принципам. Наприклад, особи укладають договір позики, отже

впливають цивільні-правовідносини дії. Ця дія поділяється на правомірну та неправомірну дію. 1) Правомірна дія – це акт поведінки суб'єкта права, яка виражається в дії чи бездіяльності та відповідає приписам правових норм. Вони мають поділ на: юридичні акти та юридичні вчинки; 2) від правомірної дії, неправомірна безпосередньо відрізняється тим що, це акт протиправної поведінки, ця дія заборонена до виконання, тому що, може нашкодити здоров'ю та життю людини. Вона поділяється на проступки та злочини. 1) Проступок – це закріплена законом протиправна дія або бездіяльність особи під час вчинення необережності чи передбачала можливість настання страшених наслідків своєї дії. Всі проступки є та закріплюються чинним законодавством України та іншими нормативно-правовими актами. Частіше всього проступки поділяють за двома нормам права: цивільного/адміністративного (частіше всього діяння одночасно являється і цивільним і адміністративним) та кримінального проступку. Наприклад кримінальний проступок, якщо водій та безпосередньо власник вантажівки проїжджаючи побачив, що два водії легкових автомобілів порушили правила дорожнього руху та зіткнулись на перехресті, внаслідок чого чоловік вилетів через лобове скло. Згідно з нормою права та звичайною людяністю водій вантажного автомобіля повинен був зупинитися та надати безперешкодну домедичну допомогу потерпілому, але він знехтував та поїхав далі, це зафіксувала машина яка їхала позаду, та згодом на цю особу було відкрито кримінальну справу згідно ч. 1 статті 135 Кримінального кодексу України, залишення в небезпеці 1. Завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан, – карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк [4]. А щодо цивільного/адміністративного проступку, наприклад, теж сама ситуація, але вже зі звичайним порушенням правил дорожнього руху, на особу яка порушила накладається адміністративне стягнення (штраф) яке регулюється Кодексом про адміністративні правопорушення. 2) Злочин – це вид антисоціального вчинку людини який вважається жахливішим діянням людини за яке йде покарання, наприклад у вигляді позбавлення волі на певний строк. Злочини поділяються на такі види: 1. невеликої тяжкості (позбавлення волі до 2 років); 2. середньої (п. в. до 5 р.); 3. тяжкий (п. в. до 10 років); 4. особливо тяжкий (п. в. понад 10 р. – довічне ув'язнення). Ця класифікація закріплена в КК України за статтею 12 частинами 4, 5 та 6.

2) Юридична подія – це явище яке в певному сенсі регулюється законом та відбувається в незалежності від волі людини. Наприклад, початок бомбардування незалежної країни або така подія як землетрус, вони всі являються юридичним фактом, та на основі права, кожна особа має на

відшкодування або компенсації збитку, якщо цивільна особа застрахувала свій будинок. Події діляться на абсолютні та відносні. 1) Абсолютна подія – це таке явище яке ніяк не пов'язано з дією та будь-яким вольовим впливом суб'єкта. До цих подій відносяться стихійні лиха та інші природні явища; 2) подія яка є відносною, виникає вже з волі суб'єкта, але подальший розвиток не залежить від їх волевиявлення. Наприклад, якщо вб'ють людину, подією являється смерть особи внаслідок вольових дій вбивці, але з іншого боку смерть це наслідок патологічних змін в тілі потерпілого, а отже не залежить від волі вбивці.

Підсумовуючи усе вищесказане можна зробити висновок, що юридичні факти – це безумовно відносини осіб, їх життєві обставини з якими робиться тісний зв'язок права з дією або подією, які можуть з'являтися на прикладі звичайних цивільних правовідносин. Також, юридичні факти регулюються та закріплені статтею 11 Цивільного кодексу України (ЦКУ), підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти [5]. Спірним з цим є ч. 3 ст. 11 ЦКУ, відповідно до нього цивільні правовідносини та права, виникають не з факту, а з акта цивільного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Мельник О.Г. Поняття юридичних фактів як підстав виникнення, припинення та трансформації правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015 р. Серія «Право». Вип. № 33. Том 1. Ст. 32-35. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4752/1/ПОНЯТТЯ%20ЮРИДИЧНИХ%20ФАКТІВ%20ЯК%20ПІДСТАВ%20ВИНИКНЕННЯ.pdf>.
2. Закон України «Про Вищу Освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, Ст. 2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21.12.2017 р. № 3-р/2017. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/23-vyborche-pravo>.
4. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n860>.
5. Цивільний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#Text>.

Гасимова Р. Ю.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: АНАЛІЗ, ПОНЯТТЯ ВИДІВ ТА СИСТЕМИ

Теорія цивільного права на етапі свого розвитку сформувала досить велику систему наукових знань про джерела права. У той же час залишається безліч дискусійних питань, що робить проблематику джерел цивільного права актуальною темою наукових досліджень. Насамперед, уточнення вимагає сам термін «джерело цивільного права», потребує розгляду проблема співвідношення понять «форма права» і «джерело права». На підставі уточнення цих спірних теоретичних питань буде розглянуто сучасну систему джерел цивільного права. Насамперед, зазначимо, що поняття «джерело права» активно використовується у вітчизняній юриспруденції.

Перш за все, поняття «джерело права» та «форма права» взаємопов'язані, але визначити їх як тотожні поняття неможливо. В юридичному словнику-довіднику за редакцією Ю. Шемчушенка, зазначено, що форма права – спосіб внутрішньої організації, а також спосіб зовнішнього вияву правових (юридичних) норм, який засвідчує їхню державну загальнообов'язковість [1, с. 674].

Джерелом права є офіційні документи, що встановлюють і санкціонують норми права, за допомогою яких визначається загальнообов'язкове правило поведінки осіб. Для джерел прав притаманні такі ознаки як:

- обов'язковість;
- формальна визначеність;
- загальновідомість.

Джерела права – це вихідні від держави або визнані їм офіційно документальні форми вираження і закріплення норм права, надання їм юридичної обов'язкової значення.

До основних форм права можна віднести: правові звичаї; нормативні договори та акти; міжнародні-правові акти; правовий прецедент; правову доктрину; релігійно-правова норма.

1. Правовий звичай – сформоване правило поведінки, яке отримало своє визнання державою, в результаті багаторазового повторення. Правовий звичай є найбільш давньою формою права.

2. Нормативний договір – угода між двома чи більше сторонами.

3. Нормативно-правовий акт є одним з основних джерел права в країнах романо-германської правової сім'ї. Функції нормативних правових актів – це основні напрями впливу на суспільні відносини, за допомогою особливих юридичних засобів. До загальних функцій нормативних правових актів, в першу чергу, можна віднести: регулятивну, виховну, охоронну, інформаційну.

4. «Правовий прецедент» тлумачиться як спосіб зовнішнього вираження й закріплення індивідуального правила поведінки, яке встановлюється компетентним органом держави для регулювання конкретної життєвої ситуації і стає загальнообов'язковим у регулюванні аналогічних конкретних життєвих ситуацій; потреба в прецеденті постає насамперед внаслідок наявності прогалин у праві. Серед правових прецедентів (судових та адміністративних) найпоширенішими є судові, притаманні англосаксонському типу правової системи [2, с. 77].

5. Міжнародні-правові акти – угода між країнами та міжнародними організаціями.

6. Правова доктрина. Не суперечить загальному визначенню доктрини поняття «правова доктрина», наведене В. Копейчиковим, який вказує, що це сукупність (система) наукових знань про певне правове явище. За відповідних умов правова доктрина може бути розвинена у відповідну теорію з більшою чи меншою мірою узагальнення, здебільшого входить у теорію права як складовий елемент [3, с. 275].

7. Релігійно-правова норма одна з історичних форм права, в системі якого джерелом постулюється воля божества (Бога), виражена в священних текстах або переказах.

Отже, джерело право має певні форми, які виконують різні ролі в правовій системі, кожна з форм має мету регулювання суспільних відносин.

Джерела цивільного права – це система нормативно-правових актів та звичаїв, які закріплюють та захищають цивільні правовідносини від зловживань, порушень та інших незаконних дій. Система цивільного законодавства є сукупність нормативно-правових актів у сфері цивільного права.

Систему цивільного законодавства становлять такі нормативно-правові акти, а саме:

1) Конституція України. Конституція – це головний закон держави. Він визначає політику держави, права і свободи людини, а також основні права і обов'язки громадян. Конституція має найвищу юридичну силу в системі правових джерел у державі, та виражає інтереси не тільки держави, а громадянського суспільства також.

2) Цивільний Кодекс України. Кодифіковані закони (кодекси). Кодифіковані закони – це збір певних нормативно-правових актів до однієї групи. Іншими словами, кодифікація – це систематизація актів на галузевому рівні, метою якого є упорядкування актів в один єдиний документ – кодекс.

3) Офіційними джерелами цивільного права є акти цивільного законодавства, в тому числі чинні міжнародні договори, які згідно зі ст. 9 Конституції України є складовою національного законодавства [4].

4) Закони. Саме в законах здійснюється первинна регламентація найбільш значимих для суспільства і держави відносин. В свою чергу, закони поділяються на:

- конституції;
- конституційні закони;
- звичайні закони (їх ще називають поточними);
- кодифіковані закони;
- оперативні закони;
- надзвичайні закони.

5) Підзаконні акти. Підзаконні нормативно-правові акти – це акти, які видаються відповідно до законів, як правило, вони мають меншу юридичну силу. Підзаконні акти повинні не суперечити іншим актам, яким притаманна вища юридична сила (закони). Підзаконні нормативні акти поширюються на певні території, її можна поділити на: загальні, відомчі, місцеві та локальні. Проаналізувавши закони та підзаконні акти можна зробити висновок, що вони грають важливу роль, доповнюють один одного та регулюють суспільні відносини. Л. Горбунова визначає, що термін «підзаконний нормативний акт» є «збірною юридичною категорією, яка виражає одну загальну властивість великої, найбільшої за кількісним складом групи нормативно-правових актів, що видаються суб'єктами виконавчо-розпорядчої діяльності в Україні, згідно з якою їх зміст повинен ґрунтуватися на положеннях закону і йому не суперечити» [5, с. 13].

б) Звичаї. Правовий звичай – це правило поведінки, що склалося і стало обов'язковим в результаті багаторазового і одноманітного повторення в певній сфері діяльності. Поява звичаєвого права у суспільстві було зумовлено певними соціально-економічними та культурними причинами. Звичаєве право характеризує саме те, що воно складається з набору звичаїв, які визнаються та колективно дотримуються громадою, народом, племенем, етнічною чи релігійною групою.

Науковець Є. Харитонов залежно від характеру правового звичаю виокремив кілька його видів: міжнародні звичаї; звичаї внутрішньо-державні; звичаї, що ґрунтуються на звичаєвому праві; судовий звичай; звичай ділового обігу (обороту) та загальні принципи права [6, с. 13].

Норми, присвячені правовому звичаю як джерелу цивільного права України, містить Цивільний кодекс України (далі – ЦК України). У результаті аналізу норм ЦК України можна виділити такі види звичаїв:

- 1) звичай національної меншини (ст. 28);
- 2) звичай ділового обороту (ст. ст. 213, 526, 529, 531, 532, 538, 539, 613 тощо);
- 3) місцевий звичай (ст. 333);
- 4) звичай як такий (ч. 1 ст. 444) [7].

Громадяни повинні мати доступ до нормативно-правовим актам. У 2 частині ст. 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, тобто шляхом їхнього опублікування в офіційних друкованих виданнях («Голос України», «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України»). Якщо закони та інші нормативні акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення, то вони є нечинними.

Цивільне законодавство ґрунтується на визнанні рівності учасників регульованих ним відносин, недоторканності власності, свободи договору, неприпустимості довільного втручання будь-кого у приватні справи, необхідності безперешкодного здійснення цивільних прав, забезпечення відновлення порушених прав, їхнього захисту. Громадяни (фізичні особи) та юридичні особи набувають і здійснюють свої цивільні права своєю волею та у своєму інтересі. Вони вільні у встановленні своїх прав та обов'язків на основі договору та у визначенні будь-яких умов договору, які не суперечать законодавству. Права можуть бути обмежені на підставі закону і тільки в тій мірі, якою це необхідно. з метою захисту основ конституційного ладу, прав та законних інтересів інших осіб.

Слід зазначити, що нормативно-правовий договір може бути також джерелом цивільного права, коли його норми покликані врегулювати цивільні відносини (зокрема, у сфері енергетики тощо). Це можливо за трьох умов:

- 1) прямої санкції державних органів на прийняття норм права у формі нормативного договору;
- 2) нормативний договір приймається за добровільної згоди всіх осіб, які його підписали;
- 3) нормативний договір передбачає взаємну відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання закріплених ним норм права [8, с. 378].

В рамках даної роботи ми дослідили загальну характеристику та особливості джерел цивільного права, розглянули важливі аспекти та категорії, які включені до поняття системи цивільного законодавства. Визначили, що Конституція України є основним джерело права в Україні, яка є базою для Цивільного кодексу України, який регулює особисті немайнові та майнові відносини, які, насамперед, засновані на юридичній рівності та майновій самостійності учасників.

Список використаних джерел:

1. Луць Л. А., Рабінович П. М., Шмельова Г. Г. Прецедент правовий. Юридична енциклопедія: у 6 т. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998-2004. Т. 5: П – С. 736 с.
2. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 2: Д – Й, 2003. 744 с.

3. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
4. Горбунова Л. М. Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: КНЕУ, 2005. 21 с.
5. Харитонов Є. О. Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. Київ: Правова єдність, 2010. 749 с
6. Майданик Р. А. Коментар до Цивільного кодексу України (глави 1, 2, 9, 10, 11, 70). URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/367-7.html>.
7. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 589 с.

Городнича К. Д.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Почнемо з того, що цивільне право як галузь права регулює передусім цивільно-правові відносини, тобто відносини, що складаються щодо певних матеріальних благ (крім речей, до матеріальних благ потрібно віднести роботи, послуги та інше «майно»).

Цивільне право здатне регулювати вельми широкий масив суспільних відносин у певній сфері. Але власними силами відповідні норми права створюють лише абстрактну можливість такого регулювання.

Цивільно-правові відносини вказують на підстави, за яких абстрактно-можливе регулювання перетвориться на реальне. Тоді учасники цих відносин стануть володарями відповідних правочинів (суб'єктивних юридичних прав) та носіями суб'єктивних юридичних обов'язків.

Такі підстави називають юридичними фактами, тобто обставинами, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення суб'єктивних юридичних прав та обов'язків. Ці права та обов'язки складаються між певними суб'єктами, складаючи з-поміж них правове ставлення [1, с. 132].

Наявність норм цивільного права та можливих суб'єктів, які мають правоздатністю та дієздатністю, є необхідною передумовою для виникнення цивільних правовідносин, їх зміни та припинення.

Але самі норми громадянського права не призводять до виникнення цивільних правовідносин. Для їх виникнення необхідні обставини, настанням яких норми цивільного права пов'язують певні правові наслідки. Обставини, з якими норми цивільного права пов'язують виникнення, зміна чи припинення цивільних правовідносин, називаються юридичними фактами цивільного права.

Для виникнення деяких цивільних правовідносин недостатньо одного юридичного факту, а потрібна наявність двох або більше юридичних фактів. Наприклад, для визнання технічного рішення винаходом чи корисною моделлю недостатньо вирішити технічне завдання на рівні винаходу або корисної моделі, а потрібно отримати патент на відповідне рішення.

Сукупність юридичних фактів, на основі яких виникає, змінюється чи припиняється цивільне правовідносини, називається цивільно-правовим юридичним складом.

Цивільно-правовими правовідносинами є зв'язок між його учасниками, в силу якого вони виступають як володар суб'єктивних цивільних прав і носіїв суб'єктивних цивільних обов'язків

Цивільні права та обов'язки виникають, змінюються та припиняються із підстав, передбачених законом та іншими правовими актами, і навіть з дій громадян, і юридичних осіб, які хоч і передбачені законом чи такими актами, але з загальних засад і сенсу цивільного законодавства породжують цивільні права та обов'язки [2, с. 480].

Договір, як один із інститутів цивільного права, має суттєві особливості в порівнянні з іншими юридичними фактами, які надалі не впливають на поведінку сторін.

Договір відрізняється від інших юридичних фактів тим, що він не тільки дає підстави для застосування тієї чи іншої норми права до конкретного випадку і для виникнення, зміни чи припинення конкретного правовідносини, а й безпосередньо регулює поведінку сторін, визначає права та обов'язки учасників створюваного ним правовідносини. Це впливає із сутності договору як угоди сторін, акту їхньої волі. Своєю угодою, своєю волевиявленням сторони відповідно до норм об'єктивного права приймають він певні обов'язки і набувають певні права.

Договір посідає найважливіше місце у механізмі правового регулювання цивільних відносин. Представники загальної теорії держави та права, досліджуючи складний процес правового регулювання, що виділяють у ньому такі стадії: регламентація цивільних відносин (нормотворчість); поява суб'єктивних прав та суб'єктивних юридичних зобов'язань; реалізація суб'єктивних прав та суб'єктивних юридичних обов'язків, втілення їх у конкретній, фактичній поведінці учасників суспільних відносин; застосування права.

Відповідно до цього цивільно-правові відносини виникають, змінюються або припиняються:

- з договорів та інших угод, передбачених законом;
- з актів державних органів та органів місцевого самоврядування, які передбачені законом як підстава виникнення цивільних прав та обов'язків;
- із судового рішення, яке встановило цивільні права та обов'язки;
- внаслідок придбання майна на підставах, що допускаються законом;
- внаслідок створення творів науки, літератури, мистецтва, винаходів та інших результатів інтелектуальної діяльності;
- внаслідок заподіяння шкоди іншій особі;
- внаслідок інших дій громадян та юридичних осіб;
- внаслідок подій, з якими закон чи інший правовий акт пов'язує настання цивільно-правових наслідків.

У висновках варто сказати, що цивільно-правові відносини є важливим та невід'ємним інститутом чинного цивільного права України. Цивільні правовідносини виникають, змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів.

Список використаних джерел:

1. Борисова В. І., Іванова К. Ю., Карнаух Б. П., Ходико Ю. Є. Цивільне право України: навч. посіб. до складання вступ. випробування в магістратуру у форматі ЗНО. Харків: Право, 2021. 396 с.
2. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бегова Т. І. та ін. Цивільне право: підручник: у 2 т. Харків: Право, 2011. Т. 1. 656 с.

Галілей Я. В.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Моїсеєнко Д. М.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження воєнного стану в Україні зумовило низку характерних змін, що впливають на різноманітні сфери суспільства. Незважаючи на загрози та небезпеку конституційні державні інституції повинні невпинно функціонувати. Перш за все, дане положення стосується системи судоустрою,

що повинно здійснювати безперервне функціонування, тому що, перш за все, саме таким чином забезпечується та гарантується реалізація прав та свобод людини. Основним обов'язком держави є забезпечення таких умов, за яких кожна особа зможе реалізувати надане їй Конституцією України право, незалежно від режиму в державі.

Отже, хоча таке конституційне право на сьогодні є непорушним, в умовах воєнного стану держава повинна враховувати існуючі обставини, через які виникають питання процесуальної форми здійснення правосуддя, встановлення умов за яких функціонування роботи суду буде вважатися належним, та яким чином потрібно забезпечити умови для працівників судового апарату та учасників судового процесу в період воєнного стану. Об'єктом даного дослідження є розгляд справ у спрощеному позовному провадженні судами загальної юрисдикції в умовах воєнного стану, що на нашу думку є актуальним з урахуванням потреб громадян. Тому, перш за все, варто звернути увагу на правове визначення спрощеного позовного провадження, розкрити його процесуальні моменти та здійснити характеристику процесуальних змін з впровадженням воєнного стану.

Цивільний процесуальний кодекс України закріплює призначення спрощеного позовного провадження, що стосується розгляду «малозначних справ, справ, що стосуються трудових правовідносин, та інші справи незначної складності» [1]. Досліджуючи процесуальну сутність спрощеного позовного провадження, ми згодні з думкою Р. Демківа, який зазначає, що «спрощене провадження надає можливість позивачу без процедури судового розгляду одержати задоволення своїх позовних вимог, тобто одержати рішення у спрощеному порядку» [2, с. 61].

Варто зазначити, що сьогодні реальна можливість багатьох людей отримати доступ до правосуддя є під великим питанням, однак, держава вживає відповідні заходи для врегулювання даного питання. Одним з перших нормативно-правових актів, що впроваджує зміни в системі функціонування системи судоустрою є Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» [3]. Цей закон спростив порядок зміни територіальної підсудності судових справ, а також, збільшення правових підстав для цього. Отже, ця норма стосується безпосередньо також здійснення спрощеного позовного провадження на території України, у разі, коли особа не має можливості звернутися до суду за своїм місцеперебуванням через обставини збройного характеру, територіальну підсудність може бути змінена.

Важливим є огляд процесуального регулювання даного виду провадження. З огляду на характерні ознаки такого виду провадження, а саме: відсутність підготовчого провадження, відсутність судових дебатів, розгляд справи у «письмовому провадженні» та строк розгляду, можемо прийти до висновку, що воно є найбільш комфортною формою здійснення судочинства в умовах воєнного стану. Однак, хочемо зазначити, що

впровадження воєнного стану не повинно надавати підстав для розгляду будь-якої справи в формі спрощеного провадження, що гарантовано ч. 2 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме: «скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється» [4]. Отже, розгляд справи судом в порядку спрощеного позовного провадження повинен проводитися лише з передбачених законом підстав, «спрощене провадження передбачено процесуальним законом, і це не є елементом скороченого чи прискореного судочинства під час війни» [5]. Тому, спрощене позовне провадження повинно застосовуватися лише у разі відповідності позову встановленим законодавством критеріям допуску до спрощеної форми.

З огляду на зазначені положення, можемо виокремити основну проблемну рису здійснення спрощеного позовного провадження за цивільним законодавством, що полягає в обмеженні реалізації прав боржника, вона проявляється в ускладненому повідомленні сторони, а також, неможливості в повному обсязі застосувати принцип змагальності. Якщо даний принцип і раніше мав змогу бути частково реалізованим через особливу форму даного провадження, на сьогодні він має ускладнений характер через зміну територіальної підсудності. З цього впливає питання порядку оскарження рішень суду за справами спрощеного позовного провадження, що також може мати деякі процесуальні проблеми.

На останок, вважаємо доречним зазначити, що на сьогодні триває розроблення законопроекту щодо вирішення проблем «надмірної» тривалості судових розглядів справи, що безпосередньо торкнеться і спрощеного позовного провадження.

Отже, впровадження нових змін в сферу регулювання цивільного судочинства триває. Вважаємо позитивним рухом внесення змін щодо процесуального порядку регулювання діяльності судів в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Маковій В. П. Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 25 лютого 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. 204 с.
3. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>.
4. Про правовий режим воєнного стану. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Здійснюючи судочинство в умовах воєнного стану, судді повинні вміти пристосовувати чинне законодавство, – судді КЦС ВС. *Судебно-юридическая газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/238401-zdiysnyuyuchi-sudochinstvo-v-umovakh-voyennogo-stanu-suddi-povinni-vmiti-pristosovuvati-chinne-zakonodavstvo-suddi-ktss-vs>.

Гапотій В. М.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Карпенко Р. В.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ В УКРАЇНІ НА ТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Характер взаємодії національного права держав, які бажають увійти до Європейського Союзу, має певні особливості порівняно з традиційним співвідношенням норм національного та європейського права, зокрема, і у сфері регулювання особистих немайнових відносин. Цей фактор і зумовлює необхідність повніше осмислювати нові явища та провідні тенденції у розвитку правових інститутів інших країн, виявляти їх основні закономірності. При проведенні реформи цивільного законодавства в Україні необхідно брати до уваги правовий досвід держав континентальної Європи, право яких належить до романо-германської системи та цінність якого збільшується тим, що вона вже зазнала низки змін під впливом соціальних реформ та позитивний ефект яких відомий. Успішність правової адаптації залежить від сумісності правових систем, що обумовлює необхідність урахування властивостей останніх [7, с. 85]. Захист честі та гідності є досить сталою інституцією вітчизняного законодавства, проте термін «ділова репутация» став відомим лише у 1993 р., коли у Цивільному кодексі Української РСР 1963 р. як окремий об'єкт захисту з'явилася така категорія як ділова репутация, характерна для ринкових відносин, що і знайшло відображення у новій редакції редакція статті 7, яка після змін отримала назву «Захист честі, гідності і ділової репутации» [9, с. 71-72].

В англійському праві правовідносини, пов'язані із захистом честі, гідності та ділової репутации регулює Закон про дифамацію 1952 р. Позивач може сподіватися на захист якщо висловлювання є дійсно ганьблять особу, стосуються саме потерпілого і та отримали поширення [11]. В окремих країнах континентальної Європи за образу передбачено і кримінальну відповідальність. Так у Кримінальному кодексі Франції, який набув чинності 1 березня 1994 р. у Главі III Відділу IV «Про неповагу» під поняття «образу» підпадають слова, або погрози, жести чи зображення будь-якого роду, або відправлення будь-яких предметів, адресованих особі, яка виконує обов'язки

по державній службі, які можуть завдати шкоди гідності чи повазі, яке слід надавати особі згідно з її посадою. По ст. 433-5 КК публічна неповага становить кваліфікований склад злочину за вчинення якого передбачено покарання у вигляді шести місяців тюремного у ув'язнення та штраф 7500 євро [10].

Щодо образливого характеру висловлювань то у вітчизняній судовій практиці традиційно виділяють такі категорії слів та виразів, адресованих конкретній особі, які, як правило, є образливими: нецензурні слова та висловлювання, якими характеризують о собистість; слова та висловлювання, що позначають антигромадську, протиправну соціально негативну діяльність: зрадник; повія, злодій; слова, які негативно оцінюють особисті якості людини загалом – мерзотник, негідник, стервець; зоосемантичні метафори, що відсилають до назв тварин, птахів, ссавців та підкреслюють негативні риси характеру, зовнішності чи поведінки особи – осел, свиня, щур, гієна, дятел; неологічні утворення негативного характеру: «прихвизатори», «менетарі», «комуняки»; слова, що містять специфічний, образливий сенс – «готельна дівчинка», «хлопчик за викликом»; «півник», «блакитний»; порівняння з одіозними, тобто відомими своїми негативними властивостями особами, які викликають негативне сприйняття – Іудой, Чикатило, Берія; назви деяких професій, які можуть бути використані в переносному значенні: «м'ясник», «бухгалтер», «лісоруб»; дієслова із засуджуючим значенням або прямою негативною оцінкою – «нагріб», «заграбастав», «нахапав» [1, с. 71-72].

Проте у ст. 30 Закону України «Про інформацію» передбачено, що ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості [3]. В теорії словесності суть алегорії становить внутрішнє порівняння певного явища з іншим, а гіпербола – перебільшення характерних властивостей, ознак якогось предмета, явища, дії з метою їх увиразнення [6]. У п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» акцентовано увагу, що вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясовувати чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням [4]. Не можна не погодитися із твердженням, що особисті немайнові права, зокрема право на честь та право на репутацію, потребують деталізації з врахуванням напрацювань вітчизняної доктрини, судової практики, а також досвіду законодавчого регулювання особистих немайнових відносин інших країн [5, с. 128].

Законодавець надзвичайно широко пропонує розуміти поняття «оціночні судження». Так особа звернулася до суду з позовом про захист честі, гідності і ділової репутації, та відшкодування моральної шкоди та спростуванням інформації, яка містилася у наданій їй характеристиці. Зокрема, там зазначалося, що позивач « критику в свою адресу переносить хворобливо, неврівноважена, дуже агресивна. Схильна до брехні заради своєї вигоди, може облили брудом будь-кого не маючи на це підстав і обґрунтувань. З ненавистю ставиться до тих, хто не в угоду їй, дуже лестива людина...».

Суд у позові відмовив, вважаючи що наведені відомості у характеристиці особи є оціночними судженнями посадової особи, право на свободу висловлювання яких гарантоване законом та відмовив у задоволенні позовних вимог [2]. У ч. 1 ст. 277 ЦК України «Спростування недостовірної інформації» зазначено, що фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації», а у ч. 5 цієї ж статті зазначено, що якщо недостовірна інформація міститься у документі, який прийняла (видала) юридична особа, цей документ має бути відкликаний [8].

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво. Інформація, яка міститься у наданій посадовою особою характеристиці («схильна до брехні», «може облили когось брудом безпідставно тощо), за своїм характером є не лише оціночною, але і образливою та висловлена в принизливій формі, оскільки, зокрема, йдеться про порушення загально визнаних правил співжиття та неетичну поведінку.

Список використаних джерел:

1. Заїка Ю. О. Захист честі та гідності за законодавством країн континентальної Європи. *Історико-правовий часопис Східноєвропейського університету ім. Л. Українки*. 2017. № 2 (10). С. 70-75.
2. Постанова Верховного Суду від 06.04.2021 р. по справі № 743/182/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96071348>.
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text.
5. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові відносини в предметі цивільного права. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2021. С. 109-129.
6. Дзеверін І. О. Українська літературна енциклопедія: в 5 т. Київ: УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. Т. 1: А-Г. 536 с.
7. Харитонов Є. О. Україна – Європа: проблеми адаптації у галузі приватного права: монографія. Одеса: Фенікс. 2017. 358 с.
8. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/find?text=277#Text>.
9. Білоусов Ю. В., Калаур І. Р., Гринько С. Д. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: в 2-х т. Київ: Правова єдність, 2009. Т. 2. 1240 с.
10. Code pénal. Institut francais d'information juridique. URL: <https://web.archive.org/web/20140512223256/http://codes.droit.org/cod/penal.pdf?ts=1399650503>.
11. Defamation Act 1952. Text is up to date with all changes known to be in force on or before 17 February 2022. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6and1Eliz2/15-16/66/contents>.

Грисенко С. О.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Бондар О. С.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Надання змісту будь-якому науковому явищу здійснюється шляхом вже сформованих підходів та понять. Сфера зобов'язального права також не є винятковою, оскільки зобов'язальне право саме як комплекс правових норм, котрі мають за завдання регулювання обороту матеріальних благ та цивільних прав у суспільстві зазнали менше істотних змін у процесі кодифікації ніж інші норми. Бодай такі висновки можна зробити дивлячись на загальні положення про зобов'язання.

Щодо поняття цивільного зобов'язання, у науці цивільного права є два розуміння. Перше охоплює в собі всі правові обов'язки між сторонами, які виникають на підставі двостороннього договору. Наступне розуміння полягає в поділі цих зв'язків на два зобов'язання, кожне з них має тільки одного кредитора та тільки одного боржника [1]. Згідно з ч. 1 ст. 509 Цивільного Кодексу України зобов'язанням називають правовідношення, в якому одна сторона, тобто боржник зобов'язаний вчиняти на користь другої сторони-кредитора певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або навпаки, утриматися від певної дії, а кредитор володіє правом вимагати від боржника виконання його обов'язків [2].

На думку Пленюк М. законодавче визначення змісту «зобов'язання» сьогодні не викликає якихось особливих запитань, але під впливом інтернаціоналізації та європейської інтеграції має потребу певного удосконалення. Оскільки критерії, за якими відбувається саме відмежування зобов'язання від інших схожих категорій цивільних правовідносин (реституційних, корпоративних тощо) породжують низку дискусій. Отже, реституційні зобов'язання являють собою обов'язок передати майно, тому що на сторону, яка отримала майно на виконання договору, котрий з часом був визнаний не дійсним у судовому порядку, законодавством покладено обов'язок передати майно контрагенту, котрий у випадку неотримання виконання за відповідною угодою, наділений правом вимагати від другої сторони передачі відповідного майна (ч. 3 ст. 503 ЦК України). Що стосується корпоративних зобов'язань, то важливо вказати те, що господарське товариство теж є зобов'язаним

час від часу здійснювати дії по оплаті грошей (дивідентів) іншій особі (акціонерам, учасникам), згідно з законодавством ці ж інші особи наділені право вимагати від товариства виконання певних обов'язків. Виходячи з цього можна сказати, що критерії розмежування зобов'язальних правовідносин є нечіткими та потребують певного удосконалення. Шляхом доповнення ст. 509 ЦК України положенням про можливість застосування загальних положень про зобов'язання і до інших цивільних правовідносин можливо усунути такий недолік, за умови якщо інше не впливає із суті цих правовідносин [3].

До того ж Цивільному кодексі України не розмежовані договірні та позадоговірні (кондикційні, деліктні) зобов'язання, не визначено особливості їх правового регулювання. Необхідним таке розмежування є тому що, співвідношення загальних положень про зобов'язання з правилами, які стосуються окремих видів позадоговірних зобов'язань, зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди та зобов'язання, котрі виникають шляхом безпідставного набуття майна дисгармоніюють між собою.

Зобов'язання входять в групу майнових відносин. Але, в деяких моментах вони мають нееквівалентний характер. Це відбувається лише тоді, коли зобов'язання, яке має напрям на задоволення немайнового інтересу уповноваженої особи при наданні туристичної чи освітньої послуги.

Різниця між зобов'язанням та речовими правовідносинами спостерігається в наступному. Саме речові правовідносини за своєю юридичною природою вважаються абсолютними, тому що, чітко визначеною є лише уповноважена особа, а всі інші особи повинні не порушувати права уповноваженої, а також не можуть першкіджати їй в здійсненні своїх прав. Зобов'язання за своєю юридичною природою залічують до відносних, так як зобов'язальні відносини опосередковують перехід благ від одних осіб до інших та їх суб'єкти чітко визначені. До того ж предмет речових відносин містить в собі конкретно визначені речі, а до предмету зобов'язання відносять поведінку зобов'язальних осіб [4].

Не заважаючи на відмінності зобов'язання досить тісно пов'язане з речовими правовідносинами. Оскільки володіння майном на відповідному юридичному титулі відбувається на праві власності, то з одного боку – складає необхідні передумови товарообігу, а з іншого боку – є його звичайним результатом, який закріплює відповідний майновий об'єкт за новим власником. Іншими словами абсолютні правовідносини закріплюють передумову та результат товарообігу, тобто відносних зобов'язальних правовідносин, з чого ми можемо дійти висновку про їх взаємність, а деколи навіть про те що зобов'язальні права походять від речових [5].

Підсумовуючи все вищезазначене можна дійти до висновку, що зобов'язання є категорією, яка має загальноправовий характер та охоплює в собі такі правовідносини, в яких зобов'язана особа на вимогу управленої сторони має здійснити певну дію або ж утриматися від неї. Грунтуючись на

дослідженнях науковців щодо питання поняття зобов'язання у цивільному праві, можна зрозуміти, що законодавче визначення терміну зобов'язання потребує уточнення та вдосконалення. Саме по цій причині ця тема – дослідження правової природи зобов'язання є досить актуальною на сьогодні та вимагає подальшого розгляду.

Список використаних джерел:

1. Карабань Я. А. Поняття зобов'язання за цивільним правом України. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія: Правознавство*. 2013. Т. 18, № 1. С. 22-29.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р., № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. С. 356.
3. Пленюк М. Д. Про деякі напрямки удосконалення загальних положень про зобов'язання у Цивільному кодексі України. *Науково-інформаційний вісник*. 2016. Т. 1, № 13. С. 169-175.
4. Голубєва Н. Ю. Співвідношення зобов'язальних та речових правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2015. № 19. С. 13-17.
5. Слома В. М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. *Юридичний вісник*. 2016. Т. 1, № 38. С. 123-128.

Гуменюк О. В.,
здобувач вищої освіти
Хмельницького національного
університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

На сучасному етапі розвитку державності ми спостерігаємо бурхливий розвиток інтелектуальної діяльності. Норми Конституції України закріплюють право кожної особи на свободу творчості. Автор має право творити в будь-якій сфері людської діяльності та має виключне право використовувати результати своєї творчості. Будь-який інший суб'єкт при використанні творів повинен отримувати дозвіл автора або особи, якій належить майнове авторське право.

Однак в Україні такий порядок використання творів не завжди дотримується, що спричиняє й інші порушення законодавства. Належний захист авторського права є досить важливим для кожної держави і, зокрема, для України, особливо враховуючи її євроінтеграційні прагнення. Належне забезпечення, передбачення актуальних правових норм відповідно до сучасних умов життя і захист авторського права, дозволить Україні успішно співпрацювати з розвинутими країнами світу. Але як би не розвивалося законодавство, проблеми захисту авторського права існують. Авторське право в Україні регулюється Цивільним кодексом та Законом України «Про авторське право та суміжні права». У відносинах беруть участь,

з одного боку, автори творів, їх спадкоємці, правонаступники та інші власники авторського права, з другого – організації, зацікавлені у використанні творів: видавництва, редакції періодичних видань, кіностудії, телестудії, радіостанції, театри, концертні організації, фірми звукозапису тощо. Відповідно законодавство забезпечує охорону прав не тільки авторів творів, а й творців об'єктів суміжних прав (виконавців, виробників фонограм, радіомовних і телевізійних компаній) [1, с. 64].

Правова охорона інтелектуальної власності, а відповідно, і авторського права та суміжних прав, може розглядатися як багатоаспектне явище, що включає до себе наступні елементи: нормативне визначення і закріплення основних положень авторського права та суміжних прав та розробка і впровадження основних механізмів їх реалізації; визначення рівня впливу міжнародного законодавства на регулювання авторського права та суміжних прав приведення національного законодавства у відповідність із міжнародним; визначення засобів і порядку захисту авторських та суміжних прав та нормативне закріплення механізмів їх реалізації; створення системи державних органів та наділення їх спеціальною компетенцією у сфері реалізації та захисту авторських та суміжних прав.

Правова охорона авторських та суміжних прав в Україні – це створення на національному та міжнародному рівнях можливості суб'єктам авторського та суміжного права набути, реалізувати та захистити закріплене у нормативному порядку право інтелектуальної власності. По-іншому можна сказати, що це визнання за творцями об'єктів права інтелектуальної власності та іншими особами, які правомірно їх використовують, певних суб'єктивних цивільних прав та забезпечення їх захисту при порушенні. Традиційно вирізняють дві основні форми захисту: юрисдикційний (судовий); неюрисдикційний (позасудовий). Юрисдикційний захист передбачає судовий розгляд справ про порушення авторських та суміжних прав та діяльність інших державних органів, які сприяють встановленню істини у справі, здійсненню експертиз, вчиненню дій, які попереджують правопорушення у відповідній сфері. В загальному аспекті юрисдикційну форму захисту можна визначити як діяльність уповноважених державою органів, що покликані здійснювати захист порушених або оспорюваних авторських та суміжних прав. Сутність її виявляється в тому, що особа, права і законні інтереси якої порушені неправомірними діями, звертається за захистом до компетентних державних органів або до суду з метою відновити та захистити свої особисті та (або) майнові права і інтереси. Неюрисдикційний захист передбачає, насамперед, самостійне, без втручання державних органів, вчинення громадянами та громадськими організаціями таких дій, що припиняють порушення авторських та суміжних прав, відновлюють порушені права та призводять до створення сприятливих умов для реалізації законних можливостей суб'єктами авторського та суміжного права. Звичайно, що діяльність відповідних громадських організацій та окремих громадян, що спрямована на захист авторських та суміжних прав, не повинна виходити за межі законної поведінки таких суб'єктів права.

Найбільше практичне значення мають юрисдикційні форми захисту: позови в суди (загальної юрисдикції, господарські та адміністративні), цивільна відповідальність, адміністративна відповідальність, кримінальне переслідування порушників авторських і суміжних прав [2, с. 113-114]. Таким чином, не дивлячись на спроби врегулювати питання захисту авторського права на законодавчому рівні, в Україні залишаються не вирішеними багато проблем в цьому напрямку. Серед них варто виділити: поширення в Україні негативних тенденцій, спрямованих на порушення авторського права; правова невизначеність багатьох ключових понять (наприклад, відсутнє законодавче визначення поняття твору та понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет); відсутність контролю щодо збору, розподілу та виплати авторської винагороди з боку державних органів, своєчасних змін до законодавства призвели до негативних наслідків стосовно збору, розподілу та виплати авторської винагороди; відсутність дієвих механізмів захисту авторського права, зокрема належного рівня відповідальності; суперечливість законодавчих актів в сфері авторського права та ін. [3, с. 75].

Не останню роль у неналежному рівні захисту прав авторів відіграють проблеми в судовій і виконавчій владі і недовіра до них громадян. І для цього є цілком серйозні підстави: по-перше, більшість судових справ зводяться нанівець через складність у виявленні порушників, зібранні доказів порушення авторських прав, особливо це стосується особистих немайнових прав автора; по-друге, допускаються помилки при розгляді судових справ через неправильне застосування законодавства щодо авторського права; по-третє, необізнаність суддів, відсутність у них спеціальних знань з права інтелектуальної власності [3, с. 76].

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що інститут авторського права не може позитивно функціонувати без належного правового регулювання та відповідальності за порушення цих прав. Від того, як буде захищене цивільно-правовими, адміністративними і кримінально-правовими засобами авторське право в Україні, певною мірою можна говорити про дотримання в нашій державі конституційних прав громадян у сфері інтелектуальної власності та їх правовий захист, а також виконання міжнародних зобов'язань України перед світовою спільнотою.

Потрібно проводити подальшу трансформацію вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням кращого світового досвіду, його гармонізацію з міжнародними нормами та стандартами; удосконалити національну систему охорони та захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням міжнародного досвіду; забезпечити фінансову стабільність установ, які займаються інноваційною діяльністю, при цьому враховувати потреби українського населення.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О. Захист авторського права і суміжних прав. *Вісник прокуратури*. 2002. № 6. С. 62-67.
2. Вахонєва Т. М. Особливості правової охорони та захисту авторських та суміжних прав в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3 (2). С. 112-117.
3. Рудник Т. В. Деякі проблеми питання захисту авторського права в Україні. *Юридичний вісник*. 2009. № 1. С. 74-77.

Голубєва А. Д.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Логінова М. В.,

викладач кафедри цивільного
права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Законності та обґрунтованості повинні відповідати судові акти, що містять висновки суду щодо суті справи в цілому або за окремими приватними питанням цивільного судочинства. Однак правозастосовча діяльність судів знає чимало випадків відхилення від зазначених вимог, коли суди виносять незаконні татнеобґрунтовані судові постанови, що свідчить про можливість існування судових помилок під час розгляду та вирішення справ у порядку цивільного судочинства.

Тому потрібен правовий механізм, що дозволяє своєчасно виявляти та усувати судові помилки. Одним із таких механізмів є перегляд рішень та ухвал суду першої інстанції в касаційному порядку, тобто касаційне провадження.

Отже, касаційне провадження – це врегульоване відповідними нормами соціальне ставлення, що утворюється у зв'язку з переглядом вищим судом законності і обґрунтованості які вступили в законну силу висновків і ухвал судів першої інстанції з участю суду першої інстанції, акти якого піддаються перевірці, а ще осіб, які беруть участь у справі [1, с. 108].

Доступність, оперативність, колегіальність, перевірочний характер діяльності суду першої інстанції, поєднання елементів його діяльності, апеляції та ревізії найбільш яскраво розкривають сутність касаційного провадження.

Перевірочний характер касаційного провадження обумовлений його цілями. Однією з цілей касації вважається виявлення судових промахів шляхом вивчення та оцінки наявних у справі, а ще додатково поданих доказів. Причому вивчення та оцінка судом касаційної інстанції нових доказів обмежена варіантами, коли вони (докази) не мали можливість бути представлені стороною до суду першої інстанції. Іншою метою касації вважається знищення виявлених промахів шляхом скасування або зміни неправильного судового акта. Перевірочний характер касаційного провадження обумовлений його цілями [2, с. 111].

Однією з цілей касації вважається виявлення судових промахів шляхом вивчення та оцінки наявних у справі, а ще додатково поданих доказів. Причому вивчення та оцінка судом касаційної інстанції нових доказів обмежена варіантами, коли вони (докази) не мали можливість бути представлені стороною до суду першої інстанції. Іншою метою касації вважається знищення виявлених промахів шляхом скасування або зміни невірною судового акта.

Судовий процес – це завжди складна процедура, яка здавалося б, досить детально визначена законодавством, але при цьому на практиці нерідко стикається з проблемними питаннями, які наполегливо просять власного дозволу, саме тому законодавство жодного разу не стоїть на місці, щодня розвивається і змінюється. Не є винятком із цього і сфера касаційного провадження у цивільному процесі.

Вірному дозволу судами цивільних справ та, відповідно з цим, дієвої оборони прав та легітимних інтересів членів процесу сприяють правильне усвідомлення завдань та функцій суду касаційної інстанції, її ролі та сенсу в системі цивільного судочинства [3, с. 235].

Одним з аспектів касаційного порядку оскарження є термін подання касаційної скарги. Закон враховує певний строк для оскарження – 13 днів з дня введення в силу судових розпоряджень,

Отже, основною функцією процесуально-правового інституту касаційного оскарження є перевірка законності розглянутих справ, в яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону або сам їх допустив, а також забезпечення однакового застосування закону. Суд касаційної інстанції, на відміну від апеляційного, не розглядає повторно, певну справу.

Список використаних джерел:

1. Мінченко Р. М. Деякі питання касаційного провадження в цивільному судочинстві України. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 56, 2010. С. 107-110.
2. Тимошенко О. А. Поняття та сутність касаційного провадження в цивільному судочинстві *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Вип. 3, 2011. С. 105-114.
3. Тимошенко О. А. Становлення та розвиток правового регулювання касаційного провадження в цивільному судочинстві України. *Часопис Київського університету права*. Вип. 2, 2012. С. 234-238.

Дяковський О. С.,
докторант кафедри публічного права
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Станом на сьогоднішній день людина та громадянин в цілому зустрічається із порушенням своїх прав. Останнім часом все частіше зустрічається порушення законодавства у сфері захисту персональних даних, що потребує відповідного Уповноваженого Верховної Ради України та в тому числі правоохоронних органів відповідного рівня та підпорядкування. Дані обставини вказують про необхідність у здійсненні заходів щодо відновлення прав котрі стали об'єктом правопорушення.

Проблема захисту прав фізичних осіб завжди була та залишається об'єктом підвищеної уваги юристів. Сучасні дослідники приділяють значну увагу проблемним питанням захисту прав. Серед них варто відзначити: А. Баранов, С. Кириченко, М. Менджул. Також окремі аспекти способу позасудового захисту досліджували Н. Ільків та М. Долинська. Кожен із них зробив певний внесок у вивченні даного питання, але проблема захисту прав та даних про фізичну особу потребує подальшого опрацювання.

Варто зазначити, що Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [3].

Згідно до листа Торгово – промислової палати України від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1 – ТПП України на підставі ст. 14, 14-1 Закону України «Про торгово промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР, Статуту ТПП України засвідчує форс – мажорні обставини (обставини непереборної сили): військову агресію російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [4].

Таким чином з моменту видання Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3] на території України почав діяти воєнний стан, який триває до теперішнього часу.

Введення воєнного стану на території України запроваджує посилення відповідальності за вчинення правопорушення або злочину. Зокрема згідно п. 11 ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України зазначено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання [1].

В даному випадку вчинення злочину в умовах воєнного стану буде вважатися обставиною котра обтяжує покарання порівняно з мирним часом в котрому відповідне обтяження не застосовується. Наявність даного обтяження буде впливати на міру призначеного судом покарання.

Кримінальним законом передбачена кримінальна відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації.

Реалізація порушеного права через правоохоронні органи має свої особливості котрі зумовлені зверненням із відповідною заявою або повідомленням про вчинення злочину, що є підставою в подальшому для порушення кримінального провадження, проведення слідчих дій, збору інформації та доказів, формування обвинувачення.

Наявність кримінального провадження у сфері порушення персональних даних надасть можливість отримання статусу потерпілого на досудовому розслідуванні з правом відшкодування моральної та майнової шкоди завданім вчиненім злочином на стадії судового розгляду з пред'явленням цивільного позову в кримінальному провадженні чи вже в окремому цивільному провадженні після отримання рішення суду про засудження винної особи.

Відповідно до ч. 1 ст. 128 Кримінально процесуального кодексу України, особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння [2].

Менджул М. зазначає, що право на судовий захист передбачає, що кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону [5, с. 7].

Наявність національного законодавства породжує правовий механізм захисту прав в тому числі персональних даних фізичної особи, що в сукупності складає систему взаємодіючих між собою елементів які в цілому спрямовані здійснити захист порушених прав. Реалізація права захисту можлива серед іншого за допомогою правоохоронних органів та через суд.

Таким чином як висновок слід зазначити, що національним законодавством встановлюється можливість способу захисту порушеного права у сфері персональних даних шляхом звернення до правоохоронних органів із відповідними заявами та повідомленнями про вчинення кримінального правопорушення так і з можливістю відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями через органи судової влади в рамках кримінального провадження чи в окремому цивільному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Законодавство України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
4. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda93822669631.pdf>.
5. Менджул М. В. Судовий захист прав та інтересів громадян. Ужгород: Вид-во О. Гаркуші, 2013. 212 с.

Деменко В. М.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Логінова М. В.,

викладач кафедри цивільного
права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРАЦІВНИКАМИ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗОКРЕМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних державах, заснованих на демократичних засадах, головним критерієм демократичності держави є забезпечення права і свободи людини і громадянина. Права людини становлять основу політики у відносинах з іншими державами та з усією світовою спільнотою.

У Загальній декларації прав людини 1948 закріплено принцип поваги прав людини. Це означає, що всі держави повинні, по-перше, розглядати права і свободи людини як безпосередньо чинні, невідчужувані та недоторкані, по-друге, не допускати дискримінації за ознаками статі, раси, мови, релігії та ін., по-третє, співпрацювати одна з другом у цій сфері [1].

Виконання функції захисту права і свободи людини, забезпечення законності та правопорядку здійснюються системою правоохоронних органів держави.

У наші дні більшість країн йдуть шляхом будівництва правової держави. Відповідно до сучасної конституційної теорії, правова держава характеризується таким становищем, коли головним призначенням права стає забезпечення нормального життя громадянського суспільства.

Громадський порядок тісно пов'язаний і з іншою складовою громадянського суспільства – суспільною безпекою, до сфери якої належать суспільні відносини, пов'язані з запобіганням або усуненням загрози для життя і здоров'я людей та їх майна [2].

Громадська безпека включає відносини людей, пов'язані з дотриманням правил, що забезпечують безпеку руху транспорту та пішоходів; правил виконання будівельних та ремонтних робіт у громадських місцях; правил протипожежної безпеки; правил боротьби зі стихійними лихами, епідеміями та епізоотіями; правил користування предметами, які у переліку предметів ліцензійно-дозвільної системи та інші відносини.

Інститути громадянського суспільства який завжди здатні належним чином забезпечити правопорядок, дотримання встановлених і правил. Цю роль виконує держава і, насамперед, її правоохоронні органи.

Поліція у своїй діяльності керується такими принципами [3]: верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства; безперервності. Що стосується превентивної діяльності поліцейських ВМОЗ, ми вважаємо за необхідне, зазначені принципи розширити та конкретизувати.

Система прав людини та міжнародне гуманітарне право багато в чому доповнюють одна одну. Наприклад, і там, і там особлива увага приділяється дітям, завербованим як військовослужбовці, і визнається необхідність особливого захисту дітей, які опинилися в умовах збройного конфлікту

Важливою у рамках нашої тематики дослідження є «Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів», націлена на гарантування прав цивільного населення під час збройного конфлікту [4]. У документі визнається, що діти занадто часто зазнають тяжких страждань унаслідок збройних конфліктів та прирівняних до них дій. Незважаючи на те, що зазначені міжнародні норми визнаються державами, проблема залишається невирішеною. За даними ЮНІСЕФ, понад 34 млн дітей, живуть в збройних конфліктах або надзвичайних ситуаціях та не отримують потрібного захисту, зокрема 6,6 млн дітей у Ємені, 5,5 млн дітей у Сирії та 4 млн дітей у Демократичній Республіці Конго. На Сході України приблизно 500 тис. дітей зазнають наслідків збройного конфлікту і потребують невідкладного захисту та гуманітарної допомоги, зокрема доступу до чистої питної води, безпечного середовища для навчання, якісної охорони здоров'я та психосоціальної підтримки [5].

У свою чергу необхідно відмітити, що у міжнародному праві захист прав дітей та підлітків містить велику кількість міжнародно-правових актів універсального та регіонального характеру, а також носить обов'язкову і рекомендаційну юридичну силу, беручи до уваги факт, що Україна з 1945 року є членом ООН, а з 1992 року також членом ОБСЄ і Ради Європи (з 1995 р.) на регіональному рівні.

Слід зазначити, що 17 червня 1999 р було прийнято Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, яка ратифікована Верховною Радою України 5 жовтня 2000 року [6]. Дана Конвенція забороняє залучати дітей у віці до 18 років до робіт, які можуть завдати шкоди їх здоров'ю, моральному чи психологічному стану. Зокрема, це робота в гірській промисловості, тобто на небезпечних промислових підприємствах, а також втягування в проституцію, порнографію та торгівлю наркотиками. Не менш важливим міжнародним нормативно-правовим актом є Ратифікована Україною 05 жовтня 2000 року Конвенція Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, яка зазначає, що використання неповнолітніх як солдат є однією із найгірших форм дитячої праці та забороняє вербування неповнолітніх до участі у збройних конфліктах.

Крім того, ратифікований Верховною Радою України 4 лютого 2004 року «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми та покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності». Варто зауважити, що предметом Європейської конвенції про здійснення прав дітей є «підтримка прав дітей, забезпечення надання їм процесуальних прав та полегшення застосування ними цих прав шляхом забезпечення того, щоб діти особисто або через інших осіб чи органи були поінформовані та допущені до участі у розгляді судом справ, що їх стосуються» [7]. Її ратифіковано Верховною Радою України 3 серпня 2006 року № 69-V. Для України Конвенція набула чинності 1 квітня 2007 року.

Слід констатувати, що держава може засвідчувати свою неспроможність охороняти основні права людини на непідконтрольних територіях. Однак такий підхід не розв'язує проблему збереження суверенітету, територіальної цілісності та захищеності прав людини. Тому на сьогодні перед Україною гостро постала проблема пошуку нових більш дієвих моделей правозахисної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Бондаренко В. В. Компоненти професійної компетентності працівників підрозділів патрульної служби Національної поліції України. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 81-90.
3. Проневич О. С. Функції поліції (міліції): нормативно-доктринальна інтерпретація. *Право і безпека*. 2010. № 4 (36). С. 141-146.
4. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів: міжнародний документ ООН від 14.12.1974 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317#Text.
5. ЮНІСЕФ потребує 3,9 млрд. дол. США для надання невідкладної допомоги 41 мільйону дітей у світі. Офіційна веб-сторінка ЮНІСЕФ в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_32165.html.
6. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182: ратифіковано Законом № 2022-III від 05.10.2000 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text.
7. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Конвенцію ратифіковано із заявою Законом № 69-V від 03.08.2006 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.

Демиденко Д. С.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЯКІ ПРИДБАЛИ ТОВАР АБО ОТРИМАЛИ ПОСЛУГУ В УКРАЇНІ

Чим більше світ розвивається у напрямі економічних та соціальних відносин, заснованих на угодах, тим більше виникає потреба в механізми врегулювання спорів. Це частково пояснюється звичайним обсягом угод, а також тим, що багато економічних областей, які раніше вважалися прерогативою держави та забезпечувалися за рахунок державних послуг, тепер стають сферою споживчих угод. Взагалі законодавство захищає наші права та визначає механізми реалізації цього захисту. Знання своїх основних прав допоможе правильно поводитися в ситуаціях порушень цих прав.

Є безліч вагомих причин, чому потрібні механізми, що забезпечують ефективні засоби правового захисту у випадках, коли споживачі зазнають збитків. В останні роки кошти, за допомогою яких споживачі можуть добитися відшкодування завданої шкоди щодо торговців, зазнали суттєві зміни, а також збільшився їх вибір.

В Україні, в одній із перших країн пострадянського простору, було прийнято Закон України «Про захист прав споживачів». Проте це не стало поштовхом для винесення питання захисту прав споживачів на якісний європейський рівень. Адже окрім прийнятих законів необхідно створювати передумови для їх ефективного застосування та втілення в життя [1].

По перше, необхідність у засобах правового захисту виникає у разі постачання товарів чи послуг, які не відповідають нормативним вимогам або принципам справедливої торгівлі, в результаті порушення договору чи заподіяння шкоди.

По-друге, такі порушення є частиною несправедливої торгівлі, яка підриває довіру споживачів до окремих продавців ринку та викриває проблематику правозастосовних органів, отже, заморожує та знецінює економічну активність держави.

По-третє, якщо йдеться про незаконну торгівлю з боку постачальників, накопичення ними незаконних доходів не повинно продовжуватись.

По-четверте, якщо становище не виправити, ситуація уособлюватиме несправедливий, неврівноважений і неконкурентоспроможний ринок. Що в подальшому взагалі буде погано впливати на активний розвиток конкурентних ринкових відносин на державному рівні.

По-п'яте, збитки які були понесені споживачами, як правило, виникають у результаті окремих та індивідуальних інцидентів, які являють собою проблему для окремих осіб у плані отримання відшкодування, але які в сукупності можуть перерости у серйозні ринкові проблеми, які доведеться вирішувати вже не на індивідуальному рівні.

Одним із найважливіших завдань державного управління у світі є державне регулювання ринку харчових продуктів. Така складність зумовлена багатьма аспектами, яким органи влади повинні приділяти особливу увагу, такими як здоров'я та інтереси споживачів, здоров'я тварин, рослин, економічні інтереси операторів одного з найбільших у будь-якій країні ринків – харчової продукції [2].

Захист прав споживачів передбачає встановлення конкретних прав споживачів, визначення форм порушення цих прав, механізм захисту прав, а також врегулювання відповідальності за порушення прав споживачів. Тому будь-який споживач наділяється особливим правовим статусом й отримує такі правові можливості, як право вимагати відшкодування моральної шкоди у разі порушення його майнових прав. Але тут можна помітити, що головна проблематика полягає суто в регулюванні та забезпеченні цих норм.

Закон України «Про захист прав споживачів» регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів [3]. Але останнім часом набирає обертів купівля товарів дистанційним шляхом.

Дистанційний спосіб продажу товарів полягає в ознайомленні покупця з товарами у спеціальному каталозі, буклетах, представлених продавцем фото, відеоматеріалах, електрозв'язку, телебачення, мережі Інтернет та іншими способами передачі інформації. Іншими словами, дистанційною торгівлею визнається будь-яка торгівля, що здійснюється поза стаціонарними місцями торгівлі, коли покупець немає можливості ознайомитися з товаром до отримання. Тому Інтернет-магазини все більше набувають популярності серед суспільства сьогодні. І тут особливості захисту прав споживачів при дистанційній продажі товарів є досить унікальними. Бо проблематика цього питання полягає в тому, що момент в забезпеченні всіх належних прав – є недосконалим. Адже законодавство не надає чіткого регулювання захисту споживчих послуг.

Найчастіше, з боку Інтернет-магазинів можна виділити наступні порушення: відмова заміни товару або ремонту гарантійного товару; невідповідність товару вимогам, що пред'являються до відповідного товару

нормативно-правовими актами; невідповідність супроводжуючих товар документів; зміна ціни при доставці товару. Активний розвиток зумовлює необхідність визначення норм поведінки, тобто особливих правових норм, що регулюють і закріплюють права, обов'язки, гарантії та відповідальність учасників цих відносин [4].

Отже, головна проблема ефективного забезпечення та регулювання захисту прав споживачів які придбали товар або послугу в Україні полягає в застарілості та недосконалоості законодавства з погляду на сучасні реалії. Електронна торгівля процвітає завдяки ряду факторів, включаючи можливість вибору з більш широкого асортименту товарів, легший доступ до більш повної інформації про продукцію, цілодобовий час роботи та зручність покупки з дому. Але регулювання таких відносин ускладнюється, адже слідкування та контроль за таким спектром споживчих відносин є однією із головних проблем забезпечення захисту. Наразі присутній дуже великий приріст шахрайства, через те, що є великий попит на інтернет послуги. Тому законодавство має змінюватись та розвиватись разом із розвитком економічних та соціальних відносин.

Список використаних джерел:

1. Проблеми захисту прав споживачів в Україні та шляхи їх вирішення 25.05.2018 р. URL: <https://consumerhm.gov.ua/774>.
2. Парасюк М. В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 101-104.
3. ЗУ «Про захист прав споживачів» Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 30, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
4. Колісникова Г. В. Захист прав споживачів при придбанні товару через мережу Інтернет. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав*: матеріали круглого столу, присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова (м. Харків, 16 грудня 2016 р). Харків, 2017. С. 222-224.

Джаним А. С.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Нестерцова-Собакарь О. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СПІРНІ ПИТАННЯ З СПАДКОВОГО ПРАВА

Цивільні відносини мають дедалі велику низку особливостей, однак найбільш визначною є їх динамічність. Різні категорії людей формують їх внаслідок своєї амбіциозності та емоційності. Питання права власності з кожним роком стає більш популярним, а причиною цього є спадкові відносини у розподілі майна. Саме тому, одним з найцікавіших інститутів цивільного права є спадкове.

Ускладнення питань розподілу майна перш за все відбувається внаслідок кількості членів сім'ї. При спадкуванні за законом порядок і умови переходу прав і обов'язків спадкодавця зазначені у Цивільному кодексі України: майно спадкодавця поділяється у рівних частках між особами, перерахованими у законі і закликаними до спадкування, у відповідності із установленою черговістю [1, с. 25]. Однак винятковість полягає у наявності заповіту, який залишив спадкодавець. Саме в такому випадку передання майна відбувається у домінуючій формі, тобто пріоритетність надається спадкоємцю, який зазначений у заповіті.

Спірним питанням залишається те, чи можуть юридичні особи наділятися спадщиною? Так як згідно Цивільного кодексу України, у спорах про визнання права власності на спадкове майно в якості належного відповідача не може розглядатись нотаріус або орган державної реєстрації прав. Тож в цьому випадку, перевагу у набутті спадщини мають фізичні особи, аніж юридичні. Але юридичні представники не викреслюються зі списку претендентів на спадок. Перевага фізичних осіб полягає у тому, що вони можуть спадкувати як за законом, так і за заповітом. В свою чергу, юридичні особи тільки при вказівці їх у наведеному заповіті. Засади спадкового права є принципами приватного права, однак це не виключає наявності публічних інтересів. У стабільності інституту спадкування зацікавлені не лише громадяни, а і держава в цілому, оскільки приватні інтереси в цьому випадку тісно пов'язані із мораллю суспільства і безпекою держави в цілому [2, с. 16].

Спірні моменти у отриманні права власності найбільш поширені у сільській місцевості. Це стосується намірів на володіння нерухомим майном,

при цьому не маючи жодних правовстановлюючих документів. Причиною цього є демонстрування радянської влади у вигляді підтвердженої «записки» про власність у центральній сільській раді. Варто зауважити, що ця проблема є актуальною і по сьогодні. Це значно ускладнює нотаріальну діяльність та затримує дозвіл спадкоємцю на володіння даним майном. Однак, особа яка має намір оволодіти майном, повинна довести про смерть спадкодавця. Аргументація відбувається завдяки документу про встановлення судом факту смерті. Це має важливе правове значення, бо моментом відкриття спадщини є смерть фізичної особи, а це юридичний факт, на підставі якого виникає спадкове правовідношення [3, с. 133].

Ще одним з поширеніших чинників спірного питання у сфері спадкового права є значення часу відкриття спадщини. Це доволі складна процедура, яка потребує значних термінів. Відповідно ст. 46 Цивільного кодексу України фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років. Враховуючи реальні події та початок повномасштабної війни, тема пропажі безвісти у рамках спадкового права стає більш популяризованою. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій [4, с. 24].

Отже, враховуючи вищенаведений матеріал, можна дійти висновку, що місце спадного права у загальному вивченні цивільного права має велике значення. Доказом цього є різноманітність утворених правовідносин та складність існуючих ситуацій у справах спадкування. Спадкове право – одне з провідних підгалузей Цивільного права, яке функціонуватиме за весь період життєдіяльності людини. Тобто, його розвиток та вдосконалення сприятиме ефективному механізмі законодавства України та уникнення дискусійних моментів у розподілі майна.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Заїка Ю. О. Спадкове право України: навч. посібник. Київ: Істина, 2006. 216 с.
3. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бегова Т. І. Цивільне право: підручник: у 2 т. Харків: Право, 2011. Т. 1. 656 с.
4. Нестерцова-Собакарь О. В. Спадкове право: навч. посібник (для студ. вищ. навч. закл.). Дніпро: ДДУВС, 2017. 164 с.

Дяченко Є. Р.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Моїсєєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Враховуючи положення ст. 193 ЦПК України, відповідач наділений правом на пред'явлення зустрічного позову протягом терміну для подання відзиву [1].

Зустрічний позов допускається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови є взаємозалежними та їх спільний розгляд доречно, зокрема, якщо вони впливають з тих самих правовідносин або якщо задоволення зустрічного позову може перешкодити повному чи частковому задоволенню первісного. Зустрічні позовні вимоги поєднуються рішенням суду в одне провадження з початковим позовом.

У разі пред'явлення зустрічного позову щодо справи, що розглядається у порядку спрощеного провадження, суд приймає рішення про розгляд справи у порядку загального судочинства.

Зауважимо, що вказана стаття закріплює окремі умови прийняття до розгляду зустрічного позову, інакше кажучи, визначає один із засобів захисту відповідача проти пред'явленого щодо нього позову.

Зустрічний позов – активний захист від позову, можна сказати, що захист шляхом «нападу» на позивача. Зустрічний позов – це позов первісного відповідача до первісного позивача. Такий позов, залежно від ситуацій, може бути найбільш дієвим засобом захисту проти позову, оскільки він спрямований на повне чи часткове знищення основи первісного позову.

Також зауважимо, що подання зустрічного позову, котрий хоч і має зв'язок з початковим, може значно ускладнити вирішення основного спору. До того ж, необхідно пам'ятати, що реалізація суб'єктивних процесуальних прав має бути максимально економічною. Принцип процесуальної економії означає не тільки швидке вирішення спору при застосуванні максимально спрощеної процесуальної процедури як для суду, так і для учасників процесу, а й розумне поєднання необхідності розгляду кількох судових справ у межах одного провадження з суттєвим ускладненням дослідження матеріалів справи, дослідження представлених доказів у зв'язку із збільшенням їх кількості, а також обчислення ціни позову та інших його складових.

Як у своїй роботі зазначає Пепеляшков О., поширення набувають явища зловживання процесуальними правами, при котрому здійснюється подання зустрічного позову, що не пов'язаний з початковим позовом [2, с. 24-25].

Тут автор виділяє два аспекти.

По-перше, часто трапляються випадки, коли відбувається затягування процесу шляхом зловживання правом на пред'явлення зустрічного позову. В такому випадку відповідач пред'являє позовні вимоги, котрі не мають нічого спільного з первісним позовом (ні за підставами, за якими він виник, ні за доцільністю розгляду в сукупності з первісним позовом). І зрозуміло, що такий позов не можна розглядати одночасно з первісним, враховуючи положення ст. 193 ЦПК. Процесуальне законодавство прямо регламентує захід регулювання такого явища – відмова у прийнятті зустрічного позову до проведення спільного розгляду.

По-друге, трапляються випадки, коли подання зустрічного позову є явно необгрунтованим та безпідставним.

Вирішуючи питання про прийняття позову суддя має здійснювати перевірку його відповідності формальним вимогам позовних вимог, а у разі зустрічного позову – його зв'язок із початковим позовом. І в жодному разі суддя не може повернути позов або відмовити в його прийнятті з мотивів необгрунтованості та безпідставності, тому що тоді він розглядатиме такий позов по суті вже на стадії прийняття, що суперечить загальним принципам судочинства. Це означає, що суд не має фактичних підстав для відмови у визнанні зустрічного позову.

У зв'язку з цим, недобросовісна сторона відповідно до вимог зустрічного позову отримує процесуальну можливість вміло маніпулювати клопотаннями про забезпечення доказів, оскаржити процесуальні рішення суду, про зупинення провадження по справі тощо.

Тому в даний час суд має дуже обмежені можливості вплинути на недобросовісну поведінку сторони, що дозволяє зацікавленій стороні в різний спосіб затягувати розгляд справи, перешкоджати винесенню несприятливого судового рішення та здійснювати інші неправомірні дії при цивільному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Пепеляшков О. С. Пред'явлення зустрічного позову як спосіб зловживання правом відповідача на захист. *Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії: матер. круглого столу* (м. Одеса, 27 листопада 2015 р.). С. 22-26.

Дворяк О. В.,

курсант

факультету підготовки фахівців для

підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

Конституція України передбачає можливість для кожної людини розпоряджатися своїм майном у разі смерті. Це право також відображено в Цивільному кодексі України, який передбачає можливість фізичної особи розпоряджатися своїм майном у разі смерті шляхом укладення спадкового договору, це є абсолютною новелою нового Цивільного кодексу України 2003 р., оскільки це не було передбачено і Цивільним кодексом УРСР 1922 р. або Цивільний кодекс УРСР, ст. 1963 р., ні інших законодавчих актів у сфері регулювання спадкових відносин.

Спадкові договори сягають корінням у давню історію. Воно відоме ще з часів римського приватного права, а в сучасній правовій системі відомі різні види спадкових договорів. Закони про спадщину в країнах ЄС детальні, але розпливчасті. За спадковим договором спадкодавець зобов'язується призначити своїм спадкоємцем іншого учасника договору для утримання або виплати належних йому довічних коштів. Цивільний кодекс Швейцарії передбачає два типи заповітів. З іншого боку, заповіт – це односторонній акт, яким заповідач виражає свою волю у встановленій законом формі щодо свого майна на випадок своєї смерті. З цією ж метою можливе відчуження за договором шляхом укладення спадкового договору з особою, відмінною від спадкодавця. Цивільний кодекс Німеччини присвячує цілу главу спадковим договорам, розглядаючи їх як окремі та самостійні форми спадкування. Зміни або скасування можуть бути зроблені лише за згодою сторін. після смерті будь-якого договір майна сторони не може бути визнаний недійсним. З іншого боку, спадкові договори не є популярними у Франції, оскільки вони мають обмежувати волю спадкодавця та запобігати скасуванню попередніх рішень.

У Стародавньому Римі, як свідчать джерела, іноді існували договори щодо спадкування, але вони все одно не мали юридичної сили. Так само не мали юридичну силу і договір про відмову від права. Таким чином, ці договори не визнавалися римським правом. Причину такого негативного

ставлення до цих договорів знаходимо в першоджерелах римського права. Так, за словами відомого римського юриста Ульпіана, такі договори вважалися *contrabonos mores*, що пояснювалося намаганням законодавців запобігти вбивствам у гонитві за спадщиною. Спадковий договір, що є однією з новел Цивільного кодексу (ЦК).

Обґрунтування можливість створення спадкового договору в ЦК України було пов'язано з необхідністю розширення правоздатність учасників договірних відносин і цілком відповідає ідеї збільшення видів договорів.

Водночас розробники проекту ЦК України звернули увагу на те, що сфера дії спадкового договору на практиці не буде широкою, стосуватиметься переважно подружжя та інших осіб, які спільно проживають і не мають діти.

Натомість сучасний стан розвитку цього інституту свідчить про постійне збільшення кількості спадкових договорів, посвідчених нотаріусами, а також про те, що сторонами цього договору часто виступають особи, відмінні від зареєстрованого та фактичного подружжя: батьки та діти, особи, не пов'язані між собою кровними зв'язками тощо.

Причини постійно зростаючої популярності спадкового договору слід шукати в його правовій природі, у можливостях, які створює цей договір для його учасників.

За визначенням спадкового договору «одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони і в разі його смерті набуває право власності на майно» (ст. 1302 ЦК України). Цивільний кодекс України).

З'ясування місця спадкового договору в системі цивільного права України має не лише велике теоретичне, а й важливе практичне значення. Можливість застосування його до регулювання відповідних відносин залежить від виду та виду договорів, до яких належить спадковий договір.

З'ясовуючи це питання, насамперед необхідно звернутись до загальних положень щодо класифікації договорів у сучасному цивільному праві, які проводяться в науковій та навчальній літературі за різними підставами. Але почніть таку рису для визначення виду спадкового договору, на нашу думку, доцільно віднести ті види та види договорів, які зазначені в цивільному законодавстві, насамперед у Цивільному кодексі України 2003 р., який, водночас, містить спеціальні норми. за спадковим договором.

Аналізуючи погляди науковців на це питання, відразу відзначимо два різні підходи до місця цього договору в системі цивільно-правових договорів.

За першим підходом обґрунтовується доцільність його закріплення в системі спадкового права, за другим – збереження договору після довічних договорів утримання та ренти, трактуючи їх як самостійний договір у системі цивільного права. Такий підхід обґрунтовується тим, що спадковий договір не належить до видів спадкування, оскільки немає підстав відводити йому місце серед норм, що регулюють спадкові правовідносини. Крім того, за своїм змістом спадковий договір передбачає окремі права та обов'язки за

життя відчужувача, які суперечать правовій природі спадкування, оскільки набуття та реалізація права на спадщину можливі лише за істотної умови – смерті спадкодавця.

У цьому випадку аргументи виглядають правдоподібними. Фактично спадковий договір є особливим видом зобов'язальних правовідносин. Відносини між відчужувачем і набувачем є, як правило, зобов'язальними. Проте сутність спадкового договору тісно пов'язана зі спадковими правовідносинами (як і шлюбний договір, який закріплений у ЦК України, але має цивільно-правовий характер). Норми ЦК України, які регулюють відносини за спадковим договором, закріплені вже у 6 кн. Тоді, на нашу думку, в такому «перенесенні» немає потреби, оскільки це навряд чи відбудеться. ефект. ефективність правового регулювання. Підсумовуючи, слід зазначити, що спадковий договір є досить новим правовим інститутом, який ще не набув широкого застосування на практиці. і, як свідчить його науковий аналіз і перші кроки осмислення, правової природи спадкового договору, місцезнаходження.

У цивільному праві, будучи включеною до ЦК України, він став предметом різноманітних наукових дискусій, що має сприяти подальшому формуванню інституту спадкового договору та позитивному застосуванню його норм у судовому та нотаріальному провадженні. Українська традиція.

Список використаних джерел:

1. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток: монографія (2-ге вид.). Київ: КНТ, 2007. С. 139-144.
2. Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. (за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України). Київ: Істина, 2004. С. 874.
3. Васильченко В. В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права. *Право України*. 2003. № 7. С. 140.

Ділігул А. С.,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Радельчук К. О.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФІНАНСУВАННЯ І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Національна поліція України позиціонує себе як сучасний правоохоронний орган демократичної, правової та соціально орієнтованої європейської держави. Водночас чинне адміністративне законодавство демонструє переважно формальний підхід до формулювання сучасних прогресивних засад функціонування цього органу, що недостатньо гарантує їх чітку та повну реалізацію в практичній правоохоронній діяльності.

У зв'язку з удосконаленням адміністративно-правового статусу Національної поліції України актуальним є питання про принципи та етапи її фінансування та матеріально-технічного забезпечення. Слід зазначити, що питання засад фінансування та матеріально-технічного забезпечення поліції та інших правоохоронних органів України вже обговорювали такі вчені, як Ковальова А., Курило С., Пеліх Н., Проневич А. та ін.

Підрозділи Національної поліції України є суб'єктами фінансових правовідносин, тому фінансово-господарська діяльність щодо їх фінансування та матеріально-технічного забезпечення здійснюється відповідно до основних засад фінансової діяльності держави. На нашу думку, принципи фінансування та матеріально-технічного забезпечення підрозділів Національної поліції України слід розглядати крізь призму принципів, характерних для механізму державного управління Національною поліцією України та фінансовою діяльністю держави.

Отже, В. Колпаков визначає принципи державного управління як позитивні закономірності, науково і практично обґрунтовані, втілені в правових нормах або шляхом узагальнення правових норм, що діють у державі. Натомість Г. Яковлев визначає принципи державного управління як «логічно впорядковану систему ідей, основоположних положень, які адекватно виражають політичні та організаційні закономірності державного управління і не знаходять повного закріплення в чинному законодавстві» [1, с. 544].

Досліджуючи принципи державного управління, особливо у сфері фінансування та матеріально-технічного забезпечення діяльності Національної поліції України, слід звернути увагу на їх класифікацію. Зокрема, В. Бакуменко виділяє три великі групи принципів державного управління з подальшим розподілом їх на підсистеми:

- 1) загальні принципи управління;
- 2) принципи, безпосередньо пов'язані з людським фактором;
- 3) принципи державного управління.

Фінансування Національної поліції України включає всі фази (етапи) фінансового забезпечення, зокрема:

- встановлення та застосування обов'язкового особистого страхування поліцейських;
- формування та використання коштів різних державних позабюджетних фондів (пенсійного, соціального страхування та ін.);
- отримання та використання банківських кредитів і компенсаційних виплат на будівництво приватних будинків і житлово-будівельних кооперативів, державних пілґ, інших компенсаційних виплат соціального характеру;
- кредитні відносини;
- розрахунок потреби в кредитах і коштах, їх освоєння, надходження і розподіл, видача, облік, звітність і контроль.

Фінансове забезпечення діяльності Національної поліції України в адміністративно-правовому контексті можна визначити як процес розподілу бюджетних коштів, а також отримання та використання коштів з інших не заборонених законодавством джерел у необхідному розмірі на оплату праці, медичне обслуговування, санаторно-курортне, пенсійне, житлове та інші види соціального забезпечення поліцейських або членів їх сімей в обґрунтованих випадках.

Відповідно до ст.105 Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-ХІІ фінансування та матеріально-технічне забезпечення поліції здійснюється за рахунок коштів державного бюджету України, а також інші джерела, не заборонені законодавством [2].

Основним елементом у структурі грошового забезпечення поліції є грошове забезпечення особового складу. При визначенні структури та розміру грошового забезпечення поліцейських слід мати на увазі, що на відміну від розміру заробітної плати колишніх працівників органів внутрішніх справ органів не тільки суттєво підвищився рівень посадових окладів працівників поліції, а й суттєво змінилася структура грошового забезпечення та порядок нарахування доплат і премій. Окрім надходжень державного бюджету та коштів від надання платних адміністративних послуг, законодавством України передбачена можливість часткового фінансування поліції з місцевих бюджетів.

Процес матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів переважно пов'язаний з конкретними політичними та історичними процесами

і безпосередньо впливає на стабільність та ефективність діяльності правоохоронних органів. Це досить складний соціально-економічний процес. Логістичний процес включає кілька взаємопов'язаних етапів:

- вивчення потреби в певному виді матеріальних цінностей і відповідних фінансових можливостей;
- проведення тендерів на постачання продукції та послуг;
- підготовка та укладення договорів;
- отримання ресурсів, передача їх споживачам (поліції) [3, с. 439].

Основними причинами низького рівня матеріально-технічного забезпечення Національної поліції України є хаотичний розвиток економічної та політичної ситуації в нашій державі. Сучасна економічна ситуація в Україні потребує суттєвих коректив у системі ресурсного забезпечення Національної поліції України, що необхідно враховувати для ефективного виконання покладених на неї завдань. Це досить складно, але органи Національної поліції України повинні адекватно реагувати на будь-які зміни в економіці країни, особливо із впровадженням воєнного стану [4, с. 18].

Уряд прийняв постанову № 793 про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». Цю постанову було прийнято 7 липня, інформує сайт Міністерства внутрішніх справ [5].

Так, запроваджено норму виплати до 30 тис. гривень пропорційно часу служби у розрахунку на місяць, а також залежно від місця несення служби та району ведення бойових дій. Саме це дозволить застосувати справедливий підхід до оплати праці та усунути зрівнялівку, здійснювати виплати особовому складу залежно від складності виконуваних завдань

Отже, ефективність управління у сфері фінансування та матеріально-технічного забезпечення Національної поліції України безпосередньо залежить від застосування всієї системи принципів. Усі принципи державного управління взаємопов'язані, і будь-яке порушення хоча б одного з них призводить до порушення іншого.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України. 2003. 544 с.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.
4. Руколайніна І. Є. Окремі проблеми матеріально-технічного та фінансового забезпечення діяльності ОВС України. 2010. 439 с.
5. Суббот А. І. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів як складові їх безпечної діяльності. 2020. 18 с.
6. Постанова № 793 про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

Ділігул А. С.,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Калюта Д. О.,
магістрант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН ЯК НОВИЙ ТРЕНД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Незважаючи на те, що поняття «фраудаторний правочин» згадується вперше ще у римському праві («*fraus creditorum*»), у національному законодавстві це поняття є доволі новим. Відзначимо, що зміст цього поняття у загальних рисах розкривається в окремих нормативно-правових актах, що стосуються процедури банкрутства. Водночас, у положеннях Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), ні саме поняття «фраудаторний правочин», ні його ключові риси взагалі не згадуються [1, с. 69].

У той же час, досліджуване поняття активно використовується протягом останніх років у практиці Верховного Суду. Власне, ця обставина і породжує актуальність дослідження поняття «фраудаторний правочин» та перспектив його правового врегулювання у рамках цивільного законодавства.

Правовим підґрунтям застосування судами конструкції фраудаторного правочину, на думку науковців, є стаття 13 ЦК України, яка визначає межі здійснення цивільних прав [2, с. 14-15].

Загалом, з проаналізованої судової практики, впливають наступні положення. Під фраудаторним правочином варто розуміти правочин, який вчиняється боржником, на шкоду кредиторів. Основною ознакою такого правочину є те, що момент укладення його настає після усвідомлення боржником того, що його майно можуть забрати за борги. При цьому, основна мета боржника у цьому випадку – відстояти свої інтереси ціною інтересів кредитора [3].

При визнанні правочину фраудаторним Верховний Суд також звертає увагу на такі його елементи як: сторони та ціна. Сторонами у фраудаторних правочинах, як правило, виступають пов'язані з боржником особи; якщо ж іде мова про юридичну особу, то це можуть бути афілійовані юридичні особи. Ціна у таких правочинах, здебільшого, або явно занижена, або взагалі не обумовлюється [4].

У своїх рішеннях Верховний Суд, аналізуючи поняття фраздаторного правочину, також доволі часто оперує такими словосполуками як «правочин укладений на зло» та «правочин, при укладанні якого, особа діяла очевидно недобросовісно і зловживала правами стосовно кредитора» [5].

Таким чином, фраздаторний правочин є окремим видом правочинів, який укладається шляхом зловживання особою своїми правами та явно суперечить принципу справедливості, добросовісності та розумності. Зважаючи на це, є необхідність закріпити це поняття у ЦК України та визнати, що фразд укладення такого правочину є підставою для визнання його недійсним. Такий підхід, на нашу думку, дозволить належним чином захистити права та законні інтереси кредитора, які порушуються боржником, при укладанні правочину з метою уникнення розрахунків за борговими зобов'язаннями.

Список використаних джерел:

1. Ярошенко А. С., Костенко О. М. Визнання судом недійсними фіктивних договорів дарування, укладених з метою приховання майна боржника: проблеми формування єдиної правозастосовної практики. Проблеми законності. 2020. Вип. 148. С. 66-75.
2. Беляневич О. Л. Про застосування у справах про банкрутство конструкції фраздаторного правочину. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. № 2. С. 14-23.
3. Постанова Верховного Суду від 07.10.2020 р. у справі № 755/17944/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92315178>.
4. Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 р. у справі № 693/624/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97103755>.
5. Постанова Верховного Суду від 26.05.2021 р. у справі № 727/2525/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97285681>.

Ділігул А. С.,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Бублик Т. Ю.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Фінансові основи місцевого самоврядування визначаються Конституцією України, Бюджетним кодексу України, Законом України «Про місцеве самоврядування України» та Законами про Державний бюджет України, прийнятих за кожен календарний рік. Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування є однією з найважливіших умов побудови демократичної держави. Ступінь фінансової самостійності місцевого самоврядування характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян.

Форми місцевого самоврядування в кожній державі визначаються її політичним, територіальним устроєм, історичними, національними, економічними та інші ознаками. Відносини з громадськістю, що виникають у процесі мобілізації, розподілу та використання коштів органів місцевого самоврядування, є врегульованими нормами фінансового права відносинами з громадськістю, оскільки діяльність органів територіального самоврядування орієнтована на реалізацію та задоволення територіального інтересу в рамках загальнодержавних фінансових інтересів [1].

Територіальні громади можуть здійснювати повноваження органів місцевого самоврядування безпосередньо, оскільки вони є первинними суб'єкт місцевого самоврядування, основний носій його функцій і повноважень і може самостійно вирішувати будь-яке питання місцевого значення, віднесене законом до відання місцевого самоврядування. Деякі проблеми можуть бути вирішені лише безпосередньо населенням відповідного муніципалітету, кому має право обирати представницькі органи територіального самоврядування та муніципалітет, селищний, міський голова, висловлювати своє волевиявлення на місцевому референдумі, загальних зборах громадян, здійснювати право місцевої ініціативи, громадські слухання, контроль за діяльністю органів і посадових осіб. Проте більшість повноважень з управління фінансовою діяльністю в області здійснюють місцеві органи влади та посадові особи сіл.

Фінансову діяльність здійснюють усі без винятку державні органи органів влади та місцевого самоврядування, те як вони виконують свої обов'язки функція неможлива без використання коштів. Залежно від цих повноважень обсяг бюджетних коштів, що знаходяться в їхньому розпорядженні, та форми безпосередньої участі у фінансовій діяльності відповідних адміністративних територій визначаються органами влади [2].

Конституція України (ст. 140) визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України та за наявності відповідних фінансових ресурсів. Стаття 142 Конституції України встановлює, що матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування – це рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що перебувають у власності територіальних громад [3].

Підводячи підсумок можна зазначити, що держава бере участь та фінансово забезпечує формування надходжень до бюджетів територіального самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень державних органів, відшкодовуються державою.

Список використаних джерел:

1. Воронова Л. К., Кучерявенко М. П., Пришва Н. Ю. Фінансове право України: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ, 2009. 395 с.
2. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. Київ, 1999. С. 122.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.

Доценко А. О.,

курсант

факультету підготовки фахівців для

підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Договір купівлі-продажу є одним із найпоширеніших видів договорів. Він є юридичною формою, яка призначена для обслуговування сфери товарного звернення та переміщення матеріальних цінностей між особами, не безпосередньо.

Договір купівлі-продажу є основою виникнення зобов'язальних правовідносин між покупцем і продавцем; виходячи з цього покупець отримує повне право власності на придбане ним майно відповідно до умов договору купівлі-продажу.

Предметами договору може бути рухоме та нерухоме майно, що знаходиться у власності продавця. Продавець зобов'язаний одночасно передати покупцю товар, приладдя до товару та документи (технічний паспорт, сертифікат якості, інструкцію з експлуатації тощо. д.).

Предметом договору роздрібної купівлі-продажу є різноманітні товари, не вилучені з економічного (громадянського) обороту та призначені для особистого, сімейного, домашнього та іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. Це, перш за все одяг, взуття, продукти харчування, меблі тощо. Ознаки договору купівлі-продажу – консенсуальний, двосторонній, відплатний, взаємозобов'язувальний, громадський, взаємоузгоджений, безстроковий.

При цьому необхідно пам'ятати про те, що закон встановив правила, згідно з якими деякі товари можуть бути продані лише за наявності спеціального дозволу (ліцензії).

В цьому випадку важливого значення набуває договірна форма, яка допомагає врегулювати ті суспільні відносини які в деякій мірі не надто деталізовані в приписах законодавства, а подекуди зовсім ним не врегульовані.

Суб'єктами права власності на житлове приміщення є громадяни, юридичні особи та держава.

Право власності на житлове приміщення безстрокове. Особа вправі володіти, користуватися та розпоряджатися житловим приміщенням за своєю волі та інтересах, не порушуючи прав та охоронюваних законом інтересів громадян та юридичних осіб, держави, а також вимагати відшкодування збитків за порушення своїх майнових прав [3]. Зміна зовнішнього вигляду житла, їх реконструкція чи знесення допускаються з відповідного дозволу органів державної влади на місцях.

Не обмежується в кількості, розмірі та вартості приватна власність на будинки, квартири, частину будинку, частину квартири.

На сьогоднішній день на практиці виникає низка суперечок з приводу застосування договору купівлі-продажу житла. Насамперед це пов'язано з недотриманням форми договору купівлі-продажу будинку та укладанням договору на підставі усної домовленості, а після його виконання – нотаріальним посвідченням договору в письмовій формі [1].

Згідно з законами, право власності на нерухомість підлягає державній реєстрації і навіть вважається такою, що виникла з моменту такої реєстрації. Сам договір купівлі-продажу реєстрації не підлягає, але підлягає реєстрації його виконання – перехід права власності від продавця до покупця.

Якщо договір складався у нотаріальній формі, передачу документів для реєстрацію може здійснити сам нотаріус. Більше того, зараз відбувається

удосконалення нотаріальної діяльності та посилення взаємодії нотаріусів з реєстраторами, так що передача документів у Реєстр нотаріусом допоможе і суттєво скоротити термін реєстрації, та уникнути її зупинення.

Запровадження державної реєстрації речових для значної кількості угод на певною мірою гальмує цивільно-правовий оборот нерухомого майна та не завжди відповідає інтересам сторін. Разом з тим, враховуючи особливу соціальну значимість об'єктів нерухомості та недостатній рівень правових знань окремих учасників обороту, деякими авторами обґрунтовується запровадження замість державної реєстрації угод – їхнє обов'язкове нотаріальне посвідчення.

Незважаючи на позитивні зміни у законодавстві, що регламентують діяльність нотаріусів з реєстрації договорів купівлі-продажу нерухомості, наш погляд, видається, що вводити обов'язкове нотаріальне посвідчення угод з нерухомістю на всій території держави сьогодні передчасно.

Платежі за договором купівлі-продажу нерухомості можуть здійснюватися як у готівкової, і у безготівковій формі. Для фізичних осіб не існує жодних обмежень за готівковими розрахунками, юридичні особи обмежені у можливості розраховуватися готівкою – як приймати їх, так і видавати.

При цьому, однак, якщо організація порушує таке обмеження, платіж не вважатиметься недійсним чи недосконалим, але організація повинна буде нести відповідальність перед контролюючими державними органами.

При сплаті покупної ціни готівкою покупцю необхідно отримати від продавця розписку у їх отриманні.

Список використаних джерел:

1. Новохатська Я. В. Цивільно-правовий договір як регулятор цивільних відносин. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 88-94.
2. Мідянка І. І. Значення договорів у реалізації цивільних прав. Молодь – аграрні й науці і виробництву. *Актуальні питання розвитку аграрного та земельного права: національний і міжнародний вимір*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції здобувачів вищої освіти. (м. Біла Церква, 19 травня 2022 р.). Біла Церква: БНАУ, 2022. 60 с.
3. Пленюк М. Д. Договір купівлі-продажу в умовах реформування цивільного законодавства. Київ: Київський регіональний центр НАПрНУ, 2021. Вип. 1. 58 с.
4. Міліщук Н. С. Правове значення форми договору купівлі-продажу у процедурі його укладення. *Держава та регіони*. 2021. С. 22-27.

Дьяков О. О.,

курсант

факультету підготовки фахівців для

підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

БАНКІВСЬКА ПЛАТІЖНА КАРТКА, ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Об'єктом цивільних правовідносин є матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини та процес створення цих благ. Основним критерієм «об'єкта цивільних правовідносин» є його мобільність, тобто можливість вільного відчуження або переходу від однієї особи до іншої в порядку спадкування за законом чи у спадщину або в інший спосіб, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обігу, або не можуть бути відокремлені від фізичної чи юридичної особи.

Щодо законності безготівкових грошей у теорії цивільного права йдеться давня дискусія, однозначного висновку вчені досі не дійшли. Існують дві протилежні думки:

- одна полягає в тому, що це не просто звернення до банку.
- інші представники мають право власності на безготівкові кошти, що належать клієнту (на його ім'я якого відкрито рахунок).

Першим кроком до припинення існуючих дебатів є визначення концепції безготівкових грошей як об'єкта цивільних прав.

Щоб досягти поставленої мети, треба застосовувати правила тлумачення, з яких, як це прийнято в правових текстах, повинен починатися аналіз змісту будь-якого поняття. Цей процес не потребує доказів, оскільки мислення та мова нероздільні. Загалом ці правила можна сформулювати таким чином: якщо закон чи положення не визначають значення термінів, які використовуються в правилах, так чи інакше, їм надається значення, яке вони мають у певній галузі знань або в повсякденній літературі.

Прямого визначення безготівкових грошей в українському законодавстві немає. Оприлюднені фінансистами та економістами терміни вони стосуються переважно термінових активів, що зберігаються на банківських рахунках, виданих фізичним або юридичним особам. Це процес, за допомогою якого банківська система переводить безготівкові гроші з готівки і навпаки.

Хоча ці поняття формують лише загальне уявлення про безготівкові гроші, вони дозволяють виділити деякі їх особливості:

- це форма фінансування, поряд із готівкою;
- їх можна вільно перевести в готівку і навпаки;
- ця трансформація відбулася лише за допомогою банківської системи;
- безготівкові гроші вносяться на банківські рахунки, відкриті на ім'я фізичних або юридичних осіб.

Використання системного методу тлумачення дозволяє скоротити поняття безготівкових грошей. Таким чином, на основі аналізу законодавства України можна зробити висновок, що поняття безготівкових грошей виражається через поняття грошей, а останні через поняття «гроші». Відповідно до останнього ч. 5 ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [3] слід розуміти операції в національній або іноземній валюті чи її еквіваленті. Виходячи з вищесказаного, можна винести поняття грошей, яке часто вживається законодавцем і є узагальнюючим по відношенню до безготівкових грошей.

Підтвердження зробленого висновку знаходимо й у ст. 192, ст. 1046 ЦК України, де терміни «гроші» та «грошові кошти» використані як тотожні.

Зважаючи на те, що кошти, відповідно до ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [4], буває готівкова і безготівкова форми, тоді ці форми є характеристиками грошового капіталу. Крім того, негрошові кошти, відповідно до цього положення, знаходяться у вигляді записів на рахунках в установах банків.

Отже, безготівкові – це гроші у вигляді записів на банківських рахунках. Таке уявлення дозволяє визначити їх місце в системі об'єктів цивільного права. Поряд з грошима у вигляді банкнот і монет вони входять в загальне поняття грошей.

Але таке поняття все одно має бути зрозумілим, оскільки записи на рахунку не є власними грошима. По суті, банківський рахунок – це спосіб контролю за рухом грошей клієнта і виконанням банком своїх договірних зобов'язань перед ним. Це бухгалтерський документ, одиниця обліку, яка використовується банками для обліку виконання банківських рахунків з урахуванням права клієнта на вимогу банку про отримання коштів за типом банківського рахунку [5].

Отже, банківський рахунок є способом обліку (виміру), способом контролю, обліковим документом, а записи на цих рахунках є лише частиною обліку чи контролю, способом ведення. Цей висновок також підтверджується наведеними вище результатами лінгвістичного тлумачення.

3. Дослідження змісту ст. 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» дозволяє зробити висновок, що вирази «готівкова форма» та «безготівкова форма» використовуються законодавцем для позначення двох альтернативних форм існування грошей. Подібного висновку ми приходимо, звертаючись до правил використання в логіці.

Такі поняття називаються суперечливими (контрадикторними) і являють собою дихотомічну пару. Іншими словами, законодавець розділив усі форми існування грошей на дві взаємовиключні групи. Вони можуть бути як готівковими, так і безготівковими.

Розглянемо те, що банківський рахунок – це спосіб (засіб) обліку, спосіб контролю, бухгалтерський документ, про що вже йшлося вище, записи на таких рахунках є оглядом змін правових вимог (активів) і відповідних зобов'язань (пасивів) у відносинах між банком і клієнтом. Власне кажучи, правові вимоги клієнта та зобов'язання банку еквівалентні правам у натуральній формі, які визначені та занесені у вигляді записів на банківський рахунок. Точніше, фіксується вартість таких вимог клієнтів і зобов'язань банку.

Зроблений висновок узгоджується з наведеними вище результатами тлумачення терміна «безготівкові гроші». Зокрема, ним позначаються об'єктами цивільних прав, які разом з готівкою є одним із видів грошей. Їх можна вільно трансформувати в готівку і навпаки. Така трансформація відбувається за допомогою банківської системи, а тому банки її фіксують за допомогою записів на банківських рахунках, відкритих на ім'я клієнта. Безготівкові гроші не є річчю, на відміну від готівки, яка визнається річчю.

Таким чином, безготівкові гроші (готівка) є правовою вимогою клієнта, а зобов'язанням банку відповідають права, які визначаються та обліковуються записами на рахунках у банках.

Список використаних джерел:

1. Безготівкові гроші – це що таке, і як вони працюють? Все про все: сайт. URL: <http://hair2014.ru/bezgotivkovi-groshi-tse-shho-take-i-yak-vony-pratsuyuyut/>
2. Про банки і банківську діяльність: закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5-6. Ст. 30.
3. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 29. Ст. 137.
4. Банківський сет. Discovered: гроші, банки, страхування, економіка та бізнес: сайт. URL: <http://discovered.com.ua/glossary/bankovskij-schet/>
5. Постанова Судових палат у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 06.04.2016 р. Верховний Суд України: офіційний веб-сайт. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B).

Жук В. О.,

магістрант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В Україні транспортна діяльність робить значний внесок у створення валової доданої вартості (ВДВ) – 13 % у 2012 році за даними Держстату України, тоді як вартість основних засобів (за попередніми оцінками) – національне виробництво 35 % із загальної вартості потенціалу середня кількість зареєстрованих штатних працівників у галузі становить понад 935 000 осіб. В Україні пролягає 21 900 кілометрів залізниць, 169 400 кілометрів автомобільних доріг, майже 2,2 мільйона кілометрів внутрішніх водних шляхів, 18 морських і 10 річкових портів, 36 аеропортів. Транспортний комплекс в Україні поєднує різні види транспорту, такі як: Хайхе, автомобільний, залізничний, авіаційний, трубопровідний. Рівень розвитку транспортної системи країни є одним із найважливіших показників її технічного прогресу. В умовах інтеграції в європейську та світову економіку зростає потреба у високорозвиненій транспортній системі – вона має стати основою для ефективного входження України в міжнародне співтовариство та мати в ньому місце, рівнозначне державі успіху. Транспортна галузь України за останні роки зазнала значних змін і наразі перебуває в активній фазі реформування [2, с. 123].

Тому необхідно провести детальний аналіз усіх ключових елементів транспортної системи України. Україна. Для забезпечення економічного функціонування країни різні види транспорту повинні бути взаємопов'язані та узгоджені при перевезенні вантажів. Якщо розглядати стан транспортної системи сьогодні, у червні 2014 року, то здається, що криза в транспортній галузі вже давно. В Україні продовжили скорочуватися обсяги вантажних перевезень. Крім того, дивлячись на результати 2013 року, загалом результати виглядають гірше, ніж у попередні роки, які часто називають кризовими. Це можна пояснити тим, що загальна несприятлива економічна ситуація

призвела до скорочення промислового виробництва, а також призвела до різкого скорочення транзиту вантажів територією України. Держкомстат ще не оприлюднив результати транзиту за весь 2013 рік, але останні доступні дані – за дев'ять місяців року – свідчать про падіння транзиту вантажів усіма видами транспорту за цей період на 7,7 %.

Битва за транзит програна і, здається, незворотна. Основною причиною падіння трафіку експерти називають перенаправлення російських вантажів з України в російські порти. Згідно зі статистичними даними Держстату, за 11 місяців 2013 року обсяг перевезень вантажів у країні різними видами транспорту (включаючи трубопровідний) становив 689,2 млн. тонн, що на 3,6% менше, ніж за аналогічний період 2012 року. Якби останній місяць року суттєво не вплинув на статистику, то падіння вантажопотоку відбувалося б другий рік поспіль (востаннє зростання було у 2011 році – 7,4 %). Минулого року обсяги вантажоперевезень впали майже в усіх галузях, крім автомобільного транспорту: з них за 11 місяців спостерігалось незначне зростання на 1,1 %.

У 2013 році «Укрзалізниця» зберегла тенденцію до зниження, встановлену минулого року. Загалом за рік перевезено 443,5 млн тонн вантажів, що на 3 % менше, ніж у 2012 році (на 2,9 % у 2012 році). Востаннє зростання вантажоперевезень залізницею було в 2011 році, тоді показники «України» зросли на 8,6 %, а в 2010 році досягли 10,6 %. Таке враження, що криза в залізничних вантажних перевезеннях тільки почалася, і це ще неправда, що вона досягла межі. Щоправда, 2009 рік був найважчим за останні роки, коли залізницею було перевезено 391 млн тонн вантажів. Результатом морських перевезень стало скорочення перевалки на 1,9 %. Підсумки також підкріплюють повільну, але стійку негативну динаміку в морському порту: перевалка вантажів минулого року впала на 0,7 %. За останні 5 років, починаючи з 2009 року, ця тенденція до зниження була перервана лише в 2011 році, коли порту вдалося збільшити вантажопотік на 4,7 % (головним чином за рахунок зростання експорту сипучих вантажів, особливо руди та вугілля, і збільшення перевезень).

За рік обсяг перевалки портами і терміналами різних форм власності склав 162,26 млн. тонн. Цього року морський порт перевалив 148,1 млн тонн вантажів. Варто зазначити, що зараз, коли Адміністрація морського господарства (у формі створеної минулого року Адміністрації морських портів України) починає публікувати детальну статистику показників портового виробництва, починають прояснюватися певні нюанси. Наприклад, у боротьбі за вантажопотік приватні компанії набагато успішніше працюють на причалах, орендованих у АМПУ, або на власних причалах. Якщо брати до уваги лише річні результати діяльності державних портів, то сектор впав більш ніж на 10 %. Проте фізичні особи, які працюють на власних терміналах, у 2013 році спостерігали збільшення перевалки на 7,7 %. Структура вантажних перевезень у зовнішньоторговельному напрямку залишається неоднорідною, єдиною загальною тенденцією в ключовій підгалузі транспорту є катастрофічне скорочення транзиту.

До 2012 року завдяки економічній ситуації та різноманітним тарифним хитрощам «Укрзалізниці» вдавалося підтримувати зростання транзиту. У 2010 році залізничний транзит зріс на 2,7 %, а в 2011 році – на 9,2 %. Але попри це експерти починають попереджати, що спокушатися цими показниками ще рано. На підтвердження своїх слів довелося недовго: у 2012 році транзит впав на 17,9 %. Цього року ситуація погіршилася – залізничний транспорт втратив ще 18,7 % транзитних перевезень.

В абсолютному вираженні транспортні втрати за два роки склали 16,5 млн. тонн. Зрозуміло: ці 16,5 мільйона тонн – це взірць щорічної перевалки вантажів у найбільшому в Україні морському порту Іллічева. У морському порту перетин кордону був таким же жахливим: тут на 23 % менше. Це перевищує збиток 2012 року – мінус 18,5 % – у 8 мільйонів тонн в абсолютному вираженні. З урахуванням тих 6 млн тонн, які були втрачені транзитом рік тому, ці 14 млн тонн – загальний річний вантажообіг ще одного порту з першої п'ятірки, наприклад Маріуполя. Відверто кажучи, таке «подвійне» порівняння не зовсім коректне, оскільки втрачені трансфери залізницею та портом фактично є одним і тим же вантажем. Залізничний рух зменшується, оскільки з України залишають російські транзитні вантажі, які раніше проходили через українські порти, а тепер перенаправляються в російські порти. Що стосується залізниць, то певною мірою ситуацію врятував експорт: у цьому напрямку обсяг вантажоперевезень зріс на 3,2 %.

І імпорт, і внутрішні поставки мали негативні результати: мінус 0,5 % і 4,3 % відповідно. Внутрішні перевезення впали на тлі падіння промислового виробництва: -5 % за підсумками 11 місяців 2013 року. Падіння залізничного транспорту виявилось більш відчутним, якби не експорт. У свою чергу, темпи експорту визначають зернові, оскільки інші основні товари зовнішньої торгівлі України – важкі метали, металовироби та добрива – переживали не найкращі часи. Саме ці вантажі найбільше сприяли загальному падінню обсягів перевезень у 2013 році. Лідерами падіння бази залізничних вантажів стали нафта (-14,9 %), хімікати (-12,8 %), вугілля (-2,9 %), чорні метали (-2 %). У розрізі портів зросли обсяги як імпорту, так і експорту, тобто загальну тенденцію падіння формує транзит. За номенклатурою вантажопотоків найбільше постраждала перевалка, можливо, нафта: переробка в морських портах впала в середньому на 45,3 %. На державному причалі падіння сталося понад півтора рази.

Експорт добрив через українські порти впав на 36 %, а через державні причали – майже на 50 %. Тенденції розвитку державних і приватних форм власності на вугілля і руди протилежні. Стивідори, пов'язані з АМПУ, скоротили перевалку цих вантажів на 8 % і 5 % відповідно, а на приватних причалах перевалка тих же вантажів зросла на 13 % і 25 %. У середньому по морських портах, включаючи перевалку з терміналів, орендованих приватними компаніями АМПУ, перевалка вугілля зменшилася на 4,8 %, а руди зросла на 6,2 %. Зменшення обсягів перевалки нафти відбулося через

зменшення обсягів перевалки через українські порти. У 2013 році було перевантажено 1,9 млн тонн перевалки нафти, що становить 43 % від обсягу перевалки 2012 року.

Основна причина цього – вихід російських вантажів з українських портів. Те саме стосується скорочення перевалки вугілля. Транзит вугілля через українські порти в 2013 році становив лише 56 відсотків від 2012 року. Трохи інша ситуація з добривами, де обвал перевалки спричинений експортом. «Несприятлива позиція виробників на міжнародному ринку добрив у середині року в поєднанні з високими цінами на сировину (природний газ) призвела до зупинки українських заводів, внаслідок чого експорт українських добрив через порти впав на 36 % у 2013 р. Російські виробники можуть здешевлювати сировину, їх не вплинула несприятлива цінова кон'юнктура, тому відвантаження добрив у порт скоротилося лише на 15 %. Зрозуміло, що такий сумний аналіз транспортна галузь сьогодні головним чином пов'язана з політичною ситуацією в Україні, країні. Рецесія економіки також відіграла важливу роль, що, у свою чергу, пов'язано з тим, що можна побачити, що українська транспортна галузь тісно пов'язана з росією, ще й тому, що основний ринок збуту продукції українського виробництва знаходиться в росії. А транспортна система України інтегрується в європейську та світову транспортні системи.

Основною проблемою морського транспорту є збільшення частки суден, технічний стан яких не відповідає сучасним вимогам, що призводить до конфліктів, катастроф і погіршення екологічної обстановки морських акваторій і портових міст. Найбільшим морським портом України є Одеса, яка має регулярне сполучення з понад сотнею країн світу. Він поставляється з контейнерними перевезеннями. У перспективі роль Одеського портового комплексу (Одеса, Іллічівськ, Південний) в Україні зросте після завершення будівництва нафтового терміналу в порту Південний, що приймає нафту з танкерів. Судноплавство поглибить спеціалізацію, контейнеризацію, збільшиться використання танкерів і легких суден. У перспективі зростатиме роль повітряного транспорту в тіснішій інтеграції України в європейські та світові соціально-економічні структури. У зв'язку з цим необхідна реконструкція міжнародного аеропорту, розширення рухомого складу та створення нового міжнародного аеропорту.

Слід зазначити, що створення національних транспортних коридорів є дуже вигідним для України, і для забезпечення їх функціонування, тобто обробки контейнерів, трейлерів та інших вантажів, створюється транспортно-складський комплекс (ТСК). Реалізуючи на своїй території проекти зі створення міжнародних транспортних коридорів, Україна отримає доступ до дуже важливого потоку транзитних вантажів, який може досягати десятків мільйонів тонн на рік. Тож, звичайно, відповідний прибуток. Вивчаючи досвід розвинутих країн, використання логістичної системи як ефективного інструменту планування, організації та управління логістикою та супутніми

їй потоками дозволяє скоротити загальні логістичні витрати на 12-35 %, транспортні витрати на 7-20 %, навантажувально-розвантажувальну техніку. і матеріально-технічне збереження витрат 20-30 %, прискорення обігу матеріальних ресурсів на 20-40 %.

Посилаючись на досвід економічно успішних країн, ефективним інструментом у цьому процесі є розробка кластерних моделей як чинника підвищення регіональної конкурентоспроможності. Кластер – це територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, наукових установ, установ ринкової інфраструктури та органів влади, спрямоване на підвищення конкурентоспроможності власної продукції, сприяння економічному розвитку регіону та зміцнення конкурентних переваг один одного шляхом синергії ТЛК. Можливі учасники можуть бути: транспортними компаніями; промисловими, будівельними та сільськогосподарськими підприємствами; власниками терміналів і складів; транспортно-експедиторськими компаніями; компаніями, що володіють контейнеровозами та залізничними вагонами; страховими компаніями; посередниками, які займаються пересиланням товарів, обладнання та оформленням документів.

Інвестиційні компанії та відділення банків тощо та висновки цього дослідження. На даному етапі стан транспортної системи України ще не є задовільним. Більшість транспортної інфраструктури слід вважати застарілою та невідповідною сучасним вимогам до її основної функції. По-перше, це залізничний та автомобільний транспорт. Зокрема, автомобільні смуги за багатьма параметрами не відповідають європейським стандартам. Проблеми з морським, річковим і повітряним транспортом пов'язані з величезним фізичним і психічним навантаженням транспортних засобів. Україна повинна проводити єдину державну транспортну політику та розвивати транспортну інфраструктуру. Перший крок у цьому напрямку: запрацювала Рада національного транспортного коридору, запроваджено систему обліку, аналізу та прогнозування транзитних вантажопотоків, яка надає широкий спектр можливостей для поглибленого аналізу та розвитку заходи щодо збільшення потоку.

Міністерство транспорту та Державна митна адміністрація вдосконалюють технологію транзиту вантажів через кордон. Україна має необхідні умови для формування сучасної транспортної системи, що відповідає європейським стандартам. По-перше, це: необхідність повної технологічної перебудови галузі та серйозних організаційних змін для всіх видів транспорту; відповідна ресурсна база та рівень технологічного розвитку обладнання; кваліфікований кадровий потенціал та передовий науково-технічний розвиток; сприятливий природний клімат і географічні характеристики; конкурентоспроможні науково-технологічні проекти, які пройшли належну перевірку та готові до реалізації; зацікавленість іноземних інвесторів вкладати кошти в Україну; стабільна тенденція міжнародного визнання України як європейської країни, бажання працювати з Україною на широкій та довгостроковій основі –

термінова основа Встановлення стабільних комерційних відносин та ключове питання, яке формуватиме європейську політику в майбутньому, схвалено концепцію державної мережі для створення та функціонування міжнародних транспортних коридорів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Фришев С. Г., Мельник І. І., Бондар С. М. Загальний курс транспорту: навч. посібник. Київ: Вища освіта, 2006. 162 с.
2. Чернюк Л. Г., Пепа Т. В., Ярош О. М. Транспорт і регіональні системи продуктивних сил України. Київ: Нічлава, 2003. 215 с.
3. Центр Транспортних Стратегій. URL: <http://cfts.org.ua/>
4. Агеєв О. Шляхи інтеграції України в транспортну систему Європи. *Урядовий кур'єр*. 2005. № 71. С. 14.
5. Кулініч В. М. «Євростар» Брюсель-Харків – втілення європейської транспортної ідеї! *Технології транспортування та збереження вантажів*. 2006. С. 20-21.
6. Лізанець М. Прикордонний регіон України в системі зовнішньоекономічних зв'язків (на прикладі Закарпатської області). *Регіональна економіка*. 2006. № 2. С. 116-123.
7. Пикулик О. Б. Пріоритетні напрямки розвитку транспортної системи Західного регіону України в умовах європейської інтеграції. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки*. 2008. № 7. С. 284-291.
8. Пирожков С. Проблеми реалізації транзитного потенціалу України в контексті розширення ЄС і формування СЕП. *Економіка України*. 2005. № 3. С. 4-19.
9. Данько М. І. Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах міжнародних транспортних коридорів. Харків: УкрДАЗТ, 2008. 169 с.
10. Дикань В. Л. Економічний аналіз ефективності діяльності залізниці: навч. посібник. Харків, 2004. 161 с.
13. Дейнека О. Г. Повышение конкурентоспособности железнодорожного транспорта. *Залізничний транспорт України*. 2001. № 2. С. 2-6.

Журавель О. Є.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан у зв'язку із військовою агресією російської федерації, який продовжує діяти по теперішній час. З введенням воєнного стану законодавство України зазнало деяких змін, але на сьогоднішній день нормативно-правові акти потребують значного перегляду. Головними джерелами регулювання семейних стосунків є Конституція України [1] та Семейний кодекс України [2].

У ст. 7 Сімейного кодексу України вказано, що сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства, а також, що кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист [3]. В умовах воєнного стану в Україні за різними оцінками за кордон виїхало від 5 до 7 мільйонів людей. В більшій кількості це жінки та діти. Життя подружжя на відстані негативно вплинуло на їхні стосунки, внаслідок чого фіксуємо велику кількість розлучень та судових сімейних спорів. За даними офіційної статистики, з початку війни кількість розлучень зросла вдвічі. Але й зросла кількість укладання шлюбів. Переїзд за кордон жінок з дітьми виявив ряд актуальних питань у правовій галузі сімейного права а саме:

- реєстрація шлюбу або розлучення за дистанційної участі сторін;
- сплата аліментів та утримання одного з членів сім'ї;
- розірвання шлюбу із особою, яка виїхала за межі України під час воєнного стану;
- поділ майна подружжя у ситуації, якщо це майно зруйноване або залишилося на тимчасово окупованій території тощо.

Кабінетом Міністрів України 07.03.2022 року прийнято постанову № 213 в якій вказано, що процедура укладання шлюбу для визначеного кола осіб (поліцейські, військовослужбовці, інші посадовці) може відбуватись без особистої присутності другої сторони, які підпадають під категорію раніше зазначених осіб та реєструється відділами ДРАЦС. Варто зазначити, що питання щодо розірвання шлюбу є більш проблемним та поки що не спрощене законодавством України. Наразі є два способи розірвання шлюбу: через органи державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) та шляхом подання позовної заяви до судових органів. Якщо подружжя перебуває за кордоном та не має дитини до 1 року, то можна звернутись до консульства України із заявою про розірвання шлюбу. Укладання або розірвання шлюбу базується на добровільних засадах, тому введення воєнного стану не може обмежувати конституційні права чоловіка та жінки з даного приводу. Сімейні відносини передбачають сумісні права та обов'язки чоловіка та жінки. Але чи повинен чоловік утримувати свою дружину, яка з введенням воєнного стану покинула країну та не змогла працевлаштуватись? Ці гарантії повинна забезпечити держава.

Інше, не менш актуальне питання, стосується виплати аліментів. З цього приводу змін в законодавстві не передбачено, а це вказує на те, що особа, яка має обов'язки сплачувати аліменти, жодним чином не звільняється від цих обов'язків. Слід зазначити, що законодавством не передбачено припинення або позбавлення від стягнення аліментів. Навіть у такий складний час, коли багато людей стали безробітними, боржники мають зобов'язання виплачувати аліменти, враховуючи середню заробітну плату. Військовослужбовці несуть відповідальність за невиконання обов'язків щодо сплати аліментів на загальних засадах усіх видів грошового забезпечення,

але окрім того, яке не має постійного характеру. Також, якщо протягом трьох місяців особа не виплачує аліменти, до боржника застосовуються санкції у вигляді арешту, примусового стягнення боргу та внесення до спеціального Єдиного реєстру боржників. Щодо заборгованості аліментів більше 4 місяців до особи, яка є боржником, застосовуються заходи впливу у вигляді заборони виїзду за кордон, заборона керування транспортними засобами та інше. За просрочення сплати аліментів також до неплатника може застосовуватись нарахування пені розміром 1 % від загальної кількості боргу за кожен день прострочення. Слід зазначити, що з липня 2022 року прожитковий мінімум збільшено. Дітям віком до 6 років наразі нараховуються виплати у розмірі 2201 грн, від 6 до 18 років – 2744 грн [4-5].

Слід зазначити, що є обмеження щодо діяльності виконавчого провадження на окупованих територіях. Діє заборона на відкриття виконавчих проваджень застосування заходів примусового виконання рішень на непідконтрольних Україні територіях у зв'язку з військовою агресією росії.

З вищезазначених питань зрозуміло, що у період воєнного стану на території України особливої уваги потребує розгляд законодавства, що регулює сімейні відносини. Забезпечення прав та свобод людини є основним пріоритетом держави, тому вдосконалення та перегляд існуючих нормативно-правових актів є безперечно важливим для суспільства в наш час.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин між суб'єктами сімейних правовідносин. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35982.
4. Платити чи не платити: про аліменти під час війни. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/platiti-chi-ne-platiti-pro-alimenti-pid-chas-viyini.html><https://unba.org.ua/news/7449-advokati-obgovorili-osoblivosti-vregulyuvannya-simejnih-sporiv-v-umovah-voennogo-stanu.html>.
5. Адвокати обговорили особливості врегулювання сімейних спорів в умовах воєнного стану. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/alimentni-zobov'yazannya-u-period-voennogo-stanu-2>.

Заєць І. С.,
курсант
факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Мітусова К. С.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Важливою частиною судового процесу є діяльність із доказуванням, оскільки вона дає суду можливість застосування матеріальних та процесуальних норм права до встановлених обставин.

Перш ніж переходити до особливості доведення заподіяної шкоди у цивільному процесі, треба почати з того, що доведення заподіяної шкоди у деяких категоріях цивільних справ віднесено до загального процесуального інституту. Поняття, доведення включає те, що це складний процес, який охоплює розумову і процесуальну діяльність суб'єктів, які обґрунтовують ті чи інші положення і виводять на основі цього нові знання в суді. Важливо зазначити, що інститут «докази» регламентує загальні питання процесу доведення, до якого входять:

- поняття доказу, обов'язок доведення;
- відносність та допустимість доказів;
- їхня певна оцінка;
- забезпечення доказів;
- судові дебати;
- засоби доказування.

Визначення поняття процес доведення у законодавстві не закріплено, тому багато вчених дають різні визначення. Так А. Клейнман вважає, що процес доведення є процесуальна діяльність сторін, яка заснована на відповідних правах і яка полягає в твердженнях про обставини справи, подання або спростування доказів, надання пояснень з приводу досліджених доказів [1].

Традиційно під доведенням у кримінальному процесі розуміється пізнання (безпосередня та опосередкована) подій минулого, що здійснюється слідчим, прокурором, судом в особливій процесуальній формі шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів.

Аналізуючи поняття доведення, запропоновані різними авторами, Р. Белкін у своїй роботі «Збирання, дослідження та оцінка доказів. Сутність і методи», опублікованій 1966 р., дійшов висновку, що «сутність доведення полягає у збиранні, дослідженні та оцінці доказів»

В теорії доказів відоме і прагнення ще більше розширити зміст терміна «дослідження доказів». Так, все доказування загалом – це не збирання, перевірка і оцінка доказів, а складна діяльність суб'єктів процесу, яка полягає у дослідженні фактів пізнання істини у справі. Таким чином, доказ охоплює збирання та оцінку доказів, тісно пов'язаних між собою, утворюючи дослідження доказів, а такий елемент, як перевірка доказів, з нього зникає .

Неважко помітити, що дослідження доказів ототожнюється при цьому зі збиранням доказів та його оцінкою, тобто ніби розчиняється в інших елементах доказування. Однак самостійність сутності збирання доказів та специфіка цієї діяльності стають зрозумілими при аналізі цієї діяльності з позиції концепції формування доказів, що отримує визнання у сучасній науці. Суть її в тому, що готових доказів у природі не існує, а є лише сліди, залишені досліджуваною подією в навколишньому світі та які несуть інформацію про нього, які сприймаються суб'єктом доказування, перетворюються ним за формою та у такому вигляді закріплюються у матеріалах справи, стаючи доказами у кримінально-процесуальному значенні. З огляду на це попередні відомості про відносність, допустимість та достовірність доказів, отримані в ході збирання доказів, аж ніяк не виступають «пізнанням змістом доказів», а стають предметом подальшої перевірки та оцінки доказів [3].

Проте, враховуючи взаємопроникнення елементів у структурі доказування, багато авторів висловлюються за неочевидність самого терміна «перевірка доказів», невіддільність його від інших елементів доказування. Так, М. Міхєєнкова, посилаючись на практику Конституційного Суду України, дійшов висновку, що у рішеннях вищих судових органів перевірка доказів, іменована іноді дослідженням, зазвичай зливається зі своїми оцінками, тобто. не виділяється як окремий елемент [3].

Отже, процесуальна форма доведення в суді, це детальна законодавча врегульованість доведення, що відрізняється універсальністю, імперативністю та підпорядкованістю принципам цивільного процесу.

Список використаних джерел:

1. Буріна А. В. Докази і доказування у цивільному процесі: 081 Право. Київ, 2019. 64 с.
2. Соломонова К. О. Щодо визначення предмету доказування у цивільному процесі. *Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження членкореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. (21 травня 2022 року). Харків, ТОВ «Видавництво Точка», 2022. 460 с.*

Іваненкова Н. М.,
адвокат, керівник юридичної фірми
«Інфорс»

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗПОРЯДЖЕННЯ СПІЛЬНИМ СУМІСНИМ МАЙНОМ ПОДРУЖЖЯ

Питання права власності наразі гостро стоїть перед суспільством. Тому кожен, хто є власником або вважає себе власником – намагається його захистити. За визначенням ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України, сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Реєстрація у органі державної реєстрації актів цивільного стану сімейного союзу жінки та чоловіка є початком шлюбу (ч. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України). Відповідно кінцевою датою існування шлюбу є складання актового запису про розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 114 Сімейного кодексу України) або після набрання рішенням про розірвання шлюбу законної сили (ч. 1 ст. 114 Сімейного кодексу України). Відповідно до ст. 60 Сімейного кодексу України, вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). При цьому всі виключення з даного правила визначені у ст. 57 Сімейного кодексу України.

І якщо при офіційній реєстрації шлюбу органами реєстрації актів цивільного стану більш-менш все зрозуміло – можна чітко визначити період шлюбу, співвіднести із датою придбання майна та законодавством, що визначає випадки коли майно є особистою приватною власністю, то проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу створює необхідність додаткових дій для визнання набутого у такому шлюбі майна. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя – зазначено у ч. 2 ст. 21 Сімейного кодексу України.

При цьому, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними (ч. 1 ст. 74 Сімейного кодексу України).

А також на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 Сімейного кодексу України.

На папері записано добре проте у реальному житті необхідно встановити факт спільного проживання, а вже потім визнавати право власності на майно, що було придбано під час проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу.

Однак, на мій погляд, і для осіб, що перебувають у шлюбі і для осіб, що проживають спільно без реєстрації шлюбу існує три головні проблемні питання, які виникають при поділі майна.

По-перше. Придбання майна під час зареєстрованого шлюбу або під час проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу автоматично не означає, що майно ділиться навпіл.

Починаючи з 2015 року Верховний Суд України почав активно вказувати на те, що для визначення режиму спільної сумісної власності не достатньо наявності лише одного факту – моменту придбання даного майна в період шлюбу.

Так, згідно з правовою позицією, висловленою Верховним Судом України у справі № 6-612цс15 від 01 липня 2015 року, підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя (тобто перелік юридичних фактів, які є підставами виникнення права спільної власності на майно подружжя) визначені в статті 60 СК України.

За змістом цієї норми приналежність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його за час шлюбу, але і спільністю участі подружжя засобами або працею в придбанні майна.

Також хочу звернути увагу на п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 № 11 говорить, про те, що розглядаючи спори між подружжям про майно, яке діє в даний час, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясовувати джерело і час його придбання.

Таким чином, для визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, не достатньо лише наявності факту придбання такого майна під час зареєстрованого шлюбу або під час проживання жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу. Також необхідно доводити те, що другий з подружжя брав участь в придбанні такого майна грошима або своєю працею. І, звичайно, необхідно доводити мету такого придбання.

Друге проблемне питання – продаж рухомого майна, зокрема автомобілів.

Частиною 3 ст. 65 Сімейного кодексу України, передбачено, що для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного

майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

І якщо нотаріуси при укладанні договорів купівлі-продажу майна вимагають надання письмової згоди другим із подружжя, то при укладанні угод у регіональних сервісних центрах (колишніх МРЕО) такі згоди не вимагаються. Внаслідок чого другий з подружжя і гадки не має про те, що авто, яке придбавалось шляхом отримання, а потім і погашення кредиту – давно продано, ані грошей, ані автомобіля другий з подружжя при поділі майна не отримає.

При цьому, вважається, що при укладенні договорів одним із подружжя – він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового (ч. 2 ст. 65 Сімейного кодексу України).

Досить довгий час була поширеною практика визнання таких угод недійсними. Потім набула поширення практика стягнення половини вартості автомобіля. І на тепер висновком Верховного Суду у складі Об'єднаної палати у справі № 127/7027/15-ц вартість проданого автомобіля буде визначатись як ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи.

Тобто, навіть при відсутності згоди другого з подружжя, можливо буде стягнути більш-менш справедливу сатисфакцію за припинення права спільної сумісної власності.

З метою зменшення кількості судових спорів при поділі спільно нажитого майна пропонується поширювати правову грамотність серед населення, зокрема, перед вступом у шлюб.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
2. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Дзера О. В. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. 2010. 976 с.
4. Поліщук Л. Форми права власності за законодавством України. 2011. № 14. С. 13-16.

Іванова М. А.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичний наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КОНТРАФАКТНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Актуальність теми дослідження полягає, перш за все, у тому, що ми живемо під час неспинного розвитку технологій, а особливо що стосується комп'ютерних та інформаційних. Завдяки цьому починає розширюватись спектр товарів та послуг, що можуть надаватись безпосередньо з використанням відповідних технологій, а через це і не дивно, що буде збільшуватись кількість правопорушень.

Останнім часом більш прогресивними стають торговельні відносини у сфері інтелектуальної власності з використанням мережі Інтернет та Інтернет-технологій, що, у свою чергу, призводять до широкого вжитку термінів «електронна торгівля», «бізнес в мережі» тощо, що за собою тягне і використання такого терміну як «контрафактний товар».

Визначення контрафактної продукції надається у Митному кодексі України, у якому визначено, що до них належать:

- товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку в Україні;
- товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на географічне зазначення в Україні;
- будь-яка упаковка, етикетка, наліпка, брошура, інструкція з експлуатації, гарантія чи інший документ такого типу, навіть якщо вони представлені окремо, які є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку або географічне зазначення [1].

Загалом, об'єктом контрафакції, зазвичай, стає трудомісткий товар, який може вводитись в обіг та продаватись в інфопросторі за високими цінами через репутацію якогось бренду з якого його було скопійовано. Прикладом такого товару може слугувати, одяг, взуття, косметичні засоби, ліки, вироби зі шкіри та хутра, продукти харчування тощо.

Виробники такої продукції повністю імітують зовнішній вигляд оригінального товару, при цьому повністю копіюючи усі товарні знаки таким чином, що кінцевий споживач може легко заплутатись і не відрізнити

оригінал від копії, тим самим завдаючи виробникам оригінальних товарів величезних збитків. Окрім великої суми збитків шахраї, зазвичай, завдають ще й репутаційної шкоди власникам відповідних торгових марок, адже у своїй діяльності використовують неякісні матеріали, а також не дотримуються правильної технології при виробництві. А в умовах сьогодення, у зв'язку з пандемією хвороби COVID-19, повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України, коли онлайн-торгівля стала пріоритетною формою реалізації продукції через аккаунти в соціальних мережах, Інтернет-магазинах, проблема шахрайства контрафактної продукції в мережі Інтернет набуває все більших масштабів.

Організацією економічного співробітництва та розвитку («ОЕСР») було проведено дослідження з приводу «економічних наслідків контрафакції та піратства» і вони дійшли висновку про те, що «саме Інтернет надав порушникам прав інтелектуальної власності новий та потужний засіб для продажу своєї продукції, припускаючи, що значна частка контрафактних товарів розповсюджується через Інтернет» [2].

Це і не дивно, адже через стрімкий розвиток мережі Інтернет стало значно легше виготовляти й розповсюджувати контрафактні товари, оскільки для виробників контрафактної продукції з'явилися додаткові канали збуту, що, у свою чергу, супроводжується рекламою цих товарів для продажу кінцевому споживачу.

Оскільки мережа Інтернет є всесвітнім глобальним простором, то доступ до споживачів по всьому світу виробниками та реалізаторами контрафактних товарів забезпечується без жодних обмежень. Крім того, популярності набирає саме електронна торгівля, яку можна здійснити через Інтернет-магазини, що пропонують великий асортимент товарів і послуг для споживачів. Покупці, які здійснюють покупку онлайн, можуть сформулювати замовлення, обрати зручний спосіб оплати і замовити його з будь-якої точки світу. Під час здійснення такої Інтернет-покупки досить складно відрізнити чи є цей товар контрафактним чи ні, адже навіть під час введення запиту стосовно товару в пошукову мережу – це не означає, що буде відтворено саме веб-сайти, які пропонують виключно оригінальні товари. Саме через це, у більшості випадків, споживач не може відрізнити оригінал від стовідсоткової підробки, що і зумовлює порушення права.

Щоб вберегти себе від придбання контрафактних товарів необхідно пам'ятати, що відповідні товари поділяються на декілька видів:

- товари-двійники – тобто такі товари, які повністю аналогічні до оригіналу і виробляються з метою введення споживача в оману;
- товари-імітатори – товари, які мають схожість із продукцією правовласника (схожість форми упаковки, дизайну, кольору тощо), проте повністю не копіюють його. До цього виду також належать подібність у найменуванні, яке зображується шляхом зміни однієї чи декількох літер [3].

Підводячи підсумок із цього питання необхідно зауважити, що на даний момент відсутній дієвий механізм захисту споживачів від контрафактних товарів і їх придбання у мережі Інтернет. Через це можна сказати, що боротьба із такими товарами стає головним пріоритетом власників права на інтелектуальну власність.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Відом. Верхов. Ради України. 2012. №44-48. Ст. 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. The Economic Impact of Counterfeiting and Piracy – OECD, 2008. URL: <http://apps.who.int/medicinedocs/documents/s19845en/s19845en.pdf>.
3. Перерва П. Г., Борзенко В. І., Кобелева Т. О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: Планета-Прінт, 2019. 1002 с

Іщенко М. В.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Нестерцова-Собакарь О. В.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОЧИНИ ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

Поняття правочину є більш конкретизованим, аніж поняття юридичного факту. Юридичні факти поділяються на правомірні і неправомірні, а також вони завжди мають вольовий характер. Відтак, правочинами є правомірні і вольові дії, які спрямовані на досягнення безпосередньо правового результату, такого як набуття, зміна або припинення цивільних обов'язків та прав. Лише та дія, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення визначається правочином [1, с. 968]. У випадку, коли буде встановлено що дія була спрямована на інший результат, дія не буде правочином [1, с. 968]. Якщо громадяни порушують права інших суб'єктів, не буде вважатися правочином не дивлячись на те, що ця дія створює зміну прав та обов'язків, вона спрямована на порушення інших прав. Дія, яка не лише спрямована на результат, а призвела до зміни, припинення або встановлення цивільних відносин являється правочином.

На вивчення правочину, як підстави юридичного факту, звертала увагу Віденська школа права, представниками якої були Ганс Кельзек і Адольф Меркель. Її основні доктринальні положення були використані і в дослідженнях М. Агаркова, присвячених поняттю правочину за радянським цивільним правом [2, с. 976]. Відповідно і вітчизняні науковці були зацікавлені у вивченні цього поняття, наприклад: Ю. Єгоров, В. Ісаков, В. Кір'ян, О. Красавчиков, Н. Кузнецова, В. Ліпкан, І. Мукомела, Є. Харитонova та ін.

Зміст правочину не може суперечити актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. За регламентом цивільного законодавства правочин не повинен порушувати приписів, встановлених законом. Особа, яка вчиняє правочин повинна мати певний обсяг цивільної дієздатності, адже це є умовою дійсності правочину. За ст. 34 Цивільного кодексу України повну цивільну дієздатність має фізична особа, як досягла 18 років [3, с. 356]. Свою дієздатність особа набуває з моменту реєстрації. В учасника, який здійснює правочин, має бути вільне волевиявлення і відповідність його волі.

Правочин вчиняється лише у формі, встановленій законом. За ст. 205 ЦК України є дві форми виразу волі – словами (усно) та письмовим актом [3, с. 356]. Поведінка особи також враховується, ми говоримо про конклюдентні дії (у яких з'являється воля особи укласти правочин), наприклад суб'єкт правовідносин вчиняє якусь дію, яка у майбутньому призведе до того, що суб'єкт отримує результат. Бувають випадки, коли в законі не встановлена певна форма угод, тоді правочин сторони обирають на свій розсуд і форму укладання.

До умов чинності правочину також можна віднести мовчання однієї із сторін, коли угода продовжується не дивлячись на зміну умов і т.д. Також, ці дії правочину мають бути спрямованими на настання реальних правових наслідків, які їм обумовлюються [4, с. 144]. Особа, яка своєю волею здійснює правочин обумовлює настання правового результату. Умови дійсності правочину повинні для розуміння того, чи є правочин дійсним або ні. Не завжди недодержання умов дійсності угоди призводить до її недійсності. У великій кількості випадків це лише призводить до того, що сторони втрачають можливість обґрунтування своїх вимог і заперечень, не можуть посилатись на показання свідків, таким чином суб'єкти ризикують втратити задоволення вимог у суді у зв'язку з недоведеністю.

Є такі випадки, коли закон зобов'язує сторін вчинити правочин у певній формі, але переважно правочини вчиняються в письмовій формі (це дуже полегшує вирішенню спорів), усна форма виконується у форматі переговорів двох сторін [1, с. 968]. Усні правочини виявляються в процесі переговорів сторін, які не пов'язані з укладанням договору у письмовій формі. А щодо письмової форми, є такі правочини, які потрібно укладати лише в письмовій формі, деякі з них можуть навіть потребувати нотаріального посвідчення. Такі правочини, які потребують нотаріального посвідчення

таким чином потребують державного контролю, а також засвідчення дійсності. У випадку, коли нотаріальна форма не додержується форми правочинів, які повинні мати – буде недійсність. Угоди та договори між юридичними і фізичними особами потребують письмової форми за ст. 208 ЦК України [3, с. 356]. Є така група правочинів, як наприклад угоди купівлі-продажу, яка потребує не лише нотаріального посвідчення, а й державної реєстрації. Письмова форма правочинів забезпечує правомірне додержання прав і обов'язків сторін.

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що правочин є таким юридичним фактом, який слугує необхідною обставиною виникнення, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків. Такі права та обов'язки реалізуються в рамках цивільних правовідносин і відповідають елементам, з яких вони складаються. Відповідність правочину праву означає, що він не повинен порушувати норм законодавства. Суб'єктами правочину можуть бути будь-які суб'єкти цивільного права, які мають відповідну правоздатність та дієздатність. Також він, як юридичний факт, є однією з обставин виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин, які передбачені законом. В системі таких юридичних фактів правочин займає особливе місце, виділяючись серед інших своїми специфічними ознаками. Правочину, на відміну від інших юридичних фактів, характерне правомірне вольове здійснення особою, яка має необхідний статус суб'єкта цивільного права, юридичних дій, які направлені на створення відповідного цивільного правового результату для себе та інших.

Список використаних джерел:

1. Колісник В., Яроцький В., Гусаров К., Янишен В. Визнання недійсними правочинів у контексті встановлення Конституцією України демократизації правового регулювання цивільних відносин. *Юридична газета*. 2006. № 20. С. 20.
2. Підпригора О. А. Цивільне право: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. Київ: Вентурі, 1997. 480 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356.
4. Беяневич О. Недійсність господарських договорів. *Юридичний вісник України*. 2007. № 9-10. С. 18.
5. Білоус Ж. А. Дійсність господарських договорів: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2005. 20 с.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу: Закон від 15.04.14 р. № 1206-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-18#Text>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами – підприємцями: Закон від 23.03.17 р. № 1982-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-19#Text>.

Іваненко І. О.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО У СФЕРІ ДОГОВОРУ НАЙМУ(ОРЕНДИ)

Впродовж багатьох років договори найму житла допомагають громадянам вирішити їх житлові проблеми. Водночас законодавство України не проводить чіткої різниці між договором найму житла та договором оренди житла. Теорія права також не має однозначної відповіді на ці питання. Відповідно до ст. 47 Конституції України держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу взяти житло в оренду [1].

Українське законодавство не має чітких критеріїв класифікації досліджуваних договорів. Юридична література також не дає однозначних відповідей. Є. Харитонов в даний час поширює наступні цивільно-правові договори у сфері введення в експлуатацію житла: приватні (комерційні) договори найму житлових будинків, соціальні договори найму житлових будинків (спеціальні договори найму), договори найму квартири житло тощо.

Договори найму житлових будинків та договори оренди є матеріальними активами. Житлові будинки придатні та призначені для постійного проживання в них. Так, зі ст. Відповідно до статті 812 Цивільного кодексу України об'єктом договору найму (оренди) жилого приміщення може бути житловий будинок, зокрема квартира або ділянка, житловий будинок або ділянка. Будівля повинна бути придатною для постійного проживання. Вживаючи слово «місцевий», законодавець, мабуть, подумав про слово «місце проживання» (ст. 379 ЦК України). Бо якщо порівнювати терміни, то останній, на нашу думку, вдаліший і ширший.

Для громадян ордер є єдиною підставою для проникнення в безпечне місце проживання. Тому суспільні відносини, пов'язані з придбанням житла, мають управлінський характер. Крім того, вони регулюються українським законом про «адміністративні послуги» [2].

Право власності та користування приватним будинком переходить до особи на підставі договору оренди. Відповідно до цього одна сторона – власник будинку (наймач) зобов'язується передати його другій стороні

(наймачеві). З петлю проживання на певний термін за плату (ст. 810 ЦК України). Такі правовідносини ґрунтуються на засадах юридичної рівності, свободи волі та власності сторін (статті 1, 12 ЦК України) та свободи договору (статті 6, 627 ЦК) зростання Україна). Звертаємо увагу, що орендувати житло, яке є приватною власністю, можуть громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи. При цьому сторонами договору оренди є громадяни України або громадяни країни на території якої видано ордер [3].

Стаття 47 Конституції України та Закон України «Про оренду державного та громадського майна» дозволяють передачу державного та комунального майна громадянам в оренду. На законодавчому рівні Цивільний кодекс України та Житловий кодекс України, а також інші закони України відносять договори найму житла на групи договорів найму житла та цивільно-правових договорів. Передача корпусів в користування має як спільні, так і особливі ознаки [4].

Висновок такий, що проведене дослідження основних етапів становлення та розвитку інституту зайнятості, приходимо до висновку, що протягом історії людства мета укладення трудового договору залишається незмінною, але змінювалася сфера його застосування. Сьогодні визначена договірна структура опосередковує різні сфери обігу активів споживчої вартості майна. Забезпечено ефективне та, водночас, адекватне тенденціям розвитку суспільних відносин у сфері користування власністю правове регулювання, яке базується на положеннях ЦК України.

У цьому кодифікованому акті гармонійно поєднані класичні положення щодо договорів оренди нерухомого майна, перевірені багатовіковою практикою їх застосування, та нові правила поведінки, які зумовлені стрімким розвитком ринкових відносин у нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Дзера О., Кузнєцова Н., Луць В. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. Київ: Юрінком Інтер, 2005. Т. 2. 1088 с.
3. Галянтич М. Житлове право України: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 498 с.
4. Харитоновна Є. Житлове право України: навч. посібник. Київ: Істина, 2008. 160 с.

Кайсарова А. О.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАСТРАХОВАНА ОСОБА ЯК УЧАСНИК ДОГОВІРНИХ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН

Страховання – це сукупність особливих замкнених перерозподільних відносин між його учасниками щодо формування за рахунок внесків страхових фондів, призначених для відшкодування матеріальних та інших збитків підприємствам, організаціям та фізичним особам.

Страховання як наука – система знань, об'єктом якої є специфічні економіко-правові відносини, що створюються у процесі передачі юридичними та фізичними особами за певну плату ризику матеріальних та фінансових втрат спеціалізованої організації на певних умовах.

Водночас, як зазначають Л. Горбач і О. Каун, у тих чи інших видах особистого страхування за сукупністю однорідних страхових ризиків можна виділити й підвиди. Так, у страхуванні життя його підвидами є такі:

а) страхування на випадок смерті, що гарантує виплату страхової суми вигодонабувачу відразу після смерті страхувальника (як правило, включається в договір разом з іншими страховими ризиками);

б) страхування на дожиття застрахованої особи до певного моменту (до закінчення строку договору страхування, досягнення певного віку чи настання іншої події, передбаченої договором);

в) страхування дітей, яке забезпечує інтереси дитини (застрахованої особи), на користь якої укладений договір страхування, у випадку смерті страхувальника;

г) пенсійне страхування, яке здійснюється для забезпечення осіб, що виходять на пенсію, додатковим доходом. У страхуванні здоров'я його підвидами є страхування від нещасних випадків, хвороб, медичне страхування [1, с. 312].

Ключові слова «захист інтересів» та «розподіл ризиків» по суті характеризують єдину функцію, яку страхування виконує в обороті: захист інтересів приватних осіб шляхом розподілу ризиків між багатьма особами та виплат грошових сум тому з них, якому завдано шкоду.

Як впливає зі змісту ст. 980 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2] і ст. 4 Закону України «Про страхування» [3], особисте страхування являє собою страхування майнових інтересів, що не суперечать законодавству України й пов'язані із життям, здоров'ям, працездатністю та додатковим пенсійним забезпеченням страхувальника або застрахованої особи.

Завданнями організації страхової справи є:

1. проведення єдиної державної політики у сфері страхування;
2. встановлення принципів страхування та формування механізмів страхування, що забезпечують економічну безпеку громадян та суб'єктів господарювання.

Економічну сутність страхування характеризують такі ознаки:

1. економічні відносини, які мають цивільно-правову форму;
2. наявність страхового ризику та математичних методів його кількісної оцінки;
3. формування замкнутого страхового товариства цього страхового фонду;
4. замкнутий перерозподіл ризиків та пов'язаних з ним збитків у просторі та часі;
5. повернення страхових платежів (розподілена у просторі та в часі);
6. самоокупність страхової діяльності.

Надання страхового захисту – предмет безпосередньої діяльності страхової компанії, у кінцевому підсумку вся її діяльність має бути спрямована на забезпечення фінансової стійкості при подоланні ризиків, пов'язаних саме з наданням страхового захисту. У зв'язку з цим предметом страхового права є економічні правовідносини, пов'язані з відшкодуванням матеріальної та іншої шкоди фізичним та юридичним особам.

Не слід ототожнювати поняття «учасник страхових правовідносин» та «суб'єкт страхування (страхового ринку)». Дані поняття співвідносяться як загальне та приватне. Іншими словами, учасник страхових відносин завжди є суб'єктом страхового ринку, але не всі суб'єкти страхування беруть активну участь у різноманітних видах страхових правовідносин.

У широкому значенні до суб'єктів страхового ринку належать законодавчі та нормотворчі органи, органи нагляду, страхувальник, страховик, страхові посередники, об'єднання страховиків.

У вузькому значенні до суб'єктів відносять лише страховика та страхувальника – тих суб'єктів, без яких неможливі відносини страхування.

Отже, предмет страхового права – суспільні відносини між страховиками та страхувальниками, що складаються з приводу здійснення страхування та страхового захисту. У страховому праві переважає диспозитивний метод правового регулювання, значення імперативного методу дуже невелике, переважно сфера його дії – це норми, регулюючі відносини з державного нагляду над страховою діяльністю та обов'язкові види страхування.

Список використаних джерел:

1. Горбач Л., Каун О. Страхування: навч. посібник. Київ: Кондор, 2010. 520 с.
2. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Кармазіна І. І.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЗАСТАВА МАЙНОВОГО ПРАВА

Застава майнових прав є дуже молодим видом застави, поява якого пов'язана з прийняттям Закону України «Про заставу» 1992 року [1]. Після законодавчого закріплення можливості використання майнових прав як застави виникла значна кількість питань, які є актуальними й сьогодні.

Практика застосування українських правових норм щодо обіцянки права власності та відсутність теоретичного обґрунтування обіцянки права власності у вітчизняній науці цивільного права призводить до того, що досить часто спостерігається неоднозначний підхід не лише до тлумачення права власності, теоретичні аспекти застави майнових прав, а також у застосуванні правових норм, пов'язаних із цим видом застави. Ще десятиліття тому українські вчені звертали увагу на те, що оскільки не всі майнові права можуть бути передані в заставу, негативним фактором, який впливає, насамперед, на практику відповідного правозастосування, є відсутність у цих законах чітко визначених, системно врегульованих відповідними законами. Законодавство України потенційні майнові права, які можуть бути предметом обіцянки [1-2]. Це не змінилося навіть сьогодні. У науковій літературі не вщухають суперечки щодо складу майнових прав, які можуть бути предметом застави, не в останню чергу через суперечності та прогалини вітчизняного законодавства як щодо питань застави майнових прав, так і поняття та видів права власності.

По-перше, слід зазначити, що чинне законодавство України не містить поняття права власності. На фоні відсутності законодавчого закріплення поняття права власності

Цивільний кодекс України [3] стосується права власності, визначаючи характер цих прав як речових. Так, відповідно до частини 2 ст. 190 ЦК «майнові права не є споживними речами». Речовими правами визнаються права власності.» Закон України «Про оцінку майна, майнові права та оціночну діяльність.

В Україні як права власності, що підлягають кваліфікації, означають усі права, що стосуються майна, окрім права власності, включаючи права, які є частинами, захищеними авторським правом (права володіння, розпорядження, користування ними), а також інші спеціальні права (право носити діяльність, використання природних ресурсів тощо) та право на звернення (ст. 3) [4].

Відповідно до ч. 7 ст. 5 Закону України «Про іпотеку» [5], предметом іпотеки може бути право оренди або користування нерухомим майном, що надає орендарю або користувачу право будувати, володіти та відчужувати нерухоме майно. Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (поверхні) та право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис).

У Положенні Правління Національного банку України про валютний контроль майнові права визначені виключно як «права особи вимагати своїх зобов'язань» є кредитором (п. 1.4) [6].

У ст. 424 ЦК закріпила право інтелектуальної власності як право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право давати дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право на запобігання незаконному заволодінню об'єктом права інтелектуальної власності, отже включно із заборонаю такого використання.

Відповідно до положень законодавства України «Про іпотеку», «Про фінансово-кредитні механізми та управління активами під час будівництва та здійснення операцій з нерухомістю», «Про житлове кредитування, обслуговування консолідованої іпотечної заборгованості та іпотечних свідоцтв», майнові права в тому числі з правом придбання будівель, що будуються.

Таким чином, в українському праві як право власності право власності одночасно, крім права володіння, і право вимагати (право вимоги) майна наприклад права інтелектуальної власності. Зрозуміло, що майнові права, права власності, права інтелектуальної власності тощо застосовуються у загальному порядку щодо зобов'язань. Тому точніше було б сформулювати положення ч. 2 ст. Статтею 190 ЦК передбачено, що: «Речові права визнаються майновими правами».

Зрозуміло, що цивільна правоздатність певних майнових прав і можливість вилучення з них дозволяє розглядати такі речі, як вимоги, обмежені майнові права та права інтелектуальної власності, як заставу. Водночас на практиці предметом переважної більшості договорів застави майнових прав є права вимоги – тобто права є обов'язковими. Останнє цілком зрозуміло, незважаючи на те, що ст. 4 Закону України «Про заставу» та згідно зі статтею 576 Цивільного кодексу предметом безстрокової іпотеки є майнові права, Глава V. Норми законодавства Закону України «Про заставу» «Заставі майнових прав» як предмету застави, підлягали лише права пред'явлення позову за зобов'язаннями.

Відповідно до статті 49 Закону України «Про заставу» іпотекодержатель може укласти іпотечний договір як прав вимоги, кредитором за зобов'язаннями яких він є, так і майбутніх подій.

Відповідно, в договорі іпотеки має бути визначений боржник по відношенню до іпотекодавця, наприклад, орендар за договором оренди або покупець за договором поставки, право власності, право вимоги, що є предметом іпотечного договору. Іпотекодержатель також може бути власником іпотеки, наприклад за договором банківський депозит. Застави коштів на депозитних рахунках в банківських установах останнім часом активно використовуються положеннями цивільного обороту. У ЦК України гроші визначені як вид, але якщо мова йде про не гроші, то вони можуть бути передані в заставу за тими ж правилами іпотеки майнових прав, для предмета заставою є право вимагати від клієнта повернення грошей. на депозитному рахунку в банку. Саме на обіцянку зберігати кошти на депозитних рахунках у банківських установах звертають увагу українські дослідники як відносно новий затребуваний на практиці вид застави. Водночас розглядати заставу доходів як різновид застави майнових прав недоцільно.

За своєю природою гроші як економічна категорія в цивільно-правовому розумінні є лише законним накопиченням грошових вимог.

Крім вимог особистого характеру, не можуть бути предметом іпотеки інші вимоги, заборонені Законом про іпотеку (ч. 5 ст. 576 ЦК). До таких умов відносяться невіддільні від особи, наприклад, право на утримання, відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю. Особистий характер цих вимог не дозволяє їх відчужувати чи нав'язувати. Вони закінчуються, коли людина помирає.

Звернення стягнення на заставні майнові права відбувається, коли заставодержатель відступає вимогу, що впливає з заставленого права, заставодавцю. Відповідно до ст. Згідно зі статтею 23 Закону України «Про заставу» іпотекодержатель має право вимагати в суді переходу до нього заставленого права одночасно з правом звернення стягнення на предмет іпотеки. Посилаючись на положення ст. 20 ЗУ «Про заставу» та ст. 590 із 590, за згодою сторін іпотечного договору переуступка права вимоги, що впливає із заставленого права, може бути також здійснена іпотекодержателю шляхом пред'явлення вимоги безпосередньо до іпотекодержателя без звернення до суду.

Список використаних джерел:

1. Про заставу: закон України від 02.10.1992 р. № 2654-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 47. Ст. 642.
2. Нижний С. В. Застава майнових прав як спосіб забезпечення виконання зобов'язань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 16 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: закон України від 12.07.2001 р. № 2658-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 47. Ст. 251.
5. Про іпотеку: закон України від 05.06.2003 р. № 898-ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 38. Ст. 313.
6. Положення про валютний контроль: затв. постановою Правління Національного банку України від 08.02.2000 р. № 49. Офіційний вісник України. 2000. № 14. Ст. 573.

Кожушко С. І.,
докторант кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕОРІЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В РЕФОРМУВАННІ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Особливості метода трудового права демонструють наявні процеси дифузії із теорією соціальних технологій управління персоналом, де в основу повинно бути покладено людиноцентризм. Ідіома «людиноцентризм» поступово впроваджується в правове поле в умовах трансформації трудового права і законодавства, що в результаті сукупної дії здійснюють вагомий вплив на всі аспекти суспільного життя. Історичний досвід щодо захисту трудових прав і свобод свідчить, що людиноцентризм здатен змінити нинішню модель трудових відносин, створюючи нові форми захисту трудових прав.

Сучасні філософсько-правової інтерпретації трудового права, як одного із різновидів соціального права, враховують людиноцентризм як життєстверджуючий чинник, що визначає розвиток та адаптацію людської правосвідомості до сучасного соціокультурного середовища за часів четвертої промислової революції – розвитку соціальних технологій. Між здебільшого наукових підходів тлумачиться, що під технологією розуміється трудова діяльність, «спрямована на досягнення заздалегідь певної мети», причому зі зміною суб'єкта чи об'єкта взаємодії (філософська категорія), то в трудовому праві присутні всі аспекти соціальних технологій, включаючи гуманістичний аспект.

Об'єктом трудових правовідносин є те благо, з приводу якого виникає трудове праворідношення. Об'єктом і основним змістом трудових відносин виступає робота, тобто діяльність, яка пов'язана з безпосередньою реалізацією спроможності індивідів до праці (робочої сили) відповідної спеціальності або кваліфікації, і щодо якої існує «суб'єктивне право і відповідний обов'язок». Під об'єктом праворідносин має розумітися те, на що праворідносини направлені – результати трудової діяльності, матеріальний інтерес у праці, духовні цінності («мірило людського в людині» – гуманність) і те, що надає певний вплив на праворідносини працівника і роботодавця.

Гуманізація трудових відносин відображає правову реальність юридичної природи правової доктрини і володіє «регулятивними можливостями» – за ідеологічним впливом на волю і свідомість суб'єктів трудового права. Вагомість юридичних і соціальних цінностей, у часи «ідеологічного вандалізму», і вибірковості «правових контекстів» під певну соціально-політичну ситуацію, демонструє тяжіння економічного розвитку до подолання

комунікативних бар'єрів, а також до гуманістичних підходів до трудового права, що перетворюється на світову тенденцію в розвитку соціальної системи.

Соціальні норми взаємодіють із принципами, сутнісний зв'язок яких історично складається, з одного боку, шляхом імперативного закріплення суспільних зв'язків, які утворилися в правовому полі щодо трудових та інших, пов'язаних із ними відносин, а з іншого боку, у правовій свідомості – шляхом регулювання індивідуальних відносин «на підставі фактів (ситуацій)», що повторювалися, – забезпечують не лише раціональність функціонування права, але й закарбовують гуманістичний потенціал демократичної ідеї трудово-правової доктрини.

У рамках юридичної науки, аксіологічний підхід (соціогуманітарний метод пізнання) дає змогу розкрити позитивний контекст відповіді на доктрину гуманізації трудових відносин, що являють собою «серцевину» предмета трудового права, сприяючи створенню умов, спрямованих на розкриття і розвиток здібностей індивіда, його позитивну самореалізацію. Можна припустити, що основою поставленого питання є актуалізація поваги до людини, визначення цілей, змісту, засобів і організації трудової діяльності в національній правовій системі, в умовах військового стану – особливо, що може знайти своє втілення в розробці концепції гуманізації трудових прав людини, яка відображає цивілізаційне розуміння прав людини в суспільстві.

Дослідження соціально-трудова проблем праці і виробництва – здійснюється через вирішення соціалізації управління персоналом. Водночас в науці акцентується прерогатива трудових права і свобод людини, як особистості в суспільстві, які не можна звести лише до суб'єктивного фактору, «як це робить у здебільшого випадків постмодернізм».

Слід зазначити, що гуманізація праці, крім теоретичного підґрунтя, доктринально закарбовується і визнається світовим співтовариством, зокрема, МОП, як провідна тенденція розвитку соціально-трудова відносин.

Глобалізаційні процеси: динамізм і старіння населення планети; нерівні перспективи «росту» і нерівного розподілу; зниження виробництва праці, економічна криза та еластичність тощо – підтверджують особливість впливу процесу глобалізації на розвиток трудового права.

Криза, чергова хвиля якої стрімко нарощується, продукує сама себе. Наочним відображенням є провідні її ознаки – зростання дисбалансу у світовій економіці та коливання на фінансових ринках, крім того, нарощування боргового тягаря суб'єктів ринку, зниження обсягу виробництва, що пов'язані з економічними циклами, падіння продажу, зростання безробіття, «подвійна робота» (подвійний характер праці, що полягає в змішуванні функцій, які не притаманні займаній посаді або не обумовлені трудовим договором), враховуючи, що продуктивність праці в Україні в кілька разів нижче, ніж у розвинених державах та розмита відповідальність, вимагають наведення правового порядку та налагодження бізнесу.

Економічна криза – здійснює негативний вплив на баланс попиту і пропозиції практично у всіх галузях національної економіки. Економічно й організаційно «єдина система взаємопов'язаних галузей і сфер діяльності» людей втрачає свою пропорційність, така негативна ситуація із забезпеченням трудових прав склалася на ринку праці. До того ж, мультиплікатор еластичності ринку праці – показник, що демонструє співвідношення попиту і пропозиції, тобто кількість резюме і вакансій у різних професійних сферах, не уклінно знижується. У розвинених економіках, між тим, ситуація на ринку праці вважається стабільною, коли кількість претендентів на одне робоче місце не перевищує двох осіб. Але за сучасних реалій, цей показник значно вище.

Трудові відносини «обтяжені» пізнанням і мораллю. Мораль і право, як ключові поняття, слугують виконанню загальної соціальної функції – регулятивної, що полягає у координації поведінки людей, та відображає як суспільне так і індивідуальне уявлення «про належне і справедливе». Норми права мають відповідати існуючій у суспільстві моралі, а мораль – бути захищеною правом [1, с. 367].

Сучасні правові реалії демонструють, що законодавство про працю перебуває на своєму роздоріжжі – розвиватися еволюційно, відповідно до глобальних викликів, або рухатися в темпі економічного ривка. І логічно виникає питання, хто ж потрібен сучасному бізнесу (роботодавцям): безмовні виконавці чи креативні та мотивовані працівники – таланти у людській діяльності.

Таким чином, тенденційність розвитку наукознавства, зокрема, у сфері трудового права полягає у виокремленні проблематики правової реальності – соціалізації і людиноцентризму (антропологізації), як складової процесу реформування правової системи України. Соціальна антропологія об'єднана із правовою культурою і покладається в основу порівняльного «вчення людських суспільств», також, і у методології соціально-культурної антропології. Наявне співвідношення правових, економічних, культурних витоків, які існують в суспільстві, дають можливість стверджувати, по-перше, про їхній нерозривний взаємозв'язок; по-друге, про взаємодію юридичної категорії «законність» і моральної категорії – «справедливість», «правність», що слід покласти в основу реформ у сфері трудового права.

Список використаних джерел:

1. Богдан Г. Право і мораль в системі соціонормативного регулювання. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 362-367.

Кичата Л. О.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Карпенко Р. В.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВПО НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

На сьогодні, загальною проблемою для кожної внутрішньо переміщеної особи є доступ до комфортного та безпечного житла. З періоду 24.02.2022 року за даними міжнародної організації міграції станом на 17 квітня 2022 року загальна кількість переселенців на території України дорівнювала 7 700 000 осіб, що складає 17,5 % від загального населення України [1]. В більшості, переселенці зацікавлені отриманням житлового приміщення з комфортними умовами для тимчасового проживання, що є можливим на сьогодні відповідно до Постанови «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання» що встановлює та визначає умови, за яких громадяни, що не мають житла, або втратили його, можуть набути даного права [2]. Варто зазначити, що створення фондів тимчасового житла не є новим для громадян України, тому що, практикою вже були сформовані дані житлові фонди, на основі яких був розроблений облік громадян, що потребують тимчасового житла в період з 2014 року по 2022 рік.

Однак, введення воєнного стану в державі, та доволі значні наслідки збройної агресії з боку російської федерації вплинули на стан життя вагомому відсотка людей, через що на сьогодні виникає актуальна потреба в забезпеченні переселенців державними гарантіями на належному рівні.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщена особа має право на: «1) безпечні умови життя; 2) забезпечення її належними умовами для постійного чи тимчасового проживання; 3) оплату вартості комунальних послуг; 4) забезпечення можливості безоплатного тимчасового проживання органами виконавчої влади» [3]. Крім того, стаття 11 даного закону закріплює прямий обов'язок органів державної адміністрації сприяти вирішенню проблеми, шляхом надання у користування житлового приміщення, чи іншого соціального житла.

Нововведенням щодо вирішення стану цієї проблеми, були прийняття Кабінетом Міністрів України постанови щодо «Заходів з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» яким було затверджено порядок «формування тимчасового житла, ведення обліку ВПО, визначено порядок викупу, будівництва та ін.» [4].

Дана постанова унормувала процеси щодо питань формування фондів житла ВПО, та порядок його надання. Перш за все, це може бути викуп житлового приміщення за кошти з державного бюджету, однак, як показує практика при реалізації даного заходу, він є доволі складним з точки зору фінансового забезпечення. Крім того, при укладенні договору оренди житлового приміщення загальний строк дорівнює одному року, з можливістю його подовжити, однак чи дійсно для ВПО буде дійсна така можливість можна дізнатися лише з часом. За розробкою співробітників відділу досліджень якості життя населення ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України були встановлені невтішні розрахунки, відповідно до яких для задоволення потреби в житлі хоча б для 185,9 тис. переселенців «держава повинна надати близько 53,4 тис. квартир, що в загальному становлять витрати понад 68,9 млрд грн» [5]. Враховуючи загальний відсоток переселенців станом на сьогодні, швидко забезпечити значну кількість громадян даним способом неможливо, тому, на нашу думку, він є неідеальним механізмом отримання тимчасового житла.

Іншим чином держава може забезпечити житлом громадян шляхом будівництва нового житла. Враховуючи терміновий характер в забезпечені потреби можемо прийти до висновку, що його також варто віднести до малоефективного способу. Реконструкція наявних будинків чи гуртожитків для облаштування побутовим комфортом ВПО буде становити проблеми в майбутньому, через те, що освітній процес буде відновлюватися, та виникне проблема в наданні гуртожитку для студентів, тому, саме по собі питання не є вирішеним на довгий термін, воно стає неактивною на деякий період часу.

Отже, враховуючи здійснений огляд варто дійти до загального висновку. Проблема забезпечення тимчасовим житлом в Україні виражається достатньо гостро, органами державної влади були здійснені кроки для врегулювання житлового забезпечення на короткий термін, однак, для багатьох осіб проблема залишається невирішеною. На наш погляд, держава повинна здійснити ще низку заходів для врегулювання даного питання, а також, брати до уваги міжнародний досвід щодо забезпечення ВПО житлом.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна організація з міграції. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 3 – 17 квітня 2022 року. URL: https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/IOM_Ukraine%20Displacement%20Report_R3_UKR.pdf.
2. Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2004-п#Text>.

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
4. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-п#Text>.
5. Реут А. Г., Когатько Ю. Л. Житлова проблема в Україні на тлі війни 2022. Демографія та соціальна економіка. 2022. Т. 3. С. 123-144.

Ковальчук Л. О.,
інспектор сектору моніторингу
Черкаського районного
управління поліції
Головного управління Національної
поліції в Черкаській області

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

В умовах побудови правової держави з розвиненою ринковою економікою одним із вразливих елементів правопорядку стала судова форма захисту права, оскільки складний процесуальний порядок вирішення правових конфліктів, кількість яких з кожним роком зростає, не дозволяє творити суд «швидкий, правий, милостивий і рівний всім підданам».

Причини цього зрозумілі – висока конфліктність суспільства індивідів з різноспрямованими інтересами, перевантаженість судів, низька здійсненність судових рішень, що послідовно веде до виникнення нових конфліктів, і так по замкнутому колу.

Якщо аналізувати численні ухвали судового розсуду, то можна визначити, що судовий розсуд – це логічна діяльність судді, яка передбачає певний вибір шляху рішення, обмежений законом та правом.

Даний підхід відображає те, що розсуд – це не просто вільний вибір кількох альтернатив, але суворо регламентований процес, що дозволяє досягти тих громадських цілей, які покладено на суд державою [2, 3].

Судовий розсуд, з погляду, виявляється у наступних аспектах: вибір нормативного акта, що підлягає застосуванню; тлумачення відповідних положень законодавства; застосування аналогії закону і права у разі, якщо відносини, що розглядаються, не врегульовані нормативно-правовими актами; процесуальний розсуд (наприклад, встановлення процесуальних термінів, які не закріплені у ЦПК), вибір з кількох альтернатив, якщо сама структура норми передбачає подібний вибір (наприклад, вибір санкції), а також розсуд, який прямо наказується в тій чи іншій нормі (при зниженні неустойки, що підлягає стягненню, встановлення суб'єктивних правий і обов'язків сторін) [4].

Крім того, сам диспозитивний метод регулювання, коли дуже багато ситуацій вирішуються за згодою сторін, допускає набагато більший «простір» для судового розсуду, ніж, наприклад, у кримінальному процесі.

У зв'язку з цим зростає ризик неправильно оцінити ситуацію, порушити баланс інтересів сторін як під час процесу, і при ухваленні рішення. Крім того, цивільне законодавство постійно зазнає змін, розвивається, кардинально змінюються багато основних положень. В даному випадку під кваліфікацією судді варто розуміти не лише його професійну компетентність, а й його здатність постійно вчитися, приймати нове.

Про проблему підвищення кваліфікації суддів постійно точаться жваві дискусії. Пропонувалося також запровадити персональну, у тому числі матеріальну відповідальність судді (наприклад, за дії, які призвели до затягування процесу). Однак, з урахуванням навантаження, яке зараз відзначається в судах загальної юрисдикції та арбітражні суди каральні заходи видаються не найефективнішим способом вирішення цієї проблеми.

Для забезпечення балансу інтересів стягувача та боржника у виконавчому провадженні і виходячи із того, що у виконавчому провадженні можливе зловживання не лише з боку боржника, а й стягувача своїми процесуальними правами, мають існувати мінімальні стандарти захисту прав боржника, що відбивають неприпустимість у принципі заходів особистого впливу на боржника у випадку об'єктивної неможливості виконання ним вимог виконавчого документа, можливість застосування лише правового примусу, а також імунітет певних видів майна від стягнення, у випадках, передбачених законом.

Розглянута законодавча новела не повинна виключати виконання спільного завдання суду щодо примирення тяжких сторін. Примирливі процедури – не заміна судовому розгляду, а додаткова опція, яку сторони самостійно або на пропозицію судді можуть обрати для найкращого вирішення спору.

В цьому сенсі інтерес представляють численні роботи американських авторів, стурбованих явищем так званого зникаючого правосуддя, а також відхиленням від розгорнутої цивільної процесуальної форми та судового розгляду та вирішення справи, що може стати предметом подальших досліджень із опорою на майбутню практику застосування нового інституту судового примирення.

Список використаних джерел:

1. Попов О. І. Роль адвоката у забезпеченні єдності судової практики при розгляді цивільних справ. *Problems of legality*, 2021. С. 127-137.
2. Бобрик В. І. Перспективи спрощення в Україні судового розгляду цивільних і господарських справ з невеликою ціною позову в контексті європейського досвіду. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 3. С. 11-15.
3. Гулик А. Г. Проблеми формування оптимальних правил підсудності цивільних справ. *Приватне та публічне право*, 2019. № 4. С. 51-55.
4. Нагорна О. О. Загальна характеристика магістерських програм за спеціалізаціями «судовий розгляд цивільних справ та вирішення спорів» та «вирішення спорів» у школі права Лондонського університету Сіті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Говерла, 2018. Вип. 2 (43). С. 187-191.

Коптєвський О. Ю.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Моїсеєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕНСАЦІЇ СУДОВИХ ВИТРАТ НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблематика компенсації судових витрат на правничу допомогу являється доволі актуальною темою та стосується як адвоката, так і сторони цивільного процесу, яка звернулася за правовою допомогою та в майбутньому бажає отримати компенсацію судових витрат у суді.

У рамках цивільно-правових відносин між адвокатом та особою, якій він надає правничу допомогу в цивільному процесі, оплата може встановлюватися за взаємною згодою на власний розсуд сторін договору про надання правової допомоги.

Відтак, під час вирішення питання компенсації судових витрат на правничу допомогу досить часто в цивільному процесі вирішуються такі питання:

- реальну доведеність витрат;
- пропорційності;
- критеріїв їх оцінки.

При цьому, для забезпечення можливості компенсації зазначених витрат необхідно враховувати вимоги чинного цивільного процесуального законодавства при визначенні розміру, порядку оплати та документів, що оформлюють оплату послуг юриста [1].

З-поміж іншого, до витрат, які пов'язані із розглядом цивільної справи входить саме оплата послуг за правничу допомогу.

Такі витрати відшкодовується за рішенням суду, у випадку, якщо сторона заявить вимогу про компенсацію даних витрат.

Варто також наголосити на то, що суди в цьому аспекті не мають повноважень на втручання у правовідносини, які мають фінансовий характер, між адвокатом і його клієнтом.

Натомість суди зобов'язані оцінити суму витрат на адвоката, при цьому враховуючи їх фактичну обґрунтованість, які підлягають присудженню.

При цьому безпосередньою підставою для відмови у компенсації судових витрат є пропущення строків подання попереднього розрахунку таких витрат. Проте, зауважу, про те, що сторона залишається під ризиком неотримання належної компенсації судових витрат, а дане питання залишається на розсуд суду.

Досліджувані судові витрати розподіляються за результатами розгляду цивільної справи, не зважаючи на те, фактично вони оплачені сторони/третій стороні або потрібно лише заплатити у випадку, коли було підтверджено обсяг наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості.

Визначальною є позиція Великої Палати у справі № 910/12876/19, в рамках якої касаційний суд стягнув на користь відповідача близько 140000 грн. за представництво його інтересів у суді касаційної інстанції. Зокрема, суд звернув увагу на:

1) умови договору про надання послуг (погодинні ставки працівників адвокатського об'єднання відповідно до займаної посади та максимально можливі суми витрат, які може понести клієнт, за розгляд справи адвокатським об'єднанням в кожній з 3-ох інстанцій);

2) витрачений час на певний вид робіт (підготовка додаткових пояснень, підготовка до судових засідань, аналіз матеріалів судової справи, тощо);

3) докази, надані відповідачем на підтвердження реальності витрат (протокол наданих послуг, акт надання послуг, рахунок на оплату, копія платіжного доручення).

Однак, при розгляді вищевказаної справи колегія суддів не була одностайна щодо стягнення з позивача вказаної суми [3].

В цілому практика цивільного судочинства не дає однозначного тлумачення закріплених у законодавстві критеріїв щодо питання відшкодування витрат на правничу допомогу, незважаючи на наявні змістовні висновки щодо правової допомоги.

Таким чином, можна сподіватися, що з часом судова практика також сформує спільні позиції щодо тлумачення критеріїв у питанні винагороди за правову допомогу [2].

Зважаючи на аналіз судової практики останніх років, можна стверджувати що існує неоднозначність підходу вищої судової інстанції до питання компенсації витрат на професійну допомогу, яка значною мірою зводиться до зменшення понесених витрат.

Відтак, необхідно враховувати те, що на практиці сторона, яка понесла значні витрати на адвокатів, не може повністю розраховувати на повну компенсацію їх витрат.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що зміни існуючого підходу на користь повного відшкодування фактично понесених витрат на професійну допомогу відповідатимуть міжнародній практиці та позитивно вплинуть на ефективність вирішення спорів.

Список використаних джерел:

1. Актуальний погляд Верховного Суду на відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/209003_aktualniy-poglyad-verkhovnogo-sudu-na-vdshkoduvannya-vitrat-na-profesynu-pravnichu-dopomogu.
2. Особливості компенсування витрат на правничу допомогу у цивільному процесі. 2020. URL: <https://everlegal.ua/osoblyvosti-kompensuvannya-vytrat-na-pravnychu-dopomogu-u-tsyvilnomu-protsesi>.
3. Актуальний погляд Верховного Суду на відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/209003_aktualniy-poglyad-verkhovnogo-sudu-na-vdshkoduvannya-vitrat-na-profesynu-pravnichu-dopomogu.

Коновалова О. С.,

курсант

факультету підготовки фахівців для

підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ДОГОВІР НАЙМУ(ОРЕНДИ): ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Починаючи з того моменту як Україна проголосила незалежність, саме орендні відносини, які почали стрімко розвиватися, стали для України пріоритетом її економічної політики. Створення певної правової бази для розвитку орендних відносин, сприяло саме прийняття законів та кодексів, а саме це Закон України «Про оренду державного та комунального майна», «Про оренду землі», Цивільного, Земельного та Господарського кодексів України.

Але, незважаючи на великий інтерес держави до відносин оренди і прийняття певних норм права, направлених саме на заснування та вдосконалення відносин найму (оренди) нерухомого майна, сучасне цивільне законодавство в сфері регулювання орендних відносин окреслюється протиріччям та мінливістю. Відтак це негативно впливає на розвиток економічних відносин з використанням договорів найму (оренди) нерухомого майна, та викликає велику кількість правопорушень та спорів між сторонами цих договорів.

В нашому повсякденному житті, договір оренди є одним з широковідомих договорів, які застосовуються саме коли одна сторона передає майно у користування іншій стороні. Цей договір може використовуватися як у підприємницькій так і у побутовій сферах. Як відомо, договір найму містив норми ще у римському праві, однак сучасне правове регулювання правовідносин, що виникають з даного договору, містить багато суперечностей та недоліків, що ускладнюють застосування даного інституту на практиці. Не дивлячись на те, що правова природа договору найму є загальноновизнаною та узгодженою, однак саме окремі аспекти договору найму (оренди) є дискусійними та по – різному інтерпретуються науковцями.

Аналіз договору найму (оренди) доцільно почати з наведення його визначення. Відповідно до ст. 759 Цивільного кодексу України: «за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк».

Виходячи з даного визначення, можемо зробити висновок, що договір є консенсуальним або реальним, оплатним та двостороннім. Якщо звернутися ще до часів римського приватного права, то в ньому було прийнято, що договір найму (оренди) є консенсуальним, однак якщо виходити з визначення, даного у ст. 759 Цивільного кодексу України договір найму (оренди) може бути і реальним, якщо сторони передбачать це у договорі.

Більше того, відповідно до визначення даного у ст. 283 Господарського кодексу України договір оренди може бути виключно реальним, тобто створювати правові наслідки для його сторін лише з моменту передачі речі. Питання визнання договору найму консенсуальним або реальним має важливе практичне значення, оскільки у першому випадку правові наслідки для сторін договору виникають з моменту досягнення у належній формі згоди з істотних умов договору, а у другому – з моменту передачі речі.

Якщо до моменту передачі майна договір вважається неукладеним (реальний договір), то нелогічними є способи захисту прав наймача у випадку невиконання наймодавцем обов'язку щодо передачі об'єкту оренди, передбачені ст. 766 Цивільного кодексу України. Такі способи захисту мають сенс лише щодо консенсуального договору, оскільки обов'язки у наймодавця у такому випадку виникають з моменту досягнення згоди з усіх істотних умов у належній формі. Якщо ж договір є реальним, то поки об'єкт найму не переданий наймачу, договір вважається неукладеним, а тому застосувати способи захисту передбачені ст. 766 Цивільного кодексу України не вбачається можливим.

Тож як висновок, можу зазначити що договір найму (оренди) за своєю правовою природою являється двостороннім та оплатним договором. Виходячи з положень Цивільного кодексу України договір найму (оренди) може бути як реальним, так і консенсуальним. Відповідно до норм Господарського кодексу України, договір оренди є виключно реальним. Також право оренди має зобов'язально-правову природу, а якщо за договором майно передається ще й у володіння то право оренди має і обмежену речово – правову природу. У такому випадку орендар (наймач) стає титульним володільцем з моменту передачі йому речі наймодавцем.

Оскільки орендні права є не об'єктом, а змістом орендних правовідносин, то передавати їх іншій особі як самостійний об'єкт неможливо. Передати права наймача іншій особі можливо лише шляхом заміни наймача у договірному зобов'язанні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Договір оренди (найму) та його різновиди: метод. рек. 2014 р. URL: https://vasilk-rn.dp.gov.ua/OBLADM/vasilkovka_rda2014.nsf/2e8f79a579e9ccd3c22573fe003fcdf0/2c960c27619546d0c2257d1c00439375.
3. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. Цивільне право України: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 468 с.

Косенко Є. Є.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРО ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Цивільне законодавство України не визнає самоправства боржника у питаннях виконання або невиконання прийнятого на себе зобов'язання. Про це свідчить низка норм, присвячених вимогам до належного виконання зобов'язання, видам забезпечення виконання зобов'язання, способам захисту цивільних прав та інтересів потерпілої особи, правовим наслідкам виконання зобов'язання, порушення зобов'язання. Боржник повинен виконувати зобов'язання, якщо воно не припинило чинності, у випадках, передбачених законом або за угодою сторін, а кредитор завжди може вимагати виконання. Це пов'язано з тим, що зобов'язання необхідно виконувати, інакше вони не мали б ніякого сенсу.

Виконання цивільноправового зобов'язання та його порушення досліджувалося у наукових працях М. Агаркова, Е. Антонюк, В. Андрійцьо, Ю. Басіна, С. Бервено, Т. Боднар, С. Братуся, М. Брагінського, В. Вітрянського.

Порушення зобов'язань є негативним фактором існування зобов'язальних правовідносин і не може вважатися нормальною стадією їх розвитку. Таке порушення є антиподом необхідного належного виконання і характеризує ненормальну, нетипову поведінку учасників цивільних відносин і вказує на такий стан відносин, коли одна, а іноді й обидві сторони не дотримуються приписів досягнутих домовленостей або встановлених законодавством правил. На думку вчених, виконання зобов'язань як правовий інститут являє собою сукупність цивільно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виконанням зобов'язань (як договірних, так і післядоговірних) [1, с. 83].

Належне виконання зобов'язання в усіх випадках звільняє боржника від його обов'язку, а право вимоги та обов'язок кредитора припиняється. Як зазначає Є.О. Суханова, воно являє собою мету встановлення та існування всіх зобов'язань. Будь-яке інше виконання, яке не є регулярним, наприклад, часткове або несвоечасне, є підставою для застосування до боржника відповідних заходів примусового характеру, у тому числі заходів цивільно-правової відповідальності [2, с. 41].

Водночас у ст. 599 ЦК України містить пряму вказівку на виконання зобов'язання як підставу його припинення. Однак таке виконання спричиняє правові наслідки лише за умови його проведення належним чином. Складовими процесу виконання зобов'язання є умови про предметний склад правовідносин, порядок і спосіб виконання, строки та місце виконання. Це означає, що виконання зобов'язання – це його динамічний стан, який підпорядковується певним правовим засадам і завдяки якому реалізуються (здійснюються) права та обов'язки учасників зобов'язання. Серед низки принципів, якими необхідно дотримуватись виконання договірною зобов'язання, одним із головних є принцип належного виконання [3, с. 84].

Головною умовою належного виконання зобов'язання є виконання його належними сторонами, оскільки договором є домовленість двох або більше сторін (ст. 626 ЦК України). За загальним правилом ст. 527 Цивільного кодексу України боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – особисто прийняти виконання. Іншими словами, договір доручення повинен бути укладений довіреною особисто. Особливе місце в системі загальних знань про зобов'язальні відносини займає глава 51 ЦК України, норми якої багато в чому мають суто прагматичне, загальне значення і комплексний характер, оскільки окреслюють поняття, правові ознаки та порядок застосування тих правових категорій, які використовуються значною кількістю інших розділів Кодексу. Тому, зокрема, норми цієї глави містять посилання на вину та випадок відповідно як загальну умову цивільно-правової відповідальності та підставу звільнення від неї (статті 614, 617 ЦК України). Проте категорія цивільно-правової відповідальності – це правова конструкція, в основі якої лежить відшкодування збитків та моральної шкоди як способи захисту цивільних прав та інтересів (статті 16, 22, 23 ЦК України), обов'язок сплати штрафу (ст. 550 ЦК України), зобов'язання щодо застави у разі його порушення (ст. 571 ЦК України), зобов'язання відшкодувати майнову та моральну шкоду (глава 82 ЦК України).

Статтею 611 ЦК України визначено такі правові наслідки порушення зобов'язання: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови, якщо це встановлено договором або законом; припинення зобов'язання внаслідок розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата боргу; відшкодування збитків та моральної шкоди. Цей перелік є приблизним і не вичерпним, оскільки договором або законом можуть бути встановлені інші правові наслідки невиконання чи неналежного виконання зобов'язання. Зокрема, до них також можна віднести звернення стягнення на предмет застави та його реалізацію, виконання поручителем обов'язку боржника, спонукання до виконання зобов'язання у натурі, притримання тощо. Ці наслідки об'єднує те, що вони є негативною реакцією на факт порушення зобов'язання як певну дію чи бездіяльність його сторони (сторін). Однак умови та порядок застосування даних правових наслідків мають свої особливості, які впливають з їх неоднорідної юридичної природи. Деякі з них є мірами відповідальності, оперативного впливу на порушника чи іншими мірами захисту права [4].

З'ясування правової сутності кожного з наслідків порушення зобов'язання, передбачених законом або договором, є важливим у контексті їх призначення, умов застосування та функцій. Зокрема, сплата штрафу, відшкодування збитків і відшкодування моральної шкоди вважаються заходами цивільно-правової відповідальності, оскільки є додатковим майновим тягарем, а необхідною умовою їх застосування є, як правило, вина боржника. Одностороння відмова від зобов'язання є заходом оперативного впливу, а розірвання договору та зміна умов зобов'язання є заходами примусового характеру і не потребують встановлення вини при їх застосуванні [5, с. 40-41].

Отже, зобов'язання припиняється шляхом його виконання, якщо його здійснено належним чином на основі добросовісності, розумності та справедливості. У разі порушення зобов'язання, якщо боржник не виконає або виконає зобов'язання неналежним чином, кредитор має право захистити своє цивільне право та інтерес способами захисту, встановленими законом.

Список використаних джерел:

1. Басай О. В. Загальні засади (принципи) цивільного законодавства України. Одеса, 2014. 422 с.
2. Суханов Е. А. Цивільне право: підручник. 2003. 704 с.
3. Калаур І. Р. Принцип належного виконання договірних зобов'язань через призму виконання зобов'язань про передачу майна в користування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. Вип. 3 (1). С. 84-86.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
5. Гринько Р. В. Щодо питання про виконання цивільно-правового зобов'язання. С. 37-42.

Крюк А. А.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Бондар О. С.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

*«Хто володіє інформацією, той володіє світом»
(Натан Маєр Ротшильд)*

Комерційна таємниця – це фактично все, що є таємним і що надає цінності її власнику внаслідок цієї самої таємниці. Технічна та наукова інформація, така як формули, методи виробництва та специфікації, конструкції, комп'ютерний код тощо, охороняється як комерційна таємниця. Комерційна та фінансова інформація також може кваліфікуватися як комерційна таємниця. Списки клієнтів, купівельні переваги та вимоги клієнтів, дані про осіб, які приймають рішення, інформацію про ціни, маркетингові та бізнес-плани, внутрішню структуру витрат, домовленості з постачальниками та іншу подібну непублічну інформацію можна захистити [1].

Навіть так звана «негативна» інформація може отримати захист як комерційну таємницю. Наприклад, деталі невдалих спроб усунути проблеми в розробці або виробництві певних продуктів, складнощі, які виникли під час дослідження, залишені технічні рішення або невдалі спроби завершити продажі чи зацікавити різних клієнтів у придбанні продукту чи послуги компанії, кожен може отримати захист як комерційну таємницю. Така «негативна» інформація має цінність для конкурента як керівництво щодо того, чого не слід робити, потенційно забезпечуючи конкуренту безкоштовну перевагу [2].

На відміну від запатентованої технології, комерційна таємниця не обов'язково повинна бути новою. Насправді комерційна таємниця, така як список клієнтів, може являти собою не що інше, як збірку загальнодоступної інформації. Якщо конкуренти не можуть легко визначити загальну компіляцію, той факт, що окремі компоненти загальної компіляції інформації можуть бути отримані з загальнодоступних джерел, не перешкоджає захисту.

Захист патенту або авторського права зазвичай вимагає певного розкриття або публікації інформації. Тоді надається тимчасовий захист на період років, після чого інформація стає вільно доступною для громадськості. Захист

комерційної таємниці існує до тих пір, поки її власник успішно зберігає таємницю інформації. Якщо комерційне використання інформації обов'язково призводить до її розголошення, наприклад, коли продукт сам розкриває інформацію, то патент або захист авторських прав є більш доречним. Якщо є можливість уберегти інформацію від сторонніх очей, наприклад, за допомогою методу або формули внутрішнього виробництва, краще захистити комерційну таємницю. Справді, за таких обставин патентний захист може бути менш ефективним через складність виявлення порушень [3].

Проте закони про комерційну таємницю не надають власнику виняткового права на використання секретної інформації. Інші можуть розробляти інформацію самостійно. Вони навіть можуть отримати його шляхом зворотного проектування продукту власника комерційної таємниці [4].

Забезпечення захисту комерційної таємниці. Для усунення порушення прав на комерційну таємницю доступними засобами правового захисту є відшкодування збитків, судова заборона, облік прибутку та знищення неправомірно виготовлених товарів, візерунків тощо.

Суди дозволять відшкодувати збитки власника комерційної таємниці та будь-яке додаткове безпідставне збагачення особи, яка привласнила її. Якщо незаконне привласнення вважається навмисним і зловмисним. Уніфікований закон про комерційну таємницю дозволяє збільшити відшкодування збитків до подвійної суми фактичних збитків або прибутку, а також стягнути гонорари адвокатів. Рішення про те, яку суму слід присудити, залишається на розсуд судді.

У справах про комерційну таємницю доступні кілька типів судових заборон. Через неминучий ризик втрати комерційної таємниці тимчасовий судовий запобіжний засіб, який іноді називають тимчасовим заборонним приписом, зазвичай вимагається негайно після початку судового процесу. Тимчасовий обмежувальний наказ обмежений за тривалістю, зазвичай він діє до моменту проведення слухання щодо запиту про винесення попереднього судового наказу. Метою попередньої судової заборони є збереження статусу до моменту розгляду справи, запобігання подальшому використанню або розголошенню комерційної таємниці під час розгляду справи. Отримання попередньої судової заборони зазвичай вимагає слухання, що включає представлення доказів і показань свідків, подібно до судового розгляду. Остаточна судова заборона на використання або розголошення комерційної таємниці може бути видана після судового розгляду. Однак сторона, якій надано наказ, залишається в змозі вимагати скасування остаточної судової заборони, коли комерційна таємниця стає загальновідомою законними засобами. Для власника комерційної таємниці можливо, а іноді й стратегічно краще, об'єднати слухання щодо попереднього судового наказу з розглядом справи про відповідальність, а питання відшкодування збитків і штрафних санкцій відкласти на окремий розгляд. За обставин, коли суд визнає судову заборону недоцільною, він може вирішити, щоб особа, яка привласнила майно, сплачувала поточні роялті [5].

Власник комерційної таємниці часто стикається з проблемою Catch-22: щоб встановити порушення його комерційної таємниці, він повинен розкрити цю таємницю під час судового розгляду. Зазвичай, однак, захисний наказ видається на початку справи про комерційну таємницю за клопотанням до суду, який обмежує розповсюдження ідентифікованої комерційної таємниці зовнішнім адвокатам сторін, незалежним експертам і, можливо, кільком необхідним працівникам сторін і обмежує використання інформації комерційної таємниці лише для цілей судового процесу. Охоронний припис передбачає повернення або знищення виявленої комерційної таємниці після закінчення судового процесу [6].

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n276>.
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 237/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Трагнюк О. Я. Порівняльне патентне право і захист комерційної таємниці: навч.-метод. посіб. для студентів магістер. програми «Міжнародне та порівняльне право інтелектуальної власності». Харків: 2010. 214 с.
4. Редько К. Ю., Куніцька З. Е. Комерційна таємниця: особливості та проблеми нормативно-правового забезпечення в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 5.
5. Капіца Ю. Захист комерційної таємниці в Європейських країнах та Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2006. № 11. С. 16-20.
6. Лукацький А. Хакери керують реактором. URL: <http://www.crime-research.ru/library/Lukas0103.html/>

Кучер В. О.,

завідувач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Власність та право власності впродовж усього періоду існування людства становили інтерес суспільства. З нагромадженням і поглибленням знань про закони розвитку суспільства стали змінюватися й уявлення про власність. При цьому право власності є основою та гарантією існування й розвитку громадянського суспільства.

Термін «власність» нерідко використовують у різноманітних значеннях, зокрема: 1) як історичну категорію, що визначає суспільну форму присвоєння матеріальних благ; 2) як синонім, еквівалент понять «майно» чи «речі» в контексті, приміром, передачі або набуття власності; 3) для визначення суто економічного явища (відповідних економічних відносин з приводу розподілу матеріальних благ); 4) ототожнюють із суто юридичною категорією – правом власності; 5) як правовий інститут – сукупність юридичних норм, спрямованих на регулювання економічних відносин власності [1, с. 58].

Слушним є зауваження, що в результаті цієї плутанини складаються помилкові уявлення та стереотипи про власність.

Власність – складне і багатогранне поняття, яке виражає всю сукупність суспільних відносин: економічних, соціальних, правових, політичних, національних, морально-етичних, релігійних тощо. Це поняття займає центральне місце в економічній системі, оскільки зумовлює спосіб поєднання робітника із засобами виробництва, мету функціонування і розвитку економічної системи, визначає соціальну і політичну структуру суспільства, характер стимулів трудової діяльності і спосіб розподілу результатів праці.

Право особи на власність закріплено в Конституції України, у якій встановлено форми власності (статті 13, 41, 142 та 143), закріплено рівність усіх суб'єктів права власності (статті 1 та 13), гарантії права власності та обов'язки власників (статті 13 і 41). Крім того, стаття 41 Конституції України передбачає, що кожен має право володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосовано лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, передбаченому законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їхньої вартості.

Право власності регулює також стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 20 березня 1952 р., якою було гарантовано захист права власності. Згідно з цією статтею «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

Стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод закріплює право безперешкодного користування своїм майном (власністю), регулює умови позбавлення власності, визнає право держав здійснювати контроль за використанням власності відповідно до загальних інтересів.

Як зазначає Шупінська О. Стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції включає в себе три окремі правила (принципи) [2, с. 52].

У першому реченні йдеться про «мирне володіння», тобто порушення принципу, встановленого у першому реченні може мати місце і за відсутності прямого або фізичного втручання у право власності особи. Так, наприклад, порушення може мати форму позбавлення можливості використовувати власність, інші форми перешкоджання реалізації права власності.

Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що принцип першого речення ст. 1 має два компоненти:

- процесуальний, який встановлює процесуальні гарантії проти втручання у мирне володіння;

- матеріальний, який надає захист проти свавільних дій держави або покладання на особу надмірного тягара. Саме в такому поєднанні процесуальних та матеріальних засад повинен розумітися справедливий баланс між громадськими інтересами та вимогами захисту права власності. Показовим з цього приводу є рішення Європейського суду з прав людини у справі Спорронг та Лёнрот проти Швеції від 29 червня 1982 року [3, с. 695-701].

Позбавлення володіння, що становить обмеження права власності, відповідно до другого речення першої частини статті 1 вимагає, аби таке позбавлення відбувалося в інтересах суспільства. Відповідно до стандарту, розробленого в практиці Суду, для встановлення відповідності певного урядового заходу вимогам цього принципу слід дослідити три критерії: чи переслідувало позбавлення власності «суспільний інтерес»; чи був захід пропорційним переслідуванню цілям; чи був такий захід правомірним. Згідно із усталеною практикою критерій відповідності загальним принципам міжнародного права стосується, насамперед, питання захисту права власності іноземних громадян та осіб без громадянства. Всі ці питання були докладно розглянуті у справі Європейського суду з прав людини Джеймс та інші проти Сполученого Королівства (22 січня 1986 р.) [4, с. 706-708].

Позбавлення майна може бути виправданим тільки якщо доведена наявність «інтересів суспільства» та «умов, передбачених законом». Більше того, будь-яке втручання у володіння майном повинно задовольняти принцип пропорційності. Як Суд неодноразово зазначав, повинен бути встановлений справедливий баланс між інтересами суспільства в цілому та вимогою захисту основних прав індивіда.

Третій принцип, встановлений у статті 1, стосується самостійних повноважень держави регулювати відносини власності. Питання контролю за використанням власності може мати різні форми: планування міст, регулювання орендних відносин, регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до стандартів судової практики держава у випадках оскарження заходів контролю за використанням власності має довести наявність «розумного співвідношення пропорційності» між запровадженими заходами та переслідуваною правомірною метою. У будь-якому випадку Суд визнає за

державами доволі широке поле розсуду. Проте використання таких державних повноважень повинно відповідати матеріальним і процесуальним гарантіям, які випливають із першого принципу статті 1 [4, с. 708-709].

Особливою формою привласнення як ознаки власності можна вважати володіння, що відображає юридичну, документально закріплену фіксацію суб'єкта власності або факт реального володіння об'єктом. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зауважував, що не існує ніякого володіння власністю до тих пір, доки особа не може заявити про своє право власності. Для того щоб довести, що втручання у право власності відбулося, необхідно показати, що гарантії захисту, передбачені ст. 1 Протоколу № 1, було порушено [4, с. 39].

Отож, аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, у контексті Європейської конвенції, можна зробити висновок, що розуміння власності змінюється, зокрема в сторону розширення. Цьому, безумовно, сприяє позиція Європейського суду, який постійно повторює, що «власність» у розумінні Конвенції та Протоколу до неї – це автономне явище, яке жодним чином не пов'язане із національним його розумінням та має тлумачення незалежне від національного.

Список використаних джерел:

1. Клименко О. Наукові роздуми у розвиток правової теорії власності. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 55-60.
2. Шупінська О. Міжнародно-правові механізми захисту права власності: практика Європейського Суду з прав людини. *Юридичний журнал*. 2008. № 11. С. 52-59.
3. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції: монографія (2-е вид., випр., доп.). Київ: Реферат, 2007. 640 с.
4. Рум'янцева В. Захист власності фізичних та юридичних осіб в Європейському суді з прав людини. *Право України*. 2004. № 5. С. 38-40.

Кшенська Д. О.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Моїсеєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПІДСТАВИ ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Показником високого рівня та якості судочинства в країнах із розвиненою правовою системою є не лише система розгляду справ у першій інстанції, а й ефективна система перегляду судових рішень. Інститут перегляду судових рішень за винятковими обставинами у цивільному судочинстві забезпечує ухвалення справедливого та законного судового рішення та є додатковою гарантією та можливістю для реалізації головної мети цивільного судочинства – ефективного захисту порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави.

Наприкінці 2017 року до цивільного процесуального законодавства України було введено поняття «виключні обставини» та визначено підстави перегляду судових рішень за виключними обставинами. Проте цей інститут перегляду судових рішень за чотири роки не набув достатнього практичного застосування та належним чином теоретично не опрацьований.

Зміни, які відбулися в українській судовій системі та процесуальному законодавстві, є відображенням процесу, пов'язаного з прагненням України стати повноправним членом європейської та світової спільноти. Нова редакція Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), яка набрала чинності 15 грудня 2017 року, відповідно до Закону України від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», з одного боку, удосконалила інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, а з іншого боку, поставив нові питання теоретичного та практичного характеру, що потребують додаткових уточнень.

Поняття «виключні обставини» є новацією цивільного процесуального права. Раніше відомі як нововиявлені або виняткові обставини, а тепер класифіковані законодавцем як виключні, вони вимагають дослідження та

аналізу на доктринальному рівні, щоб усунути можливі проблеми щодо неналежного перегляду судових рішень, винесених у цивільних справах в законну силу.

Так, відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 423 Цивільного процесуального кодексу України підставою для перегляду судового рішення є неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремої норми, яку суд застосовує при вирішенні питання, якщо рішення суду ще не виконано встановлено Конституційним Судом України.

Вирішення питання про відповідність чи невідповідність нормативно-правового акту чи окремого їх положення Конституції України є виключною компетенцією Конституційного Суду України відповідно до норми ст. 147 Конституції України.

Ч. 3 ст. 423 ЦПК України передбачено, що «підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

1) визнання Конституційним Судом України неконституційності (конституційності) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, які застосовано або не застосовано судом при вирішенні питання, якщо рішення суду ще не виконано;

2) міжнародна судова установа, юрисдикцію якої Україна визнає порушенням Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судом цієї справи;

3) визнання судді за допомогою вироку суду, що набрав законної сили, винним у вчиненні злочину, за результатами якого постановлено судове рішення».

Закріплення права на перегляд рішення у зв'язку з виключними обставинами згідно з п. 1 ч. 3 ст. 423 ЦПК України, слід враховувати, що законодавець ставив за мету забезпечити поновлення порушеного права особи внаслідок застосування до її справи положень закону, що не відповідає Конституції України. Це означає, що йдеться про надання права скаргнику застосувати інститут реституції після рішення Конституційного Суду [1, с. 115-129].

Відповідно до викладеного, перегляд судового рішення з підстав, викладених у п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК України, можлива, якщо в рішенні ЄСПЛ міститься визначення такого перегляду як додаткового заходу індивідуального характеру з метою припинення негативного впливу рішення національного суду на особу, яка оскаржила. до ЄСПЛ, а також адміністративне рішення у справі через усунення серйозних процесуальних помилок [2, с. 136-141].

Виключною обставиною, встановленою п. 3 ч. 3 ст. 423 ЦПК України, є вирок суду, що набрав законної сили, про визнання судді винним у вчиненні злочину, за результатами якого постановлено судове рішення. Тому для перегляду судового рішення на цій підставі необхідна сукупність таких умов: вчинення кримінального правопорушення суддею, який виносив рішення у цивільній справі; безпосередній зв'язок злочинних дій судді з рішенням у цивільній справі; вирок суду визнано вину цього судді у вчиненні такого злочину; набрання вирок законної сили [3, с. 81-85].

Таким чином, аналізуючи норми цивільного процесуального права, під виключними обставинами можна розуміти обставини, визначені цивільним процесуальним законодавством, сукупність умов яких має бути підтверджена судовим рішенням національних судів або рішенням міжнародної судової установи, або є підставою для перегляду судових рішень, що набрали законної сили в порядку цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Ніколенко С. М. Поняття та ознаки перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві. *Право України*. 2018. № 7. С. 115-129.
2. Цувіна Т. А. Інститут конституційної скарги та перегляд судових рішень за виключними обставинами в контексті принципу верховенства права. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2019. Вип. 3 (28). Т. 1. С. 136-141.
3. Зятіна Д. Перегляд судових рішень у зв'язку з виключними обставинами на підставі п. 1 ч. 3 ст. 320 ГПК України. *Підприємництво, господарство і право*, 2020. № 4. С. 81-85.

Лагутіна В. М.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Бондар О. С.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ПРИДБАННІ ТОВАРУ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Інтернет торгівля з кожним роком продовжує успішно розвиватися, у зв'язку з чим також збільшується кількість його активних користувачів. Інтернет-сфера для багатьох стала місцем дозвілля і заробітку, допомагаючи нам заощаджувати час і кошти. Проте продавці, котрі дають змогу покупцеві здійснити купівлю-продаж через Інтернет, все частіше намагаються обійти закон, зменшивши права споживачів.

Найчастіше, з боку Інтернет-магазинів можна виділити наступні порушення [1, с. 52]:

- відмова заміни товару або ремонту товару під гарантією;
- невідповідність продукту вимогам, що пред'являються до відповідного товару нормативно-правовими актами;
- невідповідність супроводжуючих документів для товару;
- зміна вартості при доставці товару.

Якщо розглядати електронну торгівлю, то можливо дійти висновку, що здійснення покупок через Інтернет-простір не відрізняється від закріплених правил укладання звичайного договору роздрібною торгівлі. Дане питання регулюється Законом України (далі ЗК) «Про захист прав споживачів».

З'являється можливість дати таке пояснення поняття споживач – це виключно фізична особа, котра замовляє або купує товар з метою задоволення власних потреб, котрі не мають зв'язок з підприємницькою діяльністю. Продавець (виробник), у всіх випадках це суб'єкт підприємницької діяльності, який пропонує споживачу товари для використання у побуті.

Тож, розберемо основне питання даної роботи: як захистити покупця при купівлі продукції через Інтернет-простір. При купівлі інтернет-товару, покупець має уважно оглянути бланк замовлення, який зазвичай повинен містити реквізити, які ідентифікують продавця, а саме [2, с. 107]:

- назва суб'єкта підприємницької діяльності;
- його код ЄДРПОУ;
- банківські реквізити;
- юридична адреса та ІНП.

До того ж, спираючись на ст.15 ЗУ «Про захист прав споживачів» можна сказати наступне: споживач має право на отримання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації стосовно продукції, що виступає гарантом свідомого і компетентного вибору [3].

Дана інформація має включати в себе наступні факти:

- найменування та місцезнаходження продавця;
- послідовність отримання претензії;
- характеристику товару;
- ціну (в котру входить плата за послуги з доставки), та умови оплати;
- гарантія на товар або інші послуги, котрі мають зв'язок з утриманням чи ремонтом продукції;
- інші умови поставки або виконання договору;
- порядок розірвання договору.

Вищенаведені дані необхідно надати споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи. Якщо виробник не надав данні то він притягнеться до відповідальності за ст.15 та ст. 23 ЗУ «Про захист прав споживачів».

Варто зауважити, споживачі наділені правом звернення із заявою про шахрайство до поліції та до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Проте, за відсутності даних стосовно найменування та місцезнаходження продавця, стає неможливим проведення перевірки з боку Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів за скаргами споживачів.

Таким чином регулювання даного питання здійснюється загальними нормативно-правовими актами у сфері захисту прав споживачів, передусім ЦК та ЗУ «Про захист прав споживачів». Однак відсутня чітка та прозора

система захисту прав споживачів. Має бути розроблений спеціальний закон, котрий займався би регулюванням питань, стосовно торгівлі в мережі Інтернеті Також, необхідно забезпечити прозорий механізм стосовно захисту прав споживачів.

Список використаних джерел:

1. Зверева О. В. Захист прав споживачів. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 192 с.
2. Ісічко А. Правове регулювання сфери захисту прав споживачів у Європейському Союзі та в Україні (комплексне порівняльно-правове дослідження). Київ: ТОВ «АТКА-Н», 2015. 656 с.
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р., № 1023-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

Левадна В. С.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук М. Г.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Введення спрощеного позовного провадження повинно розглядатися, з одного боку, як спосіб забезпечення доступу до правосуддя за рахунок зменшення судових витрат і більш гнучкою процедури з меншим ступенем формалізації, а з іншого – як спосіб скорочення державних витрат на судову систему і підвищення ефективності судового адміністрування. У вітчизняній науці проблематика спрощених проваджень зводилась, як правило, до дослідження наказного провадження як спрощеного виду цивільного судочинства, іноді – до заочного розгляду, що не є правильним. При цьому до цих пір не були встановлені підходи до розуміння сутності і природи спрощеного провадження, та його співвідношення із загальною позовною формою захисту цивільних прав, свобод та інтересів тощо.

Проте, в зарубіжній літературі цю категорію інтерпретують дещо ширше, відносячи до неї спрощене провадження в арбітражному судочинстві, окреме провадження, сумарне рішення і сумарне розгляд справи, проміжне і часткове вирішення, виконавчий напис нотаріуса тощо. У вітчизняному

правовому полі наказне провадження вже тривалий час функціонує в цивільній юрисдикції, де виявило свою доречність та ефективність. Судовими інстанціями визначається, що наказне провадження – це особливий спрощений вид цивільного судочинства, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав та інтересів осіб за допомогою видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням та виконавчим документом. Його метою є спрощення, скорочення та здешевлення судової процедури у випадках, коли це можливо і виправдано [3]. В науці цивільного процесу наказне провадження оцінюється як:

1) спрощений вид провадження у справах за вимогами, що мають очевидно достовірний характер [4, с. 191];

2) вид цивільного судочинства, що полягає у спрощеній документарній процедурі захисту майнових прав та інтересів заявника (стягувача), вимоги якого до боржника щодо стягнення грошових коштів або витребування майна ґрунтуються на безспірних документах, що здійснюється за відсутності спору шляхом видачі судового наказу [5, с. 491].

Категорії справ, зачислені ЦПК України до наказного провадження включалися до справ позовного провадження. На підставі праць вчених у зазначених справах вони вбачали наявність спору про право. Наказне провадження, як і позовне, має на меті вирішення правового спору, що виник між сторонами матеріальних правовідносин. Проте, на відміну від позовного провадження, наказне провадження вирішує такий конфлікт у спрощеній формі – з метою процесуальної економії та пришвидшення здійснення реального судового захисту суб'єктивних прав учасників матеріальних правовідносин.

Виходячи із здійсненого аналізу, можна назвати такі особливості наказного провадження в цивільно процесуальному праві [6, с. 68]:

- 1) самостійність, особливість та спрощеність;
- 2) судовий наказ видається виключно за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (у тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 3) спрямування на швидкий та ефективний захист прав заявника;
- 4) відсутність судового засідання і виклику сторін;
- 5) видання на підставі достатніх, допустимих і належних доказів;
- 6) особливість судового рішення, яке водночас є і судовим рішенням, і виконавчим документом.

Наказне провадження є важливим способом оптимізації цивільного судочинства. За оцінками вітчизняних вчених, судовий наказ має сприяти зростанню оперативності судового захисту суб'єктивних прав в ефективності виконання, зменшенню навантаження на суди із розгляду цивільних справ, які не потребують повної і детальної процедури розгляду, підвищенню у громадян почуття відповідальності за прийняті ними зобов'язання, посиленню превентивної функції права, зміцненню законності і правопорядку, формуванню поважного ставлення до права та судової влади.

Отже, наказне провадження викликає досить суперечливі наукові коментарі, а з приводу його сутності, механізму функціонування та інших істотних рис у науковій літературі єдності немає. Важливо, що процесуальна наука звертається до наказного провадження із значною кількістю зауважень. Тому пропозиції запровадження його аналогів у цивільному процесі повинні супроводжуватись оцінкою основних проблем та пропозиціями щодо шляхів їх вирішення з тим, щоб не приносити в господарський процес завідомо неефективних моментів або підстав для зловживань.

Список використаних джерел:

1. Дяченко С. В. Поняття наказного провадження. *Сучасні питання економіки і права*, 2014. Вип. 1. С. 117-120.
2. Колосова О. О. Наказне провадження як спрощений вид цивільного судочинства. *Право і суспільство*, 2013. № 3. С. 151-158.
3. Лист Верховного Суду «Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні» від 01.07.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11#Text>.
4. Андрушко А. В., Білоусов Ю. В. Цивільний процес. Київ: Прецедент, 2006. 293 с.
5. Бичкова С. С., Бірюков І. А. Цивільне процесуальне право України. Київ: Атіка, 2009. 760 с.
6. Джепа Ю. А. Поняття та особливості наказного провадження за Господарським процесуальним кодексом України. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2018. Вип. 3. С. 66-70.
7. Кісель В. Й. Наказне провадження як спрощений вид цивільного судочинства. Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 8 квітня 2016 року). Одеса, 2016. С. 58-60.

Легка Ю.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Поліщук М. Г.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Через військовий стан питання документування смерті фізичної особи набуло іншого порядку. При такій ситуації в країні гине велика кількість людей, але не зареєстрований факт їхньої смерті через те, що органи державної влади просто не мають доступу до тих населених пунктів, де ведуться бойові дії, або які де-факто окуповані.

Щодо питання народження дітей в умовах воєнного стану, то воно регулюється наказом Міністерства охорони здоров'я, і ним передбачено, що за умови відсутності можливості про народження медичним працівником медичного свідоцтва, медичний працівник повинен виписати лише довільну довідку, яка встановлює факт народження. Але, треба її виписати в двох примірниках без печатки, але вона все одно буде прирівняна до свідоцтва про народження.

Окрім цього, також можливо підтвердити факт народження дитини поза закладом охорони здоров'я за таких умов: лікар заповнить свідоцтво, коли проведе огляд жінки, яка народила дитину, та саму дитину й за умов наявності в первинно-обліковій документації жінки, що підтверджує факт її вагітності.

Законом передбачено спрощену процедуру встановлення факту народження та смерті для частин Донецької, Луганської областей, Автономної Республіки Крим, окупованих до 24 лютого 2022 року. Та на разі такий перелік ТОТ визначається рішеннями Ради національної безпеки та оборони України, який ввів президент України своїм указом.

Застосування положень статті 317 ЦПК України до вище перелічених випадків залишається на розсуд судді. В багатьох випадках виходить, о родичі не можуть отримати ніякого медичного документу про народження або смерть в містах бойових дій. Тоді виходить, о фактами виступають покази свідків, фотографії з місць поховань тощо.

На сьогоднішній день, щоб встановити факт смерті на ТОТ необхідно звертатися до суду. Розглянемо судову практику:

В травні 2022 року судом м. Дніпро за заявою дочки було встановлено факт смерті її батьків в місці бойових дій в м. Маріуполь. Факт смерті був визнаний на підставі листів сусідів та знайомих про поховання. При цьому, судом не було застосовано статтю 317 ЦПК України, бо Верховна Рада України на той момент не визнала м. Маріуполь окупованою територією.

Проте в деяких випадках у задоволенні заяв про факт смерті на територіях, де ведуться бойові дії, суди відмовляють, вважаючи, що дана стаття не може застосовуватися [2].

За вище перелічених умов, коли тисячі людей гинуть і їх ховають в братські могили, а активні бойові дії тривають і далі, варто тоді розглянути також судовий порядок визнання осіб померлими або безвісті зниклими за особливих умов. То тоді визнання особи померлою визначається в судовому порядку, якщо немає ніяких відомостей де вона перебувала останні три роки. А якщо особа пропала безвісті через воєнні дії то її можна оголосити померлою після спливу вже двох років після дня закінчення бойових дій. Існують випадки, коли суд швидше приймає рішення про факт смерті, але не раніше спливу шести місяців [1].

Особа, стосовно якої не існує достовірних даних про смерть, може визнатися лише особою, зниклою безвісті. Але визнання такої особи обмежує коло прав її родичів та близьких осіб. Водночас довгі строки, які передбачаються законом, можуть перешкоджати реалізації інших прав родичів.

Таким чином, законодавчі зміни щодо встановлення факту народження або смерті в судовому порядку як підстава державної реєстрації народження або смерті на тимчасово окупованих територіях беззаперечно є позитивними. Однак така процедура надалі призводить до перезавантаження судової системи та відділів державної реєстрації актів цивільного стану [5]. Вона вимагає створення додаткових документів для заявників та часових, фінансових витрат. В свою чергу, невизначеність правового режиму щодо територій, які знаходяться під контролем російської армії після 24 лютого 2022 року призводить до різного правозастосування судами, а отже, впливає на реалізацію українцями своїх прав[4].

За таких умов важливо вжити заходів до невідкладного оновлення та/або внесення змін до законодавства щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій території України, територіях, які контролюються російською армією. Метою має бути забезпечення спрощеного адміністративного порядку проведення державної реєстрації народження або смерті, а також реєстрації (розірвання) шлюбу. Зазначений процес вже розпочато в межах робочої групи Мінреінтеграції з питань запровадження адміністративної процедури державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій території України, до якого залучені експерти.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 27.07.2022 р. № 2398-VI. Голос України. 2010. № 137. Ст. 509.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 22. Ст. 981.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-Text.
7. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021-Text.

Лещенко А. С.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ГАРАНТІЙ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Визначення поняття «гарантій» трактується по-різному, в залежності від видів діяльності, способів надання, суб'єктів та особливостей застосування гарантій. Гарантії поділяються на: гарантію виплат, гарантія законності, банківські гарантії, страхові, фінансові, кредитні тощо.

Найбільш змістовним є визначення гарантій в «Положенні про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах» де вказано, що «гарантія – спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром сплатити кошти в разі настання гарантійного випадку. Зобов'язання банку-гаранта перед бенефіціаром не залежить від базових відносин, які забезпечуються такою гарантією (їх припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли посилання на такі базові відносини безпосередньо міститься в тексті гарантії» [2]. Хоча більш лаконічним є визначення наведене в ЦКУ де зазначено, що «...за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку» [1].

Поняття гарантій також розкривається і в доктринальних дослідженнях, зокрема О. Паракуда яка визначає гарантію як видачу банком, іншою фінансовою установою чи страховою організацією (гарантом) за зверненням (клопотанням) іншої заінтересованої особи (боржника) письмового зобов'язання (гарантії), за яким гарант забезпечує перед кредитором (бенефіціаром) належне виконання боржником (принципалом) свого обов'язку за існуючим між ними договірним зобов'язанням та відповідає перед кредитором у разі порушення боржником основного зобов'язання у випадках, передбачених гарантійним зобов'язанням шляхом сплати визначеної грошової суми [3]. Проте Л. Єсіпова трішки по-іншому визначає гарантію, а саме як встановлений законом або домовленістю сторін забезпечувальний засіб майнового (грошового) характеру, що існує у вигляді акцесорного грошового зобов'язання, яке не залежить від долі основного зобов'язання та забезпечує захист майнового інтересу кредитора у випадку несправності боржника відповідно до умов наданого гарантійного зобов'язання [4].

В юридичній літературі виділяють ряд ознак характерних для гарантії, а саме:

- самостійний характер гарантії, яка не залежить від долі основного зобов'язання;
- особливий суб'єктний склад;
- необмеженість строком пред'явлення кредитором позовних вимог до гаранта;
- видача гарантії на оплатній основі;
- безвідкличність гарантії;
- непередаваність прав кредитора [4].

Головною особливістю гарантійного зобов'язання є те, що воно за своїм характером є грошовим, як передбачено ч. 1 ст. 566 ЦК України «обов'язок гаранта перед кредитором обмежується сплатою суми, на яку видано гарантію» [1]. Тобто у випадку порушення гарантом свого обов'язку його відповідальність перед кредитором не обмежується сумою, на яку видано гарантію, якщо інше не встановлено у самій гарантії. За дане правопорушення, як зазначає В. Луць, гарант відповідатиме у формі відшкодування збитків, сплати неустойки, якщо вона передбачена договором гарантії, річних від простроченої суми тощо [5]. Це означитиме, що у випадку невиконання або неналежного виконання боржником обов'язку з основного цивільного правовідношення як забезпечуваного гарант, як одна зі сторін гарантійного зобов'язання, не вправі вчиняти жодних дій, які спрямовані на виконання робіт чи надання послуг, які спрямовані були б на виконання основного цивільного правовідношення як забезпечуваного.

Основною підставою для виникнення гарантійного зобов'язання є склад юридичних фактів одним із яких є гарантія як односторонній правочин гаранта, який адресований кредитором забезпечуваного зобов'язання. Про це згадує О. Паракуда, коли пише, що у відносинах гарантії, має місце складний юридичний склад, який включає в себе: зобов'язання між принципалом та гарантом про видачу гарантії та одностороннє зобов'язання гаранта. Юридично-фактична основа у відносинах гарантії може бути відображена наступним чином: ініціативу в зародженні відповідних відносин проявляє боржник із будь-якого зобов'язання, який у результаті видачі банківської гарантії стає принципалом. Банк, інша фінансова установа чи страхова організація шляхом видачі відповідного письмового зобов'язання виражає свою волю стати гарантом. Вчинення гарантії у формі договору суперечить сутності відносин бенефіціара і гаранта [4].

Гарантія набирає чинності з дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше, і діє протягом строку, на який вона видана. І хоч гарантія забезпечує належне виконання принципалом його зобов'язання перед бенефіціаром, вона є самостійним і незалежним від основного зобов'язання, на забезпечення виконання якого видано гарантію, в тому числі й у випадках, коли в ній є посилання на цю обставину. Саме це зумовлює притаманні гарантії такі

ознаки, як безвідкличність, непередаваність прав за гарантією іншій особі, особливі підстави припинення [5]. Тобто як впливає з наведеного, правовий зв'язок забезпечуваного зобов'язання як основного цивільного правовідношення з гарантом як третьою особою опосередковується складом юридичних фактів з-поза меж такого зобов'язання, одним із яких, причому основним, є гарантія як односторонній правочин гаранта, який адресований кредиторю забезпечуваного зобов'язання.

Таким чином, гарантія – це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром сплатити кошти в разі настання гарантійного випадку. Гарантією можуть бути забезпечені будь-які зобов'язання – як ті, що виникли, так і ті, що мають з'явитися в майбутньому. Як правовий спосіб забезпечення зобов'язання, гарантія відрізняється від інших способів забезпечення зобов'язань своєю незалежністю від основного зобов'язання, а для виникнення гарантійних правовідносин необхідне вчинення двох дій: укладення договору між принципалом і гарантом про видачу гарантії; вчинення одностороннього правочину видачі гарантії. Проте обов'язок гаранта з виплати гарантійної суми виникає саме з – видачі гарантії.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах: Лист Нац. банку України від 19.01.2005 р. № 25-119/74. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v9_74500-05#Text.
3. Паракуда О. В. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язання: автореф. дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2012. 15 с.
4. Єсіпова Л. О. Гарантія у цивільному праві: автореф. дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право». Одеса, 2006. 20 с.
5. Луць В. В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

Лисенко А. А.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Така категорія як «об'єкт цивільних правовідносин» розглядається як елемент цивільних правовідносин. У доктрині цивільного права існує кілька аспектів щодо розуміння об'єкта цивільних прав. Перший метод заснований на тому, що об'єктом цивільних прав є те, на що спрямовані права та обов'язки суб'єкта цивільних правовідносин. Другий же метод ґрунтується на тому, що до об'єктів відносять те, з приводу чого виникають цивільні правовідносини. Відповідно ж до третього методу до об'єктів відноситься те, на що можна впливати.

16 січня 2003 року був прийнятий Цивільний кодекс України, в якому вперше розкривалась сутність об'єкта цивільних прав. Однак і він не дає чіткого тлумачення даної категорії, а лише перераховує те, що можна віднести до таких об'єктів. Сама ідея об'єкта цивільних прав привнесла в науку значні розбіжності, про які науковці сперечаються і зараз. Ведуться дискусії про тлумачення об'єктів, їх перелік і в цілому про доцільність поділу об'єктів цивільних прав на певні категорії.

Об'єктами цивільних прав визнаються різні матеріальні і нематеріальні блага, або ж певна діяльність суб'єктів цивільних правовідносин [4]. У Цивільному кодексі України у загальній формі дається характеристика і класифікація об'єктів цивільних прав. До них відносяться: речі, включаючи готівку та документарні цінні папери; інше майно, у тому числі безготівкові гроші, бездокументарні цінні папери, майнові права; результати робіт та надання послуг, результати інтелектуальної діяльності, які знаходяться під правовою охороною, та прирівняні до них кошти індивідуалізації (інтелектуальна власність); нематеріальні блага. Об'єкти цивільних прав прийнято поділяти на матеріальні та нематеріальні [2, с. 116]. До першої групи належать: речі, праця та послуги, а також їх результат, який має речову форму або ж створює матеріальний ефект. Тобто матеріальним може бути не тільки річ, а й діяльність, яка пов'язана з створенням речей. Друга група під назвою «нематеріальні блага» включає в себе способи індивідуалізації товару, особисті немайнові блага та результати творчої діяльності. Перелічені блага відносяться до об'єктів цивільних прав згідно чинному законодавству.

На практиці існують традиційні спроби розмежування між собою двох понять «об'єкти цивільних прав» і «об'єкти цивільних правовідносин». Розмежовуючи дані поняття, слід зазначити, що об'єктом правового регулювання є поведінка людей, а не самі явища навколишньої реальності. Тобто поведінка людини і є об'єктом правовідносин. Об'єктами цивільного права можуть бути лише речі та певні блага (як матеріальні, так і нематеріальні), які є предметом поведінки людей у цивільних правовідносинах [3, с. 38]. Такі блага є не тільки об'єктами прав, але й об'єктами обов'язків, які складають зміст правовідносин. Виходячи з цього, слід розуміти, що поняття об'єкта цивільних прав тотожне поняттю об'єкта цивільних правовідносин, аргументуючи це тим, що розглядати поведінку людини без певних речей і явищ, на які спрямовані її дії, можна вважати нерозумним.

Ознаки, які потрібні для того, щоб блага можна було надати статус об'єкта цивільних прав. По-перше, мова йтиме про таку обов'язкову ознаку об'єктів цивільних прав, як системність. Під системністю розуміють структурну організованість і взаємопов'язаність об'єктів, що мають здатність взаємозамінюватися. У даному випадку, об'єкти цивільних прав складають певну ідею, яка входить до категорії приватного права, і є системою визнаних або припустимих майнових і немайнових благ. По-друге, як ознаку об'єктів цивільних прав, можна виділити належність суб'єктам на тому чи іншому праві. Існують дві категорії: ті блага, належність яких можна визначити, і навпаки. До першої групи можна віднести, наприклад, речі, які належать суб'єктам на праві власності або іншому речовому праві. Другу групу складають ті об'єкти, які не мають спеціального найменування права. Це безготівкові кошти, цінні папери. Спільною для всіх об'єктів цивільних прав ознакою слід вважати нормативно гарантовану можливість правового закріплення їх за суб'єктами цивільного права [4]. Ця ознака є певною «юридичною прив'язкою» до суб'єктів, у застосуванні до таких об'єктів, як речі. Вона дозволяє відмежувати природні об'єкти в їхньому природному стані від об'єктів у правовому сенсі та забезпечує регулювання переходів об'єктів з натурального стану предметів у правовий стан (статус) об'єктів суб'єктивних прав і, навпаки.

До ознак об'єктів цивільних прав ще можна віднести легалізацію. Легалізація об'єкта – це його відповідність закону. Легалізація зазвичай проявляється у двох формах: допоміжній та позитивній. Що стосується позитивної легалізації – це така легалізація, за якої об'єкт прямо вказується в законі, як об'єкт цивільних прав. Наприклад, право власника житлового будинку, квартири визначені статтею 383 ЦК України та ст. 150 ЖК України, які передбачають право власника використовувати житло для власного проживання, проживання членів сім'ї, інших осіб і розпоряджатися своїм житлом на власний розсуд [1]. Тобто житло відповідно до закону відноситься до об'єктів права власності. Ознака легалізації дуже важлива, оскільки без закріплення переліку об'єктів у законі, їхнє правове регулювання важке. А відсутність легалізації зовсім можна означати, що те чи інше благо не є об'єктом цивільних прав.

Таким чином, об'єктами цивільних прав слід вважати ті блага, з приводу яких суб'єкти цивільного права вступають між собою в правові відносини. Перелік таких благ перераховано у ст. 177 ЦК України. До об'єктів цивільних прав належать речі, включаючи гроші та цінні папери; майно; роботи та послуги; інформація; а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Цивільний кодекс ділить об'єкти цивільних прав на певні групи в залежності від їх властивостей. Метою такого поділу є запровадження у разі потреби спеціальних режимів, які можуть відображати особливості тих чи інших об'єктів. Головне, що поєднує всі об'єкти цивільних прав – це те, що всі вони мають здатність задовольняти ті чи інші потреби людей.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 01.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Гелич А. Поняття майна як особливого об'єкта цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. 1 (169). С. 116-118.
3. Гардецька Н. О. Поняття і види об'єктів цивільних прав. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 3. С. 37-40.
4. Забуга А. В. Об'єкти цивільних прав: проблеми визначення та класифікація: Masters thesis. 2018. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/68545>.

Лисенко А. А.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кобченко І. Є.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук М. Г.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

СІМЕЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ОБМЕЖЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ

Питання сімейно-правової відповідальності та обмеження сімейних прав, у тому числі їх співвідношення не отримали повного та всебічного дослідження. Пояснюється це насамперед тим, що законодавство не містить

чітких норм, що регламентують відповідальність учасників сімейних відносин. Це відобразилось і на ступені теоретичної розробленості проблеми. У працях радянських вчених сімейно-правова відповідальність та обмеження сімейних прав також досліджені були недостатньо. У радянський та пострадянський період вчені в основному розглядали санкції у сімейному праві, позбавлення, обмеження батьківських прав як заходи сімейно-правової відповідальності. При цьому з питання сімейно-правової відповідальності, її самостійності думки вчених розходилися. Одні визнавали її існування, інші заперечували.

Актуальність даної теми полягає в тому, що у наш час Сімейний кодекс України в багатьох аспектах дозволяє суб'єктам сімейних правовідносин самостійно регулювати відносини в сім'ї, у тому числі, при такому явищі як притягненні до сімейно-правової відповідальності [5]. Слід зауважити, що у силу багатогранності такого унікального правового явища як сімейно-правова відповідальність, єдине поняття в доктрині так і не склалось, що підкреслює його актуальність і значущість цієї теми для науки сімейного права. Комплексний аналіз наукових і практичних проблем, пов'язаних з розумінням правової природи, склад і притягнення до сімейно-правової відповідальності, розгляд її як самостійного інституту в сімейному праві має велике значення для розвитку науки сімейного права для покращення і ефективності функціонування правозастосовчої діяльності.

Думкою багатьох радянських вчених, сімейно-правова відповідальність відсутня, за сімейно-правові порушення настає адміністративна чи кримінальна відповідальність [3, с. 23]. Позбавлення батьківських прав, обмеження батьківських прав розглядаються як сімейно-правові засоби забезпечення дозволень і заборон. Погодитися з цією думкою не можна з багатьох причин, а саме: сімейне законодавство передбачає заходи відповідальності для учасників сімейних відносин; сімейне право є самостійною галуззю права, і, безперечно, є самостійним видом юридичної відповідальності - сімейно-правовий; сімейно-правова відповідальність має безліч особливостей, викликаних у тому числі і тим, що сімейні відносини піддаються комплексному регулюванню; відсутність фундаментальних наукових досліджень щодо проблем сімейно-правової відповідальності створює певні труднощі при застосуванні норм сімейного законодавства, а отже тягне за собою різні підходи в правозастосуванні, проте не може бути розцінено як неіснування і заперечення сімейно-правової відповідальності; сімейне правопорушення у деяких випадках тягне за собою застосування норм адміністративного, цивільного та кримінального права. Водночас це не перешкоджає застосуванню заходів сімейно-правової відповідальності; є суттєві труднощі у встановленні сімейного правопорушення, визначенні його наслідків, а отже, і в застосуванні заходів сімейно-правової відповідальності [4].

Сімейно-правову відповідальність слід розуміти як сукупність особистих немайнових та (або) майнових примусових заходів, що обмежують, позбавляють окремих сімейних прав, а також встановлюють додаткові

обов'язки, передбачених сімейним, а в окремих випадках і цивільним законодавством, які застосовться судом, іншим уповноваженим органом до осіб, які вчинили сімейне правопорушення або припустили іншу дію або бездіяльність, яке визнається сімейним законодавством підставою відповідальності. Підставою сімейно-правової відповідальності, насамперед, є сімейне правопорушення, тобто дія (бездіяльність) винна, протиправна, яка порушує норми сімейного законодавства або не відповідає (не задовольняє) інтересам окремих учасників сімейних правовідносин, і зокрема дитини [2]. Чинне сімейне законодавство не пов'язує сімейно-правову відповідальність з наявністю негативних наслідків (шкодою), за винятком майнової та моральної шкоди, заподіяної одному з подружжя (стаття 45 Сімейного кодексу України). Відповідно до ст. 164 Сімейного кодексу України батьки можуть бути позбавлені батьківських прав. Підстави для позбавлення зазначені в цій же статті. У цьому випадку, протиправність у вигляді дій зазначених у 164 статті, і вина у формі умислу є підставою для позбавлення батьківських прав. Згідно українському законодавству таке явище як обмеження батьківських прав не передбачається і, відповідно, зробити таке не є можливим [1].

Суб'єктами сімейно-правової відповідальності можуть бути учасники сімейних правовідносин: батьки (особи, що їх замінюють); подружжя; член сім'ї; орган опіки та піклування; установи, куди законом покладено обов'язок захисту прав дитини. Звісно ж, що відповідальність може бути покладена і на осіб, які не є безпосередніми учасниками сімейних відносин при порушенні їх діями прав та інтересів учасників сімейних правовідносин.

Кажучи про обмеження сімейних прав, треба відмітити, що відповідно до статті 5 Сімейного кодексу України жодна особа не може зазнавати втручання в його сімейне життя. Сімейний кодекс України передбачає позбавлення батьківських прав – стаття 164, відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав при загрозі життю чи здоров'ю – стаття 170 [1]. Обмеження сімейних прав у цих випадках розглядається як міра сімейно-правової відповідальності. Цей захід позбавляє учасника сімейних правовідносин частини сімейних прав, а саме: право на виховування, право на спільне проживання, право на захист прав дитини тощо.

Правове обмеження є правовим стримування протиправного діяння, що містить умови для задоволення інтересів контрсуб'єкта та громадських інтересів в охороні та захисті. Такий висновок не відображає істоти обмеження прав. Обмеження сімейних прав слід розуміти як систему заходів відповідальності та систему заходів перешкод (стримувань) у реалізації прав[6]. Обмеження сімейних прав є припиненням, зупиненням дії окремих прав, а також застосування заборон, інших прийомів правового регулювання сімейних правовідносин.

Отже, викладене дозволяє зробити висновок про те, що обмеження сімейних прав та сімейно-правова відповідальність дві самостійні категорії сімейного права, два самостійних інститути. Разом з тим, заходи сімейно-

правової відповідальності включаються до складу заходів обмеження сімейних прав, тобто, сімейно-правова відповідальність вже є обмеженням сімейних прав за своїм призначенням та змістом. Сімейний кодекс України передбачає загалом відповідальність батьків. В даний час у сімейно-правовій науці склався ретроспективний підхід до розуміння сімейно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності. Однак, вважаємо, такий консервативний підхід, справді, склався в науці сімейного права в сучасних реаліях наявних у суспільстві шлюбно-сімейних відносин, але він не відповідає об'єктивним обставинам. Вважаємо, що наука сімейного права повинна динамічно розвиватися з використанням наукових знань загальної теорії права, розглядати питання визначення юридичної природи, сутності та змісту сімейно-правової відповідальності на основі позитивного підходу.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: чин. законодавство зі змін. та допов. станом на 05.10.2011 р.: (офіц. текст). Київ: Паливода А. В., 2011. 95 с.
2. Зіненко Ю. В. Сімейні конфлікти: Theses. 2013. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30645>.
3. Красицька Л. Сімейні особисті немайнові права в національній доктрині приватного права. *Право України*. 2019. № 1/2019. С. 120.
4. Новак І. Сімейні стосунки. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2018. Т. 18, № 1.
5. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика: *Thesis*. 2018. URL: <http://hdl.handle.net/11300/10946>.
6. Бужинська С., Губанова О. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. 2020.

Лямзіна О. В.,

здобувач вищої освіти

Державного податкового університету

Науковий керівник:

Самілик Л. О.,

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на небезпеку та загрози, з якими стикається наша країна, конституційні державні установи в умовах введення правового воєнного стану зобов'язані невідпинно функціонувати. В той же час, діяльність таких інституцій для забезпечення та захисту національних інтересів, а також національної безпеки України, українського народу має бути раціональною, цілеспрямованою, дієвою, безперервною, тобто такою, яка повністю відповідає нагальним викликам військового часу.

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в нашій країні було введено такий правовий режим як воєнний стан [1]. З його введенням, враховуючи неможливість здійснення правосуддя на окремих територіях країни, внаслідок російської військової агресії судова система зіткнулася з багатьма негативними викликами. В першу чергу постали питання щодо діяльності судів, які розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії та які перебувають під тимчасовою окупацією, через що в оперативному порядку здійснювались зміни щодо територіальної підсудності судових справ. Влітку 2022 року Верховним Судом було опубліковано перелік судів у різних областях України, територіальну підсудність яких було змінено в зв'язку із неможливістю здійснення правосуддя під час даного правового режиму [2].

24 лютого 2022 року Радою суддів України було прийнято рішення про вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку російської федерації. Згідно з цим рішенням було ухвалено розробити рекомендації судам про порядок здійснення евакуаційних заходів та передачі справ, створити оперативний штаб у складі членів Ради суддів, голови Верховного Суду, керівника Державної судової адміністрації, голови Служби судової охорони тощо.

2 березня 2022 року Радою суддів України було опубліковано перелік рекомендацій щодо здійснення роботи судів в умовах введеного правового режиму, а саме: визначати особливості роботи суду виходячи з поточної ситуації у відповідному регіоні, керуючись при цьому реальними поточними обставинами, які склалися в регіоні; призначити в кожному суді відповідальну особу, яка повинна буде забезпечити актуальний облік працівників апарату та суддів, враховуючи визначену форму роботи суду; перевести працівників суду на дистанційну роботу; обмежити допуск в судові засідання осіб, які не є учасниками таких судових засідань; справи, які не є невідкладними, розглядати тільки за наявності письмової згоди учасників провадження тощо [3].

Також, запровадження на території України правового режиму воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків у судових справах, але ще на початку війни Верховний Суд на сайті Судової влади України повідомляв, що запровадження воєнного стану по всій території України вважається поважною причиною для того, щоб здійснити поновлення процесуальних строків. Тобто, суди мають змогу поновити пропущені процесуальні строки тоді, якщо учасник доведе у своїй заяві про наявність обставин для поновлення такого строку, що виникли внаслідок впровадження воєнного стану та перешкоджали своєчасному виконанню процесуальних дій [2].

При цьому, визначаючи поважність причин пропуску процесуальних строків, суди повинні враховувати місцезнаходження самого суду, хід бойових дій, а також наявність у особи фактичної можливості звернутися до суду дотримуючись процесуальних строків.

Ще на початку введення воєнного стану Рада суддів України визначила необхідним відкладати розгляд справ, за винятком тих, які є невідкладними та знімати їх з розгляду, через те, що велика кількість учасників судового процесу не мають змогу з'явитися на судовому засіданні через небезпеку для свого життя, або не в змозі подати заяву про відкладення такого розгляду чи про здійснення розгляду справи у режимі відеоконференції. Здебільшого, суди задовольняють клопотання учасників справи щодо участі у судовому засіданні у режимі відеоконференції, якщо для цього наявна технічна можливість.

Тобто, в умовах воєнного стану особиста участь осіб у судовому засіданні може створити небезпеку для життя кожного із учасників справи, тому, наразі, активно практикується участь у судовому засіданні за межами приміщення суду у режимі відеоконференції. Так, використовуючи підсистему «Електронний суд», кожен учасник справи та його представник має спроможність подавати документи, отримувати документи до суду, а також знайомитись із матеріалами потрібної йому справи тощо. Також, Державною судовою адміністрацією було запроваджено порядок проведення відеоконференції під час судового засідання за участі всіх учасників провадження поза межами приміщення суду з застосуванням такої системи як «EasyCon» [4].

Отже, робота кожного суду на території України залежить від того, яка ситуація склалась в регіоні, в якому він розташований. Правовий режим воєнного стану в Україні запровадив свої поправки у процес розгляду судових справ. Але, навіть в таких умовах одне з головних конституційних прав людини на судовий захист ні в якому разі не може бути обмежено. Тому заходи, які наразі впроваджуються у судовій системі, мають на меті забезпечити можливість розгляду судових справ і не наражати на небезпеку життя та здоров'я учасників судового процесу.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Судочинство під час війни: як воєнний стан вплинув на розгляд судових справ? *Golaw*. 2022. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/sudochinstvo-pid-chas-vijni-yak-voyennij-stan-vplivuv-na-rozglyad-sudovih-sprav/>
3. Робота судів України в умовах воєнного стану. *Liga Zakon*. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu.
4. Особливості здійснення правосуддя в умовах війни. *Pravo. Видавництво Юридична практика*. 2022. URL: <https://pravo.ua/osoblyvosti-vidpravlennia-pravosuddia-v-umovakh-viiny/>

Лисенко А. А.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кобченко І. Є.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук М. Г.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СПОСОБИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ, ПЕРЕДБАЧЕНІ УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Розлучення – це один із найчастіше виконуваних запитів в галузі сімейного права. На жаль, статистика розлучень у нашій країні не зменшується і згубна дійсність лише погіршує і без того сумну ситуацію. Згідно з останніми оприлюдненими даними, Україна має найвищий рівень розлучень серед європейських країн - понад 60 розлучень на 100 шлюбів.

В Україні існує два способи розлучення: через органи РАЦС і через суд. Розірвання шлюбу через РАЦС можливе у тому випадку, якщо подружжя бажає розлучитися за згодою і при цьому подружжя не має неповнолітніх дітей чи спірних питань з поділу майна. Подружжю, яке прийняло спільне рішення про розірвання шлюбу, необхідно особисто з'явитися до РАЦС за місцем їх проживання [1]. Заява про розірвання шлюбу відбувається шляхом подання необхідних документів до працівника установи, а також призначається дата розірвання шлюбу. Відповідно до закону шлюб розривається через місяць після подачі заяви. Такий термін встановлюється для того, щоб запобігти розлученню на тлі звичайної сварки.

На практиці трапляються обставини, коли чоловік або дружина не можуть подати заяву про розірвання шлюбу особисто в ЗАГС. Зазвичай це відбувається, коли один із подружжя живе за кордоном і не може чи не хоче приїхати в Україну. У такому разі той з сім'ї хто не в змозі подати заяву на державну реєстрацію, може самостійно заповнити анкету та нотаріально завірити підпис на бланку – у нотаріальній конторі чи посольстві/консульстві України у своїй країні де він постійно проживає. В такому випадку той з подружжя, хто не в змозі приїхати для подання заяви на розлучення, може заповнити та нотаріально завірити свій підпис. А особа, яка проживає в

Україні, звертається до РАЦС за місцем реєстрації та окремо подає документи на розірвання шлюбу, за винятком нотаріального посвідчення іншої особи [2]. Цей спосіб подачі на розлучення часто використовують пари, де один з подружжя є іноземцем. Термін подачі документів про розірвання шлюбу в такому форматі залишається колишнім – один місяць з моменту подачі.

Якщо подружжя має неповнолітніх дітей або подружжя не погоджується на розлучення, суд може прийняти рішення про розірвання шлюбу. Згідно з частиною 3 статті 160 сімейного кодексу України діти, що досягли віку 14 років мають право самі обрати місце проживання в одного з батьків [1].

Існує два варіанти розірвання шлюбу в суді: за спільною заявою подружжя або за заявою одного з подружжя. Перший спосіб варто використовувати, якщо обидві сторони хочуть розлучитися. Суди розглядають спільну заяву подружжя більш просто і швидко. Загалом така процедура, якщо немає інших питань, вимог чи суперечок займає до двох місяців. Звернутися до суду можна за місцем реєстрації подружжя, і разом із загальною заявою необхідно подати до суду нотаріально посвідчену угоду про визначення місця проживання та опіки над дитиною [3].

Другий спосіб можна застосувати, якщо тільки один з подружжя хоче розлучитися. Клопотання про розірвання шлюбу зазвичай розглядаються близько трьох місяців, залежно від завантаженості суду та відповідного судді. Якщо відповідач свідомо зволікає чи в суді виникають майнові або опікунські суперечку, то процес може тривати значно довше [1].

Кожен з подружжя має право просити суд надати їм можливість для примирення. Суддя задовольнить запит у випадку, якщо примирення не суперечить інтересам другого з подружжя або дитини. Якщо буде встановлено, що подальше спільне проживання подружжя і збереження сім'ї суперечать інтересам одного з них або інтересам їхніх дітей, суд ухвалить рішення про розірвання шлюбу. Таке рішення можна оскаржити в апеляційному суді протягом десяти днів. Після цього часу рішення суду набуває законної сили [4].

На закінчення цієї теми хотілося б зупинитися ще на двох важливих питаннях, пов'язаних зі шлюборозлучним процесом. Такі як процеси поділу майна та спільного догляду за дітьми [5]. Специфіка законодавства України полягає в тому, що у разі розірвання шлюбу подружжя не зобов'язане ділити спільно нажите майно та визначати місце проживання дітей. Існує альтернативний спосіб вирішення сімейних суперечок, які можуть виникнути між подружжям. Це саме – контракти чи шлюбні договори. Українське законодавство передбачає великий перелік договорів, які можуть укласти подружжя, зокрема: шлюбний договір, договір про поділ майна подружжя, договір про утримання дітей та встановлення місця їх проживання [3].

Як показує практика, процес розірвання шлюбу проходить набагато простіше і швидше для тих подружжя, які встановили відносини договором і заздалегідь захистили свої інтереси. Як і будь-який договір, шлюбний контракт заключають в присутності юриста.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: чин. законодавство зі змін. та допов. станом на 05.10.2011 р.: (офіц. текст). Київ: Паливода А. В., 2011. 104 с.
2. Електроний журнал ELLE. URL: <https://elle.ua/otnosheniya/semya/osoblivost-rozrvannya-shlyubu-v-ukran-korotko-pro-osnovne/>
3. Шлюбно-сімейне право (наукова стаття). Київ: Михайленко О. О., 1997 р. 5 с.
4. Портал державних послуг. URL: <https://igov.org.ua/subcategory/1/2/situation/19>.
5. Красицька Л. Сімейні особисті немайнові права в національній доктрині приватного права. *Право України*. 2019. № 1/2019. С. 122.

Лисиця О. О.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ СУДУ: ОСОБЛИВОСТІ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

На разі, світом поширюються ідеї найбільшої цінності людини, її життя та здоров'я, прав та свобод. Тому діяльність держави через відповідні органи державної влади повинна бути спрямована на забезпечення захисту прав та свобод. Одним із таких механізмів захисту, передбачених чинним законодавством, а саме статтею 55 Конституції України, є захист прав та свобод людини та громадянина у суді [1]. Але, існують випадки, коли особа не погоджується з прийнятим рішенням суду з різних причин (вважає його несправедливим чи на її думку було порушено процедуру проведення судового засідання, що вплинуло на викривлене сприйняття обставин справи суддею) й звертається до оскарження судового рішення. Одними з прав, що потребують судового захисту є цивільні права особи. В межах теми нашого дослідження нас цікавить яким чином відбувається оскарження судового рішення, його поняття та види.

Важливо зазначити, що питання оскарження судових рішень стало предметом дослідження багатьох вчених, таких як М. Бородіна, О. Борисової, С. Васильєва, П. Гвоздик, Л. Гузь, Р. Гукасян, К. Гусарова, О. Дем'янової,

С. Катуюкової, О. Клейнман, В. Крименко, В. Комарова, В. Кройтор, Д. Луспеника, Р. Мінченко, І. Решетнікової, С. Светличної, В. Сердюк, О. Тимошенко, В. Тертишнікова, М. Треушнікова, О. Трач, О. Угриновської, Є. Харитонова, С. Фурси, Є. Чернушенко, Ю. Червоного, П. Шевчук та інших [3].

Почнемо виклад основного матеріалу із визначення нормативно-правової основи здійснення оскарження судових рішень. Отже, зазначене право осіб передбачено статтею 55 Конституції України [1] та частиною першою статті 17, частиною першою статті 352 Цивільного кодексу України. Останній нормативно-правовий акт визначає такі види оскарження рішення суду як апеляційне та касаційне. Розпочнемо порівняльний аналіз із визначення особливостей порядку здійснення апеляційного оскарження рішень суду. Перша особливість полягає у строках подання апеляційної скарги, таку скаргу можливо подати у 30-денний строк, з моменту набрання законної сили рішення суду. По-друге, апеляційна скарга може бути подана на обвинувальні і виправдувальні вироки, ухвалені лише судом першої інстанції. По-третє, такому виду оскарження не можуть підлягати рішення суду, які були прийняті в рамках проведення спрощеного провадження, адже, судом у судовому засіданні не було вислухано учасників провадження та відповідно досліджено та оцінено докази, надані сторонами цивільного провадження [2]. Наступна особливість полягає в тому, що апеляційному оскарженню не підлягають рішення, що містять обставини, які не заперечувалися сторонами провадження в залі судового засідання і досліджувати які суд визнав недоцільним [3].

Наступним видом оскарження судових рішень, передбачених чинним законодавством, є оскарження в касаційному порядку. Головною відмінністю такого виду оскарження від попереднього полягає в тому, що воно здійснюється лише на підставі оскарження рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку. Отже, почати оскарження в касаційному порядку особа має право протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду [2]. Головною відмінністю між апеляційним та касаційним оскарженням є те, що суд касаційної інстанції при дослідженні питання щодо правильності застосування судами норм матеріального чи процесуального права та наданої ними правової оцінки обмежений у встановленні фактичних обставин справи, оскільки не наділений правом досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були досліджені, встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу [3].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що сучасна держава передбачає захист прав та свобод людини та громадянина в судовому порядку, навіть в декількох формах. Одними з них є оскарження рішення суду першої інстанції в апеляційному та касаційному порядку. Адже, можливість оскарження судових рішень є одним із найдієвіших механізмів захисту прав та свобод особи та відповідно забезпечення ефективності діяльності судових органів державної влади, забезпечення законності в їхній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Цихоня Д. Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1917/%D0%A6%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BD%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
4. Як оскаржити рішення суду в апеляційній та касаційній інстанціях. URL: <https://minjust.gov.ua/m/yak-oskarjiti-virok-v-apelyatsiyniy-ta-kasatsiyniy-instantsiyah>.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
Гордієнко Д. М.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУДОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ: СПІЛЬНІ РИСИ ТА ВІДМІННОСТІ

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод до судової процедури проявляється вимога справедливості та публічності. Ухвалення правосудного рішення та виключення процесуально-правових порушень можливе у випадку, коли судовий розгляд здійснюється із дотриманням вимог гласності та змагальності. Відкритий доступ до суду осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників цивільного судочинства, належним чином повідомлених про вирішення справи або окремого процесуального питання, є одними з необхідних умов демократичного суспільства та забезпечення справедливого та публічного судочинства на засадах змагальності [4].

Формами повідомлення зацікавлених осіб про здійснення судом певних процесуальних дій є повістки про виклик і повістки-повідомлення.

Судові виклики і повідомлення здійснює секретар судового засідання. Судові повідомлення здійснюються шляхом надсилання судових повісток-повідомлень.

Судове повідомлення має інформаційний характер, оскільки має на меті інформування осіб, які беруть участь у справі, про вчинення процесуальних дій, в яких участь цих осіб не є обов'язковою [3].

Судовий виклик є вимогою суду з'явитися у судове засідання для розгляду справи чи для проведення певних процесуальних дій саме за участю осіб, які викликаються, і участь яких є обов'язковою.

Положення ст. 128 ЦПК України передбачає два види засобів інформування суб'єктів цивільного процесу, що зумовлено різним ступенем імперативності припису суду про явку учасника судового процесу в судове засідання, характером передаваної інформації та процесуальним статусом адресата. Судові повістки поділяються на:

- 1) судові повістки про виклик;
- 2) судові повістки-повідомлення.

Відповідно до ч. 1 ст. 128 ЦПК, «суд викликає учасників справи у судове засідання або для участі у вчиненні процесуальної дії, якщо визнає їх явку обов'язковою». Крім цього, ч. 9 ст. 128 ЦПК передбачено право суду викликати у судове засідання таких учасників справи: свідка, експерта, перекладача та спеціаліста [1].

Виклик є імперативним приписом, вимогою суду до учасника процесу про обов'язкову особисту явку у судове засідання, оскільки від цього залежить рух цивільної справи [3].

Наприклад, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 223 ЦПК, суд може визнати обов'язковою участь у судовому засіданні сторони, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, для надання особистих пояснень. Для цього суд має право відкласти розгляд справи. Якщо особа проігнорує вимогу про виклик або не повідомить суд про поважні причини неможливості прибуття до суду, то ЦПК містить перелік процесуальних норм, які визначають для такої особи відповідні наслідки. Зокрема, суд має право розглянути справу по суті за наявними матеріалами (п. 1 ст. 223 ЦПК), ухвалити заочне рішення (ст. 280 ЦПК), вжити заходи процесуального примусу у вигляді приводу свідка (ст. 147 ЦПК) або штрафу (ст. 148 ЦПК), оголосити в розшук відповідача (ст. 132 ЦПК) та ін [3].

Тому, судовий виклик – це процесуальна дія суду, яка вчиняється судом до учасників судового процесу в разі визнання їх явки у судове засідання чи для вчинення процесуальної дії у суді обов'язковою шляхом вручення судової повістки про виклик з таким розрахунком, щоб особа, яка викликається, мала достатньо часу для підготовки до судового розгляду справи і явки в суд, але не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання.

Що ж до повідомлення – то це дія за значенням повідомити, повідомляти і повідомлятися, тобто те, що сповіщається комусь (письмова або усна інформація). Повідомлення спрямоване на доведення до відома особи про можливість реалізації комплексу належних їй прав, пов'язаних із залученістю до процесу розгляду цивільної справи (повідомлення про право). Особа на

власний розсуд реалізовує своє право безпосередньої участі у розгляді справи або відмови від такої, за що процесуальна відповідальність не настає і суд не має права вживати до цієї особи заходи процесуального примусу. Як правило, неявка належно повідомлених учасників цивільної справи не перешкоджає процесуальним діям або розгляду цивільної справи по суті [3].

Отже, судове повідомлення – це процесуальна дія суду, яка вчиняється судом до учасників справи в разі визнання їх явки у судове засідання чи для вчинення процесуальної дії у суді не обов'язковою шляхом вручення судової повістки-повідомлення. Судова повістка-повідомлення повинна бути вручена завчасно[4].

З огляду на спрямування вказаних видів судових повісток, ЦПК визначає різні вимоги до строків їх направлення й отримання учасником судового процесу. Для судових повісток про виклик строк їх вручення пов'язаний із датою судового засідання. Особа, яка викликається, має отримати судову повістку про виклик не пізніше як за п'ять днів до судового засідання. Для судових повісток-повідомлень дата їх отримання особою має передувати даті проведення судового засідання чи вчинення процесуальної дії [2].

Висновок. Таким чином, залежно від процесуального статусу зацікавленої особи, а також обов'язковості її присутності при здійсненні процесуальних дій передбачено дві форми повідомлення: судова повістка про виклик і судова повістка-повідомлення, які направляються в випадках, передбачених ЦПК. Судові виклики та повідомлення повинні бути надіслані з таким розрахунком, щоб особа, яка викликається, мала після їх вручення достатньо часу для явки до суду і підготовки до участі в судовому розгляді справи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Червоний Ю. С. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України Київ; Одеса: Юрінком Інтер, 2008. 656 с.
3. Кучер О. В. Цивільний процес України: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
4. Харитонов С. О. Цивільний процес України: навч. посібник. Київ: Істина, 2012. 472 с.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

Гусєва С. М.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розглядаючи цей аспект, хотілося б акцентувати увагу на тому, що питання, які ми обрали, є досить вагомими та актуальними як у теоретичному, так і в практичному сенсі, адже докази та процес доказування, безумовно, є найважливішими інститутами цивільного процесу. У загальному вигляді цивільне процесуальне доказування – це розумова і процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, спрямована на встановлення істини в конкретній справі та вирішення спору між сторонами.

Об'єктивний, повний та всебічний розгляд цивільної справи значною мірою залежить від ефективного та всебічного дослідження судом наданих сторонами конфлікту доказів та аргументації своєї позиції у справі, а отже надання судді можливості дослідити обставини, що спричинили конфлікт.

Процес доказування, який надається для обґрунтування позиції сторін, використовується сторонами для підтвердження своєї правоти у конфліктних правовідносинах та захисту чи відновлення своїх прав. І саме від якості та повноти представлених доказів залежить подальша позиція суду у вирішенні цього конфлікту між сторонами та винесенні обґрунтованого рішення.

Доказування в цивільному процесі тісно пов'язане з реалізацією принципу цивільного судочинства «змагальності сторін». Змагальна форма процесу зумовлює покладення тягаря доказування на самі сторони та зняття з суду обов'язку збирання доказів. Суд у даному випадку лише оцінює докази. Змагальні засади процесу визначають мотивацію поведінки сторін у суді, оскільки результат вирішення спору повністю залежить від активності сторін. Такий спосіб організації судочинства називається основами змагальності або принципом змагальності.

Принцип змагальності означає, що кожній стороні має бути надана можливість вивчити та відповісти на всі докази та зауваження, надані іншою стороною (рішення у справі Руїс-Матеос проти Іспанії, п. 63).

При цьому принцип змагальності сторін у цивільному процесі нерозривно пов'язаний із принципом рівності сторін. Принцип рівності сторін у процесі розуміння «справедливого балансу» між сторонами вимагає, щоб кожній стороні була надана розумна можливість представити справу в умовах, які не ставлять цю сторону в істотно невігідне становище по відношенню до іншої сторони (Dombo Beheer V.V. проти Нідерландів, 27 жовтня 1993 р., п. 33, і Анкерл проти Швейцарії, 23 жовтня 1996 р., п. 38).

Європейський суд з прав людини неодноразово нагадував, що принцип рівності сторін, один із компонентів ширшої концепції справедливого судового розгляду, передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які її не ставлять, у значно менш сприятливому становищі порівняно зі своїм суперником, серед інших рішень і *mutatis mutandis*, Kress проти Франції, [ВП], №. 39594/98, абз. 72, ЄСПЛ 2001-VI; «Ф.С.Б. проти Італії (F.C.B.v.Italy) від 28 серпня 1991 р., Т. проти Італії (Т. проти Італії) від 12 жовтня 1992 р. та Кая проти Австрії, №. 54698/00, 28, 8 червня 2006 р.).

Для справедливого судового розгляду в контексті належних доказів, з точки зору Європейського суду з прав людини, велике значення має наявність у рішенні достатніх підстав і аргументів, на підставі яких воно винесено. Підтвердженням цього є низка судових прецедентів Європейського суду з прав людини. Так, у справі Ruiz Toria v.

Іспанія» від 9 грудня 1994 р. Європейський суд підкреслив, що «відповідно до усталеної прецедентної практики, яка відображає принцип належного відправлення правосуддя, рішення судів повинні належним чином зазначати підстави, на яких вони були прийняті. Пункт 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язує суди вказувати мотивацію своїх рішень» [1, с. 13-14].

У свою чергу ця процесуальна діяльність має складну структуру, що зумовлює поділ процесу доказування на три основні стадії, а саме: збирання доказів, дослідження доказів, оцінка доказів. Визначення предмета доказування – це початкова діяльність, з якої починається процес доказування у конкретній справі, відкритої за зверненням особи (осіб) до суду про захист прав, свобод чи інтересів. Таке оскарження здійснюється за допомогою позовної заяви, яка відповідно до вимог п. 5 ч. 3 ст. 175 ЦПК, обов'язково має містити обставини (факти), якими позивач обґрунтовує свої вимоги, докази, що підтверджують або спростовують ці обставини (юридичні факти) [2, с. 17].

Стадія збирання доказів принципово відрізняється від попередньої стадії процесу судового доказування, де діяльність суб'єктів доказування будувалася навколо такого об'єкта, як предмет доказування. Отже, на етапі збирання доказів необхідно буде провести попереднє дослідження та оцінку доказів, що неможливо зробити без розуміння того, на підтвердження якого факту докази необхідно зібрати [3, с. 34].

Щодо третьої стадії доказування в цивільному процесі можна зазначити, що дослідження доказів здійснюється різними способами, які безпосередньо обираються залежно від виду відповідного засобу доказування. Так, наприклад, пояснення сторін і третіх осіб заслуховуються судом, а речові докази досліджуються судом і пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках – експертам і свідкам.

Досить важливе значення в системі доказування має оцінка доказів, яка є завершальним етапом процесу доказування, нерозривно пов'язаного з двома вищезазначеними. Адже вже при порушенні цивільної справи, а потім і в ході її підготовки до судового розгляду суддя попередньо оцінює подані докази з урахуванням правил власності та відповідності доказів. Оцінка судді, суду про недостатність або недостовірність наявних у справі доказів тягне за собою ухвалу суду про витребування додаткових доказів, а також вжиття заходів для перевірки вже наданих доказів. Слід зазначити, що залежно від конкретної цивільної справи достатність доказів оцінюється по-різному, оскільки неможливо визначити певну кількість доказів, яка буде достатньою для всіх цивільних справ без обмежень [4, с. 331].

Вважаємо за необхідне зазначити, що незважаючи на запровадження та впровадження ефективних інститутів цивільного судочинства, залишаються проблеми, які потребують законодавчого вирішення. Однією з таких проблем є проблема стандарту доказування в цивільних справах. Ця проблема безпосередньо пов'язана з оцінкою доказів. Хоча законодавець і встановлює критерії належності, допустимості, достатності та достовірності доказів, які встановлюються безпосередньо судом, однак це не дозволяє встановити чіткі критерії їх оцінки, оскільки на сьогодні аналог стандарту доказування в цивільному провадженні є внутрішнім переконанням судді [5, с. 87-88].

Отже, проаналізувавши все вищевикладене, приходимо до висновку, що інститут доказів і доказування в цивільному процесі є досить вагомим і ефективним засобом реалізації завдань цивільного процесу. З огляду на це, в аналізі та висвітленні актуальних проблем, пов'язаних із доказами та доказуванням у цивільному процесі, вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П., Ратушна Б. Загальнотеоретичні проблеми права на належне доказування в українському судочинстві (у світлі практики Стразбурзького суду). *Вісник Національної академії правових наук України*, 2014. № 3. с. 13-14.
2. Гетманцев О., Гетманцев М., Осіпова І. Процесуальні особливості доказування в масових (групових) позовах у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 13-23.
3. Андрійцьо В. Д. Докази як об'єкт збору на етапі збирання доказів у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 33-38.
4. Волкова Н. В. Щодо ознак достовірності та достатності доказів у цивільному судочинстві. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.)*. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 2. С. 330-332.
5. Бутрин-Бока Н. Доказування у цивільному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 2. С. 85-88.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

Кісільова В. І.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РІВНІСТЬ ПРАВ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ

У сучасному світі дуже важлива тема гендерної рівності. Правовий світ передбачає суспільство, в якому всі громадяни мають однакові права та обов'язки в усіх сферах життя. Рівність між чоловіками та жінками це коли представники кожної групи мають рівні можливості, вони можуть на рівних керувати бізнесом, займати однакові посади або досягати фінансової незалежності.

Принципи гендерної рівності закріплені у багатьох нормативно-правових актах, найголовніший з яких ст.24 Конституції України де встановлено рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Частина третя закріплює саме дискримінацію жінок в сучасному світі та наголошує на тому, що жінкам повинні надаватися рівні можливості у громадсько-політичній та культурній діяльності тощо. Крім цього основні принципи закріплюються також у інших статтях Конституції України.

Відповідно до Закону України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі. Рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків [1].

Через нерівний підхід до жінок та чоловіків, з'являється багато стереотипів щодо гендерної поведінки жінок в повсякденному житті. Багато чоловіків вважають, що місце жінки лише дома на кухні.

Наприклад один з найпопулярніших стереотипів є саме декретна відпустка. Начебто за дитиною обов'язково має доглядати лише жінка, адже, якщо керуватися суспільними стереотипами, виховання дітей – справа суто жіноча. Чоловіки часто користуються такими обов'язками. Аби уникнути цих стереотипів, прийняли законопроект, який надає рівні права для жінок та чоловіків у отриманні декретної відпустки по догляду за дитиною.

Ще одна важлива ступінь подолання гендерної дискримінації – це ратифікація Стамбульської конвенції, яка розширить можливості протидії гендерно зумовленому насильству. Який був підписаний ще у 2011 році, проте досі не ратифікувала.

На сьогоднішній день стереотипи виникають через брак інформації, тому важливо змінювати це через впровадження медійних кампаній, інформаційно-просвітницької діяльності тощо, аби змінити загальні уявлення про гендерні ролі та розподіл обов'язків між чоловіками та жінками в Україні.

Отже, проблема гендерної рівності в Україні є дуже важливою. Щоб уникнути дискримінації жіночої статі треба зробити рівні умови та можливості в усіх сферах суспільного та політичного життя. Прибрати всі соціальні бар'єри усталені уявлення про соціальні ролі чоловіка та жінки у суспільстві, страх осуду, гендерні стереотипи тощо.

Список використаних джерел:

1. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна. Основи теорії гендеру: навч. посібник. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 536.
2. Мамонова Г. В. Гендерні особливості диференціації доходів населення та перспективи їхнього забезпечення в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9. 458 с.
3. Іванова Л. В. Гендерна нерівність у розвитку і використанні людського потенціалу. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. Вип. 3. С. 156-161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2011_3_25.

Логінова М. В.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

капітан поліції

Каліберда Н. Г.,

курсант

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для

підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЕЛЕМЕНТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ (ПРАВОМОЧНОСТІ ВЛАСНИКА): ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ, РОЗПОРЯДЖЕННЯ

Власність – об'єкт, який завжди цікавив вчених юридичної галузі, тому можна з впевненістю сказати, що питання власності як в науковій так і в законодавчій сфері є найбільш науково дослідженою та законодавчо визначеною категорією. Але, навіть не зважаючи на це актуальність дослідження

питання власності як предмету цивільно-правових відносин завжди буде актуальною, адже, наше суспільство на разі активно розвивається, внаслідок чого виникають нові різновиди власності, які необхідно врегульовувати на законодавчому рівні. Все ж таки фундаментальними елементами права власності залишаються права володіння, розпорядження та користування майном. Тому, в розрізі нашої теми дослідження, ми детально розглянемо зазначені елементи права власності [3].

Проблеми користування, володіння та розпорядження майном стали предметом дослідження багатьох вчених таких як, и В. Антошкіної, Є. Лінік, С. Кізлова, В. Сапич, В. Федорович, О. Клименко, Ю. Пацурківського, Л. Ткачук та інших [4].

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення поняття права власності. Визначення даного поняття закріплено статтею 316 Цивільного кодексу України, відповідно до якої правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону з власної волі, незалежно від волі інших осіб [2]. Як вже було зазначено право володіння стало предметом дослідження багатьох вчених, тому в науковій сфері існує доволі багато визначень зазначеного поняття. Але, доволі багато зазначених вчених тлумачать право власності в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Отже, право власності в об'єктивному розумінні це право суб'єкта володіти, користуватися та розпоряджатися належними йому матеріальними благами на власний розсуд у межах закону. В суб'єктивному розумінні - це система правових норм, які закріплюють належність матеріальних благ визначеним суб'єктом, й регулюють володіння, користування та розпорядження ними, а також захист компетентності власника [3]. Відповідно зміст права складається з компетентності власника щодо володіння (може бути як законним, так і незаконним), користування та розпорядження певною річчю (визначено ст. 317 ЦК України) [2].

Розглянемо кожен із елементів права власності, розпочнемо із елементу володіння майном. У науковій літературі є чимало визначень поняття володіння. Володіння – це фактична влада, фізичне панування особи над тілесною річчю, яке надає особі фактичну можливість використовувати виключно для себе повну владу над річчю, тримати її для себе і в своїй владі з наміром отримувати з неї можливі вигоди і відхиляти чужий вплив на неї. Основна ознака права володіння полягає у пануванні (владі) особи над річчю, під чим розуміється вплив на річ, ставлення до речі. Друга ознака володіння полягає в тому, що панування має бути фактичним, хоча це і не завжди передбачає постійний контакт особи з річчю [3].

Другим елементом права власності є право користування майном. Особа набуває річ (майно) у власність з метою задоволення особистих інтересів. Цей інтерес власника полягає в отриманні вигоди або користі від користування річчю (майном). Саме через користування реалізується призначення речі. Право користування реалізується шляхом отримання корисних властивостей

речі, користі, яка служить задоволенню інтересів насамперед власника. Але право власності зобов'язує власника враховувати не лише свої, а й суспільні інтереси [4]. Зазначені засади закріплені статтею 41 Конституції України «використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства» [1].

Наступним елементом є право розпорядження майном. Отже, це право полягає у вчиненні власником щодо належної йому на праві власності речі певних активних дій. Для вчинення цих дій необхідна воля власника. Отже, ознакою права розпорядження є усвідомлений вольовий акт. Без волі власника здійснення права розпорядження є неможливим, тоді як право володіння та право користування можуть і не мати вольового компонента. Загалом право розпорядження, як і право користування, визначає динаміку відносин власності, що полягає у вчиненні власником певних активних дій щодо речі. На підставі права розпорядження власник має можливість передати своє право власності на річ іншим особам, фізично знищити річ, покинути, відмовитись від речі [3].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що не зважаючи на активний розвиток суспільства та зміни в чинному законодавстві, основа права власності залишається непорушною, яка складається із права володіння, користування та розпорядження. До того ж, право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Мироненко В. Права володіння, користування і розпорядження власністю за цивільним законодавством. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/1/6.pdf>.
4. Поняття, зміст і форми права власності URL: <https://baryshivska-gromada.gov.ua/novyny-gromady/gumanitarna-sfera/ponyattya-zmist-i-formy-prava-vlasnosti.php>.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
Наліжитий В. В.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗМІНИ ДО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

На разі, внаслідок збройної агресії та масштабного вторгнення російської федерації на територію України суттєвих змін зазнали всі суспільні відносини та власне суспільний устрій, який існував до війни. Не стали винятком й цивільно правові відносини. Внесення змін до цивільного законодавства пояснюється тим, що на території України укладено доволі багато цивільних договорів, які в сучасних умовах не можуть бути належним чином виконані. З цього випливає, актуальність теми нашого дослідження, адже виникає питання яким власне чином відбуватиметься регулювання настання наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань внаслідок запровадження режиму воєнного стану на території України. У розрізі нашої теми дослідження нас власне цікавить правові наслідки для особи, у разі невиконання нею грошового зобов'язання [3].

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення поняття грошового зобов'язання. Отже, в юридичній літературі, на думку таких науковців як Д. Мейера, М. Агарков, Т. Жагорнікової та інших, грошове зобов'язання визначається як цивільно-правове зобов'язання по сплаті грошових знаків у визначеній чи визначуваній сумі, що виконують у майновому обороті функцію законного платіжного засобу і засобу обігу, з метою погашення грошового боргу. Варто зазначити, що чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) не містить визначення поняття грошового зобов'язання, що свідчить про усталену законодавчу традицію перенесення понятійного визначення цієї категорії до сфери доктрини права [4].

Важливо зазначити, що власне поняття грошового зобов'язання чинним законодавством не визначено, але правові наслідки для особи, внаслідок дій якої відбувається порушення виконання грошового зобов'язання. Отже, стаття 611 ЦК України визначає, що в разі порушення грошового зобов'язання

настають наслідки передбачені договором або ж власне зазначеною нормою чинного законодавства. До таких наслідків відносяться: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди. Слід зазначити, що сплата неустойки, відшкодування збитків і моральної шкоди є мірами відповідальності і застосовуються, за загальним правилом, при наявності вини порушника [1].

Але, на жаль, як вже було зазначено внаслідок війни на території України для регулювання актуальних цивільних правовідносин. Отже, відповідним нормативно-правовим актом, а саме Законом України від 15.03.2022 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» внесено зміни, а саме доповнення «Прикінцевих та перехідних положень» ЦК України пунктом 18 у сфері порядку виконання грошового зобов'язання на період дії на території України режиму воєнного стану. Нововведений пункт передбачає, що: «...у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 ЦК України, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення». Також, вказаним пунктом встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем) [2].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що грошове зобов'язання це один із найпоширеніших видів цивільно правових зобов'язань під яким прийнято вважати цивільно-правове зобов'язання по сплаті грошових знаків у визначеній чи визначуваній сумі, що виконують у майновому обороті функцію законного платіжного засобу і засобу обігу, з метою погашення грошового боргу [4]. До введення воєнного стану на території України за невиконання грошового зобов'язання ЦК України передбачалися відповідні правові наслідки, але, на разі, внаслідок ситуації, що склалася в нашій державі, було внесено відповідні зміни до чинного законодавства, якими встановлено звільнення від відповідальності особи, якщо відбулося порушення виконання умов грошового зобов'язання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T222120?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03.
3. Воєнний стан: чи змінились наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210706_vonniy-stan-chi-zmnilis-naslcki-nevikonannya-tsivlno-pravovikh-zobovyazan.
4. Жагорнікова Т. О. Поняття зобов'язання і грошового зобов'язання в цивільному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2013. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6660/1>.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
Сайгаченко Д. С.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗЛОВЖИВАННЯ СУДДЕЮ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Зазвичай, коли говорять про зловживання правом, маються на увазі неправомірні дії з боку учасників судового процесу. Однак не менший інтерес становить зловживання правом із боку самого суду.

Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суд – це відокремлений орган, незалежно ні від кого вирішує різні суперечки правового характеру. [1] Судові рішення у цивільних справах, які вступили в законну силу, обов'язкові для виконання всіма громадянами, органами та посадовими особами. На жаль, на даний час в Україні виноситься велика кількість рішень, які згодом неможливо виконати. Здавалося б, на перший погляд, що неможливість виконання пов'язана з діями та статусом сторін процесу. Однак насправді нерідко виходить так, що саме рішення не може бути виконане з причини відсутності у ньому логіки. Подібні рішення виносяться без розгляду судом заяв, що можна розглядати як один з варіантів зловживання правом самим судом.

Інший приклад – рішення суду першої інстанції відповідає правовим нормам. Серед населення існує думка, що судді беруть хабарі, мають інший інтерес у результаті справи. Навіть якщо подібні висловлювання не брати до уваги, підсумок однаково виходить такий, що судді зловживають своїм правом [2, с. 83].

Іноді бувають явні помилки суду, коли, розібравшись у ситуації, суд виносить необґрунтоване рішення, що у результаті призводить до неможливості його виконання. Наприклад, застосування процесуальних засобів на осіб, що у процесі, має бути розумним і доцільним. Тому суд та учасники процесу повинні виявляти процесуальну сумлінність. Суд не повинен розглядати безпредметні позови чи нескінченно відкладати судові засідання через неявку сторін, свідків чи адвокатів, які навмисне затягують процес [3, с. 27].

Але найпоширенішою ситуацією залишається зловживання правом з боку суду в напрямку кореспонденції. Суддя за наслідками розгляду виносить ухвалу про залишення поданого позовної заяви без руху та надає заявнику якийсь час для усунення виявлених недоліків. Все начебто в рамках закону, оскільки саме так необхідно вчинити для виконання всіх вимог процесуального права. Як правило, ці визначення після цього в максимально стислі терміни передаються заявнику листом поштою або дзвінком йому для того, щоб він прийшов до суду і отримав ухвалу. Судді, які зловживають правом, чекають на момент, коли строк для усунення виявлених недоліків закінчиться, і лише після цього надсилають поштою винесену ухвалу про залишення заяви без руху, в цей же час виносячи визначення про повернїть позову, оскільки заявник не усунув у наданий термін недоліку. Доходить до того, що ухвала про залишення заяви без руху прямує в одному конверті разом з ухвалою про повернення позову у зв'язку з не усуненням недоліків [4, с. 104].

Отже, окремі типи зловживань процесуальними правами у цивільному судочинстві, що виникають із боку суду, досить різноманітні. Це вкотре підтверджує, що практично кожне суб'єктивне право може бути змінено недобросовісною особою у разі його використання. З цими формами зловживання необхідно постійно боротися на рівнях держави, адже суд є повністю незалежною структурою і приймає всі рішення виключно на власне переконання. Однак ухвалення незаконного рішення призводить до вкрай сумних наслідків, від яких страждають прості люди, які бажають знайти в суді правду.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про Судострій і Статус Суддів. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Олійник А. Запобігання зловживанню цивільними процесуальними правами: питання теорії та практики. 2013. № 7. с. 83-91.
3. Бобровник О. В. Зловживання процесуальними правами у цивільному процесі. *Право України*, 2008. № 7. С. 27-29.
4. Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. Курс цивільного процесу. Харків: Право, 2011. 1352 с.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
Собильський Д. Г.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ МАЙНА ТА МАЙНОВИХ ПРАВ В ЧИННОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Почнемо з того, що поняття «майно» є одним із наріжних каменів усієї системи приватного права. До його однойменного терміна вдається законодавець, формулюючи ключові положення ЦК України (наприклад: ч. 1 ст. 316 ЦК України та ч. 1 ст. 655 ЦК України) [1].

Зазначимо, що в законодавстві України термін «майно» використано у різних нормативних контекстах.

Відповідно до ст. 190 ЦК України [1] «майном як особливим об'єктом» вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Уперто тримається думка про те, що ця стаття визначає структуру «майна як об'єкта права власності». Це може дати підстави для розширеного тлумачення поняття «майно» і відповідно охоплювати будь-які види майнових прав та обов'язків у коло об'єктів права власності, що врешті може призвести до юридичної помилки.

Аналізуючи зміст складу майна, увагу звертали на два його аспекти: з економічного погляду майно – це сукупність певних економічних благ (речей, а також чужих дій щодо передачі речей, надання послуг, виконання робіт), що перебувають у володінні відповідної особи. З юридичного погляду це не тільки сукупність речей, що належать особі на праві власності (і в силу інших речових прав), і сукупність прав на чужі дії, але також сукупність зобов'язань особи. Тобто з юридичного погляду зміст майна полягає у взаємозв'язку «активу» та «пасиву».

Зауважимо, що закріплюючи в назві Глави 13 поруч із терміном «речі», які відповідно до ст. 177 ЦК України є об'єктами, термін «майно», законодавець вказує на існування «майна» як юридичного явища – самостійного об'єкта, а не тільки як поняття «майно» – перелік об'єктів, що входять у майно [1].

Цивільне законодавство України регулює особисті немайнові та майнові відносини (ч. 1 ст. 1 ЦК України). У ЦК України законодавець відводить ключову роль саме майновим відносинам, особливістю яких є майново-вартісний (економічний) характер. Зауважимо, що на час написання цієї роботи, лише у тексті чинного ЦК України термін «майнові права» вживався у 66 випадках, термін «немайнові права» – 35; «майнових прав» – 65, «немайнових прав» – 12; «майновими правами» – 17, «немайновими правами» – 2 і т. д [1].

Розглядаючи правовідносини як взаємодію суб'єктів з приводу об'єкта, ми розуміємо, що об'єктом майнових відносин є майно. Зі змісту ст. 177 ЦК України «Види об'єктів цивільних прав» проявляється також своєрідне визначення поняття «майно».

Встановлюючи логічний ряд об'єктів цивільного права, зокрема «речі», «гроші», «цінні папери», «інше майно», «майнові права», «результати робіт», «послуги», «результати інтелектуальної, творчої діяльності», «інформація» та «інші матеріальні і нематеріальні блага» у ст. 177 ЦК України, законодавець дедуктивним методом підводить нас до розуміння змістового наповнення понять «майно з речей» та «інше майно» [2, с. 187].

У тексті ЦК України поняття «майнові права» лише в називному відмінку вживається шістьдесят сім разів, проте в самому ЦК України ми не побачимо визначення змісту поняття «майнові права». На відміну від «законодавчої скупості», у цивільно-правовій доктрині на основі абз. 2 ст. 190 ЦК України намагаються розвинути тлумачення цивільно-правового явища «майнові права». Водночас за ст. 177 ЦК України «майнові права» є об'єктами цивільних прав.

У вітчизняній літературі акцент зроблено на парадигму «майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин», проте західноєвропейська доктрина будується на парадигмі «речі та права власності на річ». Згадані парадигми суттєво різняться між собою, а їх доктринальне застосування не раз породжує діаметрально протилежні наслідки. На основі парадигми речі та права власності на річ доходимо висновку, що саме завдяки ключовій ролі «права панування» породжується «об'єкт цивільного права» (див.: ст. 177 ЦК України), що є об'єктом у юридичному сенсі, а саме в розумінні ст. 177 ЦК України [1].

Отже, категорію «майнові права» доцільно тлумачити як у широкому, так і у вузькому сенсі. У широкому значенні вона охоплює речові права, зобов'язальні права, майнові права інтелектуальної власності, корпоративні права, а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо). У вузькому сенсі термін «майнове право» характеризує абсолютне суб'єктивне цивільне право панування, що стосується майнових цінностей, має грошову оцінку та упорядковує відповідним суб'єктам приналежність згаданих цінностей та здатне бути самостійним об'єктом цивільного обороту, відповідно до ст. 177 ЦК України. Майнові права закладають невидимий зв'язок між (юридичною або фізичною) особою – суб'єктом, з одного боку, та майновою цінністю, з іншого боку.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Фазикош В. Г., Булеца С. Б. Цивільне право України: особлива частина: підручник. Київ: Знання, 2013. 543 с.

Логінова М. В.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

капітан поліції

Ткачова Ю. В.,

курсант

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців для

підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

Захист прав споживачів в Україні загалом регулюється Цивільним кодексом України (далі ЦК) книгою п'ятою. Проте в ЦК це все регулюється на загальних підставах та викладається загалом.

Тому з метою більш чіткого регулювання взаємовідносин між споживачами товарів та послуг, виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлюють права споживачів, а також визначають механізм захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів у 12.05.1991 в Україні був прийнятий Закон «Про захист прав споживачів» [1].

Варто детальніше розглянути захист прав споживача в сфері торгівельних відносин.

В цьому законі вказуються всі ключові поняття які регулюють відносини між всіма учасниками процесу купівлі продажу, всі особливості таких відносин та певні нюанси.

Цікавим є те, що ЗУ «Про захист прав споживачів» в якійсь мірі обмежує права споживачів, якщо порівнювати зі статтею ЦК України з такими же приписами.

Наприклад, якщо ст. 678 ЦК України передбачує, що покупець, якому переданий товар неналежної якості, має право, вимагати від продавця за своїм вибором:

- 1) зменшення цін;
- 2) безоплатного усунення недоліків товару;
- 3) відшкодування витрат;

то в ст. 8 ЗУ «Про захист прав споживачів» вказується, що відшкодування поверненого товару буде залежати від того який недолік товар мав до цього тобто недолік або істотний недолік [2].

Проблематика ще в тому , що і ЗУ «Про захист прав споживачів» і Цивільний кодекс України не регулюють відносини які стосуються придбання вторичних речей, тобто не від виробника через магазин, а від одного володаря річчю до другого.

В таких випадках здебільше дуже важко взагалі відслідкувати та зафіксувати момент придбання товару (бо якщо робити це з рук ти ніяк не отримаєш розрахунковий документ (чек), що підтверджує факт купівлі-продажу). Як наслідок потім важко довести про недоліки які могли бути наявні при передачі товару, тому питання урегулювання можливих конфліктних ситуацій повинно вирішуватись одразу.

Отже, найголовніше ,що повинен засвоїти кожен громадян, що необхідно знати свої права і вміти їх захистити не прибігаючи до допомоги юристів, та варто знати , що є ситуації в яких варто самостійно передбачити та оговорити всі нюанси можливого розвитку подій.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист прав споживачів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
2. Цивільний кодекс України, ст. 678. URL: https://protocol.ua/ru/tsivilniy_kodeks_ukraini_stattya_678/

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
Цапович В. А.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОГАЛИН ТА КОЛІЗІЙ В ЧИННОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Варто почати з того, що в наш час однією з найактуальніших правових проблем була і залишається проблема наявності лазівок у державному законодавстві, адже, незважаючи на всі законодавчі зусилля нашої країни, подолати всі недоліки просто неможливо, що пов'язано з постійним розвитком суспільства та еволюцією принципів і обставин застосування відповідних стандартів.

Слід зазначити, що усунути прогалини в цивільному законодавстві можна кількома способами:

- усунути недоліки без внесення змін до нормативно-правових актів;
- прийняття нових нормативно-правових актів (внесення змін до чинних нормативно-правових актів).

– Слід також згадати про такий важливий засіб заповнення прогалин у цивільному законодавстві, як аналогія із законом та аналогія права (що закріплено у ст. 8 ЦК України). У цьому випадку можливе застосування аналогії закону за таких умов:

- відносини є цивільними (ст. 1 ЦКУ);
- ці суспільні відносини не врегульовані нормами цивільного законодавства;
- чи існують норми, що регулюють відносини подібного змісту [1, с. 8].

У разі неможливості застосувати аналогію закону, варто звернутися до норми, визначеної статтею 3 ЦК України щодо застосування правової аналогії, яка можлива за таких умов:

- відносини виникають у сфері цивільного законодавства;
- ці відносини не регулюються цивільним законодавством;
- відсутні норми, що регулюють подібні цивільні відносини.

Слід також згадати такий спосіб заповнення прогалин, як субсидіарне застосування правил. При цьому суд може послатися на норми відповідної галузі права. Інструкція щодо використання цього методу міститься в ст. 9 ЦК України та в цілому впливає із сутності цивільних правовідносин [2, с. 11].

Іншим способом заповнення прогалин у цивільному праві є роз'яснення Верховного суду про правильне застосування законодавства. Хоча постанови пленумів даного суду формально є лише тлумаченням і роз'ясненням цивільного права, вони також є своєрідним джерелом права.

Таким чином, шляхи заповнення прогалин у цивільному законодавстві без прийняття нових нормативно-правових актів можливі у таких формах:

- використання правової аналогії та аналогії закону;
- субсидіарне застосування норм у відповідній правовій сфері;
- офіційне тлумачення норм цивільного права судовими органами.

Варто також розглянути можливість розширеного тлумачення поняття «цивільне законодавство», виходячи із системного тлумачення назви та змісту положень глави першої ЦК України, в якій форми законодавчих актів встановлюються як «цивільне законодавство», яке включає не лише акти цивільного законодавства, а й інші види загальнообов'язкових норм і правил у цій сфері (у розділі 1 ЦК України під назвою «Цивільне законодавство України», а також акти цивільного законодавства, договори та також згадуються звичаї). При такому широкому розумінні терміну «цивільне законодавство» функції правових норм виконують також договори та звичаї, що покликані компенсувати неповний спектр цивільного регулювання [3, с. 14].

Згідно ч. 1 ст. 8 Цивільного кодексу України правова аналогія може виникати, коли цивільні правовідносини не врегульовані цивільно-правовими актами або договором, після того як їх відносини врегульовано договором, їх сторони не можуть вдатися до аналогії, оскільки їх домовленістю усуває для них таку можливість.

Так, відповідно до статті 6 Цивільного кодексу України цивільно-правовий договір є засобом усунення можливості виникнення прогалин у цивільному законодавстві, та в разі необхідності їх заповнення щодо певних правовідносин. Зважаючи на це, можна сказати, що в ідеалі ЦК України має дозволити вирішити ці проблеми без прийняття нових законів і «заповнення прогалин» за допомогою аналогій тощо.

У цьому випадку можна зробити висновок, що вирішення та повне усунення недоліків без створення нових нормативно-правових актів характерне для цивільного законодавства багатьох європейських країн, є більш перспективним прийомом і відображає демократичні принципи життя суспільства та сутність європейського приватного права. А для України воно стає актуальним насамперед у контексті правового узгодження з європейським приватним правом та законодавством ЄС.

Список використаних джерел:

1. Матат Ю. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в юридичній практиці: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2013. 20 с.
2. Колотова О. Прогалини у праві та шляхи їх подолання: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 19 с.
3. Клім С. Аналогія закону в цивільному праві України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
Рак М. В.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Наше суспільство існує завдяки його розподіленню на відповідного виду суспільні відносини, які виникають в різноманітних сферах нашого життя. Не є винятком суспільні відносини, які регламентуються Цивільним кодексом України, тобто відповідно цивільно-правові відносини. Як і будь-які інші, цивільно-правові відносини мають свою структуру та складаються з відповідних елементів, таких як суб'єкти, об'єкти та зміст. А от в розрізі нашої теми дослідження нас власне цікавить питання правового статусу Національної поліції України як учасника цивільно-правових відносин.

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення поняття суб'єкта цивільно-правових відносин. Отже, суб'єктом цивільно-правових відносин є фізичні та юридичні особи, які вступають між собою в цивільно-правові відносини з приводу майна та особистих немайнових благ. В окремих випадках суб'єктом зазначених відносин може бути держава (визначається у вигляді органів державної влади) [3]. При цьому важливо зазначити, що відповідно до статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» відповідно Національною поліцією є центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку[2]. Тобто органи Національної поліції України відносяться до органів державної, а саме виконавчої гілки влади, і утворюються у вигляді юридичних осіб публічного права [1]. З цього випливає, що Національна поліція України може бути учасником цивільно-правових відносин.

Також важливо зазначити, що крім зазначеного критерію можливості Національної поліції України бути учасником цивільно-правових відносин, існує ще один не менш важливий. Таким фактором є наділення органів

Національної поліції України ознаками цивільної правосуб'єктності, а саме правоздатності та дієздатності. Адже, без наявності цих ознак про участь Національної поліції України як повноцінного учасника цивільно-правових відносин не може бути й мови. Важливо зазначити, що органи державної влади, у тому числі Національної поліції України, мають такий різновид правоздатності як спеціальний. Тобто, обсяг їх цивільної правоздатності значно вужчий правоздатності юридичних осіб приватного права і відповідає меті їх створення [4].

Також важливо додати, що органи Національної поліції мають здатність самотійно, від свого імені, виступати в цивільних правовідносинах і нести самотійну майнову відповідальність за рахунок відокремленого майна [1]. А представництво та ведення діяльності від імені відповідного територіального органу Національної поліції України покладається на керівника відповідного територіального підрозділу [2].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що Національна поліція може бути учасником цивільно-правових відносин по-перше, на підставі того, що її територіальні підрозділи є органами державної влади, які виступають у зазначених відносинах у вигляді юридичних осіб публічного права. По-друге, на підставі того, що її органи наділені відповідною цивільною правосуб'єктністю, навіть не зважаючи на те, що вона є доволі обмеженою. Така правоздатність Національної поліції України виражаються під час здійснення цивільно-правових відносин у вигляді здатності мати майно на праві оперативного управління; можливості використовувати земельні ділянки та інші природні ресурси в межах здійснення діяльності відповідно до чинного законодавства; здатність витратити грошові кошти, які передбачені державним бюджетом за цільовим призначенням (наприклад, оренда приміщень, комунальні послуги, послуги зв'язку), придбання транспортних засобів, спеціальних технічних засобів, канцтоварів та ін.; здатність укладати не заборонені законом і установчими документами договори і брати участь у зобов'язаннях тощо (наприклад, укладення договорів з приватними лабораторіями, дослідницькими бюро, іншими установами та організаціями) [5].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Закон України «Про Національну поліцію» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Поняття, зміст та види цивільних правовідносин. URL: https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/377064/mod_resource/content/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%203.pdf.
4. Падалка О. А. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків: ХНУВС, 2016. 23 с.
5. Гецько Ю. М. Національна поліція як учасник цивільних правовідносин. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3696/>

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
Шамша Д. Д.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

На процес формування та виникнення правових відносин з довічного утримання (догляду) істотний вплив зробило класичне римське право. Саме римське право заклало підвалини для подальших розробок механізмів оформлення договорів, що безумовно є позитивним для сучасного розвитку договірних конструкцій в цілому, та й договору довічного утримання (догляду) зокрема

За часів Австро-Угорської імперії, декретом від 17 лютого 1797 р., під назвою Галицького цивільного кодексу, був запроваджений у Західній, а декретом від 8 вересня 1797 р. – і у Східній Галичині.

Аналізуючи норми Галицького цивільного кодексу, варто зауважити, що австрійським законодавцем було у нормативному акті було врегульовано значну кількість різних видів договорів. Як зауважувалося нами, однак найбільш висвітленими у нормативному акті були договори купівлі-продаж та договори дарування. Також стверджуємо, що прямих норм щодо нотаріату у вищевказаному кодексі не передбачено [1, с. 599; 2, с. 180-181].

Прийняття 2003 році Цивільного кодексу України [4], стало наступним етапом у розвитку інституту довічного утримання. Зауважуємо, що правове регулювання договору довічного утримання (догляду), по своїй суті, істотно відрізняється від договору довічного утримання, яке було встановлено Цивільним кодексом УРСР (1963).

Як уже зазначалося нами раніше [4, с. 318], у Цивільному кодексі УРСР, (1963 року), правові норми, щодо регулювання договірних відносин довічного утримання, структурно розміщувалися в системі правових норм, які регулювали надання послуг, а за Цивільним кодексом України (2003 року) – знаходяться у системі норм щодо передачі майна у власність.

Договору довічного утримання (догляду) присвячено главу 57 книги п'ятої «Зобов'язальне право України» Цивільного кодексу України та включає статті 744-758 [3].

Таким чином, правове регулювання договорів довічного утримання на західноукраїнських землях бере свій початок з Галицького цивільного кодексу 1797 року.

Однак, найбільший розвиток інституту договорів довічного утримання (догляду) відбувся за часів незалежної України.

Як і за часів радянської України, договори довічного утримання (догляду) підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. Однією з основних причин розірвання договорів довічного утримання (догляду) є не виконання набувачами майна, за таких договором, покладених на зобов'язань щодо утримання та догляду відчужувача або визначеної ним третьої сторони.

Згідно з Цивільним кодексом України, договір довічного утримання – це угода, за якою одна сторона передає другій стороні житловий будинок, квартиру або її частину та інше нерухоме або рухоме майно значної вартості, а покупець зобов'язується надати відчужувач із обслуговуванням та доглядом. Юридичною метою цієї угоди є передача права власності відчужувача на покупця, а також задоволення потреб обох сторін.

Угода про довічне утримання повинна бути у письмовій формі та завірена нотаріально. Для нотаріального посвідчення договорів необхідно надати нотаріусу всі документи, що підтверджують право власності на майно. Покупець стає власником майна, переданого за договорами довічного утримання, після нотаріального посвідчення договорів. Право власності на нерухоме майно здійснюється з дня державної реєстрації відповідно до закону. Будь-який суб'єкт цивільного законодавства є стороною договору довічного утримання. Для цього норми матеріального права повинні визначати правовідносини сторін, а також передбачати всі можливі випадки зміни правовідносин. Незважаючи на те, що з 1940 р. Було заборонено укладати договори дарування з умовою довічної служби, люди продовжували робити ці різні способи, передбачені законом. Сторони могли оформити відчуття договору купівлі-продажу будинку, і ціна була незначною, але вже існували додаткові відносини, які підтримували продавців. Час у контрактах на відчуження будинку створює реальну ціну, але стверджує, що все моє життя. На практиці були випадки, коли сторони уклали дві окремі угоди [5].

Угоди про довічне утримання нотаріально засвідчуються відповідно до загальних правил сертифікації угод про відчуження. У свідоцтво договорів довічного утримання в установленому порядку вводиться заборона відчуття власності, що стає описом на всі адміністративні договори. У договорі довічного утримання повинно бути зазначено, що покупець майна зобов'язаний надати відчужувачеві матеріальне забезпечення на все життя, а також усі види допомоги із зазначенням або без зазначення, а також визначає розмір матеріального забезпечення відчужувача. за домовленістю. Якщо необхідно

підключити споживачів, у будинку, квартирі, яка була передана йому за побутовими договорами, надається відчужувач або стороння житло, в тексті угоди повинна бути зазначена конкретна частина житла, де третя особа має право на життя [6].

Список використаних джерел:

1. Долинська М. С. Становлення та розвиток правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 988 с.
2. Долинська М. С. Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні: дис. ... д.ю.н. за спец. 12.00.01. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 2017. 465 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
4. Долинська М. С. Особливості нотаріального посвідчення договору довічного утримання (догляду). *Актуальні проблеми держави та права*. 2012. Вип. 64. С. 318-324.
5. Ткаченко М. В. Суб'єктний склад договору довічного утримання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 78. С. 163-170.
6. Киряк О. Цивільне право (особлива частина): навч. посібник. 2021.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ

Відповідно до статті 1243 ЦК подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, що належить їм на праві спільної власності. Особливості даного заповіту впливають з правової форми та основ правовідносин. Правовий склад заповіту подружжя розкривається скріпленням рівноправним поєднанням майнових прав, інтересів і бажань двох осіб – чоловіка та дружини [1].

Спільність спадкових інтересів та спільність волевиявлення осіб полягають у єдиному підході до визначення спадкоємців, оскільки ч. 2 ст. 1243 ЦК України передбачено спадкування майна подружжя після смерті останнього з них особами, визначеними в заповіті. Цим заповітом закріплюється принцип свободи та спільного волевиявлення подружжя в рамках зареєстрованого шлюбу. Спільне волевиявлення виявляється станом заповіту та відношенням осіб до майбутнього спадкоємця. А оскільки свобода вибору спадкоємця збігається, то це їх справжнє бажання, їх власне переконання та їх особисті стосунки зі спадкоємцем свого майна [2, с. 76].

Вирішальне юридичне значення для посвідчення заповіту подружжя має встановлення того, що особи, які звернулися з проханням про посвідчення заповіту, є подружжям. Подружжя, на даному етапі розвитку законодавства, означає пару – чоловіка і жінку.

Термін подружжя міститься у статті 1 Сімейного кодексу України (далі – СК) [3]. Факт шлюбних відносин посвідчується нотаріусом на підставі свідоцтва про шлюб, зразок якого затверджується Кабінетом Міністрів України.

Підставою для виникнення правовідносин, пов'язаних із посвідченням заповіту, є дії людей нормативного, вольового, індивідуального або навіть персоніфікованого характеру, передбачені нормами ЦК.

Відповідно до статті 34 Закону України «Про нотаріат» до нотаріальних дій, що вчиняються нотаріусами, відноситься посвідчення правочинів, одним з яких є заповіт. У главі 3 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України визначено реквізити посвідчення та заповіту подружжя.

Основними характеристиками заповіту подружжя є: особливість складу предмета (об'єднує волевиявлення двох осіб одночасно); безперервність самого спадкового правовідношення (початковий момент виникнення правових спадкових правовідносин, часова відокремленість); захист прав другого з подружжя (накладення заборони на продаж за ч. 2 ст. 1243 ЦК), та документально підтверджене право власності на майно подружжя [2, с. 95].

Заповіт подружжя набуває сили, коли він складений з певною метою і щодо певного об'єкта. Відповідно до ч.1 ст. 1243 ЦК України подружжя може скласти спільний заповіт відносно майна, що належить їм на праві спільної власності, тобто набуте за час шлюбу або створене спільною працею подружжя, інше майно, належність якого відбувається до набуття права спільної власності подружжя за згодою сторін, наприклад за договором дарування. Крім цих двох умов, для дійсності заповіту подружжя необхідна ще одна умова, а саме спільне волевиявлення дружини та чоловіка щодо розпоряджання майном. Однак, це частково порушує традиційні уявлення про заповіт як особисту справу, коли особа на власний розсуд визначає долю свого майна, оскільки відповідно до статті 1233 ЦК України заповіт є особистим розпорядженням особи у разі смерті. Тому, заповіт подружжя, певною мірою, є виключенням із правил щодо цивільно-правового регулювання заповіту та має власні особливості [4, с. 211].

Ще одним дуже важливим моментом є те, що згідно ч. 3 ст. 1243 ЦК України за життя дружини та чоловіка кожен з них має право відмовитися від спільного заповіту [4, с. 227].

Погоджуємося з думками Кучерук К., Босак К., які вважають, що заповіт подружжя певною мірою обмежує права та обов'язки спадкоємців. Завдяки аналізу норм, передбачених законом, можна зробити висновок, що правила про обов'язкову участь у спадкуванні не поширюються на відносини, що виникли за волевиявленням подружжя, а саме:

1) у ч. 2 ст. 1243 ЦК України у разі смерті одного з подружжя участь у праві спільної власності переходить до другого з подружжя, який пережив. Це свідчить про відсутність у даному випадку відкриття правонаступництва, яке логічно пов'язане з виникненням права обов'язкової частки. Активи та майно просто переходять від одного подружжя до іншого поза правилами спадкування, так що спадкоємці першого з подружжя не набувають права спадкування;

2) у разі смерті останнього з подружжя право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті. Закон не говорить про те, що після смерті останнього з подружжя спадщина відкривається або спадкування завершується, лише передбачено, що за бажанням подружжя майно успадковують лише зазначені в ньому особи [5].

Заїка Ю. також зазначає проблему, що частина спадщини, на яку складено спільний заповіт подружжя, залишається безстроковою після смерті одного з подружжя та накладення заборони власності згідно з вимогами ЦК, якщо особа, визначена спадкоємцем у заповіті, також помре. Автор вважає, що в цьому випадку заборона на право власності повинна бути знята, а тому з подружжя, хто пережив, буде надана можливість розпоряджатися таким майном на загальних підставах. Частка спадкового майна залишається невизначеною законом у разі визнання одного з подружжя недієздатним, а другого - розірвання шлюбу. При складанні спільного заповіту подружжя не повинно бути обмеження прав обов'язкових спадкоємців, про існування яких подружжя може не знати на момент складання заповіту [6, с. 83].

Тому запровадження в законодавство такого інституту, як «спільний заповіт подружжя», є з одного боку дуже позитивним явищем, оскільки розширює спадкову правоздатність громадян, але з іншого боку створює певні протиріччя як для діяльності нотаріусів, так і для діяльності судів. Тому, на нашу думку, даний інститут потребує подальшого законодавчого реформування та внесення відповідних змін.

Список використаних джерел:

1. Маслов А. М. Проблемні питання реалізації заповіту подружжя в спадковому праві. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=685&language=ua.
2. Дзера О. В., Боброва Д. В., Довгерт А. С. Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. (2-е вид., допов. і перероб.). Київ: Юрінком Інтер, 2004. Кн. 2. 640 с.
3. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
4. Рябоконт Є. О., Фурса С. Я., Заїка Ю. О. та ін. Спадкування за законодавством України. Коментар. Судова практика (2-ге вид., перероб. і доп.). Київ: Юрінком Інтер, 2009. 352 с.
5. Кучерук К. І. Правові проблеми складання та виконання заповіту подружжя в Україні. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11285/%CA>.
6. Заїка Ю. О. Спадкове право: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 352 с.

Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

ДІЯЛЬНІСТЬ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Винаходи сучасності стали невід'ємним предметом буденного життя майже кожної людини на планеті Земля. Наприклад, без сучасних гаджетів неможливо обійтися та бути в курсі подій, які відбуваються навколо нас. Але, в першу чергу, про безпеку винаходів повинні дбати власне винахідники, адже, це питання стало не лише національною проблемою, а й міжнародною. Пояснюється це тим, що об'єктами інтелектуальної власності користуються не лише в одній державі [3]. Такі об'єкти стають предметом економічних відносин на міжнародній арені, тому в розрізі теми нашого дослідження нас власне цікавить які існують міжнародно-правові засоби захисту права інтелектуальної власності.

Важливо зазначити, що питанням міжнародного захисту права інтелектуальної власності займалися такі науковці як А. Минков, Н. Богданов, Л. Кравець, О. Іонова, С. Зоря, А. Абашидзе, Г. Андрощук, Л. Работягова, Н. Бочарова та інші [2].

Розпочати виклад матеріалу, на мою думку, необхідно із визначення поняття інтелектуальної власності, яке визначено статтею 418 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), відповідно до положень якої правом інтелектуальної власності є: «...право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншими законами» [1]. Отже, з цього визначення можемо зробити висновок, що об'єкти інтелектуальної власності посідають одне з важливих місць в системі законодавства кожної країни.

Цікаво, а які існують міжнародні механізми захисту права інтелектуальної власності? Одним із таких механізмів є діяльність Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ). Звернемося до особливостей заснування зазначеної організації. Отже, Засновниками ВОІВ стали Паризький та Бернський союзи (держави-учасники Паризької та Бернської конвенції). Слід зазначити, що Установчим актом організації (стаття 5) встановлено, що членами ВОІВ можуть бути не тільки держави Союзів, а й інші держави, зокрема, якщо вони які є членами Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), спеціалізованої установи ООН, стороною Статуту Міжнародного суду або Міжнародного агентства з атомної енергії, або якщо Генеральна

Асамблея запросила державу бути членом даної організації. Україна є членом ВОІВ з 1970 року після ратифікації Конвенції про заснування. Метою створення такої організації стало сприяння охороні інтелектуальної власності у всьому світі шляхом співпраці держав і у відповідних випадках у взаємодії з будь-якою іншою міжнародною організацією. Виникає питання яким же чином відбувається така охорона міжнародною організацією [3]. Отже, діяльність ВОІВ здійснюється шляхом укладення міжнародно-правових договорів та здійсненні їх управління, нагляду за дотриманням їхніх положень. У сфері інтелектуальної власності існує доволі багато міжнародних актів різноманітного характеру та специфіки, які розширюють, удосконалюють та поповнюють охорону інтелектуальної власності. Оскільки з розвитком науки й техніки виникає необхідність урегулювання нових сфер інтелектуальної власності, можна бути впевненими, що кількість міжнародних актів буде, прямо пропорційно виникненню нових відносин, збільшуватися. Тобто діяльність ВОІВ створена для того, щоб: 1) провадити реєстраційні дії щодо виникнення об'єктів інтелектуальної власності; 2) забезпечує співробітництва держав у сфері інтелектуальної власності [2].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що питання захисту інтелектуальної власності є актуальним в наш час, тому існують відповідні міжнародні механізми захисту зазначеного права. Одним з таких механізмів є діяльність Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка провадить свою діяльність шляхом укладення відповідних міжнародних нормативно-правових актів (які містять основні міжнародні стандарти та рекомендації у сфері інтелектуальної власності) та слідкує за дотриманням положень таких актів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Бабіч А. Всесвітня організація інтелектуальної власності: цілі, структура, компетенція URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/48.pdf>.
3. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo>.

Мальований В. В.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Під поняттям інтелектуальної власності Конституція об'єднує права результати різних видів творчості, гарантуючи охорону прав на результати літературного, наукового, технічного, художнього, і навіть інших видів творчості.

Згідно з Цивільним кодексом, це поняття слід тлумачити як виняткового права юридичної особи чи громадянина результати інтелектуальної діяльності, і навіть на прирівняні до них кошти індивідуалізації продукції, юридичних, виконуваних робіт і надання послуг, наприклад, товарний знак, фірмове найменування, знак обслуговування тощо [1, с. 1].

Один із основних показників цивілізації суспільства, як показує історія, – це та увага, яка приділяється в ньому саме розвитку культури, техніки, науки. Успіх вирішення економічних проблем, що виникають перед суспільством, багато в чому залежить від того, наскільки значний інтелектуальний потенціал суспільства, а також рівень його культурного розвитку. У той самий час техніка, наука і культура можуть динамічно розвиватися лише за існуванні певних умов, у цьому числі оцінки та необхідного правового захисту інтелектуальної власності [1, с. 1].

Аналізуючи вищевикладене, а також сучасний стан взаємодії суб'єктів правової охорони права інтелектуальної власності, та враховуючи існуючі проблеми такої взаємодії, до основних напрямів її удосконалення відносяться:

1) посилення співпраці між авторами й органами державної влади, громадськими організаціями, іншими суб'єктами щодо забезпечення дотримання відповідних немайнових та майнових прав інтелектуальної власності (проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, тощо);

2) розробка чіткого спільного плану дій щодо підвищення рівня правової охорони права інтелектуальної власності;

3) підвищення ролі громадськості шляхом забезпечення здійснення належного громадського контролю за дотриманням немайнових та майнових прав авторів на результати інтелектуальної діяльності;

4) забезпечення конструктивного діалогу між суб'єктами правової охорони права інтелектуальної власності;

5) проведення спільних координаційних нарад органів державної влади, громадських організацій та правоохоронних органів щодо питань удосконалення правової охорони права інтелектуальної власності [2, с. 2].

Доцільно, щоб контролюючі органи проводили роз'яснювальні заходи. Так, усім зацікавленим та уповноваженим організаціям розіслано було інформаційне лист про те, що мінеральна вода під товарним знаком «Нарзан» може бути виготовлена лише конкретними організаціями, решта слід вважати фальсифікацією [4, с. 2].

Видається необхідним звернути увагу на той факт, що під об'єктом промислової власності слід розуміти творіння людини, яке носить науково-технічний характер; об'єкт авторського права – це вже об'єкт культури та мистецтва. Після такого роз'яснення немає сумнівів щодо обмеженості даного підходу.

З іншого боку, під інтелектуальною власністю можна розуміти всі предмети, а також різні прояви духовної культури, у тому число інформації та моральне авторське право, що буде, у свою чергу, вже надто широко.

У Цивільному кодексі, який діє сьогодні, вказується, що виняткові права (інтелектуальна власність) можуть встановлюватися на певні результати інтелектуальної діяльності, а також на прирівняні до них засоби індивідуалізації, а саме:

- 1) на твори літератури, науки, мистецтва;
- 2) результати виконавчої діяльності артистів-виконавців, диригентів, режисерів-постановників, які призначені для поширення серед них невизначеного кола осіб за допомогою технічних засобів;
- 3) винаходи;
- 4) корисні моделі;
- 5) програми для ЕОМ;
- 6) радіо- та телевізійні передачі;
- 7) звукозапису та відеозапису;
- 8) найменування місць походження товарів;
- 9) селекційні досягнення;
- 10) інформацію та інші відомості, що становлять комерційну таємницю;
- 11) промислові зразки;
- 12) товарні знаки та знаки обслуговування;
- 13) фірмові найменування та комерційні позначення;
- 14) інші результати інтелектуальної діяльності, і навіть засоби індивідуалізації, охорона яких законодавчо передбачена [1, с. 3].

Слід звернути увагу на останній пункт цього переліку, з якого стає очевидним, що перелік об'єктів не є вичерпним.

Список використаних джерел:

1. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
2. Недов С. Л. Поняття, зміст і мета взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації. *Право і суспільство*. № 4. 2010. С. 124-128.
3. Про затвердження Положення про департамент розвитку сфери інтелектуальної власності, затвердженого Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 28.12.2019 р. № 842.
4. Про затвердження Порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності: Наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 647.

Мартінес Вега О. В.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ В СУДІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Не є секретом, що кожен з нас має права та обов'язки, передбачені Конституцією України та іншими відповідними нормативно-правовими актами. Але інколи виникають ситуації, коли деякі наші права зазнають обмежень чи порушень і відповідно громадяни, права яких було порушено змушені звертатися до суду для їхнього поновлення або відповідно відшкодування завданої шкоди, внаслідок порушення прав. Зрозуміло, що особа, яка не має відповідної юридичної освіти та досвіду в сфері галузі права не зможе повноцінно захистити свої права в суді, тому чинним законодавством було передбачено інститут представництва особи в суді [4]. В розрізі нашої теми дослідження нас власне цікавить хто може бути представником фізичних та юридичних осіб в цивільному провадженні з урахуванням змін, внесених до чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення поняття представництва в суді в цивільному провадженні. Дане поняття визначено таким нормативно-правовим актом як Закон України «Про адвокатську діяльність». Отже, згідно із зазначеним нормативно-

правовим актом представництвом є вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні [2].

У 2019 році відбулося певне переосмислення інституту представництва інтересів особи в цивільному провадженні. До 2019 року представником у суді міг бути адвокат або інша особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді. А після внесених змін до чинного законодавства відповідно до ст. 60 ЦПК України, представником у суді може бути лише адвокат або законний представник. У свою чергу, законний представник має право представляти інтереси в суді у таких випадках як: захист прав та свобод малолітніх осіб віком до 14 років, недієздатних фізичних осіб (це батьки, усиновлювачі, опікуни); неповнолітніх осіб від 14 до 18 років та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена (це батьки, усиновлювачі, піклувальники) [4].

Зазначені зміни передбачені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» №1401-VIII від 02.06.2016, а саме Конституцію було доповнено статтею 131-2, яка передбачає, що: «...для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом» [3]. Тобто виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [5].

Зазначені зміни в законодавстві відбуваються на підставі обрання євроінтеграційного напрямку розвитку нашої країни та відповідно перебудова чинного законодавства відповідно до принципів європейського законодавства. Практика суспільних відносин у сфері представництва в суді цивільних прав у європейських країнах дещо відрізняється. До прикладу, в Німеччині наявність адвоката у цивільних спорах, крім малозначних, є обов'язковою, тобто самопредставництво заборонено. На зазначеному принципі побудована система представництва в цивільних провадженнях й у Франції, Литві, Швейцарії та Австрії. До прикладу, у Швейцарії представництво у цивільному провадженні може здійснювати лише патентовані адвокати та викладачі права швейцарських університетів. Пояснюється така позиція законодавства тим, що держава таким чином намагається гарантувати захист прав та свобод людини та громадянина в суді. Адже, особа, яка не володіє відповідними правовими теоретичними знаннями та практичними навичками не може належним чином захистити свої права та свободи у судовому порядку та об'єктивно оцінювати правову ситуацію. До того ж, важливо зазначити, не зважаючи на таку жорстку позицію законодавця в країнах Європейського

Союзу щодо обов'язкової наявності адвоката в цивільному провадженні, допускається його відсутність та відповідно можливість самопредставництва при розгляді незначних цивільних справ [6].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що для демократичної, правової держави захист прав людини та громадянина є одним із основних завдань, які виражають головну сутність держави. У зв'язку із введеними змінами до чинного законодавства, а саме Конституції України було визначено, що представництво у суді, у тому числі у цивільному провадженні, здійснюється виключно адвокатами або законний представник. Існують лише суворо визначені законом випадки, коли здійснювати представництво особи в суді можуть здійснювати інші особи [4]. На нашу думку, це доволі добре сприятиме під час здійснення судової практики для повноцінного захисту прав та свобод людини та громадянина, а також відшкодування шкоди, завданої таким порушенням. При зверненні до досвіду інших країн, а саме таких, які входять до складу Європейського Союзу, можемо зробити висновок, що у цивільних справах наявність адвоката є обов'язковою, винятковими є лише незначні цивільні спори. Тобто у зазначених країнах у досліджуваній нами сфері існує явище так званої «монополії» на надання правничих послуг. Пояснити таку відмінність законодавства України та інших держав у сфері представництва можна пояснити тим, що Україна доволі довго перебувала під впливом проросійських представників влади, до того ж в Україні рівень адвокатської «монополії» є набагато нижчим. Реалізація зазначених змін в Україні повинна позитивно вплинути на якість надання правничої допомоги та відповідно прискорити швидкість розгляду цивільних справ.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Закон України «Про адвокатську діяльність» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
3. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст. 532. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.
4. Представництво інтересів в судах всіх інстанцій і юрисдикцій. URL: https://ua.pravoksk.com.ua/predstavnictvo_interesv_v_sudah_vsh_instancy_yurisdikcy.
5. Хто має право представляти інтереси особи у суді: з'явилось роз'яснення. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/136463-khto-maye-pravo-predstavlyati-interesi-osobi-u-sudi-zyavilosyarozyasnennya#:~:text=%D0%97%20%D1%81%D1%96%D1%87%>.
6. Адвокатське представництво у цивільному процесі на прикладі України та європейських країн. URL: <https://unba.org.ua/publications/4648-advokats-ke-predstavnictvo-u-civil-nomu-procesi-na-prikladi-ukraini-ta-evropejs-kih-krain.html>.

Мельниченко В. Р.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Моїсеєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ІНСТИТУТ АНАЛОГІЇ ЗАКОНУ І АНАЛОГІЇ ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Аналогія закону і аналогія права в цивільному процесі – це спосіб усунення прогалін у законодавстві, що регулюється Цивільним процесуальним кодексом України (Надалі – ЦПК України), а саме ч. 9 ст. 10 ЦПК зазначає: «якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права)».

В якості прикладу судової практики щодо застосування аналогії можна навести ухвалу Борзнянського районного суду Чернігівської області, де застосована попередня редакція, а саме ст. 8 ЦПК України. Відповідно, ОСОБА_1 звернувся до суду із заявою про забезпечення доказів, посилаючись на те, що йому необхідні докази для подачі позовної заяви щодо спору стосовно поділу спадкового майна, але в нього є певні труднощі при їх отриманні. У цей же день, до відкриття провадження у справі, ОСОБА_1 подав до суду заяву про повернення йому зазначеної заяви.

В ухвалі суду було зазначено, що повертає позов позивачеві відповідно до поданої ним заяви в разі, якщо провадження в справі не відкрито, тобто за змістом минулої редакції ст. 8 ЦПК України, якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права). Відповідно, ОСОБА_1 своєчасно подав заяву про повернення його попередньої заяви про забезпечення доказів, то згідно з аналогією закону, заява ОСОБА_1 підлягає задоволенню [5].

Відповідно, інститут аналогії у цивільному процесуальному праві – це процесуально-правовий інститут, що складається із систем процесуальних норм, які встановлюються порядком застосування аналогії закону та аналогії права стосовно регулювання цивільно-процесуальних відносин у випадку прогалін у законодавстві.

Функціями інституту аналогії у цивільному процесуальному праві є такі: виявлення цивільних процесуальних відносин, які знаходяться у сфері

правового впливу та потребують правового регулювання; забезпечення стабільності цивільних процесуальних відносин; регулювання цивільних процесуальних відносин, які повністю чи частково нерегульовані нормами права; гарантування кожному права на судовий розгляд справи; розвиток права шляхом застосування за аналогією права чи закону норм або принципів права до цивільних процесуальних відносин, нерегульованих у законі [3, с. 339].

Також, межі застосування аналогії у цивільному процесуальному праві – це встановлений законом граничний обсяг повноважень судді під час винесення рішень за умови застосування аналогії у цивільному процесі [2, с. 14].

Про можливість застосування аналогії права та аналогії закону в цивільному процесуальному праві свідчить потреба судів у цьому, це потрібно з метою захисту законних прав та інтересів особи [1].

Саме визнання законодавцем можливості використання аналогії закону надає судам можливість забезпечувати права та інтереси відповідних осіб, а не відмовляти у доступі до правосуддя з формальних причин. При цьому, застосування аналогії закону в процесі розгляду та вирішення цивільної справи допускається за умови, що таке застосування є єдиним засобом забезпечення реалізації прав та обов'язків учасників процесу, які процесуальним законом передбачені та здійснюються в межах галузі цивільного процесуального законодавства України [1].

Відповідно, застосування аналогії закону забезпечується за допомогою таких вимог: використовується лише тоді, коли чітко встановлено прогалину у праві; застосування до даного випадку законодавства, що регулює подібні відносини, тобто застосовуються як закони, укази, постанови, так й інші нормативно-правові акти; законодавство не повинно суперечити суті відносин, до яких воно застосовується за аналогією.

Під аналогією права розуміється застосування до відповідних відносин загальних засад з урахуванням певних вимог у випадку коли відносини, стосовно яких виник спір, відсутні правові норми які регулювали б подібні відносини.

Необхідність у застосуванні аналогії (закону або права) обумовлена неповнотою в чинному законодавстві, вираженою у відсутності конкретного нормативного припису відносно фактичних обставин, що перебувають у сфері правового регулювання [4, с. 394].

Отже, аналогія закону і аналогія права застосовується у випадку наявності прогалин у регулюванні цивільно-процесуальних відносин.

Список використаних джерел:

1. Аналогія права та аналогія закону в цивільному судочинстві. URL: <https://magistr.ua/works/54/170461>.
2. Калашник О. М. Процесуальний порядок у цивільному процесі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія юридичні науки*. 2017. № 1. С.13-18.
3. Калашник О. М. Аналогія як спосіб подолання прогалин у цивільному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 334-341.
4. Рубля О. Аналогія закону та аналогія права в цивільному процесі України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. С. 392-396.
5. Ухвала Борзнянського районного суду Чернігівської області від 02.12.2009 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/7508513>.

Миколаєць В. А.,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Під час розгляду та вирішення цивільних справ доволі часто виникають ситуації, коли учасники справи своїми діями перешкоджають процесу здійснення правосуддя. Механізм протидії вказаним порушенням передбачає можливість і повноваження суду застосовувати заходи процесуального примусу. Вони водночас є гарантією належного здійснення учасниками справи процесуальної діяльності. Ці заходи застосовуються у випадках зловживання наданими процесуальними правами або навмисного невиконання процесуальних обов'язків учасниками цивільного судочинства.

Пленум Верховного Суду України у п. 3 своєї Постанови від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади» суди у всіх випадках втручання в їх діяльність і прояву неповаги до суду або судді повинні виносити окремі ухвали чи постанови. Суди повинні належним чином реагувати на порушення учасниками процесу та іншими присутніми в залі судового засідання особами встановленого законом і судом порядку розгляду справ та за наявності підстав вирішувати питання про притягнення винних у вчиненні таких порушень до відповідальності [1].

«Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» у п. 6 розділу IV наголошує на тому, що відповідальність учасників процесу за недобросовісне користування процесуальними правами та за невиконання процесуальних обов'язків необхідно посилити. Формами відповідальності можуть бути не лише існуючі заходи процесуального примусу, а й застосування судом стягнень за невиконання вимог суду, покладення на учасників процесу відшкодування судових витрат у підвищеному розмірі [2].

Мета заходів процесуального примусу прямо передбачена нормами ст. 143 ЦПК України, зокрема: спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства [3].

Таким чином, призначенням заходів процесуального примусу є гарантування дотримання принципів цивільного процесу, дотримання цивільної процесуальної форми, запобігання порушень норм цивільного процесуального права та створення належних умов для відправлення правосуддя.

Залежно від характеру поведінки особи та ступеня перешкоджання правосуддю законодавець передбачає різні види заходів процесуального примусу. До них належать: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; привід; штраф (ч. 1 ст. 144 ЦПК України).

Серед заходів процесуального примусу слід виділити штраф як один з найсуворіших, серед інших, передбачених ЦПК, проте його застосування можливе у випадках, передбачених ч.1 ст. 148 та має виправдовувати мету застосування. Досліджуючи судову практику, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР) по цивільним справам з 01.01.2019 року – листопад 2022 року, про застосування штрафу як заходу процесуального примусу при розгляді цивільних справ, слід констатувати низькі показники його практичного застосування – зокрема, на 20 ухвал про застосування заходів процесуального примусу – лише у одному клопотанні було задоволено судом, у всіх інших – відмовлено чи скасовані ухвали,.

Так, до прикладу, у справі № 520/13229/19 Київський районний суд м. Одеси заяву про застосування заходів процесуального примусу було задоволено та застосовано захід процесуального примусу у виді штрафу в дохід державного бюджету штраф у сумі 0,3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що становить 659 (шістсот п'ятдесят дев'ять) гривень 10 коп. У справі № 177/1023/20 Криворізький районний суд Дніпропетровської області задовольнив клопотання про скасування ухвали від 20.05.2021 про застосування заходів процесуального примусу, а саме – штрафу в розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що становить 2270 (дві двісті сімдесят) грн. 00 коп. за невиконання ухвали суду в межах даного провадження від 29.12.2020 у частині надання суду витребуваних доказів. Таким чином, поведений аналіз свідчить про невисоку частоту застосування даного заходу процесуального примусу, 1:20 (де 1 – задоволене клопотання, 19 – незадоволених чи скасованих ухвал про застосування).

Відповідно до «Статистичного аналізу впливу судового збору на надходження справ та застосування штрафів за зловживання процесуальними правами, 2014-2018» у 2018 році у ЄДРСР, серед цивільних справ, де був застосований «процесуальний примус» (41032 справи) застосування штрафів – у 350 випадках, вилучення доказів – 108 випадків, попередження – у 20-ти, видалення – у 4-ох та привід – 559 випадків [6]. Тоді як у господарському та адміністративному судочинстві саме штраф – є найпоширенішим заходом процесуального примусу, а в цивільних справах найбільш поширеним є привід.

Загальна сума штрафів, накладених у 2018 році у якості заходу процесуального примусу, відповідно до доступних даних Єдиного державного реєстру судових рішень, склала 3 188 947 грн 96 коп. При цьому, усього впродовж 2018 року було 719 таких рішень [6].

У більшості держав основним видом санкцій, що застосовуються до порушників цивільного процесу, є штраф. При цьому штрафи можуть

накладатися на усіх учасників процесу – так, у Німеччині штраф накладається на свідка, який не з'явився, а також у випадку ненадання експертом висновку. У Швейцарії будь-якій особі, яка порушує порядок у суді, може бути зроблено зауваження або накладено штраф, що не перевищує 1 000 франків. У Республіці Болгарія суд штрафує особу, що неправильно вручила повідомлення, не пересвідчившись належним чином, або не повернула розписку про вручення, або не виконала інше розпорядження суду, що стосується вручення повідомлень [7, с. 79-80]. Проте, зустрічаються і більш суворі заходи, що застосовується до осіб, що зловживають передбаченими процесуальними правами – зокрема, у Естонії суд може у цивільному судочинстві застосовувати своєю постановою арешт та примусову доставку в передбачених законом випадках, якщо він виніс особі попередження про арешт (ч. 1 параграфу 47 ЦПК Естонії). У разі неможливості стягнення штрафу замість штрафу може бути застосовано також арешт на строк до трьох місяців. Арешт здійснюється в слідчому ізоляторі, розташованому за місцезнаходженням суду, який виніс ухвалу, або в ізоляторі тимчасового тримання за місцем проживання затриманого відповідно до умов, передбачених Законом про позбавлення волі [8].

Питання зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві було і залишається гострою та нагальною проблемою. Їх частота та різноманітність набирає масштабів, що, в свою чергу, вимагає адекватної реакції цілої системи: правових норм та процесуальних дій, способів і заходів щодо боротьби з цим негативним явищем з метою подолання шкоди суспільним інтересам та/або особистим інтересам третіх осіб чи створення реальної загрози її заподіяння при формальній правомірності такої діяльності (дій).

Список використаних джерел:

1. Про незалежність судової влади: Пленум Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text>.
2. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-42, ст. 492.
4. Ухвала Київського районний суд м. Одеси у справі № 520/13229/19 від 27.08.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91225286>.
5. Ухвала Криворізького районного суду Дніпропетровської області у справі № 177/1023/20 від 13.07.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98268250>.
6. Статистичний аналіз впливу судового збору на надходження справ та застосування штрафів за зловживання процесуальними правами, 2014-2018: Український центр суспільних даних, 2019.
7. Заварза Т. В. Порівняльний цивільний процес: навч.-метод. посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 156 с.
8. Tsiviilkohtumenetluse seadustik (Цивільний процесуальний кодекс Естонії) від 20.04.2005 р. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13261659>.

Мякінін М. О.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Нестерцова-Собакарь О. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АБСОЛЮТНИХ ТА ВІДНОСНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Поділ на абсолютні та відносні цивільні права є важливим для розуміння природи обох видів. Якщо чітко розмежувати ці два види прав, то це дозволить з'ясувати їхню специфіку при законотворенні, застосувати той чи інший перелік чинних норм права для врегулювання певних правовідносин, застосувати аналогію права у необхідних випадках.

Досліджували дану тематику В. Райхер в своїй праці «Абсолютні та відносні права», де предметом розгляду стали передусім господарські правовідносини. В. Дозорцев визначив абсолютні права як родову категорію, де одним з напрямків є речове право, іншим – виключні права. Зарубіжні вчені також приділяли увагу цій проблематиці, зокрема, Ф. Скотт Кіф, Алан Гевірт, Майкл У. Мконнелл та інші.

Ці роботи сприяли розвитку теорії абсолютних та відносних цивільних прав, але проблема не вичерпана. Зрештою, деякі з цих робіт були написані згідно з радянським законодавством, інші стосувалися лише абсолютних або лише відносних цивільних прав, а не їх разом. Тому метою цієї роботи є пояснення поділу цивільних прав на абсолютні та відносні.

На сьогоднішній день найбільш актуальним у цивілістичній літературі є поділ цивільних прав на речові та зобов'язальні, що пов'язано з їхньою докладною регламентацією, відповідно, у Книгах третьої та п'ятої ЦК України. Також вказаний нормативний акт здійснює правове регулювання особистих немайнових прав, прав інтелектуальної власності та права спадкування. При цьому зберігається і застосовується поділ цивільних прав на абсолютні права (включаючи речові права) і відносні права (включаючи зобов'язальні права) [1].

Абсолютні цивільні права поширюються на необмежену кількість осіб, за винятком правовласника. Щоб це підтвердити розглянемо позицію Г. Харченко, який вказуючи на розмежування прав: абсолютні та відносні, пише, що тут, відповідно поширюється обов'язок на необмежене чи обмежене коло осіб [2, с. 145]. Цей підхід для розрізнення абсолютних і відносних цивільних прав є вірним і поширеними у вітчизняній правовій науці.

В абсолютних правовідносинах визначається лише одна правомочна сторона, тобто уповноважена сторона. Зобов'язаною стороною є кожен, чий обов'язок полягає у утриманні від порушення суб'єктивних прав, тобто невизначене коло осіб – кожен і всі [4, с. 12].

Специфікою абсолютних правовідносин є їх конструктивна побудова, згідно з якою чітко визначеній кількості уповноважених суб'єктів (зазвичай одному) протистоїть невизначена група зобов'язаних суб'єктів. Це означає, що обов'язок невтручання у сферу правових можливостей уповноваженого суб'єкта покладається в абсолютних правовідносинах на всіх суб'єктів цивільного права, чим досягається стабільний правовий режим для здійснення уповноваженим суб'єктом своїх юридичних можливостей відносно певного блага. Наприклад, у правовідносинах власності власнику протистоїть невизначене коло зобов'язаних суб'єктів, які зобов'язані утримуватися від дій, що перешкоджають власнику володіти, користуватися чи розпоряджатися належними йому речами. йому. Такі ж правові та конструктивні відносини виявляються і в особистих немайнових правовідносинах. Наприклад, кожна людина має право на особисте життя (ст. 301 ЦК). Обставини особистого життя людини є благом, що підлягає абсолютному правовому захисту. Кожен з інших учасників зобов'язаний не знайомитися з обставинами особистого життя уповноваженого суб'єкта та не розголошувати їх, крім випадків, коли власник особистого блага сам не встановить можливість усіх інших осіб ознайомлюватись із обставинами свого життя (ч. 2 ст. 301 ЦК) [3]. Функція абсолютних правовідносин полягає в тому, щоб заздалегідь встановити стабільний правовий режим, який забезпечить правовласнику правові гарантії для самостійної реалізації правових можливостей щодо його предмета, водночас усуваючи всіх інших, хто не має на це права. У зв'язку з тим, що обов'язок виконання пасивного зобов'язання покладено на всіх суб'єктів цивільно-правових правовідносин, їх називають «абсолютними». Як показано в прикладах, абсолютними вважаються речові та особисті немайнові правовідносини.

У відносних правовідносинах чітко визначені обидві сторони – уповноважена і зобов'язана. Відносними правовідносинами є зобов'язальні. Їх сторони досить специфічні – кредитор і боржник [4, с. 13].

Особливістю відносних правовідносин є чітка кількісна визначеність як уповноважених, так і зобов'язаних учасників цивільного правовідносини: певній кількості уповноважених учасників протистоїть чітко визначена кількість зобов'язаних учасників. Крім того, специфікою суб'єктивного права уповноваженого учасника відносних правовідносин є його вимога до зобов'язаного суб'єкта здійснити певний (як правило, активний) акт поведінки [5, с. 31].

Отже, на відміну від абсолютних правовідносин, у яких суб'єктивні права на здійснення переважно власної діяльності (право власника володіти, користуватися, розпоряджатися річчю) розглядаються як об'єкт, у відносних до об'єкта уже відносять право вимоги де зобов'язаний суб'єкт виконує дії на

користь уповноваженого суб'єкта. Без здійснення відповідної поведінки зобов'язаним суб'єктом відносно правовідношення не виконується. Прикладом відносних є зобов'язальні правовідносини. Слід підкреслити, що абсолютні права не вичерпуються речовими. До них відносяться немайнові права інтелектуальної власності, право на ім'я особи, тощо. Проте не всі особисті немайнові права є абсолютними. У сімейному праві батьківські права є відносними. З іншого боку, відносні цивільні права не вичерпуються зобов'язальними. Тому, захист цивільних прав є відносними правовідносинами.

Список використаних джерел:

1. Мічурін Є. Абсолютні та відносні цивільні права. *Форум Права*. 2018. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/081-087-2018-1-13.pdf>.
2. Харченко Г. Г. Речові права у законодавстві, доктрині та судовій практиці України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 506 с.
3. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р.: станом на 10.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Круглова О. Конспект лекцій з дисципліни «Цивільне право та процес». 2019 р. ДДУВС, 99 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kcpp/kl12.doc>.
5. Кройтор В., Кухарев О., Ткалич М. Цивільне право України у двох частинах: навч. посіб. Запоріжжя, 2016. 284 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10201/Tsyvilne%20pravo%20Ukrainy_1_Navch%20posib_Kroitoy_Kukhariev_Tkalych_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Мартинець І. В.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Бондар О. С.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ЩОДО ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ ЗБИТКІВ

Питання про причинно-наслідковий зв'язок в цивільному праві виникає у випадку притягнення особи до відповідальності за її дії або бездіяльність, які спричинили шкідливі наслідки. Одне з найчастіше висвітлених питань причинного зв'язку це розгляд його як елемента цивільно-правової конструкції збитків, оскільки це розкриває його сутність найзмстовніше.

Як відомо, цивільне законодавство прямо вказує на необхідність наявності причинного зв'язку між збитками та порушенням зобов'язання. Відповідно до статті 623 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) боржник зобов'язаний відшкодувати кредиторю збитки, заподіяні невиконанням або не належним виконанням зобов'язання [1]. Одразу можна зробити висновок, що причинний зв'язок є обов'язковою умовою договірної відповідальності у формі відшкодування збитків. У той же час науковці-правники в літературі загально визначають поняття «збитки» як негативні наслідки, які викликані неправомірною поведінкою в майновій сфері потерпілого [3, с. 114].

Перелік матеріальних цінностей, що складають сутність збитків зазначається в ч. 2 ст. 22 ЦКУ і, відповідно, розкриває значення упущеної вигоди. Таким чином, щоб майнові збитки, які визначені збитками в економічному сенсі, можна було стягнути з контрагента, вони повинні реально існувати ще й як збитки в правовому сенсі, тобто повинні бути викликані неправомірною поведінкою. Звідси випливає, що збитки як умова договірної відповідальності вважаються доведеними, якщо судом встановлено наявність наступних конструктивних елементів цього правового поняття: збитків в економічному сенсі; неправомірної поведінки зобов'язаної особи; причинного зв'язку між неправомірною поведінкою зобов'язаної особи та збитками в економічному сенсі, що виникли у майновій сфері особи, чие право порушено [3, с. 113].

У наведеному переліку елементів правової конструкції збитків причинний зв'язок відіграє роль середньої (сполучної) ланки, при відсутності якої інші ланки ланцюга виявляються відірваними один від одного, а тому й не мають доказового значення для встановлення судом факту наявності збитків.

Необхідність доведення причинного зв'язку як елемента правової конструкції збитків особливо гостро проявляється на практиці при стягненні втраченої вигоди. Це і зрозуміло: факт наявності втраченої вигоди буде лише в одному випадку: якщо позивач зможе довести, що він міг і повинен був отримати певні доходи і тільки порушення зобов'язань відповідачем стало єдиною причиною, що позбавила його можливості отримати прибуток від реалізації товарів (робіт, послуг тощо).

У порівняльно-правовому аспекті викликає інтерес законодавча дефініція втраченої вигоди з Німецького цивільного уложення, яка не просто виділяє причинний зв'язок як конструктивний елемент даного виду збитків, а й несе на собі відбиток однієї досить відомої теорії причинного зв'язку, що користується широким знанням у судовій практиці Німеччини, тож за цією теорією «неотриманою вважається вигода, яку з певною часткою ймовірності можна було б очікувати у відповідності зі звичайним перебігом речей або відповідно до особливих обставин, зокрема у зв'язку зі спеціально вжитими заходами» [4].

Відповідно до положень даної теорії для висновку про наявність у кожному конкретному випадку причинно-наслідкового зв'язку мають значення лише типові закономірності. Це означає, що одне явище визнається причиною

іншого, «адекватного» йому, якщо, будучи однією з необхідних умов виникнення цього іншого, воно «підвищує ймовірність» його настання і якщо таке співвідношення є «типовим». Явище, яке є типовим (повторюваним), чи інакше кажучи – адекватним, не утворює причинний зв'язок з результатом, що наступив [2, с. 11]. При цьому адекватним визнається лише таке явище, яке здатне спричинити настання певного наслідку взагалі, а не тільки в даному випадку. Інакше кажучи, з'ясовується не те, чи могла ця умова за даних конкретних обставин спричинити за собою певний результат, а чи може взагалі таке явище у відповідність з загальним досвідом людства викликати подібного роду результат.

Але повернемося до реалій правової дійсності і підіб'ємо короткий підсумок нашим міркуванням. Причинний зв'язок є умовою договірної відповідальності та елементом цивільно-правової конструкції збитків одночасно. Ні законодавство, ні правозастосовна практика не вимагають жорсткого відокремлення того чи іншого аспекту. Однак виділення причинного зв'язку саме як елемента цивільно-правової конструкції збитків має сенс й у практичному плані може виявити себе у кількох напрямках. Насамперед, аналізований аспект причинного зв'язку може бути орієнтиром судової практики. Не секрет, що при вирішенні конкретних спорів суди, розглядаючи майнові витрати позивача як збитки, нерідко взагалі не обтяжують себе встановленням причинного зв'язку, помилково вважаючи, що ця умова відповідальності вважається автоматично доказаним, якщо позивач довів ланцюжок порушення зобов'язання майнових втрат. Протилежна установка судів – на початкове невизнання майнових втрат позивача як збитки – дозволяє по-іншому оцінювати ситуацію, коли спочатку боржник порушує зобов'язання, а згодом кредитор втрачає якусь майнову вигоду. У цьому випадку у судів виникає ясне розуміння того, що така ситуація автоматично не веде до виникнення збитків у сенсі ст. 22 ЦК України і в кожному конкретному випадку необхідно з'ясовувати наявність причинно-наслідкового зв'язку між двома вказаними обставинами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 01.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Донська Л. Д. Причинний зв'язок у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2006. 20 с.
3. Берзін П. Упущена (втрачена) вигода як різновид наслідків у специфічній конструкції складу злочину: деякі особливості формування концептуального підходу. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 12 (168). С. 112-116.
4. Кройтор В. А., Кухарев О. Є. Цивільне право України: навч. посібник для підготовки до державного іспиту: у 2-ох част. Харків: Діса Плюс, 2015. 372 с.

Мірошниченко А. С.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

РОЛЬ ПРИВАТНОГО ПРАВА В СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

В Україні тривають процеси пошуку оптимальної моделі розбудови державності, яка б відповідала адекватності реаліям та перспективам суспільно-політичного розвитку, сприяла становленню правової держави та громадянського суспільства. Зміна соціально-політичних пріоритетів обумовлює появу нових форм взаємодії права, державної влади і громадянина, вимагає вдосконалення механізмів реалізації системи публічних та приватних потреб та інтересів.

Слід розпочати з того, що історія створення приватного та публічного права починається від часів Стародавнього Риму. Звісно, правові системи існували й у давніших цивілізаціях. Більш того, саме римське право зазнало потужного впливу давньогрецького, близькосхідного, іудейського тощо права, запозичивши звідти значну кількість ідей, принципів, конкретних правових норм. Але тільки у Римській античній цивілізації право перетворилося на порівняно самостійний феномен, набуло значення самостійного предмету, який можна вивчати й нині, абстрагувавшись від конкретно-історичних умов, культури, держави, в якій воно сформувалося.

Знання римського права завжди було важливим для сучасного праворозуміння. Це передусім пов'язано з тим, що творчість римських юристів суттєво вплинула на подальший розвиток правової думки. Римська юриспруденція характеризується високою культурою, аргументованістю правового аналізу, чіткістю формулювань, обширністю досліджуваних проблем тощо. Тому все це й обумовлює актуальність дослідження римського права крізь призму історії з метою всебічного з'ясування тих чи інших державно-правових явищ в сучасній юриспруденції [1, с. 78].

Приватне і публічне право – це відносно незалежні підсистеми, які відрізняються специфікою предмету правового регулювання, особливістю способів та методів правового регулювання, тобто вони вирізняються специфікою правового режиму. Слід звернути увагу на те, що приватне і публічне право умовно є протилежними правовими явищами, але у своїй системній єдності вони повною мірою забезпечують реалізацію регулятивної та охоронної

функцій права. Ці функції належать до спеціально-юридичних функцій права, під якими в теорії права розуміють вплив права на суспільні відносини, поведінку та діяльність людей з метою їх упорядкування. Право здійснює свій вплив шляхом: а) надання учасникам відносин, які упорядковуються взаємних прав та обов'язків. Такий правовий вплив знаходить свій вираз переважно в реалізації регулятивної функції права; б) охорони відносин, що регулюються, закріплення в санкціях норм права відповідальності за посягання на загально суспільні інтереси, або за протиправну поведінку. Таким чином, право виконує охоронну функцію [2, с. 7].

Правова доктрина визначає, що основу системи права становить його поділ на дві частини – приватне право та публічне право. Отже, сучасна система права України ґрунтується на поділі права на приватне і публічне, поклавши в основу такого поділу зміст інтересу. Там, де відносини ґрунтуються на владно-розпорядчих засадах, йдеться про загальний, публічний, а не приватний інтерес. Проголошений, наприклад, відповідно до ст. 67 Конституції України (далі – Конституції) обов'язок кожного сплачувати податки і збори в порядку і розмірі, встановлених законом, є обов'язком публічно-правовим. Необхідність його виконання обумовлена суспільним інтересом, оскільки суспільство безпосередньо зацікавлене у здійсненні державою обов'язків (наприклад, щодо забезпечення екологічної безпеки, щодо здійснення захисту суверенітету і територіальної цілісності території України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (статті 16 та 17 Конституції) тощо). Публічний правопорядок необхідний будь-якій фізичній особі для того, щоб вона могла реалізовувати гарантовані їй Конституцією права та свободи, здійснювати свою приватну життєдіяльність відповідно до власних інтересів.

Перш за все, слід зазначити, що розподіл права на приватне та публічне виходить, головним чином, з відмінностей цілей та інтересів, що підлягають правовій охороні. Поділ права на публічне і приватне у сучасній юриспруденції має важливе значення для класифікації правових явищ, особливо під час формування системи права [3, с. 7]. Однак, такий поділ вимагає застереження щодо двох важливих моментів. По-перше, поняття «публічне» в юриспруденції може застосовуватись у вузькому значенні, в якому стосується лише тієї частини права, котра має відношення до функціонування держави як суб'єкта правовідносин. По-друге, публічне та приватне охоплюють групу галузей, тобто до публічного права відносять адміністративне, фінансове, кримінальне, процесуальне право тощо; до приватного – цивільне та деякі інші галузі права.

В юридичній літературі приватне право визначають як сукупність правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів окремих осіб, котрі не є фігурантами держави, не знаходяться у взаєминах влади та підпорядкування одне щодо одного, рівноправно і вільно встановлюють собі права і обов'язки у відносинах, що виникають з їх ініціативи. Виходячи з вищевказаного, приватні правовідносини є відносинами, у яких не беруть

участі публічно-владні суб'єкти, а як що й беруть, то в ролі суб'єктів цивільного права, які не використовують свої публічно-владні повноваження [4, с. 149]. Тобто характерними рисами приватного права є рівність учасників відповідних відносин, їхня ініціативність при встановленні правовідносин, вільний розсуд при обранні правил поведінки тощо.

В свою чергу, публічне право характеризується специфічним юридичним порядком, обов'язковістю рішень, врегулюванням та захистом суспільних інтересів за допомогою розпоряджень переважно імперативного характеру.

Варто зазначити, що межа при поділі права на приватне та публічне є рухливою. Відповідний поділ не мав постійного характеру впродовж історії. Приватне та публічне право можуть пересікатися, що залежить від відповідного суспільно-політичного розвитку країни.

Розмежування на національному рівні відбувається на підґрунті права публічного та приватного на цивільне і адміністративне як дві головні, визначальні галузі регулятивного права, що у свою чергу ґрунтуються на положеннях конституційного права [2, с. 8].

Слід зазначити, що межа між приватним та публічним правом рухається відповідно до взаємовідносин держави та особистості, що постійно змінюються у пошуках взаємної найбільш оптимальної рівноваги. Такий рух, однак, не є намаганням до знищення розподілу: особистість та держава, інтерес приватний і інтерес суспільний є полюсами незмінними, до яких тяжіє людська спільнота. Вони можуть рухатися, але ніколи не зійдуться [4, с. 240].

Отже, приватне право України – це галузь об'єктивного права, яка складається з юридичних (державно-вольових) норм, що врегульовують на засадах формальної рівності суспільні відносини між юридично правоздатними особами. Характерними рисами приватного права є рівність учасників відповідних відносин, їхня ініціативність при встановленні правовідносин, вільний розсуд при обранні правил поведінки, прямо не заборонених законодавством, позовний порядок захисту інтересів його суб'єктів у суді тощо.

Таким чином, в сучасній юриспруденції питання приватного права посідає важливе місце, а суть його зводиться до того, що це є системою юридичних норм, спрямованих на регулювання невлadних (приватноправових) відносин; відповідно, предметом приватного права є приватноправові відносини. Внаслідок переходу України до ринкової економіки, свободи підприємницької діяльності значення приватного права зростає.

Сьогодні дослідження приватного права не зводиться лише до сукупності норм, а визначається як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечується верховенством права у суспільному житті, правових принципів справедливості і гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі і гідності, реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності.

Список використаних джерел:

1. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підручник (2-ге вид.). Київ: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
2. Харитонova О. І. Поділ права на приватне та публічне: теоретичні питання. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 7-9.
3. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів. Харків: Школа, 2006. 1008 с.
4. Банчук О. А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність. Київ: Конус-Ю, 2008. 184 с.

Мілохіна Д. Є.

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЗМІНИ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОВІТУ

Заповідальна свобода включає можливість заповідача в будь-який час скасувати заповіт або скласти новий. Водночас пізніший заповіт скасовує попередній заповіт повністю або в частині, яка йому суперечить, і не відновлює раніше складеного.

Скасування заповіту, як і можливість змінити його зміст, є специфічною функцією заповіту і пов'язана насамперед із характером розпорядження цим правочином у разі смерті. Оскільки заповіт породжує правові наслідки лише після початку спадкування, заповідач має право в будь-який час змінити або скасувати цей акт.

Є всі підстави погодитися з О. Печеним у визначенні таких співвідношень термінів «скасування» та «зміна» заповіту. Скасуванням заповіту визнається розпорядження заповідача про визнання недійсними всіх положень раніше складеного заповіту. Зміною ж заповіту є розпорядження заповідача про внесення до окремих положень заповіту змін із збереженням чинності попереднього заповіту в цілому. Зміна відрізняється від скасування тим, що включає посилення на попередній заповіт як підставу для бажання заповідача змінити його. Предметами змін заповіту є частка спадкоємців у спадщині (місце проживання, місце народження), персоніфікація, позначення або зміна відомостей про спадщину [1, с. 265].

Скасування та зміна заповіту є волею заповідача. Як така вона відрізняється від недійсності заповіту, яка є незалежною від волі і визначається дією закону про недійсність правочинів.

Зміст ст. 1254 ЦК України дозволяє дійти висновку про встановлення двох способів, за допомогою яких заповідач може скасувати заповіт:

- 1) скласти новий заповіт, який скасовує попередній;
- 2) подати окрему заяву про скасування заповіту.

У першому випадку скасування заповіту є частиною нового заповіту. Та навіть коли новий заповіт не містить прямої вказівки про скасування попереднього заповіту, за приписами ч. 2 ст. 1254 ЦК України заповіт, який було складено пізніше, скасовує попередній заповіт повністю або в тій частині, в якій він йому суперечить.

У другому випадку спадкодавцем вчиняється скасування заповіту шляхом подання відповідної заяви про це. При цьому ст. 1254 ЦК України прямо не встановлено, як саме оформлюється така дія заповідача. Стаття 57 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII лише містить застереження, що справжність підпису на заяві про скасування заповіту має бути нотаріально засвідчена.

Важко уявити собі порядок подання письмової заяви про розпорядження індивідуальним заповітом та його зміну, тому змінити заповіт можна просто шляхом складання нового заповіту.

У будь-якому випадку, зміна заповіту шляхом подання відповідної заяви в ЦК України не передбачена. Хоча у ст. 57 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII допускається подання нотаріусу, завідувачому державного нотаріального архіву, посадовій особі органу місцевого самоврядування поряд із заявою про скасування заповіту, також і заяви про зміну заповіту.

Список використаних джерел:

1. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 12: Спадкове право. Харків: ФОП Колісник А. А., 2009. 544 с.
2. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Спадкове право: підручник. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 264 с.
3. Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7. «Законодавство України» – ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.

Мітусова К. С.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

На разі, наше суспільство перебуває зараз на етапі фундаментальних змін та перебудови. Ці зміни проявляються у вигляді масштабного проникнення інформаційних технологій в усі сфери діяльності сучасної людини, тобто відбувається процес інформатизації. Так звана «інформатизація» суспільства стає невід'ємною частиною нашого життя, вона відбувається кожного дня, завдяки їй підвищується продуктивність діяльності та якість життя людини. На думку Всесвітнього економічного форуму Клауса Шваба зараз відбувається Четверта промислова революція, концепцією якої є «Індустрія 4.0». Зазначена концепція реалізовується шляхом злиття фізичної, біологічної та цифрової діяльності людини, а також аналізу усіх зібраних даних інформаційними машинами, роботами та ін. приладами. Як бачимо, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що такий цифровий прорив має багато позитивного впливу на життя людини [2]. Але існує одне з важливих питань, яке виникло на підставі того, що не всі користувачі сучасних інформаційних технологій, в тому числі мережі Інтернет, є добросовісними та можуть посягати на права інших добросовісних користувачів. Пояснюється це тим, що кожен з нас, інколи навіть не пізрюючи цього, бере участь в процесі інформатизації шляхом надання дозволу представникам інформаційних мереж на використання своїх особистих даних, тобто відповідно кожен з нас є потенційною жертвою так званих «цифрових шахраїв». Отже, тема нашого дослідження є доволі актуальною в наш час, адже, виникає питання яким чином можна захистити власні права на інтелектуальну власність у мережі Інтернет.

На нашу думку, виклад основного матеріалу доцільно почати із визначення поняття інтелектуальної власності та що до такої власності відноситься. Отже, поняття інтелектуальної власності визначено у статті 418 Цивільного кодексу України: «...це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом». У даному понятті фігурує ще один термін, розуміння якого є чи не найфундаментальнішим у відносинах, які виникають у сфері інтелектуальної власності – об'єкти права інтелектуальної власності, іншими словами що можна віднести до інтелектуальної власності особи. Отже, стаття 418 Цивільного кодексу України містить перелік об'єктів, які до дакого виду власності відносяться: літературні та художні твори;

комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компоновання (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці

Якщо держава визнає права людини, то відповідно гарантує їхній захист у відповідних нормативно-правових актах. Отже, відповідно держава повинна гарантувати захист права інтелектуальної власності особи, що власне і передбачає положення статті 431, 432 Цивільного кодексу України, які гарантують відповідальність за порушення права інтелектуальної власності та захист цього права судом відповідно [1]. Недоліком чинного цивільного законодавства, на нашу думку, є те, що відсутній процес, передбачений відповідним нормативно-правовим актом, який би повністю гарантував право на захист інтелектуальної власності в мережі Інтернет та визначав порядок притягнення до відповідальності, які посягають на це право. З цього випливає, що чинне законодавство не в змозі гарантувати повного захисту прав особи на інтелектуальну власність в мережі Інтернет. Отже, відповідно до цього, на нашу думку, законодавцю варто або удосконалити чинні нормативно-правові акти або створити новий, які б регулювали зазначені суспільні відносини. Адже, притягнути особу, яка порушила право інтелектуальної власності у мережі Інтернет є доволі складним процесом, адже неймовірно складно довести, що власне ця особа вчинила правопорушення, тому що невідомо, хто насправді перебуває по той бік екрана гаджета.

Для порівняння рівень захист права інтелектуальної власності у мережі Інтернет варто навести приклад інших країн світу. Наприклад, у Китаї законодавством передбачено, щоб інтернет-компанії перевіряли зміст своїх інформаційних ресурсів та видаляли заборонену інформацію або яка не відповідає дійсності. Усі блогери повинні реєструватися у відповідному додатку та вводити свої достовірні дані, що значно зменшує коло пошуку правопорушника [3].

У Франції ж, відповідно до закону HADOPI обов'язок щодо припинення порушення авторських прав покладено на інтернет провайдера. У випадку виявлення порушень особою авторських прав інших користувачів, інтернет провайдер двічі повідомляє електронним листом правопорушника про необхідність припинення протиправних дій, якщо ж дана особа проігнорувала ці листи та продовжує надалі вчиняти правопорушення інтернет провайдер має право відключити даного користувача від Інтернету та тримісячний строк з одночасним блокуванням його аккаунту в інших інтернет провайдерах.

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що не зважаючи на те, що, на разі, в сучасному суспільстві переважають процеси інформатизації, сучасна система законодавства України в сфері права інтелектуальної власності не спроможна захистити зазначене право у мережі Інтернет, соціальних

мережах тощо. Пояснюється це тим, що, на разі, наше національне законодавство не передбачає нормативно-правові акти, які б регулювали суспільні відносини в сфері захисту права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. А також правопорушення, вчинені на просторах мережі Інтернет складно зафіксувати та відповідно складно ідентифікувати особу правопорушника, адже не існує ефективного механізму ідентифікації особи під час реалізації права інтелектуальної власності [3].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. What It Means and How to Respond. Foreign Affairs, 12.12.2015. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>.
3. Атаманова Ю. Є. Захист прав інтелектуальної власності у мережі Інтернет: світовий досвід та вітчизняні перспективи. *Право та інновації*. № 3 (7). 2014. С. 7-14.

Мітченко К. В.,
старший викладач кафедри
гуманітарних дисциплін та
психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Пріоритетним завданням кожної держави є охорона дитинства та материнства за допомогою різних інструментів влади. Від законодавства країни, що забезпечує якість життя, залежить і «якість» сім'ї, яка буде здатна виконувати властиві їй функції.

Дитинство – це особливий період життя людини, в якому закладаються основи фізичного та душевного здоров'я, для чого необхідні сприятлива атмосфера в сім'ї, що сприяє нормальному розвитку дитини.

Особисте немайнове право дитини на ім'я є одним із найважливіших, оскільки лише під певним ім'ям можлива реалізація прав та свобод громадянина. У разі виникнення розбіжностей між батьками про ім'я та прізвище дитини дане питання вирішується органом опіки та піклування у вигляді видання відповідного акта чи розпорядження.

Особливістю здійснення цього права є те, що його реалізує не сама дитина, а її батьки чи законні представники [1, с. 45]. За незгоди батьків або одного з них з рішенням органу опіки та піклування вони мають право звернутися до суду. По досягненню дитиною віку 14 років орган опіки та піклування, виходячи з інтересів дитини, може дати дозвіл на зміну імені дитини, а також змінити присвоєне раніше прізвище на прізвище іншого батька.

У законодавстві не закріплено перелік підстав зміни імені, даний питання вирішується у разі індивідуально. Якщо один із батьків заперечує проти зміни імені, орган опіки та піклування повинен відмовити, оскільки для зміни імені необхідна згода обох батьків, те саме стосується і зміни прізвища дитини, винятком випадків позбавлення одного з батьків батьківських прав, визнання його недієздатним чи безвісно відсутнім.

Ні для кого не секрет, що дитині найкраще жити у своїй сім'ї, яка «соціально здорова», не завдає йому жодної шкоди. Забезпечення життя дитини в сім'ї є однією з важливих складових правової охорони сім'ї. Саме тому у забезпеченні охорони сім'ї на державному рівні беруть активну участь різні органи державної влади, зокрема органи опіки та піклування виконують спеціальні завдання щодо захисту прав та законних інтересів неповнолітніх дітей.

У кожному із суб'єктів прийняті спеціальні закони, що регулюють питання діяльності органів опіки та піклування. Контроль за провадженням діяльності органів опіки покладено на органи місцевого самоврядування, які приймають нормативно-правові акти, що регулюють роботу опіки та піклування.

У тих випадках, коли висновок органу опіки та піклування був недостатньо докладним або невмотивованим, суд повинен безпосередньо у судовому засіданні заслуховувати думку представника органу опіки та піклування по суті спору, уточнюючи неясні питання та обставини, на яких було засновано цей висновок [1, 2].

В будь-якому разі в судовому рішенні повинні бути відображені всі обставини справи та причини, за якими вони приймаються або не беруться до уваги судом.

У рішенні суду має бути відображено, кому передається виховання неповнолітній. В даному випадку можливі три варіанти: іншому батькові; органу опіки та піклування; опікуна, якщо на момент винесення рішення його призначено в установленому порядку [4].

Тобто у разі відсутності можливості передачі дитини іншому батькові та за відсутності призначеного опікуна неповнолітній передається органу опіки та піклування для вжиття заходів щодо його влаштування та захисту його прав та інтересів.

На підставі рішення суду про позбавлення батьківських прав права батьків, що впливають з спорідненості з дитиною, зникають. Однак зберігається весь спектр обов'язків батьків, у тому числі і за утриманням дітей, і питання про стягнення аліментів має бути вирішено судом незалежно від пред'явлення вимоги позивачем [3].

Крім того, дитина, щодо якої батьки позбавлені батьківських прав, зберігає право власності на житлове приміщення або право користування житловим приміщенням, що зберігає майнові права на підставі спорідненості з батьками та іншими родичами, у тому числі право на отримання спадщини [1].

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу і має застосовуватися тільки після проведення профілактичних та запобіжних заходів (бесіди, постановка на облік, заходи адміністративного дії).

У судовій практиці зустрічаються випадки відмови у задоволенні позовних вимог щодо позбавлення батьківських прав по ряду причин.

Відповідно до Закону «Про опіку та піклування» до компетенції роботи відділу опіки та піклування перед даними органами стоять наступні завдання:

- захист прав та законних інтересів громадян, які потребують опіки та піклування, та громадян, які перебувають під опікою або піклуванням;
- нагляд за діяльністю опікунів та піклувальників, а також організацій, до яких вміщено недієздатні або не повністю недієздатні громадяни;
- контроль за збереженням майна та управлінням майном громадян, які перебувають під опікою чи піклуванням або поміщених під нагляд в освітні організації, або інші організації, у тому числі для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків [2].

Органом опіки та піклування було надано акти обстеження житлово-побутових умов позивача та відповідача, висновок. Відповідно до актів житлово-побутові умови щодо місця проживання обох батьків задовільні, створені умови для виховання, розвитку та проживання малолітньої дитини [4].

У висновку органу опіки та піклування зазначено, що відповідач ухиляється від виконання батьківських обов'язків щодо неповнолітнього сина, з ним не проживає, про його здоров'я не дбає, моральним, фізичним та психологічним розвитком не займається, не бере участі у матеріальному та побутовому утриманні дитини, вважає недоцільним позбавляти її батьківських прав, оскільки це не буде відповідати інтересам дитини [4].

Список використаних джерел:

1. Боднар Т. В. Деякі питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної з майновими правами дитини. *Право і суспільство*, 2022. № 2. С. 38-44.
2. Голобородько Н. В. Сучасні правові основи інституту опіки в Україні. *Шістдесяті економіко-правові дискусії*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 27 жовтня 2021 р.). Львів, 2021. 90 с.
3. Правила опіки та піклування: затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text>.
4. Про затвердження типових інформаційних карток адміністративних послуг у сфері соціального захисту населення. Наказ Міністерства соціальної політики України. 2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/6231.html>.

Моїсєєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ

Майже кожен науковець хоча б раз у своїй професійній діяльності стикався з таким явищем як плагіат. Він з'являється на різних рівнях наукового дослідження. Інколи «запозичуються» тези чи окремі положення наукової статті, а інколи – цілі розділи дисертаційного дослідження.

Відповідно до ст. 42 ЗУ «Про освіту», плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства, – є порушенням академічної доброчесності. В свою чергу, академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Беззаперечно, академічний плагіат – це шкідливе суспільне явище, за яке має наставати відповідальність.

Порушення права інтелектуальної власності, за наявності складу правопорушення, тягне адміністративну відповідальність, передбачену ст. 51-2 КУпАП та ст. 176 КК України. Однак, на практиці, ці статті застосовуються, як правило відносно осіб, що використовують неліцензійний софт, відтворюють фонограми без належного дозволу, зрештою, підробляють «брендову» продукцію. Тобто, існує певний відчутний предмет матеріального світу, інтелектуальне право щодо якого порушується винною особою, а також, реальна шкода від його протиправного використання, яка може бути обрахована за певними методиками.

Нажаль, наукові дослідження, особливо в галузі гуманітарних та суспільних наук, є, скажімо так, чимось «ефемерним» і цікавим лише вузькому колу спеціалістів в певній галузі. Ні в якому разі не маю на меті принизити значущість таких досліджень, а лише маю на увазі, що результати такої інтелектуальної праці закріплені виключно в текстах наукових статей, монографій тощо. Оцінити шкоду від незаконного «запозичення» результатів такої праці – достатньо складно. Як і довести факт плагіату, якщо має місце не повне копіювання тексту та подальша його публікація під іншим авторством, а «творче запозичення» окремих фрагментів. Через це, домогтися притягнення особи, винної у академічному плагіаті до адміністративної або, тим більше, кримінальної відповідальності, як правило – завдання з галузі фантастики.

Частинами 5, 6 ст. 42 ЗУ «Про освіту» за порушення академічної доброчесності передбачений спеціальний вид відповідальності – академічна. Однак, ця відповідальність направлена в першу чергу на настання негативних наслідків для порушника і не спрямована на поновлення прав особи, що потерпіла від плагіату. Зокрема, вказаною нормою передбачені наступні види санкцій:

- відмова у присудженні ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєнні вченого звання;
- позбавлення присудженого ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєного вченого звання;
- відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

Таким чином, автор, інтелектуальний труд якого було вкрадено недоброчесним колегою-науковцем, що прагне компенсації, визнання факту плагіату, застосування інших способів захисту порушеного права (наприклад, опублікування відповідної інформації в ЗМІ), має звертатись до суду в порядку цивільного судочинства.

Однак, як відомо, одним з принципів цивільного процесу є змагальність. Тобто, автор в позовному провадженні має довести наступні обставини:

1. Власне авторство відповідного дослідження/наукового тексту;
2. Факт академічного плагіату (запозичення дослідження/наукового тексту, його фрагментів, назви тощо);
3. Розмір шкоди (матеріальної та/або моральної);
4. Причинно-наслідковий зв'язок між фактом академічного плагіату та шкодою.

З доведенням кожної з цих обставин пов'язані певні процесуальні нюанси, докладний опис яких виходить за формат тез доповіді.

Хотілося б також звернутись до відповідної судової практики. Аналіз ЄДРСР дозволяє зазначити, що, не дивлячись на поширення такого явища, як академічний плагіат, судом касаційної інстанції розглядалося всього декілька справ, пов'язаних з відносинами в сфері академічної доброчесності. Переважна їх більшість впливає з відносин щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, або трудових відносин.

Єдиним актом ВС щодо «чистого» спору про авторство наукових досліджень є Постанова від 18.05.2022 по справі № 161/15786/16-ц [1]. Суперечка триває навколо запозичення, на думку позивача, значної частини її дисертаційного дослідження і, в подальшому, використання її в дисертаційній роботі та монографії без належного посилання.

Переглянувши судові рішення по справі № 161/15786/16-ц, можна побачити, що провадження було відкрите судом першої інстанції 28.11.2016. В матеріалах справи міститься 5 (!) ухвал про призначення судової експертизи у сфері інтелектуальної власності до винесення рішення суду і ще більше

ухвал про відмову в її призначенні. Було проведено 2 експертизи. 26.10.2020 у задоволенні позову судом першої інстанції відмовлено. 18.02.2021 рішення було залишено в силі судом апеляційної інстанції. 18.05.2022 ВС скасував рішення судів попередніх інстанцій. І 08.11.2022 судом першої інстанції знову призначена судова експертиза. Розгляд справи триває з 2016 року до цього часу.

В якості висновку, на жаль, слід констатувати, що наразі захист авторського права на науковий твір в порядку цивільного судочинства є недостатньо ефективним.

Список використаних джерел:

1. Постанова ВС від 18.05.2022 р. по справі № 161/15786/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104443534#>

Наумов Н. Е.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОГОВІР ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

У зв'язку із розвитком технологій був запроваджений інститут репродуктивних технологій, до яких відноситься і сурогатне материнство. Сурогатне материнство – це запліднення жінки шляхом імплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу подружжя з метою виношування і народження дитини, яка в подальшому буде визнана такою, що походить від подружжя, як правило, на комерційній основі на підставі відповідного договору між подружжям та сурогатною матір'ю. Тобто, іншими словами сурогатне материнство – це виношування жінкою, дитини для подружжя, яке не має можливості самотійно виносити та народити дитину, проте цього бажає [1, с. 260].

Сурогатне материнство передбачено ст. 123 Сімейного кодексу України, у якому закріплено порядок походження дитини, яка була народжена із використанням репродуктивних технологій: сурогатного материнства, штучного запліднення та імплантації ембріона [2].

Відповідно до ст. 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я, такий вид медичних послуг, як сурогатне материнство може бути здійснене повнолітньою дієздатною жінкою, яка за станом здоров'я може виносити та народити дитину [3].

Подібні операції можуть бути здійснені в закладах, що мають відповідну ліцензію на вказаний вид діяльності, за наявності письмової згоди подружжя.

Проте виникають певні проблеми із правовим регулюванням щодо укладення договору про сурогатне материнство.

Згідно ч.1 ст.6 Цивільного кодексу України сторони повинні укласти договір, який прямо непередбачений нормами цивільного права, проте він складається на загальних засадах цивільного законодавства. Також відповідно до ст. 627 ЦК України, сторони договору є вільними у виборі контрагента та умов договору, а також предмету договору, проте вони не повинні заперечувати вимог цивільного законодавства [4].

Відповідно до ст.626 договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Варто зауважити, що договір, який регулює правовідносини осіб у питаннях сурогатного материнства, є договором про надання послуг, оскільки вони регулюють майнові відносини. Саме тому до договору будуть застосовуватися норми гл.63 ЦК України «Послуги. Загальні положення». Договір про сурогатне материнство хоч і має ознаки договору про надання послуг, проте потребує самостійного врегулювання.

Сторони, укладаючи угоду, повинні враховувати не тільки власні інтереси, а й зважати на істотні умови, що закріплені у ЦК України, до яких відносяться: час, ціна, строк, форма договору, а також права та обов'язки учасників.

Законодавством України не закріплено, у якій формі повинно бути укладено договір про надання послуг, тому він може бути укладений у довільній формі, що передбачено ч. 1 ст. 639 ЦК України. Проте на думку багатьох правників (В. Ватрас, А. Майфат, С. Стеценко) договір про сурогатного материнства краще укладати у письмовій формі із засвідченням у нотаріуса, оскільки тоді учасники матимуть можливість оскаржити договір у суді, а також матимуть можливість захищати власні права та інтереси.

Щодо ціни договору, то в ній повинна бути чітко вказано перелік послуг, за які сурогатній матері буде оплачено (оплата медичних послуг, купівля одягу, їжу, оплата транспортних послуг тощо).

Предметом виступає послуга, яка буде надана сурогатною матір'ю, до якої відноситься виношення, народження та передання дитини біологічним батькам, у свою чергу батьки зобов'язуються передати кошти сурогатній матері.

Важливе місце у договорі займають обов'язки учасників, зокрема обов'язками сурогатної матері є: відвідування лікаря, утримання від вживання алкогольних напоїв та тютюнових напоїв, повідомлення батьків та лікарів про перебіг вагітності та найголовніша умова – це передання новонародженої дитини батькам. Сурогатна мати не має права оскаржити материнство, що вказано у ч. 2 ст. 139 Сімейного кодексу України.

А до прав сурогатної матері відносяться: знати усю інформацію що стосується усіх можливих ризиків, пов'язаних із здоров'ям; мати можливість на відшкодування шкоди заподіяної у період виношування та пологів тощо.

Обов'язками ж майбутніх батьків є: оплата усіх витрат пов'язаних із заплідненням, виношуванням та пологами дитини, а також витрати пов'язані із харчуванням та підтриманням здоров'я вагітної жінки.

Права, які мають потенційні батьки: отримувати усю інформацію щодо протікання вагітності жінки; потребувати відшкодування шкоди від сурогатної матері, якщо шкода була заподіяна з її вини.

Саме тому, як було вказано вище, договір треба укласти у письмовій формі із нотаріальним засвідченням, щоб повністю описати усі права та обов'язки учасників.

Оскільки договір укладається між сурогатною матір'ю та сімейним подружжям, то він є двостороннім договором, оскільки він має ознаки передбачені ч. 3, ст. 626 ЦК України.

Відповідно до законодавства на даний момент тільки подружжя може виступати, як один із учасників договору про сурогатне материнство, що передбачено Наказом Міністерства охорони здоров'я України №787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 [5].

Виходячи із вищевказаного, можна дійти висновку, що договір про надання сурогатних послуг є двостороннім, строковим, оплатним. Укладається письмово та засвідчується нотаріально.

На даний момент договір про надання послуг сурогатного материнства не виокремлюють, а укладають на загальних засадах цивільного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Хараджа Н. В. Питання галузевої незалежності договору про сурогатне материнство. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 2. С. 145-152.
2. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст. 135.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Відомості Верховної Ради України, 1993, № 4, ст. 19.
4. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003, № 40-44, ст. 356.
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 р.

Нікітенко В. В.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Моїсеєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Реформа української прокуратури та прийняття ЗУ «Про прокуратуру» залишили свій відбиток на ролі прокурора у цивільному процесі загалом та на підставах його участі при розгляді цивільних справ.

До наукового вивчення участі прокурора у цивільному процесі залучалися багато радянських та українських вчених, поміж яких можна виділити праці Бичкової С., Дунас Т., Трояна В., Лемик Р., Руденко М., Фурси С. та інших. Проте, питання, що досліджується, досі не втратило своєї актуальності у зв'язку з внесеними змінами до законодавства України у питаннях участі прокурора у цивільному процесі.

Розпочнемо розгляд даної теми з того, що представництво інтересів громадянина або держави в суді призводить до деяких дискусій серед науковців та правників про правову природу представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді. З цього приводу маємо зазначити, що прокурор не може виступати як сторона та третя особа у зв'язку з тим, що він захищає не свої права та інтереси, а права та інтереси іншої особи. До того ж, він має не особистий інтерес у розгляді та вирішенні справи, а інтерес держави, бо саме вона наділила прокуратуру вищезазначеною функцією. Р. Лемик у своїй праці зазначає, що процесуальний характер інтересу прокурора включає елементи публічності. Виходячи з його участі у судовому процесі на користь держави, науковець стверджує, що представляються суспільні інтереси, а не лише інтереси персоніфікованих суб'єктів [1, с. 50].

Далі розглянемо співвідношення прокурора з представником сторони. З приводу цього 57 КАС України прямо зазначає, що прокурор не може виступати як представник у суді, якщо він не виступає як представник компетентного органу, котрий являється стороною або третьою особою у справі, або як законний представник. Крім того, при аналізі законодавства вдалося виділити деякі відмінності між правовим становищем вищезазначених:

- прокурор самостійно приймає рішення про звернення до суду, а представник діє у суді на підставі довіреності (або закону);
- прокурор виступає від імені державного органу (прокуратури), а представник – від особи, котру він представляє;

– на підтвердження своїх повноважень прокурор, порівнюючи з представником, не зобов'язаний подавати до суду будь-які документи/довіреності, крім службового посвідчення, оскільки він не входить у жодні правовідносини з стороною тощо.

Прокурор у цивільному процесі є самостійним суб'єктом цивільно-процесуальних правовідносин, що здійснює функцію представництва у суді, маючи на меті захист прав, свобод та інтересів інших осіб.

Наступним питання розглянемо положення ч. 2 ст. 4, ч. 1 ст. 56 ЦПК, котрі наділяють прокурора правом звернення до суду у справах, віднесених до його ведення відповідно до закону, поруч з органами та особами, які відповідно до закону наділені правом звернення до суду в інтересах інших осіб та брати участь у справі в інтересах цих осіб (ч. 4 ст. 42 ЦПК) [2]. У вказаних нормах присутня диференціація правового становища прокурора й інших учасників судового процесу, що вдається за доцільне, оскільки статус прокурора у суді (поза межами кримінальної юстиції) визначений конституційно, і він (прокурор) має здійснювати представництво вказаних інтересів відокремлюючись від інших органів та осіб.

Додамо, що науковцями стверджується, що у законодавчо передбачених випадках прокурор:

- звертається з позовом до суду;
- бере участь у розгляді справ за його позовами;
- може за своєю ініціативою брати участь у справі, провадження у якій порушено за заявою іншої особи, до початку розгляду справи по суті;
- подає апеляційну, касаційну скаргу, клопотання про перегляд рішення суду у зв'язку з нововиявленими або винятковими обставинами [2, с. 91].

Слід зазначити, що приєднання до розпочатого судового розгляду на кожній стадії його розгляду відповідно до ч. 5 ст. 57 ЦПК, характеризується тим, що прокурор, незважаючи на його участь у розгляді справи в суді першої інстанції, має право оскаржити рішення суду як в апеляційному, так і в касаційному порядку. Зрозуміло, що приєднання прокурора до цивільного процесу на будь-якій стадії не означає його права, наприклад, приєднатися до справи, яку розглядає суд першої інстанції на стадії судових дебатів.

Підсумовуючи роботу можемо сказати, що прокурор у цивільному процесі, на наш погляд, являється самостійним суб'єктом цивільно-процесуальних правовідносин, що здійснює функцію представництва в суді маючи на меті захист прав, свобод та інтересів громадян чи держави. Підстави участі прокурора у цивільному процесі чітко окреслені законом, проте вони зазнали деяких змін із ухваленням ЗУ «Про прокуратуру» і дещо обмежені порівняно з попереднім законодавством про прокуратуру.

Список використаних джерел:

1. Лемик Р. Форми участі прокурора в цивільних процесуальних відносинах. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 49-57. URL: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/ua/pdf/3-2015/lemik.pdf>.
2. Гнатів О., Троян В. Прокурор у цивільному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. С. 89–93. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38762/1/Гнатів.pdf>.

Нечипоренко А. В.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Важливість зобов'язань у цивільному праві була досліджена багатьма науковцями-правниками, зокрема, через його теоретико-правового визначення. Так, зобов'язальне право – це одна з підгалузей цивільного права, за допомогою норм якого регулюються майновий обіг та відносини, що виникають при переході матеріальних чи інших благ від однієї особи до іншої.

Для врегулювання зобов'язальних правовідносин у Цивільному кодексі України систематизовані норми в окремій його книзі – Книга п'ята «Зобов'язальне право» [1], якою врегульовані питання встановлення, виконання та припинення зобов'язань, а також визначена цивільно-правова відповідальність у разі порушення таких зобов'язань.

До видів зобов'язальних правовідносин відносяться й такі, що стосуються економічного обороту, точніше ті, що виникають при переході від однієї особи до іншої конкретних матеріальних благ, які набули форми товару. Такої форми набувають не тільки речі матеріального світу, а й послуги, певні майнові та немайнові блага, в більшості випадків це результати творчої діяльності або інформація тощо. Не є виключенням відносини з надання послуг або використання інтелектуальної власності тощо. Попри це вони визначають порядок обігу майна від власника (продавця) до іншої особи (покупця) за відповідним договором під назвою «договір купівлі-продажу». За кожним видом правовідносин є свій договір такі як: договір підряду – що регулює виконання підрядником робіт та договір в сфері надання послуг.

Таким чином, правовідносини, відповідно до яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання зобов'язання [2]. Саме зобов'язання має в основу правовідносини в яких одна сторона (боржник) повинна виконати дію (доручення) на користь іншої сторони (кредитора) або стриматися від такої дії, як в свою чергу кредитор має право вимагати від боржника здійснення його обов'язку. Складається зобов'язання з суб'єктів, об'єктів та змісту.

Суб'єктами зобов'язання як і в інших цивільних відносинах, можуть бути як фізичні так і юридичні особи. Правотворча сторона у цих відносинах отримала назву кредитора, а інша сторона, яка зобов'язана – боржник. Кредитор являє собою втілення суб'єкта зобов'язання, тобто це особа яка має право на вимоги, і боржник – особа, яка виконує обов'язок та відповідає праву вимоги кредитора. Бувають випадки коли один із суб'єктів виступає лише як кредитор, інший учасник виключно як боржник. Наприклад у випадку заподіяння шкоди особа яка є потерпілою завжди виступає як кредитор в цій ситуації, а та особа яка заподіяла шкоду є завжди боржником. Однак в більшості ситуацій кожен з учасників зобов'язання є водночас і кредитором і боржником, наприклад покупець і покупець згідно договору купівлі-продажу, замовник і підрядник в договорі підряду та інше. Таке положення продемонстровано в новому Цивільному Кодексі України, зокрема, у частині 3 статті 510 Цивільного кодексу України передбачається, що у випадку коли одна з сторін має зобов'язання на користь іншого суб'єкта то ця сторона являється боржником на її користь і в той час кредитор має право вимагати від нього це [1]. Попри боржника і кредитора у зобов'язанні можуть брати участь інші особи, що не відносяться до жодної зі сторін їх називають третіми особами.

Об'єктом є певна поведінка та дія, на реалізацію яких зосереджені права та обов'язки суб'єктів. Одною з основних рис є те, що першою чергою виступають активні риси зобов'язання, тобто активні дії боржника по відношенню до кредитора, а негативна поведінка як правило переглядається як доповнення або результатом активного виконання свої функцій боржником. Окрім цього у випадку, якщо обидва суб'єкти одночасно беруть участь як кредитор і боржник, то в такому разі потрібно звернути увагу на два юридичні об'єкти – дії всіх учасників, які вчинили дію при виконанні обов'язків боржника. Яскравим прикладом цього є договір купівлі-продажу, де продавець та покупець водночас виступають боржниками тобто продавець повинен передати у використання майно, а покупець в свою чергу повинен за нього виплатити. Таким чином здійснюються дії з обігу майна іншим особам (які пропонує продавець у використання іншим особам) та дії з прийняття цих майнових благ (покупець сплачує вартість товару для подальшого його використання). Стосовно майнового об'єкта, то у випадку зобов'язання за наявності двох юридичних об'єктів є один матеріальний об'єкт. У випадку безоплатного договору буде один-єдиний матеріальний об'єкт – майно яке має властивість збереження.

В основу змісту зобов'язальних правовідносин, як і більшості цивільно-правових відносин, є сукупність суб'єктивних прав та обов'язків всіх учасників відносин. Якщо звернутися до Цивільного кодексу України, а саме до статті 509, яка вказує на особливості змісту зобов'язальних правовідносин які характеризуються в можливості захисту законом кредитора та надання йому права на вимогу до боржника який в свою чергу повинен виконати вимоги кредитора [1].

Таким чином зміст зобов'язання не закінчується на праві вимагати лише тих дій, які своєю метою спрямовані на передачу, пристосування майна в загальному та іншому чині. Важливу роль у відносинах відіграють санкції, дія яких спрямована на дотримання сторонами прав та обов'язків, а також для забезпечення захисту правовідносин, які виникають між особами.

Висновками по змісту є положення які узагальнюють цивільно-правове регулювання, їх захисту в суді через подання позову про відтворення порушеного права на майно.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О. та ін. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту: навч. посібник. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. Ч. 1. 295 с.

Новосядлий А. В.,
адвокат (м. Полтава)
Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

СПЕЦИФІКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Звісно ж, що цивільно-правова відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що виникає внаслідок скоєння цивільно-правового порушення, порушення загальних засад, змісту, норм цивільного законодавства, звичаїв, невиконання чи неналежного виконання договірних, деліктних і кондикційних зобов'язань, що покладає винного правопорушника (в передбачених законом випадках – за відсутності вини) додаткові (охоронні) обов'язки владно-примусового характеру в рамках охоронного цивільно-правового зобов'язального відношення, що виражається у застосуванні до правопорушника уповноваженими правоохоронними та судовими органами майнових заходів, санкцій, передбачених законом або договором за (або) відповідальності за її дії (бездіяльність) особи у повному обсязі заподіяної шкоди, збитків (за винятком випадків, передбачених законом або договором) в установленому законом порядку за ініціативою потерпілих осіб (кредиторів) з метою захисту їх порушених суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав та законних інтересів, відновлення соціальної справедливості, первісного положення потерпілої особи або положення, яке набуло б потерпілої особи при належному виконанні зобов'язання

(шляхом застосування компенсаційно-відновлювальних санкцій), (за допомогою штрафних санкцій), припинення вчиненого правопорушення (за допомогою пресекательних санкцій), попередження нових правопорушень із боку правопорушника та інших [1].

Цивільно-правова відповідальність – це багатогранне правове явище, що включає не тільки додаткові (охоронні) суб'єктивні права потерпілого та юридичні обов'язки правопорушника, а й реальні дії потерпілого та юрисдикційних органів щодо притягнення винної особи до відповідальності, відновлення первісного становища шляхом відшкодування шкоди (збитків) припинення вчиненого правопорушення, застосування штрафних санкцій, зазнання (виконання) правопорушником вжитих щодо нього примусових заходів (санкцій) майнового характеру, що зменшують його майновий добробут та погіршують його суспільний стан [2].

Особливості цивільно-правової відповідальності обумовлені специфікою предмета та методу цивільно-правового регулювання, цільового та функціонального призначення цивільно-правової відповідальності, її принципами, нормативно-правовою базою, підставами та умовами виникнення, порядком (процедурою) та механізмом застосування та виконання, компенсаційними, відновними, пресекательними і штрафними заходами (санкціями) щодо порушників норм позитивного (об'єктивного) громадянського права, регулятивних цивільних правий і законних інтересів суб'єктів цивільного права.

Цивільно-правова відповідальність має явно майнову компенсаційно-відновну спрямованість, пов'язану з примусовим виконанням невиконаного договірною або позадоговірною зобов'язання, з примусовим відшкодуванням (компенсацією) збитків, спричинених невиконанням договору, заподіянням деліктної шкоди або незаконним (непідставним) немайновою шкоди.

Така спрямованість спричинена предметом цивільно-правового регулювання, компенсаційно-відновною функцією цивільного права. На наш погляд, існують такі основні функції цивільного права та, відповідно, цивільно-правової відповідальності:

- 1) регулятивна;
- 2) охоронна;
- 3) превентивна та
- 4) інформаційно-виховна [3].

У свою чергу, охоронна функція містить пресекательні, компенсаційно-відновлювальні та штрафні функції (підфункції).

У тих випадках, коли муніципальні освіти здійснюють діяльність з виконання договірних зобов'язань на професійній основі (муніципальні контракти, концесійні угоди, муніципальні позики, договори оренди муніципального майна та ін), до цих зобов'язань необхідно застосовувати норми цивільного права, що регулюють зобов'язання, пов'язані із провадженням підприємницької діяльності (зокрема, п. 3 ст. 401 ЦК України).

Тим самим було цивільно-правову відповідальність муніципальних утворень у рамках виконання підприємницьких зобов'язань за їх участю слід розглядати як безвинну.

Специфіка цивільно-правової відповідальності муніципальних утворень, що дозволяє виділити їх з-поміж інших публічно-правових утворень, полягає в тому, що, по-перше, об'єктний склад майна, що може належати муніципальним утворенням та на який може бути звернено стягнення, значно вже, ніж в держави.

Список використаних джерел:

1. Великанова М. М. Ризик та цивільно-правова відповідальність: огляд доктринальних підходів щодо проблеми їх співвідношення. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 132-135.
2. Земскова О. В. Цивільно-правова відповідальність за договором перевезення небезпечних вантажів. 2019.
3. Микитин В. І. Цивільно-правова відповідальність за порушення майнових прав інтелектуальної власності. Diss, 2016.

Нескороджена Л. Л.,
доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права
Державного торговельно-
економічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОМІРНІ ОЧІКУВАННЯ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

Будь-який суб'єкт господарювання, що бере участь у публічних закупівлях, чи зі сторони замовника, чи зі сторони виконавця, має надію на те, що проведені торги будуть відповідати його правомірним очікуванням. Впевненість суб'єктів господарювання у своїх законних очікуваннях передбачає наявність правової передбачуваності та правової визначеності, які необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій та могли реалізувати право, набуте ними на підставі чинного законодавства. Варто зазначити, що правова передбачуваність та правова визначеність є складовими принципу верховенства права [1].

На дотримання принципів правової передбачуваності та правової визначеності неодноразово наголошував в своїх рішеннях Європейський Суд з прав людини [2]. У рішенні в справі «The Sunday Times v. United Kingdom» ЄСПЛ зазначив, що закон повинен бути досить доступним, він повинен служити для громадянина відповідним орієнтиром, достатнім у контексті, в якому застосовуються певні правові норми у відповідній справі; норма не може вважатися законом, якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, яка дає можливість громадянину регулювати свою поведінку.

Разом з тим в Законі України «Про публічні закупівлі» містяться певні положення, які мають правову невизначеність та правову непередбачуваність. Наприклад, в ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі» (надалі – Закон) зазначено, що у разі якщо вичерпний опис характеристик скласти неможливо, технічні специфікації можуть містити посилання на стандартні характеристики, технічні регламенти та умови, вимоги, умовні позначення та термінологію, пов'язані з товарами, роботами чи послугами, що закуповуються, передбачені існуючими міжнародними, європейськими стандартами, іншими спільними технічними європейськими нормами, іншими технічними еталонними системами, визнаними європейськими органами зі стандартизації або національними стандартами, нормами та правилами. До кожного посилання повинен додаватися вираз «або еквівалент» [4]. Визначення терміну «еквівалент» згаданий Закон не містить, але всі розуміють, що коли йдеться про еквівалент, то всі характеристики повинні співпадати, товар за всіма характеристиками повинен бути ідентичним. Разом із цим можуть бути публічні закупівлі товару, який може не мати аналогів, або не є взаємозамінним. На це була звернута увага Антимонопольного комітету України, який зазначив, що є окремі витратні матеріали, зокрема, ультрафільтри діалізуючого розчину, які не є взаємозамінними в розрізі різних виробників, оскільки кожен із них виробляє ультрафільтри, які сумісні з певними моделями апаратів для гемодіалізу тільки їх власного виробництва [5, с. 12]. Тобто, якщо оголошуються торги на закупівлю ультрафільтрів діалізуючого розчину, то обов'язково потрібно брати до уваги модель апарату для гемодіалізу, який є у замовника, і чітко вказувати у тендерній документації його модель. Але це суперечить ч. 4 ст. 23 Закону, яка містить положення про те, що технічні специфікації не повинні містити посилання на конкретні марку чи виробника або на конкретний процес, що характеризує продукт чи послугу певного суб'єкта господарювання, чи на торгові марки, патенти, типи або конкретне місце походження чи спосіб виробництва [4]. Виходить замкнене коло, яке ставить замовника в незрозуміле становище: він повинен купити витратні матеріали, які підходять моделі його апарату, але він не має права вказувати модель свого апарату в тендерній документації. Крім того, Антимонопольний комітет України вказав лише на один вид товару, але таких товарів може бути багато.

Варто зазначити, що в Законі передбачене право замовника посилатися на конкретну торговельну марку чи фірму, патент, конструкцію або тип предмета закупівлі, джерело його походження або виробника (ч. 4 ст. 14 Закону). Беручи до уваги конструкцію «замовник може вказати», яка є в ст. 14, можна стверджувати, що згадка про аналоги чи еквівалент товару є правом, а не обов'язком замовника. Однак таке право стосується лише спрощених закупівель.

З аналізу вартості закупівлі медичних товарів, особливо в сфері гемодіалізу, можна зробити висновок, що більшість торгів не можуть бути проведені по спрощеній процедурі, адже вартість закупівлі не відповідає п. 28 ч.1 ст.1 Закону.

Інша сторона цієї ситуації – те, що в сфері охорони здоров'я відсутність необхідних лікарських засобів, медичних виробів, витратних матеріалів чи медичного обладнання може призвести до неможливості закладами охорони здоров'я надати відповідні послуги пацієнту. Відповідно до ст. 5 Основ законодавства України про охорону здоров'я (надалі – Основи) державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, у межах своєї компетенції надавати допомогу хворим, особам з інвалідністю та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я [6].

Ст. 80 Основ передбачає, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Саме заклади охорони здоров'я та лікарі несуть відповідальність за стан здоров'я пацієнта, крім випадків, коли хворий відмовився від медичних приписів або порушив встановлений для нього режим (п. 4 ст. 34 Основ). В пункті 2.3. Етичного кодексу лікаря України, який прийнятий та підписаний Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій та X З'їздом Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТ) в м. Євпаторії 27.09.2009 р. зазначає, що лікар несе повну відповідальність за свої рішення і дії щодо життя та здоров'я пацієнтів [7].

Відповідно до частини 5 статті 8 Основ у разі порушення законних прав і інтересів громадян у сфері охорони здоров'я відповідні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди.

Виникає риторичне питання: хто буде відповідати за смерть пацієнта в разі ненадання лікарем медичної допомоги у зв'язку з тим, що закуплені витратні матеріали не підходять до медичного обладнання, яке є в наявності у медичному закладі?

Беручи до уваги викладене, пропонуємо доповнити ч.4. ст. 23 Закону, реченням такого змісту: «При закупівлі товарів, які не можуть бути взаємозамінними, або не мають аналогів технічні специфікації можуть містити посилання на конкретні марку чи виробника або на конкретний процес, що характеризує продукт чи послугу певного суб'єкта господарювання, чи на торгові марки, патенти, типи або конкретне місце походження чи спосіб виробництва».

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Мартинова В. В. щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 469 Митного кодексу України від 31.03.2015 р. № 1-рп/2015 (речення друге абз. 1 пп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-15#Text>.
2. Справа «Брумареску проти Румунії». Рішення ЄСПЛ від 28.11.1999 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>.
3. Справа «Белане Надь проти Угорщини» від 13.12.2016 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>.

4. Справа «The Sunday Times v. United Kingdom» від 26.11.1991 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus>.
5. Про публічні закупівлі: Закон України від 12.04.2016 р. № 1078. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
6. Про здійснення заходів, спрямованих на розвиток конкуренції, запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції: Рекомендації Антимонопольного комітету України від 04.10.2017 р. № 24-рк. URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/imported_content/5d690bcf93f1a.pdf.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
8. Етичний кодекс лікаря України, який прийнятий та підписаний Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій та Х З'їздом Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТ) в м. Євпаторії 27.09.2009 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MOZ10661>.

Оляницька В. І.,
інспектор сектору запобігання корупції
Головного управління Національної
поліції в Тернопільській області

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Однією з актуальних проблем у науці цивільного права є юридичні факти, що є обставинами, передбачені правовими нормами, які породжують, змінюють або припиняють цивільні правовідносини. Вони виявляються в нормальній життєдіяльності людей, у різних процесах, у яких виникають цивільні правовідносини, тобто виникають права та обов'язки сторін.

Відповідно до ст. 8 ЦК України цивільні права та обов'язки виникають з підстав, передбачених законом та іншими правовими актами, а також із дій громадян та юридичних осіб, які їм не передбачені нормативними актами, але в силу загальних засад та змісту цивільного законодавства породжують цивільні правничий та обов'язки.

Законодавець передбачив найчастіше які виникають підстави виникнення цивільних прав і обов'язків. Тим не менш, постає питання, як слід розуміти, встановлює, що інші дії можуть бути основою виникнення цивільних прав та обов'язків, і що саме до подібного роду діям слід відносити [2].

Безперечно, що під іншими діями законодавець передбачає рідко зустрічаються у практиці підстави виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків. Тим не менш, потрібно встановити правомірні чи неправомірні дії позначені в аналізованій нормі. У літературі зазначається, що правомірні дії передбачені підп. 1-5, неправомірні – підп. 6 та 7 п. 1 ст. 8 ЦК України [3].

Тому Особливу увагу теоретично приділяється підп. 8 п. 1 ст. 8 ЦК, тому що існують різні думки щодо того, що дані дії собою представляють.

Так, Н. І. Клейн пише, що досліджувана норма припускає можливість виникнення цивільних прав та обов'язків на підстав і дій та подій, хоч і не передбачених правовими нормами, але не суперечать загальним засадам та змісту цивільного законодавства [2, с. 24].

Таким чином, під ними можуть розумітися як правомірні, так і неправомірні дії суб'єктів громадянського права.

Спільним для всіх об'єктів цивільних прав ознакою слід вважати нормативно гарантовану можливість правового закріплення їх за суб'єктами громадянського права.

Цю ознаку називають «юридичною прив'язкою», стосовно таким об'єктам, як речі, дозволяє відмежувати природні об'єкти у їхньому природному стані від об'єктів у правовому сенсі та забезпечує регулювання переходів об'єктів з натурального стану предметів у правовий стан (статус) об'єктів суб'єктивних прав (і, навпаки – при втраті цієї прив'язки) [2].

До ознак об'єктів цивільних прав відносять легалізацію. Легалізація об'єкта – це його підтвердження відповідності об'єкту закону. Легалізація зазвичай проявляється у двох формах – допоміжною і позитивною. Що стосується позитивної легалізації – це така легалізація, коли об'єкт прямо вказується в законі, як об'єкт цивільних прав.

Таким чином, об'єктами громадянських прав прийнято вважати ті блага, щодо яких суб'єкти цивільного права вступають між собою у правові відносини.

Перелік таких благ перераховано ст.128 ЦК. До об'єктів цивільних прав належать речі, включаючи гроші та цінні папери; майно; роботи та послуги; інформація; результати інтелектуальної діяльності та нематеріальні блага. Цивільний кодекс ділить об'єкти цивільних прав на певні групи залежно від своїх властивостей [2].

Метою такого поділу є введення у разі необхідності спеціальних режимів, які можуть відбивати особливості тих чи інших об'єктів. Головне, що об'єднує всі об'єкти цивільних прав – це те, що вони мають здатність задовольняти ті чи інші потреби людей.

Також слід зазначити їх доступність та освоєність суспільством. Стає ясно, що з такими об'єктами цивільних прав, ми щодня стикаємося у повсякденному житті [3].

На закінчення виділимо найбільш суттєві ознаки правоздатності, що виражають її фундаментальність та правову природу. По-перше, первинність або вродженість виражає близькість правоздатності до природно-правових категорій, проте стати такою за визначенням не може; по-друге, невід'ємність закріплює безперервну дію правоздатності протягом усього життя; по-третє, невідчужуваність означає неприпустимість будь-якого обмеження чи ізоляції правоздатності від правової природи людини [4].

Дані ознаки в сукупності підкреслюють правову стійкість і непохитність правоздатності і висловлюють головну думку про те, що у разі вилучення у людини будь-якої іншої властивості, чи то дієздатності, чи деліктоздатності,

чи вилучення всіх їх разом, вона все одно буде суб'єктом права. Але варто виключити правоздатність із статусу людини, та він безповоротно випаде із структури правового суспільства.

Список використаних джерел:

1. Мічурін Є. О. Абсолютні та відносні цивільні права. Форум права. 2018. № 1. С. 81-87.
2. Дзера І. О. Основи цивільного права. Правознавство: підручник (11-те вид., перероб. і доп.). Київ: Юрінком Інтер, 2019. Глава 7. С. 259-340.
3. Погребняк В. Я. Перехід суб'єктивних цивільних прав і правонаступництво як категорії цивільного права: сутність і співвідношення. *Право і суспільство*, 2019. № 1 (2). С. 38-44.

Онопко Є. І.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Моїсеєнко Д. М.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ДОКАЗИ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: СУЧАСНА ПРАКТИКА

У процесі становлення правової держави інститут моральної (немайнової) шкоди опинився в центрі уваги у зобов'язанні про відшкодування шкоди, оскільки питання його відшкодування стосуються переважно захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, що утворюють у своїй сукупності основу адміністративних правовідносин. Специфічні обставини сприяли не тільки виборі теми дослідження, але й підтвердили її актуальність не лише для розгляду, але й для формування самостійного інституту відшкодування моральної шкоди в українському судочинстві.

Право на відшкодування моральної шкоди належить до гарантованих Конституцією України прав. Згідно з її положеннями, кожен має право на відшкодування моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації, незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, актами і діями, що визнані неконституційними [1, с. 107]. Окрім цього, детальна регламентація підстав, умов, порядку та розмірів

відшкодування моральної шкоди міститься в актах цивільного, трудового, земельного та іншого законодавства. Можливість відшкодування моральної шкоди передбачена рядом статей Цивільного кодексу України.

Відповідно до ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає, зокрема: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Однак, як зазначається в юридичній літературі, норму ст. 23 ЦК України можливо вважати законодавчим тлумаченням поняття моральної шкоди тільки із застереженням: вона розглядає особливості моральної шкоди з точки зору підстав її виникнення та не дає повного уявлення щодо змісту цього поняття [4, с. 220]. Тобто закріплене у ЦК України визначення моральної шкоди не можна назвати універсальним поняттям, яке може бути застосоване до порушення договірних зобов'язань.

В свою чергу, Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 травня 1995 року № 4 визначає моральну шкоду як втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [3].

Взагалі, виходячи з поняття моральної шкоди, можна визначити теоретично-правове поняття права на компенсацію моральної шкоди, що являє собою можливість людини, якій заподіяно таку шкоду внаслідок порушення її природних прав і свобод, вимагати від порушника виконання його обов'язку вчинити певні дії, спрямовані на усунення або послаблення у неї негативних психічних станів та процесів, викликаних приниженням її гідності внаслідок цього порушення; а також можливість звернутись, у разі потреби, до компетентних державних чи міжнародних органів за примусовим забезпеченням виконання зазначеного обов'язку [4, с. 5001].

Поняттям «моральна (немайнова) шкода» охоплюються втрати немайнового характеру внаслідок моральних та (або) фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Відшкодування потерпілому моральної шкоди майнового і немайнового змісту, є однією з умов в частині оновлення чинного законодавства України, спрямованого на захист прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина. Відшкодування моральної шкоди залишається проблемою, яка пов'язана із вдосконаленням чинного законодавства, дослідженням психологічного стану потерпілої особи та мотивації її поведінки.

Незважаючи на те, що інститут відшкодування моральної шкоди належить до відносно нових інститутів правової відповідальності та правового

поля України в цілому, його стан, як у сфері нормативної регламентації, так і у сфері правозастосування, є якщо не задовільним, то принаймні прийнятним.

Найскладнішим моментом в оформленні позовної заяви про відшкодування моральної (немайнової) шкоди є збір доказів, які доводять факт спричинення моральної шкоди та розмір такої шкоди.

Формування позивачем доказової бази у разі подання заяви про відшкодування матеріальної шкоди не є складним, оскільки шкода завдається або певним матеріальним об'єктам, які можуть бути оглянуті, оцінені тощо, або ж зазначається обсяг витрат позивача, які можуть бути підтверджені документально. У разі подання позовів про компенсацію моральної (немайнової) шкоди у позивачів виникають складнощі щодо формування доказової бази [4].

Доведення факту завдання моральної шкоди є дуже специфічним, тому позивачу непросто сформувавши необхідну доказову базу для підтвердження наявності моральної шкоди та підтвердження причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) відповідача та негативними наслідками для позивача у вигляді моральної шкоди.

У більшості позовів про компенсацію моральної (немайнової) шкоди, які надходять до судів, позивачі обмежуються фразою: «Мені завдано моральної шкоди». Однак позивачеві недостатньо заявити у позовній заяві, що він пережив або переживає моральні страждання. Цей факт має бути доведений усіма допустимими засобами доказування (показаннями свідків, довідками із медичних закладів, іншими письмовими доказами тощо) [5, с. 21].

Для отримання відшкодування моральної шкоди у повному обсязі необхідно використовувати всі наявні процесуальні можливості, намагатись найбільш повно і точно відобразити причинний зв'язок між порушенням прав особи і моральними стражданнями, яких вона зазнала. Не повинно виникати сумнівів щодо обсягів немайнової шкоди, і це слід підтвердити за допомогою допустимих засобів доказування [6, с. 33].

Аналізуючи практику судових рішень по справам про відшкодування моральної шкоди, якими було відмовлено у задоволенні позову, однією з найчастіших підстав відмови у задоволенні позовних вимог повністю є саме недоведеність, тобто ненадання належних доказів позивачем, розміру компенсації. Хоча, як вже згадувалося вище, відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу України, саме суд визначає розмір компенсації моральної шкоди. На жаль, окремі вчені також дотримуються думки, що саме позивач – постраждала сторона, незалежно від особливостей справи зобов'язаний обґрунтувати розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди [7, с. 7].

Підсумовуючи, зауважимо, що з врахуванням юридичної природи інституту моральної шкоди в цивільному судочинстві, який може бути охарактеризований як комплексний правовий інститут, в подібних випадках належить застосовувати норми цивільного процесуального права – в тій мірі, в якій вони доповнюють норми цивільно-процесуального права та не суперечать його принципам.

На сьогодні має місце неоднозначність у поглядах вчених на сучасну систему вимог до змісту моральної шкоди, що, в свою чергу, обумовлює

проблемні питання реалізації відшкодування (компенсації) шкоди в цивільному процесі. Це підкреслює необхідність подальшого дослідження та узагальнення різних теоретично-правових підходів до визначення моральної відшкодування (компенсації) шкоди в цивільному процесі та розробки на підставі цього теорії моральної шкоди в цивільному процесі. Перспективним видається подальше вдосконалення інституту відшкодування шкоди з метою захисту особи, що є одним із вагомих чинників правового гармонізації суспільства.

Список використаних джерел:

1. Карнаух Т. М. Відшкодування шкоди, заподіяної податковими органами: правове регулювання та проблеми застосування в Україні. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2016. Т. 181. С. 106-111.
2. Крисань Т. Є. Правові аспекти відшкодування моральної шкоди у цивільно-правових відносинах. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 218-222.
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.05.1995 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
4. Остапенко О. Про відшкодування моральної шкоди за вчинені адміністративні правопорушення в Україні. *Traektoriâ Nauki*. 2018. Вип. 4 (6). С. 5001-5009.
5. Отраднова О. Компенсація моральної шкоди, заподіяної порушенням цивільно-правового договору. *Вісник Національної Академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 18-23.
6. Колінько Ц. Проблеми доведення моральної шкоди за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 30-34.
7. Сліпченко О. І. Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: автореф. дис. ... к.ю.н. від 12.00.03. Харків: ХНУВС, 2010. 22 с.
8. Коршакова О. М. Проблематика відшкодування моральної шкоди за позовами про захист прав споживачів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 15. Т. 2. С. 27-29.

Патерило І. В.,

професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Аудиторська діяльність в Україні, як різновид підприємницької, є відносно новою і тому процес її розвитку до нині супроводжується рядом проблемних питань, серед яких основне місце посідає його правове регулювання та забезпечення. Слід відзначити, що необхідність запровадження аудиторської діяльності в нашій країні виникла з моменту прийняття Закону

України «Про власність», який нормативно закріпив інститут власників. Правову основу для аудиторської діяльності заклав Закон України «Про аудиторську діяльність», прийнятий у 1993 році [5].

Вагомий внесок у наукове та практичне дослідження проблем правового регулювання аудиторської діяльності зробили такі науковці, як Бондар В., Завгородній В., Жук В., Мельничук Б., Петрик О., Редько О. тощо.

Процес регулювання аудиторської діяльності в різних країнах має певні особливості в залежності від регламентації структури аудиторської діяльності.

Як зазначає Бондар В., базові принципи системи організації аудиторської діяльності залежать від рівня економічного розвитку, на якому знаходиться країна. Якщо оцінити ступінь державного втручання та контролю за функціонуванням суб'єктів аудиторської діяльності як високий, середній та низький, можна виділити відповідно три моделі організації та регулювання аудиторської діяльності: жорстку, змішану та м'яку [2, с. 7].

Розподіл країн світу за типом моделі організації і регулювання аудиторської діяльності можна змоделювати таким чином: з м'якою моделлю регулювання – країни США, Велика Британія, Республіка Болгарія; з жорсткою моделлю регулювання – Франція, Німеччина, Ізраїль, Польща; російська федерація, Республіка Білорусь; зі змішаною моделлю регулювання – Україна, Чехія, Литовська Республіка, Республіка Молдова [4].

У країнах, в яких наявний достатньо великий вплив держави на аудиторську діяльність, керівні працівники аудиторської діяльності призначаються державними органами, а в інших – керівні посади є виборними [1, с. 76]. Враховуючи те, що історично аудит – це форма незалежного економічного контролю, а представники органів державної влади є одними із користувачів фінансової звітності та аудиторських звітів, то в першому випадку аудит буде залежати від державних структур, які регулюють аудиторську діяльність. Таким чином, другу форму регулювання аудиторської діяльності можна розглядати як більш прогресивну, яка дозволяє сформулювати об'єктивні зовнішні умови для незалежності аудиту [7, с. 39].

Аудиторську діяльність у світовому масштабі регламентують Міжнародні стандарти аудиту (МСА). Поряд з цим у кожній країні аудит в тій чи іншій мірі регулюється місцевими нормативними актами. Вони можуть мати силу закону або положень, які розробляються органами регулювання чи професійними організаціями окремої країни. За своєю формою та змістом Національні нормативи аудиту і супутніх йому послуг, що прийняті в багатьох країнах є різними. Якщо Національні стандарти відрізняються або суперечать Міжнародним стандартам аудиту за деякими його аспектами, то організації – члени Міжнародної федерації бухгалтерів (МФБ) мають керуватися зобов'язаннями федерації, які передбачені Кодексом МФБ. Організації-члени МФБ повинні дотримуватись принципів діяльності МФБ та включати до своїх національних стандартів аудиту ті принципи, на яких базуються Міжнародні нормативи аудиту, що розроблені МФБ. Країнам, які є членами МФБ, дозволено приймати Міжнародні нормативи аудиту за національні нормативи на підставі поданої заяви, розробленої КМАП.

Нормативне регулювання аудиторської діяльності визначають рівні його системи. Ієрархія державного регулювання інституту аудиту в нашій державі, з точки зору правової науки, виглядає таким чином: Основний Закон, Господарський та Цивільний кодекси України, Закони Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств, відомств, Аудиторської Палати України та інші підзаконні нормативно-правові акти. На основі наведеної ієрархії нормативно-правових актів можна виокремити багаторівневу систему нормативно-правового регулювання та забезпечення аудиторської діяльності та аудиту. Отже, аудиторська діяльність України у сфері незалежного фінансового контролю регулюється нормативно-правовими актами, які можна класифікувати за п'ятьма рівнями. Перший рівень: Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України; другий рівень: Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»; третій рівень: Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, Кодекс етики професійних бухгалтерів; четвертий рівень: Положення, що прийняті Органом суспільного нагляду, Аудиторською палатою України, інші законодавчі акти, що регулюють проведення аудиту; п'ятий рівень: внутрішньофірмові стандарти аудиту [4].

Конституція, як основа системи законодавства в Україні, визначає поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Цивільним кодексом України (ЦК) передбачено аудиторський контроль за фінансовою діяльністю товариства з обмеженою відповідальністю згідно з рішенням його загальних зборів [8]. Господарський кодекс України (ГК) визначає необхідність щорічно залучати аудитора, не пов'язаного майновими інтересами з товариством чи з його учасниками, для перевірки та підтвердження правильності річної фінансової звітності товариств [3].

У 2017 році було прийнято Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». Зокрема, його новелою було впровадження суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, підвищені вимоги до атестації аудиторів та кадрового забезпечення діяльності аудиторської фірми, необхідність страхування відповідальності перед третіми особами, встановлення пакету додаткової звітності за результатами обов'язкового аудиту [6]. Вважаємо, що такі заходи є необхідними для підвищення якості аудиторських послуг, міжнародного визнання результатів вітчизняного аудиту, зростання довіри до аудитора та підвищення престижу аудиторської професії загалом.

В Україні до 31.12.1998 р. діяли тимчасові національні нормативи аудиту. Починаючи з 1.01.1999 р. було введено в дію 32 Національні нормативи аудиту. Відповідно до рішення Аудиторської Палати України від 18.03. 2003 р., протокол № 122 як Національні стандарти аудиту в Україні було прийнято «Стандарти аудиту та етики. Видання Міжнародної федерації бухгалтерів 2001 р.». Однак, на разі вони втратили чинність і аудитори України керуються Міжнародними стандарти контролю якості аудиту, га базі яких формують методичну базу для практики аудиту.

У системі нормативного регулювання аудиторської діяльності важлива роль належить внутрішнім стандартам аудиторських фірм, під якими розуміють документи, що деталізують і регламентують єдині вимоги до здійснення і оформлення аудиту, прийняті і затверджені аудиторською фірмою. Внутрішньофірмові стандарти аудиту (ВСА) – це сукупність принципів, методів, прийомів і способів, що використовуються аудиторською фірмою для надання аудиторських послуг, складання і надання їх результатів, виходячи із встановлених правил та особливостей діяльності аудиторської фірми.

Отже, державне регулювання інституту аудиту характеризує спеціально-юридичний механізм дії нормативно-правових актів сфери аудиторської діяльності та аудиту на діяльність суб'єктів аудиту. У результаті правової регуляції формується юридична основа, встановлюються правила, стандарти та норми для організації та проведення аудиту.

Порівняно з 1993 роком законодавча база, що регулює аудиторську діяльність, зазнала суттєвих змін, які сприяли її удосконаленню та вплинули на здійснення діяльності аудиторських фірм (аудиторів) в Україні. Безперечно, такі зміни є обов'язковими відповідно до вимог міжнародного законодавства.

Отже, систему регулювання аудиторської діяльності в Україні можна назвати змішаною, оскільки поряд із державним регулюванням аудиту, що реалізується через Орган суспільного нагляду і полягає у встановленні державою порядку та правил здійснення аудиторської діяльності, діють також незалежні професійні організації аудиторів, які захищають права та інтереси аудиторів а також удосконалюють аудиторську діяльність відповідно до законодавчих норм.

Список використаних джерел:

1. Янчева Л. М., Макеєва З. О., Баранова А. О. Аудит: навч. посібник. Київ: Знання, 2009. 335 с.
2. Бондар В. П. Система організації та регулювання аудиторської діяльності країн світу. URL: eztuir.ztu.edu.ua/4612/1/5pdf.
3. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Подолянчук О. А. Державне регулювання аудиторської діяльності та незалежного аудиту в Україні. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/9311.pdf>.
5. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
6. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.
7. Радська В. В. Аудит: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 416 с.
8. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Пархоменко К. О.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В даний час судова практика стикається з проблемами своєчасного розгляду цивільних справ, внаслідок того, що можливі ситуації, в яких учасники процесу не вчасно сповіщаються про час і місце судового засідання та зрештою можуть з'явитися нею.

Тому повідомлення учасників цивільного судочинства є важливим і відповідальним процесом. Відповідно «Судові повідомлення та виклики» особи, які є учасниками справи, свідками, експертами та ін., оповіщаються або викликаються до суду за допомогою таких сповіщень:

- наказним листом;
- судовими повістками;
- телефонограмою чи телеграмою;
- з факсимільного зв'язку;
- за допомогою повідомлень з використанням інших засобів зв'язку та доставки, які фіксують судові повідомлення чи виклики, забезпечують вручення його адресату [1].

Основними аспектами, які мають бути у будь-яких видах судових повідомлень, є:

- 1) найменування та адресу суду;
- 2) зазначення часу та місця судового засідання;
- 3) найменування адресата – особи, яка сповіщається або викликається до суду;
- 4) вказівку, як кого сповіщається або викликається адресат;
- 5) найменування справи, за якою здійснюється повідомлення чи виклик адресата [2].

У зв'язку з швидкою зміною параметрів сучасності відбувається збільшення обсягів та швидкості поширення інформації, тому застосування інформаційних технологій стало актуальним і у судочинстві.

Найвідомішими інформаційними засобами сповіщення учасників цивільного судочинства є: електронна пошта та SMS-повідомлення.

Під інформуванням осіб, які беруть участь у судочинстві, за допомогою електронної пошти розуміється повідомлення, що містить інформацію про дату та час проведення судового засідання, яке передається електронним шляхом на відстань та доставляється адресату в електронній формі. Воно визначається наявністю та можливістю використання технічних та мережевих засобів.

Питання цивільної процесуальної відповідальності безпосередньо пов'язане із підставами такої відповідальності, що актуалізує таку особливу категорію, як зловживання процесуальними правами. Попри значний інтерес до цієї категорії у юридичних публікаціях, а також у рамках тематики окремих дисертаційних досліджень слід констатувати відсутність на сьогоднішній день комплексних досліджень у рамках спеціальності 12.00.03, які були б безпосередньо присвячені цьому правовому явищу. У цьому аспекті слід відмітити дисертаційне дослідження О. Перекрестної «Зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві» (2014 р.) [3-4].

Варто зазначити, що для постановлення ухвали про виклик нотаріуса як свідка достатньо заяви однієї із сторін спору, суд не зобов'язаний перевіряти наявність згоди на допит нотаріуса. А ось обов'язок зберігати нотаріальну таємницю покладено на нотаріуса, якому надається право давати свідчення лише за наявності згоди на це осіб, щодо яких вчинялася нотаріальна дія.

При цьому у разі відсутності необхідної згоди не буде мати місце відмова від давання показань з боку нотаріуса – підстави такої відмови передбачені статтею 71 ЦПК України, і ситуація з нотаріальною таємницею до них не відноситься. Адже, нотаріус, по суті, не відмовляється давати показання, він просто не має права цього робити.

Таким чином, нотаріус не виступає відповідачем у спорах, що виникають із цивільних відносин, пов'язаних з нотаріальною дією. Якщо нотаріуса залучено як відповідача до справи, не пов'язаної з оспорюванням процедури вчинення нотаріальної дії або відмови в її вчиненні, нотаріус має право заявити про заміну його як неналежного відповідача.

Отже, попри, в цілому, значну увагу в юридичній літературі до питань учасників цивільного процесу слід констатувати, що окремі правові категорії, пов'язані з їх процесуальним статусом зберігають свою актуальність для наукових досліджень. Аналізуючи дані щодо затверджених тем дисертаційних досліджень у 2010-2014 рр. відповідно до Переліків тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права за відповідні роки, що видаються Національною академією правових наук України можна зробити висновок, що подібна тенденція зберігається і на майбутнє.

Таким чином, слід зробити висновок, що судова практика, що складається з питання належного повідомлення осіб, які беруть участь у справі, однозначно рухається шляхом визнання особи належним чином сповіщеним, якщо відповідні повідомлення направлені на належну адресу реєстрації його за місцем проживання.

Проте, зазвичай, такі повідомлення направляють кілька разів, у своїй суд відкладає розгляд справи, і судовий розгляд затягується. Крім того, наведена судова практика є переважно практикою судів апеляційної інстанції. Відповідні скарги подають, як правило, відповідачі, основними доводами апеляційних скарг яких є факт неналежного повідомлення, хоча повістки судових повідомлень щодо їх адресу надходили, але повернули у зв'язку з закінченням терміну зберігання.

Список використаних джерел:

1. Мельник Ю. О. Цивільна процесуальна правоздатність інших учасників цивільного процесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2015. Вип. 15 (2). С. 47-49. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15\(2\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15(2)__15).
2. Паскар А. Л. Роль суду в попередженні зловживань процесуальними правами учасниками цивільного процесу. *Вісник НГУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2021. С. 155.
3. Рябченко Ю. Процесуальний статус учасників цивільного процесу: сучасний стан наукової розвідки. *Jurnalul juridic national: teorie și practică.* 2015. С. 148-152.
4. Захарова О. Система процесуальних гарантій в цивільному процесі. *Jurnalul juridic national: teorie și practică.* 2015. С. 47-49.

Пересулько Є. Г.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Моїсеєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ВИДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Інститут забезпечення позову у цивільному судочинстві відіграє ключову роль для захисту законних прав учасників цивільного процесу, адже гарантує можливість виконання судового рішення або полегшує його виконання, а також має на меті запобігти порушенню прав та інтересів сторони цивільного провадження.

Для реальної дієвості такого способу захисту майнового чи немайнового права та інтересу особи, що звертається до суду із заявою про забезпечення позову, мають бути дотримані усі нормативні підстави та виключені випадки зловживання наданим цій особі правом. У практичному втіленні звернення до суду з відповідною заявою, винесення та виконання ухвали про той чи інший вид забезпечення позову має свої особливості.

Особливості забезпечення позову, його видів та практики їх застосування у своїх працях висвітлювали низка вчених, таких як: О. Беліков, С. Братусь, Г. Буга, В. Комаров, С. Фурса, О. Грабовська, О. Захарова, Н. Алексеєва, О. Колосова, В. Корольов, О. Одосій, В. Резнікова, Р. Степанець та інші.

Для повного дослідження практичного застосування окремих видів забезпечення позову є доцільним визначення самого поняття «забезпечення позову». У Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) відсутнє визначення цього терміну, тому варто звернутися до положень, викладених у Постанові пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», відповідно до якої забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог [1].

Тому, можемо сформулювати наступне визначення цього терміну: забезпечення позову у цивільному процесі – це сукупність процесуальних дій, прямо встановлених у Цивільному процесуальному кодексі України, спрямованих на ефективний захист майнового або немайнового права чи інтересу особи та виступають гарантією виконання судового рішення, здійснення яких можливе на будь-якій стадії судового провадження.

Статтею 150 ЦПК України передбачено дев'ять видів забезпечення позову, а у ч. 10 цієї ж статті зазначено, що забезпечення позову може також здійснюватися іншими заходами, визначеними у законодавстві України та міжнародних договорах.

Заява учасника судового процесу про забезпечення позову має бути подана до суду з дотриманням низки умов, саме від яких і залежить задоволення цієї заяви судом або відмова у задоволенні заяви. Вимоги до форми та змісту заяви про забезпечення позову встановлені у ст. 151 ЦПК України, де поряд з іншими, «стандартними» нормами щодо оформлення процесуальних заяв, заявник зобов'язаний дотриматися умови обґрунтування необхідності забезпечення позову. Тобто, обов'язковим є надання заявником доказів наявності оспорюваного права чи порушеного права та необхідності його захисту, з урахуванням яких, суд пересвідчується в тому, що існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову [2, с. 82].

На прикладі декількох видів забезпечення позову вважаємо за доцільне розглянути основні аспекти, що на практиці при поданні заяви учасниками цивільного судочинства впливають на рішення суду щодо встановлення цих заходів.

Наприклад, накладення арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб, може бути застосоване за умови доведення заявником наявності у відповідача будь-якого майна та коштів у зазначеній ним сумі із вказівкою, де ці кошти знаходяться (розрахунковий рахунок, тощо). У

протилежному випадку, якщо до суду не буде надано відповідних доказів, у задоволенні заяви буде відмовлено через неможливість забезпечення позову шляхом накладення арешту саме на невизначене майно.

Щодо заборони вчиняти певні дії, то такими діями може бути відчуження майна, укладення різного типу договорів щодо такого майна, державна реєстрація будь-яких фактів, що стосуються права та інтересу особи, що звернулася до суду за захистом своїх прав тощо. Так, задоволенню не підлягає та заява, у якій заявником не доведено спроб відповідача вчинити ті чи інші дії щодо предмета спору, не зазначено та не надано з цього приводу жодних доказів; не визначено коло осіб, яким заявник просить заборонити вчиняти будь-які, а також не визначено перелік дій, які необхідно заборонити вчиняти. І в іншому випадку, у разі доведення заявником цих підстав, судом вживаються заходи забезпечення позову шляхом заборони вчиняти певні дії, яка виконується в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Щодо дій, які відбуваються після подання учасниками заяв про застосування заходів забезпечення позову, то спершу, заява реєструється відповідним судом.

Далі, згідно з ч. 1 ст. 153 ЦПК України така заява розглядається судом, у провадженні якого перебуває справа, не пізніше двох днів без повідомлення учасників справи, окрім тих випадків, що передбачаються частиною п'ятою цієї статті. Тобто вказаною нормою гарантується оперативність вирішення заяв про забезпечення позову. Ця процесуальна норма вже давно зазнає критики теоретиків права, які намагаються знайти в такому підході поряд з іншими особливостями (без повідомлення учасників), порушення принципу змагальності сторін та відкритості судового процесу [3, с. 25].

Із аналізу цієї статті можна виокремити процесуальну особливість розгляду заяви про забезпечення позову шляхом накладення арешту на активи, які є предметом спору у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, чи на інші активи відповідача, які відповідають вартості оспорюваних активів, яку суд розглядає у строк не пізніше трьох днів з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням сторін.

Потім, якщо заяву подано до подання відповідного позову, то заявнику надається десять днів для подання позову. Також, суд при її розгляді може викликати особу, яка подала заяву про забезпечення позову, для надання пояснень або додаткових доказів. За підсумками розгляду клопотання судом постановляється ухвала, якою може бути забезпечено позов повністю чи частково, надсилається заявнику і заінтересованим особам, та підлягає негайному виконанню. Така ухвала може бути оскаржена, що не зупиняє її виконання і не перешкоджає розгляду справи, у випадку оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного виду забезпечення іншим суд зупиняє її виконання [4, с. 881].

Важливою обставиною при розгляді такої заяви судом є дотримання тих процесуальних меж, які встановлені законодавством для винесення рішення за результатами розгляду заяв про забезпечення позову. На практиці зустрічаються випадки, коли судом здійснюються ті процесуальні дії, про які учасниками процесу не було заявлено. Наприклад, самостійна зміна виду забезпечення позову, або ж залучення до огляду доказів, що долучені до цієї заяви, свідка або перекладача, що є порушенням норм процесуального права. Суд має право лише задовольнити відповідне клопотання, або ж відмовити у його задоволенні, спираючись на підстави та доводи заявника про необхідність такого забезпечення.

Отже, інститут забезпечення позову є невід'ємною складовою права на судовий захист. ЦПК України містить дев'ять видів забезпечення позову та можливість обрання іншого виду, який встановлено законодавством України та ратифікованими міжнародними договорами. Важливою умовою можливості застосування заходів забезпечення позову є беззаперечна необхідність і доведення цієї необхідності заявником та обрання вірного та відповідного тій ситуації, що склалася, виду забезпечення. Наявність проблем при поданні та розгляді заяв про забезпечення позову зумовлює необхідність у подальшому здійсненні досліджень зазначеного інституту цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову: Постанова пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06#Text>.
2. Алексеева Н. С. Підстави забезпечення позову у цивільному процесі. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 16 травня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 80-83.
3. Головка К. Спірні питання порядку розгляду заяв про забезпечення позову в цивільному судочинстві. *Підприємництво господарство і право*. 2016. № 12. С. 24-31.
4. Канарик Ю. С., Сахно Б. С. Заходи забезпечення позову в господарському процесі в порівнянні з процесом цивільним. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 879-883.

Петков С. В.,
заступник директора
Науково-дослідного центру
правового забезпечення
державотворення та безпеки
Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ПОСАД ТА ЗВАНЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

«Козацька слава не вмере, не поляже»
Народне прислів'я

Козацькі традиції – основа формування української державності і українського війська. Військові традиції це те, що робить українське військо непереможним. Відповідно до статті 20 Конституції України Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького. Герб Війська Запорізького – козак з мушкетом. Зброя – символ волі і незламності воїна захисника Вітчизни. Однак дотепер, через тридцять років після проголошення незалежності, символ незламності українського духу символ який поєднує минуле і сучасність, досі не займає гідного місця в державній символіці України. Чи є пояснення такому стану? Так є. Чи є виправдання? Аж ніяк.

Не є таємницею те, що запровадження елементів національно-культурного відродження в практичну діяльність підтримує і надихає вояків, які боронять рідну землю від чужинців. Нині в Збройних Силах України поступово запроваджуються стандарти НАТО. Але ми повинні пам'ятати і про своє коріння. Як казав Тарас Шевченко *«І чужому научайтесь і свого не цурайтесь»*. Рухаючись вперед слід відмовлятися від негативу, який роками накопичувався в радянській армії і перейшов до української: дідівщина, нецензурна лайка, пияцтво, кумівство, корупція, тощо.

Наведені тези не просто вступ до викладу матеріалу, а базис для відповіді на питання винесене в назву. Отже перейдемо до заявленої проблематики. В українській армії вже запроваджена посада **стрілець**, назва якої відповідає історичній традиції. Однак запропоновані у 2015 році звання **капрал** – молодший сержант і **хорунжий** – молодший лейтенант залишилися на рівні пропозицій, ідей та публікацій у засобах масової інформації. Хоча в арміях світу поруч з загальноприйнятими званнями і посадами існують суто національні: ротмістр в Норвегії, фелдфебель в Швейцарії, капрал в США, ефрейтор в Німеччині, енсін – Аргентина, поручник – Словаччина, констебль у Великій Британії, констебль у Данії.

Зазначимо що первиною посадою на яку слід зараховувати бажаючих проходити військову службу має бути **рекрут**. І лишень рекрути, які відповідатимуть визначеному рівню фізичної, психологічної і моральної підготовки та пройдуть відповідний вишкіл мають отримувати первинне військове звання – стрілець. Водночас згадаємо, що загальною назвою для українських військових був термін **козак** або **пластун**. А військові об'єднання іменувались січами. Відомі **Поліська січ**, **Галицька січ**, за аналогією з історичною військовою республікою **Запорозька січ**. І тут слід пригадати те, що в **Галицькій армії** виділялись такі рядовики, як стрілець і старший стрілець, а за ними слідували підстаршини: вістун, десятник, старший десятник, булавний десятник. До полкової старшини входили отаман, підполковник, полковник. А до генеральної старшини генерал-чотар, генерал-поручник, генерал-сотник. В інших військових підрозділах використовувались назви посад: бунчужний, хорунжий, осавул, підосаул.

У давнину в Україні говорили: *«Де байрак, там козак, а де лісок – цілий полк»*. Кожен полк, кожна козацька сотня мали свої особливості, свої традиції. В такому контексті слід придивитись до відповідників військових звань в Українській народній республіці під час Директорії, Гетьманату а також в підрозділах Української повстанської армії та інших збройних формуваннях ХХ століття і більш ранніх періодів. Найменшою групою вояків була ланка – п'ять козаків і командир відділення (10-15 козаків) завжди міг покластись на досвідчених **ланкових** (старших солдатів), які забезпечували виконання поставлених завдань. Відповідником відділення є **рій**, взводу (30-50 козаків) – **чота**, роти (100-150 козаків) – **сотня**, батальйону (300-500 козаків) – **паланка** (хоча більшою мірою цей термін стосувався територіального устрою), бригади (3000-5000 козаків) – **курінь** (на Запорозькій січі існували курені, що комплектувались козаками за територіальною ознакою). Війська, що розташовані в межах адміністративно-територіальної частини держави іменувались **кіш**.

На Січі завжди славились витримка, мужність, уміння приймати правильне рішення у скрутних обставинах. *«Козак з пістоля стріляє, шаблею рубає, люльку в зубах тримає, та ще й сміється»*. Козаки були неперевершеними воїнами. З історії відомо, як десять піших козаків стримували атаку кінної татарської сотні, а десять кінних козаків перемагали сотню польських жовнірів. Сміливість козаків не знала меж, оповідають, що запорожці перепливали Дніпро у найнебезпечнішому місці – біля порогів, зберіглась навіть приповідка: *«Ненаситець реве, козак і у вус не дме»*.

Відповідно **ройовий** – командир рою (відділення) капрал (молодший сержант), сержант, старший сержант, майстер сержант – залежно від вислуги років та функціональних обов'язків, з базовою середньою спеціальною військовою освітою. Навіть звучання найменшого підрозділу – рій співпадає з терміном стрій в який шикуються стрільці. Перед отриманням кожного нового звання військовий має пройти відповідну підготовку у вигляді курсу,

семінару, зборів – тощо. **Чотовий** – командир чоти (взводу) молодший лейтенант, лейтенант, старший лейтенант залежно від вислуги років та функціональних обов'язків підкреслимо, що такі посади мають займати для зайняття посади потрібна вища військова освіта. **Сотник** – командир сотні (роти) капітан. **Паланковий** – командир паланки (батальону) – майор, підполковник вже має отримати для зайняття посади освіту рівня магістр.

Козацьке життя завжди було суворе, не всякому воно було під силу. Ось чому багато прислів'їв, в яких мова йде про витривалість та загартованість. *«Терпи, хлопче, козаком будеш», «Терпи, козаче, отаманом будеш», «Терпи, козаче, горе — будеш пити мед», «Хліб та вода то козацька їда», «Козак з біди не заплаче».* Україна завжди перебувала і перебуває у стані війни з численними ворогами які прагнуть захопити її багатства і поневолити український народ. В прадавні часи скіфи, а надалі сармати, слов'яни силою зброї доводили що вони мають право іменуватись громадянами і панувати на землі отриманій від пращурів у спадок.

«Батько людей» – з тюркської мови. Кочовики називали так найстарших представників роду. За іншою версією слово походить від німецького Harter Mann – «міцна людина». З XVI століття отаман – виборний або призначений ватажок козацького війська. Гетьман – назва урядників, вищих воєначальників та голів держав у таких державних і військово-державних утвореннях, як гуситська Чехія, Велике князівство Литовське, Королівство Польське, Річ Посполита, Козацька держава (Гетьманщина), Військо Запорозьке Низове та Українська Держава.

Більше того. Наголосимо, що кожен військовий звільняючись з лав діючої армії має повернутись додому зі зброєю. Стати на облік, забезпечити її зберігання. І щорічно мінімум двічі на рік проходити короткостроковий військовий вишкіл. Голова МВС України Денис Монастирський розповів деталі щодо легалізації зброї. Ухвалення законопроекту про обіг зброї в Україні має врегулювати низку питань, у тому числі про короткоствольну вогнепальну зброю для цивільних. Наразі документ чекає на друге читання у Верховній Раді. За словами Монастирського, новий законодавчий акт має врегулювати питання спортивної, мисливської зброї, а також обіг пістолетів. Кожен обласний центр має бути військовою січчю, а кожне містечко фортецею. За такого підходу в жодного ворога навіть не виникне думка агресивних дій проти козацької держави.

Повага до прав іншої людини, не дивлячись на походження і світогляд, з давніх часів була притаманна народу України, а особливо його провідній верстві – козацтву. *«Козак чужі звичаї поважає та й свої не зневажає».* Козацтво завжди носило інтернаціональний, надставний характер. Такий підхід закріплений і в Конституції України, прийнятій від імені Українського народу – громадян України всіх національностей. Українці, поляки, московити, білоруси, болгари, шведи, татари, молдовани, румуни, грузини та представники інших національностей селянського, дворянського, ремісничого, купецького

походження являли собою еліту українського суспільства, побудовану на ідеалах свободи, рівності і братерства.

Повернемось до військових звань та посад у Збройних Силах України. Наступні отаманські посади мають обіймати офіцери, які пройшли спеціальну військову підготовку в Академії Збройних Сил України. **Курінний** – командир куріня (бригади) – полковник, бригадний генерал. Звання очільника кошу (військового угруповання області) – **генерал-осавул**. На чолі роду військ – **генерал-хорунжий**, приміром генерал від інфантерії (очільник піхоти), генерал від артилерії – **генеральний пушкар** (очільник артилерійських пірозділів), генерал-квартирмейстер – **генеральний обозний** (очільник тилових підрозділів), генерал-аншеф генеральний писар (заступник начальника штабу), контр-адмірал (очільник флоту). Начальник штабу Збройних Сил України – **генерал бунчужний**. Головнокомандувач Збройних Сил України – **наказний гетьман**.

Відповідно до ст. 119 Конституції України Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, він призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань, а також здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Верховний Головнокомандувачем Збройних Сил України відповідно до української традиції – **гетьман**.

Звісно перелік посад може розширюватись, можуть запроваджуватись певні знаки, що відрізняють посади роди військ тощо. Важливо щоб ці знаки, символи навіть колір і форма **клеюнів, хоругв, прапорів** відповідали правилам геральдики та традиціям. Також, приміром, святкові парадні однострої почесної варті Президента можуть бути затвержені у відповідності з формою ушавлених в боях козаків **полку чорних запорожців** головними уборами яких були **шапки з чорними шликами та чорні черкески**. А у повсякденній формі вояків Збройних Сил України мають вирізнятись мотиви одностроїв **січових стрільців Української повстанської армії**. Бо нині, через брак коштів чи бажання запроваджена в армії **мазепинка** поступово знову перетворилась на невиразного кашкетика. Водночас польова форма має бути зручна і максимально прилаштована до погодних умов та виконання завдань що стоять перед військовим, потрібно дозволити носіння бейсболок, темних та тактичних окулярів, тактичних перчаток, бандан, бафів, кросівок, кед, жилетів тощо.

Отже звання, назви посад, однострої... української армії – важливий чинник відродження військових традицій. Запровадження традиційних назви звань та посад в Збройних Силах України засвідчує що український політикум і генералітет поступово ментально відходить від радянських засад в організації військової діяльності і рухається у бік сучасних стандартів НАТО. Але головне навіть не назви військових звань, кольори одностроїв і форми прапорів, а те, що нині високопосадовці і пересічні громадяни вже усвідомили, що українське суспільство спроможне розвиватись лише

осмисливши свою духовну належність до минулих поколінь та керуючись високими ідеалами, які відстоювали ціною власного життя провідні діячі нашої держави. Сучасні демократичні принципи, поєднані з моральними заповідями наших предків, – ось та животворна криниця, що дає силу українському народу у ці скрутні часи. *«Козацькому роду нема переводу»*.

Пічко Р. С.,

доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
голова комітету з питань
інтелектуальної власності Ради
адвокатів Дніпропетровської області,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поступова комерціалізація космічної діяльності, яка виражається як у розширенні державно-приватного партнерства в цій сфері, так і у розвитку суто приватної космонавтики підкреслює актуальність вирішення питання у забезпеченні охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, які використовуються в космічній діяльності. На сьогодні це не тільки різноманітні об'єкти патентного права, але і торговельні марки, промислові зразки, чисельні твори тощо. Загострення конкуренції на космічному ринку товарів та послуг, яка пов'язана вже не тільки і не стільки з діяльністю держав, а безпосередньо із діяльністю приватних компаній, зокрема, таких як SpaceX, Virgin Galactic пов'язується так чи інакше з розширення сегменту використання результатів інтелектуальної творчої діяльності людини.

Як відомо, правовий статус космічного простору встановлено ст. II Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла (1967 р.). В цій статті проголошується, що космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, не підлягає національному присвоєнню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими іншими засобами [1].

Отже встановлений міжнародним космічним правом правовий режим космічного простору покликаний забезпечити зацікавленість держав в дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях. При цьому, важливим є те, що сам принцип свободи космічного простору не є

засадою для порушення прав держави як суверенна. Саме тому, дослідження і використання космічного простору, здійснення в цьому контексті космічної діяльності слід розглядати як діяльність між рівноправними та незалежними державами, а також їх суб'єктів, що знаходяться під їх юрисдикцією. Саме тому, в ст. VIII Договору про космос серед іншого зазначається, що права власності на космічні об'єкти, запущені в космічний простір, включаючи об'єкти, доставлені або споруджені на небесному тілі, і на їх складові частини залишаються непорушеними під час їх знаходження в космічному просторі або на небесному тілі, або після повернення на Землю [1]. Нажаль, в цій нормі не відображено питання щодо прав інтелектуальної власності.

Паризька конвенція про охорону промислової власності від 1883 р. в ч.2 ст. 5 вказує, що у кожній з країн Союзу не розглядаються як порушення прав патентовласника застосування засобів, які складають предмет патенту, в конструкції чи при експлуатації повітряних, чи наземних засобів пересування інших країн Союзу чи допоміжного обладнання для цих засобів пересування, коли зазначені засоби пересування тимчасово чи випадково знаходяться в цій країні [2]. Свого часу професор Боденхаузен зазначав, що це положення стосується не суден, а повітряних чи наземних засобів пересування. Зазначене застосовується у випадках використання запатентованих засобів у конструкції або під час експлуатації цих транспортних засобів або їх обладнання. Використання всередині цих засобів пересування об'єктів, що не належать до їх конструкції або експлуатації, може вважатися порушенням прав патентовласника. Нажаль, міжнародне космічне право як і авіаційне не містить норм чи приписів про розділення суден на космічні та літальні апарати. Хоча доктриною міжнародного космічного права і вироблено два основних підходи для такого розділення, відомих як просторовий та функціональний, однак тим не менш чіткої відповіді щодо класифікації літальних (повітряних та космічних) апаратів не має. Саме тому ускладнюється застосування ч. 2 ст. 5 Паризької конвенції про охорону промислової власності в контексті здійснення космічної діяльності.

Розуміючи це, Генеральна асамблея ООН резолюцією 51/122 від 13 грудня 1996 року прийняла Декларацію про міжнародне співробітництво у дослідженні та використанні космічного простору на благо та в інтересах усіх держав, з особливим урахуванням потреб країн, що розвиваються. В п. 2 цієї Декларації зазначається, що держави вільні визначати всі аспекти своєї участі у міжнародному співробітництві у дослідженні та використанні космічного простору на справедливій та взаємоприйнятній основі. Договірні умови таких спільних проектів мають бути справедливими та розумними, і вони мають повністю узгоджуватись із законними правами та інтересами відповідних учасників, такими, наприклад, як права на інтелектуальну власність [3].

Враховуючи це держави на національному рівні та у міждержавних відносинах намагаються врегулювати питання охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Наприклад, Патентний закон Сполучених Штатів Америки виходячи з територіального принципу дії набуття та охорони права інтелектуальної власності вводить для цих же цілей квазітериторіальну дію на космічний об'єкт, занесений до Реєстру Сполучених Штатів Америки (якщо інше не узгоджено міжнародною угодою). У розділі Закону «Винаходи в космосі», зокрема, зазначається, що будь-який винахід, зроблений, використаний або проданий у космічному просторі на космічному об'єкті або компоненті цього об'єкту, який знаходиться під юрисдикцією або контролем США вважається створеним, використаним або проданим в США, за винятком будь-яких космічних об'єктів або їх компонентів, які спеціально ідентифіковані та іншим чином передбачені певною міжнародною угодою, учасником якої є США, або щодо будь-якого об'єкту або його складової частини, що внесені до реєстру іноземної держави відповідно до Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються до космічного простору.

Окрім цього, як приклад вирішення питань про право інтелектуальної власності в космічній діяльності на регіональному рівні може слугувати Рамкова угода між Кабінетом Міністрів України й Урядом Республіки Індонезія про співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях від 06.11.2008 р. Стаття 9 «Інтелектуальна власність» цієї Угоди встановлює, що якщо компетентні органи не домовилися про інше у виконавчих угодах в рамках спільних програм, то розподіл прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що створені або передані у процесі виконання спільних робіт у рамках цієї Угоди, здійснюється відповідно до Додатку, який є невід'ємною частиною цієї Угоди [4].

Вироблення однакової та надійної міжнародно-правової системи охорони прав інтелектуальної власності у рамках космічної діяльності є нагальною задачею міжнародного права. Адже при виникненні спору щодо захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності, застосовне право в кожному випадку регулюватиметься нормами національного права, якщо не встановлено інше. Це вимагає щоб сторони узгоджували положення про інтелектуальну власність у кожній міжнародній угоді про співробітництво, яка може включати, наприклад, питання, що стосуються правоволодіння, прав використання, права на розповсюдження та ліцензування даних, інформації, що підлягає правовій охороні, та конфіденційність [5].

Чинне космічне законодавство України, зокрема, Закон України «Про космічну діяльність» не містить жодних положень присвячених праву інтелектуальної власності при здійсненні космічної діяльності. Це не тільки ускладнює інтенсифікацію комерціалізації національної космічної діяльності (з поміж інших факторів), але не слугує успішній інтеграції із Європейським Союзом. Статтями 371 та 372 Угоди про асоціацію, зокрема визначено, що Україна та ЄС сприяють розвитку співробітництва у сфері цивільних космічних досліджень та використання космічного простору, заохочують та підтримують обмін науковцями, створюють сприятливі умови проведення

досліджень та впровадження нових технологій з належного захисту прав інтелектуальної, промислової та комерційної власності [6].

Окрім цього в Загальнодержавній цільовій науково-технічній космічній програмі України на 2021-2025 рр. (04.11.2022 р. прийнято відповідний законопроект за основу із скороченням строку підготовки), концепція якої була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р, серед шляхів розв'язання означених в Програмі проблем в космічній діяльності зазначено про організацію наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок (*фактично йде мова про НДДКР – прим автора*) у перспективних напрямках космічної діяльності та сприяння інноваціям суб'єктів космічної діяльності, забезпечення надходження інвестицій у космічну індустрію з недержавного сектору та в результаті міжнародного партнерства [7].

Зрозуміло, що успішність вирішення зазначених шляхів удосконалення національної космічної діяльності не можлива без вирішення питання про охорону та захист прав інтелектуальної власності та їх ефективну, раціональну комерціалізацію в космічній сфері. Окрім цього, процеси інтеграції правових систем (законодавства передусім) та глобалізації економіки, появи нових суб'єктів космічної діяльності як держав, так і суто приватних компаній вимагають створення єдиної системи охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Певним недоліком системи міжнародного космічного права є відсутність єдиної всесвітньої організації, яка опікується питаннями міжнародного космічного права та міжнародної космічної діяльності. Однак існує Всесвітня організація інтелектуальної власності до компетенції якої належить питання інтелектуальної власності. Отже, передумови створення єдиного порядку охорони та захисту прав інтелектуальної власності стоять сьогодні на порядку денному. І перший крок для їх вирішення можливо було б здійснити у суто комерційному напрямку, а саме стандартизувати умови контрактів щодо права інтелектуальної власності під час здійснення космічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text.
2. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text.
3. Декларація про міжнародне співробітництво у дослідженні та використанні космічного простору на благо та в інтересах усіх держав, з особливим урахуванням потреб країн, що розвиваються. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/space.shtml.
4. Рамкова угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Індонезія про співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях від 06.11.2008 р. URL: <https://www.nkau.gov.ua/ua/legislation>.
5. Intellectual Property and Space Activities. URL: https://www.wipo.int/export/sites/www/patent-law/en/developments/pdf/ip_space.pdf.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
7. Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-%D1%80#Text>.

Полтавець Т. О.,
приватний адвокат

ПОСЕРЕДНИЦТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ

Проблеми конфлікту є актуальними для суспільного життя, свідомості суспільства. Сьогодні суспільство поступово переходить від неприйняття і придушення конфліктів до свідомості необхідності «роботи» з ними, до пошуку можливостей їх регулювання. Практика регулювання та розв'язання конфліктів свідчить, що в умовах конфліктної ситуації значно погіршується комунікація між соціальними суб'єктами. У цих умовах без посередників буває важко, а іноді і неможливо обійтися.

Сьогодні поняття «третя сторона» включає в себе такі поняття, як «посередник», «спостерігач за ходом переговорного процесу», «арбітр», «медіатор». Під «третьою стороною» традиційно розуміється також будь-яка особа, яка не має статусу посередника або спостерігача, проте зайняте питаннями врегулювання конфліктних відносин між іншими сторонами. Отже, посередництво – це процес, у якому «третя сторона» (посередник) допомагає сторонам спірної (конфліктної) ситуації провести переговори, спрямовані на досягнення взаємоприйняттого рішення. Як синонім терміна «посередництво» вживають запозичене з англійської мови слово «медіація» [1, с. 123]. Згідно зі ст. 10 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», «незалежний посередник – визначена за спільним вибором особа, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проведенню переговорів, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйняттого рішення» [2].

Посередник (медіатор) стимулює конструктивне обговорення спірних питань і сприяє порозумінню сторін передусім через упровадження певних процедурних правил, формування порядку денного переговорів, впливу на психологічну атмосферу, в якій відбуваються переговори. Посередництво є творчим процесом. Велику роль тут відіграють інтуїція, досвід, особистість посередника, що мають допомогти йому обрати тактику дій, яка буде адекватною: 1) специфіці конфлікту; 2) стилям поведінки в конфлікті й на переговорах сторін конфлікту; 3) цілям посередництва. Офіційними медіаторами можуть бути: міждержавні організації (наприклад, ООН та ін.); окремі держави; державні правові інститути (арбітражний суд, прокуратура і т. д.); урядові або інші державні комісії (наприклад, ті, що створюються для врегулювання страйків); представники правоохоронних органів (наприклад, дільничний інспектор); керівники установ, закладів, фірм тощо; громадські організації (комісії з вирішення трудових суперечок та конфліктів, профспілки і т. д.); професійні медіатори-конфліктологи.

Згідно з українським законодавством участь посередника в переговорах між сторонами конфлікту починається після залучення його примирною комісією, тобто фактично з офіційного початку переговорів, а не

з моменту, коли переговори зазнали невдачі, а сторони переконалися у своїй неспроможності самотійно улагодити конфлікт. Посередництво на початковій стадії переговорів допомагає послабити жорсткість початкових позицій, зменшити можливу недовіру і ворожість учасників переговорів. Але роль і функції посередника в роботі примирної комісії на сьогоднішній день законами не регулюються, а визначаються за згодою сторін. Наприклад, за посередником законодавчо не закріплено функцію головування на переговорах у примирній комісії, що в свою зменшує можливість посередника впливати на перебіг переговорів.

Відмінність у діяльності посередника в трудових конфліктах від роботи посередника в міжнародних конфліктах зумовлено передусім обмеженою тривалістю посередництва та мінімальним часом на підготовку до участі в посередництві. Відповідно до Закону колективні трудові спори розглядаються виробничою примирною комісією в п'ятиденний термін, галузевою й територіальною примирними комісіями – у десятиденний, примирною комісією на національному рівні – у п'ятнадцятиденний термін із моменту утворення комісій [2]. Обмеження часу роботи примирних комісій має перешкодити невиправданому затягуванню процесу досягнення домовленості однією зі сторін.

Загалом процес посередництва має дві орієнтації: на досягнення домовленості та на поліпшення стосунків між сторонами. У реальному процесі посередництва, як правило, існують обидві орієнтації, співвідношення яких визначається посередником на основі аналізу конкретної ситуації.

Отже, посередництво – це завжди мистецтво, яке потребує уміння здійснювати процес раціонально і конструктивно, спокійно і розумно обговорити проблеми. Будучи альтернативою судовій процедурі й іншим силовим способом розвитку подій, медіація має низку переваг, найголовнішою з яких є те, що вирішення конфлікту досягається шляхом ухвалення сторонами рішення на добровільній і рівноправній основі, що однаково влаштовує заінтересовані сторони.

Список використаних джерел:

1. Гірник А. М. Основи конфліктології. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 222 с.
2. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 1998. № 34. 227 с.
3. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2003. 360 с.
4. Джелалі В. О. Психологія вирішення конфліктів: навч. посібник. Харків-Київ: Р. И. Ф., 2006. 320 с.

Попад'їна М. В.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Поліщук М. Г.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Безпліддя у шлюбі стало великою медико-соціальною проблемою сучасності. В той же час як раз саме проблема безпліддя найбільшою мірою піддається корекції завдяки успіхам репродуктивної медицини та розвитку допоміжних репродуктивних технологій (далі як – ДРТ) [4, с. 91]. Розглянемо законодавчу базу в Україні цієї проблеми.

Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 № 787 містить наступне визначення ДРТ: «Допоміжні репродуктивні технології – методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах «in vitro». Одним із видів ДРТ є сурогатне материнство.

З набранням чинності нового Сімейного кодексу України (в статті 123 якого закріплено, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя), почалася епоха сурогатного материнства в Україні [2, с. 62].

Крім того, правову базу застосування методики сурогатного материнства в Україні становлять:

– положення Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV (зокрема, ч. 7 ст. 281), що – «Повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством»;

– стаття 48 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XI;

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 № 787;

– Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил реєстрації актів громадянського стану в Україні» від 18.10.2000 р. № 52/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України за № 719/4940.

Проте в Україні законодавчо не визначено поняття сурогатного материнства, не прописані права та обов'язки сторін, відсутні вимоги щодо укладання договору сурогатного материнства, не визначені порядок дій договірних сторін у разі виникнення непередбачених ситуацій та відповідальність у разі порушення договору. Українське законодавство у сфері правового регулювання сурогатного материнства не відповідає потребам практики [3, с. 26].

Отже, існує потреба удосконалення законодавчого регулювання відносин щодо договору сурогатного материнства. Існують різні визначення поняття сурогатне материнство з медичної і з правової точки зору. Так, у медицині сурогатне материнство позначає метод, при якому ембріон, отриманий після запліднення «in vitro» (тобто «в пробірці») за участю статевих клітин подружжя – (біологічних батьків майбутньої дитини), імплантується іншій жінці (сурогатній матері) для виношування плоду та народження дитини [10, с. 58].

На думку представників Української асоціації репродуктивної медицини, сурогатне материнство – метод лікування безпліддя, при якому ембріон, отриманий від генетичних батьків, переноситься у порожнину матки іншої жінки [5, с. 257].

Існує і таке визначення: з медичної точки зору, сурогатне материнство – це запліднення яйцеклітини штучним методом з наступним поміщенням ембріона, отриманого від генетичних батьків, в порожнину матки іншої жінки – сурогатної матері [6, с. 75].

Але в цих визначеннях, у ланцюжку, генетичний матеріал біологічних батьків, ембріон – сурогатна мати не вказано, що в деяких випадках для запліднення сурогатної матері використовують генетичний матеріал одного із батьків і донора. Важливо зазначити, що сучасне сурогатне материнство є методом, який має виконуватися тільки за медичними показниками та ні в якому разі не може застосовуватися через «соціальне безпліддя», тобто небажання здорової жінки виношувати свою дитину [10, с. 60].

А як з правової точки зору? Взагалі під сурогатним материнством розуміють запліднення жінки шляхом імплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу подружжя з метою виношування і народження дитини, яка в подальшому буде визнана такою, що походить від подружжя, як правило, на комерційній основі на підставі відповідного договору між подружжям та сурогатною матір'ю [1, с. 72]. З цього приводу влучною буде думка Коломієць А., яка визначає, що, з юридичної точки зору – це послуга з виношування і народження дитини з наступною реєстрацією немовляти, як дитини замовника послуги [6, с. 75].

Отже, перед початком здійснення програми сурогатного материнства біологічні батьки та сурогатна мати укладають договір, який за своєю природою належить до договорів про надання послуг і має регламентуватися главою 63 ЦК України. Договір про сурогатне материнство являє собою

цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона приймає на себе зобов'язання надати іншій стороні послуги з виношування дитини, яка була зачата методом екстракорпорального запліднення, та народження її для подальшої реєстрації іншою стороною, а інша сторона, в свою чергу, зобов'язується прийняти та оплатити дані послуги [2, с. 62].

У різних країнах світу ставлення до застосування методики сурогатного материнства і, відповідно, законодавче регулювання правовідносин у цій сфері не є однаковим. Також на сьогоднішній день не існує міжнародного документа, який би регламентував правовідносини у цій сфері.

Вивчаючи досвід зарубіжних країн, щодо застосування сурогатного материнства, можна дійти висновку, що країни за критерієм дозволеності використання цієї технології можна поділити на такі групи:

1. Країни, в яких в силу релігійних, морально-етичних переконань сурогатне материнство заборонено (Австрія, Німеччина, Італія, Франція, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Японія, Пакистан, Саудівська Аравія, деякі штати США (Мічіган, Нью-Джерсі, Арізона);

2. Країни, в яких заборонено комерційне сурогатне материнство (Великобританія, Канада, Австралія, Данія, Нідерланди);

3. Країни, у яких методика сурогатного материнства дозволена, але не регулюється законом (Еквадор, Фінляндія, Колумбія, Іспанія, Бельгія, Греція);

4. Країни, в яких ця технологія дозволяється та регулюється законом (Україна, Казахстан, Грузія, Вірменія, Польща, Індія, Таїланд, Південно-Африканська Республіка, більшість штатів США, а саме Каліфорнія, Іллінойс, Арканзас, Нью-Хемпшир).

В країнах, у яких методика сурогатного материнства регулюється законом, порізно визначені права генетичних батьків і сурогатної матері. Відповідно до статей 123 та ч. 2 ст. 139 СК України пріоритетними визнаються інтереси генетичних батьків і народженої дитини.

Захищені інтереси генетичних батьків і в Білорусі: відповідно до Кодексу Республіки Білорусь про шлюб і сім'ю, матір'ю дитини, народженої сурогатною матір'ю, визнається його генетична матір [8, с.104]. Як приклад можу навести два штати – Каліфорнія та Вірджинія, які дотримуються протилежних точок зору. Каліфорнія – штат, який найбільше підтримує генетичних батьків. Протилежною є позиція у Вірджинії, де всі юридичні права надаються сурогатній матері [9, с. 191].

Позитивним є досвід США у справі законодавчого врегулювання всіх аспектів реалізації програми сурогатного материнства. Три штати – Каліфорнія, Іллінойс та Невада – нещодавно прийняли нові закони про сурогатне материнство, які містять вичерпні положення щодо договорів про сурогатне материнство, прав сурогатних матерів, дітей та батьків, а також правила передачі дітей майбутнім батькам. Це законодавство може слугувати позитивним прикладом для країн, які розглядають можливість прийняття комплексного закону про репродуктивні технології, включаючи сурогатне материнство [7, с. 27].

Таким чином, необхідно подальше удосконалення національного законодавства щодо договору сурогатного материнства, яке б визначало поняття сурогатного материнства, договору сурогатного материнства, вимоги до його форми, зокрема, необхідність нотаріального посвідчення такого договору, вимоги до більш детальнішого обстеження стану здоров'я договірних сторін, в тому числі й психічного, визначало дії сторін у випадку виникнення ризикових ситуацій (народження хворої дитини, багатоплідна вагітність, випадкова смерть генетичних батьків), подальшу долю невикористаного генетичного матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*, 2002. № 4. С. 72-75.
2. Венедіктова І. В. Правове регулювання послуг з сурогатного материнства за чинним законодавством України. *Антиейджинг Антистаріння: журнал української лікарської еліти (ТОВ «Медікс»)*. Київ, 2010. № 3. С. 62-63.
3. Вонсович Х. І. Проблемні питання сурогатного материнства в Україні. *Право та державне управління*. 2013. № 1. С. 24-26.
4. Грищенко В. І. Історія створення і розвитку допоміжних репродуктивних технологій в Україні. *Медичні аспекти здоров'я жінки*, 2008. № 4. С. 91-94.
5. Герц А. А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис. ... д.ю.н. Львів, 2016. 421 с.
6. Коломієць А. С. Цивільно-правові відносини з сурогатного материнства. *Правовий вісник Української академії банківської справи*, 2012. № 2. С. 74-76.
7. Брашовяну А. Міжнародний досвід законодавчого регулювання питання використання репродуктивних технологій (включаючи сурогатне материнство). Київ, 2013. 60 с.
8. Оніщенко О. В. Сурогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 3. С. 102-108.
9. Скалецька З. С. Правовий статус сурогатної матері в зарубіжних країнах. Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». *Наукові записки*. Київ, 2016. Т. 18: Спец. вип., ч. 1. С. 190-191.
10. Цанько І. Технології сурогатного материнства в Україні та за кордоном і участь закладів охорони здоров'я в їх застосуванні. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2013. № 1. С. 58-65.

Ратушна О. О.,
юрист, сімейний медіатор
і приватний практик, лектор
Вищої школи Адвокатури України

ОСОБЛИВОСТІ СПРАВ ПРО РОЗЛУЧЕННЯ: ПОГЛЯД СІМЕЙНОГО МЕДІАТОРА

У своєму житті сім'ї часто зустрічаються з різними факторами, які можуть негативно вплинути на їх стабільність. Від того як будуть розвиватись та вирішуватись складні та конфліктні ситуації залежить майбутнє сім'ї. Досить часто, невирішені сімейні конфлікти в кінцевому

результаті призводять до розлучення. Статистика розлучень в нашій країні невітніша: за даними Держкомстату, Україна посідає перше місце в Європі за кількістю розлучень. На 295 тис. укладених шлюбів у нас припадає 130,7 тис. розлучень. Тобто розлучаються 44,3 % подружніх пар. А якщо взяти цивільні шлюби, які також розпадаються, то рівень розлучень сягає 61 %. Тобто, розпадається більш як половина пар. Це найвищий показник у Європі.

Судова практика показує, що в більшості випадків за позовами про розірвання шлюбу слідує ряд інших позовів, найпоширеніші з них: про визначення місця проживання дитини, стягнення аліментів, про стягнення додаткових витрат на дитину, про позбавлення батьківських прав, поділ майна подружжя. У суді сторони зустрічаються на рівні своїх принципових позицій, які обґрунтовуються, як правило, з передбачених законом прав і обов'язків. Однак, норми закону не завжди співпадають з інтересами і потребами сторін. Наприклад, заява про позбавлення батьківських прав, може бути пов'язана з потребою одного з батьків безперешкодно виїжджати з дитиною за кордон і відчувати свободу від другого з батьків у питаннях турботи і виховання дитини, а також порушеною між батьками комунікацією – не бажанням звертатися з проханням та поясненнями кожен раз при плануванні від'їзду.

Чому відбувається неспівпадання намірів та інтересів сторін шлюбно-розлучного процесу? По-перше, всі сімейні конфлікти мають особливий предмет, яким виступають міжособистісні відносини (кохання, кровна спорідненість), моральні обов'язки, обумовлені реалізацією різноманітних сімейних функцій: репродуктивної, виховної, господарсько-економічної, рекреаційної та комунікативної. По-друге, сімейним конфліктам притаманні глибокі душевні переживання та страждання їх учасників. Емоційний накал часто заважає сторонам конфлікту зосередитися і прийняти чітке рішення щодо подальшого життя. По-третє, сімейним конфліктам притаманні такі форми протистояння між його учасниками, як докори, образи, сварки, скандали, або навпаки – мовчання та відсутність спілкування

Чому сімейні спори є складним та тривалим процесом?

Сімейні спори є складним та тривалим процесом через неможливість та небажання сторін досягти згоди щодо основних питань: розірвання шлюбу, подальшого виховання та місця проживання спільних дітей, розміру та порядку сплати аліментів, способів поділу майна через погіршення стосунків подружжя, недосконалість окремих норм сімейного законодавства, що призводить до формування різної судової практики застосування норм сімейного права при розгляді аналогічних справ та багаторічні судові процеси; відсутність остаточно сформованої судової практики з найбільш складних питань, що виникають при поділі майна подружжя в судовому порядку. Цим обумовлені труднощі у збиранні доказової бази, можливість залучення органу опіки та піклування, психологів та психіатрів.

Які особливості справ про розлучення?

1. Сторонами спору (конфлікту) є родичі, часто – подружжя або колишнє подружжя.

2. Порушення відносини всередині сімейної системи між: подружжям, подружжям та їхніми дітьми, подружжям і їх батьками, подружжям й родичами одного з подружжя, родичами подружжя, різними поколіннями родичів.

3. Тісний емоційний зв'язок сторін.

4. Небажання присвячувати інших осіб в особливості наявного конфлікту.

5. Глибоко особистісні переживання учасників.

6. Висока емоційність конфлікту.

7. Значний вплив наслідків конфлікту на особисте життя учасників та майбутніх поколінь.

Розлучення – це складний процес, який забирає багато сил та енергії у кожного з подружжя. Воно призводить до багатьох змін у житті людини (соціальних та психологічних), з якими їй не завжди легко впоратись. Навіть, якщо подружжя прийняло рішення розірвати шлюб, в процесі розлучення виникає багато питань, які потребують обговорення і вирішення, що може призвести до непорозумінь, емоційної напруги та ескалації конфлікту. Люди втрачають ролі «чоловіка» та «дружини», але залишаються ролі «батька» та «матері». Потрібно навчитися налагоджувати діалог і приймати рішення стосовно питань життя та виховання дітей.

З власної практики: звернення жінки щодо позбавлення батьківських прав її колишнього чоловіка. Обставини справи: після розлучення минуло 9 років, аліменти не сплачує, з донькою не спілкується навіть по телефону, подала виконавчий лист до виконання, одразу зателефонував, просив закрити виконавче провадження, вона вирішила подати на позбавлення батьківства. Після двогодинної зустрічі були з'ясовані такі для обговорення: фінансова участь батька в вихованні доньки, спілкування батька та дитини. Рішення: перша зустріч батька та доньки за 10 років, добровільна фінансова підтримка батька.

Більшість осіб, які звертаються до суду для вирішення сімейного спору, не знають про можливість його вирішення в інший спосіб. Як альтернативний спосіб врегулювання правових конфліктів медіація має низку відмінностей від судової процедури, таких як швидкість врегулювання спору, прийняття рішення самими сторонами конфлікту, що стимулює добровільне виконання угоди за результатами медіації, налагодження комунікації між сторонами тощо, а також розвантажує судову систему. У національній правовій системі, хоча медіація існує в Україні вже понад 20 років, інститут медіації все ще перебуває на етапі становлення, дотепер медіація так і не здобула повсюдного поширення та не стала частиною культури врегулювання правових конфліктів. Завдання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) як пріоритетної складової частини процесу інтеграції України до ЄС актуалізувало дослідження законодавства ЄС та його держав-членів у сфері реалізації та захисту прав та інтересів людини і громадянина.

Відповідно до ст. 1 Угоди про Асоціацію з ЄС (ратифікована Законом від 16.09.2014 № 1678-VII) ЄС та Україна повинні посилювати співпрацю у сфері правосуддя, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод. Забезпечення верховенства права та покращення доступу до правосуддя має включати доступ як до судових, так і до позасудових методів врегулювання спорів.

Відповідно до указу Президента України № 276/2015 від 20.05.2015 р. була схвалена Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., п. 5.4 якої передбачається розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів (шляхом практичного впровадження інституту медіації та посередництва).

Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892 було затверджено Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), яким визначено зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва (медіації).

Відповідно до Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. № 1875-IX були визначені правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги. Згідно ст. 8 Правил адвокатської етики, адвокат за можливості сприяє досудовому та позасудовому порядках врегулювання спорів між клієнтом та іншими особами. Стаття 21 Правил адвокатської етики визначає, що адвокат може виступати посередником між клієнтами за умови, якщо: між інтересами клієнтів немає конфлікту, або за наявності письмової згоди обох (всіх) клієнтів, інтереси яких представляє адвокат та які є суперечливими; адвокат пояснить кожному з клієнтів сутність відносин посередництва і отримає згоду кожного з клієнтів на їх одночасне представництво; адвокат має достатні підстави вважати, що він зможе зберегти об'єктивність при одночасному представництві інтересів клієнтів і по відношенню до кожного з них виконати свої професійні обов'язки відповідно до закону і вимог Правил.

Таким чином, застосування навичок медіатора в справах про розлучення дає можливість підвищити ефективність взаємодії у сімейних справах, якщо інтереси сторін не можуть бути задоволені в рамках судового захисту; професійно допомагати у вирішенні сімейного спору у випадку безперспективного судового процесу; сприяти найшвидшому вирішенню сімейної справи клієнта, якщо судовий розгляд такої справи може тривати кілька років.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (угоду ратифіковано Законом від 16.09.2014 р. № 1678-VII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
2. Про Стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>.
4. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
5. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
6. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
7. Гаро Г. О., Спектор О. М., Водоп'ян Т. В. Мирне вирішення сімейних спорів: метод рекомендації. Фактор, 2019. 80 с. URL: <http://bit.ly/2Vyh0Qu>.

Резворович К. Р.,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Булдакова А. Є.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ НЕДІЄЗДАТНИХ ОСІБ ТА ОСІБ З ОБМЕЖЕНОЮ ДІЄЗДАТНІСТЮ

Відповідно до Конституції України, а саме статті 1, Україна є правовою державою, обов'язковим атрибутом якої є незалежна та доступна судова влада. Правосуддя є формою її здійснення, що забезпечує захист прав та свобод людини і громадянина й їх поновлення. Крім цього, ч. 1 ст. 55 Конституції України зазначено, що суд здійснює захист прав та свобод людини і громадянина, що закріпило право на судовий захист як необмежене та невідчужуване. Визначальним критерієм оцінки ефективності судової влади та

правосуддя в правовій державі є доступність судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Та, нажаль, такі негативні явища, як обмеження прав людини та дискримінація все ще можуть мати місце [1].

Найвразливішою групою залишаються недієздатні особи, особи, дієздатність яких обмежена, особи з психічними та інтелектуальними порушеннями. Прикладом цього є дискримінація недієздатних осіб у частині позбавлення їх права на звернення. Такі звернення не підлягають розгляду, оскільки його можуть подати лише законні представники, що визначає ст. 8 Закону України «Про звернення громадян». У 2017 році Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини було підготоване відповідне конституційне подання про визнання таких положень неконституційними. На цей час питання про відкриття конституційного провадження розглядається в Конституційному Суді України [2].

27 березня 2022 року була проведена прес-конференція з питань права на доступ до правосуддя осіб з порушеннями психічного здоров'я та обмеженими інтелектуальними можливостями та сприяння підвищенню ефективності їх використання. Цей проект здійснюється за підтримки народу США, що була надана через їх Агентство з міжнародного розвитку в рамках Програми «Нове правосуддя». Під час дослідження проблем доступності до правосуддя, вітчизняні науковці виявили, що така категорія осіб стикається з великою кількістю бар'єрів, такі як комунікативний, юридичний, архітектурний і т. д.

Щодо останнього, архітектурна доступність будівель судів ускладнена, оскільки в Україні практично всі суди перебудовані з будинків ХІХ-ХХ століття. Доступність до суду означає архітектурну відповідність усім сучасним вимогам, проте таких будівель майже немає. «Все це потрібно адаптувати в реальних умовах, і це потребує значних капіталовкладень і зусиль з нашого боку», зазначила заступник начальника територіального управління Державної судової адміністрації України в місті Києві [3].

Таке явище, як інклюзія передбачає повне включення людей з інвалідністю в будь-яку сферу діяльності, в тому числі доступності суду. Людина з інвалідністю потребує додаткових умов для соціальної адаптації, що можливо лише за допомогою особливих зусиль з боку держави. Є безліч проблем, з якими стикаються недієздатні та особи з обмеженою дієздатністю й необладнані приміщення суду є однією з таких, оскільки перешкоджають та інколи навіть унеможливають доступ до приміщень [4].

Відповідно до статті 9 Конвенції про права осіб з інвалідністю сторони Конвенції повинні забезпечити особам з обмеженими можливостями, нарівні з іншими, доступ до об'єктів і послуг, відкритих для всіх, зокрема будівель, інформації та зв'язку. Підтримка може включати надання поведирів, читців і професійних сурдоперекладачів задля полегшення доступності, використання документів у доступних форматах – абеткою Брайля або в полегшеному форматі (easy-read). Відповідної підготовки для суддів, поліцейських та персоналу в'язниць вимагає стаття 13 КПОІ [5, с. 159].

Практика ЄСПЛ має приклад, коли присутність заявника в судовому провадженні та його активна участь відіграють необхідну та невід'ємну роль

в здійсненні правосуддя. В справі «Штукатуров проти росії» (Shtukaturov v. Russia) вирішувалось питання про визнання його недієздатності, про що сама особа офіційно повідомлена не була. Хоча він був повністю здатний зрозуміти складні правові питання, подану апеляцію залишили без розгляду на підставі того, що заявник не мав дієздатності і може подавати оскарження лише через свого офіційного опікуна. ЄСПЛ зробив висновок, що присутність особи під час розгляду щодо дієздатності має вирішальне значення, оскільки необхідно дати людині змогу подати свої аргументи, а також дозволити судді сформулювати свою особисту думку про розумові здібності заявника. Обмеження щодо дієздатності може встановлюватися лише тоді, коли це необхідно для захисту відповідної особи [5, с. 163-164].

За результатами досліджень правозахисних організацій, недієздатні особи та особи з обмеженою дієздатністю, зокрема ті, хто має психічні та інтелектуальні порушення, стикаються з ментальними та комунікаційними перешкодами під час судового процесу. Зокрема, труднощі можуть виникнути через нерозуміння судових процедур та процесу, використання професійної юридичної лексики, необізнаність працівників судів з технологією спілкування з такими особами. Це посилюється наявністю стереотипів та упереджень по відношенню до цієї категорії осіб. Наслідком цих перешкод є те, що думка осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями може бути не почутою в судовому процесі [6].

Підсумовуючи все вищевказане, ми можемо дійти висновку, що найбільшої дискримінації з боку держави відносно доступності правосуддя зазнають особи з інвалідністю та особи, які мають порушення інтелекту та психічного здоров'я, і часто не мають змоги скористатися своїм правом доступності судочинства. Сприяння ефективному використанню права на доступність правосуддя недієздатних осіб та осіб з обмеженою дієздатністю, шляхом підвищення рівня обізнаності суддів, працівників апаратів судів, адвокатів, правозахисників про особливі потреби та права даної категорії громадян є важливим завданням, вирішення якого є необхідним на сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 01.01.2020 р. Верховна Рада України. 1996, № 30, ст. 141.
2. Права осіб із проблемами психічного здоров'я: веб-сайт. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-osib-iz-problemamy-psyhichnoho-zdorov-ya-2017/>
3. Доступ до правосуддя осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями. Проблеми та перспективи: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2427961-dostup-do-pravosudda-osib-z-psyhichnimi-ta-intelektualnimi-porusennami-problemi-ta-perspektivi.html>.
4. Інклюзивний суд: чому держава має дбати про забезпечення особам з інвалідністю ефективного доступу до правосуддя: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/147887-inklyuzivniy-sud-chomu-derzhava-maye-dbati-pro-zabezpechennya-osobam-z-invalidnistyu-efektivnogo-dostupu-do-pravosuddya>.
5. Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав та Рада Європи. «Посібник з Європейського права у сфері захисту персональних даних»: веб-сайт. 2018. URL: <https://rm.coe.int/handbook-access-to-justice-ukr/1680a216af>.
6. Тренінговий модуль для працівників апарату суду «Комунікація з особами з психічними та інтелектуальними порушеннями»: веб-сайт. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Curricula_PWIPD_court-staff_2018_UKR.pdf.

Резникова М. О.,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
кандидат філософських наук, доцент

ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВУ БЕЗ РОЗГЛЯДУ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ

Одним із двох різновидів судового порядку розірвання шлюбу є його розірвання за позовом одного з подружжя в порядку позовного провадження. Такий спосіб розірвання шлюбу застосовується у випадках, коли бажання розірвати шлюб має один з подружжя, який і подає позов, тоді як другий з подружжя не бажає розривати шлюб або ухиляється від подання спільної заяви про розірвання шлюбу, або між подружжям існують спори щодо визначення місця проживання дитини, її утримання тощо [1, с. 120].

Загальний дозвіл щодо розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя має певні обмеження. Відповідно до ч. 2 ст. 110 Сімейного кодексу (далі – СК України) та п. 5 ч. 4 ст. 185 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України) позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини або до досягнення дитиною одного року без дотримання вимог, встановлених СК України (крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини).

В зазначених випадках суддя, на стадії відкриття провадження у справі, постановляє ухвалу про повернення позовної заяви (п. 5 ч. 4 ст. 185 ЦПК України). Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви (ч. 7 ст. 185 ЦПК).

На нашу думку, норма п. ч. 4 ст. 185 ЦПК України щодо «повернення позовної заяви про розірвання шлюбу під час вагітності дружини ...» є дещо декларативною. Оскільки в практичній площині виявляється не зрозумілим, яким чином суддя на стадії відкриття провадження у справі може встановити факт розірвання шлюбу саме з вагітною жінкою, оскільки ні сімейним законодавством, ні цивільно-процесуальним не передбачено подання до заяви про розірвання шлюбу довідки про наявність або відсутність вагітності жінки.

Аналіз судової практики за даними єдиного державного реєстру судових рішень підтверджує зазначену тезу. Так, наприклад, під час розгляду справи № 448/1720/17 (провадження № 2/448/457/18) у відкритому підготовчому засіданні 20 квітня 2018 р. суддею Білоус Ю. Мостиського районного суду Львівської області, було встановлено, що позивач ОСОБА_1 позов підтримав та просив шлюб розірвати, оскільки відповідач ОСОБА_2 з ним не проживає

однією сім'єю та перебуває в стані вагітності від іншого чоловіка. Відповідач ОСОБА_2 в підготовчому засіданні позов визнала, просила шлюб розірвати, пояснила суду, що перебуває в стані вагітності від іншого чоловіка.

Заслухавши пояснення сторін, дослідивши матеріали справи, суд вважає, що позов ОСОБА_1 слід залишити без розгляду, виходячи з наступного. З позовної заяви вбачається, що з травня 2017 року сторони проживають окремо. З наданих у підготовчому засіданні пояснень позивача та відповідача відомо, що відповідач ОСОБА_2 на даний час перебуває в стані вагітності від іншого чоловіка.

Доказів вчинення протиправної поведінки, яка містить ознаки кримінального правопорушення одним із подружжя щодо другого з подружжя або дитини – суду не надано, тому даний позов підлягає залишенню без розгляду.

Згідно ч. 2 ст. 110 СК України, позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини. Крім того, пунктом 9 Постанови пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21.12.2007 року чітко встановлено, що згідно з ч. 2 ст. 110 СК позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлено протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки злочину щодо другого з подружжя або дитини. Вказане обмеження стосується як чоловіка, так і дружини.

При відкритті провадження у справі за цим позовом суду не було надано відомостей про вагітність відповідача, тому суд не мав можливості вирішити питання про повернення позовної заяви відповідно до вимог ЦПК України.

Нормами діючого ЦПК України не передбачено припинення провадження у справі, а існують лише підстави для закриття провадження у справі та залишення позову без розгляду.

Враховуючи те, що відповідно до ч. 2 ст. 256 ЦПК України, у разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається, суд вважає за необхідне з метою не порушення права позивача на доступ до правосуддя, застосувати аналогію закону і залишити даний позов без розгляду. При цьому, слід роз'яснити позивачу, що залишення позову без розгляду не перешкоджає повторному зверненню до суду після усунення умов, що були підставою для залишення позову без розгляду.

На підставі наведеного, керуючись ст. 110 СК України, ст. 10, п. 5) ч. 4 ст. 185, 247, ст. 257, ст. 258, 260-261, 353 ЦПК України, суд, ухвалив позовну заяву ОСОБА_1 до ОСОБА_1 Мар'яни Василівни про розірвання

шлюбу – залишити без розгляду. Роз’яснити позивачу, що залишення позову без розгляду не перешкоджає повторному зверненню до суду після усунення умов, що були підставою для залишення позову без розгляду [2].

Зазначений приклад, по-перше, наочно підтвердив нашу думку щодо декларативності норми п. ч. 4 ст. 185 ЦПК України, оскільки суддя на стадії відкриття провадження по справі отримує відомості про вагітність дружини, лише з позовної заяви та доданих до неї документів; по-друге, було встановлено пробіл (не врегульоване питання) у процесуальному законодавстві, оскільки чинне цивільно-процесуальне законодавство не регулює питання яким чином повинен діяти суддя (яку ухвалу постановити), в разі якщо факт вагітності дружини по справах про розірвання шлюбу був встановлений не на стадії відкриття провадження, а пізніше, на стадії проведення підготовчого провадження або розгляду справи по суті у судовому засіданні.

Так, після відкриття провадження по справі суд може його припинити без ухвалення рішення лише шляхом постановлення двох ухвал: про закриття провадження по справі (ст. 255 ЦПК) або залишення позову без розгляду (ст. 257 ЦПК). Ретельний аналіз підстав для залишення позову без розгляду (ст. 257 ЦПК) та закриття провадження у справі (ст.255 ЦПК) – не надає відповіді на питання, яку ухвалу повинен постановити суддя, у разі якщо факт вагітності дружини по справах про розірвання шлюбу було встановлено вже на стадії проведення підготовчого провадження або розгляду справи по суті у судовому засіданні.

В зв’язку з чим, виникає необхідність проаналізувати процесуальні наслідки, які виникають для сторін у разі залишення позову без розгляду і закриття провадження по справі та з’ясувати сутність зазначених інститутів.

Залишення заяви без розгляду – це форма закінчення цивільного процесу у справі без ухвалення рішення, у зв’язку з наявністю чи виникненням обставин, які визначено законом, що не перешкоджає наступному зверненню до суду із вимогою між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав [3, с. 413].

Підстави для залишення позову без розгляду свідчать про недотримання позивачем процесуального порядку подання позову (що і відбувається у разі не подання доказів та не зазначення позивачем у позові про вагітність відповідача по даним категоріям справ, прим. автора), а також поведінку сторін, яка свідчить або припускає їхнє небажання продовжувати цивільний процес у справі, зокрема внаслідок недобросовісної поведінки позивача [3, с. 413].

Особа, позов якої залишено без розгляду, після усунення умов, що були підставою для залишення заяви без розгляду, має право звернутися до суду повторно (ч. 2 ст. 257 ЦПК України).

Закриття провадження у справі – це форма закінчення цивільного процесу у справі без ухвалення рішення, що виключає можливість подальшого звернення до суду з вимогою між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав у зв’язку з наявністю чи виникненням обставин, які визначено законом [3, с. 414].

Підстави для закриття провадження у справі визначено ч. 1 ст. 255 ЦПК України, при цьому зазначений перелік є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Зазначене правило розповсюджується і на підстави для залишення позову без розгляду (ч. 1 ст. 257 ЦПК).

Обставини для закриття провадження у справі вказують на неправомірність виникнення процесу, тобто у позивача відсутнє право на пред'явлення позову, або неможливість продовження процесу [3, с. 414].

У разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору (ч. 2 ст. 256 ЦПК).

Таким чином, оскільки однією з підстав для залишення позову без розгляду є недотримання позивачем процесуального порядку подання позову (п. 5 ч. 4 ст. 185 ЦПК України), а також з метою не порушення права позивача на доступ до правосуддя в майбутньому, коли відпадуть підстави для неможливості розірвання шлюбу (ч. 2 ст. 110 Сімейного кодексу України), пропонуємо статтю 257 Цивільно-процесуального кодексу України (Залишення позову без розгляду) доповнити пунктом 13 наступного змісту: «подана заява про розірвання шлюбу під час вагітності дружини або до досягнення дитиною одного року без дотримання вимог, встановлених Сімейним кодексом України і ці обставини не були і не могли бути встановлені на стадії відкриття провадження у справі (оскільки позивачем до заяви не були додані необхідні докази та/або ця обставина не була зазначена у заяві)».

На нашу думку, зазначені зміни до ст. 257 ЦПК не лише усунуть прогалину у цивільно-процесуальному законодавстві, а й зможуть запобігти в майбутньому допущення грубих процесуальних помилок в суддівській практиці при розгляді зазначеної категорії справ.

Список використаних джерел:

1. Бондар Т. В., Гопанчук В. С., Дзера О. В. Сімейне право України: підручник (2-ге вид., стереотип). Київ: Юрінком Інтер, 2019. 520 с.
2. Ухвала про залишення позовної заяви без розгляду від 20.04.2018 р., судова справа № 448/1720/17 Мостиського районного суду Львівської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73513094>.
3. Ясинка М. М. Цивільний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар. Київ: Алерта, 2018. 604 с.

Резворович К. Р.

завідувач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, доцент

Полоз А. М.,

магістрант

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЗА ВІДСУТНОСТІ В ДОГОВОРІ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ФОРС-МАЖОР

Із 2014 року, російська федерація веде агресивну війну проти України, а з 24 лютого 2022 року гібридну війну було свідомо перетворено в повномасштабне військове вторгнення. Це зумовило суттєві зміни в українському законодавстві, які, не виключається, будуть впроваджуватися і в подальшому, виходячи із потреб суспільства і держави. Так, у зв'язку з розгортанням повномасштабної війни російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указом Президента України Володимира Зеленського введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, який неодноразово продовжено [1-3].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 року воєнним станом визнається «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [2].

В умовах дії воєнного стану суб'єкти господарювання зустрілися з труднощами в питанні виконання договірних зобов'язань, які подекуди з огляду на дію особливого правового режиму та введення активних бойових дій на окремих територіях складно, а то і неможливо виконати. Так, із цього виникають питання щодо того, чи можна введення воєнного стану вважати

форс-мажорною обставиною та чи можуть бути звільнені на цій підставі суб'єкти господарювання перед контрагентами за невиконання або неналежним чином виконане зобов'язання.

Тлумачення поняття «форс-мажор» надано у ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні». Дане поняття у тексті Закону розкрито досить широко, тому що законодавець пішов шляхом перерахування усіх можливих форс-мажорних обставин: «форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами...» [4]. Серед таких форс-мажорних обставин у визначенні наведено «...збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи, але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена або неоголошена війна... введення комендантської години тощо» [4]. Тобто вбачаємо у перерахованих обставинах підстави введення воєнного стану та його основні складові, що означає прирівнювання воєнного стану до форс-мажору.

При цьому для суб'єктів господарювання, учасників цивільних та господарських правовідносин із різних питань залишається відкритим питання щодо наслідків невиконання або неналежного виконання зобов'язань, зокрема у випадку відсутності в договорі положень про форс-мажор. Звернемося до законодавчого підґрунтя. Відповідно до ст. 617 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за його порушення, якщо їй вдасться довести, що це сталося внаслідок випадку або непереборної сили [5]. Аналогічні положення передбачені у ст. 218 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [6]. Звільнення від відповідальності внаслідок дії форс-мажору передбачено також і міжнародними документами, зокрема Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р., у якій зазначено, що «сторона, яка не виконує свого зобов'язання, повинна повідомити іншу сторону про перешкоду і про її вплив на її здатність здійснити виконання» (ч. 4 ст. 79 Конвенції) [7].

Принагідно слід зауважити, що форс-мажор не можна розглядати як звільнення від виконання основного зобов'язання, адже настання обставин непереборної сили, випадку може звільняти від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання, однак не звільняє від поставки, оплати товару тощо, тобто власного зобов'язання. Договірні зобов'язання не можуть бути скасовані, а тому передбачається їх виконання за першої можливості за умови, якщо вони будуть актуальними на момент закінчення дії форс-мажорних обставин [8].

На даний момент сектор функціонування цивільних та господарських правовідносин відчуває проблематику у виконанні низки договірних

зобов'язань з огляду на існування форс-мажорних обставин у формі ведення активних бойових дій на території України. Як правило, кожен договір містить алгоритми дій сторін у випадку виникнення форс-мажорних обставин і наслідки, які наступають для сторін щодо виконання договірних зобов'язань в умовах дії форс-мажору. Якщо звернутися до ч. 1 ст. 212 ЦК України, то вона репрезентує форс-мажор як відкладальну обставину щодо виконання зобов'язання [5]. Натомість у ст. 6 та ст. 627 ЦК України прослідковується засада свободи договору, що означає можливість сторін на власний розсуд встановлювати умови договору, зокрема виконання договірних зобов'язань та дій у випадку виникнення форс-мажору з урахуванням норм чинного законодавства [5]. З огляду на взаємозв'язок цивільного та господарського законодавства, то слід зауважити, що аналогічні положення застосовуються і до господарського договору.

У випадку відсутності в договорі механізму регулювання виконання зобов'язання через дію форс-мажорних обставин, законодавець пішов за принципом юридичної визначеності у цьому питанні. Так, незалежно від наявності або відсутності в договорі положень про форс-мажор сторони не втрачають право на застосування форс-мажору відповідно до чинного законодавства та порядку, визначеному нормами, які регламентують виконання зобов'язань [9].

Зауважимо, що із початку повномасштабної агресії на території України оцінка воєнного стану як форс-мажорної обставини підтверджується Листом Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/2.0-7.1. Лист підтверджує наявність таких обставин, однак неможливість виконання зобов'язань суб'єкт повинен підтверджувати документально в залежності від реальних обставин, що перешкоджали виконанню зобов'язання [10]. При цьому необхідно пам'ятати, що жодні нормативно-правові акти або документи не носять «заздалегідь преюдиційного характеру» в суді, а тому оцінюватимуться в сукупності з іншими доказами, з урахуванням фактичних обставин конкретної ситуації та різновиду спірних правовідносин. Із цього випливає, що незалежно від наявності в договорі положень про форс-мажор, сторона, у якої настали форс-мажорні обставини, доводитиме в судовому порядку не тільки наявність форс-мажору, але і навести докази, які підтверджують неможливість виконання договірних зобов'язань у конкретній ситуації.

Отже, настання форс-мажорних обставин, зокрема введення воєнного стану, не звільняє від виконання основного договірного зобов'язання, однак може звільняти від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання (неустойка, штраф, пеня). Незважаючи на це, наявність або відсутність в договорі положень про форс-мажор не впливає на обов'язок доведення в судовому порядку стороною, у якої настали форс-мажорні обставини, не тільки факту виникнення форс-мажору, але і наведення доказів, які підтверджують неможливість виконання договірних зобов'язань у конкретній ситуації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України в редакції від 01.01.2020 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://pravo.uteka.ua/doc/Pro-torgovo-promislovi-palati-v-Ukraini>.
5. Цивільний кодекс України: Закон України в редакції від 22.06.2022 р. № 435-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Господарський кодекс України: Закон України в редакції від 27.05.2022 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р. № 995_003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text.
8. Договірний форс-мажор в умовах воєнного стану в Україні: офіційний веб-сайт. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/973>.
9. Нікітін О. Особливості виконання договірних зобов'язань під час воєнного стану за відсутності в договорі положень про форс-мажор. *Legal Group*: офіційний веб-сайт. URL: <https://id-legalgroup.com/ua/blog/osobennosti-vipolneniya-dogovornih-obyazatelstv-vo-vremya-voenogo-polojeniya-pri-otsytsvii-v-dogovore-polojenii-o-fors-majore-oleg-nikitin-advokat-ID-Legal-Group>.
10. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. № 2024/2.0-7.1. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcgclclefindmkaj/https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>.

Резворович К. Р.,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Фісун Н. О.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК ВІДВЕРНЕННЯ ШКОДИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Питання довкола дослідження інституту зобов'язань вже досить тривалий час викликають інтерес у науковців у галузі цивільного права. Так, у межах нашого дослідження, нами буде зосереджено увагу на недоговірних зобов'язаннях, котрі виникають внаслідок відвернення шкоди за цивільним законодавством України.

Досить велику увагу дослідників викликає дослідження зобов'язань, котрі виникають внаслідок правомірних дій. У центрі уваги були окремі види зобов'язань, котрі виникали внаслідок відвернення шкоди, проте комплексних досліджень, котрі б визначала концептуальні засади відносин, на сьогоднішній день, не в достатній мірі.

Отже, перейдемо до дослідження правовідносин, котрі виникають внаслідок вчинення дій, що спрямовані на відвернення шкоди, котра загрожує іншій особі.

Відповідно до ст. 1158 ЦК України вчинення точних дій у майнових інтересах другої особи її доручення розглядається як право особи, а саме учасника цивільних відносин. Варто відмітити, оскільки вказана діяльність являється втручанням у майнові інтереси іншої особи, вказана діяльність можлива лише за умови наявності загрози означеним інтересам. За умови наявності вказаних вище умов вчинення дій у чужих інтересах без доручення будуть вважатися правомірними і зумовлюватимуть виникнення взаємних зобов'язань між їх учасниками [1, с. 93].

Умови виникнення зобов'язань:

- 1) наявність загрози майновим інтересам іншої особи;
- 2) відсутність у особи, яка вчинила діяння, обов'язку діяти відповідно до договору або закону;
- 3) спрямування дій на користь іншої особи (запобігання, усунення або обмеження невігідних для неї матеріальних наслідків);
- 4) усвідомлення керуючим чужими справами спрямування своїх дій;
- 5) відсутність у особи, яка веде чужі справи, наміру обдарувати особу, в інтересах якої вчиняються дії, надати їй безоплатну дружню послугу тощо.

Характеризуючи суб'єктів досліджуваних нами зобов'язань, то ними виступають особи, інтересам яких загрожує небезпека, а також особа, яка без доручення діє в інтересах іншої особи.

Підставою зобов'язання щодо запобігання заподіяння шкоди відповідно до Цивільного кодексу України є охорона здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Також, окрема глава ЦК України передбачає можливість виникнення декількох видів зобов'язань внаслідок вчинення дій, котрі спрямовані на відвернення шкоди. В першу чергу, це два види зобов'язань, котрі розрізняються між собою на:

- 1) зобов'язання, що виникають із заподіяння шкоди особі, яка несанкціоновано врятувала здоров'я та життя особи;
- 2) зобов'язання, котрі виникають у зв'язку з порятунком чужого майна [2, с. 15].

За допомогою зобов'язань, передбачених ст. 1161 ЦК України відшкодовується шкода, завдана особою, яка самовільно врятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї. Суб'єктом обов'язків у цьому випадку є особа, яка проводила рятувальні роботи (рятувальник), і держава. Рятувальником може бути як фізична, так і юридична особа. В останньому випадку дії юридичної особи слід розглядати як дії її

працівників, вчинені під час виконання ними своїх (посадових) обов'язків. Таке рішення можливе на підставі правової аналогії (ст. 1172 ЦК України). Зміст обов'язків, що виникають внаслідок заподіяння шкоди особі, яка самовільно рятувала здоров'я та життя фізичної особи, полягає у праві рятувальника на відшкодування завданої їй шкоди та обов'язку держави відшкодувати завдану шкоду.

Умовами виникнення цих зобов'язань є:

- 1) наявність реальної загрози здоров'ю та життю особи;
- 2) відсутність у рятувальника відповідного повноваження (обов'язку) рятувати життя та здоров'я фізичної особи;
- 3) дії рятувальника спрямовані на запобігання загрози здоров'ю та життю особи;
- 4) заподіяння рятувальнику внаслідок його рятувальної діяльності шкоди здоров'ю та життю фізичної особи; [3, с. 54-55].

Отже, передусім недоговірні зобов'язання поділяються таким чином:

I. Зобов'язання, що виникають внаслідок правомірних дій (публічна обіцянка винагороди, вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, збереження здоров'я, життя, майна іншої особи).

II. Зобов'язання, котрі виникають внаслідок протиправних дій (створення загрози, завдання шкоди, набуття, збереження майна без достатньої правової причини). Перша група, по черзі своїх зобов'язань має бути диференційована на ті, що виникають внаслідок публічної обіцянки винагороди та ті, хто вчиняє злочини внаслідок дій щодо запобігання шкоди (погрози).

Відмічені зобов'язання мають однакові за типом підстави виникнення: це правомірні дії, спрямовані на відвернення шкода, яка загрожує майну чи особистому благу іншої особи. При цьому така діяльність здійснюється не на підставі угоди сторін чи норми закону, а лише з ініціативи особи, яка діє на власний ризик, «без відповідних повноважень» і не будучи примушена до того юридичним обов'язком. Схожість підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, у свою чергу, визначаються подібністю обов'язків, за якими вони здійснюються. Ці обов'язки також пов'язані спрямованістю на відшкодування шкоди, заподіяної особі, яка вжила заходів для запобігання небезпеці, яка загрожувала інтересам іншої особи [4, с. 149].

Питання щодо диференціації та групування недоговірних зобов'язань, котра пропонувалася окремими науковцями, є виправданими з певних причин. Такими причинами є:

- 1) з погляду забезпечення єдності методологічної основи класифікації зобов'язань;
- 2) оскільки в перспективі вони дозволяють створити низку єдиних норм для однорідних видів позадоговірних зобов'язань, які б стали основою для розширення можливостей захисту прав та інтересів особи у цивільних правовідносинах, що існують на кордоні приватного права та норм публічного права.

Це, до речі, відповідає б тенденції розширення сфери застосування регулятивної та охоронної функцій цивільного права, про яку говорили розробники ЦК України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-42. Ст. 492.
3. Ігнатенко В. М. Спільні риси й відмінності договірних і недоговірних зобов'язань. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 114. С. 54-61.
4. Жилінкова І. Окремі аспекти недоговірних зобов'язань. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 116 (1). С. 148-153.

Романов М. Ю.,
старший слідчий
в особливо важливих справах
3-го відділу 4-го управління
Головного слідчого управління
Національної поліції України,
доктор філософії в галузі права

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Права і свободи людини і громадянина в Україні та світі є орієнтирами функціонування органів державної влади, подальшого розвитку суспільства та демократизації соціальних процесів. Діяльність держави визначається такою, що має здійснюватися виключно в межах і у спосіб визначені законодавством України й відповідно, в указаних суб'єктів наявні ті повноваження та інструментарій, що можуть тимчасово обмежувати права і свободи інших людей і саме тому, цей інститут потребує невпинного вдосконалення та теоретико-правового опрацювання.

Серед усіх суб'єктів і підрозділів органів правопорядку, органи досудового розслідування є тим структурним елементом, що забезпечує захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечують швидке, повне та неупереджене розслідування, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1], що чітко корелюється з завданнями кримінального провадження, визначеними у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Водночас, пунктом 2 розділу VI «Права і обов'язки слідчих, гарантії їх процесуальної незалежності» Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України, передбачається, що під час досудового розслідування слідчий самостійно приймає процесуальні рішення, крім випадків, коли законом передбачено винесення рішення слідчого судді, суду або згода прокурора чи погодження керівника слідчого підрозділу або якщо рішення про його проведення приймає виключно прокурор, і є відповідальним за законне та своєчасне виконання цих рішень [2], аналогічна норма, міститься також у розділі V «Права і обов'язки дізнавачів» Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України [3], що й охоплює, таким чином, всі суб'єкти органів досудового розслідування та зобов'язує нести відповідальність за прийняття неправомірних рішень, рішень що завдали необґрунтованої шкоди правам і свободам людини і громадянина.

Доречно буде застосувати синергію кримінальних процесуальних і цивільно-правових засад забезпечення відшкодування шкоди завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Так, статтею 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» визначається, що підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок: 1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян; 2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу; 3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства [4].

Водночас, характеристика змісту та сутності поняття «відповідальність» крізь призму указаних правовідношень не відображає повною мірою сутності цього явища, про що зазначають зокрема й дослідники. Переважний примусовий характер реалізації цивільно-правової відповідальності обумовлює наявність матеріального та процесуального характеру й формату таких правовідносин, а крім цього в умовах, що вони не завжди закінчуються компенсацією завданої шкоди (наприклад, суд відмовляє у позові про відшкодування шкоди у зв'язку з відсутністю вини деліквента) питання про правореалізаційний механізм відповідного інституту залишається відкритим [5, с. 155]. Нами також підтримується аналогічна позиція, оскільки крім указанного вище, термін відповідальність, в цивільно-правовому розумінні є застосовним

відносно конкретної особи, вину в завданні шкоди якої має бути доведено, а у інтерпретації законодавства України – винним визнається, наприклад, орган досудового розслідування.

Водночас, дана термінологічна плутанина наразі врегульовується положеннями статті 1175 Цивільного кодексу України, відповідно до якої «шкода, завдана фізичній або юридичній особі в результаті прийняття органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини посадових і службових осіб цих органів» [6]. У світлі справедливого зазначення науковцями про те, що «підставами відповідальності за шкоду, заподіяну незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури та суду, є шкода, незаконні дії, причинний зв'язок між незаконними діями та шкодою. При цьому наявність вини не є обов'язковою, бо відповідно до законодавства шкода відшкодовується незалежно від вини службових осіб органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури та суду» [7], доцільно звернути увагу на те, що характерним є включення до складу правопорушення таких чотирьох елементів: 1) об'єкт; 2) суб'єкт; 3) об'єктивна сторона; 4) суб'єктивна сторона [8, с. 677-679].

Таким чином, низка питань пов'язаних із особливостями деліктної відповідальності органів досудового розслідування Національної поліції України загалом, і зокрема механізмом забезпечення відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду й досі залишається актуальним.

Поряд із цим, судова практика – наприклад рішення Верховного суду від 25 квітня 2019 року по справі № 704/696/16-ц [9], рішення Київського апеляційного суду від 05 вересня 2019 року по справі № 366/2026/18 [10] та багато інших, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень свідчать про негативну практику використання норм і положень відповідного інституту та створюють ще більшу необхідність додаткового опрацювання основних проблемних питань пов'язаних із механізмом забезпечення відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду на більш високому науковому рівні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.
3. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.05.2020 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>.

4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр#Text>
5. Траднава О. О. Деліктна відповідальність: поняття, сутність та співвідношення із деліктним зобов'язанням. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3 (4-7). С. 152-158.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Горбунова Л. М., Богачов С. В., Иванчук І. Ф., Трало Ю. В. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Київ: ТОВ «Поліграф-Експрес». 2006. 58 с.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2005. 840 с.
9. Постанова Верховного суду від 25.04.2019 р. по справі № 704/696/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81437446>.
10. Постанова Київського апеляційного суду від 05.09.2019 р. по справі № 366/2026/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84223605>.

Рогознікова Д. І.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Моїсеєнко Д. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Принцип диспозитивності реалізується у виконавчому провадженні через надання стягувачу права вибору подати виконавчий документ для примусового виконання до органу державної виконавчої служби, або до приватного виконавця, якщо виконання рішення відповідно до статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» відноситься до компетенції і органів державної виконавчої служби, і приватних виконавців. Вчені-дослідники та практикуючі юристи висвітлюють проблеми щодо недосконалості українського законодавства.

Вказане питання досліджували такі вчені, як В. Авер'янов, Ю. Білоусов, Б. Гук, М. Штефан, С. Фурса, С. Щерба, П. Макушева та інші.

Цивільне позовне провадження базується на принципах диспозитивності, змагальності й рівноправності сторін, які характеризують діяльність судової влади по здійсненню правосуддя шляхом розгляду і вирішення цивільних справ. Система органів виконання не відноситься до судової системи, оскільки виконавче провадження є проявом виконавчої влади і полягає у примусовому виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб).

Однак процес захисту права можна вважати ефективно завершеним лише у разі повного відновлення порушеного права. Такий підхід і дозволяє зробити висновок про невід'ємність виконавчого провадження від судової діяльності. У даному аспекті відбувається логічне поєднання виконавчого провадження і судочинства – правосуддя досягає своєї мети. Вказане зумовлює дію принципів цивільного судочинства: наявність сторін з протилежними інтересами, елементи рівноправності та диспозитивності. У класичному розумінні принцип диспозитивності є суто цивілістичним і полягає у свободі особи розпоряджатися своїми правами на власний розсуд, а також невтручання з боку держави у здійснення особою своїх прав без ініціативи заінтересованої особи. Для виконавчої влади більш властивим є принцип публічності, імперативності. Однак диспозитивність в тій чи іншій мірі властива всім галузям права.

Реформа у сфері виконавчого провадження має великий сенс для нашої країни, оскільки вона сприяє захисту прав людини. Вона спрямована на вирішення питань, пов'язаних із здійсненням права на справедливий суд, мирне володіння майном та права на ефективний захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав.

У процесі реформування було внесено багато інновацій щодо положень, підстав індивідуальних дій у виконавчому провадженні, впровадження інституту приватних виконавців, нових електронних реєстрів.

Під час виконавчого провадження існують обмеження щодо видів справ, де виконання можуть здійснювати приватні виконавці. Це справи, коли боржником є держава, щодо державного чи комунального майна, щодо виконання рішення Європейського суду з прав людини, де боржником є дитина, особа, яка є недієздатною чи обмежено дієздатною, тощо. Крім того, існують обмеження щодо участі виконавців, у разі наявності конфлікту інтересів.

Усі інші рішення можуть перебувати на стадії виконання як у державних, так і у приватних виконавців.

Досить проблемними виглядають зазначені положення, особливо у випадках, якщо частина стягувачів, в яких є виконавчі документи щодо одного боржника вирішують звернутися до державного виконавця, а інша половина до приватного. Відповідно до статті 30 Закону кожен з виконавців повинен відкрити своє зведене виконавче провадження щодо одного боржника. Відповідно до пункту 14 розділу 4 Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України, якщо відкрито кілька проваджень про стягнення коштів з одного боржника

вони повинні об'єднатися в зведене виконавче провадження. Після чого виконуються державним виконавцем, який відкрив перше виконавче провадження. Зате пунктом 15 розділу 4 Інструкції передбачено, що зведене виконавче провадження здійснюється приватним виконавцем в порядку, визначеному пунктом 14 розділу 4. Цими положеннями вказується на принцип диспозитивності вибору виконавця на розсуд стягувача [1].

Отже, щоб покращити систему виконавчого провадження, потрібно ретельно переглянути положення щодо організації примусового виконання рішень. Потрібно налагодити ефективну систему примусового виконання рішень. Для того, щоб це зробити, потрібно вчасно отримувати зворотній зв'язок від «користувачів» системи. Це можливо реалізувати шляхом зустрічей, конференцій, електронних форм тощо. Тільки комплексний підхід допоможе вирішити дану проблему.

Список використаних джерел:

1. Гук Б. М. Проблеми дефініції поняття виконавчого провадження. *Університетські наукові записки*, 2009. № 1 (29). С. 101-106.

Свистун Л. Я.,

доцент кафедри публічного
та приватного права

Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Конституція України в ст. 59 гарантує кожному громадянину право на отримання кваліфікованої правової допомоги. Нотаріат поряд з іншими інститутами забезпечує реалізацію цього конституційного права громадян, при цьому предмет його діяльності обмежений рамками безспірної цивільної юрисдикції.

Найбільш поширеним в юридичній літературі є законодавче визначення нотаріату – як системи органів та посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Інститут нотаріату є важливою ланкою в правовій системі держави. Сьогоднішнім завданням нотаріату є стабільний розвиток практики належного застосування чинного законодавства, зокрема таких галузей права як цивільного, сімейного, земельного тощо, законне та якісне здійснення нотаріальної діяльності, забезпечення прав, свобод людини і громадянина, їх охорона та захист.

Закон України «Про нотаріат» [1] закріплює порядок здійснення нотаріальних дій як державними, так і приватними нотаріусами.

До основних завдань, що стоять перед нотаріальними органами при здійсненні ними діяльності щодо охорони цивільних прав та інтересів із них віднесено:

1. безпосередню охорону цивільних прав та інтересів;
2. здійснення попереджувального правосуддя;
3. надання правам та фактам юридичної вірогідності;
4. сприяння здійсненню прав;
5. зміцнення законності та правопорядку.

Принципи діяльності нотаріуса в частині охорони цивільних прав та інтересів:

1. законності;
2. безспірності нотаріального процесу;
3. незалежності;
4. неупередженості;
5. доступності і гарантованості охорони безспірних прав;
6. диспозитивності;
7. рівності прав суб'єктів, що беруть участь в нотаріальному процесі;
8. принцип додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій;
9. принцип сприяння фізичним та юридичним особам в здійсненні їх прав і охоронюваних законом інтересів;
10. принцип майнової відповідальності нотаріуса;
11. інші, які найбільш повно характеризують діяльність нотаріуса щодо охорони цивільних прав та інтересів.

З моменту початку війни об'єктивно, суттєво було змінено порядок роботи нотаріусів. Деякі громадяни стикнулися з практичною проблемою реєстрації та нотаріального посвідчення правочинів. Це стало проблемою для нотаріусів в Україні та осіб, що мають право на нотаріальний захист. Якийсь час державна реєстрація та нотаріальне посвідчення деяких правочинів взагалі не проводилися.

З початку війни діє Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [2], яка суттєво та істотно змінила процедуру нотаріальної юрисдикції.

А 29 червня 2022 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 719 [3], якою внесено ряд змін щодо вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану.

Так, на сьогодні забороняється вчинення нотаріусами, робоче місце (контора) яких розташовано в межах адміністративно-територіальної одиниці, що входить до затвердженого Міністерством юстиції переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану, нотаріальних дій, крім:

- посвідчення довіреностей на право розпорядження коштами на рахунках у банках та небанківських фінансових установах (викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів) та інших довіреностей, які відповідно до вказаної постанови можуть бути викладені на білих аркушах паперу;
- засвідчення справжності підпису на заяві про надання дозволу на тимчасовий виїзд дитини за кордон (вчиняється без використання спеціальних бланків нотаріальних документів);
- засвідчення вірності копій документів;
- інших нотаріальних дій, які відповідно до законодавства можуть бути вчинені без використання спеціальних бланків нотаріальних документів.

Забороняється нотаріальне посвідчення договору щодо відчуження нерухомого майна до закінчення одного місяця з дня державної реєстрації права власності відчужувача нерухомого майна, якщо таке право набуто відчужувачем під час дії в Україні воєнного стану на підставі договору або у зв'язку з передачею майна у власність юридичної особи як внесок (внесення майна до статутного (складеного) капіталу (статутного фонду), вступні, членські та цільові внески членів кооперативу тощо), або у зв'язку з виходом із складу засновників (учасників) юридичної особи.

Також передбачена можливість нотаріального посвідчення договорів щодо відчуження нерухомого майна, цінних паперів, корпоративних прав, іпотеки, про задоволення вимог іпотекодержателя, встановлення довірчої власності на нерухоме майно, а також нотаріальне засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі (статутному фонді) юридичної особи, які укладаються (підписуються) від імені фізичної особи – відчужувача (іпотекодавця, довірчого засновника) на підставі довіреності:

- якщо з дня посвідчення нотаріусом довіреності до дня укладення (підписання) відповідного договору (акта) не сплинуло одного місяця (двох місяців, якщо її посвідчено консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави);
- якщо з дня посвідчення довіреності до дня укладення (підписання) відповідного договору (акта) сплинуло більше вищевказаного строку, за умови отримання нотаріусом заяви довірителя про підтвердження дії довіреності, справжність підпису на якій засвідчено нотаріусом (не раніше ніж за сім календарних днів), консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави (не раніше ніж за один місяць) до дня укладення (підписання) відповідного договору (акта);
- якщо така довіреність посвідчена нотаріусом без використання спеціальних бланків нотаріальних документів – за умови її реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей з внесенням до нього відомостей про наявність повноважень.

Нотаріальне посвідчення договорів щодо відчуження, поділу (виділу) нерухомого майна, спадкових договорів, договорів іпотеки, про заміну

кредитора (відступлення прав вимоги) за кредитним договором та/або договором іпотеки, задоволення вимог іпотекодержателя, встановлення довірчої власності на нерухоме майно, визначення розміру часток у праві спільної власності, договорів поділу спільного майна подружжя (виділу з нього), позички, найму (оренди), лізингу будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) на строк не менш як три роки, відчуження цінних паперів, корпоративних прав, у тому числі договорів про внесення змін до таких договорів або їх розірвання (припинення), довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, на право доступу до індивідуального банківського сейфа, засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі (статутному фонді) юридичної особи, а також видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього з подружжя) на підставі їх спільної заяви, свідоцтв про придбання майна з прилюдних торгів (електронних аукціонів), у тому числі тих, що не відбулися, здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна.

Нотаріуси, включені до переліку із застереженням про заборону вчинення ними окремих нотаріальних дій, мають право вчиняти виключно нотаріальні дії щодо цінного майна, на які не поширюються такі застереження [2].

Також в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини. Перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425/XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF>.
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 р. № 719. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-%D0%BF>.

Серга Д. О.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Керуючись визначенням, яке закріплено в ч. 2 ст. 597-1 ЦК України, право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань (довірча власність) є різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом. Водночас відповідно до ч. 1 ст. 597-1, ч. 2, 3 ст. 597-3 ЦК юридична конструкція довірчої власності підлягає застосуванню для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором та договором позики на підставі договору про встановлення довірчої власності, сторонами якого є довірчий засновник, тобто боржник за основним зобов'язанням та інша особа, яка передає своє майно у довірчу власність з метою забезпечення виконання зобов'язань боржника, та довірчий власник, кредитор за основним зобов'язанням [1].

Виходячи із зазначених положень можна дійти висновку, що законодавець певною мірою обмежив сутність та функціональне призначення довірчої власності, виділивши за мету лише забезпечення виконання зобов'язання.

Аналізуючи ст. 597-1 та ст. 597-3 ЦК України, варто виділити такі фундаментальні сутнісні характеристики забезпечувальної довірчої власності як: 1) виникає на підставі письмового договору про встановлення довірчої власності із дотриманням вимог, встановлених законом; 2) з моменту встановлення довірчої власності припиняється право власності особи, яка передала своє майно у довірчу власність, що власне відображає ідею цього правового інституту як виду речового права; 3) об'єктом довірчої власності може бути майно, яке підлягає відчуженню і на яке може бути звернено стягнення; 4) виступає способом забезпечення не будь-якого зобов'язання боржника, а лише за кредитним договором або договором позики; 5) кредитор за основним зобов'язанням обмежений у реалізації права розпорядження переданим у довірчу власність майном, зокрема він не має права самостійно

відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом, в чому власне і полягає забезпечувальний характер права довірчої власності на майно; б) якщо інше не зазначено у договорі режим довірчої власності не поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання об'єкта довірчої власності [1].

Беручи до уваги особливості довірчої власності як одного з видів забезпечення виконання зобов'язання, варто виокремити проблематику і перевагу застосування цього правового інституту.

На відміну, від застави та іпотеки, порядок звернення стягнення на об'єкт довірчої власності є значно спрощеним, адже як передбачено ст. 597-8 ЦК, у разі порушення зобов'язання боржником, за загальним правилом, якщо інше не передбачено договором про встановлення довірчої власності, звернення стягнення на об'єкт довірчої власності відбувається шляхом його продажу довірчим власником будь-якій особі-покупцеві. Звісно, сторони не обмежені у праві на власний розсуд визначити інші способи звернення стягнення на об'єкт довірчої власності, що також є позитивним у застосуванні цього інституту.

Серед переваг у застосуванні саме довірчої власності як альтернативи заставі (іпотеці) варто назвати набуття титулу довірчого власника на майно, адже зі встановленням довірчої власності боржник або інша особа, яка передає майно у довірчу власність, втрачає право власності і відповідно позбавлена можливості розпоряджатися таким майном, укладати угоди тощо, що також може слугувати запобіжником для вчинення незаконних дій з метою ухилення від виконання основного зобов'язання.

Щодо недоліків, то існує така проблема як недосконалість правової регламентації процедури звернення стягнення на об'єкт довірчої власності, зокрема дуже стислі строки, які безпосередньо ставлять боржника, користувача, довірчого засновника у невідгідне становище і не дають змоги належним чином реалізувати свої права, приймати рішення та вчиняти необхідні дії [2, с. 113; 3, с. 22-23].

Крім того, ще одним недоліком механізму гарантування виконання зобов'язання довірчою власністю є відсутність передбачених законом положень, які б допомогли запобігти вчинення порушень щодо прав боржника (або іншої особи, яка передала майно на праві довірчої власності для забезпечення зобов'язань боржника), у разі ухилення кредитором від передачі довірчому засновнику права власності на об'єкт довірчої власності у зв'язку із повним виконанням боржником зобов'язання або припиненням зобов'язання з інших підстав.

Так, відповідно до положень ст. 597-11 ЦК протягом п'яти робочих днів з дня припинення (у тому числі у зв'язку з його повним виконанням) основного зобов'язання довірчий власник зобов'язаний передати право власності на об'єкт довірчої власності довірчому засновнику, якщо інше не визначено договором про встановлення довірчої власності. Якщо незважаючи на повне виконання боржником свого зобов'язання, довірчий

власник ухиляється від укладення та нотаріального посвідчення акту приймання-передачі, боржник або інша особа, яка має право на отримання права власності на об'єкт довірчої власності, має право звернутися до суду з позовом про визнання свого права власності на об'єкт довірчої власності або до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису про витребування об'єкта довірчої власності у довірчого власника.

Отже, довірча власність є новим та досить дієвим за своїм змістом способом забезпечення зобов'язання. Досить важливі недоліки у його застосуванні зводять нанівець усю користь та призначені цілі. Задля широкого визнання та застосування на практиці довірчої власності з метою забезпечення зобов'язань боржника, учасники цивільних відносин мають бути впевнені в чіткості правового регулювання та передбачуваності правових наслідків застосування цього інституту. Проте наразі підхід до унормування моделі довірчої власності як способу забезпечення зобов'язання потребує удосконалення, варто закріпити додаткові гарантії прав та інтересів боржника або іншої особи, яка передала майно на праві довірчої власності з метою забезпечення зобов'язання боржника, адже право власності такої особи припиняється із встановленням довірчої власності, чим обумовлюється більш не вигідне становище та додаткові ризики.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Кандафорова І., Федорко М. Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань у цивільному праві України. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 107-116.
3. Ходирева А. Звернення стягнення на майно, передане в довірчу власність: окремі питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2 (21). С. 21-25. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/5.pdf>.

Скрипай А. О.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Попад'їна М. В.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук М. Г.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕС УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації про України, багато дітей втратили батьків або залишилися без батьківського піклування. Загальна цифра дітей, які очікують на усиновлення в Україні, становить близько 17 тисяч осіб [1].

У міжнародній практиці, виходячи з досвіду багатьох війн, загально прийнято, що під час військових дій не рекомендується здійснювати усиновлення. Оскільки, неможливо з'ясувати що саме сталося з їхніми батьками. Якщо точно не встановлена фізична відсутність батьків, тому стверджувати, що хтось інший може усиновити дитину.

У перший місяць після початку широкомасштабного військового вторгнення росії в Україну усиновлення призупинили. Державні органи, особливо суди, залучені до процесу усиновлення, здебільшого припиняли свою роботу для забезпечення безпечних умов праці для своїх працівників [3].

Станом на 30 березня 2022 року внесено певні зміни, які полегшити порядок влаштування дітей до сімейних форм виховання:

1) Уряд спростив перелік документів для родичів, необхідних для влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опікою або під вартою;

2) проходження навчального курсу щодо виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не потребується особами, у родинях яких будуть знаходитися ці діти.

3) діти, які залишилися без піклування батьків, можуть бути влаштовані в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного тимчасового типу користування.

Проте процедура усиновлення не змінилася і не може бути ані змінена, ані спрощена під час війни, оскільки потребує виконання якісної перевірки наявності рідних батьків або родичів дитини в даних ускладнених умовах.

По-перше, при розгляді питання про усиновлення. Контролюючі органи перевіряють велику кількість документів, для того щоб встановити обставини щодо батьків і самої дитини, з'ясувати, чи може це буде прийнято.

По-друге, необхідно встановити наявність у дитини інших батьків, які мають переважне право понад інших усиновлювачів, або родичів, які можуть піклуватися про дитину та інші обставини.

По-третє, в умовах воєнного часу ускладнення встановити на облік дітей також полягає у відсутності достовірних офіційних підтверджень цього сирітства та можливості їх прийняти. Більш того, ці діти можуть мати братів чи сестер, тому, як правило, бути не може відокремлені при усиновленні.

Дитина може бути тимчасово влаштована виключно в сім'ю громадян України або іноземців, які перебувають на законних підставах території України. Виїзд за межі території України з дитиною, яка тимчасово розміщена у родині, стає неможливим, якщо вона не приходить особі братом, сестрою, онучкою, онуком, падчеркою, пасинком.

Дитина, яка залишилася без піклування батьків, може бути влаштована службою у справах дітей у сім'ї родичів, знайомих, а також у прийомній сім'ї [2, с. 25].

Перші зміни від початку війни до процедури усиновлення були зроблені 24 травня 2022 року. Відповідно до них, встановлюється перелік документів, таких як забрати усиновлену дитину (наприклад, у присутності посадової особи консульської установи України), якщо дитина тимчасово знаходиться закордоном під час воєнного стану [5].

Подальші процедурні зміни були внесені 31.05.2022 Постановою Кабміну № 636 Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання. Зокрема, ними передбачено:

- Оцифрування процесів усиновлення та створення унікальної електронної бази даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та про сім'ї потенційних усиновлювачів (а також опікунів, піклувальників, усиновлювачів, батьків-вихователів), яка ведеться в єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти».

- Систематичне внесення та оновлення інформації про дитину (стан здоров'я, зміни зовнішності тощо) до Єдиної бази, щоб майбутні усиновлювачі могли легко відслідковувати інформацію про конкретну дитину.

- Консультацію щодо процедури усиновлення дитини можна отримати особисто в службі у справах дітей та онлайн (для громадян України).

- Можливість подати заяву про взяття на облік кандидатів в усиновлювачі з іншими обов'язковими документами не лише за місцем проживання в паперовому вигляді, а й в електронній формі (для громадян України).

– Встановлені строки для перевірки заяви та надання відповіді службою у справах дітей (5 робочих днів після отримання заяви), для проведення обстеження житлово-побутових умов заявників (5 робочих днів після перевірки заяви), для проходження заявником курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, тощо [4].

Отже, зростання кількості дітей-сиріт та дітей, які потребують усиновлення під час воєнного стану є можливим. Громадяни України і іноземці можуть допомогти цим дітям, прийнявши їх у власні родини. Крім того, український уряд продовжує впроваджувати заходи для розробки, оптимізації та популяризації процедури підсилення в країні. Система цифровізації повинна зробити набагато легше виконання всіх етапів та прискорити бюрократичні процеси.

Список використаних джерел:

1. Єднак О. В. Конституційні основи четвертого покоління прав людини: порівняльно-правовий аналіз. 2018.
2. Кузнець С. Соціально-правові аспекти захисту прав дітей: зб. матеріалів наук.-практ. конференції(Харків, 26 травня 2022 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 190 с.
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-п#Text>.
4. Усиновлення в Україні: що змінилося за воєнного стану. Безоплатна правова допомога. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/usynovlennya-v-ukrayini-shho-zminylosya-za-voyennogo-stanu/>
5. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usynovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html>.

Слівінська К. В.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Логінова М. В.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

УЧАСТЬ ТРЕТІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

При практичному застосуванні статей 34, 35 ЦПК виникає ряд проблем. Зокрема це стосується категорії справ, пов'язаних зі спадковими правовідносинами, в яких під час розгляду цивільних справ судами постійно залучалися у якості третіх осіб без самостійних вимог приватні нотаріуси, державні нотаріальні контори, бюро технічної інвентаризації, районні управління юстиції, органи опіки і піклування. Залучення вказаних суб'єктів є свідченням ігнорування норм законодавства, зокрема ЦПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 35 ЦПК України, третя особа, яка не заявляє самостійної вимоги щодо предмета спору, може вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на її права або обов'язки щодо однієї зі сторін. Слово «може» у цій правовій нормі зазначено двічі не дарма. Насамперед, воно стосується передумови наділення статусом третьої особи. Вказані суб'єкти, беручи участь у справах, досить часто не мають жодної підстави припускати, що рішення суду могло б вплинути на їхні права та обов'язки) [2, с. 35]. Вона наголошує на необхідності розмежовувати посадовий обов'язок та цивільний обов'язок. Роз'яснення щодо деяких питань участі третіх осіб врегульовано Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. [3].

Разом з тим, ситуація суттєво не змінюється. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть брати участь у цивільній справі як за власною ініціативою (вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін (ч. 1 ст. 35 ЦПК України)) [1], так і залучатися за ініціативою суду (залучені до участі в справі також за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі

(ч. 2 ст. 35 ЦПК України)) [1]. Наприклад, за власною ініціативою третьою особою без самостійних вимог може бути власник автомобіля, за участю якого іншою особою, яка перебувала за кермом, була нанесена шкода. Власник автомобіля зацікавлений у винесенні позитивного для себе рішення. Прикладом участі у справі третіх осіб за клопотанням сторін, інших осіб може бути справа про позбавлення батьківських прав, зокрема залучення бабусі у якості третьої особи без самостійних вимог, оскільки в майбутньому вона може заявити вимогу про передання їй дитини на виховання.

Існує категорія справ, коли необхідність залучення третьої особи без самостійних вимог є безсумнівним. Слід звернути увагу, що попри імперативну вказівку зазначеної норми щодо залучення третьої особи без самостійних вимог судом, існує необхідність наявності згоди особи брати участь у цивільній справі. З одного боку особа на власний розсуд обирає варіант участі або ні у справі. З іншого боку, оскільки незалежно від фактичної участі третьої особи, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, з моменту постановлення ухвали судом вона вважається такою, що бере участь у справі і на неї поширюється законна сила у частині преюдиціального значення, тому в її інтересах прийняття особистої участі у справі. В категоріях справ, пов'язаних з участю третіх осіб мають місце випадки, коли статус третьої особи плутають із свідком, співвідповідачем, що призводить до порушення прав та інтересів учасників цивільного процесу, оскільки обсяг прав зазначених суб'єктів значно різниться. Свої особливості мають цивільні справи про захист прав споживачів.

Так, треті особи із самостійними вимогами мають право вступити у справу після відкриття провадження у справі і до закінчення судового розгляду, пред'явивши позов до позивача або відповідача, або ж до обох сторін. Предмет і зміст первісної позовної вимоги повинні мати спільні елементи з вимогою третьої особи. Підстава первісного позову та позову третьої особи буде різною, тому як суб'єктний склад є різним. Виходячи зі змісту визначень продавця (виробника, виконавця), наведених у ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» [5], можна зробити висновок, що для даних осіб така діяльність є основною, бо вони виконують її на професійній основі. Отже, перехід права власності на товар, який реалізується споживачеві, у разі реалізації речі буде наступним: від виготовлювача (як новостворена річ) до продавця (набуття права власності за договором). У разі реалізації послуги право власності на результати послуги переходитиме від виконавця до споживача за договором.

Така схема обумовлює відсутність прав третіх осіб на продукцію, яку вони постачають споживачеві. Звідси можна вивести особливість справ про захист прав споживачів, яка полягає в тому, що у даних справах відсутня третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [14]. Отже, в даній категорії справ можуть брати лише треті особи, які не мають самостійних вимог щодо предмета спору. Прикладом може слугувати розгляд

справ про захист прав споживачів за участю третьої особи без самостійних вимог, яка виступає на стороні виробника або споживача. Третя особа без самостійних вимог в даному випадку заінтересована в можливості завдяки своїй участі вплинути на процес задля позитивного для неї судового рішення, яке вплине на її права та обов'язки. Кількість справ за участі третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору зростає, оскільки зростає кількість укладених договорів між споживачем та виробником (виконавцем), зокрема: договори підряду (за договором субпідряду робота виконується субпідрядником, однак відповідальність перед споживачем залишається за генеральним підрядником); договори перевезення багажу (договір укладається між пасажиром та перевізником, а третьою особою без самостійних вимог буде уповноважена на отримання багажу особа); договори комісії (договір укладається між продавцем комісіонером і покупцем, а третьою особою без самостійних вимог буде комітент, тобто управнена сторона договору комісії, яка доручає продавцю-комісіонерові за плату вчинити правочин /правочини від її імені, але за рахунок комітента); договори страхування (договір укладається між страхувальником та страховиком, а третьою особою, яка не має самостійних вимог щодо предмета спору буде вигодонабувач, оскільки договір укладається на його користь).

Треті особи на стороні відповідача у справах про захист прав споживачів можуть брати участь майже в кожній справі, оскільки відповідачами у таких справах у більшості випадків виступають юридичні особи. Третіми особами в таких випадках можуть бути робітники цих організацій відповідно до ст. 1172 ЦК України [4].

З наведеного вище можна зробити висновок, що участь третьої особи без самостійних вимог у справах про захист прав споживачів, як правило, пов'язана з правом регресу. При розгляді позову, пред'явленого за правом регресу, факти, встановлені попереднім позовом, є для третьої особи згідно з ч. 3 ст. 61 ЦПК України обов'язковими, за умови, якщо дана третя особа без самостійних вимог залучалась у процес [6]. Оскільки ч. 2 ст. 34 ЦПК України передбачено, що після вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням цієї особи розглядається спочатку, суд позбавлений права відмови третій особі із самостійними вимогами у цьому [1]. Оскільки суд може прийняти лише одну процесуальну дію, доцільніше було розпочинати цивільну справу автоматично, без відповідного клопотання третьої сторони.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 130.
2. Ромовська З. В., Луців-Шумська Н. Л. Треті особи без самостійної вимоги: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (23). С. 34-39.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
4. Цивільний кодекс України: офіц. видання. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2014. 675 с.
5. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII.
6. Рябченко Ю. Ю. Особливості участі третіх осіб у справах про захист прав споживачів. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>

Староконь Ю. М.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО МЕТОДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Цивільні відносини завжди посідали провідне місце в системі права. В сучасних умовах та напрямку євроінтеграції України, формування сучасної правової держави роль і значення правового регулювання суспільних відносин набувають все більшої актуальності, адже ключовою ознакою моделі правової держави є чітке врегулювання суспільних відносин.

Актуальність дослідження зумовлена не лише науковою значущістю цивільного права як галузі, а й потребою в удосконаленні національного законодавства, в курсі євроінтеграції. Зазначена проблематика важлива не тільки для теорії права, методології правового регулювання сфер діяльності, які об'єднують різні суспільні відносини, а й для діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій різних форм власності, юристів-правників, фізичних осіб, які вступають у цивільні відносини [1].

Дослідженню питань, пов'язаних із поняттям механізму правового регулювання та його окремих елементів приділяли увагу українські та зарубіжні теоретики та практики, такі як В. Горшеньов, О. Іюффе, Н. Камінська, О. Кархут, Ю. Кривицький, Н. Кузнецова, О. Отрадна, С. Погрібний, О. Скакун, Т. Тарахонич, В. Яроцький, С. Невестюк та ін. В українській доктрині цивільного права увагу здебільшого приділяли аналізу особливостей механізмів правового регулювання лише окремих видів цивільних відносин, зокрема договірних – С. Погрібний, деліктних – О. Отрадна. Але в той самий час на сьогодні бракує дослідження механізму правового регулювання всіх цивільно-правових відносин загалом [2].

Особливості майнових та особистих немайнових відносин, безумовно, є визначальним фактором у формуванні цивільного права як галузі права. Визначення кола цих відносин дало відповідь на питання – яке саме коло відносини становить предмет цивільно-правового регулювання. Однак важливо розуміти не лише те, які суспільні відносини регулює цивільне право, а й як це здійснюється, якими засобами воно впливає на ці відносини, тобто який

метод впливу закладено в цивільно-правове регулювання. Особливість відносин, що регулюються відповідною галуззю права, водночас обумовлює й специфіку методу правового регулювання. Тобто, існує безпосередній тісний взаємозв'язок між предметом правового регулювання і його методом [3, с. 9]. Загалом, для реалізації правового регулювання суспільних відносин важливе значення має його механізм, оскільки від нього залежить ефективність такого регулювання, відповідність поведінки учасників суспільних відносин приписам юридичних норм [4].

Поняття «цивільно-правове регулювання» є похідним від загальної теоретичної категорії «правове регулювання». Відхід від загальної теорії права під час розроблення наукових проблем окремих галузей права суттєво обмежує наукові дослідження. Так, на думку С. Невестюк, доцільність такого визначення ґрунтується на тому, що це поняття, власне, постає єднальним чинником, що уможливорює вивчення права в динаміці, осягнення механізму цивільного процесуального впливу, механізму дії цивільного процесуального права, правореалізації, а також визначення понять правового режиму та правової процедури. У загальній теорії права немає єдиного підходу до тлумачення поняття правового регулювання як однієї з основоположних категорій правової дійсності, адже через регулювання виявляється сутність і соціальне призначення права [5].

С. Поґрібний аргументує таку позицію, на його думку, механізм цивільно-правового регулювання становить «послідовний ланцюг зміни окремих правових явищ, серед яких: норма права, що регулює цивільні відносини, юридичний факт – права і обов'язки, які існують у цивільних правовідносинах, що виникли на його підставі, реалізація цих прав і виконання обов'язків, а за потреби – захист порушеного права чи інтересу [6, с. 43]. Зазначене тлумачення механізму впливає із самого змісту запропонованого науковцем визначення. Так, у праці йдеться про «окремі правові явища», до яких автор зараховує цивільно-правові норми, юридичні факти, суб'єктивні цивільні права й обов'язки, акти їх реалізації, а також засоби захисту порушених цивільних прав та інтересів. За своєю природою такі правові явища і є цивільно-правовими засобами, що в комплексі становлять механізм цивільно-правового регулювання. Вказівка ж на те, що механізм є послідовним ланцюгом зміни зазначених правових явищ, засвідчує, що ці явища організовані певним чином, взаємопов'язані та перебувають у взаємодії [1].

На сьогодні в межах доктрини цивільного права системний підхід не отримав активного застосування, однак його вплив на подальший розвиток інструментального вчення позначився на застосуванні основних положень цього вчення в цивілістичних дослідженнях [2, с. 112]. Механізм правового регулювання завжди визнавався центральною категорією юридичної науки. Тому його значення як фундаментальної, методологічної категорії в кожній окремій галузі права залежить від формулювання чіткого й однозначного визначення цього поняття, що охоплює, на перший погляд, різні правові явища, які перебувають у взаємозв'язку та відповідній взаємодії під час функціонування [5].

Загальне поняття методу правового регулювання сформувалося ще історично – вважалося, що метод правового регулювання виражає особливості форм, прийомів, способів, застосовуваних державою для регулювання суспільних відносин даного виду. Знання методу правового регулювання має не тільки теоретично-пізнавальне, а ще й практичне значення. У процесі законотворення послідовне застосування правового методу дає змогу адекватного врегулювання суспільних відносин, побудування стрункої і послідовної законодавчої системи. В той час як його ігнорування може неухильно призвести до розбалансування правового механізму, законодавчого акта, позбавить його цілісності [3].

Аналіз цивільного законодавства надає підстави виділити основоположні ознаки методу цивільно-правового регулювання, такі як юридична рівність учасників цивільних правовідносин – означає, що жодна сторона не набуває правових переваг у відносинах, які мають регулюватися нормами цивільного права; самостійний, незалежний майновий статус учасників цивільних правовідносин – відображає особливу властивість учасників цивільно-правових відносин, яка виявляється у рівному обов'язі правоздатності особи; переважно диспозитивний характер цивільно-правових норм – суб'єкти цивільного права вступають у правові відносини на свій розсуд, за власним бажанням, самостійно визначають порядок і доцільність своєї поведінки, тобто особа має можливість обрати оптимальний варіант своєї поведінки; судовий захист порушених цивільних прав; майнова спрямованість відповідальності особи за порушення цивільних прав [3].

Будь-яке право особи, закріплене в законі, не може існувати без механізму його реалізації та захисту. Отже, кожній галузі права притаманний свій правовий механізм. Особливість цивільного правозахисного механізму полягає саме у відновлювально-компенсаційному характері захисних засобів порушених цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. Калашник О. М. Механізм правового регулювання цивільних відносин як об'єкт наукових досліджень: генеза та сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Т. 2. С. 14. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5176/1/13.pdf>.
2. Мазур В. В. Механізм цивільно-правового регулювання як правова категорія. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 6. С. 51-57.
3. Дзера О. В., Боброва Д. В., Довгерт А. С. та ін. Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. (2-е вид., допов. і перероб.). Київ: Юрінком Інтер, 2005. Кн. 1. 736 с.
4. Кархут О. Я. Механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 185 с.
5. Невестюк С. В. Механізм цивільного процесуального регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 210 с.
6. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: монографія. Київ: Правова єдність, 2009. 304 с.

Староконь Ю. М.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Бондар О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Оновлене цивільне законодавство вимагає переосмислення багатьох теоретичних проблем цивільного права, оскільки фундаментальні питання вітчизняної цивілістики отримали розробку в період дії старих цивільних законів. Нині виникла нагальна необхідність у науковій оцінці процесів трансформації діючого права, що відбуваються. Тому на сьогодні питання відповідальності за порушення договірного зобов'язання як цивільно-правової категорії стала одним із важливих напрямів наукових досліджень.

Актуальність вивчення сутності і складу порушення договірного зобов'язання та відповідальності за це в першу чергу зумовлена закріпленням у структурі Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) глави 51 «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання», а також прийняттям в останні роки масиву спеціальних законодавчих актів, зміст яких потребує аналізу під кутом зору їх протидії протиправним діям у сфері особистих немайнових і майнових відносин, зокрема й договірних відносин.

Багато радянський та українських вчених розглядали ті або інші аспекти вчення про зобов'язання: виконання, припинення, відповідальність за порушення зобов'язань. Зокрема, С. Бервено, Д. Боброва, Т. Боднар, В. Васильєва, С. Вільнянський, Є. Годеме, В. Голєвінський, Г. Дєрнбург, О. Дзера, О. Йоффе, І. Кєнзафаров, Т. Ківєлова, О. Красєвчикєв, Н. Кузнєцова, Л. Лунц, В. Луць, Р. Мєйдєник, І. Новичький, С. Погрєбний, О. Подцерковний, Ф. Сєвєн'ї, В. Сєнаєський, Є. Харитєнов, О. Харитєнова, Я. Шевченко, Р. Шишка та ін.

З моменту прийняття ЦК України від 16 сїчня 2003 р. [1] наукова розробка порушення договірного зобов'язання як цивільно-правової категорії стала одним із важливих напрямів цивілістичних досліджень. При здійсненні договірних відносин є випадки невиконання чи неналежного виконання сторонами взятих на себе зобов'язань, які іменуються порушенням договірного зобов'язання. Сутність останнього відображається у протиправності

поведінки боржника як обов'язковій ознаці порушення. Відповідно, підставою настання цивільно-правової відповідальності є порушення таких суб'єктивних прав, що породжує правовідносини між правопорушником і потерпілим та формує певні вимоги потерпілого й обов'язки правопорушника для нівелювання шкоди, завданої протиправними діями. Безумовно, правові наслідки порушення зобов'язань залежно від виду зобов'язання є різними. Наведене підтверджується висловленою Н. Кузнецовою тезою, що реанімація приватно-правових засад у цивільному праві на сучасному етапі зумовила відновлення принципу свободи договору, невід'ємною складовою якого є можливість не лише встановлювати в договорі основні права й обов'язки сторін та умови їх реалізації, а й передбачати підстави та обсяг цивільно-правової відповідальності за їх порушення [2]. Порушення як дія або бездіяльність боржника (чи третьої особи, що погодилася надати такого ґатунку транспортну послугу), вчинена з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання, є обставиною, яка безпосередньо впливає на трансформацію договірною правовідношення [3, с. 3]. Як слушно зазначає з цього приводу О. Гришко, порушення обов'язку в договірному правовідношенні належить до найбільш значущих обставин, що впливають на права й обов'язки сторін [4], у зв'язку з чим з'ясування його місця у системі юридичних фактів є необхідним. На думку І. Кандафорової, юридичний факт порушення цивільних прав є правовим засобом, за допомогою якого здійснюється індивідуалізація загальних приписів охоронних норм цивільного права, тобто загальна модель поведінки трансформується в індивідуальну модель [5]. Таким юридичним фактом, що є підставою цивільно-правової відповідальності порушення або невиконання договірних зобов'язань, що характеризується особливим складом, елементами якого є: протиправна дія (бездіяльність) особи, шкідливий результат цієї дії (бездіяльності) і причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) й шкодою – як об'єктивні елементи складу – і вина правопорушника як суб'єктивний елемент складу.

Зобов'язання можна трактувати правовою формою реалізації відповідальності, сутність чого полягає в тому, що кредитор повинен пред'явити вимогу боржнику, яка виникає як наслідок порушення ним свого зобов'язання. Так як реалізація цивільно-правової відповідальності здійснюється в захисному цивільному правовідношенні відносного характеру, що є власне зобов'язанням. Виходячи із цього, протиставляти зобов'язання та відповідальності не слід.

Так склалося історично, що первинна природна форма реалізації права у Стародавньому Римі передбачала застосування відповідальності за правопорушення шляхом санкціонування кровної помсти з метою задоволення інтересів потерпілого. Мірою відповідальності був *talio* (від лат. *talion*, від *talio* – помста) і це справедливо. Лише після того, як зникає уявлення про кровну помсту, формується інститут *obligationes ex delicto* (з лат. зобов'язання з делікту). При цьому *delicta* (з лат. правопорушення) та *crimena* (з лат. злочин)

розрізнялися лише за класифікацією порушених інтересів (відповідно, приватних та публічних). Перше тягло за собою відшкодування шкоди, друге – передбачало публічність покарання. Як видається, логічні рамки правової відповідальності лежать в основі юридичної відповідальності. Правова відповідальність – це відповідальність, що встановлюється згідно з вимогами ідеального (природного) права, його цінностей. Вона тісно пов'язана з принципами свободи, справедливості та рівності [6, с. 1].

У сучасній юридичній літературі загалом існує кілька аспектів юридичної відповідальності й цивільно-правової як різновиду останньої. Велика кількість науковців розглядають питання відповідальності у більш ширшому розумінні, включаючи туди позитивну відповідальність, як урегульований обов'язок давати звіт своїм діям або ж як обов'язок діяти правомірно (З. Астеміров, Б. Базилев, В. Кудрявцев, П. Недбайло, М. Строгович, В. Тархов, А. Тер-Акопов та інші науковці). Така концепція «позитивної» юридичної відповідальності не набула широкого розповсюдження в колах цивілістів, оскільки, як відзначається науковцями, схильна до моральної відповідальності, функції й наслідки якої щодо юридичної є зовсім інакшими (юридична відповідальність є наслідком правопорушення, встановлюючи наслідки неправомірної поведінки) [7, с. 468; 8, с. 104], і робиться висновок, що конструкція позитивної правової відповідальності є вагомою перепорою для її сприйняття [9, с. 210], оскільки не тільки не відповідає природі явища, а й ускладнює вирішення багатьох проблем у юридичній науці, тому що означає ліквідацію юридичної відповідальності як специфічного правового явища, приводячи до хибних висновків щодо ототожнення відповідальності з обов'язком боржника, а у сфері зобов'язань – до збігу цивільно-правової відповідальності з належним виконанням зобов'язань, що підпорядковуються різним правилам і не можуть бути втіленими в одних і тих самих діях боржника. Це основна наявні наукова позиція інтерпретації сутності цивільно-правової відповідальності, саме вона наразі залишається основоположною [10, с. 378-379]. Категорія цивільно-правової відповідальності в її позитивному значенні є особистою справою суб'єкта й не може підлягати практичному застосуванню під час реалізації потерпілою особою належного їй суб'єктивного права на захист у конкретному випадку правопорушення й тим більше на підставі такого розуміння застосовувати санкції та визначати обсяг відповідальності [11].

У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, що встановлені договором або ЦК України – стаття 611, зокрема: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків та моральної шкоди. Сплата неустойки, відшкодування збитків і моральної шкоди є мірами відповідальності і застосовуються, за загальним правилом, при наявності вини порушника. Також за статтею 528 ЦК України боржник має відповідати за порушення зобов'язання іншими особами, на яких було покладено його виконання, якщо договором або законом не встановлено відповідальність

безпосереднього виконавця. Таким чином, відповідно до статті 1092 ЦК України, якщо для виконання переказу грошових коштів на рахунок, визначений у дорученні клієнта, банк платника залучає інший банк (виконуючий банк), у разі невиконання або неналежного виконання платіжного доручення у зв'язку з порушенням правил розрахункових операцій виконуючим банком відповідальність може бути покладена судом на цей банк [1]. Ще одним способом зобов'язати боржника у разі невиконання ним свого грошового зобов'язання, наприклад за договором кредиту, іпотеки, позики, сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних з простроченої, що передбачено статтею 625 ЦК України. Забезпеченням виконання зобов'язання за ЦК України є виплата неустойки, яка визначається як пеня та штраф і є грошовою сумою чи іншим майном, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення зобов'язання (ч. 1 статті 546, статті 549 ЦК України). Але, не дивлячись на існуючі норм цивільного законодавства, перед нами часто постає багато проблем на практиці. Це пов'язано як з відсутністю чіткої регламентації визначення формули розміру моральної шкоди, так і єдиного підходу до встановлення тієї межі розміру та обсягу матеріальної шкоди, інших витрат (проценти за користування чужими грошима, інфляційні витрати тощо, компенсаційні витрати).

Таким чином, на сьогодні є нагальна потреба встановити на законодавчому рівні нормативи визначення як моральної шкоди, так і меж матеріальної шкоди. Пропонуємо визначити єдину матрицю такої дуалістичної моделі, яка б була універсальною і в сфері договірних відносин, і в сфері деліктних. Ці проблемні аспекти правового регулювання меж відносин відповідальності у приватному праві потребують подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Кузнєцова Н. Цивільно-правова відповідальність: поняття, умова та механізм застосування. *Право України*. 2019. № 1. С. 186-203.
3. Лукасевич-Крутник І. Порушення договірних зобов'язань із надання транспортних послуг: поняття та види. Юридичний портал «Ratio Decidendi». URL: <https://rd.ua/storage/attachments/23.pdf>.
4. Гришко О. Порушення договірних зобов'язань: поняття, види, правові наслідки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03: Київ, 2013. 18 с.
5. Канзафарова І. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 41 с.
6. Дубицька Н. Правові межі відповідальності у приватному праві. Огляд права Київського університету права. 2020. № 2. С. 273-277.
7. Харитонова Є. О., Голубєва Н. Ю. Цивільне право України: у 2 т.: підручник. Харків: ТОВ «Одісей», 2010. Т. 1. 832 с.
8. Кравченко М. В. Договірна відповідальність у цивільному праві. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 3. С. 99-106.
9. Шишка Р. Б. Цивільно-правова відповідальність і деліктне зобов'язання: зб. наук. праць Ірпінської фінансово-юридичної академії. Серія «Право». 2013. Вип. 2. С. 206-216.
10. Петрицин Н. Т. До питання про сутність юридичної відповідальності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 14. С. 377-401.
11. Гудима-Підвербецька М. М. Теоретико-методологічні та практичні відмінності співвідношення категорій субсидіарного зобов'язання та субсидіарної відповідальності. *Вісник НГУУ. Політологія. Соціологія. Закон*. 2019. № 3 (43). С. 226-231.

Стрельцова О. І.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Поліщук М. Г.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Питання прав спільної сумісної власності подружжя та обмежень, які можуть застосовуватися до них, постійно перебувають у центрі уваги науковців, залишається досить дискусійним питання щодо реалізації права власності на спільне майно подружжя, правового порядку такого майна. спірне в науці про сімейне право.

У юридичній літературі наголошується на тому, що всі види майна, нажитого за час шлюбу, повинні вважатися спільними, незалежно від того, чи включено законодавцем це майно до переліку спільної власності подружжя [2]. А. Іванов, який у контексті розмежування понять «спільного майна подружжя» і «спільної власності подружжя», до складу «спільного майна» включає об'єкти, які належать подружжю на праві спільної сумісної власності, а також окремі зобов'язання, які містять як право вимоги, так і боргові обов'язки [3].

Визначаючи підстави виникнення права спільної сумісної власності подружжя та порядку застосування обмежень, потрібно згадати положення ст. 60 СК України, за умови, що таке право передбачено майном, набутим подружжям за час шлюбу. Ця правова норма має не лише теоретичний, а й практичний інтерес, оскільки визначення умов набуття майном ознак спільності визначає обсяг прав та обов'язків подружжя в цілому, а також можливий розподіл цього майна в майбутньому [4]. Право спільної сумісної власності подружжя, як правило, виникає на підставі юридичних фактів, а саме перебування чоловіка та жінки в зареєстрованому шлюбі та в окремих випадках – як наслідок спільного проживання – виникнення фактичних шлюбних відносин.

Визначення правової природи вкладу як об'єкта спільної сумісної власності подружжя, залишається досить дискусійним, з погляду сімейно-правової науки та правозастосовної практики.

Для подружжя важливо вирішити питання про встановлення моменту початку дії режиму спільної власності, оскільки цей момент безпосередньо пов'язаний з вирішальним питанням про момент виникнення права спільної

сумісної власності подружжя на набуте ними майно або моментом її виникнення у них спільно на майні, що належить одному з них за зобов'язальними правовідносинами. Крім того, при набутті подружжям права спільної власності на майно та майнових прав у подружжя виникають спільні обов'язки [4]. Вирішуючи окреслене питання, необхідно зазначити, що спільна власність подружжя виникає з моменту державної реєстрації шлюбу та існує протягом усього часу існування шлюбу.

Водночас ст. 60 СК України містить положення, згідно з якими майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Тобто правовий режим права спільної сумісної власності передбачає єдність правочинностей у володінні, користуванні і розпорядженні спільним майном. Крім того, як зазначає О. Сафончик, через усі норми, що регулюють майнові відносини подружжя, чітко проходить ідея рівності прав подружжя щодо володіння, користування і розпорядження майном, незалежно від розміру внеску в це майно кожного з них [10, с. 111]. Адже особливість спільної сумісної власності полягає у відсутності часток, внаслідок чого жоден із подружжя не має конкретної частки у праві на майно. Тому, власне, факт набуття майна в період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя. Той із подружжя, який порушує питання про спростування зазначеної презумпції, зобов'язаний довести обставини, що її спростовують. Належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна [5, с. 8].

Для регулювання відносин подружжя з приводу спільного майна, що їм належить, застосовується спеціальний правовий режим майна подружжя, який за джерелом походження поділяється на законний та договірний. Спільна сумісна власність є способом реалізації права власності, що виникає між подружжям щодо спільного майна на підставі закону або договору і проявляється через множинність суб'єктів на той самий об'єкт власності без визначення часток чоловіка і дружини. На рівні закону закріплена презумпція спільної сумісної власності подружжя, побудована на принципах спільності та рівності майна, щодо якого з моменту реєстрації шлюбу обоє з подружжя набувають право володіння, користування та розпорядження. Презумпцію спільної сумісної власності можна спростувати лише у договірному або в судовому порядку. Статус спільної сумісної власності подружжя визначається такими критеріями, як:

- 1) час набуття майна;
- 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття);
- 3) проживання чоловіка і жінки однією сім'єю. Особа, яка вимагає виключення речі зі спільного майна, повинна надати відповідні докази.

Список використаних джерел:

1. Біленко М. С. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя. *Юридична Україна*. 2014. № 4. С. 65-71.
2. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2019. 218 с.
3. Гриняк А. Б. Спільна сумісна власність фізичних осіб: окремі питання виникнення та припинення. *Приватне право і підприємництво*. 2008. № 2. С. 29-32.
4. Гриняк А. Б. Право спільної власності за цивільним та сімейним законодавством України. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 59-63.
5. Дайджест правових позицій Верховного Суду у сімейних спорах за I півріччя 2019 р. НААУ. *Секція з сімейного права*. 2019. 14 с.
6. Корнієнкова К. М. Право спільної сумісної власності подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 41-44.
7. Олійник О. С. Майнові відносини подружжя: порівняльно-правовий аспект. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2009. № 5 (55). С. 2-6.
8. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджено наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296 (5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

Фокша Л. В.,

юрисконсульт ТОВ «Beesoft»,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГІГ-СПЕЦІАЛІСТІВ

Інформаційні технології стали важливою сферою стимулювання розвитку національної економіки, що забезпечує нарощування експортного потенціалу країни шляхом зростання обсягів продажу ІТ-продуктів, розвитку промисловості, формування конкурентоздатного ринку ІТ-спеціалістів.

Згідно з даними Національного банку України, ІТ-індустрія у 2021 році забезпечила \$ 6,8 млрд надходжень до економіки України, акумулювала податків та зборів на 23,5 млрд грн. На початок 2022 року в індустрії працювали 285 тис. ІТ-спеціалістів [1].

З метою підтримки й стимулювання розвитку ІТ-галузі, створення функціонального середовища для розвитку високотехнологічних галузей, в Україні було розроблено і запроваджено правовий режим Дія Сіті, правовий статус якого закріплено Законом України від 15.07.2021 № 1667-ІХ «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (далі – Закон) [2]. Зазначеним Законом введено в правове поле поняття гіг-спеціаліста. Таким спеціалістом є фізична особа, яка за гіг-контрактом є підрядником та/або виконавцем.

Гіг-контрактом є цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а цей резидент зобов'язується

оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для їх виконання/надання, а також соціальні гарантії. Гіг-контракт укладається у письмовій (електронній) формі. Особливості його укладення та інші питання, пов'язані з контрактом, винагородою, визначаються розділом V Закону [2].

Тобто, гіг-спеціаліст – це виконавець з особливим правовим статусом, який визначається положеннями Закону «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» та положеннями гіг-контракту, стороною якого є гіг-спеціаліст. Статус гіг-спеціаліста нерозривно пов'язаний зі статусом його контрагента, що виступає як замовник його послуг. Замовник має набути статус резидента Дія Сіті. При цьому слід враховувати, що співпраця з резидентом Дія Сіті не надає автоматично статус гіг-спеціаліста, оскільки для провадження господарської діяльності резидент Дія Сіті має право залучати працівників на підставі трудових договорів (контрактів), гіг-спеціалістів – на підставі гіг-контрактів, а також підрядників та виконавців, у тому числі фізичних осіб-підприємців, – на підставі інших цивільно-правових чи господарсько-правових договорів у порядку, визначеному законодавством. Тобто, важливою умовою набуття статусу гіг-спеціаліста є укладення саме гіг-контракту з резидентом Дія Сіті. Згідно ст. 17 Закону, цивільно-правовий договір не вважається гіг-контрактом, якщо в ньому прямо не зазначено про укладення саме гіг-контракту.

Згідно Закону, укладення та виконання гіг-контракту не є здійсненням підприємницької чи іншої господарської діяльності гіг-спеціаліста. Набуття статусу гіг-спеціаліста не передбачає необхідності реєстрації як самозайнята особа, при цьому наявність статусу «фізична особа підприємець» не є перешкодою для укладення гіг-контракту [2].

Строк дії гіг-контракту, права, обов'язки та відповідальність сторін гіг-контракту, винагорода гіг-спеціаліста, умови припинення гіг-контракту та інші умови визначаються у гіг-контракті за домовленістю сторін з урахуванням особливостей, визначених Законом [2].

Статті 17 та 18 Закону, які регулюють порядок укладення та припинення гіг-контрактів, не забороняють укладення гіг-спеціалістом декількох гіг-контрактів з різними резидентами Дія Сіті. Тобто, розробник може укласти 2 гіг-контракти одночасно, якщо це не суперечить визначеним умовам надання послуг (виконання робіт) за одним із контрактів.

Гіг-контракт - зберігає переваги гнучкості цивільно-правових відносин, виключає ризик перекваліфікації відносин у трудові та забезпечує соціальні гарантії гіг-спеціалісту [3].

На відміну від цивільно-правового договору, гіг-контракт передбачає права працівників на соціальні гарантії, такі як відпустка, лікарняний тощо.

Гіг-спеціаліст має право на щорічну оплачувану перерву у виконанні робіт (відпустку) тривалістю 17 робочих днів, якщо гіг-контрактом не визначено більшу тривалість такої перерви. Право на щорічну оплачувану перерву

гіг-спеціаліст може реалізувати лише після спливу шести безперервних місяців виконання робіт (надання послуг) за гіг-контрактом [2].

Гіг-спеціалісти підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та мають право на допомогу по тимчасовій непрацездатності, що надається в порядку та розмірах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Тобто, правовий статус гіг-спеціаліста включає в себе поєднання ознак виконавця за цивільно-правовим договором та найманого працівника. Такий симбіоз дозволяє забезпечити більш гнучкий підхід до врегулювання правовідносин між замовником і виконавцем, стимулювати розвиток галузі, підвищувати привабливість вітчизняного ІТ-ринку для іноземних інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Іт-індустрія забезпечила \$2 млрд експортних надходжень в умовах війни. URL: [https://itukraine.org.ua/the-it-industry-provided-a-record-\\$-2-billion-in-export-earnings-during-the-war.html](https://itukraine.org.ua/the-it-industry-provided-a-record-$-2-billion-in-export-earnings-during-the-war.html).
2. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#text>.
3. Мисник Н. Гіг-контракти. Що це таке? Які умови та особливості таких контрактів? URL: https://biz.ligazakon.net/news/205724_gg-kontrakti-shcho-tse-take-yak-umovi-ta-osoblivost-takikh-kontraktv.

Харченко В. Б.,

завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

МАЙНО ЯК ПРЕДМЕТ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

На підставі положень Конституції Української РСР 1937 року, у кримінальному праві України тих часів визначалося коло ознак предмету злочинів проти власності. Такими обов'язковими ознаками визнавалися:

- 1) фізична ознака (це майно, яке можна викрасти, привласнити, здійснити його відчуження, витратити, спожити, пошкодити, знищити тощо);
- 2) економічна ознака (майно повинно бути матеріальною цінністю, мати певну мінову вартість, а отже й певну ціну, мати споживчу вартість);
- 3) юридична ознака (майно або має належати на праві соціалістичної власності державі і бути всенародним надбанням, або бути власністю окремих колгоспів чи власністю кооперативних об'єднань чи належати на праві особистої власності окремим громадянам; 4) соціальна ознака (за допомогою праці людини така річ має бути створена або відокремлена від природного середовища).

Але 7 лютого 1991 року був прийнятий Закон «Про власність», ч. 5 ст. 2 якого, було закріплено, що власність в Україні існує у різних формах і держава створює рівні умови для розвитку всіх форм власності та їх захисту. Окрім права виключної власності народу України, формам права власності визнавалися: 1) право приватної власності; 2) право колективної власності; 3) право державної власності. Відповідно до цього, суб'єктами права власності визнавалися: народ України, громадяни, юридичні особи та держава (ч. 1 ст. 3 Закону). На сьогодні цей Закон втратив чинність, але визначений його положеннями напрям розвитку цивільного законодавства та врегулювання правовідносин власності набув свого розвитку у нормах Конституції України та Цивільного кодексу України 2003 року (далі – ЦК України).

Наведені зміни були враховані при розробці Кримінального кодексу України 2001 року (далі – КК України), що на сьогодні містить єдиний розділ, в якому об'єднана група кримінальних правопорушень проти власності (Розділ VI) та підходів до визначення юридичної ознаки предмету цієї групи посягань (майно є чужим для винного, тобто не належить винному на праві власності). Водночас, підходи до визначення змісту соціальної ознаки у науці кримінального права жодним чином не переглядалися і сприймаються всіма науковцями як певна аксіома [1, с. 303; 2, с. 352]. Так, характеризуючи предмет розкрадань, М. Коржанський також вказував, що майно повинно бути вилучено із природного стану із застосуванням і витратами праці, яке має грошову вартість та ціну (видобуте з надр, виготовлене, вирощене тощо). Не можуть бути (*виділення автора, який цитується*) предметом розкрадання дикорослі рослини та їх плоди, не вилучені з природного стану корисні копалини, дикі тварини, птахи [1, с. 90].

На нашу думку, на сьогодні для характеристики предмету кримінальних правопорушень проти власності необхідним та достатнім є сукупність лише юридичної, економічної та фізичної. Необов'язковість так званої соціальної ознаки предмету цих кримінальних правопорушень де-юре вже визнана у кримінальному законі України. Так, встановлюючи підстави кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 197-1 КК України), закон про кримінальну відповідальність жодним чином не визначає умовою наявності або відсутності цього складу кримінального правопорушення попереднє вкладення у земельну ділянку людської праці.

Крім того, в юридичній літературі одностайно стверджується, що крім майна у деяких кримінальних правопорушеннях проти власності предметом можуть бути право на майно (статті 190 та 189 КК), а також дії майнового характеру (ст. 189 КК) [3, с. 81]. Окремі науковці наголошують, що термін «майно» використовується виключно у розумінні «річ». На підставі положень статей 179-189 ЦК, вони стверджують, що таким явищем є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [2, с. 350].

Але необхідно мати на увазі, що основним завданням КК України є правове забезпечення охорони правовідносин, врегульованих іншими галузями права, від кримінально-протиправних посягань. Стосовно ж регулювання відносин власності на річ (майно), така функція покладена на ЦК України і саме ним визначається зміст правовідносин власності та інших речових прав. Зазначене необхідно враховувати як при визначенні сутності родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених Розділом VI Особливої частини КК України, та змісту майна (речі) як предмету відповідних суспільно небезпечних посягань. При цьому, базисом встановлення підстав кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності є положення ст. 41 Конституції та ст. 321 ЦК України щодо непорушності права власності.

Наведене у повному обсязі знайшло своє відображення у теорії кримінального права України, адже будь-які правовідносини можливі лише з приводу спільного, єдиного для них предмета, який завжди входить до кола людських потреб, а ця обставина саме і зумовлює виникнення і функціонування самих відносин (природні об'єкти, різні товари чи предмети, що мають ознаки товару) [4, с. 83]. У кримінальних правопорушеннях проти власності родовим об'єктом виступають правовідносини власності, а майно є необхідною (обов'язковою) ознакою складів кримінальних правопорушень наведеної групи адже саме на нього безпосередньо вказується у законі: «Таємне викрадення чужого *майна*» (ч. 1 ст. 185 КК); «Відкрите викрадення чужого *майна*» (ч. 1 ст. 186 КК); «Напад з метою заволодіння чужим *майном*» (ч. 1 ст. 187 КК); «Вимога передачі чужого *майна*» (ч. 1 ст. 189 КК); «Заволодіння чужим *майном*» (ч. 1 ст. 190 КК); «Привласнення, розтрата *майна*» (частини 1 та 2 ст. 191 КК); «Незаконне привласнення особою знайденого або чужого *майна*» (ст. 193); «Умисне знищення або пошкодження чужого *майна*» (ч. 1 ст. 194 КК) та ін. (*виділення автора – В. Х.*)

У зв'язку з цим, В. Тацій наголошує, що у багатьох випадках законодавець указує в кримінальному законі тільки на певний вид предметів, визначаючи тим самим, що будь-який із предметів цього виду має однакоке значення для кримінальної відповідальності [4, с. 93]. Такими предметами для групи кримінальних правопорушень, що розглядається, і є майно.

Водночас, необхідно враховувати, що, по-перше, відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Глава 13 розділу I Книги першої ЦК України має назву «Речі. Майно», розрізняючи таким чином ці дві категорії між собою та наводячи самостійне, окреме визначення речі (ч. 1 ст. 179 ЦК) і майна (ч. 1 ст. 190 ЦК). По-друге, предмет кримінального правопорушення визначається у науці кримінального права України як факультативна ознака об'єкту, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом

безпосереднього впливу на які вчиняється кримінально-протиправне діяння [5, с. 41]. Тобто не як матеріальне утворення, а як явище матеріального світу. По-третє, у кримінальних правопорушеннях, передбачених Розділом VI Особливої частини КК України, предмет суспільних відносин права власності та предмет цієї групи посягань є тотожними, тобто повністю співпадають. По-четверте, необхідно враховувати відповідність належної галузі права щодо визначення сутності терміну «майно». Те, що така царина належить саме до функцій цивільного законодавства, на нашу думку, взагалі будь-якої аргументації не потребує.

Враховуючи викладене, можна прийти до висновків, що, під майном як предметом кримінальних правопорушень проти власності необхідно розуміти його визначення у ч. 1 ст. 190 ЦК України як окремої речі, сукупності речей, а також майнових прав та обов'язків. Поняття «майно» та «право на майно» співвідносяться між собою як загальна та окрема категорії і у цивільному, і у кримінальному праві України. Термін «вчинення будь-яких дій майнового характеру», що використовується у ч. 1 ст. 189 КК України, обумовлює виникнення відповідних майнових обов'язків і, за змістом ч. 1 ст. 190 ЦК України, також охоплюється загальною категорією «майно». На сьогодні жодної необхідності у доктрині кримінального права України виокремлення, поряд з майном, таких самостійних й альтернативних предметів як «право на майно» та «вчинення будь-яких дій майнового характеру» немає через їх співвідношення з поняттям «майно» як частин і цілого. Саме з властивостями майна (окремої речі, сукупності речей, а також майновими правами та обов'язками) закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи всіх без виключення складів кримінальних правопорушень, передбачених Розділом VI Особливої частини КК України. І останнє, властивості майна, з якими кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи конкретного складу посягання проти власності (речі, майнові права, майнові обов'язки), знаходяться у не у площині визначення кола предметів відповідного кримінального правопорушення (майно, право на майно, дії майнового характеру), а цілковито залежать від ознак об'єктивної сторони того чи іншого складу, тобто характеру суспільно небезпечного діяння, способу його вчинення та природи й обсягу шкоди, спричиненої відповідною протиправною поведінкою об'єкту.

Список використаних джерел:

1. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів проти особи і власності. Київ: Юрінком, 1996. 144 с.
2. Дудорова О. О., Письменський Є. О. Кримінальне право (Особлива частина): підручник. Луганськ: «Елтон-2», 2012. Т. 1. 780 с.
3. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення: монографія. Харків: Право, 2011. 208 с.
4. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.
5. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: Паливода А. В., 2011. 191 с.

Тарасенко І. О.,

адвокат, керівник адвокатського бюро
«Тарасенко і Партнери»

(м. Харків)

Логінова М. В.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

капітан поліції

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У цивільному законодавстві для забезпечення виконання зобов'язань встановлено певний набір юридичних способів. За загальним правилом, забезпечення виконання зобов'язань – це додаткові заходи, покликані гарантувати інтереси кредитора у разі порушення обов'язків з боку боржника [1]. Особливої уваги потребує аналіз концепцій, за якими способи забезпечення виконання зобов'язань значною мірою ототожнюються із заходами оперативного захисту порушеного суб'єктивного права особи. Втім, позаяк даний підхід є достатньо поширеним в науці, виходячи, передовсім, із констатації спорідненості заходів цивільно-правової відповідальності, до яких прийнято відносити і оперативні захисні вчинки управленої особи [2], та способів забезпечення виконання зобов'язань, питання продовжує залишатися актуальним. У науковій літературі спостерігається досить часте змішування засобів відповідальності, оперативного впливу на порушника та способів забезпечення виконання. Пояснюється така оцінка переважно тим, що всі вказані способи реагування реалізуються, задіюються, «спрацьовують» лише внаслідок правопорушення – невиконання боржником свого обов'язку належним чином.

Поняття «забезпечення виконання зобов'язань» не має легального визначення. Це спричинило велику кількість спроб дати характеристику цьому поняттю через істотні ознаки. Деякі науковці визначають цей термін через виключний перелік видів [2].

Публічно-правові засоби забезпечення виконання зобов'язань маючи імперативний характер, направлені на закріплення чіткого механізму та умов здійснення запозичень з метою недопущення створення ситуації неспроможності органів місцевого самоврядування виконати свої зобов'язання

У частині 1 статті 546 Цивільного кодексу України наведено такі види забезпечення виконання зобов'язань: порука, гарантія, застава, неустойка, завдаток, притримання, право довірчої власності, однак цей перелік не є повним, оскільки 2 частиною цієї ж статті визначено, що договором чи законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання [3].

У Цивільному кодексі України зазначається, що порука – це вид забезпечення, відповідно до якого поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. У випадку гарантії інтерес кредитора гарантується залучення третьої особи. Порука відрізняється від гарантії тим, що Цивільний кодекс не встановлює обмеження щодо можливості надання поруки тільки банками, а також те, що порука залежить від припинення або недійсності основного зобов'язання.

Згідно з Законом України «Про заставу», поняття «застава» визначається як спосіб забезпечення зобов'язань. Вона може виникнути на підставі договору, рішення суду чи закону та має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання. Предметом застави є майно та немайнові цінності. Не є предметом застави культурні цінності чи об'єкти державної власності тощо.

Неустойка – найбільш поширений спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Він відомий дуже давно, ще за часів царя Хамурапі. У статті 549 Цивільного кодексу України поняття «неустойка» визначено, як «грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання». Також цей термін можна знайти у статтях Господарського кодексу України [3].

Неустойка проявляється у двох різновидах – штраф і пеня (ст. 549 ЦКУ) [3]. Остання має певні особливості щодо темпоральних вимірів порядку обчислення, нарахування та стягнення даного виду неустойки. Оскільки неустойка «спрацьовує» лише після правопорушення, котре проявляється у простроченні виконання, реалізується вона в межах тривалості охоронного зобов'язання за основним договором. Власне, неустойка обчислюється за кожен день прострочення, тож вона щодня збільшується і, зрештою, може становити суму, що перевищує розмір основного боргу, крім випадків, коли нарахування неустойки обмежується певним строком (ч. 6 ст. 232 ГКУ) [3], або граничним розміром (наприклад, за ч. 5 ст. 56 ЗУ «Про захист економічної конкуренції» неустойка при несплаті сум, визначених антимоно-польними органами не може перевищувати суми основного боргу [3]). Але, якщо стягнення відбувається шляхом пред'явлення позовного домагання, законом встановлені особливості обчислення позовної давності за вимогами про стягнення пені, яка нараховується за кожний день прострочення виконання зобов'язання. Стягненню в судовому порядку підлягає пеня, обчислена за рік до пред'явлення позову. При обрахуванні давнісного строку за вимогами про стягнення пені слід мати на увазі, що пеня складається із сукупності окремих щоденних сум за час прострочення виконання обов'язку. Тому позовна давність має обчислюватися по кожній з даних сум окремо, при цьому найбільш задовнена вимога може бути реалізована в судовому порядку, якщо її «вік» не перевищує 1 рік. В подальшому при невиконанні зобов'язання після пред'явлення позову кредитор може подати новий позов, але знову ж таки за період, що не перевищує 1 рік.

Відповідно до ч. 1 ст. 610 ЦК порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання) [3]. За невиконання або неналежне виконання зобов'язання для винної особи настає цивільно-правова відповідальність.

Виходячи з цієї тези, що відповідальність за порушення зобов'язання це один з видів цивільно-правової відповідальності, то можна сформулювати наступне визначення. Відповідальність за порушення зобов'язання – це вид цивільно-правової відповідальності, що має місце, коли сторона не виконує або виконує неналежним чином свої обов'язки, встановлені договором або іншим актом цивільного законодавства, за що ця сторона піддається негативним заходам правового впливу, що може суттєво обмежити її суб'єктивні права, однак це є мірою для відновлення права іншої сторони.

Загальноприйнятим у юридичній науці є положення про те, що підставою цивільно-правової відповідальності є склад цивільного правопорушення, який включає такі елементи (умови): 1) протиправну поведінку (дії чи бездіяльність особи); 2) шкідливий результат такої поведінки (збитки); 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою; 4) вину особи, яка вчинила правопорушення [4]. Однією з найважливіших складових відповідальності за порушення зобов'язання є наявність вини. Відповідно до ч. 1 ст. 614 ЦК особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Тобто відсутність вини у діях особи не створює підстав для виникнення відповідальності за порушене зобов'язання.

Хоч поняття «забезпечення виконання зобов'язань» не має визначення, записаного в законодавстві, однак воно активно застосовується не тільки в цивільному, але й в інших кодексах.

Список використаних джерел:

1. Попов Ю. Поняття забезпечення виконання зобов'язання. *Право України*. 2008. № 6. С. 119-124.
2. Гуйван П. Д. Часова характеристика відносин із забезпечення виконання зобов'язань. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 29-35.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44.
4. Бородін М. Розгляд цивільних справ, які впливають із зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої власником джерела підвищеної небезпеки. *Право України*. 2010. № 7. С. 101-106.

Хрипунов Д. Г.,
адвокат, керівник адвокатського бюро
«Хрипунова Дениса Григоровича»
(м. Дніпро)

ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗМІН

Станом на сьогодні, однією з най обговорюваних та суперечливих питань вітчизняного цивільного процесуального права є саме юрисдикція (підсудність) справ.

Юрисдикція (лат. *jurisdictio*, від *jus (juris)* – право + *dico* проголошую): компетенція судових органів із розгляду цивільних, кримінальних та інших справ; коло справ, які даний суд має право розглядати й вирішувати, коло питань, що належать до відання установи або держави.

Підсудність – це сукупність юридично значимих ознак цивільного, господарського, кримінального провадження (справи), на підставі яких процесуальний закон визначає суд і склад цього суду, які правомочні здійснювати судовий розгляд.

Так, діючий Цивільний процесуальний кодекс України, у Главі 2 «Цивільна юрисдикція» вказаного кодексу, декларує положення які встановлюють основні види юрисдикції, а саме:

- предметна юрисдикція;
- суб'єктна юрисдикція;
- інстанційна юрисдикція;
- територіальна юрисдикція (підсудність).

Необхідно детально зупинитись на розгляді саме на територіальній юрисдикції (підсудність) яка є найбільш поширеною до застосування у повсякденному житті громадян та діяльності Адвоката, а саме:

- підсудність справ за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача (ст. 27 ЦПК України);
- підсудність справ за вибором позивача (ст. 28 ЦПК України);
- підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами (ст. 29 ЦПК України);
- виключна підсудність (ст. 30 ЦПК України).

Положеннями ст. 27 ЦПК України встановлено перелік позовів, які пред'являються у наступному порядку:

- позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом;

- позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Аналізуючи вказану норму процесуального закону, можливо дійти обґрунтованого висновку, що за умовно «загальним» правилом позови пред'являються за місцем реєстрації, проживання або місцезнаходженням Відповідача.

Однак, за необхідності, можливо застосувати положення ч. 15 ст. 28 ЦПК України (позови до кількох відповідачів), та звернутись до суду за вибором позивача.

Разом з цим, ст. 28 ЦПК України внормовано:

– позови про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, про визнання батьківства відповідача, позови, що виникають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача;

– позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них;

– позови про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем заподіяння шкоди;

– позови, пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача;

– позови про захист прав споживачів можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування споживача або за місцем заподіяння шкоди чи виконання договору;

– позови про відшкодування шкоди, заподіяної майну фізичних або юридичних осіб, можуть пред'являтися також за місцем заподіяння шкоди;

– позови, що виникають із діяльності філії або представництва юридичної особи, а також відокремленого підрозділу органу державної влади без статусу юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням;

– позови, що виникають із договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів;

– позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи);

– позови до відповідача, який не має в Україні місця проживання чи перебування, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна або за останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні;

– позови про відшкодування шкоди, заподіяної зіткненням суден, а також про стягнення сум винагороди за рятування на морі, можуть пред'являтися також за місцезнаходженням судна відповідача або порту реєстрації судна;

– позови до стягувача про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, або про повернення стягненого за виконавчим написом нотаріуса можуть пред'являтися також за місцем його виконання;

– позови Міністерства юстиції України на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в інтересах і за довіреністю позивача, який не має в Україні зареєстрованого місця проживання чи перебування, можуть також пред'являтися за місцезнаходженням міністерства або його територіальних органів;

– позови про відшкодування збитків, спричинених заходами забезпечення позову, можуть пред'являтися також за місцем застосування заходів забезпечення позову (до суду, який застосував відповідні заходи);

– позови до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача;

– позови про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб (в тому числі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у здійсненні права власності на нерухоме майно або його знищення, пошкодження) у зв'язку із збройною агресією російської федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру можуть пред'являтися також за місцем проживання чи перебування позивача.

Очевидним є широкий спектр підстав за якими позивачу можливо обрати між кількома судами, яким підсудна справа, той суд до якого буде подано позов та який його буде розглядати.

Так, правильно комбінуючи дію вказаних вище норм процесуального закону з обґрунтуванням підставами які дають право обирати суд який буде розглядати справу, можливо в межах визначених законом обирати та/або змінювати місце розгляду, в тому числі, але не виключно цивільної справи.

За винятком виключної підсудності, встановленої статтею 30 ЦПК України.

Стаття 29 ЦПК України визначає, що підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, а також справ про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або

особою без громадянства, які проживають за межами України, визначається суддею Верховного Суду, визначеним у порядку, передбаченому статтею 33 цього Кодексу, одноособово.

Однак, вимоги даної норми, застосовуючи положення ст. ст. 27, 28, 30 ЦПК України, як вбачається із напрацьованої судової практики, застосовуються не часто.

Адвокати які постійно застосовують свої знання та уміння в практиці, часто-густо обирають альтернативні інструменти застосування (визначення) підсудності, які передбачені ст. 27, 28, 30 ЦПК України, так як звернення до Верховного Суду із відповідним процесуальним документом та його розглядом, скоріш за все займе більше часу, ніж правильне обґрунтування можливості використання ст. 27, 28, 30 ЦПК України.

Серед іншого, положеннями ст. 30 ЦПК України передбачено:

- позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою;

- позови про зняття арешту з майна пред'являються за місцезнаходженням цього майна або основної його частини;

- позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями, пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини;

- позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти, пред'являються за місцезнаходженням перевізника;

- справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно або до якого прямує, або порту реєстрації судна;

- зустрічний позов та позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від їх підсудності пред'являються в суді за місцем розгляду первісного позову. Це правило не застосовується, коли відповідно до інших визначених у цій статті правил виключної підсудності такий позов має розглядатися іншим судом, ніж тим, що розглядає первісний позов.;

- у випадку об'єднання позовних вимог щодо укладання, зміни, розірвання і виконання правочину з вимогами щодо іншого правочину, укладеного для забезпечення основного зобов'язання, спір розглядається судом за місцезнаходженням Відповідача, який є стороною основного зобов'язання;

- вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій розглядаються судом, визначеним за правилами підсудності щодо розгляду спору, похідними від якого є такі вимоги.

Аналізуючи вказану норму процесуального закону у сукупності із існуючою судовою практикою, можливо вказати, що застосовуючи положення ст. 30 ЦПК України, уважно, обґрунтовано і аргументовано викладаючи підстави звернення саме до обраного суду, які підкріплені допустимими та достатніми доказами, майже безповоротно призведе до визначення Позивачем суду до якого йому зручніше звернутись.

Окремо варто розглянути питання передачі справ з одного суду до іншого.

Діючий ЦПК України (ч. 1 ст. 31 ЦПК України) передбачає, що суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо:

- справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;
- після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;
- ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

При цьому, справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності, повинна бути ним розглянута і в тому випадку, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому суду, за винятком випадків, коли внаслідок змін у складі відповідачів справа належить до виключної підсудності іншого суду (ч. 2 ст. 31 ЦПК України).

Крім того, передача справи на розгляд іншого суду за встановленою ЦПК України підсудністю з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 31 ЦПК України, здійснюється на підставі ухвали суду не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення.

Передача справи з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 31 ЦПК України, здійснюється на підставі розпорядження голови суду на розгляд суду, найбільш територіально наближеного до цього суду.

У разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Справа, у якій однією зі сторін є суд, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, або суддя цього суду, не пізніше п'яти днів із дня надходження позовної заяви передається на підставі розпорядження голови суду до суду вищої інстанції для визначення підсудності.

Отже, вказана норма, під час її детального вивчення, вказує на наявність засобів для обрання Відповідачем та/або Позивачем того суду який буде розглядати справу.

Одночасно з цим, ст. 32 ЦПК України, не допускаються спори між судами про підсудність. Справа, передана з одного суду до іншого в порядку, встановленому статтею 31 ЦПК України, повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана.

Виходячи з викладеного, та керуючись ст. ст. 27, 28, 29, 30, 31, 32 ЦПК України, можливо обґрунтовано і вмотивовано стверджувати, що за наявності підстав передбачених вказаними нормами цивільного процесуального закону, які підтверджуються належними, допустимими та достатніми доказами, Позивач фактично може обрати той суд який буде розглядати справу. В свою чергу Відповідач, використовуючи вказані вище правові інструменти, може перешкодити Позивачу в обранні суду, який на думку останнього має право розглядати справу.

Тому, будуючи стратегію захисту прав Клієнта, необхідно приділити належну увагу обґрунтуванню позовної заяви, підтвердженню викладеного в позові належними та допустимими доказами, а також правильному обранню суду який буде розглядати справу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України в редакції від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України в редакції від 22.06.2022 р. № 435-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України, документ № 1618-IV (чинний, поточна редакція від 06.11.2022 р., підстава – № 2689-IX).

Чубар А. Р.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Будченко Д. Д.,

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук М. Г.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

Майнові відносини подружжя становлять основний пласт відносин подружжя, регульованих правом. У сучасному житті майнові відносини подружжя грають значну роль, надаючи зворотний зв'язок на особисті відносини, пов'язані з укладанням, розірванням шлюбу, зобов'язаннями

щодо утримання членів сім'ї. Конституція України закріплює принцип рівності чоловіки й жінки, зокрема, це унеможлиблює розбіжності у правовому регулюванні із нормами Сімейного кодексу. Цей принцип є одним із основних принципів регулювання сімейних відносин, який ґрунтується на визнанні рівних цінностей подружжя у шлюбних відносинах [1, с. 32]. Укладений у законному порядку шлюб породжує різноманітні за змістом права та обов'язки подружжя, які виникають з дня державної реєстрації шлюбу. Відносини, що виникають між подружжям, поділяються на особисті немайнові та майнові. Особисті немайнові права у цивільно-правовому сенсі є врегульовані нормами права зв'язок між певними суб'єктами щодо особистих немайнових благ. Вони тісно пов'язані з самою особистістю, становлять невід'ємну частину правового статусу кожної людини.

Сім'я, будучи одним із найважливіших соціальних інститутів, наділена певними функціями, головною з яких є економічна, що виражається у забезпеченні матеріальних потреб членів сім'ї. Основою для такого забезпечення є спільно нажите подружжям під час шлюбу майно. До майна подружжя застосовується цивільно-правове поняття майна, що включає сукупність певних прав і обов'язків. Кошти, взяті в борг і використані на користь сім'ї, також є спільним майном подружжя. Концепція включення боргів у складі майна подружжя хоч і настільки чітко, але все-таки знайшла свій відбиток у законодавстві. До об'єктів спільного майна подружжя включаються і зобов'язальні права. Наприклад, зобов'язальні права стосовно кредитної організації отримання вкладених коштів, і навіть відсотків по вкладу. Підлягають включенню до складу спільного майна подружжя права вимоги, що виникають у разі, якщо із загальних коштів подружжя провадяться платежі за договором участі в пайовому будівництві, виплачуються страхові премії за договором страхування тощо. До складу спільного майна входять і цінні папери.

Не менш важливими є питання, пов'язані із встановленням режиму володіння, користування та розпорядження спільним майном подружжя щодо вкладів, паїв, внесених до комерційних організацій, оскільки за своєю природою вони є особливими правами учасника (члена) до відповідної юридичної особи. Поряд із майном, що належить подружжю на праві спільної власності, кожному з подружжя належить на праві одноосібної власності те чи інше майно. Склад, кількість та вартість такого майна залежать від життєвих обставин та різних юридичних фактів.

Особисті немайнові сімейні правовідносини – врегульовані нормами сімейного права суспільні відносини між подружжям, які виникають з приводу нематеріальних благ. До них відносяться суспільні відносини, що реалізують право кожного з подружжя на вільний вибір: заняття, професії; місця проживання (при зміні місця проживання одного з подружжя інший не повинен слідувати за ним); прізвища (вибір прізвища допускається під час укладання і розірвання шлюбу; зміна прізвища однією з подружжя не тягне у себе автоматичної зміни прізвища іншого чоловіка; у разі розірвання шлюбу

подружжя вправі зберегти спільне прізвище чи відновити свої дошлюбні прізвища); спільного вирішення питань сімейного життя (материнство, батьківство, виховання, освіта).

Як немайнові обов'язки подружжя, можуть бути виділені обов'язки будувати відносини в сім'ї на основі поваги та взаємодопомоги, піклуватися про добробут, виховання та розвиток дітей. Незважаючи на надання їм форми юридичних розпоряджень, такі обов'язки є моральними канонами, виконання яких не можна забезпечити за допомогою застосування юридичних санкцій. У той самий час, сучасне сімейне законодавство закріплює норми, які регулюють певні аспекти особистих подружніх відносин.

Немайнові права подружжя доволі детально описані у Сімейному кодексі України. ст. 49 СК України право на материнство трактує так: дружина має право на материнство. Небажання чоловіка мати дитину або її нездатність до зачаття дитини може бути причиною розірвання шлюбу (п. 2 ст. 49). Позбавлення жінки можливості народити дитину (репродуктивну функцію) у зв'язку з виконанням нею конституційних, службових, трудових обов'язків або внаслідок протиправної поведінки щодо неї є підставою для відшкодування заподіяної їй моральної шкоди (п. 3 ст. 49) [2]. Вагітній дружині повинні бути створені в сім'ї умови для збереження її здоров'я та народження здорової дитини (п. 4 ст. 49) [2]. Дружині-матері повинні бути створені в сім'ї умови для поєднання материнства із здійсненням нею інших прав та обов'язків» (п. 5 ст. 49) [2]. Ця норма не обмежується перерахуванням індивідуальних прав подружжя, далі вказуючи на особисті права чоловіка в сім'ї. Стаття 50 СК України дає чоловікові право на батьківство (п. 1 ст. 50) [2]. Відмова дружини від народження дитини або нездатність її до народження дитини може бути причиною розірвання шлюбу (п. 2 ст. 50) [2]. Представляє інтерес і зазначене у статті 51 СК України рівне право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок. За сімейним законодавством України дружина та чоловік мають рівне право на фізичний та духовний розвиток, на здобуття освіти, прояв своїх здібностей, створення умов для праці та відпочинку (п. 1 ст. 51 СК України) [2].

Сімейним кодексом України подружжя зобов'язане турбуватися про сім'ю (ст. 55) [2]. Дружина і чоловік зобов'язані спільно дбати про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємного кохання, поваги, дружби, взаємодопомоги. Чоловік зобов'язаний стверджувати у сім'ї повагу до матері, а жінка – повагу до батька. Дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку у ній. Вони мають спільно піклуватися про матеріальне забезпечення сім'ї.

І, нарешті, у СК України є норма, яка проголошує право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність (ст. 56 СК України) [2]. У ній містяться правила про те, що дружина та чоловік мають право на вільний вибір місця свого проживання. Вони мають право вживати заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства щодо підтримки шлюбних відносин.

Отже, законодавство передбачає рівність прав та обов'язків подружжя в сім'ї, при цьому не встановлюються переваги жодного з них у вирішенні будь-якого питання. Санкції за невиконання подружжям обов'язків індивідуального характеру законом прямо не передбачені, проте зловживання особистими правами, невиконання обов'язків, зневага інтересами сім'ї часом тягне за собою правопорушника негативні наслідки у майновій сфері (зменшення частки у спільному майні подружжя) при його розподілі.

Список використаних джерел:

1. Баранова Л. М., Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право України: підручник (2-ге вид., перероб. і допов.). Київ: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
2. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Шевченко М. С.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Резворович К. Р.,

завідувач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БОРЖНИКІВ

Процедура відновлення платоспроможності боржника, а також положення щодо визнання боржника банкрутом чітко встановлені та регулюються Цивільним кодексом України (далі – ЦК України). Вказаним нормативно-правовим актом передбачено врегулювання вказаних правовідносин. Так, стаття 53 ЦК України встановлює, що «фізична особа, яка неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законом» [1, с. 261].

У чинному законодавстві України присутній ще один нормативно-правовий акт, котрий, власне, також регулює відносини щодо відновлення платоспроможності боржника. Так, глава 23 Господарського кодексу

України (далі – ГК України): 1) закріплює ознаки неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності; 2) визначає поняття банкрутства; 3) вказує суб'єктів банкрутства, заходи запобігання банкрутству, процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника, майнові активи неплатоспроможного боржника; 4) визначає коло кредиторів неплатоспроможних боржників; 5) закріплює основні положення щодо здійснення державної політики з питань банкрутства, а також щодо відповідальності за порушення законодавства про банкрутство [2, с. 19].

Основним нормативно-правовим актом, котрий закріплює та регулює відносини щодо відновлення платоспроможності боржників є Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 року № 2597-VIII.

Зазначеним нормативно-правовим актом визначено: 1) правовий статус Державного органу з питань банкрутства; 2) заходи щодо запобігання банкрутству боржника; 3) судові процедури, які застосовуються до боржника; підвідомчість, підсудність, підстави та наслідки порушення провадження у справі про банкрутство; порядок провадження у справах про банкрутство; 4) порядок продажу майна у провадженні справи про банкрутство; особливості банкрутства певних категорій боржників; 5) правовий статус арбітражного керуючого; процедури банкрутства, пов'язані з іноземною процедурою банкрутства, а також правові наслідки визнання боржника банкрутом.

Поряд із названими загальними положеннями вказаний кодекс містить і спеціальні положення стосовно банкрутства фізичних осіб-підприємців. Так, статтею 90 Закону про банкрутство закріплено: підстави визнання фізичної особи-підприємця банкрутом; коло суб'єктів ініціювання справи про банкрутство фізичної особи-підприємця; неможливість подання заяви про порушення справи про банкрутство кредиторами, вимоги яких пов'язані з зобов'язаннями, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, кредиторами, які мають вимоги щодо стягнення аліментів, а також інші вимоги особистого характеру; право боржника під час ініціювання провадження у справі про банкрутство подати та виконати план погашення боргів, вимоги до змісту такого плану; право господарського суду на зміну плану погашення боргів; право господарського суду виключити зі складу ліквідаційної маси майно фізичної особи, на яке згідно з цивільним процесуальним законодавством може бути звернено стягнення, якщо майно є неліквідним чи дохід від реалізації якого істотно не вплине на задоволення вимог кредиторів [3, с. 51].

При аналізі правової основи відновлення платоспроможності або визнання банкрутом фізичної особи-підприємця доцільно також розглянути Кодексу України з процедур банкрутства як такий, адже після прийняття та набрання чинності відповідний законодавчий акт становить правову основу та визначає особливості розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб-підприємців. До загальних положень кодексу, які застосовуються до усіх боржників, у тому числі і до фізичної особи-підприємця, належать положення, що визначають: правовий статус Державного органу з питань

банкрутства та склад законодавства, яке регулює провадження у справах про банкрутство; судові та позасудові процедури, які застосовуються до боржника; порядок розгляду спорів, стороною яких є боржник; підсудність та підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (Книга I «Загальна частина»); правовий статус арбітражного керуючого та інші питання, пов'язані із його діяльністю (Книга II «Арбітражний керуючий»); порядок продажу майна у справі про банкрутство; порядок провадження у справах про банкрутство, пов'язаних з іноземною процедурою неплатоспроможності (Книга III «Банкрутство юридичних осіб»).

Характеризуючи процесуальний порядок відновлення платоспроможності боржників, слід звернути увагу на основні моменти. Так, раніше Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачав можливість банкрутства фізичних осіб за боргами, які виникли внаслідок підприємницької діяльності, тобто фізичних осіб-підприємців. Після набрання чинності Кодексу України з процедур банкрутства 21.10.2019 можливе банкрутство фізичної особи без такого статусу.

Особливістю цієї процедури є те, що провадження у справі про неплатоспроможність боржника-фізичної особи або фізичної особи-підприємця може бути відкрите лише за заявою боржника і розглядатиметься за місцезнаходженням боржника [4, с. 107].

Провадження у таких справах, у тому числі і відносно фізичної особи-підприємця, здійснюється в порядку визначеному Кодексом для юридичних осіб, але з урахуванням особливостей 4 Книги Кодексу, яка повністю присвячена процедурі відновлення платоспроможності фізичної особи.

Підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або фізичної особи-підприємця наведені в частині 2 ст. 115 Кодексу.

Боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо:

- 1) розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше, ніж 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше як 50 % місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;
- 3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;
- 4) існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності) [5, с. 85-86].

Відповідно до частини 5 статті 116 Кодексу обов'язковою умовою ще є подання боржником декларації про свій майновий стан за 3 роки (за кожен рік окремо), що передували поданню до суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Така декларація повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат боржника і членів його сім'ї, що перевищують 30 розмірів мінімальної заробітної плати.

Враховуючи всі особливості, за таких обставин позичальник-боржник може звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність за своїм місцем реєстрації.

Для реалізації зазначених напрямів доцільно внести відповідні зміни та доповнення до Кодексу України з процедур банкрутства. Подальші дослідження цієї теми доцільно присвятити конкретизації зазначених напрямів удосконалення законодавства щодо відновлення платоспроможності або визнання банкрутом фізичної особи-підприємця.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. С. 356.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18-22. С. 144.
3. Кодекс України з питань банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19. С. 74.
4. Тварковський А. А. Щодо правової основи відновлення платоспроможності або визнання банкрутом фізичної особи-підприємця. *Правничий часопис Донецького університету*. 2018. № 1-2. С. 106-113.
5. Козирева В. П. Круглий стіл з проблем відновлення платоспроможності боржника. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 83-86.

Шевяков М. О.,

старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ АДМІНІСТРАТИВНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ТА ГРОМАДСЬКУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Забезпечення та дотримання громадської безпеки та порядку завжди були та залишаються актуальними напрямками діяльності кожної держави в розрізі забезпечення прав та основоположних свобод людини і громадянина. У нас час досить важливим є виявлення та виокремлення адміністративних проступків, що посягають на громадський порядок та безпеку, так як ці діяння є суспільно шкідливими та порушують права людини.

Однозначним та загальноприйнятим є те, що одним з центральних показників сформованості демократичної та правової держави є встановлення, постійне функціонування та наявність механізмів спеціалізованого забезпечення

категорій громадської безпеки та громадського порядку. Гарантування цих двох категорій має велике значення для суспільного розвитку в об'єктивно правовому та демократичному векторі, а також для безпосереднього формування громадянського суспільства та його інститутів в країні. Доцільно зазначити, що громадський порядок є невід'ємною частиною розвинутої держави із демократичними цінностями. Безпосередня охорона громадського порядку потребує застосування значних зусиль та засобів, внаслідок чого починає виникати закономірний комплекс проблем, що безперечно взаємопов'язані одна з одною: одна проблема нерідко стає причиною іншої [4].

Підписавши у 2014 році Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна зобов'язалася адаптувати національне законодавство до європейських та міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини. При цьому чільне місце посідає повага до прав людини та гарантування рівних політичних, економічних, соціальних і культурних прав громадянам незалежно від їх етнічної, релігійної чи мовної приналежності.

Нерідко, вчинення особою адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та безпеку, супроводжується заподіянням фізичній особі, підприємству, установі чи організації незалежно від форми власності майнової шкоди. Така шкода підлягає відшкодуванню в передбаченому законом порядку, що є одним із механізмів захисту цивільних прав.

Приписами ст. 40 КУпАП встановлено, що якщо у результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі або організації, то адміністративна комісія, виконавчий орган сільської, селищної, міської ради під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а суддя районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду – незалежно від розміру шкоди [1]. Положення зазначеної статті встановлює право в уповноваженої особи на розгляд адміністративної справи та винесення постанови про накладення адміністративного стягнення покласти обов'язок на особу, яка притягається до адміністративної відповідальності, щодо відшкодування завданою нею майнової шкоди. Необхідно детермінувати той факт, що нормами ст. 40 КУпАП покладання на правопорушника обов'язку щодо відшкодування правопорушником заподіяної шкоди є правом, а не обов'язком вказаних суб'єктів і органів. Це право реалізується з урахуванням всіх обставин справи на стадії розгляду провадження у справі про адміністративне правопорушення. Вищевказане цілком повністю узгоджується з забезпеченням захисту майнових прав передбачених приписами ст. 41 Конституції України.

Орган, який за підвідомчістю уповноважений на розгляд справи провадження у справі про адміністративне правопорушення у сфері громадського порядку та громадської безпеки, при вирішенні питання про

відшкодування шкоди зобов'язані встановити причинний зв'язок між адміністративним деліктом і шкодою, що заподіяна фізичній чи юридичній особі, а також суб'єктивну сторону юридичного складу адміністративного правопорушення в її спричиненні, розміри шкоди та ін.

Нормами цивільного законодавства визначено питання щодо відшкодування матеріальної шкоди винною особою. Так, відповідно до ст. 1166 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної чи юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини. Згідно з ст. 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. А збитками є: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); та 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Як зрозуміло зі ст. 1166 ЦК України, в українському цивільному законодавстві передбачено принцип повної компенсації шкоди.

Якщо ж перейти до уніфікованих міжнародних та європейських актів у сфері приватного (цивільного права), то можна стверджувати, що в усіх них закріплено відшкодування саме шкоди. А збитки розглядаються чітко як складова шкоди. І тут одразу варто вказати, що в зазначених нижче актах теж відсутнє легальне загальне визначення поняття «шкода». Одним з перших європейських документів, у яких здійснюється уніфікація договірного права, є Принципи європейського договірного права 2002 р. [2]. Чинний ЦК України не містить загального визначення як поняття «шкода», так і «збитки». Проте на підставі аналізу відповідних норм можна говорити, що інколи відбувається ототожнення понять «шкоди» та «збитків». На це вказують й інші українські вчені. Так, у п. 3 ч. 2 ст. 11, а також у ст. 1166 ЦК України законодавець ототожнює збитки та шкоду, позначаючи їх лише терміном «шкода». У ст. 22 і 23 ЦК України вказані терміни розмежовуються. У ст. 1192 використовується лише термін «збитки». У п. 8 ч. 2 ст. 16 ЦК України законодавець узагалі вказує на наявність «відшкодування» [2].

Отже, в реаліях сьогоденних євроінтеграційних процесів на теренах України учасники провадження у справі про адміністративні правопорушення в сфері громадського порядку та громадської безпеки мають право на відшкодування завданих збитків. У разі невиконання рішення по справі про адміністративне правопорушення, у частині відшкодування завданих матеріальних збитків у передбачений строк, воно адресується до відділу державної виконавчої служби для стягнення шкоди в примусовому порядку.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративне правопорушення. Закони України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51, ст. 1122.
2. Ханік-Посполітак Р. Ю. Відшкодування шкоди в цивільному законодавстві: український та європейський підходи. *Наукові записки Наукма*. 2016. Т. 181. Юридичні науки.
3. Цивільний кодекс України. Закони України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356.
4. Шевяков М. О. Національна поліція України як суб'єкт профілактики адміністративних правопорушень у сфері громадського порядку та громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 46-53.

Щербина К. А.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Динаміці відносин та діяльності суб'єктів під час примусового виконання рішень юрисдикційних органів властиве чергування фактичних складів та окремих юридичних фактів. У виконавчому провадженні проявляється правовий механізм захисту прав осіб, який, як слушно зазначає В. Ярков, надає особам можливості домогтися настання тих правових наслідків, тієї фактичної ситуації, як визначено у акті юрисдикційного органу [1, с. 463].

Уявлення щодо юридичних фактів як явищ правової дійсності виникли досить давно і мають тривалу історію свого становлення та розвитку. Відомо, що зародження теорії юридичних фактів, а саме, виокремлення підстав виникнення правовідносин починається ще з римського права (II–III ст.). В Інституціях Гая, Юстиніана закріплювалися такі з них як контракт, делікт, квазіделікт. Пізніше ще однією підставою виникнення правовідносин визнавали односторонню угоду. Не зважаючи на значимість та важливість юридичного факту, який є першоосновою не тільки виникнення, а й зміни та

припинення правовідносин, його дефініції, а також і поняття правовідносин, римські юристи не сформулювали. В подальшому цей поділ став загальним та був закріплений, безпосередньо, в Кодексі Наполеона.

Умовно примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів можна поділити на три етапи: перший – відкриття виконавчого провадження, другий – підготовка до вчинення виконавчих дій, третій – вчинення дій, спрямованих на реалізацію рішення юрисдикційного органу – підстави виконання. Ініціюють виконавче провадження заінтересовані особи шляхом реалізації свого волевиявлення. Це розпорядче право сторони, яка виграла справу. Виконавче провадження відкривається за наявності складного комплексу процесуальних юридичних фактів.

Шлях пізнання юридичного факту може бути традиційним: від аналізу конкретних явищ до їх абстракції – поняття, а від них до тієї реальної дійсності, з якої починалося пізнання [5, с. 73-74]. Методологія дослідження юридичних фактів покликана дати процедурну картину науково-пізнавальної діяльності та скласти уявлення про те, як формується і розвивається наукове знання про них. Відповідно дослідження юридичного факту, як цілісного та гармонійного явища, потребує застосування усієї сукупності пізнавальних засобів, що вироблені наукою та практикою. При цьому загальним методом виступає філософська діалектика, яка визнає первинність матеріального світу і спроможність людської свідомості адекватно відображати оточуючу дійсність. Пізнання, що здійснюється в ході дослідження фактичних обставин, як пізнання взагалі, засновано на властивості матеріальних процесів відображатися в інших матеріальних процесах і у свідомості людини. Виходячи з цього, можна стверджувати, що будь-які юридично значимі дії, події породжують певні зміни навколишнього середовища і, так чи інакше, відображаються в них. Ці зміни, як результат відбиття служать доказом даних дій, подій. У відповідності з законодавством їм надається значення юридичних доказів.

Фактичний склад на цьому етапі виконавчого провадження складають дві групи фактів залежно від їх ролі у розвитку виконавчого провадження: 1) обставини, які визначають право особи на відкриття виконавчого провадження (ухвалене судове рішення; набрання ним законної сили (окрім випадків негайного виконання судового рішення – ст. 430 Цивільного процесуального кодексу України [2] (далі – ЦПК); наявність виконавчого листа та його пред'явлення стягувачем до виконання; винесення постанови про відкриття виконавчого провадження); 2) під час вирішення питання виконавцем про прийняття виконавчого документа до виконання встановлюється друга група юридичних фактів, які визначають реалізацію права на відкриття виконавчого провадження. У випадку відсутності цих фактичних обставин процес виконання може на деякий час відкластися, але ці перешкоди можливо усунути.

До них належать: дотримання правил щодо місця виконання рішення, підвідомчості, строки виконавчої давності, вимоги до змісту виконавчого

документа тощо. Повернення виконавчого документа без прийняття до виконання оформляється відповідною постановою виконавця. Підготовка до вчинення виконавчих дій може здійснюватися шляхом, зокрема: накладення арештів на рахунки, інше майно, за необхідності здійснюється оцінка майна боржника, може вирішуватися питання про розшук боржника, майна тощо. Вчинення дій, спрямованих на реалізацію рішення юрисдикційного органу – підстави виконання залежить від його центрального суб'єкта – виконавця.

Характеристика факту, яка отримана в контексті проведеного наукового етимологічно-філософського дослідження, дозволяє зазначити, що факт має об'єктивну та інформаційну складові, практично і когнітивно детермінований. Він є результатом практичної взаємодії суб'єкта і об'єкта та вказує на сам процес цієї взаємодії в єдності з його результатом. Ці властивості як одиничного та конкретного результату практичної діяльності, єдиної та конкретної події, явища об'єктивної дійсності переносяться на факт як достовірне знання. Тому, враховуючи, що і як будь-яке визначення взагалі, визначення факту в його ізольованому вигляді виступає у виді абстракцій, та враховуючи, що в основу факту покладено єдине та конкретне знання, отримане в ході практики, якому притаманні властивості вірогідності, можна констатувати: факт є формою знання про фрагмент об'єктивно реального буття світу в часі, просторі, детермінований і пізнаний людиною за допомогою 19 категоріального апарату теоретичної системи та залучений в її орбіту.

Це є, на нашу думку, методологічною засадою для формування визначення юридичного факту. Наведене служить базисом методології дослідження юридичних фактів. Разом з тим, розкриттю змісту юридичного факту сприяє його характеристика в гносеологічному, аксіологічному, ситуативному, психологічному, історичному, функціональному, порівняльно-правовому аспектах та з позиції синергетики. У такому плані юридичний факт розглядається як форма знань, що відображає не тільки діалектику свого предмету, але й діалектику вивчення його суб'єктом. Він характеризується з точки зору того, що, як і ким пізнається.

У 2016 р. запроваджено інститут приватних виконавців [3], які діють паралельно з державними. Важливими є підбір кадрів, планування діяльності, стимулювання швидкого та якісного виконання, правова процедура, контроль, забезпечення матеріальних та фінансових можливостей, ступінь та правовий характер взаємодії судових виконавців з іншими органами, залученими до сфери виконавчого провадження.

Суттєвим для включення провадження в систему адміністративного процесу є одночасна наявність таких рис: 1) визнання особливого характеру вирішуваних індивідуально-конкретних справ крізь призму врегульованих правовідносин; 2) відокремлене нормативне закріплення порядку вирішення зазначених справ; 3) наявність стадій, послідовних етапів вирішення вказаних справ.

Що стосується віднесення виконавчого провадження саме до адміністративних проваджень за першим критерієм, то треба відмітити, що

особливий характер справи з примусового виконання визначають саме правовідносини у виконавчому провадженні, які є логічним продовженням судових чи адміністративних правовідносин на завершальному етапі їх реалізації. Ці правовідносини виникають, змінюються та зникають на іншому, пізнішому, відрізку часу, регламентуються вони іншим правовими приписами, для їх врегулювання використовуються інші методи (як правило, адміністративного характеру) [1-3].

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1618-15>.
2. Про виконавче провадження: Закон України від від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/page>.
3. Мін'юст: 70 % судових рішень не виконується. Українська правда 16.04.2015 р. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/04/16/7064917>.
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Зайчук О. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 685 с.

Юнін О. С.,
перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

МОЖЛИВІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПАТЕНТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДО НЬОГО НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАТЕНТНОГО ПРАВА

Сьогодні одним з пріоритетних напрямів розвитку України є структурна перебудова національної економіки, зокрема, запровадження її нової інноваційної моделі, яка характеризується створенням ефективної системи використання та правової охорони продуктів науково-технічної та художньо-конструкторської творчості. Забезпечення чіткого та результативного правового регулювання відповідних суспільних відносин із запозиченням найбільш ефективних міжнародних механізмів такого регулювання є, на нашу думку, одним з основних напрямів подальшого соціально-економічного розвитку нашої держави.

Разом з тим ефективному функціонуванню та створенню безпечного середовища для реалізації конституційного права громадянина на творчу й інтелектуальну діяльність і використання результатів такої діяльності перешкоджає ціла низка проблем. На наш погляд, слушною є думка з приводу того, що до таких проблем у сфері промислової власності слід

віднести певну неузгодженість у правовій охороні об'єктів права промислової власності за нормами Цивільного кодексу України та окремих законів у цій сфері, необхідність у забезпеченні захисту біотехнологічних винаходів у контексті необхідності адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, необхідність узгодження строків охорони прав інтелектуальної власності на промислові зразки, сорти рослин тощо, необхідність розроблення та запровадження механізму підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах; «патентний тролінг», який в Україні має свою специфіку й реалізується у вигляді шахрайства у сфері товарів загального вжитку; відсутність захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет; відсутність ефективних механізмів фіксації таких порушень; використання неліцензійного програмного забезпечення в державних органах; потреба у вдосконаленні законодавства України щодо охорони промислових зразків та корисних моделей; неврегульованість питання щодо запобігання подання заявок на винаходи в зарубіжні країни без попереднього подання заявок в Україні та не встановлено кримінальної відповідальності за вчинення таких дій [3].

Обраний сьогодні Україною євроінтеграційний напрям розвитку обумовлює об'єктивну необхідність вивчення досвіду Європейського Союзу у сфері охорони та захисту прав суб'єктів промислової власності з метою ефективної адаптації вітчизняного законодавства у цій сфері та впровадження в національне законодавство найбільш прийнятних та ефективних елементів такого досвіду.

У процесі реформування національного законодавства та правозастосування у сфері інтелектуальної власності Україна, враховуючи євроінтеграційний шлях розвитку, має розв'язати істотний блок проблем, про які було вказано вище.

Вирішення завдань, спрямованих на імплементацію європейських стандартів до національного патентного законодавства, значною мірою має спиратися на прийняту Європейською Комісією Стратегію щодо прав інтелектуальної власності «Єдиний Ринок для прав інтелектуальної власності», де серед об'єктів захисту вагоме місце займають патенти, винаходи та розробки та промислові зразки. Зокрема, відповідно до Повідомлення Європейської Комісії до Європейського Парламенту від 24.05.2011 року в цілях розвитку Єдиного Ринку інтелектуальної власності захист прав інтелектуальної власності, у першу чергу, спрямований на виявлення та попередження несанкціонованого використання захищеної інтелектуальної власності та результатів роботи виробників-іноваторів. Основними ініціативами комплексного підходу є: створення унітарних (єдиних) патентів для захисту інтелектуальної власності на єдиній території, що знижує затрати через спрощення адміністративних процедур із різними адміністраціями країн ЄС; усунення підтвердження патентів на національних рівнях; створення єдиної законодавчої системи захисту патентів; розширення міжнародного співробітництва тощо [2, с. 101-102].

При цьому питання гармонізації та уніфікації норм законодавства держав-членів стосовно об'єктів промислової власності визнаються

такими, що потребують невідкладного вирішення. Причиною гармонізації законодавства у цій сфері є проблеми, що породжують відмінності між положеннями національного законодавства стосовно режимів правової охорони тих чи інших об'єктів права інтелектуальної власності, захисту прав інтелектуальної власності, вичерпання прав інтелектуальної власності тощо. Наявність значних відмінностей стосовно регулювання сфери інтелектуальної власності серед держав-членів ЄС свого часу викликала визнання необхідності процесу уніфікації правових підходів та гармонізації законодавства [4, с. 319-323].

У разі ж виникнення колізій між нормою права ЄС і національною правовою нормою перевага надається першій. Однак суд ЄС може підтвердити верховенство права ЄС і, зокрема, констатувати незаконність національного акту з позиції права ЄС, але він не має права скасувати незаконну національну правову норму [1, с. 134].

Європейське право, як і міжнародне право в цілому, використовує різноманітні способи, спрямовані на гармонізацію національного законодавства про охорону інтелектуальної власності. До них відносяться принцип надання національного режиму, уніфікація змістовної частини охорони інтелектуальних прав, що надаються окремими державами шляхом встановлення мінімального обсягу охоронюваних прав, спільна робота держав (учасників) у процесі подання заявок та реєстрації національних об'єктів інтелектуальних прав, а також створення супранациональних систем охорони прав переважно за рахунок укладення регіональних угод.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, яка набула чинності з 1 вересня 2017 року, до сфер, в яких гармонізація законодавства здійснюється шляхом приєднання до міжнародних зобов'язань, відносить, зокрема, й захист прав інтелектуальної власності. У статті 157 Угоди визначено основні дві цілі у цій сфері: а) спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін; і б) досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності [5, с. 152].

У п. 2 ст. 158 Угоди міститься деталізація прав інтелектуальної власності в частині промислової власності, а саме: «права, пов'язані з патентами, зокрема патенти на винаходи у галузі біотехнологій, торговельні марки, фірмові найменування, якщо вони охороняються у формі виключного права інтелектуальної власності відповідним національним законодавством, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, географічні зазначення, зокрема зазначення походження, зазначення джерела походження, сорти рослин, охорону конфіденційної інформації та захист від недобросовісної конкуренції, як це передбачено статтею 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності 1967 року» [6].

Таким чином, слід зробити висновок про те, що міжнародні стандарти, прийняті у сфері інтелектуальної власності, фактично мають пріоритет

над будь-якими регіональними домовленостями. Тобто саме міжнародні договори у сфері захисту права інтелектуальної власності породжують найбільшу частку стандартів, що пізніше знаходять своє закріплення як у національному, так і регіональному (зокрема, європейському) законодавстві.

Говорячи про європейську інтеграцію, слід враховувати таку її особливість, як проникнення права Європейського Союзу в систему національного права. З часом національні інституції щоразу більше спираються на стандарти ЄС і запроваджують позитивний досвід у реалізації, тобто використанні, дотриманні, виконанні й застосуванні національного законодавства та законодавства Європейського Союзу, пристосовуючи його до своїх умов [1, с. 9]. Так, законом від 21 липня 2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» [7] були приведені у відповідність до європейського законодавства ч. 5 ст. 465 Цивільного кодексу України та ч. 5 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» щодо строків дії патентів на промислові зразки. Наразі строк чинності майнових прав на зареєстрований промисловий зразок становить п'ять років від дати подання заявки та може бути продовжений за клопотанням власника промислового зразка. Загальний строк чинності таких прав не може перевищувати двадцяти п'яти років від дати подання заявки [8-9].

У той же час продовження процесу гармонізації та приведення у відповідність з нормами права ЄС цілої низки національних нормативних актів України є нагальним та вкрай важливим питанням, що потребує якомога швидкого рішення.

Зокрема, слід погодитись з думкою про необхідність розробки та прийняття окремого акту, в якому мають бути закладені матеріальні та процесуальні норми, що деталізуватимуть діяльність Вищого спеціалізованого суду України з питань інтелектуальної власності, створення якого відбулося шляхом прийняття Указу Президента «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29.09.2017 р. та було підтверджено законами України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. та «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. (зі змінами). Доцільність прийняття такого закону обумовлюється цілою низкою наявних прогалин та колізій у національному законодавстві, зокрема у частині можливостей розв'язання приватноправових спорів, які виникають із порушення прав інтелектуальної власності [5, 10].

Таким чином, гармонізація вітчизняного законодавства із законодавством та стандартами Європейського Союзу вирішить не лише проблему уніфікації підходів стосовно правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності, створення умов для вільного руху товарів та проведення спільної політики, спрямованої на недопущення недобросовісної конкуренції. Така гармонізація

спрямовує свою дію на впровадження європейських засад, в основу яких покладено людиноцентристський підхід.

Отже, створення надійного та ефективного механізму, що забезпечить належний рівень захисту прав інтелектуальної власності, аналогічний існуючому в Європейському Союзі, є наразі одним з головних стратегічних напрямів реформування національного законодавства та правозастосовної практики.

Список використаних джерел:

1. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу (2-ге вид., доп.). Київ: «К.І.С.», 2006. С. 300.
2. Пашко П. В. Запобігання митним правопорушенням: охорона і захист прав інтелектуальної власності на митному кордоні України: монографія. Ірпінь, Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2017. С. 323.
3. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: рекомендації парламентських слухань (схвалені Верховною Радою України 27.06.2007 р. № 1243-V). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1243-v>.
4. Кадетова О. В. Застосування людиноцентристських засад у процесі гармонізації законодавства у сфері інтелектуальної власності з європейськими стандартами. *Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. Вип. 8. С. 319-323.
5. Кадетова О. В. Угода про асоціацію України з Європейським Союзом в системі джерел права інтелектуальної власності: цивільно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ: Університет Короля Данила. С. 279. URL: https://iful.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/dysertatsiya_Kadyetova.pdf.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. (переглянута у Брюсселі 14.12.1900 р., у Вашингтоні 02.06.1911 р., у Гаазі 06.11.1925 р., у Лондоні 02.06.1934 р., у Лісабоні 31.10.1958 р., у Стокгольмі 14.07.1967 р., змінена 02.10.1979 р.) Набула чинності для України 25.12.1991 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями: Закон України від 21.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-20#n73>.
8. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 р. (в редакції від 14.10.2020 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12?find=1&text=%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BA#w1_1.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (в редакції від 10.10.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
10. Юніна М. П. Створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності як фактор формування ефективної системи охорони права інтелектуальної власності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 155-161.

РОЗДІЛ 3

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Альошина М. С.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

старший лейтенант поліції

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день набуває великої актуальності питання щодо законодавчого регулювання відповідальності та покарання у сфері господарських правовідносинах, у зв'язку з частими умисними порушеннями з боку суб'єктів господарювання.

Суб'єкт все частіше вдається до порушень господарських та інших норм, що відносяться до підгалузей господарського права, наприклад, шахрайство, зловживання, розкрадання та інше. Особливо, суб'єкти господарювання вдаються до правопорушень при економічних змаганнях на ринку, що виражається у недобросовісній конкуренції, з метою завдати шкоди або ввести в оману підприємців та споживачів задля особистої вигоди.

На нашу думку, через постійне удосконалення електронних телекомунікаційних технологій, правопорушнику легше вчиняти такі порушення та приховувати їх від викриття, оскільки вже сьогодні можна здійснювати безліч операцій тільки за допомогою мережі інтернет без задіяння відповідних органів, що може свідчити про усвідомлення можливості безкарності суб'єкта. Також важливою причиною протиправних дій є велика конкуренція на ринку серед різних категорій підприємств.

Враховуючи особливості порушень у сфері господарювання, законодавець застосував специфічний вид юридичної відповідальності, що іменується господарсько-правовою відповідальністю [1].

Відповідно до Господарського Кодексу України, учасники господарських правовідносин несуть господарсько-правову відповідальність за порушення

у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій [2].

Фактичною підставою застосування господарсько-правової відповідальності є правопорушення. До складу правопорушення, у сфері господарської діяльності належить: наявність протиправна поведінка суб'єкта господарювання, наслідки такої поведінки та причинний зв'язок між протиправною поведінкою та наслідками протиправного діяння [3].

На думку О. Вінник, господарсько-правова відповідальність – це майново-організаційні за змістом і юридичні за формою заходи впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення [4].

На нашу думку, під правопорушенням у сфері господарської діяльності розуміється протиправна дія суб'єкта господарювання в межах його повноважень, що суперечить вимогам та нормам господарського законодавства та порушує суб'єктивні права інших суб'єктів господарювання.

Взагалі, як і будь-яка інша юридична відповідальність, господарська відповідальність ґрунтується на певних правових підставах. Це, по-перше, нормативні підстави, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів господарських відносин.

Межі господарсько-правової відповідальності, а також звільнення від такої відповідальності встановлюються Господарським Кодексом України та іншими кодифікованими законами у сфері господарської діяльності.

Щодо класифікації господарської відповідальності у вигляді господарсько-правових санкцій, законом визначено тільки чотири види (до них відноситься: відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції), але багато дослідників у господарській доктрині трактують та виокремлюють різні її види. Така відмінність правової регламентації норм між законодавством та науковій діяльності, дає розуміння, що сучасне законодавство, що регулює господарсько-правові відносини потребує доповнень та змін.

Отже, господарська-правова відповідальність – це несприятливі майнові чи адміністративно-управлінські наслідки, які настають для суб'єкта господарювання у випадку невиконання чи неналежного виконання ним вимог господарського договору або господарського законодавства [5].

Аналізуючи вищезазначене, визначимо, що значні зміни деяких норм господарсько-правового законодавства поліпшали б становище в господарських правовідносинах, зменшивши порушення норм та правил господарського законодавства між суб'єктами господарювання та органами за дотриманням господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Поляков Б. М. Особливості здійснення процедури санації керівником боржника. *Підприємництво, господарство і право*. 2002.

2. Господарський кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. *Голос України*. 2003. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Щербина В. С., Резнікова В. В. Актуальні проблеми господарського права (Особлива частина): підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018.
4. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина). Київ: Видавництво Ліра-К, 2017.
5. Бобкова А. Г., Моїсєєв Ю. О. Господарське право: практикум. Харків: Право, 2018.

Антипова А. К.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСІБ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

У сучасному суспільстві дуже важливу роль відіграють саме підприємства, оскільки завдяки ним підтримується економіка держави, а отже й державний устрій у цілому. Оскільки економічна безпека це ключова складова нормального функціонування будь-якої країни. Відтак ми хочемо приділити особливу увагу саме корпоративним правам, оскільки вважаємо, що їх дотримання виступає ключовим фактором забезпечення стабільного розвитку корпоративних відносин.

Ми хочемо звернути увагу на статтю 215 Господарського кодексу України (далі ГК України) у якій мова йде про те, що засновник, власник майна, а також інші особи, на яких покладено юридичну відповідальність, у разі порушення норм законодавства пов'язаних банкрутством будуть нести відповідальність за нормами законодавства [1]. Хочеться наголосити, що правопорушення у вказаній сфері можуть різноманітні, а саме : приховування банкрутства, доведення до нього або ж фіктивне банкрутство.

Відтак вивчаючи вказану тематику ми не могли оминати увагою той факт, що законодавець передбачив різну відповідальність за кожне з правопорушень у вказаній сфері, в залежності від тяжкості, а саме:

1. Кримінальну, а саме передбачена статтею 219 Кримінального кодексу України (далі КК України) [2].

2. Адміністративну вона передбачена статтями 164-15, 166-16, 166-17 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП України) [3].

3. Цивільно правову, передбачається статтею 61 Кодексу України з питань банкрутства (далі КУЗПБ України) [4].

4. Дисциплінарну, відповідальність за яку передбачена статтями 19-23 КУЗПБ.

Виходячи з цього ми розуміємо, що законодавцем передбачено різні види відповідальності, з метою притягнення кожного хто порушив норму закону до відповідальності по мірі їх вини. Саме така думка на наш погляд покращує систему покарання, що у свою чергу сприяє зменшенню кількості правопорушень у вказаній сфері.

При вивченні вказаної тематики нам би хотілося звернути увагу на те, що законодавцем було передбачено такий вид відповідальності за доведення до банкрутства як субсидіарна. Ми хочемо звернути увагу, що вона застосовується у тих випадках, коли боржнику не вистачає майна, щоб розрахуватися з кредитором. До того ж варто наголосити, що така відповідальність покладається на осіб які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки або мають право іншим чином визначати його дії. Хочеться зауважити, що такий вид відповідальності виступає певним гарантом дотримання прав та інтересів кредитора від ризиків, пов'язаних з неналежним веденням справ в товаристві [5, с. 183].

Відтак ми пропонуємо звернути увагу на статтю 34 КУЗПБ України в котрій мова йде про той факт, що у разі не спроможності задовольнити вимоги одного або кількох кредиторів, боржник має у місячний строк звернутися до суду про відкриття провадження за фактом банкрутства. Проте ми хочемо звернути увагу, що попри те, що законодавцем передбачено відповідальність за несвоєчасне повідомлення про появу ознак банкрутства, не має певного терміну, що значною мірою ускладнює притягнення до відповідальності у разі виявлення вказаного факту. Саме тому ми вважаємо необхідним доповнити вказану статтю тим, що у разі виявлення вказаних ознак засновник, або інша уповноважена на це особа має негайно повідомити про їх виявлення.

Також ми хочемо звернути увагу на те, що відповідно до статті 34 солідарну відповідальність буде нести керівник боржника у разі допущення порушень вимог законодавства. На нашу думку, необхідно розширити коло осіб, яких потрібно притягати до відповідальності. Також на нашу думку варто вказати, що відповідальність буде покладена на власника майна, а також уповноваженої ним особи й не менш важливим на нашу думку виступає факт несення відповідальності голови ліквідаційної комісії.

Відтак ми хочемо прийти до висновку, що на сьогодні необхідно запроваджувати ряд законодавчих змін з метою покращення системи притягнення до відповідальності винних осіб за правопорушення у сфері банкрутства. Ми хочемо зауважити, що запропоновані нами зміни не лише покращать систему притягнення до відповідальності, але й в повній мірі будуть захищати права та інтереси кредиторів.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV (поточна редакція 19.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (поточна редакція 19.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.02.1984 р. № 80731-X (поточна редакція 16.07.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
4. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII (поточна редакція 12.01.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
5. Пригуза П. Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства: становлення інституту права. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства*: зб. наук. статей. Київ: Алерта, 2019. С. 180-195.

Апанасенко К. І.,
доцент кафедри цивільного,
господарського права та процесу
НУ «Чернігівська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент
Пальона А. В.,
здобувач вищої освіти
НУ «Чернігівська політехніка»

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Важливим питанням механізму судового захисту прав на сучасному етапі розвитку процесуальних відносин є забезпечення ефективних та швидких інструментів судового захисту, оптимізація судового процесу та звільнення учасників від дотримання зайвих для них формальностей під час розгляду нескладних спорів. На даний час наказне провадження є універсальною правовою процедурою при розгляді справ, у тому числі в господарських судах, що активно застосовується в зарубіжних країнах. Безперечність є основною рисою наказного провадження. Для нього властиво, що право стягувача вимагати виконання не оскаржується, проте боржник ухиляється від виконання свого обов'язку. За відсутності спору про право немає потреби в судовому розгляді та повноцінному змагальному процесі. На сьогодні актуальним є проведення теоретичних досліджень, що пояснюють сутність наказного провадження та його характерних особливостей у господарському процесі, а також узагальнення передового зарубіжного досвіду, накопиченого наукою та судовою практикою, з метою визначення основних напрямів удосконалення вітчизняного законодавства.

У вітчизняному господарському судочинстві наказне провадження було запроваджено відносно нещодавно – із набуттям чинності новими редакціями процесуальних кодексів 2017 року. Відповідно до ч. 1 ст. 148 ГПК України судовий наказ може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [1]. Не важко помітити, що можливості застосування наказного провадження в господарському судочинстві є доволі незначними, адже стосуються лише однієї категорії справ, на яку власне поширюються правила наказного провадження.

На момент обговорення законопроекту науковці та практичні працівники неоднозначно ставилися до такого нововведення: одні висловлювали сподівання на запровадження у господарське судочинство наказного провадження як на механізм оптимізації та спрощення процесу, інші ж критично його оцінювали [2, с. 99]. У той же час у світовій практиці наказне провадження застосовується здавна.

Так, прототип наказного провадження існував ще за часів римського права у вигляді преторського інтердикту. Інтердикт був обов'язковим для виконання відповідачем правовим актом представника органу вищої влади, спрямованим на відновлення порушеного права позивача. Претор на прохання заявника після розслідування фактів давав інтердикт (розпорядження) про негайне припинення будь-яких дій, що порушують інтереси останнього. У міру збільшення кількості справ претор став давати інтердикти без перевірки фактів у вигляді умовного розпорядження, яке можна було заперечити. Особа, проти якої видано інтердикт, мала право його оскаржити, судовий розгляд призводив до підтвердження чи виправдання відповідача. Таким чином, можна зробити висновок, що інтердиктне провадження в класичну епоху було швидким та зручним способом захисту інтересів громадян, особливою (факультативною) формою процесу.

У сучасному світі спрощені процедури для розгляду господарських справ є доволі поширеним явищем в судовій практиці зарубіжних країн. До того ж тенденції спрощення судочинства спостерігаються не лише в окремих країнах, а й в інтеграційних об'єднаннях – зокрема, в рамках Європейського Союзу. Свідченням цього є видання Комітетом Міністрів Рекомендації № R(81)7 державам-членам, спрямованої на полегшення доступу до правосуддя [3].

Крім того, 12 грудня 2006 року Європейський Парламент і Рада ЄС прийняли Регламент №1896/2006 «Про введення Європейського наказного провадження», який дозволив кредиторам стягувати борги за безспірними вимогами, у тому числі в комерційних справах, у судах країн-членів ЄС відповідно до єдиної процедури видачі європейського наказу про сплату, що іменується «European order for payment procedure» та діє на основі стандартних форм [4].

У цілому ж у законодавстві держав-членів ЄС втілено дві моделі організації наказного провадження:

– документарна, яка передбачає подання заявником до суду письмових доказів на підтвердження його вимог, і за умови підтвердження підстав судом видається судовий наказ;

– бездокументарна, в якій обґрунтованість вимог заявника не розглядається, а наказ видається, якщо заява є прийнятою та відповідає лише формальним вимогам. Така модель наказного провадження сприяла полегшенню комунікації між сторонами та судом, передбачає широке застосування електронних засобів та інформаційних технологій.

Доволі широко використовуються можливості моделі наказного провадження у Франції, де, до того ж, передбачається диференціація судових проваджень, відмінних від позовної процедури. Ідея про те, що деякі види спорів повинні вирішуватися за спрощеною процедурою, уникаючи формалізму звичайного порядку судочинства, була висловлена у Франції на початку ХХ століття. Проте лише у 1980-х роках вона була законодавчо втілена. Серед спрощених судових проваджень виокремлюється видача судами наказів про сплату (*injunction de payer*), вчинення певних дій (*injunction de faire*), дозвіл на невідкладне питання (*refere*), одноосібний розгляд справ за запитом (*procedure des ordonnances sur requete*) [5, с. 13].

На нашу думку, для України є доволі перспективним запровадження електронного наказного провадження, що вже апробовано зарубіжними державами. Його втілення в національне законодавство сприяло би зниженню навантаження на вітчизняну судову систему, своєчасному та ефективному захисту порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, зменшенню витрат з державного бюджету. До того ж, відповідний законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження електронного наказного провадження у цивільному та господарському судочинстві» свого часу вже реєструвався в парламенті за № 3769 [6].

Таким чином, наказне провадження є універсальною правовою процедурою при розгляді справ, у тому числі в господарських судах, що активно застосовується в зарубіжних країнах при розгляді безспірних вимог. Наша держава може скористатися зарубіжним досвідом, у тому числі щодо запровадження електронного наказного провадження.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Бутирська І. Наказне провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2020. № 7. С. 98-109.
3. Рекомендація № R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_133.
4. EC Regulation №861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. *Official Journal of the European Union*. 2007. L. 199/1.
5. Іванов О. О. Спрощене провадження: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2021. С. 10-15.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження електронного наказного провадження у цивільному та господарському судочинстві № 3769 від 14.01.2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57662.

Артем'єв О. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА

На сьогоднішній день господарські товариства є найпоширенішою організаційно-правовою формою забезпечення господарської діяльності в Україні. Ще з давніх часів, як зазначав В. Шретер «Товариське об'єднання кількох осіб для спільного досягнення певної господарської мети зустрічається вже в найглибшій старовині. Ідея товариської угоди там, де сил одного не вистачить для вирішення якого-небудь господарського завдання, сама по собі настільки проста і природна, що усюди, де ми зустрічаємо співіснування людей, ми зустрічаємо і договір товариства» [1].

Згодом, почали виникати різноманітні родинні товариства, які були спрямовані на вирішення питань щодо отримання прибутків та ведення власного господарства під керівництвом глави родини і при умові, що інші члени сімейства підпорядковуються йому. Тодішні умови життя примушували вести такі форми господарства навіть після смерті глави, шляхом обрання нового, більш авторитетного і впливового. Ця форма найбільш приближена до сучасних повних товариств. Наступним кроком для збереження виробництва чи його збільшення до таких товариств почали приймати інших, тобто сторонніх осіб. Деякі з них могли допомагати власними заощадженнями, а деякі звичайною працею чи наданням певних важливих відомостей за певну винагороду, а саме – отримання дивидентів від свої внесків. Такі зв'язки схожі, навіть можна сказати тотожні, сучасним командитним товариствам. Враховуючи швидкий розвиток таких підприємств у ті часи, відбувається зародження аналогу акціонерного товариства. Через необхідність створення великого та стійкого капіталу для здійснення вже великих торгівельних і, навіть, промислових підприємств для подальшого набуття корпоративного устрою.

У сучасних довідниках та словниках визначання господарського товариства має такий вигляд – це коло осіб, які реалізують певну діяльність для виконання завдань пов'язаних з торгівельною, промисловою та виробничою функцією з метою отримання прибутку.

Господарські товариства мають низку характерних ознак, таких як:

- універсальність;
- статус юридичної особи;
- надання можливості для вибору форми товариства;
- наявність певних прав для учасників таких товариств.

Також, перелік господарських товариств, на сьогодні, є вичерпним і тому, створення товариства, який не регулюється чинним законодавством, є неможливим. Господарські товариства створюються на основі документа, який повинен визначати назву та вид такого товариства, цілі діяльності, склад учасників та перелік формування майна і розподілу збитків та прибутків [2].

Кожне товариство має свої певні особливості. Найбільш популярною формою, якою активно користуються бізнесмени нашої країни є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) [3, с. 38]. Це, скоріше за все, пояснюється особливістю відповідальності, які несуть учасники. Якщо є випадок виникнення заборгованості, то учасники цього товариства будуть нести відповідальність лише в розмірі своєї частки, навіть якщо розмір статутного капіталу не перебиває розмір заборгованості. Схожим на товариство з обмеженою відповідальністю є товариство з додатковою відповідальністю за порядком його створення та деякими іншими критеріями. Але, на відміну від ТОВ, дане товариство передбачає несення додаткової відповідальності з власним майном із закріпленням розміром часток, рівних для всіх учасників. Акціонерне товариство – ще одна форма товариства, яка має статутний капітал, що в свою чергу поділений на акції однакової номінальної вартості [3, с. 39]. Корпоративні права на таку частку в капіталі акціонерного товариства повинні посвідчуватися акцією. Також учасники акціонерного товариства не несуть відповідальності за зобов'язання у разі заборгованості.

Мають значні відмінності у відповідальності учасники командитного та повного товариств. Адже всі учасники повного товариства повинні нести додаткову відповідальність за зобов'язаннями свого у розмірі всього свого майна. А учасники командитного товариства поділяються на два види, від якого залежить розмір відповідальності: повні учасники, що несуть додаткову відповідальність усім майном, та вкладники – обмежуються розміром внесеного вкладу [2].

Для успішної роботи в умовах сьогоденної ринкової конкуренції підприємства об'єднуються у різні групи на засадах добровільності і, навіть, за рішенням органів, уповноважених на утворення таких об'єднань.

Після приєднання України до світової економічної системи важливим і необхідним стало дослідження господарських товариств як сучасної форми господарювання. Оскільки, найбільш поширеною організаційно-правовою формою підприємницької діяльності в країнах Європи є саме господарські товариства.

Список використаних джерел:

1. Булгакова І. В. Господарське право України: навч. посібник. Київ: Прецедент, 2006. 346 с.
2. Жук Л. А., Жук І. Л. Господарське право: навч. посібник. Київ: Кондор, 2003. 400 с.
3. Щербакова Н. Становлення і розвиток законодавства України про злиття та приєднання господарських товариств. *Правничий часопис Донецького університету*. 2005. № 1 (13). С. 38-44.

Ахтирський В. М.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ У РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ

На сьогодні наша держава стикнулася напевно з найбільшою проблемою за роки своєї незалежності. Зараз наша держава потерпає від воєнних дій на нашій території й повинна знову виборювати для себе свободу. Відтак такий скрутний для нашої держави час нам хочеться звернути увагу саме на розгляд цивільних справ у суді.

Ми хочемо звернути увагу, що розгляд цивільних справ виступає важливим завданням держави для підтримання законності шляхом відновлення порушених прав та захисту їх від порушення виступає важливим завданням держави. Саме тому підтримання роботи суду у такий складний для держави час виступає дуже важливим аспектом.

Вивчаючи дану тематику перше на, що ми хочемо звернути особливу увагу так це стаття 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у якій мова йде про те, що введення на території певної області чи країни в цілому не прискорює та не скорочує форми судочинства. До того ж ми повинні розуміти, що у разі неможливості здійснення певними судами правосуддя, справи повинні бути віднесені до іншої підслідності [1].

Звертаючи увагу на положення зазначеної вище статті ми хочемо наголосити, що такий аспект виступає дуже важливим, оскільки захист прав громадян та їх відновлення у разі порушення виступає важливим завданням будь-якої держави.

Відтак звертаючи увагу на дану тематику ми повинні зазначити, що Верховним судом України через початок військових дій на території нашої держави було прийнято розпорядження про перенесення підсудності суддів, котрі не можуть здійснювати правосуддя через туку ситуацію у нашій державі [2].

Також вивчаючи дану тематику ми повинні звернути увагу на той факт, що Радою суддів України було прийнято рекомендації стосовно дій суддів у період воєнного стану. Відтак ми хочемо звернути увагу на основні положення даної рекомендації:

1. Попри введення воєнного стану робота суддів не повинні бути перерваною.

2. У разі виникнення загрози життю та здоров'ю працівників даної установи або відвідувачів судочинства певним судом повинно бути може бути припинено до усунення даних обставин.

3. До того ж необхідно розробити певний порядок здійснення евакуаційних заходів.

4. У кожному суді необхідно визначити особу, котра буде забезпечувати облік апарату та суддів з урахуванням форми роботи суду.

5. Визначаючи умови роботи суду необхідно звертати увагу на обстановку у регіоні та інше [3].

Відтак нам хочеться зазначити, що Радою суддів розроблено низку рекомендацій, котрі ми просто не можемо охопити, проте важливо розуміти, що кожний аспект запропонований у даних положеннях виступає дуже важливим. Саме тому ми наголошуємо на тому, що дані рекомендації виступають важливим чинником для підтримання судочинства в нашій державі у період воєнного стану.

Отже ми можемо дійти висновку, що на сьогодні дуже важливим аспектом для держави виступає підтримання роботи суду, саме тому на сьогодні робиться усе можливе, щоб справи громадян нашої держави не залишалися без розгляду. Для цього Верховним судом України було прийнято розпорядження про перенесення підслідності, а також Радою суддів прийняті рекомендації для проведення судочинства у такий складний час. Ми вважаємо, що зазначені зміни виступають дуже важливим аспектом для нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (поточна редакція 01.04.2022 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top>.
2. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах: розпорядження Верховного суду України від 06.03.2022 р. № 1/0/9-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00822?an=5>.
3. Мисник Н. Робота судів України в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu.

Білецький З. І.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

МАЙНОВА ОСНОВА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Майнову основу господарювання становить право власності. Власник має право володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Щодо змісту права власності, законодавець у ст. 135 ГК України зазначає, що «власник майна має право один або з іншими власниками на основі належного йому або їм майна засновувати господарські організації або ж здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, що не заборонені законом та на свій розсуд, визначаючи мету і предмет, а також структуру утвореного суб'єкта господарювання, склад, компетенцію органів управління, а також порядок користування майном, також приймати рішення про припинення заснованих ним суб'єктів господарювання» [1].

Особливості набуття та припинення майнового права власності, а також володіння, користування та розпорядження цим майном встановлюються лише законом. Також визначаються види майна, які можуть перебувати лише у муніципальній чи державній власності. Суб'єктами приватної власності можуть бути фізичні та юридичні особи. А стосовно сфери підприємництва слід зазначити, що громадяни-підприємці, комерційні та некомерційні організації, крім державних та муніципальних підприємств, а також установ, є власниками майна, на основі якого вони здійснюють господарювання. Майно, що використовується в підприємницькій діяльності, що належить громадянам-підприємцям та організаціям, обов'язково відокремлюється від майна інших осіб. Юридичною формою відокремлення майна виступає закріплення його на самостійному балансі у комерційних організацій чи кошторисі у некомерційних.

Наявне у підприємницької діяльності майно суб'єктів підлягає оцінці. Мають місце різні способи проведення оцінки та видів вартості. Майно громадян-підприємців та організацій є основою реалізації відповідальності за

їх зобов'язаннями. Чинне законодавство встановило правило повної майнової відповідальності. Юридичні особи, крім фінансованих власником установ, відповідають згідно своїх зобов'язань всім майном, що їм належить.

Ведення господарського майна – похідне право від права власності та речове право юридичних осіб, які не є власниками з господарського та іншого використання майна власника [2, с. 33]. Суб'єктами господарського права можуть бути лише державні чи муніципальні підприємства. Такі підприємства називаються унітарними, оскільки їх майно є неподільним та не може бути розподілене за паями, чатами, акціями та вкладками. Майно, яке було передане підприємству на праві господарського ведення, виключається з фактичного володіння власника, який є засновником і зараховується на баланс такого підприємства. Це майно стає «розподіленим», тобто відокремленим від майна інших, і є базою самостійної майнової відповідальності підприємства.

Закон зазначає права власника щодо майна, яке перебуває у господарському веденні та має такі права:

- приймаються рішення про створення, реорганізацію чи ліквідацію підприємства, призначається відповідна комісія та затверджуються ліквідаційні баланси підприємства;

- визначаються цілі, предмет, види, а також згода на участь підприємства в асоціаціях та інших об'єднаннях комерцій;

- визначається порядок складання, встановлення та затвердження показників програми фінансово-господарської діяльності;

- затверджує статут підприємства, вносить до нього зміни;

- формується відповідний фонд державного чи муніципального підприємства;

- призначається на посаду керівник, укладається з ним, змінюється та припиняється трудовий договір;

- погоджується прийняття на роботу підприємницького бухгалтера, укладання з ним відповідних документів;

- затверджує бухгалтерську звітність та звіти підприємства;

- дається згода на розпорядження нерухомим майном;

- здійснюється контроль за використанням та безпекою майна, що належить підприємству. Для цього призначаються та здійснюються відповідні перевірки [3].

Згідно з законом власник може отримати право на частину прибутку від використання майна, що має місце у господарському веденні підприємства. Тобто, власник кожен рік перераховує до запровадженого бюджету частину прибутку, який залишається в його розпорядженні після сплати податків. Право на майно, закріплене за підприємством виникає з моменту передачі такого майна підприємству. Використання здійснюється підприємством відповідно з цілями діяльності та призначення такого майна. Слід зазначити увагу на те, що власник не має права вилучати майно, яке використовується не за своїм призначенням, не інакше як санкція за неправомірну поведінку підприємства [4, с. 79].

Зазначаючи ст. 319 ЦК України, власник володіє, користується і розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Він вправі сам вирішувати, що робити зі своїм майном, обов'язково керуючись виключно своїми інтересами та здійснювати щодо нього будь-які дії, що не можуть суперечити закону і порушувати права інших осіб та інтересів суспільства. Діяльність власника може бути обмежена чи лише у випадках і в порядку, встановлених чинним законом, тобто правомочності власника не можуть бути безмежними, а закон може встановлювати певні обмеження здійснення права власності [5].

Підсумовуючи все вище сказане, казенне хотілося б зазначити, що підприємство має право розпоряджатися своїм майном, як рухомим, так і нерухомим, лише з дозволу його власника. Можуть бути передбачені інші правочини підприємства, вчинення яких не може здійснюватися без згоди власника. Самостійно підприємство вправі реалізувати лише готову продукцію, що виробляється їм, якщо воно не встановлено відповідним законом. Слід враховувати також, що підприємство залишає за собою право розпоряджатися майном, яке належить йому, в тому числі і за згодою власника та тільки в межах, що не позбавляють його можливості здійснювати діяльність, предмет та цілі якої визначені статутом такого підприємства. У статуті підприємства визначаються також джерела формування та режим використання майна, переданого підприємству; основи обліку, звітності, контролю над цільовим використанням майна тощо.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України. Редакція від 19.08.2022 р. № 436-IV.
2. Задихайло Д. В. Право на підприємницьку діяльність у системі відносин правового господарського порядку. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65). С. 33.
3. Щербіна В. С. До питання щодо принципів господарського права. *Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1.
4. Корнієнко М. В. Основа господарського права в розв'язанні юридичних проблем. *Верховенство права*. 2017. № 2. С. 79.
5. Цивільний кодекс України: Закон України. Редакція від 10.10.2022 р. № 435-IV.

Білієнко Є. Г.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Юридична відповідальність, а саме господарсько-правова, нині істотно зростає у зв'язку з підвищенням ролі правового засобу вирішення завдань регламентації господарського обігу. Відповідальність, хоча і передбачається у господарському праві, але як всяка юридична відповідальність має імперативний характер і настає лише в разі правопорушення. Відповідальність має розглядатися в якості одного з діючих важелів механізму господарювання, що здійснює вплив на прискорення економічного розвитку нашого суспільства. У цьому виявляється актуальність дослідження господарсько-правової відповідальності.

Це питання досліджувалося такими видатними правниками, як В. Мартем'янова, В. Щербин, В. Мамутова, Г. Пронська. Однак, залишається багато дискусій, щодо господарсько-правової відповідальності.

В юридичній літературі сформувався багато різноманітних понять, якими позначається господарсько-правова відповідальність.

Господарсько-правова відповідальність є комплексним правовим інститутом господарського права, предметом регулювання якого є господарські правопорушення.

Господарсько-правова відповідальність може бути визначена як правовідносини, які виникають внаслідок вчинення господарського правопорушення між суб'єктами господарювання або між суб'єктом господарювання та органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, в результаті чого суб'єкт господарювання, винний у вчиненні правопорушення зазнає несприятливих наслідків майнового або організаційного характеру, які передбачені господарсько-правовими санкціями [1, с. 144-148].

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок

правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання (ч. 2 ст. 216 ГК) Реалізації цієї мети покликані сприяти принципи, на яких базується господарсько-правова відповідальність, закріплені в ч. 3 ст. 216 ГК:

- потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання і також відшкодування збитків не звільняють правопорушника і без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

- у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

В юридичній літературі найбільш розповсюдженою є думка, відповідно до якої господарсько-правова відповідальність існує у формі додаткового обов'язку, що покладається на зобов'язаного суб'єкта після порушення ним зобов'язання і полягає у сплаті неустойки, відшкодування збитків, завданих управленому суб'єкту [2, с. 171-177].

Господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки, а саме: юридичність, матеріальність, протиправність, стимулювання. Щодо такої ознаки, як стимулювання то у функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань. Отже, її головною метою є забезпечення правопорядку в сфері економіки (в господарських відносинах).

Також треба зазначити господарсько-правову відповідальність можна визначити як застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу і виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладенні для нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктного права.

Для інституту господарського права важливим є удосконалення господарських санкцій, які хоча і забезпечують окремі сфери господарювання, але потребують розвитку. Це стосується, зокрема, деяких адміністративно-правових санкцій, що передбаченні у Господарському кодексі України, але не знайшли закріплення в інших законах. Зокрема, не закріплені адміністративно-правові санкції як зупинення дії ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності, скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання [3, с. 180-185].

Таким чином, господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання вказаних зобов'язань, гарантувати законні права та інтереси контрагентів, споживачів та самої держави, в тому числі і відшкодування збитків учасників товарообігу самої держави. Господарсько-правова відповідальність є одним із важелів механізму господарювання, і в цьому визначається його особливість.

Список використаних джерел:

1. Бабак О. Основні види відповідальності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності. *Підприємництво, господарство, право*. 2019. № 10. С. 144-148.
2. Заярний О. А. Деякі особливості господарсько-правової відповідальності за порушення організаційно-господарських зобов'язань, що виникають з договорів. *Вісник господарського судочинства*. 2021. № 7. С.171-177.
3. Щербина В. С. Адміністративно-господарські санкції в системі заходів господарсько-правової відповідальності. *Вісник господарського судочинства*. 2022. № 2. С. 180-185.

Бразалук В. П.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

КЛАСИФІКАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Актуальність теми обумовлена тим, що класифікація господарських договорів на пряму залежить від підстав виникнення господарських зв'язків, становища сторін, порядку укладення тощо. Саме тому господарські договори класифікуються за ознаками цивільно-правових договорів, але із безпосереднім урахуванням всіх особливостей, які передбачені чинним господарським законодавством. Виходячи з цього, господарські договори можна класифікувати за цілою низкою різних критеріїв.

Традиційно, першочерговим критерієм за яким прийнято класифікувати господарські договори є суб'єкт укладання. За суб'єктивним критерієм прийнято класифікувати двосторонні та багатосторонні договори. До двосторонніх договорів можна віднести договори на поставку певної продукції, договори купівлі продажу та інші. Багатостороннім договором можна вважати договір лізингу, перевезення вантажу тощо [1].

Існує класифікація господарських договорів залежно від розподілу прав і обов'язків, зокрема: односторонньо – забов'язувальні (коли певна сторона зобов'язана вчинити ті чи інші дії на користь іншої сторони); двосторонньо – забов'язувальні (коли обидві сторони мають певні права та обов'язки).

В залежності від характеру переміщення матеріальних благ виділяють виплатні та безоплатні договори. Виплатним є договір в якому дії однієї сторони в обов'язковому порядку потребують відповідної дії майнового характеру від іншої сторони. Безоплатним є договір в якому надання певного майна відбувається в односторонньому порядку, тобто без одержання будь-яких матеріальних благ від другої сторони [2].

В залежності від способу та часу виникнення правовідносин існують консенсуальні та реальні договори. Консенсуальним є договір для укладання якого необхідне узгодження волі всіх сторін договору щодо всіх істотних умов (договір постачання, підряду). Реальним є договір для укладання якого потрібно не лише узгодження та з'ясування волі сторін договору, а й виконання певних дій – передача речі, яка виступає об'єктом договору (договір перевезення, позики).

За регулятивними функціями (регулятивним критерієм) існують попередні договори (сторони зобов'язуються протягом певного терміну укласти в майбутньому основний договір на умовах, які визначаються попереднім договором. Істотні умови основного договору, що не встановлені попереднім договором, погоджуються у порядку, встановленому в попередньому договорі); основний договір (договір, укладення якого передбачено попереднім договором) [3].

В залежності від періоду виконання обов'язків існують генеральні та поточні договори. Генеральним є договір, який укладається на весь період діяльності, яка підлягає регулюванню і визначає істотні умови, що стосуються співробітництва сторін протягом всього періоду здійснення тої чи іншої діяльності, передбаченої договором. Поточними є договори, які укладаються на підставі генеральних договорів та в свою чергу розраховані на невеликі проміжки часу та виконання певних видів окремих робіт [1].

В залежності від предмета договору виділяють:

- 1) договори про передачу майна у власність;
- 2) договори про передачу майна у тимчасове користування;
- 3) договори на передачу результатів творчої діяльності;
- 4) договори про надання послуг з перевезень;
- 5) кредитні договори;
- 6) договори із страхування;
- 7) договори з надання послуг;
- 8) договори про сумісну діяльність, комерційна концесія.

В залежності від юридичних підстав виникнення договору існують планові та регульовані договори. Планові договори укладаються на підставі державних замовлень, обов'язкових для прийняття певними господарськими суб'єктами. Регульовані договори укладаються на підставі господарських намірів сторін, юридично виражених істотними умовами договорів [4].

Отже, існує досить значна кількість критеріїв, особливостей та ознак за якими можна класифікувати та провести певне розмежування господарських

договорів. Таким чином, відбувається певна систематизація, яка в подальшому дозволяє предметно та детально розглядати той чи інший господарський договір в площині, яка цікавить суб'єкта дослідження. Слід зазначити, що така класифікація не є вичерпною тому, що може здійснюватися і за іншими критеріями.

Список використаних джерел:

1. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. Господарське право України. Загальна частина: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.
2. Щербина В. С. Актуальні проблеми господарського права: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 528 с.
3. Бутирський А. А. Господарське право: навч. посібник. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.
4. Андреева О. Б., Жорнокуй Ю. М., Гетьманець О. П. Господарське право України: підручник: у 2 ч. Харків: ХНУВС, 2014.

Бухтіяров К. Ю.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДОСУДОВОГО ПОРЯДКУ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Сучасні умови вільного розвитку суспільства й економіки зумовлюють зростання господарських конфліктів. Актуалізується питання щодо вирішення їх без звернення до державного суду.

Досудове врегулювання господарських спорів, як обов'язкова процедура, притаманна вітчизняному законодавстві ще з радянського періоду. Зверніть увагу, що запровадження судової реформи в Україні, зокрема на конституційному рівні було встановлено можливість обов'язкового застосування заходів досудового урегулювання в окремих категоріях спорів. Відповідно до загальної теорії права досудовий або претензійний порядок врегулювання спорів – це сукупність заходів, які підлягають здійсненню стороною, права якої порушено, для безпосереднього вирішення спору, що виник, зі стороною, яка є порушником майнових прав чи інтересів.

Багато науковців стверджують, що досудове врегулювання господарських спорів – це сукупність заходів, здійснених підприємствами та організаціями, права яких порушені, для безпосереднього вирішення спорів, що виникли, з підприємствами та організаціями, які порушили майнові права та інтереси, до звернення з позовом до господарського суду.

Набирає великі оберти тенденція до розширення сфери застосування заходів досудового врегулювання, оскільки, з одного боку, це сприяє зниженню навантаження на господарські суди, а з іншого, створює умови для швидкого та компромісного врегулювання спорів між суб'єктами господарювання. В одно час, ми бачемо ряд проблемних аспектів, зокрема відсутність чіткого нормативного регулювання порядку застосування заходів досудового врегулювання спору, а також систематизованого підходу у визначенні категорій спорів в яких відповідні заходи є обов'язковими. Врегулювання на законодавчому рівні вказаних питань, я вважаю, створить умови правової визначеності для усіх учасників процесу.

Ми розуміємо, що вирішення спору в судовому порядку, зазвичай, досить тривалий та затратний процес, який складається з багатьох процесуальних дій. Якщо господарський суд приймає позовну заяву до розгляду та порушить провадження у справі, то вирішення господарських спорів у першій інстанції триватиме в кращому випадку 2-3 місяці. Згодом спір може бути переданий на розгляд в апеляційну та касаційну інстанції. Виконання рішення суду триває від кількох місяців до кількох років. Досудового врегулювання господарського спору дозволяє заощадити на судовому зборі. Так, судовий збір за подачу в господарський суд позовної заяви майнового характеру становить 2 % від ціни позову й не менш 1,5 розміру мінімальної заробітної плати та не більше шістдесяти розмірів мінімальних заробітних плат. До цієї суми слід додати оплату юридичних послуг. Крім того, судові справи відволікають та призводять до зайвої втрати часу та сил учасників процесу. Вирішення спору в досудовому порядку в залежності від складності справи займає близько кількох тижнів.

Давайте підведем підсумок, та зважимо усі за та проти: відсутність можливості отримання акта преюдиційного характеру: ухвали чи рішення суду, в яких безпосередньо встановлюються факти, що мали місце при виникненні певних правовідносин, наприклад, договірних, і, відповідно, дається юридична оцінка вчиненим діям (резолютивна частина рішення); немає жодної гарантії на позитивне вирішення конфлікту (за статистикою всього лише 5 % спорів вирішуються в досудовому порядку); ймовірно, що винна сторона не відповість у встановлений законом термін на претензію або просто проігнорує її. Це дасть їй можливість затягнути вирішення спору й виграти мінімум 2-3 місяці до звернення до суду; претензійний порядок дасть винній стороні можливість спотворювати обставини справи, перекручувати факти на свою користь, давати неповний перелік документів, приховувати обставини справ й ухилятися від відповідальності; визнання

або навіть часткове визнання претензії ще не свідчить, що вимоги будуть виконані. А серед позитивних переваг: за умови досудового врегулювання спору немає потреби сплачувати державне мито, витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу, у разі необхідності і витрати на проведення експертизи. До того ж за результатами розгляду справи в суді можлива сплата первинної суми, наприклад, штрафу, що визначався договором або рішенням контролюючого органу; судовий розгляд у першій інстанції може зайняти 2-3 місяці й більше, крім того, не виключено, що боржник-відповідач буде оскаржувати рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку, а ця процедура може зайняти ще кілька місяців. Та й отримання рішення суду, яке набрало законної сили – ще не вирішення проблеми, оскільки його ще треба виконати, а цим займаються відділи державної виконавчої служби. Тому від подання позовної заяви до суду до фактичного виконання отриманого рішення можуть минути роки; сторони вільні в обранні зручного часу та місця для обговорення та знаходження консенсусу. Більше того, все може бути вирішено за допомогою телефонного зв'язку, інтернету тощо.

Отже, в контексті господарського судочинства досудове врегулювання спору має як переваги, так і недоліки. Вважаю досудове врегулювання господарських спорів доцільно застосовувати лише тоді, коли суб'єкт господарювання впевнений в добросовісності свого контрагента.

Список використаних джерел:

1. Господарській процесуальний кодекс України: у редакції Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
2. Граб С. О. Досудове врегулювання як одна з форм вирішення господарських спорів. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 171-180.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо досудового врегулювання спорів: Закон України від 23.06.2005 р. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 33, Ст. 427.
4. Рибальченко Н. Конфлікти й протиріччя – у суді й поза ним. *Правовий тиждень*. № 47.

Власенко І. В.,
правозахисник, голова Громадської
організації «Закон має Право»

АРБИТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ФІГУРАНТ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

До підстав для порушення справи про неспроможність, як правило відносять не лише дефолт (невиконання грошового зобов'язання), що передбачено п. 3 ст. 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі-ЗУ) [1], а також нею може бути й заява

боржника про свою неспроможність. В деяких країнах обов'язковою умовою порушення справи є збіг кредиторів. Стосовно основних фігурантів справи, то ЗУ визначає кредитора та боржника, які іменуються сторонами правовідносин, окрім них можуть бути інші учасники провадження, зокрема арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також у випадках, передбачених ЗУ Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника.

Особливий інтерес викликає особа арбітражного керуючого, адже він одночасно виступає як суб'єкт незалежної професійної діяльності та як службова особа підприємства-боржника. Поняття незалежна професійна діяльність відповідно до ст. 14 Податкового Кодексу (п.14.1.226) [2] визначається через термін «самозайнята особа», щодо поняття службової особи як спеціального суб'єкта права воно визначене в п. 3 ст. 18 Кримінального Кодексу України [3]. Впровадження інституту арбітражних керуючих стало реформаційним достоїнством Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом». Нині для отримання права на здійснення діяльності арбітражного керуючого необхідно дотриматись вимог ст. 97 ЗУ, а також отримати відповідне Свідоцтво у порядку, встановленому цим Законом, та бути внесеним до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Єдиною підставою для виконання своїх обов'язків є Ухвала господарського суду про його призначення в одній із процедур за клопотанням комітету кредиторів, однак Вищий господарський суд України у Постанові від 17.09.2003 зі справи № 08/2238 не виключає можливості призначення ліквідатора судом самостійно, зокрема, якщо комітет кредиторів тривалий час не надає кандидатури. Повноваження арбітражного керуючого, як розпорядника майна відносяться до сфери адміністративного управління, адже він здійснює адміністративний контроль за органами управління підприємства-боржника. На відміну, від статусу розпорядника майна, керуючий санацією та ліквідатор є службовими особами боржника і відповідно до них переходять усі повноваження органів управління боржника, в тому числі права з управління оперативно-господарською діяльністю боржника. Враховуючи обсяг та значущість покладених повноважень на арбітражного керуючого, це в свою чергу вимагає здійснення контролю за їх діяльністю.

Такий контроль здійснює Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст) як державний орган з питань банкрутства та за його дорученням головні територіальні управління юстиції відповідно до Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженого наказом Міністерства юстиції України №1284/5 від 27.06.2013 р. [4]. Основними способами такого контролю за діяльністю

арбітражних керуючих визначаються проведення планових та позапланових перевірок. Однією із підстав проведення позапланової перевірки є звернення (скарги) фізичних та юридичних осіб щодо дій арбітражного керуючого з викладенням обставин невиконання або неналежного виконання ним покладених на нього повноважень, з яких вбачається необхідність проведення контролю. В судовій практиці існує досить велика кількість справ щодо оскарження дій арбітражного керуючого, стосовно ненадання відомостей про стан господарської діяльності боржника на вимогу комітету кредиторів або затягування ним строку такої відповіді, відсутність розпорядника майна у попередньому судовому засіданні без поважних на те причин, порушення строку надання звіту про хід судової процедури та багато інших.

ЗУ визначив, що арбітражні керуючі (розпорядники майна, керуючі санацією, ліквідатори) несуть за свої дії та заподіяну третім особам шкоду цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність у порядку та обсягах, встановлених законом. Щодо дисциплінарного проступку арбітражного керуючого, то за таке винне невиконання або неналежне виконання обов'язків арбітражного керуючого на нього накладається дисциплінарне стягнення у вигляді: попередження, позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, а також Мін'юст має право взагалі зупинити діяльність арбітражного керуючого, якщо актом перевірки встановлено грубі порушення в діяльності арбітражного керуючого та існує очевидна небезпека подальшого порушення арбітражним керуючим прав та інтересів боржника чи кредитора. Дисциплінарне стягнення накладається Дисциплінарною комісією за поданням структурного підрозділу Мін'юсту.

Щодо кримінальної відповідальності, то за Законом України «Про запобігання корупції» в п.2 ст.3 [5] до осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги відносять арбітражних керуючих під час виконання своїх функцій. На них також поширюється дія ст. 365-2 Кримінального Кодексу України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», санкція якої передбачає обмеження волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років. Кримінальна відповідальність за порушення норм інституту банкрутства встановлена ст. 215 Господарського кодексу України [6], ст. 218-222 Кримінального кодексу України. Також арбітражний керуючий у випадку завдання майнової шкоди (ст. 1166 Цивільного Кодексу України [7]) юридичній або фізичній особі через невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків буде нести цивільно-правову відповідальність, наприклад у разі невиконання умов аукціонного продажу майна (пропуск строків подачі заявки, неправильне оформлення заявки тощо), порушення порядку продажу майна боржника, помилок при визначенні черговості вимог кредиторів, перевищення повноважень під час укладення угод від імені боржника.

За адміністративні правопорушення в галузі фінансів та підприємницької діяльності на арбітражного керуючого може бути покладена адміністративна відповідальність. Заходи адміністративної відповідальності можуть застосовуватись у вигляді попередження або штрафу. Так, за ненадання бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням установленого порядку, несвоєчасне, неповне або з порушенням установленого порядку проведення інвентаризації майна, порушення порядку проведення оцінки майна (ст.166-6 Кодексу про адміністративні правопорушення [8]) тягнуть за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Важливо звернути увагу на те, що адміністративну відповідальність за цією статтею несе арбітражний керуючий, призначений у порядку ЗУ в статусі ліквідатора.

Список використаних джерел:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. (редакція від 16.01.2016 р.). Відомості Верховної Ради України. № 2343-ХІІ. 2016. Ст. 10.
2. Податковий Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2010 р.: із змінами від 01.06.2016 р. Відомості Верховної Ради України. № 2755-VІ. 2016. Ст.14.
3. Кримінальний Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 15.04.2001 р.: із змінами 01.05.2016 р. Відомості Верховної Ради України. № 2341-ІІІ. 2016. Ст. 18. Ст. 218, 222; Ст. 365-2.
4. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)» 27.06.2013 р. № 1284/5 в редакції від 15.05.2015 р.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. (редакція від 01.05.2016 р.). Відомості Верховної Ради України. № 1700-VІІ. 2016. Ст. 3.
6. Господарський Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 р.: із змінами 01.05.2016 р. Відомості Верховної Ради України. № 436-ІV. 2016. Ст. 215.
7. Цивільний Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 р. із змінами 11.06.2016 р. Відомості Верховної Ради України. № 435-ІV. 2016. Ст. 1166.
8. Кодекс про адміністративні правопорушення: прийнятий Верховною Радою від 07.12.1984 р.: із змінами 18.06.2016 р. № 8073-X. 2016. Ст. 166-6.

Гамбург І. А.,
доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У ХХІ столітті як окремим індивідам, так і організаціям необхідно вміти швидко адаптуватися в житті, оптимізувати діяльність, підлаштовуючись під обстановку, що різко змінюється. Без впровадження нових технологій у різні ділянки діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, що у сучасному світі отримало назву діджиталізації (цифрофізації, цифрової трансформації) він приречений на відставання та забуття. При цьому, під діджиталізацією прийнято розуміти трансформацію, проникнення цифрових технологій щодо оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, підвищення продуктивності та покращення комунікаційної взаємодії зі споживачами [1].

Подібний підхід враховує не просто придбання нового обладнання або програмного забезпечення – це готовність до комплексних змін, які зачіпають культуру корпорації, коректне управління та зовнішні комунікації. Саме такий підхід має допомогти також підвищити продуктивність кожного співробітника, рівень задоволеності клієнтів та ефективність функціонування виробництва загалом. Тому, сьогодні діджиталізація стає абсолютною необхідністю, оскільки навіть бухгалтерська та податкова документація ведеться в електронному форматі – адже це одна з найконсервативніших сфер діяльності. У даний час компанії з різних галузей економіки по-різному залучені в цифрову трансформацію. Але очевидно, що цифрова трансформація зачіпає всі організації (чим далі, тим більше).

В Україні епідемія Covid-19 2020-2022 рр., військові дії поточного року змушують підприємців форсувати процес діджиталізації швидшими темпами. Для національних виробників важливо навчитися працювати з великими обсягами інформації та перетворювати їх в товари, цінності, які можуть бути запитані ринком.

Треба констатувати, що в Україні процеси створення цифрової економіки взагалі та діджиталізації підприємницької діяльності зокрема не набули ще повноцінного рівня у порівнянні із розвинутими зарубіжними країнами. Тому вкрай необхідно сформувати правовий інститут інфо-комунікаційних технологій (як вбачається, найбільш прийнятний термін) як сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо процесів, методів пошуку, збору, зберігання, обробки, надання, поширення інформації та способів здійснення таких процесів та методів.

Першим законодавчим актом у цій сфері вважаємо Закон України «Про національну програму інформатизації» від 04.02.1998 р., яким передбачено запровадження національної програми інформатизації, що мала б створювати правові, організаційні, науково-технічні, економічні, фінансові, методичні й гуманітарні засади регулювання процесу формування та виконання програми. Поняття інформатизації визначено як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки. У ст. 15 цього закону закріплено, що для суб'єктів підприємницької діяльності – монополістів у сфері їх діяльності укладення договорів (контрактів) на виконання окремих завдань (проектів) Національної програми інформатизації є обов'язковим [2].

У наступний період світ поступово переходив від епохи інформатизації до епохи цифровізації. У праці «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою», що стала результатом ґрунтовного дослідження Українського інституту майбутнього визначено, що цифровізація (з англ. digitalization) – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн). Що стосується економіки, то у праці визначено, що цифрова економіка – це не окремий сектор ВВП, як, наприклад, індустрія ІКТ або промисловість, це платформа, яка пронизує всі сектори економіки, кардинально змінює їх, змінює саму структуру української економіки, створює нові сегменти і навіть галузі [3]. Фахівці визначають, що частка цифрової економіки в Україні (в загальному ВВП) у 2021 р. становить лише 3 %. Проте, якщо виконати запропоновану програму «Цифровий спринт» (33 кроки для розвитку в Україні цифрової економіки), де, зокрема, передбачено і вимоги до законодавства, у 2030 р. цей показник досягне 65 % [3].

Основним спеціальним нормативно-правовим актом на сьогодні є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації», де описано принципи цифровізації, напрями цифрового розвитку шляхом розвитку цифрових інфраструктур, цифрових компетенцій, упровадження концепції цифрових робочих місць, цифровізація реального сектору економіки, реалізація проектів цифрових трансформацій. Фінансування ж заходів щодо реалізації Концепції передбачено здійснювати за рахунок коштів державного бюджету [4]. На кінець 2022 р. далеко не всі заплановані заходи були виконані як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин (наприклад, не запуснені цифрові сервіси кредитування).

У розвиток цієї Концепції Кабінет Міністрів України приймає розпорядження: Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації від 17.11.2021 р. [5]; Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації від 03.03.2021 р. [6]. Проте, вони не охоплюють усі численні відносини, не регламентують багато питань, що виникають в означеній сфері.

З урахуванням того, що майбутній перспективний розвиток будь-якої держави, у тому числі й України, за цифровими технологіями, треба на державному рівні розробити та закріпити організаційні, науково-технічні, економічні, фінансові, соціальні тощо засади регулювання відносин у сфері інфокомунікаційних технологій. Найбільш прийнятним вважається прийняття закону «Про Національну програму розвитку інфокомунікаційних технологій». Далі у розвиток цієї Національної програми необхідно для кожної сфери суспільства (економіка, фінанси, освіта, медицина тощо) розробити Концепцію розвитку на рівні підзаконного нормативно-правового акта. Особливу увагу треба приділити регламентації тих складових підприємницької діяльності, де впровадження цифровізації надасть найбільші переваги (обробка та прийняття рішень; контроль за провадженням діяльності; робота з клієнтами та партнерами; маркетингова складова [7]).

Також необхідно враховувати і можливі ризики, що створює діджиталізація. Так, економічна незбалансованість в умовах військових дій, вірусної пандемії, інших глобальних викликів дещо гальмує фінансові можливості економіки країни та, зокрема, підприємницьких структур. Адже, управління компанії під час планування бюджету має враховувати додаткові витрати на цифрову індустріалізацію. Окрім того, варто передбачати віковий ценз користувачів, який створює проблеми з адаптації до інновацій цифрового світу та неготовність до значних капіталовкладень у роботизацію та «штучний інтелект». Новими викликами національної безпеки, пов'язаними з виникненням і розвитком цифровізації, є також кіберзагрози, які зростають значними темпами та потребують пошуку ефективних методів боротьби з ними [8, с. 12-13].

Отже, для правового забезпечення діджиталізації підприємницької діяльності в Україні необхідно прийняття на рівні закону Національну програму розвитку інфокомунікаційних технологій і на її основі на рівні підзаконного нормативно-правового акта Концепції розвитку інфокомунікаційних технологій у сфері економіки тощо, де провадиться підприємницька діяльність, з урахуванням передового світового досвіду та національних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Діджиталізація економіки в новій парадигмі цифрової трансформації. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3523/3197.
2. Про національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27-28. Ст. 181.

3. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyuekonomikoyu.html>.
4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
5. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text>.
6. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>.
7. Цифровізація бізнесу і процесів у 2022 р. URL: <https://webcase.com.ua/blog/3-prichiny-rochemu-o-didzhitalizacii-biznesa-nuzhno-zadumatsja-uzhe-v-2021-godu/>
8. Безпаленко О. В. Діджиталізація підприємницької діяльності. *Діджиталізація бізнесу: сьогодні і майбутнє*: зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 28 січня 2021 р.). Київ: «Хай-Тек Прес», 2021. С. 11-15.

Гончаренко А. Ю.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасне суспільство характеризується стрімким розвитком комп'ютерних інформаційних технологій і систем телекомунікацій. Надважливого значення набуває поява глобальної інформаційної гіпермедійної системи, що отримала назву Інтернет. Це середовище для листування, відео та аудіо спілкування, розваг, співпраці; засіб всесвітнього мовлення та розповсюдження інформації, віртуальне економічне та політичне середовище, потужний інструмент ведення бізнесу. Інтернет містить у собі величезний інформаційний простір, що динамічно розвивається, представляє більшість провідних фірм світу та широке коло користувачів, формує нові рушійні економічні сили та має великий вплив на суспільство.

За останні роки у сфері Інтернет-технологій відбувся значний розвиток, який максимально проявився в процесі формування і функціонування Інтернету, що перестав бути просто системою зберігання і передачі надвеликих обсягів інформації. Він став новим прошарком нашої повсякденної реальності і сферою життєдіяльності величезної кількості людей. У результаті в користувачів комп'ютерних мереж, які проводять значну кількість часу у віртуальному просторі, виникають нові інтереси, мотиви, цілі, а також форми психологічної та соціальної активності, безпосередньо пов'язані з цим новим простором. Оскільки носії електронної інформації відкривають надзвичайно великі можливості для формування різноманітних моделей взаємодії між суб'єктами промислового ринку, то все більшого значення набуває такий вид діяльності як Інтернет-маркетинг, котрий дозволяє реалізувати взаємодію традиційних елементів (товар, розподіл, просування, маркетингові дослідження) у дистанційному інтерактивному форматі, що прискорює і здешевлює маркетингові процеси. Для того, щоб мати чітке уявлення про Інтернет-маркетинг, наведемо декілька визначень даної категорії. Інтернет-маркетинг – це практика використання різноманітних аспектів традиційного маркетингу в Інтернеті, яка охоплює всі елементи маркетинг-мікс: ціну, товар, місце продажі та просування, вважаємо головною метою його використання у бізнесі – отримання максимального ефекту від потенційної аудиторії сайту через залучення великої кількості користувачів [2].

Інтернет-маркетинг – практика використання всіх аспектів традиційного маркетингу в мережі Інтернет з метою продажу продукту або послуги покупцям та управління взаємовідносинами з ними». Інтернет-маркетинг – це новий вид маркетингу, що включає традиційні елементи (товар, розподіл, просування, маркетингові дослідження), реалізовані за допомогою інструментів мережі Інтернет у дистанційному, інтерактивному режимі, і тому забезпечує можливість прискорення, здешевлення та більш якісного здійснення всіх маркетингових процесів. Інтернет-маркетинг – процес використання сучасних інформаційних Інтернеттехнологій при проведенні маркетингових досліджень, розробки товару, встановлення ціни, доведення до споживача та впровадження нових підходів з стимулювання збуту з метою максимального задоволення потреб споживачів через інноваційну організацію матеріального та інформаційного обміну [1, с. 34].

І. Литовченко в монографії «Методологічні аспекти Інтернет-маркетингу» наводить такі переваги маркетингової діяльності в Інтернеті [3]:

- глобалізація;
- інформація;
- зручність для споживача;
- платоспроможність і соціально активна аудиторія;
- зниження рівня впливу на споживача;
- швидка адаптація до ринкових умов;
- зниження витрат компанії;

- побудова партнерських відносин компанії зі споживачем;
- просування товарів і послуг, бренду компанії;
- інтерактивність.

Основним завданням Інтернет-маркетингу підприємства є максимізація ефекту застосування інструментів маркетингу у взаємодії з потенційними користувачами глобальної мережі, власного сайту та соціальних мереж [1, с. 34]. Інтернет-маркетинг здійснює свою діяльність за допомогою таких інструментів:

1. Створення власного веб-сайту підприємства. Сайт як невід’ємний інструмент Інтернет-маркетингу дозволяє промисловим виробникам використати можливості безпосередніх контактів із потенційними партнерами, клієнтами. Інформація, якщо вона ще і перекладена на інші мови, дозволить також підприємству отримати переваги глобалізації, надаючи оптимальну кількість відомостей про колектив, сервіс, продукцію, логістику та інші супутні послуги виробника [4, с. 205].

2. Пошуковий маркетинг – комплекс заходів, що спрямовані на забезпечення підвищення відвідуваності сайту. Пошукова реклама спрямована на розробку текстових блоків, які розміщуються в пошукових системах і відображаються у відповідь на певні запити користувачів, є ефективним засобом залучення користувачів на веб-сайт по високочастотних запитах [1, с. 35].

3. Інтернет-реклама. До Інтернет-реклами можна віднести будь-який вид оголошення, основним каналом поширення якого є Інтернет. Реклама в Інтернеті буває: банерна – банери, розміщені на цільових ресурсах в мережі для залучення відвідувачів за певною ціною за конкретний період. Кожен банер – це унікальне повідомлення рекламного характеру, яке може виглядати як анімація або статичне зображення. контекстна – це реклама в інтернеті, основна ціль якої, максимально точно доносити рекламне повідомлення та відповідати запитам чи інтересам інтернет-користувачів. Рекламні оголошення не є нав’язливими і користувач сам вирішує, взаємодіяти з ними чи ні.

4. E-mail маркетинг – це порівняно простий і доступний спосіб донести певну комерційну (і не тільки) інформацію у вигляді електронного листа до цільової аудиторії. Це не спам, адже аудиторія, яка отримає повідомлення підписалася на розсилку раніше, зацікавлена в отриманні пропозиції й має можливість у будь-який момент від неї відмовитись.

5. Маркетинг соціальних зв’язків забезпечує соціалізацію процесу купівлі продукту через такі сервіси та платформи: соціальні мережі, дискусійні групи, форуми або чати; блоги, онлайн-журнали; сайти оглядів, рейтингів, експертів; онлайн-конференції, семінари; електронні дошки оголошень [1, с. 36].

6. Вірусний маркетинг – спосіб впливу на цільову аудиторію, коли аудиторія сама, свідомо чи несвідомо, просуває бренд, товар або послугу. Мета вірусного маркетингу: знайти користувачів, які мають високу соціальну значущість і сформувавши для них цікаву пропозицію. При цьому рівень їх зацікавленості впливатиме на кількість людей, з якими вони поділяться.

7. Онлайн ігри. Це комп'ютерні ігри з використанням рекламних елементів, популярність яких стрімко зростає, даючи можливість компаніям залучати нових клієнтів.

8. Мобільний маркетинг – це просування товарів і послуг за допомогою мобільного зв'язку. Простіше кажучи, це реклама, спрямована на активних користувачів смартфонів. Даний напрямок стає все успішнішим, оскільки на цей час близько половини онлайнкупівель здійснюються за допомогою телефону.

9. PR-технології (формування громадської думки) – розробляються з метою досягнення взаєморозуміння з різними групами громадськості. Як правило, в ролі PR-технологій виступають: усні повідомлення, паблісіті, складання репортажів та прес-релізів, видавнича робота, іміджева реклама тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що на даний час Інтернет-маркетинг досягнув доволі високого рівня розвитку, з'явилося більше можливостей, накопичився необхідний досвід, маркетингові компанії стали складними, цікавими і досить ефективними. Він набирає обертів і, безсумнівно, має неабиякі перспективи. Використовуючи інструменти Інтернет-маркетингу можна досягнути таких переваг: максимальне охоплення цільової аудиторії, зростання іміджу бренду, швидке зростання продажів, отримання конкурентних переваг.

Список використаних джерел:

1. Білик В. В., Сергієнко О. А., Крупенна І. А. Інструменти цифрового маркетингу в умовах трансформації комунікацій сучасної організації. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 2020. Вип. 825. С. 33-40.
2. Кензіна Ц. З., Манджиєв Б. А. Інтернет-маркетинг: поняття та актуальність. *Молодий вчений*. 2016. Вип. 27. С. 18-20. URL: <https://moluch.ru/archive/131/36448/>
3. Литовченко І. Л. Методологічні аспекти Інтернет-маркетингу: монографія. Київ: Наукова думка, 2008. С. 196.
4. Хрупович С. Є. Застосування інструментів Інтернет-маркетингу під час просування продукції на ринках B2B. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2019. Вип. 1. С. 204-208.

Гордієнко Т. О.,
старший викладач
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАРИТЕТУ В ДОКАЗУВАННІ У ГОСПОДАРСЬКІЙ СПРАВІ

Питання судового доказування мають велике теоретичне і практичне значення для будь-якої юрисдикційної діяльності, оскільки саме на основі наявних у справі матеріалів встановлюються фактичні обставини спору. Відповідно, важливим є створення належних умов для подання учасниками процесу доказів на обґрунтування своєї позиції у справі.

Метою даної роботи є дослідження гарантій рівності сторін в процесі судового доказування на основі аналізу чинного процесуального законодавства та практичних аспектів його застосування.

Відповідно до ч. 3 ст. 2 Господарського процесуального кодексу України до основних принципів господарського судочинства віднесено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та диспозитивність [1]. Вказані засади притаманні і процесу судового доказування.

Як визначено в ст. 13 Господарського процесуального кодексу України, судочинство у господарських судах відбувається на засадах змагальності сторін. Учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених цим Кодексом. Кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом. Кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних з вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій [1]. В той же час, на суд покладено функцію сприяння учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених цим Кодексом.

Розподіл обов'язків сторін в доказуванні та поданні доказів регламентовано ст. 74 Господарського процесуального кодексу України, відповідно до якої кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

Окрім загального обов'язку учасників справи з подання доказів, чинний процесуальний закон визначає і момент вчинення таких дій. Зокрема, ч. 2 ст. 80 Кодексу вказує про обов'язковість подання доказів позивачем та іншою особою, яка за законом наділена правом звертатися до суду в інтересах інших осіб, разом з поданням позовної заяви. Відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи (ч. 3 ст. 80 Господарського процесуального кодексу України) [1]. Вказані норми кореспондуються з приписами ч. 2, 3 ст. 164, ч. 6 ст. 165, ч. 3 ст. 166, ч. 3 ст. 167, ч. 3 ст. 168 Господарського процесуального кодексу України.

На перший погляд, запровадження цих правил є цілком обґрунтованим і має на меті забезпечення повного подання доказів разом з першою заявою по суті справи. До переваг такої моделі належить і можливість негайного ознайомлення суду та учасників справи з поданими доказами, реалізація принципу процесуальної економії, структурування судового процесу для остаточного формування позиції захисту своїх прав та інтересів та ін.

Між тим, за певних обставин вказаний підхід може виявитися неефективним і зашкодити окремим учасникам справи, передусім відповідачеві та третій особі.

Як відомо, Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України не обмежують зацікавлених осіб у строках звернення до суду. Навіть сплив строку позовної давності не позбавляє особу права на подання позову, про

що прямо зазначається в ч. 2 ст. 267 Цивільного кодексу України [2]. Відповідно, позивач має доволі багато часу для формулювання та обґрунтування своїх позовних вимог (включаючи збирання необхідних доказів) і він самостійно визначає, коли саме буде подано позов до суду. За таких умов подання позивачем разом з позовом доказів на підтвердження заявлених вимог зазвичай не є ускладненим.

В той же час, відповідач може навіть не знати про наявність будь-яких вимог до нього (що особливо характерно для недоговірних правовідносин) і довідатися про існування спору лише після отримання копії позовної заяви. З огляду на обмежений строк подання відзиву, визначений в ч. 8 ст. 165 Господарського процесуального кодексу України, збирання доказів та їх подання до суду може виявитися ускладненим або взагалі неможливим. Аналогічні обставини можуть мати місце і щодо третіх осіб при поданні пояснень в порядку ст. 168 Господарського процесуального кодексу України.

Чинний Господарський процесуальний кодекс України передбачає різні механізми забезпечення паритету в доказуванні обставин спору з точки зору часу подання доказів:

– продовження судом строків подання доказів відповідно до ч. 4-7 ст. 80 Господарського процесуального кодексу України. Суд продовжує відповідний строк на підставі письмової заяви учасника справи при неможливості своєчасного подання доказів з об'єктивних причин, у випадку прийняття судом відмови сторони від визнання обставин, у разі зміни предмету доказування внаслідок зміни предмету або підстави позову, подання зустрічного позову. Продовження відбувається шляхом визначення судом нового строку подання доказів, при цьому закон не визначає тривалості такого продовження, залишаючи це питання на розсуд суду;

– витребування доказів судом в порядку ст. 81 Господарського процесуального кодексу України. Суд має право витребувати докази за результатами розгляду клопотання зацікавленої особи за умови належного підтвердження підстав його заявлення, визначених ч. 1-2 ст. 81 Кодексу. Слід зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 80 Господарського процесуального кодексу України подання відповідного клопотання можливе лише у строк, передбачений ч. 2-3 ст. 80 Кодексу, проте на практиці це може бути вчинено і пізніше, оскільки наперед невідомо, які докази будуть надані іншими учасниками спору, які обставини будуть визнані і внаслідок цього не потребуватимуть доказування, які нові факти будуть виявлені в ході підготовчого провадження тощо. Відповідно, суди вирішують такі клопотання виходячи з обставин конкретної справи і задовольняють їх за наявності підстав, окреслених ч. 1 ст. 81 Кодексу;

– подання доказів до справи до закінчення підготовчого провадження безпосередньо на підставі ст. 177, 182 Господарського процесуального кодексу України. Вчинення таких дій вбачається за можливе виходячи з визначених законом завдань підготовчого провадження та змісту підготовчого засідання, оскільки саме на цій стадії має бути сформована доказова база і тому учасники справи не можуть обмежуватися в доведенні своїх вимог та заперечень.

Вказані процедури є самостійними і можуть використовуватися окремо або в сукупності залежно від конкретних обставин спору.

На стадії розгляду справи по суті подання доказів є обмеженим. Згідно зі ст. 194 Господарського процесуального кодексу України завданням даної стадії процесу є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат [1]. Подання додаткових доказів можливе лише коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї, що узгоджується з приписами ч. 8 ст. 80 Кодексу. Також допускається і витребування нових доказів судом на підставі п. 4 ч. 2 ст. 202 Кодексу у випадку, коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження [1]. Виходячи із засад рівності, у разі вчинення зазначених дій, іншим учасникам справи має бути надана можливість ознайомлення з відповідними доказами та надання додаткових доказів у зв'язку з надходженням нових матеріалів, хоча в чинній редакції Господарського процесуального кодексу України це прямо не передбачено.

В ході апеляційного провадження доказова діяльність ще більш обмежена. За змістом ст. 269 Кодексу, докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи належним чином обґрунтував неможливість їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього [1]. Витребування доказів може бути здійснено на підставі п. 6 ч. 1 ст. 267 Кодексу за умови неможливості подання відповідного клопотання під час розгляду справи в суді першої інстанції або коли його було безпідставно відхилено. В такому випадку іншим учасникам справи має бути надана можливість подання додаткових матеріалів по суті відомостей, що містяться в додаткових доказах, що доцільно окремо передбачити в законі.

В касаційній інстанції подання доказів учасниками справи та їх витребування судом неможливі, а відтак ці питання мають бути повністю вирішені в ході розгляду справи в місцевому суді та на стадії апеляційного провадження.

Викладене дозволяє дійти висновку, що діючим законодавством передбачено низку гарантій паритету учасників справи в процесі судового доказування. Належне використання відповідних механізмів дозволяє забезпечити ефективний захист прав особи в порядку господарського судочинства.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. №1798-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Дегтярьова М. Д.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ЩОДО ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Після вступу України в Раду Європи було поставлено перелік завдань, що пов'язані з процесами забезпечення та встановлення відповідності державного законодавства та правової практики країни вимогам європейським стандартам щодо прав людини, також, стандартам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифікувавши цю Конвенцію, держава Україна надала згоду на обов'язковість її, та надала статус їй частини національного законодавства, що розпочало процеси імплементації цього міжнародного акту у національне законодавство [1].

На даний момент, пріоритетними напрямками зовнішньої політики України є вважається зміна національного законодавства України з впровадженням міжнародних принципів і стандартів, які забезпечують захист прав і свобод людини. Також процес що адаптує національне законодавство України до норм європейського законодавства триває постійно. У ході цього створюються відповідні інститути, проводяться допоміжні заходи, що необхідні для збільшення ефективності право творення й правозастосування норм національного законодавства. Загальнонаціональна програма імплементації законодавства Європейського Союзу була затверджена Законом України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-ІУ [2].

Шляхом реформування судів законодавець хотів вдосконалити господарське судочинство в Україні, що потребує підвищення національного рівня судової практики та її повсякденного спрямування на міжнародні правові норми, спрямовані щодо вдосконалення національної системи судів, покращення її ефективності, доступності та прозорості [3, с. 21].

З метою контролю щодо дотриманням основоположних свобод та прав людини було утворена установа, що являється постійним міжнародним судовим органом, а саме Європейський суд з прав людини. Фактично, правові підстави щодо застосування цієї Конвенції та рішень Європейського Суду національними судами є простими та зрозумілими, але, практика вносить свої зміни. Минулими роками, рідко було так, що суддя під час розгляду певної господарської справи посилався на окреме рішення Суду за своєю ініціативою. В основному посилалась на практику Суду та на Конвенцію саме зацікавлена сторона додавала до своїх пояснень по суті справи спору, і в майбутньому таке посилання могло відобразитись у конкретному рішенні суду в справі [4].

Переважно, зацікавлена сторона являлась іноземною особою, яка в процесі розглядання справи українським судом, при наявності сумнівів в неупередженості суду, передбачала можливість перенесення розгляду спору на міжнародний рівень, також через подання конкретної скарги до Європейського Суду. Тепер, частіше трапляються випадки, що судді у своїх рішеннях у певних справах посилаються на рішення Європейського Суду за своєю ініціативою, незважаючи на те, що могли не бути такі посилання на практику Суду та Конвенцію у своїх поясненнях, якими сторона справи обґрунтувала свою позицію у конкретній справі [4].

Отже, слід вказати, що у процесі застосування господарським судом України Конвенції та практики Європейського Суду потрібно наголосити на інформаційному листі Вищого господарського суду України «Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юрисдикцію та практику Європейського суду з прав людини» від 22 квітня 2016 року № 01-06/1444/16 [5]. Акти Європейського Суду по конкретних справах в силу дії Конвенції є обов'язковими тільки для держави, котра є відповідачем, але інші держави-учасники зазвичай добровільно приймають дану правозастосовну практику та переглядають національне законодавство, щоб уникнути в майбутньому порушень Конвенції.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950 р. № 995_004. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.
3. Кубко Е. Б. Міжнародно-правові стандарти в господарському судочинстві (методологічні питання). *Право України*. 2011. № 6. С. 21-28.
4. Шенк О. Специфіка застосування положень Конвенції та рішень ЄСПЛ господарськими судами України. *Юрист & Закон*. 2017. № 32.
5. Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юрисдикцію та практику Європейського суду з прав людини: Лист Вищого господарського суду України від 22.04.2016 р. № 01-06/1444/16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1444600-16>.

Дегтяренко О. В.,
страховий агент
«Страхової групи ТАС»

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У сучасних умовах домогосподарствам належить важливе місце в економічній системі держави, адже їх вплив на перебіг соціально-економічних процесів стає дедалі більш вагомим та значною мірою визначає динаміку розвитку. Відтак, створення умов для підвищення фінансової безпеки домогосподарств є одним із пріоритетних та стратегічних завдань соціально-економічного розвитку України. Останнім часом, як відомо, вітчизняні домогосподарства демонструють значну чутливість і вразливість до макроекономічних процесів, що пов'язано із впливом пандемії. Це доводить, що стан їх фінансової безпеки є недостатнім та потребує зміцнення задля підвищення фінансової незалежності та стійкості до негативних зовнішніх впливів.

Враховуючи, що домогосподарство це економічна одиниця, що складається з однієї або більше осіб, які ведуть спільне господарство, забезпечують економіку факторами виробництва і використовують зароблені кошти для поточного споживання, а також заощадження з метою задоволення майбутніх потреб [1, с. 101], можна зазначити, що фінансова безпека домогосподарств відзначається низкою специфічних особливостей їх фінансових відносин, що обумовлює характер та умови її забезпечення. Так, на думку авторів монографії [2, с. 45], фінансова безпека домогосподарств як економічне поняття – це сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий стан фінансів домашніх господарств, за якого вони стійкі до зовнішніх загроз та ризиків, незалежні в ефективному формуванні й у раціональному використанні фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій. Отже, під фінансовою безпекою домогосподарства розуміється його здатність реалізовувати у житті самостійні фінансово-економічні рішення відповідно до своїх інтересів у рамках правового поля держави.

У фінансовій науці механізм розглядається як сукупність організаційних форм фінансових відносин, що спрямована на створення сприятливих умов для економічного і соціального розвитку певних економічних суб'єктів. Механізмом забезпечення фінансової безпеки домогосподарств виступає система методів, важелів, інструментів, способів функціонування домогосподарства, за якого стало забезпечуються його фінансові інтереси. При такому тлумаченні зазначений механізм розуміється як об'єктивно існуюче, властиве для домогосподарства, динамічне системне утворення, яке можна використати для здійснення впливу на його розвиток при забезпеченні стабільних параметрів цього розвитку. Умови функціонування домогосподарства, існування зовнішніх та внутрішніх загроз при цьому не обумовлюються, однак за умовчанням стабільність має бути досягнута і в умовах небезпек та загроз.

Суб'єктами забезпечення правового захисту фінансової безпеки домогосподарств виступають держава, підприємства, установи та організації. Головна роль у забезпеченні фінансової безпеки домогосподарств належить державі, адже саме функцією держави є забезпечення певних соціальних стандартів і соціальних гарантій, зокрема, мінімального розміру заробітної плати і пенсій на достатньому рівні. Крім того, держава здійснює контроль за виконанням нормативно-правових актів, що забезпечують регулювання відносин у сфері діяльності домашніх господарств. Ключовою умовою забезпечення фінансової безпеки домогосподарства є досягнення балансу між доходами та витратами.

Основна спрямованість функціонування механізму фінансової безпеки обумовлюється його цілепокладанням. Головною метою фінансової безпеки домогосподарства, на нашу думку, є забезпечення його фінансової спроможності та стійкості до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатності забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів достатніми обсягами. На теперішній час недостатній рівень фінансової безпеки домашніх господарств, у тому числі, зумовлений низьким рівнем їхньої фінансової грамотності, що в результаті спричиняє вразливість фінансового стану. Саме тому серед шляхів підвищення фінансової безпеки особливо актуальним є підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Список використаних джерел:

1. Нагайчук Н. Г. Уточнення змісту поняття «фінанси домогосподарств» у розрізі навчальної дисципліни «Фінанси». *Фінансовий простір*. 2014. № 2. С. 100-105.
2. Воробйов Ю. М., Ворошило В. В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави: монографія. Сімферополь: АРІАЛ, 2013. 232 с.

Долинська М. С.,
завідувач кафедри
господарсько-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ПОСВІДЧЕННЯ ДОВІРЕНОСТЕЙ ОКРЕМИМИ ОРГАНАМИ КВАЗІНОТАРІАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Кабінетом Міністрів України 28 лютого 2022 року прийнято постанову «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», однак у ній не було врегульовано питання посвідчення довіреностей органами квазінотаріату.

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 06 березня 2022 року за № 209 – внесено зміни до вищевказаної постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164, які, серед іншого, стосувалися питань посвідчення довіреностей новими квазінотаріальними органами держави. Зокрема, встановлено, що «в умовах воєнного стану довіреності, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження корпоративними правами військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, можуть посвідчуватися командиром (начальником) цих формувань (органів) або іншою уповноваженою таким командиром (начальником) особою з подальшим надсиланням таких заповітів через Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції або його територіального органу для забезпечення їх реєстрації нотаріусами в Єдиному реєстрі довіреностей». Тобто, відбулося розширення переліку осіб, що наділені правом на посвідчення окремих видів довіреностей.

Наступні значущі зміни щодо порядку посвідчення довіреностей окремими органами квазінотаріату під час війни відбулися згідно постанови Кабінету Міністрів № 480 від 19 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану».

Вищевказаним нормативно-правовим актом у новій редакції викладено постановляючу частину у постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», враховуючи змінами, що були внесені постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209. Зокрема, нормативним актом, було новопризначеним органам квазінотаріату заборонено посвідчувати довіреності на розпорядження цінними паперами.

Також постановою Кабміну № 480 від 19 квітня 2022 року зобов'язано нові квазінотаріальні органи, уповноважені на посвідчення окремих видів довіреностей (за винятком довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами) укладати такі односторонні правочини відповідно до норм Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 р. № 419. Річ в тім, що відповідні зміни щодо розширення кола суб'єктів квазінотаріату, уповноважених на посвідчення довіреностей (за винятком) не було внесено до вищевказаного порядку.

Оскільки лише 28 квітня 2022 року вказана постанова набула чинності, тому з 6 березня 2022 року до 27 квітня 2022 року не було обов'язковим до виконання положення Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, а також вищевказані службові особи вправі були посвідчувати довіреності на управління і розпорядження цінними паперами.

Наступні суттєві зміни щодо порядку передачі посвідченого органами квазінотаріату довіреності для зберігання до нотаріуса відбулися згідно постанови Кабінету Міністрів України № 719 від 24 червня 2022 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану».

У військовий час новими суб'єктами, які мають право посвідчувати довіреності (за винятком довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами) виступають: військовослужбовці Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також працівники правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави,

Суб'єктами, які вправі посвідчувати довіреності (за винятком довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами) від вищевказаних осіб виступають командир (начальник) або уповноважена таким командиром начальником) особа Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави.

На нашу думку, вищезазначені довіреності слід вважати прирівнюваними до нотаріальних довіреностей.

Такі довіреності повинні бути реєстровані командирами (начальниками) цих формувань (органів, установ) або іншою уповноваженою такими командирами (начальниками) особою під окремим порядковим номером у реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, форма якого затверджується Міністерством юстиції. Номер, під яким зареєстровано заповіт чи довіреність, зазначається в посвідчувальному написі. Вищевказані особи зобов'язані надсилати посвідчені ними довіреності через Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції або його територіального органу для забезпечення їх реєстрації нотаріусами в Єдиному реєстрі довіреностей. Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган (установа) протягом п'яти днів після отримання довіреностей забезпечують їх передачу Міністерству юстиції або його територіальному органу.

Міністерство юстиції протягом двох робочих днів після отримання довіреності забезпечує їх передачу територіальному органу Міністерства. Територіальний орган Міністерства юстиції протягом двох робочих днів після отримання довіреності та забезпечує її передачу нотаріусу/державній нотаріальній конторі для подальшої реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей.

Нотаріус/державна нотаріальна контора протягом трьох робочих днів після отримання посвідченої довіреності зобов'язанні забезпечити їх реєстрацію (облік), внести відомості про довіреність до Єдиного реєстру довіреностей, зберігати документ та передати її на зберігання до відповідного державного нотаріального архіву протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану. Територіальний орган Міністерства юстиції повідомляє Міністерству про реєстрацію довіреності, внесення відомостей про неї до Єдиного реєстру довіреностей, а Міністерство юстиції повідомляє про це органу (установі), від якого надійшли відповідні документи.

Українським законодавством, незалежно від того суб'єкта уповноваженого, на посвідчення довіреностей (нотаріуса, посадової особи органу місцевого самоврядування, відповідної посадової чи службової особи, в тому числі командира (начальника) або уповноважена таким командиром (начальником) особи) встановлено однаковий загальний порядок укладення та посвідчення довіреностей.

Наголошуємо, що, посадові чи службові особи, в тому числі командир (начальник) або уповноважена таким командиром (начальником) особа у військовий час вправі укладати не всі види довіреностей.

Аналізуючи повноваження вищевказаних службових осіб щодо посвідчення певних видів довіреностей вбачається, що їхня компетенція дуже подібна до компетенції посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо посвідчення певних видів довіреностей. Так, згідно із Законом України № 1055-17 від 03 березня 2009 року «Про внесення змін до статті 245 Цивільного кодексу України щодо повноважень посадових осіб органів місцевого самоврядування по вчиненню дій, прирівняних до нотаріальних», а також пункту четвертого частини другої статті 40 Закону України «Про нотаріат» в редакції Закону № 1054-VI від 03.03.2009 довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами [1, с. 200; 2, с. 101].

Варто наголосити, що відсутність юридичної освіти (не обов'язково вищої юридичної) та практичного досвіду у складанні юридичних документів посадових та службових осіб, яким надано право укладати вищевказані довіреності, порушують іноді форми довіреностей що призводить до визнання їх недійсними у судовому порядку. Тому виникає потреба у методичних рекомендаціях щодо посвідчення довіреностей, із відповідними взірцями.

Список використаних джерел:

1. Долинська М. С. Особливості вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2011. Вип. 53. С. 197-203.
2. Долинська М. С. Нотаріально посвідчені довіреності та довіреності, що прирівнюються до нотаріально посвідчених. *Південноукраїнський правничий часопис Одеського університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 4. С. 99-102.

Дубинець В. К.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГОСПОДАРСЬКИМИ ДОГОВОРАМИ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Укладення господарського договору є формою легалізації відносин між особами, які вступають у господарські правовідносини. Виконання положень про відповідальність у господарському договорі часто є предметом судового спору. Той факт, що залучені сторони не повністю усвідомлюють значення санкції, на яку вони погодилися, призводить до негативних наслідків.

Найпоширенішим є визначення господарської відповідальності саме через поняття «господарські санкції». Під відповідальністю у господарському праві (господарсько-правова відповідальність) В. Щербина розуміє комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – господарські правопорушення [1]. Відповідальність полягає у застосуванні до правопорушника передбачених законом або договором санкцій, внаслідок чого йому завдано майнової шкоди. Тому поняття господарсько-правової відповідальності передусім включає майнові наслідки застосування відповідних санкцій [1]. Ця точка зору на сьогодні підтримується законодавцем, що відображено в Господарському кодексі України. Тому поняття господарсько-правової відповідальності визначено у ч. 1 ст. 216 ГК безпосередньо через поняття господарської санкції.

Аналіз положень Господарського кодексу дає підстави стверджувати, що законодавець не сформулював самі терміни «неустойка», «штраф», «пеня», що може призвести до ускладнень їх застосування в господарському обігу. Натомість Цивільний кодекс України визначає ці поняття. Зокрема, статтею 549 ЦК України встановлено, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання [2].

Якщо проаналізувати судову практику з питань відповідальності, що впливає з господарських договорів, то можна виділити деякі проблемні питання застосування норм, пов'язаних із зменшенням неустойки.

У постанові від 24.02.2021 у справі № 924/633/20 Верховний Суд зазначає, що якщо відповідальність боржника перед кредитором за неналежне виконання обов'язку щодо своєчасної оплати не обмежена жодними межами, але виключно на відсотках, передбачених у контракті (штраф, відсотки, річні відсотки), рівень відповідальності за певних обставин може бути нерозумним, оскільки він не має відношення до наслідків кримінального правопорушення. Це може бути несправедливим як щодо боржника, так і щодо третіх осіб, оскільки фінансовий тягар відповідних платежів може унеможливити виконання боржником певних зобов'язань, зокрема виплати заробітної плати своїм працівникам та іншим кредиторам, тобто цей тягар може бути не виправдано обтяжливим або навіть непосильним. У таких випадках невдача судом визнати право на зменшення відповідальності може призвести до явно не виправданих та несправедливих наслідків. Тобто має бути дотриманий відповідний баланс між інтересами боржника та кредитора (така правова позиція міститься в постанові Великої Палати Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 902/417/18) [3].

У практиці укладання господарських договорів дуже популярно вказувати суму до сплати в доларах або євро. Частиною 2 статті 524 та частиною 2 статті 533 ЦК сторони у грошовому зобов'язанні можуть визначити грошову оцінку в іноземній валюті [4].

При цьому сума, що підлягає сплаті за зобов'язанням, визначається у гривнях за офіційним курсом Національного банку України, установленим для відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлено договором або закон чи інший правовий акт [3].

З аналізу викладеного випливає, що господарська відповідальність (господарська відповідальність) є комплексним правовим інститутом, який має свій особливий предмет регулювання – господарські злочини. Розмір штрафу встановлюється законом або договором. Серед економічних санкцій важливу роль відіграють штрафи, застосування яких передбачається при укладенні зовнішньоекономічних угод. Черговість у визначенні розміру штрафу регулюється законом.

Відповідальність за господарськими договорами дуже часто розглядається самим судом, оскільки сторони нехтують аналізом відповідальності за невиконання певних зобов'язань. Проаналізувавши судову практику, можна дійти висновку, що у позовах сторони посилаються на статтю 61 Конституції України, ніхто не може двічі нести відповідальність за один і той самий злочин, але тлумачення ту чи іншу ситуацію можна знайти по-різному. Також сторони вимагають зменшити розміри штрафів, посилаючись або на їх недоцільність, або на обставини, які призвели до зубожіння компанії. Остання особливість, яку ми хотіли б відзначити, це контракт прив'язки до іноземної валюти. Через нестабільність валюти її гривневий еквівалент може суттєво відрізнятись, і підприємство втрачає зовсім небагато.

Список використаних джерел:

1. Щербина В. С. Господарське право України: навч. посібник (2-ге вид., перероб. і доп.). Київ: Юрінком Інтер. 2001. 384 с.
2. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/>
3. Verdictum. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/analysis>.
4. ВП ВС вирішила проблему щодо визначення еквівалента гривні в іноземній валюті. URL: https://biz.ligazakon.net/news/197803_vp-vs-virshila-problemu-shchodo-viznachennyaekvvalenta-grivn-v-nozemny-valyut.

Журавльова Д. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОКРЕМИХ ВИДІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Суб'єкт господарювання характеризується наявністю внутрішньої структури (середовища) і існує в деякому зовнішньому середовищі. І якщо зміна зовнішніх умов не виходить за певні межі, то функціонування та досягнення підприємством своїх цілей гарантовано.

Другий підхід заснований на використанні понять «загроза» та «захищеність» від загроз. Передбачається, що існує підприємство з певними параметрами (наприклад, що стабільно функціонує, що прогресивно розвивається тощо) [1].

Існують загрози, які можуть негативно вплинути ці параметри. У тому випадку якщо параметри захищені від загроз, то забезпечена та безпеку підприємства. Варто зазначити, що критерій захищеності параметра, а також обґрунтування вибору саме цих параметрів та критеріїв часто відсутня. Аналіз існуючих визначень сутності загроз економічній безпеці показує, що в кожному з них так чи інакше відображена небезпека заподіяння економічної шкоди, що проявляється у вигляді збитків, негативної впливу, перешкод у досягненні цілей тощо.

Загалом загроза – це фактор, що створює значну небезпеку стійкому функціонуванню економічну систему [3].

Причини виникнення загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання обумовлені, з одного боку, факторами загальноекономічного характеру (макрорівень), які здійснюють негативний вплив на значну кількість господарюючих суб'єктів, а отже, загрозливими та національної економічної безпеки. З іншого боку – факторами, пов'язаними з непередуманістю та неефективністю прийнятих управлінських рішень керівництвом самого підприємства.

Як майно суб'єкта господарювання, так і його складові можуть підпорядковуватися різним правилам, що у правовій літературі визначаються як правовий режим. У різних комбінаціях це поняття включає: обсяг прав та обов'язків уповноваженої особи щодо майна, яке йому належить; обсяг прав та обов'язків третіх осіб, які мають право на це майно; порядок набуття цього майна; порядок та межі реалізації прав на це майно; порядок звернення на це майно стягнення за зобов'язаннями уповноваженої особи [3, с. 106].

Диференціація правового режиму майна може бути обумовлена багатьма факторами: наприклад, приналежністю майна до різних видів (рухоме, нерухоме; споживане, не споживане і т.д.), віднесенням майна до різних фондів юридичної особи (статутний, резервний, споживання, накопичення і т.д.), наявністю або відсутністю речових обтяжень щодо цього майна (наприклад, сервітут) чи існуванням щодо тієї чи іншої частини майна зобов'язальних правовідносин тощо.

Найбільш значущим фактором, від якого залежить визначення правового режиму майна, юридичний титул, який є основою власності майна суб'єкту господарювання.

Правомірне володіння відповідно до ЦК може бути засноване на праві власності, праві господарського відання та праві оперативного управління [3, с. 185].

Правовий режим майна суб'єкта господарювання визначається його засновниками (учасниками) або уповноваженими ним органами відповідно до вимогами законодавства та вказується в установчих документах.

Для отримання достовірної інформації про майновий стан суб'єкта господарювання не слід орієнтуватися лише з майно, що у його фактичному володінні.

Таким чином, правовий режим майна суб'єктів господарювання залежить від конкретного виду речового права (права власності чи інших речових прав). За будь-яким правом власності стоїть титульний власник, що називається власником. Відповідно, власник речового права перебуває у абсолютних правових відносинах з усіма третіми особами, а й у відносних правових відносинах зобов'язального типу незалежно від причин виникнення і характеру зазначених правовідносин [1, с. 803].

Слід визнати, що законодавство про об'єктах цивільних прав, і зокрема майно суб'єктів господарювання є достатньо сформованим, але все ж таки не повною мірою відповідним реаліям нашого часу. Так, до об'єктів цивільних прав належать речі, включаючи гроші та цінні папери, інше майно, у тому числі майнові права. У даному випадку, здається, найбільш значиму проблему викликає термін «інше майно» [2].

Так, наприклад, поява нових інноваційних продуктів та технологій (криптовалюта, токен та ін.) зумовила постановку питання про їх віднесенні їх до об'єктів цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Ісаков М. Г. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.04. Донецьк, 2006. 227 с.

Завальнюк К. А.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

Відповідно до чинного законодавства, однією з підстав виникнення господарських зобов'язань є господарський договір, за допомогою якого встановлюються права і обов'язки суб'єктів господарювання, та визначається предмет договору.

Так, господарським договором є домовленість суб'єкта господарювання з іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх прав та обов'язків у даній сфері [1, с. 5]. До ознак таких договорів відносять:

- особливий суб'єктний склад – зазвичай це учасники господарських правовідносин, які визначені в ст. 2 Господарського Кодексу України;
- спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин, тобто матеріально технічне забезпечення та можливість реалізації виготовленої продукції;
- взаємодія майнових та організаційних елементів. До майнових елементів належать виготовлення, реалізація та оплата продукції, а до організаційних – порядок виготовлення та реалізації продукції, умови укладення та розірвання договорів, а також порядок вирішення спорів, які виникли між суб'єктами господарювання тощо.

Крім того, відповідно до чинного законодавства господарський договір укладається у формі єдиного документа, зазвичай це є письмова форма, підписаного сторонами та скріпленого печатками.

Також, є спрощена форма укладення договорів, згідно з якою договори укладаються шляхом обміну телеграмами, листами, тощо, або ж шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень.

Відповідно до ч. 4 ст. 180 Господарського Кодексу під час укладення договору учасниками, можуть визначати його зміст на основі:

- вільного волевиявлення, тобто коли суб'єкти мають право погоджувати умови договору за своїм бажанням, але які не суперечать законодавству;
- примірного договору – договору, який рекомендований органом управління суб'єкта господарювання під час укладення з ним договорів;
- типового договору – тобто, того який затверджений Кабінетом Міністрів України чи іншим державним органом, відповідно до якого сторони не мають права змінювати зміст договору, але мають право конкретизувати його умови;
- договір приєднання – відповідно до якого один суб'єкт господарювання пропонує приєднатися до нього іншому, але без права змінювати його зміст.

Крім того, необхідно зазначити, що господарський договір вважається укладеним, лише тоді коли між його учасниками досягнуто домовленості щодо істотних умов. Згідно ГК, істотними умовами визначаються умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода [2].

До істотних умов відносять: ціну, предмет та строк дії даного договору. Ціна відповідного договору повинна відповідати чинному законодавству, або за згодою сторін можуть бути доплати за надані послуги. У разі, якщо виявлені порушення щодо встановленої ціни в договорі, антимонопольний орган має право вимагати від сторін зміни умови договору, щодо ціни.

Предмет господарського договору визначає кількість та найменування наданих послуг, а також вимоги щодо їх якості.

Строк дії договору господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору [2].

Отже, підсумовуючи дану тему, можемо сказати, господарським договором є домовленість суб'єкта господарювання з іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх прав та обов'язків у даній сфері. Істотними умовами господарського договору є ціна, предмет та строк дії даного договору.

Список використаних джерел:

1. Щербина В. С. Господарське право України: навч. посібник (2-ге вид., перероб. і доп.). Київ: Юрінком Інтер. 2001. 384 с.
2. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/>
3. Verdictum. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/analysis>.
4. ВП ВС вирішила проблему щодо визначення еквівалента гривні в іноземній валюті. URL: https://biz.ligazakon.net/news/197803_vp-vs-virshila-problemu-shchodo-viznachennyaekvvalenta-grivn-v-nozemny-valyut.

Казнадій Д. Ю.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОВИЙ СПОСІБ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

За останні роки найбільш динамічно розвинутим сегментом господарської діяльності суб'єктів господарювання в усьому світі став електронний бізнес або, як його ще називають, «електронна комерція», «електронна торгівля», електронна економічна діяльність. У доктрині використовуються різні визначення «електронної комерції», яка частіше асоціюється з поняттям «електронна комерція», але вважається більш вузькою категорією. Так, наприклад, деякі автори розглядають електронну торгівлю як підсистему внутрішньої торгівлі та як вид спеціальної торговельної діяльності. У першому випадку електронна комерція – це «сукупність комерційних організацій, для яких оптово-роздрібні операції з купівлі-продажу товарів в електронній формі є основним і професійним видом електронної господарської діяльності.

З точки зору господарського права, електронна комерція як вид діяльності є багатофункціональною професійною діяльністю з формування товарних потоків, розширення та освоєння нових ринків збуту, встановлення міжнародних та регіональних договірних зв'язків з поставок, накопичення товарної продукції, запаси тощо [1]. Інші автори пропонують ототожнювати поняття «електронна торгівля» та «електронна комерція» [2]. Треті автори вважають, що поняття «електронна комерція» включає поняття «електронна торгівля».

Під електронною комерцією пропонується розуміти сукупність усіх операцій (не тільки торгових) між підприємцями та всіма їх контрагентами, які здійснюються з використанням інформаційних технологій [3]. Модельний закон ЮНСІТРАЛ про електронну комерцію 1996 року розширено трактує поняття «електронна комерція», включаючи в нього як договірні (включаючи підприємницькі проблеми цивільного права і процесу), так і позадоговірні відносини комерційного характеру, що здійснюються за допомогою електронних

засобів [4]. Представники зарубіжної доктрини, відзначаючи, що поняття «електронна комерція» не має загального визначення, схильні включати в нього широке коло комерційних угод і відносин, що виникають з них і пов'язані з наданням товарів і (або) послуг за допомогою електронних засобів. При цьому автори часто обмежують використання електронних засобів при укладенні договорів використанням Інтернету та інших електронних мереж [5]. Для українського ринку електронної комерції важливим моментом стало прийняття Верховною Радою Закону України «Про електронну комерцію», який набрав чинності 30.09.2015, орієнтиром для якого стала Директива № 2000/31. /ЕК «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку» від 06.08.2000. Цей закон врегулював низку аспектів договорів у сфері онлайн-торгівлі, деталізувавши, серед іншого, процес підписання електронних договорів. Хоча в українському правовому полі електронна комерція існувала і до цієї дати. Основні принципи електронної комерції були законодавчо закріплені в Україні протягом 2004-2006 років у Цивільному кодексі України, Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг», Законі України «Про електронний цифровий підпис» та змінах до Закону України «Про захист прав споживачів».

Крім того, у лютому 2013 року Верховний Суд України оприлюднив судову практику з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів за 2009-2012 роки, де певну увагу приділено доказам укладення споживачами електронних договорів і таким чином визнано можливість укладання договорів за допомогою мережі Інтернет. Також питання електронної комерції регулюється в «Угоді про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом...», Директиві 97/7/ЄС «Про захист прав споживачів у дистанційних договорах» від 20.05.1997 року. Питання укладання договорів в електронній формі в науковій літературі не набуло достатньо широкого та повного висвітлення, що пов'язано насамперед з відносною новизною цього способу укладання договорів. Широкого поширення він отримав лише в 90-х роках минулого століття.

Ця обставина обумовила той факт, що більшість наукових праць, присвячених окремим аспектам електронного документообігу відносяться до кінця ХХ століття і початку століття ХХІ. У законі України «Про електронну комерцію» в статті 3 встановлені правові категорії у сфері електронної торгівлі. Так, Законом закріплено, що електронна комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру. Під «електронною торгівлею» Закон розуміє господарську діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Визначення електронного правочину також надається Законом України «Про електронну комерцію», під яким розуміється дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена за використанням інформаційно-телекомунікаційних систем (ст. 3 закону). Одним з видів електронного правочину є електронний договір.

Один з найбільш значущих позитивних моментів використання електронних засобів (договорів) в цивільному праві – велика економія часу, також дозволяє одночасно скоротити витрати і розширити число потенційних контрагентів. Стаття 207 ЦК України прирівнює до вчинених у письмовій формі правочинів, правочини, зміст яких зафіксований у кількох документах (зокрема листах), а також правочини, воля сторін яких виражена за допомогою електронного або іншого технічного засобу зв'язку. Стаття 11 Закону «Про електронну комерцію» фактично перефразовує ст. 207 ЦК України. Згідно з Законом, електронний договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі. Існує два види договорів, що укладаються через Інтернет:

- укладаються через Web-сайт (продаж товарів за допомогою інтернет-магазинів, надання різних послуг, наприклад фінансових);
- укладаються по e-mail. Такі договори можуть укладатися між організацією і фізичною особою (так званим кінцевим споживачем, B2C), а також між юридичними особами (B2B).

І так само, як і при укладанні договору звичним чином, клієнт і продавець стикаються насамперед з необхідністю дотримання порядку укладання договору, а саме – питаннями оферти (формальну пропозицію певної особи (оферента) певній особі (акцептанта) / особам або необмеженому колу осіб (публічна оферта) укласти договір, що містить всі його істотні умови) і акцепту (відповідь особи, якій адресована оферта, про її прийнятті). З розвитком торговельної діяльності через інтернет-ресурси стає поширеною форма укладення договору через мережі за допомогою здійснення певних конклюдентних дій: *click-wrap agreement* (угода, яка укладається шляхом натискання мишею) і *browse-wrap agreement* (угода, яка укладається шляхом використання веб-сайту). Угода *click-wrap agreement* є договором, укладеним в електронній формі за допомогою натискання комп'ютерною мишею однієї зі сторін договору по кнопці «Я згоден», яка супроводжує текст такого договору. Англія, Німеччина, Італія, США, а також ряд інших країн визнають юридичну силу такого договору. Типовий закон прирівнює електронні договори і порядок їх укладення (зокрема за допомогою *click-wrap agreement*) за юридичною силою до письмових договорів [5]. Вважається, що Закон «Про електронну комерцію» на принципово новому рівні врегулював процес укладання електронних договорів. Подібно до Цивільного кодексу України Закон використовує поняття оферти та акцепту, що логічно, оскільки електронний договір – це, перш за все, договір. Відповідно до Закону

України «Про електронну комерцію» електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному цим Законом, за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі (п. 12 ст. 11 Закону). Абзацом другим частини 2 ст. 639 ЦК України передбачено, що договір, укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, «вважається укладеним у письмовій формі».

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
2. Хижняк О. С. Використання електронного документообігу й електронного цифрового підпису промисловими підприємствами у збутовій і закупівельній діяльності: переваги і недоліки. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Одеса. Вип. 10. 2016. С. 154.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1724-19#Text>.
4. Про електронні документи та електронний документообіг URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
5. Про нотаріат. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Кишинська І. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ЗМІНИ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРАВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Господарське право – комплексна галузь права, норми якої регулюють суспільні відносини при капіталізмі, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності [1]. Галузь знаходиться на стику цивільного та податкового права. У соціалістичній економіці господарське право регулювало відносини між підприємствами та організаціями, пов'язані один з одним у процесі виробництва, постачання товарів та виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт [2].

Господарська діяльність здійснюється фізичними особами, зареєстрованими як підприємців безосвіти юридичної особи; селянськими (фермерськими) господарствами; юридичними особами, зокрема, федеральними державними (муніципальними) унітарними підприємствами, казенними заводами, комерційними і некомерційними організаціями, громадськими об'єднаннями.

Як суб'єктів господарської діяльності, як правило, в особі уповноважених органів, виступають і держава, і суб'єкти, і органи місцевого самоврядування.

Діяльність перерахованих вище суб'єктів господарювання регулюється та контролюється з боку держави за допомогою видання нормативних правових актів та здійснення функцій контролю та нагляду за їх належним і одноманітним виконанням по всій території України. Сукупність юридичних норм, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання, носить назву «Господарське право».

Моніторинг законодавства України продемонстрував дві тенденції: з одного боку, зміст нормативно-правових актів не відповідає економічним процесам, які швидко змінюються, а з іншого боку, спроби унормувати ці процеси в економіці призводять до хаотичного наростання кількості нормативно-правових актів, при цьому ледь прийняті нормативно-правові акти обростають відразу великою кількістю поправок, змін і доповнень.

Модернізація господарського законодавства не представляє собою завдання виключно господарського права або навіть правової системи в цілому, її нагальність визначається потребами нинішнього соціально-економічного стану країни, для якого характерні такі явища, як неприпустимо низький рівень захисту права власності, дискримінація суб'єктів підприємницької діяльності тощо [3].

Ринкове господарство. Тут місце центрального органу планування займають мільйони економічних суб'єктів, що самостійно складають індивідуальні плани господарювання) Їхні рішення орієнтуються на встановлені в безперешкодній конкуренції ціни, чому сприяє оподаткування. Цей спонтанний порядок орієнтований на примноження, а не на перерозподіл, у зв'язку з чим створюється безліч різних товарів [3]. Обмін товарів та послуг здійснюється на принципі панування приватної автономії цивільного договірної права, що впливає з визнання приватної власності.

Таким чином виявлення і осмислення новітніх, а також переосмислення існуючих процесів і тенденцій, що характеризують формування, еволюцію і трансформацію сучасного господарського законодавства, зумовлюють потребу в розробці теоретичних і методологічних основ його модернізації.

Модернізація (фр. Modernization, від moderne – новітній, сучасний) – це удосконалення, поліпшення, оновлення, зміна чого-небудь, приведення його у відповідність із сучасними вимогами і нормами, показниками якості [1, с. 402; 2, с. 534]. Фердинанд Тенніс вказував, що модернізація – перехід від спільноти до суспільства [3, с. 9].

Сучасне господарське право сприймається як самостійна галузь права, визначальна правові основи господарювання та регулююча відносини, що у процесі організації та здійснення господарську діяльність, що з виготовленням і реалізацією продукції, виконанням робіт і наданням послуг задоволення потреб окремих споживачів і громадських потреб. Нормативною основою господарського права є господарське законодавство [1].

При цьому господарська діяльність як предмет регулювання господарського права виділяється своєю складністю, багатоетапністю, професійним та систематичним характером, що відрізняє цю діяльність від споживчих відносин, де повністю діють норми цивільного права.

Таким чином, господарське право, як галузь права, представляє собою сукупність норм, що регулюють відносини в галузі підприємницької та комерційної діяльності, і тісно пов'язані з ними інші, у тому числі корпоративні, некомерційні та суспільні відносини, а також відносини з державного регулювання економіки з метою забезпечення інтересів особистості, суспільства, держави. У цьому курсі розглядаються:

- поняття, предмет, сутність, принципи та метод господарського права;
- як науки і практичної галузі, що вимагає великого обсягу якісних знань, що дозволяють оптимально вирішувати досить складні завдання управління та правового забезпечення діяльності організацією в умовах розвитку ринкових відносин, глобалізації економіки та частих змін законодавства у даній області.

Господарство включає два види діяльності:

- підприємництво має на меті одержання розподіл та споживання прибутку;
- некомерційну діяльність економічного характеру.

Держава у громадських інтересах впливає на суб'єкти, здійснюють господарську діяльність, контролює її.

Відповідна діяльність держави регулюється не приватним господарським правом, а господарсько-адміністративним правом. Усі групи відносин складають у єдності багатогранну професійну діяльність з виробництва користуються платоспроможним попитом товарів робіт послуг, яка і становить предмет господарського права. Забезпечити їх якісне регулювання здатне господарське право інструментами впливу на виробництво та пов'язані з ним процеси.

Господарське право дозволяє охопити єдністю регулювання як комерційні, а й некомерційні відносини у сфері господарювання. Це дозволяє говорити про більшу інструментальну цінність концепції господарського права, ніж концепції підприємницького права [4].

Господарське право виходить з закріплених у законодавстві єдиних основоположних засадах правового регулювання, поширюються на весь комплекс правових норм, що забезпечують регулювання господарської діяльності. Значення принципів полягає в тому що здійснення, регулювання та контроль господарської діяльності повинні відповідати принципам

господарсько-правового регулювання за відсутності конкретних нормативних приписів регулюючих дані та подібні суспільні відносини, слід застосовувати принципи господарсько-правового регулювання.

Загальногалузевий принцип законності у сфері господарювання означає наступне). По-перше, сам суб'єкт господарювання зобов'язаний дотримуватися встановлених державою вимоги). По-друге, держава має забезпечити законність правових актів та правомірність діяльності своїх органів та посадових осіб (підприємець повинен підкорятися закону, а не чиновнику). По-третє, законодавчі акти мають відображати реальні суспільні господарські процеси та бути найбільш стабільними у правовій системі) [4].

Принцип отримання прибутку як мети підприємницької діяльності підкреслює, що держава і суспільство зацікавлені в тому, щоб підприємці та комерційні організації отримували прибуток, виплачували заробітну плату, вносили платежі до бюджету.

У зв'язку з цим законодавство передбачає можливість у разі, коли замість прибутку підприємець несе збитки' ставити питання про зміну або дострокове припинення договірних відносин, у тому числі за рішенням суду. Забезпечення прибутковості в підприємницької діяльності має пріоритет перед стабільністю господарського договору).

Отже, у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг декларації про провадження господарської діяльності (далі – декларація), що містить відомості без отримання дозвільних документів (документів дозвільного характеру, ліцензій або інших результатів надання публічних послуг), крім видів господарської діяльності за переліком.

Список використаних джерел:

1. Dzhabrailov R. A., Malolitneva V. K., Hudima T. S. Перспективи модернізації господарського законодавства України у контексті концепції сталого розвитку. *Economics and Law*. 2018. Вип. 2 (50). С. 3-19.
2. Гарагонич О. В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств. ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України», 2020.
3. Ілларіонов О. Ю. Ініціатива «грійка-сімка-туз» щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства. Другі наукові читання пам'яті академіка В. К. Макутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.). Київ: НАН України, 2020. С. 223-235.
4. Ільчук О. В. Вдосконалення правового регулювання господарських відносин як складник покращення інвестиційного клімату в Україні. *Вчені записки*, 2019. С. 620-1961.

Кравчик К. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

На сьогоднішній день важливу роль як для суб'єктів господарювання, так і для судової системи загалом відіграє досудове врегулювання господарських спорів. Досудовий порядок врегулювання спорів є сукупністю заходів, що здійснюються стороною, права якої порушено, для безпосереднього вирішення спору зі стороною, яка є порушником майнових прав чи інтересів.

У загальному вигляді досудове врегулювання спорів являє собою систему заходів, що здійснюються підприємствами та організаціями, для безпосереднього вирішення конфлікту до звернення до суду. Таке врегулювання містить у собі не тільки пред'явлення претензій та інших вимог протилежній стороні, але і припускає розгляд та добровільне задоволення вимог сторони, що пред'явила претензію у разі її законності й обґрунтованості. Досудове врегулювання розбіжностей застосовується під час вирішення конфліктів, які, зокрема, виникли з господарських правовідносин [1, с. 63].

Досудовий порядок врегулювання господарських спорів регламентовано ГК України від 16 березня 2003 року (ст. 222) [2] ГПК України від 06 листопада 1991 року, (ст. 19) [3] а також рекомендаціями Міністерства юстиції України № 35-14/7 «Про порядок ведення претензійної та позовної роботи на підприємстві, в установі, організації» [4] та іншими нормативно-правовими актами. Основна мета досудового врегулювання господарських спорів – усунути або попереджати негативний вплив на виробництво з боку контрагентів суб'єкта господарювання шляхом застосування до них правових норм.

Пред'являючи претензії, один суб'єкт господарювання вказує іншому на його неправильні дії або помилки, які неправомірно зачіпають його інтереси, і вимагає їх усунення або виправлення добровільно, посиляючись при цьому на нормативний акт і фактичні обставини справи. У цьому полягає суть кожної претензії. І якщо суб'єкт господарювання задовольняє пред'явлену

претензію, то відпадає потреба передавати справу для розв'язання до судових органів. Досудове врегулювання господарських спорів є одним із спірних положень сучасного українського господарського процесу. Дискусія про необхідність існування цього інституту триває давно, що вказує на неоднозначність і складність даного питання. Цілком природно, що сторони господарського конфлікту повинні самостійно вжити всіх можливих заходів для мирного розв'язання спору, що виник, і лише потім звертатися до суду. З іншого боку, існування подібного бар'єру є, по суті, обмеженням права на судовий захист [5, с. 48].

У старій редакції ст. 5 ГПК України було встановлено, що сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору за домовленістю між собою. Однак, 15 грудня 2017 року, набули чинності внесені зміни до ГПК України Законом України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року, і тепер згідно ст. 19 111 досудове врегулювання спору здійснюється між собою за домовленістю сторін або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [3]. Господарським кодексом України у ст. 222 також передбачено, що у разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання чи інша юридична особа – учасник господарських відносин, чії права або законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав або інтересів має право звернутися до нього з письмовою претензією, якщо інше не встановлено законом [2].

Звернемо увагу на деякі проблеми, які можуть виникнути при вирішенні спорів у досудовому порядку. По-перше, немає жодної гарантії позитивного вирішення конфлікту. По-друге, імовірно, що винна сторона не відповість у встановлений законом термін на претензію або просто проігнорує її. Це дозволить затягнути вирішення спору та виграти час. По-третє, визнання або навіть часткове визнання претензії ще не означає, що вимоги будуть виконані. Іноді з'ясовується, що в договорі не встановлений термін виконання зобов'язання.

Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає з договору або актів цивільного законодавства [6]. Перш за все сторона має право, а не обов'язок звернутися до порушника із претензією (ч. 2 ст. 222 ГК України) [2].

Право на звернення до господарського суду гарантується державою (ст. 4 ГПК України) [3]. Тобто сторона може одразу звернутися до суду за захистом порушених прав, якщо тільки сторони не домовилися (у договорі, контракті) про вжиття заходів для досудового врегулювання спору або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом (ст. 19 ГПК України) [3]. Наприклад, ст. 29 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення передбачено обов'язковий досудовий порядок врегулювання спорів, що виникають за договором перевезення, шляхом пред'явлення

претензії винній стороні. Незважаючи на те що сторони мають право включити у договір умову про застосування досудового врегулювання спору, судова практика свідчить, що сторони все одно можуть відразу звернутися до суду, не складаючи при цьому претензію. Адже вибір способу правового захисту – це право, а не обов'язок сторін.

Крім того, заборона відразу після порушення прав та інтересів особи звертатися до суду порушує її право на судовий захист. Отже, питання, чи слід використовувати досудове врегулювання спору, має вирішуватися кредитором залежно від конкретних обставин. Якщо претензія визнана, а кошти не надходять, кредитор втрачає час і додаткові кошти, розмір яких у суді можна й не довести. Але якщо сторона-боржник добросовісна, то сплата боргу за визнаною претензією буде вигіднішою для кредитора. Обрання певного засобу правового захисту, у тому числі і досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує.

У свою чергу, закріплення у новій редакції Господарського процесуального кодексу України обов'язкового досудового врегулювання спору обмежує можливість реалізації права на судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Шабанов Р. Досудове врегулювання господарських спорів: співвідношення норм матеріального та процесуального права. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 2. С. 63-68.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (змін. і доп). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
4. Про порядок ведення претензійної та позовної роботи на підприємстві, в установі, організації: Рекомендації Міністерства юстиції України від 23.01.2007 р. № 35-14/7. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v14_7323-07.
5. Чернадчук В. Д. Господарське процесуальне право України: підручник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 331 с.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (змін. і доп). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Куликов О. А.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Перехід України до ринкових принципів господарювання спричинив суттєві зміни у плануванні, обліку та контролі виробничо-господарської діяльності підприємств різних галузей економіки та форм власності. Тому необхідний контроль, який називається ревізією.

Аудит – даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора щодо їх достовірності в усіх істотних аспектах та відповідності вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інші правила (правила внутрішнього розпорядку суб'єктів господарювання) відповідно до вимог користувача [1].

Професор Ф. Бутинець зазначає, що основною метою аудиту є «встановлення достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності, її повноти та відповідності чинному законодавству та встановленим стандартам» [2]. Проте розуміння природи випускного іспиту у світовій практиці дещо інше. Аудит включає не тільки перевірку достовірності фінансових показників, а й розробку пропозицій щодо оптимізації господарської діяльності з метою раціоналізації витрат і збільшення прибутку, що також є не менш важливим.

У сучасному суспільстві існує об'єктивна необхідність незалежного професійного контролю за діяльністю компаній та її результатами. Незважаючи на це, на жаль, реальної потреби в послугах бухгалтера як захисника інтересів існуючого чи потенційного інвестора немає. Незважаючи на законодавчі вимоги щодо аудиту річної фінансової звітності, інвестори та інші користувачі фінансової звітності не мають необхідної довіри до оцінки аудитором надійності ключових показників. Для успішного розвитку аудиту необхідно вирішити проблеми, які виникли в Україні та мають місце у професійній діяльності в Україні.

Перша проблема – довіра. Перш ніж клієнт вирішить надати інформацію аудиторю, необхідно переконатися, що аудитор має достатній професіоналізм і здатний зберігати її конфіденційність. Нарешті, аудитори повинні дотримуватись кодексу етики [3].

Друга проблема – це якість іспитів. Це питання задається все частіше, оскільки в стабільному розвитку ринку аудиторських послуг та підвищенні репутації аудиторської професії зацікавлені не лише користувачі послуг та державні органи, а й самі аудитори.

Критерієм якості аудиту є дотримання аудиторами вимог міжнародних стандартів аудиту. Суворе їх дотримання супроводжується збільшенням витрат на оплату праці аудиторів, збір додаткової інформації, документування процесу перевірки та проведення розрахунків. Тим не менш, такі витрати рідко компенсуються замовником.

Однією з проблем аудиторської діяльності в Україні також є невирішеність питання фінансування робіт зі створення адекватної системи аудиту та страхування аудиторської діяльності в Україні.

Крім того, серйозною є проблема ціноутворення на аудиторські послуги, а саме методика їх визначення. В Україні не існує єдиної системи розрахунку вартості послуг аудиторської компанії, тому аудитори часто використовують власну систему ціноутворення. Найчастіше така система базується на визначенні кількості відпрацьованих годин або обсягу виконаної роботи.

Найважливішою проблемою при оцінці послуг бухгалтера є можливе завищення або заниження їх вартості, що зазвичай хвилює клієнта, особливо при першому зверненні в бухгалтерську фірму.

Проблеми розвитку аудиту як науки висвітлюються багатьма вченими, особливо Ф. Бутинець, В. Сопко, М. Кужельний, Г. Давидов та ін. [2].

Багато з них відзначають, що аудит як наука вже склався і за цією наукою майбутнє, але є ряд проблем, таких як підвищення професійної компетентності аудиторів, підвищення професійної компетентності аудиторів, організація контролю якості аудиторських робіт та послуги. Розвиток правового поля аудиту в підприємстві, забезпечення справжньої професійної незалежності аудитора тощо.

Загалом аудит в Україні розвивається і вже демонструє певні позитивні тенденції та результати, і фактично можна сказати, що роботи вистачає всім аудиторам в країні, оскільки потреба в їх неупередженому судженні зростає з кожним днем. Але завжди є потреба покращувати якість послуг іспиту та отримувати кращі результати.

Незважаючи на те, що для розвитку аудиту вже зроблено чимало, залишаються проблеми, від правильного та успішного вирішення яких залежать перспективи його подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про аудиторську діяльність». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125>.
2. Бутинець Ф. Ф. Аудит. Житомир: ПП «Рута», 2010.
3. Усач Б. Ф. Проблеми розвитку аудиту в Україні. Київ: Знання-Прес, 2007.

Куцевол С. В.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У світі відповідна діяльність самої держави базується на економічних, політичних і соціально-правових засадах, через безпосередню дію механізму державної влади. Згідно з основним нормативно-правовим актом нашої держави – Конституцією України, яка закріплює статус правової держави, для забезпечення законності виконавча влада вимагає неухильного дотримання основних прав громадян, а також їх посадових осіб.

Зазначимо той факт, що держава безпосередньо регулює найважливіші суспільні відносини, які пов'язані в тому числі і з господарською діяльністю. Даний процес відповідним чином здійснюється з метою ефективного управління окремими галузями в діяльності держави в цілому і закріплюється багатьма нормативно-правовими актами, які визначаються обов'язковими для всі суб'єктів господарювання, державних органів та їх посадових осіб.

Само по собі правове регулювання конкретних процедур безпосереднього здійснення державного контролю у сфері господарської діяльності відіграє важливу роль, оскільки певним чином забезпечує реалізацію принципів його здійснення, а саме: об'єктивності, відкритості, прозорості та справедливості. Відповідний контроль за господарською діяльністю з боку держави є різноманітним за своїми проявами, оскільки зазвичай визначається управлінням за своєю правовою природою. Певна дієвість та результативність цієї діяльності повинна забезпечуватися ефективною організацією роботи уповноважених державних органів та обґрунтованими законодавчими засадами доцільного застосування засобів і заходів правового впливу, які у майбутньому дозволяють призначати державні контроль, його відповідне спрямування на забезпечення економічної безпеки всієї країни.

Насамперед, доцільним є визначити саме поняття державного контролю у сфері господарської діяльності, отже, даний процес являє собою один із певних інструментів забезпечення законності у взаєминах господарюючих

структур між собою, а також громадянами, суспільством та державою в цілому. Крім того, зазначимо, що більш широко це поняття розкрито в Законі України «Про основи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», тобто у змісті статті 1 цього Закону [1]. Цей нормативно-правовий акт чітко розкриває у своєму змісті всі принципи, загальні вимоги, відповідні заходи та в цілому визначає суб'єкта, уповноваженого здійснювати діяльність у формі державного контролю.

Аналізуючи правову доктрину з спорідненого питання, доцільно визначитися з думкою вченого І. Орехова. У своїй книзі Орехова пропонує певним чином визначити як широке, так і вузьке розуміння державного контролю у сфері управління. Він стверджує, що в широкому сенсі належний державний контроль за господарським суб'єктом визначається як одна з вирішальних ролей державної виконавчої влади або одна з основних функцій у діяльності того чи іншого державного органу, і деякі його повноваження обмежуються цим. Або та система правових відносин. Щодо вузького розуміння, то він зазначив, що власне державний контроль за господарською діяльністю визначає себе як безпосередню процедурну самостійну форму діяльності виконавчого органу, і існують певні відмінності в єдності його виконавчих процедур [2]. Такий погляд є слушним, оскільки він дуже чітко викладає поняття та загальну функцію державного контролю в комерційній сфері.

Щодо Господарського кодексу України, то зазначимо те, що в змісті даного нормативно-правового акту, а саме в статті 19 визначаються, що держава відповідним чином здійснює контроль та нагляд за господарською діяльністю суб'єктів господарювання у таких сферах: 1) збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин; 2) фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин; 3) цін та ціноутворення; 4) земельних відносин; 5) монополізму та конкуренції; 6) виробництва та праці; 7) споживання; 8) зовнішньоекономічної діяльності [3]. Також, в даному Кодексі чітко висвітлюється правова норма того, що будь-який суб'єкт господарювання має особисте право на одержання інформації про безпосередні результати інспектування та перевірок його діяльності і це повинно здійснюватися не пізніше як через тридцять днів після їх відповідного закінчення.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що належний державний контроль у сфері підприємницької діяльності відіграє важливу роль у підтримці системи законності та правильності діяльності суб'єктів господарювання, оскільки державний нагляд здійснюється в конкретних умовах. Метою є боротьба з порушеннями у цій сфері діяльності. Тому належний державний контроль за діяльністю суб'єктів господарювання є одним із важливих заходів безпосереднього виконання завдань і окремих функцій усієї держави.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
2. Орехова І. С. До питання про визначення поняття державного контролю у сфері господарської діяльності. *Актуальні проблеми: Юрид. література*, 2009. С. 384-389.
3. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Лиходед Д. Ю.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Питання об'єктивності, неупередженості та незаангажованості правосуддя є одним із критеріїв правової держави. Саме тому важливим є змога сторін під час судового процесу звернутися до суб'єкта судовоекспертної діяльності для встановлення даних та обставин справи за допомогою спеціальних знань, якими володіє відповідна особа.

Поряд з іншими судовими процесами призначення судової експертизи в господарському процесі має свої особливості. Так, відповідно до ст. 69 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) [1] регламентується визначення експерта в господарському процесі, залучення судового експерта, його права та обов'язки та існує посилання на Закон України «Про судову експертизу» [2], що становить основу національного законодавства про судову експертизу.

Судова експертиза призначається судом (або залучається учасником справи), в процесі розгляду господарської справи або під час підготовки до її розгляду. Питання, поставлені перед судовим експертом, визначаються судом, а пропозиції щодо питань можуть бути надані учасниками судового процесу у позовній заяві, у відзиві або у клопотанні. Питання формулюються у логічній послідовності та у відповідності до об'єктів експертизи та матеріалів справи таким чином, щоб виключити неоднозначне їх тлумачення та розуміння, чітко, змістовно та ясно.

В ухвалі про призначення судової експертизи, окрім питань, що ставляться на вирішення перед судовим експертом, також повинні зазначатися: обставини справи; підстави призначення судової експертизи; ініціатор її проведення; об'єкт експертного дослідження та його місцезнаходження; обов'язок надіслати копії експертного висновку сторонам справи; сторона, на яку покладається оплата витрат, виникла у зв'язку з проведенням судової експертизи та попередження судового експерта про кримінальну відповідальність, передбачену ст.ст. 384 і 385 Кримінального кодексу України (далі – КК) [1].

Також учасниками справи для проведення судової експертизи може бути запропонована конкретна експертна установа, судовий експерт або за доцільністю, фахівець з відповідних галузей знань. Перелік атестованих експертів, відповідно до Закон України «Про судову експертизу» [2] наведено в державному Реєстрі атестованих судових експертів, що веде Міністерство юстиції України.

До призначення судом проведення судової експертизи певній особі, попередньо повинні бути з'ясовані у сторін справи наявність відводів цій особі як судовому експертові, визначені законодавством. Експерт також може заявити самовідвід, якщо він: перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи; є членом сім'ї або близьким родичем сторони або інших учасників судового процесу; брав участь у цій чи іншій справі, за участю тією ж сторони (сторін) як свідок, експерт, спеціаліст та ін.; прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; якщо є інші обставини, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судового експерта [1]. У випадку, коли експерт заявляє самовідвід з визначених обставин, відповідно до п. 3 ч. I ст.12 Закону про судову експертизу та статей 35, 37 ГПК, дана відмова від надання висновку не може тягти за собою наслідків, передбачених ст. 385 КК.

Господарським судом може бути призначена первинна, додаткова, повторна, комісійна чи комплексна експертиза. Первинна – це експертиза, під час якої вперше досліджуються об'єкти чи об'єкт. Якщо до справи долучено додаткові матеріали, які можуть слугувати вихідними даними по проведеній вперше експертизі, або у первинній експертизі виявлені неповнота чи неясність усунути які неможливо, шляхом виклика судового експерта до суду для роз'яснення своїх висновків, доречно призначити додаткову експертизу.

Висновок експерта є неповним, якщо об'єкти дослідження вивчені не в повній мірі або не надано повних відповідей на поставлені перед судовим експертом запитання. Неясним вважається висновок експерта, якщо він носить неконкретний характер, нечітко сформульовані відповіді, що несуть неоднозначний характер. Додаткова експертиза, як правило призначається виконавцю первинної експертизи, на відміну від повторної експертизи, яка обов'язково доручається іншому експерту або експертам. У повторній експертизі повинен бути ідентичний первинній перелік питань та об'єктів

дослідження. Повторна експертиза може бути призначена з ініціативи суду або за письмовим клопотанням учасників процесу, якщо доведено, що висновок за результатами проведення первинної експертизи є необґрунтованим, суперечить матеріалам справи, викликає сумнів у правильності, при виявлених істотних порушеннях норм або методології проведення експертизи або розходженнях у декількох висновках експертів.

З метою прискорення виконання багато об'єктної експертизи судом може призначатися експертна комісія із двох або більше експертів одної експертної спеціальності, результатом роботи якої буде висновок експерта за результатом проведення комісійної експертизи. Комісія може бути утворена з експертів однієї експертної установи, або різних або фахівцями, що не являються судовими експертами державних спеціалізованих установ, але отримали кваліфікацію судового експерта, відповідно до закону [2].

Також господарським судом може призначатися комплексна експертиза, якщо для вирішення спільних запитань, необхідно залучити експертів різних галузей спеціальних знань або різних напрямів у межах однієї галузі.

Наприклад, при поділі в натурі будівлі та відповідної земельної ділянки під будівлею, необхідно провести комплексну будівельно-технічну та земельнотехнічну експертизу із залученням судових експертів з експертних спеціальностей 10.6 «Дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів» та 10.7 «Розподіл земель та визначення порядку користування земельними ділянками», відповідно.

За необхідності, в усному чи письмовому роз'ясненні даного висновку, господарський суд викликає судового експерта на судове засідання, зобов'язавши його відповісти на запитання сторін у справі чи питання суду, щодо складеного експертом висновку.

Отже, процес призначення судової експертизи в господарському процесі має свої особливості, які пов'язані, насамперед, із галуззю господарського права та особливостями господарського судочинства.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст. 56.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст. 233.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). Офіційний вісник України. 2013. № 3. С. 297.

Нагорна О. О.,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

У теорії права прийнято вважати, що предметом правового стимулювання є «особистий» інтерес суб'єкта, а характер здійснення при цьому супроводжується сприятливими для цього умовами (свобода вибору, розширенням можливостей і т.д.), що забезпечує задоволення інтересу. Забезпечення за допомогою правових засобів збалансованого врахування приватних і публічних інтересів у господарських товариствах дозволить попередити значну частину корпоративних конфліктів, а вдосконалення правових механізмів вирішення спорів між учасниками корпоративних відносин допоможе забезпечити розв'язання цих конфліктів з найменшими втратами для суспільства [1, с. 5].

Нормативне закріплення цивільного інтересу визначено у ч. 2 ст. 15 ЦК, за якою кожна особа має право на захист власного інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Увага науковців до проблеми інтересу в господарському праві обумовлена тим, що поєднання публічно-правових і приватноправових засад є характерним для господарського законодавства, норми якого регулюють господарські відносини, що виникають у процесі організації (публічно-правовий аспект) та здійснення господарської діяльності (приватноправовий аспект) між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Таку позицію відстоюють представники господарсько-правової науки [2].

Рішення Конституційного Суду від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 справі № 1-10/2004 визначає офіційне тлумачення положень ч. 1 ст. 4 ЦПК України про охоронюваний законом інтерес. Так, поняття «охоронюваний законом інтерес» розуміється як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо неопосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим засадам права [3].

Відповідно до цього, акціонер (або учасник будь-якого виду господарських товариств) може захищати свої права та охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорювання чи невизнання

самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства. Характер інтересів, зокрема акціонерного товариства, обумовлений насамперед імперативно встановленими цілями його діяльності, а основним загальним інтересом акціонерного товариства можна вважати його довгостроковий комерційний успіх, заснований на стабільності, прибутковості та рентабельності його діяльності.

Наприклад, Харківський апеляційний господарський суд у постанові № 917/2227/15 від 09.03.2016 р. вказав: «В цій частині колегія суддів зазначає, що, виходячи із юридичного змісту позовної заяви, позивач звернувся до суду із вимогою про захист охоронюваного законом інтересу на здійснення легального та правомірного розпорядження належною йому часткою; інтересу забезпечити належній позивачу частці у підприємстві здатності цивільного обороту шляхом укладення правочинів. ... В даному випадку захисту вимагає законний інтерес позивача бути внесеним до Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб-підприємців (ч. 2 ст. 17 Закону) в якості засновника, мати можливість використовувати відомості з ЄДР у спорі з третіми особами (ст. 18 Закону), мати право вважати інформацію внесену до ЄДР достовірною (ст. 16 Закону) та забезпечити оборот частки в разі укладання цивільно-правових угод відчуження даної частки. Способи захисту цивільного права та інтересів зазначені в ст. 16 ЦК України та ст. 20 ГК України. Правовий аналіз положень ЦК, ГК України, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» дозволяє дійти висновку про те, що обраний позивачами спосіб захисту свого інтересу, не суперечить діючому законодавству. Вибраний позивачем спосіб захисту інтересу відповідає змісту порушеного права, характеру його порушення та наслідкам спричиненим цим порушенням (Постанова ВСУ від 12 червня 2013 року, справа № 6-цс 13)» [4]. Забезпечення відносин у сфері діяльності господарських товариств полягає у збалансуванні цього загально інтересу товариства та його учасників з індивідуальними (особистими) інтересами кожного його учасника. Захист від правопорушень і проявів зловживання правом повинно відбуватися на підставі аналізу вказаних відносин щодо визначення змісту інтересів, якими обумовлено їх виникнення.

Таким чином, під поняттям «особистий інтерес» щодо здійснення прав у господарському товаристві розуміють прагнення учасника цього товариства до користування певними майновими, немайновими та/або організаційними правами, яке зумовлене його потребами і забезпечене правовими засобами їх охорони та захисту.

У сучасній літературі зустрічається поділ інтересів приватні та публічні, індивідуальні та загальні. До індивідуальних інтересів у сфері діяльності господарських товариств належать інтереси учасників, засновників, акціонерів; до загальних – інтереси самого господарського товариства як самостійного суб'єкта правовідносин. Норми чинного законодавства

не визначають, а лише опосередковано вказують на існування інтересів товариства. Розглядаючи з позиції суті та значення інтересу в нормативному закріпленні переважного права, можна сказати, що законодавець визнає за власником переважного права інтерес більш значимий на відміну від інтересу третіх осіб. І таке твердження легко пояснити.

Дана перевага інтересів учасників цивільного обороту видається як спосіб забезпечення стабільності. Переважне право є «засобом», за допомогою якого учасники (акціонери) можуть виключати вступ до товариства небажаних осіб, наприклад, перебування яких у товаристві, на їх погляд, може негативно вплинути на діяльність товариства або змінити усталену в ньому ділову практику відносин між учасниками (акціонерами) і товариством чи напрям його господарської діяльності тощо. За допомогою переважного права учасники (акціонери) гарантовано можуть забезпечити свій інтерес щодо будь-яких питань діяльності товариства, які із зміною складу учасників можуть зазнавати змін.

Це дозволяє використовувати переважне право як превентивний захід для уникнення в подальшому корпоративних спорів, що можуть виникати із входженням до товариства осіб, які мають «недружні» наміри або інші погляди щодо будь-яких питань діяльності товариства. З урахуванням цього переважне право можна розглядати як один із правових засобів впливу на склад учасників (акціонерів) з метою недопущення в ньому змін, які не відповідають інтересам його учасників (акціонерів) [5, с. 130].

Охорону господарського товариства від вступу в неї третіх осіб можемо характеризувати як загальний інтерес. Проте, є неправильним говорити що основною метою встановлення переважного права є охорона товариства від третіх осіб. Адже інтересом суб'єкта, який наділений переважним правом є, по-перше, збільшення своєї частки в статутному капіталі (майновий характер), а по-друге, це породжує збільшення його впливу на управління товариством (немайновий характер). Даний інтерес володільця переважного права можна кваліфікувати як індивідуальний. Для учасника товариства принципово важливим є досягнення його частки максимально високого рівня, що, в свою чергу, дасть йому право управляти справами даної юридичної особи та можливість збільшення прибутку. Так, наприклад, акціонер, який володіє контрольним пакетом акцій (пакет більше 50 відсотків простих акцій акціонерного товариства) володіє правом контролю (вирішальний вплив або можливість здійснення вирішального впливу на господарську діяльність суб'єкта господарювання, що здійснюється, зокрема, шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною частиною, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування та прийняття рішення органами управління суб'єкта господарювання, а також вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання), що передбачено п. 7 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про акціонерні товариства».

Відповідно до ст. 10 ЗУ «Про господарські товариства» учасники товариства мають право: здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом [6]. Деякі науковці вважають (Л. Леонова, С. Томчишен та інші), що переважне право на придбання частки (акцій) у статутному фонді господарського товариства є одним із проявів обмеження свободи договору, зокрема права учасника (акціонера), який вирішив продати свою частку (акції), на вільний вибір контрагента. Як виняток із загального правила таке обмеження зумовлене необхідністю у забезпеченні та охороні перш за все інтересів учасників (акціонерів), які залишатимуться в товаристві, а не того з них, який бажає продати свою частку (акції), та інтересів третьої особи, яка її (їх) купуючи, тільки бажає вступити в товариство. Необхідність надання переваги саме їхнім інтересам та обмеження одного з учасників (акціонерів) у праві вільно продати свою частку (акції) третій особі головним чином обумовлене правовою природою господарських товариств [7, с. 35].

Таким чином, інтерес у господарському товаристві – це прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення загальних потреб товариства і індивідуальних потреб його учасників, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

Список використаних джерел:

1. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. Київ: Атіка, 2003. 352 с.
2. Щербина В. С. Публічні й приватні інтереси в господарських відносинах. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
3. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.2004 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
4. Постанова Харківського апеляційного господарського суду № 917/2227/15 від 09.03.2016 р. URL: <https://www.legalsatus.com/ohoronyuvaniy-zakonom-interes-zamaterialami-sudovoyi-praktiki/>
5. Томчишен С. В. Призначення та принципи здійснення переважного права на викуп часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 2 (61). С. 121.
6. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/page>.
7. Томчишен С. В. Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств: проблеми теорії та практики. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 3 (22). С. 35-48.

Орлова І. М.,
доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права,
Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Характер правового регулювання будь-яких відносин, зокрема відносин щодо державної допомоги суб'єктам господарювання, перш за все визначається у відповідних принципах.

Під принципами права взагалі розуміють об'єктивно притаманні праву відправні засади, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), що висувуються до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових та суспільних інтересів [1, с. 240].

Аналіз наукової юридичної літератури свідчить про існування загальних принципів права, принципів права певної галузі права, принципів підгалузі права, принципів окремого інституту права [1, с. 242].

Оскільки регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання здійснюється нормами господарського права, то виправданим є звернення до галузевих принципів господарського права.

У літературі до основних принципів господарського права відносять наступні: свобода господарської діяльності, ініціативи та заповзятливості в рамках суспільного господарського порядку; свобода руху капіталів, товарів та послуг; рівний захист державою прав усіх суб'єктів господарювання; демонополізація економіки та розвиток добросовісної конкуренції; обмеження втручання державних органів у господарські відносини; забезпечення народногосподарських (національних) інтересів шляхом державної підтримки науково-технічного прогресу; державний та громадський захист інтересів споживача; декриміналізація та детінізація економіки; забезпечення правопорядку та законності у господарській діяльності [2, с. 27].

Крім того, принципи господарського права передбачені й у чинному законодавстві: ст. 6 Господарського кодексу України [3].

Безумовно, що зазначені вище принципи, певною мірою визначають характер правового регулювання відносин, пов'язаних з державною допомогою суб'єктам господарювання. Проте, ці принципи є досить загальними, не розкривають сутності державної допомоги та не відображають специфіку відповідних відносин.

Принципи державної допомоги суб'єктам господарювання – це свого роду проекція загальних принципів права та принципів господарського права, але за змістом вони є вужчими, оскільки стосуються чітко визначеної сфери правового регулювання.

Аналіз наукової літератури, публікацій у періодичних виданнях свідчить про недослідженість питання визначення принципів державної допомоги суб'єктам господарювання. Між тим, воно потребує вирішення, оскільки формулювання принципів державної допомоги суб'єктам господарювання дозволить закріпити засади, що визначатимуть характер правового регулювання відносин, пов'язаних з державною допомогою, відобразити сутність саме цього виду відносин.

Слід враховувати, що правові принципи мають чималий регулюючий потенціал. У багатьох випадках вони стають незамінним засобом тлумачення змісту норм права при їх практичному застосуванні. Адже та чи інша норма, що встановлює конкретне правило поведінки, далеко не завжди містить посилання на те, яка керівна ідея була закладена в основу цього правила. Якщо при застосуванні норми враховуються й принципи регулювання, то зміст правила поведінки стає більш зрозумілим. Використання правових принципів здатне принести користь і тоді, коли зустрічаються прогалини у чинному законодавстві. Тому в даному разі і з'являється можливість сповна використати регулюючі можливості принципів правового регулювання [4, с. 19].

У ситуації із недосконалістю законодавства про державну допомогу суб'єктам господарювання зазначені вище регулюючі можливості принципів мають велике значення.

Таким чином, теоретична та практична необхідність визначення принципів державної допомоги суб'єктам господарювання роблять дослідження їх актуальним.

Аналіз законодавства Європейського Союзу дозволив сформулювати наступні принципи державної допомоги суб'єктам господарювання.

Перший з них полягає в тому, що державна допомога повинна бути спрямована на виконання чітко визначених завдань, проблем соціально-економічного розвитку, які обґрунтовано неможливо вирішити без одержання державної допомоги. Отже, можна говорити про виключність державної допомоги для виконання того чи іншого завдання.

Другий принцип – адекватності державної допомоги поставленим завданням: заходи державної допомоги повинні бути належно розробленими для виконання поставлених перед нею завдань. Характеристики державної допомоги (обсяг, форма надання, механізм надання) мають бути адекватними (пропорційними) проблемі, на вирішення якої вона спрямована.

Третій принцип – однозначність державної допомоги. Завдяки державній допомозі одержувач повинен розпочати, здійснити діяльність, яка була б неможливою без державної допомоги, або можливості цю діяльність розпочати є обмеженими. Державна допомога діяльності, яку одержувач здійснюватиме в будь-якому разі та в такому самому обсязі, як і без допомоги, не є прийнятною.

Четвертий принцип – спрямованість на розвиток виробництва. Державна допомога повинна бути спрямована на створення нових виробничих потужностей, нових робочих місць, технологій.

П'ятий принцип – недопустимість використання державної допомоги на покриття витрат. Державна допомога, як правило, не повинна компенсувати поточні витрати суб'єктів господарювання, особливо тих, що працюють збитково, перебувають у стадії банкрутства.

Шостий принцип державної допомоги – стабільність призначення. Результати (виробничі потужності, робочі місця тощо), досягнуті завдяки державній допомозі, повинні зберігати своє призначення упродовж наступних декількох років.

Сьомий принцип державної допомоги – принцип часткового відшкодування вартості проекту. Державна допомога повинна бути спрямована на часткове відшкодування вартості проекту, що реалізовує її одержувач.

Восьмий принцип – перевага позитивного впливу державної допомоги над негативними чинниками щодо конкуренції. Позитивний вплив державної допомоги на досягнення цілей розвитку економіки повинен переважати чинний або очікуваний вплив негативного характеру на стан економічної конкуренції [5].

Крім того, виходячи з особливостей національного законодавства, до принципів державної допомоги суб'єктам господарювання можна віднести такі: економічної сприятливості, ефективності та обґрунтованості застосування державної допомоги суб'єктам господарювання; рівного доступу суб'єктів господарювання до державної допомоги; результативності (досягнення мети) державної допомоги суб'єктам господарювання; оптимального співвідношення ризику та результату від надання державної допомоги суб'єктам господарювання; надзвичайної важливості державної допомоги суб'єктам господарювання для економіки країни; чіткості та прозорості порядку державної допомоги суб'єктам господарювання; відкритості інформації про державну допомогу суб'єктам господарювання; здійснення обліку та контролю за процесом державної допомоги суб'єктам господарювання; невідворотності відповідальності кожного з учасників відносин, пов'язаних із державною допомогою суб'єктам господарювання.

Таким чином, відносини з приводу державної допомоги суб'єктам господарювання повинні мати чітке правове регулювання та відповідати низці принципів, які мають бути закріплені на законодавчому рівні й не можуть порушуватися за будь-яких обставин.

Під принципами державної допомоги суб'єктам господарювання необхідно розуміти керівні засади, що визначають характер правового регулювання відповідних відносин.

До принципів державної допомоги суб'єктам господарювання належать, як принципи, сформовані на підставі аналізу законодавства Європейського Союзу (наприклад, адекватність державної допомоги поставленим завданням;

однозначність державної допомоги; спрямованість на розвиток виробництва; стабільність призначення тощо), так і принципи, що впливають з особливостей відповідного законодавства України (наприклад, економічної сприятливості, ефективності та обґрунтованості застосування державної допомоги суб'єктам господарювання; рівного доступу суб'єктів господарювання до державної допомоги; результативності (досягнення мети) державної допомоги суб'єктам господарювання тощо).

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2000. 704 с.
2. Мамутов В. К., Знаменський Г. Л., Хахуліна К. С. Господарське право: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 912 с.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. Верховна Рада України. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Знаменський Г. Л., Хахулін В. В., Щербина В. С. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 688 с.
5. Черніков Д. Державна допомога: сутність і принципи. URL: https://www.irf.ua/derzhavna_dopomoga_sutnist_i_printsipi/

Рашевський Є. Ю.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Суттєву роль у доказуванні обставин вчинення злочинів, пов'язаних із господарською діяльністю, відіграють судово-економічні експертизи. Одним із проблемних є питання про необхідність призначення тієї чи іншої економічної експертизи після проведення ревізії.

На практиці при розслідуванні економічних злочинів нерідко виникає потреба у проведенні документальних перевірок діяльності багатьох суб'єктів

господарювання, причому не тільки тих, службові особи яких вчинили злочин. Якщо уявити собі повну відмову від практики проведення після початку кримінального провадження ревізій, то слідчому доведеться багато разів призначати відповідні судово-економічні експертизи, причому за їх результатами далеко не всі суб'єкти будуть викриті як причетні до обставин злочину [1].

На сьогодні ускладнює розгляд питань призначення судово-економічних експертиз, зокрема, у справах про бюджетні злочини відсутність загальноприйнятої класифікації цього класу експертиз. Так, судово-економічні експертизи зазначеної сфери поділяють за такими родами: планово-економічна, судово-бухгалтерська, експертиза ціноутворення, виробничо-економічна, експертиза економіки праці, економіка статистична та інші; та за такими видами: економічна експертиза виробничих ресурсів, фінансово-кредитна, економічна експертиза банківських операцій, економіко-технічна й економіко-технологічна експертизи [2, с. 412].

Найбільш розповсюдженою помилкою слідчих при формулюванні питань експертам-економістам у справах про господарські злочини є постановка правових питань. Вони повинні формулюватися, виходячи з можливостей певної експертизи та обставин конкретного кримінального провадження.

Фактичними підставами призначення судово-економічної експертизи є: 1) необхідність дослідження питань, що потребують використання спеціальних знань експерта-економіста; 2) недоброякісне (неповне, неправильне) проведення документальної ревізії, що підтверджується результатами кримінального провадження, висновками повторних ревізій; 3) заявлене обґрунтоване клопотання про призначення судово-економічної експертизи; 4) висновки інших експертиз що вказують на необхідність проведення судово-економічної експертизи [3, с. 273]. Найпоширенішими різновидами економічних експертиз можна назвати судово-бухгалтерську та фінансово-кредитну експертизи.

Завданнями судово-бухгалтерської є: 1) встановлення правильності та повноти застосованих ревізією методів та прийомів дослідження даних бухгалтерського обліку при виконанні поставлених перед нею завдань; 2) встановлення документального підтвердження фактів отримання установою певної суми за певний період бюджетних коштів; 3) встановлення документального підтвердження використання (перерахування) бюджетних коштів у певній сумі на фінансування певної статті класифікації видатків; 4) встановлення документального підтвердження певних господарських операцій, профінансованих за рахунок бюджетних коштів; 5) визначення відповідностей між нормативними актами бухгалтерського обліку й звітності відображення в бухгалтерському обліку господарсько-фінансових операцій, а також характеру допущених порушень; 6) визначення існування й рівня порушення встановлених правил відображення операцій бухгалтерського обліку із врахуванням та виплатою заробітної плати; 7) встановлення осіб, на яких покладені обов'язки дотримання вимог нормативних актів бухгалтерської звітності й обліку; 8) визначення недоліків у сфері організації

бухгалтерського контролю та обліку, що сприяли порушенням у галузі бюджетного законодавства, а також заходів бухгалтерського порядку, здійснення яких необхідне з метою усунення спричинених наслідків.

Фінансово-кредитна експертиза практично досліджує такі ж самі документи, що і судово-бухгалтерська, але з іншою метою. Якщо для бухгалтерської експертизи основними є відповідні бухгалтерські документи, то для фінансово-економічного дослідження суттєву роль відіграють документи не бухгалтерські, але в яких відображена інформація, що стосується предмета дослідження, фінансового контролю [4, с. 474]. Правила оформлення і надання цих документів є загальними для обох видів експертиз.

При визначенні конкретного кола документів, які слід направляти на експертизу, в складних випадках слідчому доцільно отримувати консультативну допомогу обізнаних осіб (спеціалістів). Значущість результатів вищевказаних експертиз має вагоме значення не лише як важливий доказу в системі доказової бази по справі, але й залежить від особливостей висновку експерта, таких як його зміст, опис, перебіг і результати дослідження.

Список використаних джерел:

1. Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза: навч. посібник. Харків: Вид-во ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 432 с.
2. Панько Н. А. Доказове значення висновку експерта. *Форум права*. 2009. № 1. С. 409-414.
3. Дячишин Я. В. Особливості проведення судово-економічних експертиз нецільового використання бюджетних коштів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* Харків: Право, 2002. С. 473-475.
4. Нечитайло В. А. Особливості проведення окремих видів судових експертиз під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2 (30). С. 269-278.

Рванець Н. В.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРОБЛЕМАТИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Найбільш поширеною організаційно-правовою формою для малого та середнього бізнесу в Україні є товариства з обмеженою відповідальністю, набагато менш поширеною формою є товариства з додатковою відповідальністю. Це можна пояснити тим, що ця форма на учасників покладає додаткову відповідальність за можливі борги товариства при ліквідації. Проте, є види діяльності, які згідно чинного законодавства можуть здійснюватися тільки товариствами з додатковою відповідальністю і, відповідно, не можуть здійснюватися товариствами з обмеженою відповідальністю (наприклад, страхування, ломбарди).

Сьогодні діяльність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю регулюється нормами Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та Закону України «Про господарські товариства».

Недоліками вказаних нормативно-правових актів є неповне і суперечливе регулювання ряду аспектів діяльності товариств, а саме:

- не закріплений правовий механізм чіткого врегулювання відносин між учасниками товариства у випадку виникнення між ними конфлікту (виключення з числа учасників), вступу спадкоємця чи правонаступника;
- учасникам не гарантовано доступ до фінансових документів товариства;
- відсутній механізм контролю за діяльністю виконавчого органу.

Отже, в умовах діючого законодавства учасник товариства несе високий ризик зловживань з боку менеджерів та учасників, які володіють більше 50 % статутного капіталу та ризик фінансових втрат через діяльність недобросовісних менеджерів, і, одночасно, не маючи вільного доступу до документів товариства не може належним чином підготуватися, щоб якісно реалізувати право на судовий захист.

З метою вирішення цих та інших проблем законодавцем прийнято Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який набере чинності 17.06.2018 р. Повноваження щодо реєстрації створення та змін до відомостей про юридичну особу.

В Україні 2014 року розпочато процес децентралізації, прийнято Концепцію реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади 01.04.2014 р., Закони «Про співробітництво територіальних громад» 17.06.2014 р., «Про добровільне об'єднання територіальних громад» 05.02.2015 р. та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації. Одним з проявів цього процесу є передача від органів державної влади до органів місцевого самоврядування повноважень щодо реєстрації юридичних осіб.

Відповідно до ст.89 ЦК України юридична особа підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом. Відповідно до пункту 4 ч.1 ст.1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» державна реєстрація юридичних осіб (далі – державна реєстрація) – офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом. Суб'єктами державної реєстрації визначаються виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси, акредитовані суб'єкти – у разі державної реєстрації інших юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Державний реєстратор перевіряє документи, подані юридичною особою для проведення реєстраційних дій, на наявність підстав для зупинення розгляду документів, для відмови у державній реєстрації та проводить реєстраційну дію. Також, суб'єкт державної реєстрації за допущення порушення несе відповідальність встановлену законодавством, дії державного реєстратора можуть бути визнані незаконними, а проведена реєстраційна дія скасована рішенням суду.

Отже, суб'єкти державної реєстрації, так само як і добросовісні суб'єкти господарювання, зацікавлені в усуненні суперечностей та «білих плям», які існують в законодавстві щодо регулювання діяльності господарських товариств. Усунення недоліків забезпечить єдине розуміння норм та механізмів їх реалізації суб'єктами реєстрації та господарювання, забезпечить гарантування фінансових інтересів учасників товариств, та унеможливить визнання реєстраційних дій державних реєстраторів незаконними, крім випадків умисного невиконання норм законів. Новації законодавства щодо регулювання діяльності ТОВ та ТДВ Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вводить такі новації: кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю не обмежується; вводится інститут

наглядової ради; конкретизуються права учасників товариства (наприклад: доступ до інформації про господарську діяльність товариства); учасники товариства укладатимуть корпоративні договори, що регулюють відносини між ними, а інформацію про розмір статутного капіталу, список учасників товариства і навіть його місцезнаходження тепер не обов'язково закріплювати в статуті товариства; посилюється відповідальність за несвоєчасне внесення вкладу з моменту реєстрації товариства, аж до позбавлення учасника його частки в товаристві; у разі виходу зі складу учасників товариства, учасник має право ознайомитися з будь-якими його документами, щоб визначити вартість своєї частки; збори учасників товариства може бути скликано відповідно до статуту та з ініціативи виконавчого органу товариства, на вимогу наглядової ради або учасників, які володіють від 10 % статутного капіталу; загальні збори не зможуть прийняти рішення про розподіл прибутку, якщо товариство має зобов'язання з виплати учасникам, які або вийшли з товариства або були виключені; дивіденди не виплачуватимуться учаснику, який не в повному обсязі вніс вклад; у разі різкого (на 50 %) зменшення вартості чистих активів товариства, виконавчий орган товариства зобов'язаний скликати загальні збори; члени виконавчого органу товариства за відмову або зволікання зі скликанням зборів несуть субсидіарну відповідальність за свої дії.

Список використаних джерел:

1. Бабак О. Основні види відповідальності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності. *Підприємництво, господарство, право*. 2018. № 10. С. 144-148.
2. Заярний О. А. Деякі особливості господарсько-правової відповідальності за порушення організаційно-господарських зобов'язань, що виникають з договорів. *Вісник господарського судочинства*. 2019. № 7. С.171-177.
3. Щербина В. С. Адміністративно-господарські санкції в системі заходів господарсько-правової відповідальності. *Вісник господарського судочинства*. 2017. № 2. С. 180-185.

Рудницька К. Г.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРОБЛЕМА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даної теми полягає у збройній агресії в бік незалежної держави України, від сусіднього оркостану, у зв'язку із чим введений воєнний стан, що обмежує не лише нормальне існування в цілому, але й також перешкоджає роботі підприємницької діяльності на території країни.

Згідно статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», передбачається що на період введення воєнного стану, як особливого правового режиму, можуть бути введені тимчасові, обумовлені загрозою, обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Однією з розповсюджених проблем являється зупинення та не видача дозволів та ліцензій на заняття певною діяльністю, що призупиняє роботу підприємств. Проте, у місячний строк після припинення чи скасування воєнного стану на відповідній території України передбачається поновлення зупинених строків.

Наприклад, згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18 березня 2022 року № 314 передбачено, що підприємства, які набули права провадити господарську діяльність на підставі декларації, у разі відсутності відповідних документів дозвільного характеру (дозвільних документів, ліцензій та/або інших результатів надання публічних послуг) невідкладно, але не пізніше одного місяця з дня припинення або скасування воєнного стану, до відповідних дозвільних органів, дозвільних органів та органів, що надають публічні (електронні публічні) послуги, надають, звертаються та отримують відповідні документи дозвільного характеру в порядку та на умовах, передбачених законодавством, без припинення (припинення) їх діяльність[2].

Терміни проведення інструментальних досліджень, інвентаризації викидів забруднюючих речовин та оформлення необхідних документів становлять 4-6 місяців, що унеможливорює подачу заявки на отримання дозволу на викиди протягом місяця.

Водночас, відповідно до ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3], 33, 34 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» самовільне здійснення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря є порушенням і передбачає застосування адміністративних, кримінальне право та цивільна відповідальність [4].

Враховуючи об'єктивні обставини та неможливість оформлення документів та звернення за отриманням дозволу на викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря протягом місяця, а також положень ст. ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3], 33, 34 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» [4], суб'єкти господарювання під час здійснення господарської діяльності під час оформлення документа дозвільного характеру та функціонування джерела викидів без дозвільного документа в післявоєнний період можуть вчинити порушення і повинні нести відповідальність.

Виходом з даної ситуації та недопущення великої кількості штрафів, притягнення підприємств до відповідальності за прогалину у законодавстві, буде надання необхідного терміну для поновлення всіх необхідних документів та продовження робити у звичному темпі.

Таким чином, збільшиться відсоток довіри до держави, буде визначено чесні підприємства та ті на котрі необхідно буде звернути увагу не тільки інстанціям дозволів яких не вистачає, але й іншим службам.

Після набуття ліцензій та інших нормативно-правових документів буде проведена ревізія господарств, що не звернулись про поновлення/подовження, і визначена доля про подальше їх функціонування. Розуміння про підприємства, що «залишились на плаву», допоможе оптимізувати економічний аспект держави, що допоможе для післявоєнного відновлення.

Отже, наразі існує проблема у сфері господарювання, проте вона пов'язана із періодом після закінчення повномасштабної війни, тому є час у законодавців виправити дану неточність, аби зберегти велику кількість підприємств та не допустити порушення прав підприємців.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10.09.2022 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 10.07.2022 р. № 1264-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
4. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 09.07.2022 р. № 2393-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>.

Радельчук К. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРАВОВЕ ТА ДРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Умови ринкової економіки, характерні для сучасної України, диктують необхідність прискореного руху до більш ефективної форми економіки, заснованої на цивілізованих ринкових відносинах, що відповідає критеріям, прийнятним у розвинених країнах світу.

Одним із найважливіших напрямків розвитку правової системи України в рамках формування соціально орієнтованої ринкової економіки є створення в Україні стрункої та ефективної системи господарського законодавства. Запорукою успіху діяльності підприємств, пов'язаної з виробництвом, обміном, споживанням товарів і послуг, є відповідна правова база, що служить загальній меті господарського права – підтримці правового господарського порядку. Оскільки одним із головних завдань господарського законодавства є координація дій суб'єктів господарювання, то норми, що регулюють відносини у сфері господарювання, мають займати провідне місце в системі господарського права. Ця обставина зумовлює актуальність дослідження сучасного стану правового регулювання господарської діяльності [1, с. 118].

Економіко-правові питання є одними з найбільш популярних і актуальних, що зумовлено необхідністю раціоналізації різноманітних форм участі в економічному кругообігу, докорінною зміною форм і методів організації матеріально-технічного забезпечення господарських одиниць на основі переходу від централізованого розподілу матеріальних ресурсів на оптовий продаж засобів виробництва і збут.

Що стосується поняття «державне регулювання», то різні вчені трактують його по-своєму. Наприклад, юридичний література говорить, що це здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних і соціальних процесів) з метою їх раціоналізації, встановлення єдиних правил і норм соціальної поведінки, а також запобігання негативним явищам для суспільства [2, с. 72].

У ч. 1 ст. 12 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) визначено, що держава використовує різні засоби та механізми регулювання господарської діяльності з метою реалізації економічної політики, реалізації цільових економічних та інших програм, а також програм економічного і соціального розвитку [3].

Останні роки стали новим етапом у сфері економічного, правового та державного регулювання в Україні, адже у 2018 році були прийняті важливі законодавчі акти, зокрема Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.01.2018 № 2275-VIII, який набрав чинності 17 червня 2018 року, та Кодексу України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства покликане сприяти підвищенню ефективності провадження у справах про банкрутство, зокрема рівня захисту прав кредиторів, удосконалення процедури продажу майна боржника на аукціоні, підвищення рівня виконання договору та судових рішень, регулювання відносин щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб. Його прийняття дало надію на суттєве покращення умов ведення бізнесу в Україні у сферах діяльності Світового банку.

Відповідно до ч.1 ст. 5 ГКУ правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання господарських відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів на основі конституційної вимоги відповідальності держави перед особами для їх діяльності та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. З цього випливає, що державне регулювання сфери управління, крім саморегулювання, є обов'язковою частиною забезпечення конституційного економічного ладу [3].

Щодо державного регулювання безпосередньої господарської діяльності В. Щербина пропонує визначити, що державне регулювання у сфері господарської діяльності – це здійснення державою в особі її уповноважених органів комплексу економіко-правових, організаційно-правових (управлінських) і правових заходів, спрямованих на раціоналізацію діяльності організацій та приватних підприємств для реалізації економічної політики [4, с. 115].

Обґрунтування та обговорення актуальних правових проблем господарської діяльності в Україні дає значний поштовх розвитку економіко-правових досліджень економіко-правової спеціалізації в юриспруденції. Через ці ж обставини зросла потреба у підготовці юристів для роботи в галузі економіки та викладання у вищих навчальних закладах економіко-правового циклу. Актуальні правові проблеми господарської діяльності в Україні нерозривно пов'язані з державним регулюванням економіки.

Посилення ролі державного регулювання виявилось у зміцненні громадських засад правового регулювання господарської діяльності. Це один із аспектів посилення суспільного характеру виробництва, розширення сфери діяльності національних, транснаціональних і наднаціональних економічних організацій, вироблення національних і наднаціональних правил регулювання

господарської діяльності. Ця тенденція підвищує вимоги як до змісту правового регулювання господарської діяльності, так і до його форми. Форма має бути загальнодоступною для широкого кола суб'єктів господарювання, бути прозорою та виражати цивілізовані правила ведення бізнесу.

Незважаючи на вжиті заходи, сучасний стан правового регулювання господарських відносин потребує суттєвого покращення.

У процесі господарської діяльності виникають справи між юридичними та фізичними особами. Ці відносини не належать до явищ об'єктивної дійсності, що розвиваються за природними законами і тому потребують правового регулювання з боку держави. Відповідно до Конституції України Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. встановлює відповідну правову основу господарської діяльності, яка базується на різноманітності суб'єктів різних форм власності.

У відносинах, що виникають у рамках господарської діяльності, визначаються свідомі та добровільні суб'єкти, не обмежені законом у правоздатності чи дієздатності. Йдеться про те, що закон не може регулювати дії, які не залежать від свідомої волі суб'єктів господарювання – недієздатних осіб.

Правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів на основі конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за її діяльність та її визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. До конституційних основ правового господарського ладу в Україні належать:

1) право власності Українського народу на землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться на території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, що здійснюється від імені Українського народу органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України;

2) право кожного громадянина на користування природними об'єктами права власності населення відповідно до закону;

3) забезпечення захисту державою прав усіх суб'єктів власності та адміністративного права, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людині та суспільству та ін. [5, с. 78].

Правовий порядок як особливий правопорядок, виражений у певній комбінації правових засобів, створює ступінь переваги для задоволення інтересів суб'єктів права або відображає функціональні властивості права. Правові режими наділяють правову форму адекватністю та еластичністю, дозволяють їй виявляти відмінності в неоднорідних суспільних зв'язках, точніше реагувати та враховувати особливості різних суб'єктів та об'єктів тощо. Для правового режиму першочергове значення мають такі умови, як час, простір і коло осіб, яких він стосується.

На доктринальному рівні зроблено спробу розмежувати режими державного регулювання підприємницької діяльності у сфері їх здійснення (режими активного, помірнього та мінімального державного регулювання підприємницької діяльності).

Сьогодні одна з найбільш чітких тенденцій розвитку господарських правовідносин, на думку Д. Беззубова, відбувається ускладнення системи засобів державного регулювання, їх диференціація за об'єктами регулюючого впливу. Загальним предметом державного регулювання є вся система ринкових відносин, або окремих об'єктів регулюючого впливу саме є:

- 1) процеси, спрямовані на економічну трансформацію;
- 2) ринки виробництва різноманітної продукції та послуг;
- 3) специфічні види діяльності, що здійснюються на різних виробничих ринках [6, с. 120];

Отже, форма державного впливу на господарську діяльність є зовнішнім вираженням дій державних органів, спрямованих на виконання певних завдань і функцій у процесі застосування обраних методів державного впливу на економіку.

Сучасний стан державного регулювання економіки дозволяє визначити такі шляхи вдосконалення такої діяльності:

- 1) перший – нормативне закріплення процесів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави;
- 2) другий – визначення економічної безпеки приватних і державних підприємств як складових елементів національної безпеки;
- 3) третій – організація підготовки юристів за профілем економічного регулювання процесів у державі, з метою залучення їх на державну службу;
- 4) четвертий – ухвалення єдиної економічної стратегії розвитку держав з урахуванням сучасних демографічних, геополітичних і військових загроз [7, с. 53].

Отже, державне регулювання господарської діяльності – це здійснення державою в особі її компетентних органів комплексу економічних, управлінських і правових заходів, спрямованих на впорядкування діяльності підприємств, з метою реалізації економічної політики та реалізації цільових економічних заходів та інших програми економічного і соціального розвитку шляхом використання різноманітних засобів і механізмів такого регулювання.

Під формою державного впливу на економічну діяльність розуміється зовнішнє вираження дій державних органів, спрямованих на виконання певних завдань і функцій у процесі застосування обраних методів державного впливу на економіку.

Один і той самий спосіб державного втручання в економічні відносини характеризується різними формами його реалізації. У ГПК зазначаються окремі форми державного регулювання, а саме:

- 1) державне прогнозування, планування;
- 2) нормативне регулювання через положення, норми [8, с. 640].

Спосіб державного регулювання господарської діяльності – це сукупність прийомів державного втручання органів законодавчої, виконавчої та судової влади на суб'єктів господарських відносин. Вони поділяються на прямі і непрямі. Прямі методи характеризуються тим, що вони неминуче змушують компанію поводитися певним чином в економічному середовищі. Непрямі методи, навпаки, стимулюють ефективне управління та дають економічну вигоду поведінці, бажаній суспільством і державою.

Список використаних джерел:

1. Нагребельний В. П. Державне регулювання. *Юридична енциклопедія*. 2006. 118 с.
2. Бевз С. І. До питання про сутність державного регулювання господарської діяльності. 2015. 27 с.
3. Господарський кодекс України. Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Щербина В. С. Поняття та види засобів регулювання господарської діяльності. 2012. 15 с.
5. Задихайло Д. В. Концентрація суб'єктів господарювання в сучасних умовах та проблема її законодавчого забезпечення. 2012. 78 с.
6. Беззубов Д. О. Теоретичні засади економічної безпеки як частини господарського права України. 2015. 120 с.
7. Мягкова О. В. Аналіз форм та методів державного регулювання. 2015. 53 с.
8. Господарське право. 2010. 640 с.

Серафимчук І. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наша держава на сьогодні вже більше пів року зіштовхується з таким явищем як введення воєнного стану. Звісно вказаний аспект торкається всіх сфер суспільного життя, у тому числі й господарської діяльності. Саме тому ми хочемо приділити особливу увагу питанню здійснення господарської діяльності у вказаний період.

Для початку можемо вказати, що після підписання президентом України Указу про запровадження на території нашої держави дії воєнного стану, законодавча база почала змінюватися й адаптуватися до нових реалій [1]. Ми повинні розуміти, що вказані зміни безперечно торкнулися й господарської діяльності, саме тому ми хочемо наголосити на тому, що після введення в дію ряду змін здійснення господарської діяльності на території нашої держави також зазнало суттєві перетворень на які ми й хочемо звернути увагу.

Перше на, що ми можемо акцентувати увагу на статтю 417 Господарського кодексу України (далі ГК України) у якій вказано, що у разі введення воєнного стану на території нашої держави господарська діяльність має здійснюватися у відповідності до закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [2]. Виходячи з цього ми розуміємо, що законодавцем закріплені відсильні норми законодавства, котрі регулюють відносини у період воєнного стану, що на нашу думку виступає позитивним аспектом.

Звернемо увагу на той факт, що введення воєнного стану для господарської діяльності означає ряд хоча й тимчасових проте обмежень прав та інтересів. Звернемо увагу на статтю 16 Закону України «Про оборону» у якій мова йде про те, що завданнями підприємств та їх посадових осіб у сфері оборони виступає : виконання державних контрактів, укладених за результатами проведення оборонних закупівель, здійснення на договірних засадах поставок продукції (робіт, послуг), здійснення заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації, заходів цивільного захисту [3].

До того ж на варто зауважити й на статтю 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військовим комендатурам надається право на використання потужностей а також трудових ресурсів підприємства на потреби оборони, зміну режиму своєї роботи, проведення інших змін щодо виробничої діяльності та умов праці відповідно до законодавства про працю [4]. Відтак ми розуміємо, що під час дії воєнного стану на території нашої держави права суб'єктів господарювання значною мірою обмежуються звісно це має позитивний вплив для оборони держави, проте й негативний на сферу господарської діяльності.

Можна вказати, що суб'єкти господарювання з початку введення воєнного стану вже зазнають суттєвих обмежень. Відтак яскравим прикладом може виступати запровадження коменданської години, що значною мірою обмежило господарську діяльність, а отже має негативний вплив на всю сферу суспільних відносин. Проте ми також повинні розуміти, що вказані заходи виступають вимушеними й їх запровадження обумовлено необхідністю зменшувати рівень небезпеки для населення.

Також, звернемо увагу на такий нормативно-правовий акт, як Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [5]. Розглянемо те,

що у вказаному акті мова йде про те, що суб'єкта господарювання можуть фактично позбавити його права на власність на певне майно. Хочеться зазначити, що умовою такого позбавлення виступає його попереднє або ж подальше відшкодування вартості. Проте ми також хочемо наголосити, що мова не йде про відшкодування упущеної вигоди, що на нашу думку виступає негативним аспектом для суб'єктів господарювання.

Дійшовши висновків, що на сьогодні наша держава значною мірою може обмежувати права суб'єктів господарювання, що безперечно має негативний вплив на всю сферу відносин. Хоча вказані заходи й виправдовуються дією воєнного стану на нашу думку, необхідно більш лояльно ставитися до суб'єктів господарювання. Зазначені вище суб'єкти сприяють реалізації публічних інтересів, реалізації і захисту прав і законних інтересів громадян тому на нашу думку необхідно зменшити коло їх обов'язків під час дії воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента від 25.02.2022 р. № 64/2022 (поточна редакція 17.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV (поточна редакція 19.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#top>.
3. Про оборону: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII (поточна редакція 03.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#top>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 06.04.2000 р. № 1647-III (поточна редакція 11.06.2015 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1647-14#top>.
5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI (поточна редакція 29.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#top>.

Смаль П. М.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРИНЦИПИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Питання принципів права є досить актуальним в умовах сьогодення з огляду на їх функціональні завдання. Стан сучасного господарського законодавства не є ідеальним. Як слушно відмічає Д. Задихайло, господарське законодавство характеризується надзвичайним обсягом і динамікою, значною кількістю колізій, особливим запитом на системний характер господарсько-правового регулювання, враховуючи комплексну природу його об'єктів [1, с. 7].

У таких умовах особливого значення набувають принципи права як керівні, основоположні засади, що визначають сутність і зміст права, виходячи з моральних, політичних та економічних цінностей суспільства. Принципи права «в силу свого змісту і цінності є фундаментом правничої стратегії, визначають доктринальну цінність правової системи, гармонізують всю систему правових норм, виступають першоджерелом окремих інститутів і норм права (є генетичною підвалиною, хромосомним набором системи права), надають глибокої єдності регулятивним механізмам права, визначають особливості й доктринальні якості галузі права, дають юридичну базу для тлумачення конкретних норм та вирішення суперечливих питань, сприяють правильному пізнанню та застосуванню норм права, вносять упорядкованість у розв'язанні питань, відносно яких є прогалини в праві за конкуренції правових норм та у випадках застосування права за аналогією, служать основою й вихідним положенням для подальшого розвитку правничої доктрини та законодавчих актів» [2].

Видається, що принципи права як найефективніший правовий засіб мають максимально використовуватись законодавцем. Кожен кодифікований акт повинен містити основні положення, в яких обов'язково мають бути визначені основні засади правового регулювання або принципи, які є «правилами гри» для всіх учасників правовідносин, що підпадають під дію його регулювання.

Встановлені правила повинні бути обов'язковими і для законодавця, який приймає нормативні акти, що мають відповідати визначеним принципам права, і для суб'єктів, уповноважених здійснювати правозастосування. Однією з головних ознак кодексу є те, що він «містить загальні принципи, на підставі яких регулюються ці суспільні відносини» [3, с. 200]. Слід зазначити, що попри всю актуальність й ефективність принципів права, визнану на рівні теорії права обов'язковість включення в Кодекс принципів права, в ньому відсутні норми щодо принципів господарського права, а певні принципи, що містяться в окремих статтях Кодексу, не є дієвими через брак юридичної техніки їх викладання.

Частина 1 ст. 5 Кодексу, як слушно відмічає Д. Задохайло, містить одне з «найважливіших досягнень Господарського кодексу України як продукту наукової та законотворчої діяльності, визначаючи, що правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів. Визначення вказує на ключові змістовні чинники правового господарського порядку, що водночас є і об'єктами господарсько-правового забезпечення» [4, с. 112]. Забезпечення державою рівного захисту майнових прав усіх суб'єктів господарювання передбачено також і ч. 4 ст. 133 Господарського кодексу України:

– право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності гарантоване ч. 1 ст. 41 Конституції України;

– визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом;

– право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом.

Що стосується нового для господарського права та важливого положення, що закладає основу правового господарського порядку в Україні, яким є оптимальне поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання процесів, закріпленого ч. 1 ст. 5 Кодексу, то воно вже є обов'язковим у силу його законодавчого закріплення та не потребує багаторазового зазначення в інших правових нормах про те, що воно є обов'язковим для всіх. У той же час слід констатувати, що положення, яке визначає основу всього господарського порядку в Україні, повинне отримати статус одного з провідних принципів господарського права, який має бути розміщений у статті галузевого кодексу саме про принципи господарського права.

Так, відповідно до ст. 6 Кодексу одним із загальних принципів господарювання є свобода підприємницької діяльності в межах, визначених законом, що, по суті, повністю є протилежним за типом правового регулювання принципу, закладеному в ч. 1 ст. 42 Конституції України та повторно викладеному в ст. 5. та ч. 1 ст. 43 Кодексу, про право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Слід зазначити, що свобода в межах, визначених законом, та право робити все, що не заборонено законом, є

різними типами правового регулювання (загальнодозволений і спеціально дозволений), в основу яких закладаються різні способи правового регулювання. Загальнодозволений тип правового регулювання заснований на поєднанні загального юридичного дозволяння у формі визнання права зі встановленням окремих обмежень (виключень) за допомогою юридичних заборон («дозволено все, крім того, що прямо заборонено нормами права»), тоді як спеціально дозволений тип правового регулювання у своїй основі містить поєднання загальної юридичної заборони зі спеціальним юридичним дозволянням у формі дозволу («заборонено все, крім того, що прямо дозволено нормами права») [3, с. 140]. Принцип свободи підприємницької діяльності в тій редакції, як він викладений у ст. 6 Кодексу, є таким, що звужує права, гарантовані Конституцією України, що є неприпустимим. Крім того, він не узгоджується й з іншими статтями Кодексу, що закріплюють цей принцип (ст. 5 та ч. 1 ст. 43).

Вищевикладене дає підстави дійти висновку, що кодекс, визначаючи основи правопорядку у сфері господарювання та принципи господарювання, містить положення, які є простим дублюванням норм Конституції України, і навіть через брак юридичної техніки викладення іноді є протилежними їй за змістом, до того ж у ньому міститься багато повторів. Проблематика принципів господарського права уявляється самостійним й особливо актуальним об'єктом господарсько-правових досліджень, а тому потребує спеціальних комплексних наукових досліджень з тим, щоб зробити принципи господарського права реальним інструментом господарськоправового регулювання в умовах надзвичайної динаміки розвитку господарського законодавства та існування значної кількості колізій.

Список використаних джерел:

1. Задихайло Д. В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2013. С. 38.
2. Корнієнко М. В. Принципи права в розв'язанні юридичних колізій. *Верховенство права*. 2017. № 2. URL: <http://sd-vp.info/2017/printsipi-prava-v-rozv-yazanni-yuridichnih-kolizij/>
3. Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. та ін. Теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2015. С. 366.
4. Задихайло Д. В. Право на підприємницьку діяльність у системі відносин правового господарського порядку. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65). С. 111-122.

Сташейко Р. В.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Актуальність дослідження обумовлена положеннями правового спрямування та правової наступності приватного та публічного права в частині балансу корпоративного підходу антимонопольного комплаєнсу з розробки програм та антимонопольного публічного регулювання як механізму подолання недостатнього публічно-правового регулювання,

Суперечливість системи конкурентних відносин виявляється в тому, що розвиток конкуренція одночасно призводить до розвитку монополій, тому що будь-якому господарюванню суб'єкту властиве прагнення до розширення сфери своєї діяльності та захоплення більшої частки ринку, тобто розширення свого впливу даний ринок [1-2].

Для зменшення монопольної влади та збереження контролю на ринку можуть відбуватися дії, що обмежують конкуренцію, що суттєво змінює дію ринкового механізму (фіаско ринку), наводить до нераціонального розподілу обмежених ресурсів, зростання цін, що негативно позначається на суспільному добробуті.

Таким чином, «суперечлива єдність конкуренції та монополії створює умови недостатньої конкуренції, тому потрібна державна втручання, коригування саморегулюючого ринкового механізму, заснованого на вільній конкуренції.

У процесі конкурентної боротьби суб'єкти господарювання можуть використовувати як законні, і незаконні способи ведення господарську діяльність. В процесі сумлінної конкуренції використовуються лише законні кошти та навпаки. Хоча слід враховувати, що саме право на конкуренцію суб'єктів підприємницької діяльності, коли вони здійснюють змагальні дії, можливо пов'язані з заподіянням збитків як втраченої вигоди конкурентам, що фактично можна вважати порушенням законодавства. Проте такі дії не можна назвати протиправними [3].

Якщо ж несприятливі наслідки завдаються іншим суб'єктам господарювання внаслідок зловживання домінуючим становищем, то такі дії особи слід

розцінювати вже як незаконні, протиправні. У зв'язку з цим постає завдання розділити правомірні конкурентні дії суб'єктів господарювання від зловживання своїми правами на волю конкуренції.

Сутність монополістичної діяльності полягає у знищенні та придушенні вільної конкуренції, а сутність недобросовісної конкуренції полягає у нечесних (Неправомірних) способи ведення конкурентної боротьби, що суперечать законодавству.

Антимонопольний орган може застосовувати щодо правопорушників такі заходи: попередження про неприпустимість вчинення дій (бездіяльності), які можуть призвести до порушення антимонопольного законодавства, введення до державного реєстру, здійснення контролю за реорганізацією (аж до заборони на реорганізацію), розукрупнення суб'єкта господарювання (добровільна та примусова) [4].

Як бачимо, державне втручання переважно відбувається шляхом законодавчого встановлення правових норм, за допомогою яких регулюються відносини сфері конкуренції, а також регламентується дотримання механізму правових норм на цьому ринку. Правове регулювання у сфері конкуренції має особливу актуальність, оскільки від нього залежить забезпечення прийняттого суспільству поєднання конкуренції та монополії.

Сьогодні в Україні створена та діє система державного захисту суб'єкта господарювання та споживачів від недобросовісної конкуренції, яка в цілому відповідає міжнародним та європейським стандартам [2].

Для покращення стану конкурентного середовища та прискорення темпів економічного зростання необхідна скоординована взаємодія між органами державної влади, підприємствами та споживачами. Ефективна конкуренція між суб'єктами господарювання є необхідною умовою успішного функціонування та розвитку економіки, запорукою суспільного добробуту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
3. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
4. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.

Танцюра О. І.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРЕСУ У ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ

У теорії права прийнято вважати, що предметом правового стимулювання є «особистий» інтерес суб'єкта, а характер здійснення при цьому супроводжується сприятливими для цього умовами (свобода вибору, розширенням можливостей і т.д.), що забезпечує задоволення інтересу. Забезпечення за допомогою правових засобів збалансованого врахування приватних і публічних інтересів у господарських товариствах дозволить попередити значну частину корпоративних конфліктів, а вдосконалення правових механізмів вирішення спорів між учасниками корпоративних відносин допоможе забезпечити розв'язання цих конфліктів з найменшими втратами для суспільства [1, с. 5].

Нормативне закріплення цивільного інтересу визначено у ч. 2 ст. 15 ЦК, за якою кожна особа має право на захист власного інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Увага науковців до проблеми інтересу в господарському праві обумовлена тим, що поєднання публічно-правових і приватноправових засад є характерним для господарського законодавства, норми якого регулюють господарські відносини, що виникають у процесі організації (публічно-правовий аспект) та здійснення господарської діяльності (приватноправовий аспект) між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Таку позицію відстоюють представники господарсько-правової науки [2].

Рішення Конституційного Суду від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 справі № 1-10/2004 визначає офіційне тлумачення положень ч. 1 ст. 4 ЦПК України про охоронюваний законом інтерес. Так, поняття «охоронюваний законом інтерес» розуміється як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо неопосередкований у суб'єктивному праві

простий легітимний дозвіл, що є 36 самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим засадам права [3].

Відповідно до цього, акціонер (або учасник будь-якого виду господарських товариств) може захищати свої права та охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорювання чи невизнання самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства. Характер інтересів, зокрема акціонерного товариства, обумовлений насамперед імперативно встановленими цілями його діяльності, а основним загальним інтересом акціонерного товариства можна вважати його довгостроковий комерційний успіх, заснований на стабільності, прибутковості та рентабельності його діяльності. Наприклад, Харківський апеляційний господарський суд у постанові №917/2227/15 від 09.03.2016 р. вказав: «В цій частині колегія суддів зазначає, що, виходячи із юридичного змісту позовної заяви, позивач звернувся до суду із вимогою про захист охоронюваного законом інтересу на здійснення легального та правомірного розпорядження належною йому часткою; інтересу забезпечити належній позивачу частці у підприємстві здатності цивільного обороту шляхом укладення правочинів.

Забезпечення відносин у сфері діяльності господарських товариств полягає у збалансуванні цього загально інтересу товариства та його учасників з індивідуальними (особистими) інтересами кожного його учасника. Захист від 37 правопорушень і проявів зловживання правом повинно відбуватися на підставі аналізу вказаних відносин щодо визначення змісту інтересів, якими обумовлено їх виникнення. Таким чином, під поняттям «особистий інтерес» щодо здійснення прав у господарському товаристві розуміють прагнення учасника цього товариства до користування певними майновими, немайновими та/або організаційними правами, яке зумовлене його потребами і забезпечене правовими засобами їх охорони та захисту. У сучасній літературі зустрічається поділ інтересів приватні та публічні, індивідуальні та загальні. До індивідуальних інтересів у сфері діяльності господарських товариств належать інтереси учасників, засновників, акціонерів; до загальних – інтереси самого господарського товариства як самостійного суб'єкта правовідносин. Норми чинного законодавства не визначають, а лише опосередковано вказують на існування інтересів товариства.

Розглядаючи з позиції суті та значення інтересу в нормативному закріпленні переважного права, можна сказати, що законодавець визнає за власником переважного права інтерес більш значимий на відміну від інтересу третіх осіб. І таке твердження легко пояснити. Дана перевага інтересів учасників цивільного обороту видається як спосіб забезпечення стабільності. Переважне право є «засобом», за допомогою якого учасники (акціонери)

можуть виключати вступ до товариства небажаних осіб, наприклад, перебування яких у товаристві, на їх погляд, може негативно вплинути на діяльність товариства або змінити усталену в ньому ділову практику відносин між учасниками (акціонерами) і товариством чи напрям його господарської діяльності тощо. За допомогою переважного права учасники (акціонери) гарантовано можуть забезпечити свій інтерес щодо будь-яких питань діяльності товариства, які із зміною складу учасників можуть зазнавати змін.

Це дозволяє використовувати переважне право як превентивний захід для уникнення в подальшому корпоративних спорів, що можуть виникати із входженням до товариства осіб, які мають «недружні» наміри або інші погляди щодо будь-яких питань діяльності товариства. З урахуванням цього переважне право можна розглядати як один із правових засобів впливу на склад учасників (акціонерів) з метою недопущення в ньому змін, які не відповідають інтересам його учасників (акціонерів) [5, с. 130].

Охорону господарського товариства від вступу в неї третіх осіб можемо характеризувати як загальний інтерес. Проте, є неправильним говорити що основною метою встановлення переважного права є охорона товариства від третіх осіб. Адже інтересом суб'єкта, який наділений переважним правом є, по-перше, збільшення своєї частки в статутному капіталі (майновий характер), а по-друге, це породжує збільшення його впливу на управління товариством (немайновий характер). Даний інтерес володільця переважного права можна кваліфікувати як індивідуальний. Для учасника товариства принципово важливим є досягнення його частки максимально високого рівня, що, в свою чергу, дасть йому право управляти справами даної юридичної особи та можливість збільшення прибутку. Так, наприклад, акціонер, який володіє контрольним пакетом акцій (пакет більше 50 відсотків простих акцій акціонерного товариства) володіє правом контролю (вирішальний вплив або можливість здійснення вирішального впливу на господарську діяльність суб'єкта господарювання, що здійснюється, зокрема, шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною частиною, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування та прийняття рішення органами управління суб'єкта господарювання, а також вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання), що передбачено п. 7 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про акціонерні товариства», . Відповідно до ст. 10 ЗУ «Про господарські товариства» учасники товариства мають право: здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом [6].

Деякі науковці вважають (Л. Леонова, С. Томчишен та інші), що переважне право на придбання частки (акцій) у статутному фонді господарського товариства є одним із проявів обмеження свободи договору, зокрема права

учасника (акціонера), який вирішив продати свою частку (акції), на вільний вибір контрагента. Як виняток із загального правила таке обмеження зумовлене необхідністю у забезпеченні та охороні перш за все інтересів учасників (акціонерів), які залишатимуться в товаристві, а не того з них, який бажає продати свою частку (акції), та інтересів третьої особи, яка її (їх) купуючи, тільки бажає вступити в товариство. Необхідність надання переваги саме їхнім інтересам та обмеження одного з учасників (акціонерів) у праві вільно продати свою частку (акції) третій особі головним чином обумовлене правовою природою господарських товариств [7, с. 35].

Таким чином, інтерес у господарському товаристві – це прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення загальних потреб товариства і індивідуальних потреб його учасників, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

Список використаних джерел:

1. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. Київ: Атіка, 2003. 352 с.
2. Щербина В. С. Публічні й приватні інтереси в господарських відносинах. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
3. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті.
4. Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.2004 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
4. Постанова Харківського апеляційного господарського суду № 917/2227/15 від 09.03.2016 р. URL: <https://www.legalsatus.com/ohoronyuvaniy-zakonom-interes-zamaterialami-sudovoyi-praktiki/>
5. Томчишен С. В. Призначення та принципи здійснення переважного права на викуп часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 2 (61). С. 121.
6. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/page>.
7. Томчишен С. В. Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств: проблеми теорії та практики. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 3 (22). С. 35-48.

Турій С. М.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з веденням на території України військового стану діяльність суб'єктів господарювання набула деяких змін. Перш за все, це пов'язано з тим, що в даний час критично важливим є забезпечення безперервного функціонування діяльності суб'єктів господарювання.

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України (далі КМУ) від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», право на зайняття господарською діяльністю може набуватися суб'єктами господарювання шляхом безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних послуг, декларації про провадження господарської діяльності. Крім того, дана декларація може бути подана як в електронному так і в паперовому вигляді, незалежно від місця реєстрації суб'єкта господарювання.

Електронні декларації подаються на офіційному Єдиному веб-порталі надання адміністративних послуг. Паперові ж подаються суб'єктом особисто або уповноваженою особою, через центр надання адміністративних послуг або надсилаються поштою.

Також, важливо зазначити, що суб'єкти господарювання, які набули права на зайняття господарською діяльністю на підставі поданих декларацій, у разі відсутності дозвільних документів, а саме документів, які підтверджують право на зайняття даним видом господарської діяльності (дозвільні документи, ліцензії та інш.), невідкладно, але не пізніше ніж три місяці після припинення чи скасування воєнного стану на території України, зобов'язані звернутися до відповідного органу для отримання відповідних дозвільних документів.

Крім того, подати відповідні декларації можливо через Портал Дія, а у разі неможливості такої подачі, звернутися до центру надання адміністративних послуг.

Щодо строків звернення за отриманням публічних послуг на період воєнного стану вони зупиняються та з моменту скасування чи припинення воєнного стану продовжуються, враховуючи час, що минув до її зупинення.

Також, строки щодо діючих строкових ліцензій, документів дозвільного характеру, посвідчень про реєстрацію суб'єктів господарювання як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, свідоцтв про отримання повноважень на проведення недержавної експертизи товарів у галузі державного експортного контролю та свідоцтв про державну атестацію системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів, виданих Державною службою експортного контролю, продовжуються автоматично під час військового стану та на три місяці з дня його припинення чи скасування [1].

Отже, підсумовуючи дану тему, можемо сказати, що зміни, які запроваджені в період воєнного стану на території України щодо здійснення господарської діяльності спрямовані на забезпечення потреб громадян та держави. Так зміни стосуються, перш за все порядку звернення щодо реєстрації суб'єктів господарювання та строків звернення.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України (перелік від 18.03.2022 р. № 314).

РОЗДІЛ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Атулхова К. С.,
викладач німецької та англійської мов
Екологічного коледжу
Львівського національного
аграрного університету

ЕКОЛОГО-ПРАВОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ

Агротехнології, що застосовуються в сучасному сільськогосподарському виробництві, зокрема на зрошуваних землях, не в повній мірі відповідають вимогам раціонального використання земель, не сприяють відтворенню і збереженню родючості ґрунтів, покращенню існуючого стану ґрунтових ресурсів. Це означає, що нинішнє нераціональне використання землі завдає великих екологічних та економічних втрат. З метою зниження рівня деградації довкілля у світі та в Україні вжито ряд заходів та розроблено низку міжнародних документів і програм, які сприяють способам захисту довкілля та поступового переходу його до сталого розвитку.

На здатність вирішувати існуючі екологічні проблеми та запобігати виникненню нових впливають такі компоненти: стабільність екологічного законодавства; відсутність прогалин у чинному законодавстві; наявність чіткої екологічної політики на всіх рівнях влади; ефективність державного управління в системі діяльності державних природоохоронних органів; ефективність юридичної діяльності. Внаслідок погіршення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель та погіршення технічного стану меліоративних систем ефективність використання меліорованих агроландшафтів знижується. Якщо проаналізувати процес рекультивації земель у таких країнах, як Англія, Бельгія, Німеччина, Франція, тощо, де постійно реконструюються існуючі меліоративні системи, інтенсифікується сільське господарство за рахунок меліорації, то можна зрозуміти, що в цих країнах екстенсивне землекористування змінюється інтенсивніше. Система законодавства України щодо раціонального землекористування передбачає наявність загального законодавства, спеціального законодавства та пакета підзаконних актів. Отже, система правового раціонального землекористування включає в себе норми, які визначені: Конституцією України; міжнародними угодами, підписаними і ратифікованими Україною; законами та постановами Верховної Ради України; указами та розпорядженнями Президента України; декретами, постановами та розпорядженнями уряду України; нормативними актами, які включають інструкції, методики, накази, прийняті міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої влади; нормативними актами органу, який згідно з Законодавством України здійснює нагляд за природоохоронною діяльністю.

Аналіз існуючої законодавчої бази щодо забезпечення раціонального використання земель та регулювання антропогенного навантаження на меліоровані землі сільськогосподарського призначення показав відсутність системного підходу до їх використання та управління. Обґрунтованих результатів землеустрою можна досягти лише на основі синтезованого методу, який враховує вимоги адаптивних систем землеустрою, агроекологічний підхід та специфічні правила та норми землеустрою. Це пов'язано з тим, що лише в рамках проектів землеустрою можна одночасно узгоджувати економіку, організацію та технологію виробництва, землеустрій відповідно до місцевих природних умов, продуктивних та територіальних особливостей ґрунту, його агроекологічних характеристик. Лише в проекті землеустрою еколого-ландшафтний підхід змінюється з абстрактного на реальний і виявляється у вигляді науково обґрунтованої організації території.

Недотримання ґрунтозахисних заходів, посилення антропогенного негативного впливу на сільськогосподарські угіддя, зменшення меліоративних, культурно-технічних робіт, порушення агросистеми призвели до погіршення якості ґрунтів – виснаження, засолення, порушення землеробства. Землекористування та розміщення посівів відбуваються переважно за ринковою кон'юнктурою та за відсутності заходів, що забезпечують захист ґрунтів та відтворення їх родючості. Тому в період трансформації земель особлива роль відводиться землеустрою, в якому визначаються нові методи та підходи до формування та організації території новостворених землекористувань. Результати досліджень НААН України показують, що науково обґрунтована сівозміна є основою сільського господарства, запорукою його стабільності, оскільки суттєво впливає на водний, поживний, біологічний режими ґрунту, швидкість детоксикації шкідливих культур, речовин, що надходять у ґрунт під час землеробства. Водночас сівозміна може допомогти не тільки отримувати хороші врожаї, а й захистити навколишнє середовище, зберегти та підвищити природну родючість ґрунту. Одним із механізмів вирішення проблеми деградації земель є землеустрій – комплекс соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання під впливом суспільних відносин. Це означає що землі сільськогосподарського призначення для товарного сільськогосподарського виробництва мають використовуватися відповідно до встановлених та затверджених у встановленому порядку проектів землеустрою, які забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь та передбачають ґрунтозахисні заходи.

У той же час, єдиним радикальним шляхом боротьби з посухою, яку людство зазнало за час свого існування, є зрошення. Тільки зрошення ґрунту може значно витримати, пом'якшити руйнівні наслідки посухи, врятувати посіви від загибелі, забезпечити достатню кількість зернових та інших

культур у критичних кліматичних умовах. Меліорація земель повинна проводитися з метою забезпечення: раціонального використання земельних, водних, лісових та мінерально-сировинних ресурсів; захисту земель від деградації, вітрової та водної ерозії; охорони ґрунтів від виснаження, засолення, заболочення, насичення пестицидами, нітратами, радіоактивними та іншими шкідливими речовинами, погіршення інженерно-геологічних властивостей; охорони поверхневих і підземних вод від забруднення та виснаження; запобігання негативному впливу меліоративних заходів на рослинний і тваринний світ, рибні запаси; збереження природних ландшафтів територій та об'єктів природно-заповідного фонду, водно-болотних угідь міжнародного значення, інших територій, що підлягають особливій охороні. За впливом на ґрунт і рослини зрошення поділяють на зволожувальне, удобрювальне та спеціальне. Також існує п'ять основних способів постачання та розподілу води на зрошуваних землях: поверхнєве, дрібнодисперсне (аерозольне), дощування, внутрішньо ґрунтове, субіригація. Правильний вибір способу проведення зрошення залежить від комплексу природних умов клімату, ґрунтів, рельєфу, механічного складу ґрунтів, гідрогеологічних властивостей, глибини залягання рівня ґрунтових вод та ін.

Еколого-економічне обґрунтування використання зрошуваних земель можливе шляхом розробки Проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь. Вони розроблюються з метою організації сільськогосподарського виробництва і впорядкування сільськогосподарських угідь у межах землеволодінь та землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів.

Такі проекти розроблюються відповідно до статті 52 ЗУ «Про землеустрій». На основі аналізу існуючої законодавчо-нормативної бази щодо забезпечення раціонального землекористування на зрошуваних землях встановлено відсутність системного підходу щодо їх використання та управління ними. Еколого-економічне обґрунтування використання зрошуваних земель можливо лише в рамках проектів землеустрою, які комплексно вирішують питання не тільки раціонального використання та охорони землекористувань, а і питання з організації території зрошуваних земель.

Список використаних джерел:

1. Яремко Ю. І. Еколого-економічні засади раціонального землекористування в межах південно-степової зони України: колективна монографія. Херсон: ПП «Резнік», 2018. 180 с.
2. Дудяк Н. В. Інтегральна оцінка стійкості меліорованих агроландшафтних систем в наслідок антропогенного навантаження. *Бізнес-навігатор*. 2013. № 1. С. 285-291.
3. Зустріч на найвищому рівні «Планета Земля» – Ріо-де-Жанейро, 1992. URL: <http://www.un.org/ru/development/progareas/global/earthsummit.shtml>.
4. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку. Міжнародний документ, Організація Об'єднаних Націй (ООН). URL: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_455.
5. Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2831-15#Text>.
6. Закон України «Про меліорацію Земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14>.
7. Закон України «Про охорону земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.
8. Закон України «Про землеустрій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

Головченко А. Є.,

курсант

факультету підготовки фахівців для

підрозділів превентивної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ІНОЗЕМНІ ГРОМАДЯНИ, ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Перетворена правоздатність іноземного громадянина визнається за фізичною особою незалежно від наявності чи відсутності законних юридичних підстав його перебування в Україні.

Незалежно від законності перебування іноземця в Україні він визнається персоною, особою, що має правоздатністю, дає йому здатність і можливість виступати суб'єктом цивільно-правових відносин. Незаконність звужує межі правоздатності (заходу можливої поведінки), а також обмежує можливість користування правоздатністю шляхом застосування юрисдикційних форм, в які особа вдягає власні дії, використовуючи їх як правові механізми здійснення суб'єктивних прав [1].

Модель перетвореної правоздатності іноземного громадянина визначає порядок та межі користування нею.

Ми виділяємо такі моделі:

1) перетворена правоздатність фізичної особи – іноземного громадянина, який незаконно перебуває на території держави;

2) перетворена правоздатність фізичної особи – іноземного громадянина, який тимчасово проживає на території держави;

3) перетворена правоздатність фізичної особи – іноземного громадянина, який постійно проживає на території держави [2].

Кожна з моделей перетвореної правоздатності визначає відповідний тип правоздатності іноземних громадян, оскільки узагальнює характеристики, властиві лише тій групі іноземців, підставою класифікації яких є факт їхнього перебування в Україні.

Тип перетвореної правоздатності визначає межі юридичних можливостей іноземного громадянина, а також особливості її здійснення, які, відповідно до встановленого правопорядку, властиві тій чи іншій моделі [3].

Перетворена похідна підприємницька правоздатність іноземних громадян, які мають статус індивідуального підприємця, має істотні відмінності від

загальної підприємницької правоздатності російського громадянина, що здійснює право на зайняття індивідуальною підприємницькою діяльністю без утворення юридичної особи. Ці відмінності можна згрупувати з різних підстав.

По-перше, за місцем здійснення підприємницької правоздатності іноземцями, які здійснюють діяльність в Україні. По-друге, за видами підприємницької діяльності, які іноземні громадяни мають право здійснювати. По-третє, за видами діяльності, які іноземні громадяни можуть здійснювати у межах встановлених законодавством обмежень та заборон. По-четверте, за видами підприємницької діяльності, яку іноземні громадяни можуть здійснювати у межах умов (інших сорому), встановлених законодавцем [4].

Здійснення права проживання та вибору місця проживання пов'язане з моментом реєстрації факту проживання іноземного громадянина на території росії. Можна стверджувати, що з отриманням посвідки на проживання виникає похідна житлова правоздатність іноземного громадянина. Законність перебування (право проживання) в Україні забезпечує можливість здійснення іноземцем суб'єктивних житлових прав.

З законністю знаходження іноземця пов'язане як право придбання житлового приміщення у власність з метою проживання у ньому, а й можливість реалізації права проживання виходячи з укладання договору оренди чи іншого найму, і навіть інших підставах, передбачених законом. В Україні її встановлено спеціальний правової режим здійснення житлових прав іноземних громадян [3].

Так, згідно з ч. 4 ст. 129 Земельного кодексу, іноземні держави, зацікавлені у придбанні земельних ділянок у власність із земель державної або комунальної власності, подають клопотання до Кабінету Міністрів України.

Проте подальші кроки щодо розгляду, задоволення чи відхилення та їх наслідків кодифікований земельний закон не передбачає. На відміну від наведеної частини земельно-правової норми, наступна ч. 5 ст. 129 Земельного кодексу більш детально регламентує порядок придбання земельних ділянок іноземними юридичними особами.

Так, іноземні юридичні особи, зацікавлені у придбанні земельних ділянок, подають клопотання до Ради міністрів обласної, Київської чи міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради і державного органу приватизації [1].

До клопотання додається документ, що посвідчує право власності на нерухоме майно (будівлі та споруди), розташоване на цій земельній ділянці, та копія свідоцтва про реєстрацію іноземною юридичною особою постійного представництва з правом ведення господарської діяльності на території України.

Список використаних джерел:

1. Погрібний О. О. Земельне право України: підручник (2-ге вид., перероб. і доп.). Київ: Істина, 2009. 600 с.
2. Мірошниченко А. М. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України (3-ге вид., змін., доп.). Київ: Алерта, ЦУЛ, 2011. 516 с.
3. Кулинич П. Ф. Правочини щодо земельних ділянок: деякі теоретичні та практичні аспекти. *Земельне право України*. 2006. № 4. С. 28-38.
4. Семчик В. І. Земельний кодекс України: наук.-практ. коментар (2-ге вид., перероб. і доп.). Київ: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре»», 2004. 748 с.

Карпенко Н. М.,

викладач

Ніжинського агротехнічного коледжу

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ

Державне регулювання – це ті функції держави, пов’язані з економічною та економіко-соціальною діяльністю і покликані забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи. В залежності від того, який сенс мають правовідносини у сфері лісового господарства, формується і відповідний арсенал державного управління, то є адміністративно-правового впливу на свідомість і поведінку їх учасників економічних умов. При цьому варто підкреслити, що історичний досвід розвитку суспільства (особливо в період новітньої історії) свідчить, що в чистому вигляді себе не виправдовують ні моделі директивної економіки, ні моделі ліберального ринку. Поняття державного регулювання аналізувався і розроблялося ще в радянські часи, тому успадкованій вітчизняній доктрині права визнається позиція, що державне регулювання – це частина управління, яка визначається як здійснюваний усією системою юридичних засобів вплив держави на суспільні відносини з метою їх впорядкування. При цьому вплив на суспільні відносини має суто юридичний характер, оскільки здійснюється за допомогою права і сукупності правових засобів.

Державне регулювання в сучасному розумінні здійснюється через проведення регуляторної політики у сфері економіки, в результаті чого формується певна система регуляторних органів – державних органів, а також органів місцевого самоврядування та недержавних організацій, що діють на основі санкціонованих державою правил, тобто тих, які здійснюють керівництво та управління окремими сферами народного господарства, зокрема у сфері природних ресурсів – лісовим господарством. Таким чином, державне регулювання у сфері лісового господарства тісно пов’язане з управлінням в цілому, але не обмежується його адміністративними параметрами, а має на меті ефективне вплив на економічні відносини. На сучасному етапі розвитку юридичної науки управління в сфері охорони природних ресурсів визначається як свідомий вплив людини на різноманітні господарські і природні об’єкти та процеси, що відбуваються в навколишньому середовищі, а також на людей, пов’язаних з ними, що здійснюється для отримання бажаних результатів [1, с. 154].

Основним завданням державного регулювання та управління у сфері лісових відносин є забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Державне регулювання та

управління у сфері лісових відносин здійснюється шляхом: формування та визначення основних напрямів державної політики у сфері лісових відносин; визначення законом повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; встановлення відповідно до закону порядку і правил у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів. Верховна Рада України у сфері лісових відносин: визначає основи державної політики у сфері лісових відносин; приймає закони щодо регулювання відносин у цій сфері; затверджує загальнодержавні програми з охорони, захисту, використання та відтворення лісів; вирішує інші питання у сфері лісових відносин відповідно до Конституції України. Кабінет Міністрів України у сфері лісових відносин: забезпечує реалізацію державної політики у сфері лісових відносин; спрямовує і координує діяльність органів виконавчої влади щодо організації охорони, захисту, використання та відтворення лісів; забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів; затверджує державні програми з охорони, захисту, використання та відтворення лісів; передає у власність, надає в постійне користування для нелісогосподарських потреб земельні лісові ділянки, що перебувають у державній власності; приймає рішення про обмеження або тимчасове припинення діяльності підприємств, установ і організацій в разі порушення ними природоохоронного та лісового законодавства; вирішує інші питання у сфері лісових відносин відповідно до Конституції України та законом. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства: визначає пріоритетні напрями та стратегію розвитку у сфері лісових відносин; забезпечує формування державної політики у сфері лісових відносин; розробляє та організовує виконання державних цільових, галузевих та інших програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів; забезпечує нормативно-правове регулювання з ведення лісового господарства; вирішує інші питання, визначені законами України та покладені на нього актами Президента України. Державне регулювання відносин у сфері лісового господарства в Україні на сучасному етапі має певні особливості. Як свідчать експерти Світового банку, у процесі переходу до ринкових реформ, в ході демократизації країни Центральної і Східної Європи, і Україна зокрема, позбулися своїх експлуатаційних лісів, що відбулося переважно в результаті реституції, а в деяких випадках у зв'язку з рішенням про створення мереж охоронюваних територій, тобто про відмежування користування з вилученням ресурсу [2].

Зараз на державу і його органи у сфері реалізації відносин у лісовому господарстві покладаються такі обов'язки: здійснення заходів з поступовим зменшенням негативного впливу на природні лісові ресурси; забезпечення екологічно обґрунтованого розміщення та подальшого розвитку продуктивних сил у сфері лісового господарства; реалізація системи відстеження за

показниками сфери лісового господарства з метою виявлення факторів негативного впливу; створення умов для раціонального природокористування в державі, з метою забезпечення екологічної стабільності тощо. Для реалізації цих обов'язків потрібен якісно новий рівень управління, екологізації економіки, перехід на новий рівень матеріальної культури, сумісної і збалансованою з природно-ресурсним потенціалом. Необхідно передбачити комплексні заходи охорони і захисту лісових та інших видів (земельних, водних, сировинних тощо) ресурсів, збереження біологічної різноманітності, розвитку екологічно безпечних технологій, відповідності національного природоохоронного законодавства міжнародним правовим актам.

Список використаних джерел:

1. Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Білявський Г. О. Екологічне управління: підручник. Київ: Либідь, 2004. 432 с.

Карпенко Р. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОГОДЖЕННЯ МЕЖ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ МІЖ ПРИВАТНИМИ САДИБАМИ У ГАЛУЗІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЇ СЕЛИЩ

Насамперед, варто зазначити, погодження меж земельної ділянки є виключно допоміжною стадією у процедурі приватизації земельної ділянки, що націлена на уникнення необов'язкових технічних помилок. У цьому разі доцільно згадати рішення Верховного Суду від 28 березня 2018 р., у справі № 681/1039/15-ц, де суд зазначив, що стадія погодження меж земельної ділянки при виготовленні землепорядної документації є допоміжною. При цьому ст. 198 Земельного кодексу України (далі ЗК України) лише вказує, що складовою кадастрових зйомок є «погодження меж земельної ділянки з суміжними власниками та землекористувачами». Втім, це не означає, що у випадку відмови суміжного землевласника або землекористувача від підписання відповідного документа (акта погодження меж земельної ділянки), можна вважати, що погодження меж не відбулося. Оскільки для органу, уповноважений вирішувати питання про приватизацію ділянки, достатньо наявності підтвердженого самого факту пропозиції суміжнику підписати відповідний акт.

Якщо ж суміжник відмовляється це зробити, орган, уповноважений вирішувати питання про приватизацію ділянки по суті, повинен виходити не із самого факту відмови від підписання акта, а із мотивів такої відмови. І якщо такими мотивами будуть виключно неприязні стосунки (наприклад, між сусідами), то ніякого правового значення вони вони мати не будуть [1].

Більш того, навіть і у випадку підписання суміжником акта погодження меж меж земельної ділянки, даний факт самотійного значення не має та безумовно не призводить до виникнення, зміни або припинення прав на земельну ділянку, як і будь-яких інших прав у процедурі її приватизації. Тому, непогодження меж земельної ділянки із власником та/або землекористувачем не може слугувати підставою для відмови відповідної місцевої ради у затвердженні технічної документації, за умови правомірних дій кожного із землекористувачів чи землевласників. Отож, ненадання особою своєї згоди на погодження меж земельної ділянки суміжного землекористувача та/або власника не може бути перешкодою для розгляду місцевою радою питання про передачу земельної ділянки у власність заявника за обставин виготовлення відповідної технічної документації. До того ж, що таке «непідписання» саме по собі не є підставою для визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку [2].

Нагадаємо, що ст. 12 ЗК України передбачено, що до повноважень селищних рад у галузі земельних відносин на території селищ належить: розпорядження землями територіальних громад; передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб відповідно до ЗК України; надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності відповідно до ЗК України; вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності відповідно до ЗК України; викуп земельних ділянок для суспільних потреб відповідних територіальних громад міст; організація землеустрою; вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону. У частині першій ст. 122 ЗК України визначено, що сільські, селищні, міські ради передають земельні ділянки у власність або у користування із земель комунальної власності відповідних територіальних громад для всіх потреб.

За змістом ст. 96 ЗК України землекористувачі зобов'язані, зокрема, не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів. Відповідно до ч. 1 ст. 106 ЗК України, власник земельної ділянки має право вимагати від власника сусідньої земельної ділянки сприяння встановленню твердих меж, а також відновленню межових знаків у випадках, коли вони зникли, перемістились або стали невиразними. У цьому випадку предметом спору є порушення права користування земельною ділянкою, як складова права власності, та запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення цивільних прав. Якщо особа стверджує про порушення її прав як наслідок рішень, дій чи бездіяльності органу місцевого самоврядування, які вона вважає неправомірними, і ці наслідки призвели

до виникнення, зміни або припинення її цивільних прав чи інтересів або пов'язані з реалізацією її майнових або особистих немайнових прав чи інтересів, зокрема щодо оформлення права на земельну ділянку під набутими у власність будинком або спорудою, то визнання таких рішень і їх скасування є способом захисту відповідних цивільних прав та інтересів. Відповідно до ч. 1 ст. 86 ЗК України, земельна ділянка може знаходитись у спільній власності з визначенням частки кожного з учасників спільної власності (спільна часткова власність) або без визначення часток учасників спільної власності (спільна сумісна власність).

Також, слід зазначити, що згідно з ч.ч. 1, 3, 4 ст. 88 ЗК України володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, що перебуває у спільній частковій власності, здійснюється за згодою всіх співвласників згідно з до говором, а у разі недосягнення згоди – у судовому порядку.

Виключно судом вирішуються земельні спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей. Органи місцевого самоврядування вирішують земельні спори у межах населених пунктів щодо меж земельних ділянок, що перебувають у власності і користуванні громадян, та додержання громадянами правил добросусідства, а також спори щодо розмежування меж районів у містах [1].

Учасник спільної часткової власності має право вимагати виділення належної йому частки із складу земельної ділянки як окремо, так і разом з іншими учасниками, які вимагають виділення, а у разі неможливості виділення часток – вимагати відповідної компенсації. Такий учасник має право на отримання в його володіння, користування частини спільної земельної ділянки, що відповідає розміру належної йому частки. Ч. 1 та ч. 5 ст. 89 ЗК України встановлено, що співвласники земельної ділянки, що перебуває у спільній сумісній власності, мають право на її поділ або на виділення з неї окремої частки. У свою чергу, поділ земельної ділянки, яка є у спільній сумісній власності, з виділенням частки співвласника, може бути здійснено за умови попереднього визначення розміру земельних часток, які є рівними, якщо інше не передбачено законом або не встановлено судом [1].

Таким чином, при добросовісному виконанні набувачем земельної ділянки обов'язків щодо узгодження меж з користувачами чи власниками суміжних земельних ділянок, у разі, якщо користувач чи власник суміжної земельної ділянки безпідставно ухилився від погодження меж та не підписав акт, сама відсутність такого акта погодження меж не свідчить про незаконність рішення про затвердження проекту землеустрою та про передачу земельної ділянки у власність. Необхідно зазначити, що належними відповідачами у таких справах є особа, яка є власником чи користувачем суміжної земельної ділянки та отримала оскаржуваний державний акт на право власності на земельну ділянку, а також орган місцевого самоврядування, який вирішив питання про передачу у власність чи у користування суміжну земельну ділянку та комісією якого було визначено межі земельної ділянки.

Список використаних джерел:

1. Постанова Велика Палата Верховного Суду від 20.03.2019 р., справа № 514/1571/14-ц (провадження № 14-552цс18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/80854677>.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.04.2021 р., справа № 607/8402/17 (провадження № 61-16051св19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96669218>.

Козачок В. С.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ – ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИСТІВ-ТЕОРЕТИКІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Сьогодення характеризується процесом реформування різних сфер нашого життя: пенсійна реформа, медична, оборонна, енергетична, освітня та, з поміж іншого, земельна реформи. Однак перед початком реформування доцільно вивчити існуючу ситуацію та чинне законодавство, їх проблеми та недоліки з метою недопущення попередніх помилок. Це стає можливим при аналізі існуючих публікацій на дану тематику.

При розкритті земельного законодавства суттєву увагу доцільно приділити праву власності на землю. Згідно Цивільного кодексу України [1] право власності – це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. На земельні ділянки, як на нерухоме майно, також розповсюджуються норми права власності, які складаються з відносин, пов'язаних з володінням, користуванням та розпорядженням майна. Право власності на землю є гарантією реалізації економічних та соціальних прав громадян і для подальшого розвитку економіки України доцільно налагодити процес забезпечення та захисту прав власності на ці види ресурсів. З цією метою варто приділити увагу вже існуючим публікаціям на дану тематику, а саме розглянути, які проблеми піднімалися, які шляхи вирішення були запропоновані та які проблемні моменти залишились поза увагою науковців.

Були досліджені автореферати дисертацій за визначеною тематикою юридичного напрямку. Так, наприклад, Мироненко І. в своїй дисертації на тему «Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні» [6] досліджує правове регулювання земельних відносин в Україні. Ним було розглянуто питання про поняття та зміст права приватної власності на землю, особливості земельних ділянок як об'єктів права власності, їх вплив на здійснення правового регулювання даних відносин, застосування норм різних галузей права при здійсненні такого регулювання. Розглянуто питання про недопущення зловживання правом, а також дотримання вимог добросусідства при здійсненні права приватної власності на землю. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює відносини щодо здійснення права приватної власності на землю.

Ще одним з останніх досліджень, є дисертація Спіпченко О. на тему «Права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис)» [7]. В роботі було проаналізовано інститут емфітевзису за римським приватним правом, історичний розвиток емфітевзису за цивільним законодавством України, розкрито поняття «емфітевзис» за законодавством західноєвропейських країн. Запропоноване визначення права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб, договору про емфітевзис, проаналізовано характерні ознаки та істотні умови цього договору.

Бусуйок Д. в своїй роботі на тему «Правове регулювання обмежень прав на землю в Україні» [8] значну увагу приділяє визначенню змісту обмежень прав на землю. У дисертації проведено детальний аналіз видів обмежень прав на землю та правових підстав виникнення та припинення обмежень прав на землю. Узагальнено способи встановлення обмежень прав на землю та їх види. Визначено особливості правового регулювання обмежень набуття права власності на землю та розпорядження нею.

Дисертація Готової О. «Правове регулювання правочинів щодо земельних ділянок в Україні» [9] присвячена питанням правового регулювання укладення земельних правочинів в Україні на сучасному етапі. Досвід країн з ринковою економікою свідчить про те, що оборот земельних ділянок є регульованим і здійснюється в певних межах, що встановлені законодавством. Досліджується організаційно-правовий механізм регулювання земельного ринку, в тому числі й земельних правочинів.

У спеціалізованих періодичних юридичних виданнях публікації про земельні ділянки та право власності на землю не є багаточисленими. Однак такі науковці, як: Наконечний А., Тоцька К., Чурилова Т., Чуйко Л., Славова К., Костяшкін І., Гавриш Н., Суца Л. вивчають різні аспекти даного питання, а саме: історичні передумови формування інституту збитків власникам землі, вимоги щодо державної реєстрації права власності на земельну ділянку, державна реєстрація права оренди землі (як право користування земельною ділянкою), розподіл земель у правовому забезпеченні соціальної функції права власності на землю, примусове відчуження земельних ділянок як

засіб реалізації конституційних положень в законодавстві. Так, наприклад, Чурилова Т. при характеристиці питання державної реєстрації права оренди земельних ділянок надає рекомендації для спрощення реєстраційної процедури, зокрема для земель сільськогосподарського призначення.

Ще однією категорією наукових публікацій є тези виступів на конференціях. Було розглянуто тези Каракаша І., Волкова Е., Оніка Я., в них досліджуються питання земельного сервітуту як особливого виду користування лісовою ділянкою, визначено особливості права власності та права користування земельними ділянками лісгосподарського призначення, визначається приналежність земельної ділянки до нерухомого майна, зазначається в який момент земельна ділянка стає об'єктом цивільних прав, а саме з моменту її формування та державної реєстрації в Державному земельному кадастрі.

Отже, аналіз публікацій юридичного напрямку як підґрунтя для облікового забезпечення операцій з земельними ресурсами довів важливість та необхідність продовження досліджень в даній сфері, адже для майбутніх змін необхідно мати представлення про особливості прав власності на землі різного призначення: сільськогосподарського, під забудову, лісові ділянки, про процес документального оформлення та реєстрації прав власності на земельні ділянки, права тимчасового користування так як оренда та сервітут. Таким чином ці напрями є перспективними для майбутніх досліджень не тільки для юридичного характеру, а й для досліджень з бухгалтерського обліку, в якому право власності на певне майно, в тому числі на земельну ділянку, має свої особливості та проблемні моменти.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України, затверджений Верховною Радою України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/>
2. Від громадянського суспільства – до правової держави: зб. тез доповідей. URL: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojfohoefgiehjai/index.html>.
3. Сліпченко О. І. Права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). URL: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojfohoefgiehjai/index.html>.
4. Мироненко І. В. Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні. URL: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojfohoefgiehjai/index.html>.
5. Бусуйок Д. В. Правове регулювання виникнення, здійснення та припинення прав на землю: навч. посібник. Київ: Вид-во Європейського університету, 2010. 185 с.
6. Готова О. В. Правове регулювання правочинів щодо земельних ділянок в Україні. URL: https://biz.ligazakon.net/news/201877_pravochini-z-zemelnimi-dlyankami-kh-rznovidi-ta-osoblivost.

Перемітько С. В.,
сертифікований
інженер-землевпорядник

АНАЛІЗ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПИТАНЬ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

Порушення земельного законодавства відбувається в процесі оформлення права власності (користування) земельними ділянками. Зустрічаються випадки із приводу визнання рішень органів місцевого самоврядування або органів виконавчої влади незаконними. Або виникають невідповідності під час реєстрації і визнання права власності на землю, визначення порядку користування ділянкою, порушення правил добросусідства й земельних сервітутів, використання ділянок не за цільовим призначенням. Для вирішення таких питань виникає необхідність у проведенні досліджень на основі спеціальних знань відповідної галузі з метою отримання висновку, який може бути предметом судового розгляду. Складається такий документ судовим експертом в результаті провадження судової експертизи, яка здійснюється відповідно до методик проведення експертних досліджень.

Беручи до розгляду експертизу з питань землеустрою, можна зауважити про її недостатнє методичне забезпечення. Хоча відсутність методик не є перешкодою для отримання висновку експерта, оскільки він має право самостійного визначення способу проведення експертного дослідження. Проте державні науково-дослідні установи судових експертиз займаються розробкою методик дослідження складу, змісту та правил оформлення документації із землеустрою, розробляють Методичні рекомендації з проведення досліджень зі встановлення відповідності вимогам законодавства технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі для громадян та ряд інших методик.

Перед судовим експертом постають наступні завдання: визначення відповідності розробленої документації із землеустрою та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам; визначення відповідності зміни цільового призначення земельних ділянок та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам; визначення відповідності фактичного землекористування правостановлювальним документам, документації із землеустрою на земельні ділянки та нормативно-правовим актам; визначення відповідності виконаної нормативної грошової оцінки земель вимогам нормативно-правових актів.

На сьогоднішній день в Методичних рекомендаціях є певні прогалини, які стосуються питання про встановлення відповідності діючому законодавству проектів землеустрою щодо встановлення меж населених пунктів, меж земель природно-заповідного фонду, використання матеріалів лісовпорядкування при

проведенні судових експертиз з питань землеустрою та багато інших. Окрім того, земельне законодавство зазнає певних змін, отже існуючі методичні рекомендації також потребують постійного коригування методик виконання судових експертиз у різних галузях знань, в тому числі при дослідженні питань землеустрою.

При розробці нових методичних рекомендацій треба звернути особливу увагу принципу законності, який має вираження у тому, що процес проведення експертизи не повинен суперечити вимогам, встановленим процесуальним законодавством та нормативними правовими актами щодо порядку провадження судової експертизи. А сама методика дослідження повинна мати системну побудову, це забезпечить логічний підхід до викладу методики, правильного її сприйняття експертом та особами, що оцінюють висновок експерта.

При розробці методики експертного дослідження всі положення мають бути доведені теоретично та бути перевірені практично фахівцями, які мають необхідні знання у відповідних галузях.

Питання проведення судових експертиз з питань землеустрою, мають ряд особливостей, які потребують подальшої розробки відповідної науково-методичної бази проведення досліджень з питань землеустрою співробітниками державних науково-дослідних установ судових експертиз із залученням провідних фахівців та науковців галузі.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2018.pdf.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Постанова «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>.
4. Закон України «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
5. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

РОЗДІЛ 5

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Карюк А. А.,

курсант

факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова К. С.,

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СПАДКОВЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Знання іноземного спадкового права цілком визначається практичними потребами. Щорічно Міністерство закордонних справ України розшукує родичів спадкодавців, які померли за кордоном і проживали у Фінляндії, США, Німеччині, Франції, Австралії, Японії та інших країнах.

Спадкові відносини є невід'ємною частиною відносин власності будь-якого суспільства, заснованого на будь-якій формі власності (феодальній, капіталістичній і навіть соціалістичній). З іншого боку, спадкування в основному відбувається між суб'єктами, пов'язаними родинними зв'язками, і щодо нерухомих об'єктів, що належать померлому на основі права приватної власності. Тому співвідношення між спадковим правом як галузевим правом і цивільним сімейним правом як галуззю в зарубіжних країнах існує досі.

Враховуючи досвід вчених, що розглядають спадкове право в зарубіжних правових системах, спробуємо після вивчення першоджерел дати загальну характеристику спадкового права Японії та США.

В Японії основним джерелом спадкового права є Цивільний кодекс Японії. Після Другої світової війни в спадкові закони Японії були внесені зміни (Акт 1947 р. і Акт 1962 р.). До перегляду норми японського спадкового права вперше передбачали перехід спадкових прав до статусу патріарха. Це пов'язано з передачею влади голові родини. Ця посада передавалася старшому синові. Без сина може отримати спадок і дочка. У зв'язку з реформою інститут було ліквідовано. В даний час норми японського спадкового права конкретно стосуються успадкування майна. В останні роки в них внесено деякі незначні зміни. Відмінною рисою японського спадкового права є прийняття спадщини, поділ майна, відповідальність спадкодавця за боргами та багато інших положень, які однаково поширюються на спадкоємців за законом і за заповітом.

ЮСС юридично встановлює три черги спадкоємців:

- По-перше, діти спадкодавця зобов'язані прийняти спадщину.
- До другої черги належать найближчі члени родини (якщо перша черга не має спадкоємців). Серед них ті, хто є більш близькими родичами спадкодавця, будуть виключені з родичів, які мають більш далекі родичі.
- До третьої черги за відсутності старших включаються брати і сестри спадкодавця.

В Японії заповіт вважається особливим актом, який створює певні права та обов'язки, але не робить одержувача спадкоємцем. Таким чином, згідно з японським законодавством про спадкування, заповіт вважається односторонньою угодою, а особа, названа в заповіті, є еквівалентом майна, а не спадкоємцем.

Визначивши основні риси японського спадкового права, можна зробити висновок, що все ще існують деякі застарілі норми, які необхідно адаптувати до сучасного стану справ у цій країні (наприклад, необмежена відповідальність спадкоємців за зобов'язаннями спадкоємців), а також відсутність заходів щодо забезпечення збереження спадкового майна до вступу спадкоємців у спадщину. Можна помітити, що хоча норми японського спадкового права в основному зосереджені в цивільному праві країни, більшість із них відображає норми сімейного права. Іншими словами, спадкування в Японії є підгалуззю цивільного та сімейного права. Підгалузі цивільного права в цій країні.

Американське спадкове право має своє історичне коріння в середньовічному англійському загальному праві, яке встановлювало два порядки спадкування, один для рухомого, а інший для нерухомого. Система нерухомості має очевидні риси феодального права, особливо у випадку дітей, сини виключають права спадкування дочок, старші сини виключають молодших синів. Державне спадкове право зараз починає розвиватися в напрямку встановлення єдиного порядку спадкування, а норми, що застосовуються до рухомого майна, поширюються на нерухоме майно. У Сполучених Штатах 52 штати та округ Колумбія мають власні закони про спадщину.

Історичні корені американського спадкового права лежать у середньовічному англійському загальному праві, яке встановлювало два порядки спадкування: один для рухомого майна, інший для нерухомого. Система спадкування має явні ознаки феодального права, особливо у випадку дітей, син виключає спадкові права дочки, а старший син виключає молодшого сина. Державне спадкове право зараз починає рухатися в напрямку встановлення єдиного порядку спадкування, поширюючи норми, що застосовуються до рухомого майна, на нерухоме майно. У Сполучених Штатах 52 штати та округ Колумбія мають власні закони про заповіти.

Взагалі спадкове право в США дуже різноманітне. Закони часто сильно відрізняються від штату до штату. Деякі штати мають закони та прецедентне право, які впливають на інші штати. Нью-Йорк, Массачусетс і Пенсільванія знаходяться на сході країни, а Каліфорнія – на заході.

Кучер В. О.,
завідувач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Власність та право власності впродовж усього періоду існування людства становили інтерес суспільства. З нагромадженням і поглибленням знань про закони розвитку суспільства стали змінюватися й уявлення про власність. При цьому право власності є основою та гарантією існування й розвитку громадянського суспільства.

Термін «власність» нерідко використовують у різноманітних значеннях, зокрема: 1) як історичну категорію, що визначає суспільну форму присвоєння матеріальних благ; 2) як синонім, еквівалент понять «майно» чи «речі» в контексті, приміром, передачі або набуття власності; 3) для визначення суто економічного явища (відповідних економічних відносин з приводу розподілу матеріальних благ); 4) ототожнюють із суто юридичною категорією – правом власності; 5) як правовий інститут – сукупність юридичних норм, спрямованих на регулювання економічних відносин власності [1, с. 58].

Слушним є зауваження, що в результаті цієї плутанини складаються помилкові уявлення та стереотипи про власність.

Власність – складне і багатогранне поняття, яке виражає всю сукупність суспільних відносин: економічних, соціальних, правових, політичних, національних, морально-етичних, релігійних тощо. Це поняття займає центральне місце в економічній системі, оскільки зумовлює спосіб поєднання робітника із засобами виробництва, мету функціонування і розвитку економічної системи, визначає соціальну і політичну структуру суспільства, характер стимулів трудової діяльності і спосіб розподілу результатів праці.

Право особи на власність закріплено в Конституції України, у якій встановлено форми власності (статті 13, 41, 142 та 143), закріплено рівність усіх суб'єктів права власності (статті 1 та 13), гарантії права власності та обов'язки власників (статті 13 і 41). Крім того, стаття 41 Конституції України передбачає, що кожен має право володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосовано лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, передбаченому законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їхньої вартості.

Право власності регулює також стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 20 березня 1952 р., якою було гарантовано захист права власності. Згідно з цією статтею «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

Стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод закріплює право безперешкодного користування своїм майном (власністю), регулює умови позбавлення власності, визнає право держав здійснювати контроль за використанням власності відповідно до загальних інтересів.

Як зазначає Шупінська О. Стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції включає в себе три окремі правила (принципи) [2, с. 52].

У першому реченні йдеться про «мирне володіння», тобто порушення принципу, встановленого у першому реченні може мати місце і за відсутності прямого або фізичного втручання у право власності особи. Так, наприклад, порушення може мати форму позбавлення можливості використовувати власність, інші форми перешкоджання реалізації права власності.

Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що принцип першого речення ст. 1 має два компоненти:

- процесуальний, який встановлює процесуальні гарантії проти втручання у мирне володіння;

- матеріальний, який надає захист проти свавільних дій держави або покладання на особу надмірного тягара. Саме в такому поєднанні процесуальних та матеріальних засад повинен розумітися справедливий баланс між громадськими інтересами та вимогами захисту права власності. Показовим з цього приводу є рішення Європейського суду з прав людини у справі Спорронг та Льюнрот проти Швеції від 29 червня 1982 року [3, с. 695-701].

Позбавлення володіння, що становить обмеження права власності, відповідно до другого речення першої частини статті 1 вимагає, аби таке позбавлення відбувалося в інтересах суспільства. Відповідно до стандарту, розробленого в практиці Суду, для встановлення відповідності певного урядового заходу вимогам цього принципу слід дослідити три критерії: чи переслідувало позбавлення власності «суспільний інтерес»; чи був захід пропорційним переслідуванню цілям; чи був такий захід правомірним. Згідно із усталеною практикою критерій відповідності загальним принципам міжнародного права стосується, насамперед, питання захисту права власності іноземних громадян та осіб без громадянства. Всі ці питання були докладно розглянуті у справі Європейського суду з прав людини Джеймс та інші проти Сполученого Королівства (22 січня 1986 р.) [4, с. 706-708].

Позбавлення майна може бути виправданим тільки якщо доведена наявність «інтересів суспільства» та «умов, передбачених законом». Більше того, будь-яке втручання у володіння майном повинно задовольняти принцип пропорційності. Як Суд неодноразово зазначав, повинен бути встановлений справедливий баланс між інтересами суспільства в цілому та вимогою захисту основних прав індивіда.

Третій принцип, встановлений у статті 1, стосується самостійних повноважень держави регулювати відносини власності. Питання контролю за використанням власності може мати різні форми: планування міст, регулювання орендних відносин, регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до стандартів судової практики держава у випадках оскарження заходів контролю за використанням власності має довести наявність «розумного співвідношення пропорційності» між запровадженими заходами та переслідуваною правомірною метою. У будь-якому випадку Суд визнає за державами доволі широке поле розсуду. Проте використання таких державних повноважень повинно відповідати матеріальним і процесуальним гарантіям, які впливають із першого принципу статті 1 [4, с. 708-709].

Особливою формою привласнення як ознаки власності можна вважати володіння, що відображає юридичну, документально закріплену фіксацію суб'єкта власності або факт реального володіння об'єктом. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зауважував, що не існує ніякого володіння власністю до тих пір, доки особа не може заявити про своє право власності. Для того щоб довести, що втручання у право власності відбулося, необхідно показати, що гарантії захисту, передбачені ст. 1 Протоколу № 1, було порушено [4, с. 39].

Отож, аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, у контексті Європейської конвенції, можна зробити висновок, що розуміння власності змінюється, зокрема в сторону розширення. Цьому, безумовно, сприяє позиція Європейського суду, який постійно повторює, що «власність» у розумінні Конвенції та Протоколу до неї – це автономне явище, яке жодним чином не пов'язане із національним його розумінням та має тлумачення незалежне від національного.

Список використаних джерел:

1. Клименко О. Наукові роздуми у розвиток правової теорії власності. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 55-60.
2. Шупінська О. Міжнародно-правові механізми захисту права власності: практика Європейського Суду з прав людини. *Юридичний журнал*. 2008. № 11. С. 52-59.
3. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції: монографія (2-ге вид., випр.). Київ: Реферат, 2007. 640 с.
4. Рум'янцева В. Захист власності фізичних та юридичних осіб в Європейському суді з прав людини. *Право України*. 2004. № 5. С. 38-40.

Тимощик А. Д.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Резворович К. Р.,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Право на життя в Україні як і в багатьох країнах світу є одним із головних інститутів який наразі викликає резонанс не тільки у суспільстві, а також і серед науковців. Більшість міжнародно-правових актів мають функцію захисту та забезпечення вказаного права, не виключенням є законодавство України. Проте на сьогодні гостро стоїть проблема щодо права на смерть особи яка цього прохає, або родичі якої через її повністю обмежену дієздатність, яка виникла після захворювання адже з розвитком медицини поновлюється і та полегшується так зване умертвіння особи, яка просить цього.

Так, в українському законодавстві право на життя закріплено не тільки у Конституції України, таке право також закріплено у частині 4 статті 281 Цивільного кодексу України, а саме «Забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя». Тобто українське законодавство не тільки охороняє право на життя, а також забороняє його припинення іншими особами, навіть якщо особа прохає це зробити [1].

Під евтаназією слід розуміти умисні дії чи бездіяльність медичних працівників (або інших осіб), які здійснюються ними за наявності письмового оформленого клопотання пацієнта, або «заяви на випадок смерті», або ж усного клопотання, якщо фізичний стан унеможлиблює письмову форму клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням законодавчо встановлених умов, з метою припинення його фізичних, психологічних і моральних страждань, у результаті яких реалізується право на гідну смерть [2, с. 199].

Таке поняття як евтаназія хоча і існує досить давно та в Україні воно повністю заборонено адже вважається обмеженням відповідного права, це передбачується статтею 115 Кримінального кодексу України, «Умисне вбивство». На нашу думку питання евтаназії потребує окремого регулювання, в системі права України, також ведення окремого права на смерть. На нашу

думку кожен хто вимагає своїй смерті, через нестерпні муки, через хворобу або будь яку іншу причину яка викликає такі муки. Тому в створенні відповідного законодавства треба скористатися досвідом зарубіжних країн, та створити відповідний перелік який буде затверджувати відповідні причини за якими працівники лікарських закладів не будуть нести відповідальність, за евтаназію, або створити відповідний орган який буде регулювати дане питання.

Що стосується міжнародного досвіду, то перша країна, яка легалізувала евтаназію в Європі – Нідерланди. 10 квітня 2001 року Верхня Палата парламенту цієї країни ухвалила закон, який звільняє від кримінальної відповідальності лікарів, що допомагають хворим піти з життя. За неофіційними даними, евтаназія в Нідерландах здійснювалася за домовленістю між пацієнтами і лікарями починаючи з 1984 року. Також дана процедура визнається цілком правомірною у Франції, Бельгії, Швеції та Швейцарії. Існує і ряд країн де передбачена кримінальна відповідальність за припинення підтримки життя. Так, відповідні норми, окрім України, містяться у Кримінальних кодексах Угорщини, Норвегії, Італії, Узбекистану, Грузії [3, с. 49].

Таким чином ми проаналізувавши дане питання можемо зазначити, що Україна потребує введення окремого державного органу який би міг реалізовувати питання евтаназії для осіб які цього витребовують, також спираючись на досвід зарубіжних країн, створити законодавство яке буде регулювати дане питання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України, документ № 435-IV (редакція від 01.08.2022 р., підстава – 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Ворона В. А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. *Право України*, 2010. Вип. 5. С. 199-205.
3. Гелецька І. О., Савощак І. М. Легалізація пасивної евтаназії в умовах рекодифікації цивільного законодавства України. 2021. 49 с.

РОЗДІЛ 6

ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Арделян Д. Р.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Косяченко К. Е.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕХАНІЗМ УНИКНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Подвійне оподаткування – це обкладання одного податкового об’єкта або окремого платника тим самим (чи аналогічними) податком за один податковий період. Воно може існувати як в рамках національної (внутрішнє) так і міжнародної (зовнішньої) системи [1, с. 58].

Якщо внутрішнє подвійне оподаткування можна охарактеризувати, як один і той самий податок, що сплачується на різних адміністративних рівнях цієї держави (вертикальне та горизонтальне), то зовнішнє зіштовхує національні законодавства з податкової сфери двох чи більше держав. Тому виникає колізія з питань податкування. З метою врегулювання цього питання існують односторонні заходи, що передбачають зміну національного законодавства та двосторонні (багатосторонні), що реалізуються за допомогою міжнародних угод та конвенцій з метою уникнення подвійного оподаткування.

Міжнародне подвійне оподаткування зумовлено тим, що кожна держава має свою систему надходження цих самих податків з політичних, історичних та звичаєвих причин, а також з метою бажання збільшити надходження у казну.

Наша держава приймає активну участь з регулювання цього процесу через укладання міжнародних договорів. На сьогоднішній день між Україною та іншими державами діють сімдесят чотири міжнародні двосторонні міждержавні конвенції (угоди) про уникнення подвійного оподаткування, дві з яких були вчинені Урядом СРСР, які діють відповідно до ст. 7 Закону України «Про правонаступництво України» до дня набрання чинності нових договорів, укладених Україною. Крім того, у відносинах між Україною та Республікою Сербія і Республікою Чорногорія застосовується Конвенція між Кабінетом Міністрів України і Союзним Урядом Союзної Республіки Югославія про уникнення подвійного оподаткування стосовно податків на доходи і капітал, які є правонаступниками Союзної Республіки Югославія [2].

Ст. 103 Податкового кодексу України регулює питання щодо порядку застосування міжнародного договору України про уникнення подвійного оподаткування стосовно повного або часткового звільнення від оподаткування доходів нерезидентів із джерелом їх походження з України [3]. Цей закон дає визначити ознаки, на яких отримуються переваги уникнення подвійного оподаткування, встановлено процедуру нерезидента на податкові пільги, класифікування та застосування міжнародного договору тощо.

Для позбавлення сплати резидентів подвійного податку існують декілька методів: відрахування, звільнення, кредит та знижка.

У методі відрахування сторони договору обкладають податком, проте вирівнюють до найменшого рівня податку серед країн-учасниць договору.

При методі звільнення платник податків може виключати зі своєї податкової бази з метою оподаткування тільки певного виду доходу. Ці доходи звільнені від оподаткування в іншій країні.

Кредит залік сплачених за кордоном податків в рахунок зменшення зобов'язань платника податків по сплаті податку в своїй країні.

Знижка ж розглядається податок, що був сплачений за кордоном як витрати, на які зменшується сума доходів.

Методи уникнення міжнародного подвійного оподаткування є самостійним комплексним інститутом, що застосовується для повної ліквідації явища подвійного оподаткування після застосування інституту резидентства або інституту обмеженої податкової юрисдикції та спеціальних правил про звільнення від оподаткування окремих видів доходів [4, с. 178].

Усунення міжнародного подвійного оподаткування полягає в об'єднанні зусиль, а не тільки у вдосконаленні національного законодавства. Укладання міжнародних договорів та угод є важливою запорукою боротьби з цією колізією. Серед таких Конвенції ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку), що ставлять собі на мету боротьбу з подоланням та вдосконаленням економічної сфери, полегшення процедури сплати податків та унеможливлення зловживання правових колізій. Також існує «Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та попередження податкових ухилень» метою якої є усунення юридичного подвійного оподаткування. Механізм уникнення подвійного оподаткування передусім передбачає розподіл права держав на оподаткування доходів особи шляхом: надання виключного права одній з держав оподатковувати такий дохід та звільнення від податку в іншій державі; надання права оподаткування доходів у повному обсязі державою, резидентом якої є одержувач такого доходу, та обмеженого права оподаткування (за зниженою ставкою) державою, на території якої є джерелом такого доходу (дивіденти, проценти, роялті) [5].

Подвійне оподаткування є актуальною і доволі гострою проблемою економічної сфери, як національної, так і міжнародної. Якщо вирішення проблеми подвійного оподаткування може відбуватись за внутрішнім рішенням держави щодо свого законодавства, то на міжнародній арені постає ряд

проблем, що вибудовуються на соціальних, політичних, історичних та звичаєвих аспектах, і регулювання цього питання стає більш складним. Тож з цією метою держави і об'єднуються у міжнародні організації та заключають угоди та договори задля подальшого спільного уникнення подвійного оподаткування. Методи уникнення міжнародного подвійного оподаткування є самостійним інститутом організаційно-правового механізму уникнення подвійного оподаткування. Вони є дійовим варіантом вирішення проблеми подвійного оподаткування і використовуюються у рамках внутрішніх та зовнішніх систем законодавства.

Список використаних джерел:

1. Фокша Л. В. Конспект лекцій з дисципліни «Податкове право». Дніпро, 2016. С. 58-60.
2. Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування Міністерство фінансів України URL: https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543.
3. Податковий кодекс України: від 01.01.2011 р. № 2755-VI. ВВР України. 2011. № 13-17. С. 112.
4. Олендер І. Я. Методи уникнення міжнародного подвійного оподаткування: постановка проблеми. Харків: Право і суспільство. 2019 р. С. 177-181.
5. Застосування конвенцій про уникнення подвійного оподаткування 2022. URL: <https://go-advocate.com/zastosuvannya-konventsij-pro-unyknennya-podvijnoho-opodatкування>

Бублік С. П.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Косяченко К. Е.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОЦИФРУВАННЯ У ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Сьогодні в питаннях оцифрування суспільно значущих процесів і явищ ми переживаємо такий історичний момент, коли право та його реалізація на практиці можуть позитивно чи негативно впливати на розвиток інновацій. Право у своєму розвитку може також використовувати інновації, досягнення науки і техніки і, зокрема, цифрові технології. Не оминуло оцифрування і сферу оподаткування. Електронний податкоплатник, електронна можливість звернення до уряду, електронні документи, електронний підпис особи, електронні нормативно правові акти податкових органів влади, електронні канали доставки, обробки та зберігання інформації, електронна пошта,

електронний документообіг, електронні рахунки-фактури, електронні бази даних про платників податків та їх категорії, про об'єкти оподаткування, про угоди платників податків, електронні системи управління ризиками, електронний кабінет платника податків – поняття, що активно впроваджуються і повсюдно використовуються в оподаткуванні [1, с. 91].

Загалом по існуванню, законодавчому закріпленню та визначенню зазначених вище понять можна зробити однозначний висновок, що право України позитивно відноситься до цифрових технологій і до процесу оцифрування у сфері оподаткування. У цифровий формат перекладаються не лише документи та способи їх підписання, аутентифікації, передачі, ідентифікації та зберігання, а й податкові процедури та послуги.

У близькому майбутньому настане той час, коли штучний інтелект пророблятиме за людей громіздку роботу зі здійснення стандартних операцій і навіть цілих видів діяльності, що періодично виникає в них. Не виключено, що й усе оподаткування згодом буде переведено в електронний формат, і платник податків не потребуватиме будь-яких позитивних дій, спрямованих на виконання ним своїх податкових зобов'язань [3, с. 38].

Податковий облік його оподатковуваної діяльності, фіксація та декларування об'єктів оподаткування, калькуляція та здійснення податкових платежів, складання та подання податкової звітності відбуватимуться автоматизовано, з відома, але без активної участі платника податків, під постійним контролем податкових органів, з попереднім попередженням його про заплановані операції та повідомленням про скоєні процедури. Платник податків лише буде інформуватись про хід виконання його податкових зобов'язань і, у разі своєї незгоди з ним, заперечуватиме проти окремих операцій у встановленому для цього електронному форматі. Заперечення, претензії, скарги та позови, можливо, також будуть розглядатися та вирішуватися з використанням штучного інтелекту в електронному форматі з повідомленням його про результати дозволу його скарг та позовів. В електронному форматі протікатимуть і всі податкові процедури – від реєстрації та обліку платника податків, його об'єктів на оподаткування та податкових зобов'язань до їх забезпечення та примусового виконання [2]. Технічно, виходячи з рівня і тем розвитку цифрових технологій і штучного інтелекту – це все реально вже зараз. Питання тільки часу та постановки завдань уповноваженим на те особам.

У питаннях автоматизації операцій, людський фактор участі в них переходить в інший, якісно новий формат відносин і рівень управління штучним інтелектом. По-перше, людина стає об'єктивним, справедливим і неупередженим архітектором, творцем нормативної моделі майбутньої оптимальної поведінки всіх платників податків, податкових органів та їх посадових осіб (архітектор-нормотворець). По-друге, людина стає таким же об'єктивним і неупередженим оператором інформаційних систем, що контролює, коригує і покращує їх роботу (оператор-реалізатор і контролер). По-третє, людина залишається носієм власних інтересів і вольовим суб'єктом, що розпоряджається самотужки, коштами, часом, активами, обов'язковими в

точках прийняття рішень. Без самостійного прийняття людиною відповідного вольового рішення не може бути ініційовано, виконано або зупинено по відношенню до неї чи її майна. Іншими словами, людський фактор в епоху загального оцифрування всіх процесів і явищ не відходить на другий план, як це може здатися спочатку, а набуває якісно нове значення, коли інтереси людини, її воля і її виявлення стають в основу, враховуються в кожному конкретному важливому в людини разі і від них залежить подальша динаміка відносин.

На конкретних прикладах, виникаючих у практиці правозастосування приватних випадків прояву проблем з електронним документообігом, можна вже сьогодні з упевненістю позначити окремі групи проблем, що потребують свого вивчення та своєчасного вирішення [4, с. 63]. По-перше, цифрові технології поки що повільно і неповсюдно впроваджуються у сфері оподаткування (проблема «повільно і мало»). До цього часу податкова система повністю не інтегрована в систему електронного уряду. По-друге, поява електронного «двійника» платника податків та інших учасників податкових відносин, цифрове дублювання їх підписів, документів та діяльності, а також автономне їх існування від реальних осіб (їх власників) створюють загрозу роздвоєння їх особистості, появи та подальшого виявлення випадків невідповідності результатів реальної та віртуальної дійсності в їхній діяльності. Питання забезпечення кібербезпеки при отриманні та використанні електронних засобів ідентифікації платника податків, його документів та проведенні від його імені операцій, як і раніше, не втрачають своєї актуальності в умовах зростаючих загроз хакерських атак, шкідливих вірусів та іншого роду зловживань з боку тих, що мають або незаконно отримали доступ до персональних даних осіб без їх відома. Захист персональних даних у цифровому форматі від несанкціонованого доступу до них третіх осіб і їх використання – залишається завданням номер один в функціонуванні віртуальної дійсності. По-третє, навіть у наш вік штучного інтелекту та цифрових технологій ніхто не застрахований від помилок: ні людина, ні робот, ні його творець, оператор або користувач. У роботі програмістів, операторів і користувачів теж не виключені помилки (системні, логічні, технічні тощо). Хто ж в такому разі повинен відповідати за такі помилки та відчувати на собі несприятливі наслідки. У практиці податкового правозастосування в таких випадках досить поширеним є перекладання відповідальності представників податкових органів на комп'ютери та програмне забезпечення, як на беззастережну і, не терплячу жодних заперечень, обставина (комп'ютер помилятися не може, а навіть якщо він іноді помиляється, то за це відповідати він не може, а податковий орган не може і не повинен відповідати за помилки комп'ютера, як за свої дії (бездіяльність)).

Отже, на чому хотілося б особливо зупинитися, так це на актуальності незамінності людини і всього споконвічно людської робототехніки. У своєму подальшому в розвитку оцифрування, як будь-яке поставлене на службу людини і суспільства явище, повинне мати конкретні цілі, завдання, принципи, цінності та відповідні обриси, межі та обмеження. Підхід до оцифрування сфери оподаткування є неоднозначним, бо з однієї сторони це зручно, а з іншої не виключає помилок, які можуть призводити до серйозних проблем.

Список використаних джерел:

1. Хорошилова І. Шлях євроінтеграції України – податкове реформування. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2018. № 20. С. 162.
2. Петик М. Фіскальна ефективність податкової системи України. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique*. 2021.
3. Касперович Ю. В. Функціональна спроможність податкової системи України. *Економіка України*. 2020. № 12 (709). С. 36-55.
4. Латковська Т. А. Проблеми реформування податкової системи України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. 22. С. 62-71.

Бублик Т. Ю.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Фінансово-правові відносини регулюються нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав і правові зобов'язання щодо створення, розподілу (перерозподілу) та використання публічних коштів. Як і будь-які інші правовідносини, фінансові правовідносини також виникають між певними суб'єктами у зв'язку з певним об'єктом і мають опублікований зміст через відповідні права та обов'язки його учасників. Він відображає загальний характер будь-яких правовідносин, фінансово-правових відносин, вони мають специфічні властивості також через особливість сфери їх виникнення [1].

У фінансово-правових відносинах, як правило, чітко виділяються дві правові елементи:

- 1) держава і влада;
- 2) власність.

Фінансова діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування ґрунтується виключно на нормативних актах. Водночас мобілізація та витрачання коштів, державних коштів – це діяльність

матеріального, майнового характеру. Фінансово-правові відносини, таким чином, є відносинами влади та власності. Фінансово-правові відносини характеризуються низкою ознак, які підкреслюють їх специфіку та відрізняють від інших правовідносин.

По-перше, фінансово-правові відносини виникають лише на підставі фінансово-правового акта. Вони можуть бути розпочаті, змінені чи припинені не на підставі волі їх учасників, а лише на підставі вимоги правової норми.

По-друге, у процесі фінансової діяльності держави та територіальних громад обов'язково здійснюється створення, розповсюдження (перерозподіл) або використання державних грошових фондів, що дає можливість охарактеризувати відносини як різновиди. Зазначена ознака є визначальною у разі відмежування фінансових правовідносин від суміжних правовідносин, особливо від адміністративних.

По-третє, особливість суб'єктного складу фінансово-правових відносин пов'язана з обов'язковою участю державних або самоврядних органів у разі необхідності. Водночас органи державної влади наділені владними повноваженнями щодо інших суб'єктів фінансово-правових відносин, що характеризує відсутність рівноправності сторін між учасниками [2].

Отже, підводячи підсумок можна зазначити, що формування фінансово-правових відносин здійснюється, як правило, на основі нормативно-правових актів або індивідуальних правових актів. Таким нормативним актом у сфері фінансової діяльності держави є державний закон Бюджету України, який приймається щорічно.

Список використаних джерел:

1. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посібник. Київ, 1999. С. 122.
2. Бюджетний кодекс України: закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI.

Гасимова Р. Ю.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Косяченко К. Е.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СИСТЕМА І ДЖЕРЕЛА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

Джерела права – це офіційно визначені зовнішні форми, які містяться норми, що регулюють відносини, що виникають у процесі оподаткування, тобто, форми зовнішнього змісту право. Система джерел податкового права включає безліч елементів, що являють собою нормативні правові акти, регулюючі податкові відносини.

Джерелом податкового права може вважатися нормативний правовий акт, що містить положення, що стосуються встановлення, запровадження та стягнення податків і зборів, податкового контролю, а також притягнення до відповідальності за вчинення податкового правопорушення.

Усі джерела без винятку базуються на конституційних норми, що закріпили вихідні положення податкового права. Конституція України – документ прямої дії, що містить основні засади податкового права, базові норми, що регулюють основи податкової системи.

Загальні податкові закони – законодавчі акти, які містять положення, що регулюють податкову систему в цілому, її основи, головні характеристики податкових важелів. У даних актах відсутня деталізація конкретних видів податків. В основному до них належать податкові кодекси, що поєднують матеріальні і процесуальні сторони податкової системи, а також основні закони загального характеру (Закон України «Про систему оподаткування») [1, с. 23].

Перш за все, поняття «джерело права» та «форма права» взаємопов'язані, але визначити їх як тотожні поняття неможливо. В юридичному словнику-довіднику за редакцією Ю. Шемчушенка, зазначено, що форма права – спосіб внутрішньої організації, а також спосіб зовнішнього вияву правових (юридичних) норм, який засвідчує їхню державну загальнообов'язковість [2, с. 674].

Джерелом права є офіційні документи, що встановлюють і санкціонують норми права, за допомогою яких визначається загальнообов'язкове правило поведінки осіб. Для джерел прав притаманні такі ознаки як:

- обов'язковість;
- формальна визначеність;
- загальноповідомість.

Джерела права – це вихідні від держави або визнані їм офіційно документальні форми вираження і закріплення норм права.

До основних форм права можна віднести: правові звичаї; нормативні договори та акти; міжнародні-правові акти; правовий прецедент; правову доктрину; релігійно-правова норма.

1. Правовий звичай – сформоване правило поведінки, яке отримало своє визнання державою, в результаті багаторазового повторення. Правовий звичай є найбільш давньою формою права.

2. Нормативний договір – угода між двома чи більше сторонами.

3. Нормативно-правовий акт є одним з основних джерел права в країнах романо-германської правової сім'ї. Функції нормативних правових актів – це основні напрями впливу на суспільні відносини, за допомогою особливих юридичних засобів. До загальних функцій нормативних правових актів, в першу чергу, можна віднести: регулятивну, виховну, охоронну, інформаційну.

4. «Правовий прецедент» тлумачиться як спосіб зовнішнього вираження й закріплення індивідуального правила поведінки, яке встановлюється компетентним органом держави для регулювання конкретної життєвої ситуації і стає загальнообов'язковим у регулюванні аналогічних конкретних життєвих ситуацій; потреба в прецеденті постає насамперед внаслідок наявності прогалин у праві. Серед правових прецедентів (судових та адміністративних) найпоширенішими є судові, притаманні англосаксонському типу правової системи [3, с. 77].

5. Міжнародні-правові акти – угода між країнами та міжнародними організаціями.

6. Правова доктрина. Не суперечить загальному визначенню доктрини поняття «правова доктрина», наведене В. Копейчиковим, який вказує, що це сукупність (система) наукових знань про певне правове явище. За відповідних умов правова доктрина може бути розвинена у відповідну теорію з більшою чи меншою мірою узагальнення, здебільшого входить у теорію права як складовий елемент [4, с. 275].

7. Релігійно-правова норма одна з історичних форм права, в системі якого джерелом постулюється воля божества (Бога), виражена в священних текстах або переказах.

Система податкового права – об'єктивна сукупність податково-правових норм, які визначають внутрішню структуру податкового права (зміст і особливості їх розміщення) та регулюють податкові відносини [5, с. 9].

Отже, джерело права має певні форми, які виконують різні ролі в правовій системі, кожна з форм має мету регулювання суспільних відносин. В рамках даної роботи ми дослідили загальну характеристику та особливості джерел цивільного права, розглянули важливі аспекти та категорії, які включені до поняття системи цивільного законодавства. Визначили, що Конституція України є основним джерелом права в Україні, яка є базою для Податкового кодексу України, який регулює особисті немайнові та майнові відносини, які, насамперед, засновані на юридичній рівності та майновій самостійності учасників.

Список використаних джерел:

1. Кучерявенко М. П. Податкове право України: навч. посібник. Харків: Право. 2010. 256 с.
2. Шемчушенко Ю. С. Юридичний словник-довідник. Київ: Феміда. 1996. 696 с.
3. Луць Л. А., Рабінович П. М., Шмельова Г. Г. Прецедент правовий. Юридична енциклопедія: у 6 т. Київ: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998-2004. Т. 5. 736 с.
4. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 2: Д-Й, 2003. 744 с.
5. Бондаренко І. М., Головашевич О. О., Дамірчиев М. І. Податкове право: посібник для підготовки до іспитів. Харків: Право, 2018. 222 с.

Дубовик А. П.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Косяченко К. Е.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасний період одним із найбільш важливих та пріоритетних напрямів діяльності України є здійснення податкової політики. Підвищення ефективності податкового адміністрування є першочерговим завданням держави.

Основною формою контролю податкових органів за повнотою та своєчасністю сплати платниками податків є податкова перевірка. В Україні існує велика кількість органів державного нагляду (контролю), які мають повноваження проводити перевірки суб'єктів господарювання у межах своєї компетенції, наразі в нашій державі існує 43 контролюючих органи типу центрального органу та обласних державних адміністрацій, й ще 413 контролюючих органа типу територіальних.

Після запровадження воєнного стану, законодавцем було введено мораторій на проведення більшості перевірок. Проте, на даний час, проведення перевірок відновлюється, й перелік можливих перевірок постійно збільшується.

Під податковим адмініструванням розуміється діяльність спеціально уповноважених державних органів щодо здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства України фізичними та юридичними особами.

У процесі реалізації податкового адміністрування у держави виникає потреба у досягненні певних взаємозалежних цілей:

1) поповнення бюджетів усіх рівнів бюджетної системи України шляхом стягування податків та зборів;

2) створення умов для нормального соціально-економічного розвитку суб'єктів податково-правових відносин.

За допомогою здійснення раціонального та структурованого податкового адміністрування можливо найбільш ефективним чином реалізувати цілі.

Відповідно до положень статті ПК, податковий контроль проводиться посадовими особами податкових органів у межах своєї компетенції за допомогою податкових перевірок, отримання пояснень платників податків, податкових агентів та платників збору, платників страхових внесків, перевірки даних обліку та звітності, огляду приміщень та територій, що використовуються для отримання доходу (прибутку), а також в інших формах, передбачених ПК України [2].

В Україні найбільш актуальними є питання, пов'язані з реалізацією заходів податкового контролю у рамках здійснення поточного та подальшого контролю. Порядок їх здійснення досить докладно регламентований податковим законодавством України та реалізується податковими органами шляхом проведення податкових перевірок.

Під податковою перевіркою слід розуміти процесуальні дії податкового органу щодо контролю за правильністю обчислення, своєчасністю та повнотою сплати податків та зборів фіскально-обов'язаними особами [1].

Законом України було поновлено податковий обов'язок платників податків, у яких є можливість своєчасно виконувати свої податкові обов'язки, щодо дотримання строків реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних, подання податкової звітності, сплати податків [3].

Зокрема було передбачено, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються, крім:

а) камеральних перевірок. Камеральною вважається перевірка, яка проводиться у приміщенні контролюючого органу виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків та даних системи електронного адміністрування податку на додану вартість (даних центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, в якому відкриваються рахунки платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, даних Єдиного реєстру податкових накладних та даних митних декларацій), а також даних Єдиного реєстру акцизних накладних та даних системи електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового.

б) документальних позапланових перевірок, що проводяться на звернення платника податків та/або з підстав, визначених ст. 78 ПКУ [4].

в) фактичних перевірок. Фактичною вважається перевірка, що здійснюється за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, розташування

господарських або інших об'єктів права власності такого платника. Така перевірка здійснюється контролюючим органом щодо дотримання норм законодавства з питань регулювання обігу готівки, порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, свідоцтв, у тому числі про виробництво та обіг підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами).

Документальні позапланові перевірки за зверненням платника податків та/або документальні позапланові перевірки платників податків, за якими отримано податкову інформацію, що свідчить про порушення платником податків валютного законодавства в частині дотримання граничних строків надходження товарів за імпортними операціями та/або валютної виручки за експортними операціями, що були розпочаті та не завершені до 24 лютого 2022 року, поновлюються та закінчуються протягом 60 днів з дня, наступного за днем набрання чинності цим Законом. Такі перевірки поновлюються на невикористаний строк.

Таким чином, в даний час інститут податкового контролю має першорядне значення у процесі поповнення бюджетів усіх рівнів, і навіть становлення фінансового правопорядку. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне продовжувати вдосконалювати законодавство, що регулює питання здійснення податкового контролю, а також підвищувати ефективність роботи контролюючих органів.

Список використаних джерел:

1. Жук О. І., Гой Н. В. Податкове стимулювання розвитку бізнесу в умовах війни. *Підприємництво і торгівля*. Вип. 33. 2022. С. 44-48.
2. Іванова Н. К. Особливості проведення податкових перевірок під час дії воєнного стану. *Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю*: зб. наук. праць. X Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Ч. 2. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕ. 2022. 191 с.
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» № 2260 від 12.05.2022 року.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua>.

Косяченко К. Е.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВАРТО ВРАХОВУВАТИ

Податки є складною й надзвичайно впливовою на всі економічні явища та процеси фінансовою категорією. З одного боку, податки – фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту громадян. З іншого боку, податки – знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп.

На цей час в Україні діє податкова система, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн.

Проте, на відміну від країн Європейського Співтовариства податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів відображає недосконалість перехідної економіки та має переважно фіскальний характер. Ринкове реформування економіки супроводжувалося неодноразовими спробами удосконалити податкову систему шляхом прийняття окремих законодавчих актів, що були недостатньо адекватними стану економіки, характерними рисами яких є неузгодженість окремих норм, наявність значних обсягів тіньових оборотів [1].

Оскільки відповідно до статті 1 Конституції Україна є соціальною правовою Державою, то її податкова система має відповідати вимогам соціальної держави, передусім щодо рівня фінансування суспільних благ. Податкова система, сформована внаслідок податкової реформи, має забезпечувати акумуляцію фінансових ресурсів, достатніх для виконання конституційно закріплених функцій держави [2].

Результативність податкової реформи залежатиме від вирішення проблеми забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних коштів і на цій основі – безпосереднього взаємозв'язку між обсягом сплачених податків та обсягом і якістю суспільних благ, отриманих платниками. У зв'язку з чим, податкова реформа має передбачити й удосконалення бюджетної політики держави. Метою реформування податкової системи України має бути створення податкової системи, сприятливої для економічного зростання.

Основними завданнями податкової реформи в Україні мають бути:

- формування нового інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності всіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, формування відповідального ставлення платників до виконання своїх податкових зобов'язань;
- підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, покращання адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків;
- підвищення регулюючого потенціалу податкової системи на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій з податку на прибуток підприємств;
- забезпечення більш рівномірного розподілу податкового тягара між платниками податків;
- демократизація податкової служби України, а саме зміна ідеології її функціонування на основі реформування податкової служби.

Офіс президента спільно з Міністерством економіки заявляють, що прагнуть зменшити податкове навантаження на бізнес та готують реформу. Нова податкова модель передбачає зниження ставок податку на прибуток підприємств, доходи фізичних осіб і ПДВ. І водночас – посилення контролю за дотриманням податкового законодавства, але проти фіскальних змін в умовах війни виступили в Міністерстві фінансів та у парламентському податковому комітеті.

Робоча назва податкової реформи – «10-10-10» і передбачає вона зниження ключових ставок податків. Так, пропонують знизити до 10 % податок на додану вартість, який зараз становить 20 %, та податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) із поточних 18 %. Податок на прибуток підприємств також хочуть зменшити із 18 % до 10 %, а в середньостроковій перспективі і зовсім відмовитися від нього.

На час війни ініціатори реформи вважають за доцільне підвищити вдвічі ставку військового збору – до 3 %. Також розробники податкової моделі пропонують частково скасувати сплату Єдиного соціального внеску (наразі 22 % від фонду оплати праці працівника). ЄСВ залишать лише для фізичних осіб підприємців (сплачують 22 % від мінімальної зарплати), які перебувають на системі єдиного податку.

Реформа також передбачає, скасування більшості із 260 податкових пільг, що дозволить додатково залучити до бюджету близько 180 млрд грн та зробити систему стягнення податків більш справедливою. Серед ліквідованих пільг, зокрема, пропозиція підвищити ставки екологічного податку і ПДВ для фармпродукції та пального з 7 % до 10 % [3].

Національний Банк України проти запропонованої податкової моделі «10-10-10». Аргументація: в умовах війни зміна податкового законодавства має бути направлена виключно на спрощення адміністрування податків і не зумовлювати ще більше скорочення податкових зборів та розширення бюджетного дефіциту.

Також проти радикальних кроків, які можуть призвести до скорочення доходів держбюджету, і Міністерство фінансів України. Запропонована податкова модель у перший рік реформи може призвести до зростання дефіциту бюджету в 50 мільярдів доларів, кажуть в Міністерстві, та готують свої пропозиції з приводу податкової реформи.

Отже, Спільнота вже тривалий час говорить про необхідність детінізації економіки, про важливість зниження навантаження на фонд оплати праці, адже з таким податковим навантаженням прозорий бізнес стає абсолютно неконкурентним порівняно з тіншовим. Більше того, безумовно, привабливою виглядає ідея зробити країну інвестиційно привабливою, зокрема з погляду податків, зробити все прозорим, прибрати тіншові потоки.

Водночас, не лише велике податкове навантаження є проблемою для роботи та розвитку бізнесу в Україні. Питання верховенства права та корупції є навіть більш актуальними. Тож і вони потребують належної уваги, паралельно з податковою реформою.

Але найбільша перепона на шляху втілення концепції «10-10-10» не стільки досягнення консенсусу всередині країни, скільки за її межами. Відповідно до директиви Ради ЄС та програми BEPS, які підписала Україна в рамках євроінтеграції, базові ставки ПДВ та податку на прибуток підприємств мають становити не менше 15 %. Ці вимоги покликані забезпечити здорову конкуренцію на європейських ринках, а також запобігти виведенню грошей в офшори.

Список використаних джерел:

1. Ференс О. Реформування податкової системи України. Сайт Міністерства Юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11350.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. с. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Виговська Л. 10-10-10: яку податкову реформу пропонують урядовці та чи проголосують за неї депутати. URL: <https://suspilne.media/275150-10-10-10-aku-podatkovu-reformu-proponuut-uradovci-ta-ci-progolosuut-za-nei-deputati/>

Крипович С. І.,

курсант

Навчально-науковий інститут
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ФІНАНСОВЕ ПРАВО ЯК НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасна теорія і практика потребує пошуку нових методологічних підходів у дослідженні фінансового права і його складових як складного історично сформованого явища правового буття. Фінансове право є необхідною умовою і ефективним засобом реалізації Конституції і законів України у сфері функціонування публічних фінансів у процесі фінансової діяльності держави. Бюджет будь-якої країни відображає її соціально-економічну й політичну природу та зміст фінансової діяльності.

Проблеми фінансової політики перебувають у колі досліджень Загороднього А. [1, с. 11], Беха Г. [2, с. 5], Воронова Л. [3, с. 13], Стельмаха В. [4, с. 529], багатьох інших вітчизняних і зарубіжних теоретиків та практиків, однак в умовах фінансової кризи, значного державного боргу і активного проведення реформ набувають особливого значення з метою переоцінки здобутків і прорахунків реального стану економіки, вдосконалення правового режиму регулювання фінансових відносин, забезпечення фінансової стабільності й незалежності України в глобальному просторі міждержавної конкуренції.

Мета тези полягає у розкритті поняття фінансового права як нормативного забезпечення фінансової політики та фінансового механізму держави.

Фінансове право як галузь права є складним поліструктурним динамічним утворенням. Правовідносини з приводу фінансів відображають економічні суспільні відносини, тому зміни в економічному розвитку країни безпосередньо впливають на процес структуризації цієї галузі. Як відомо, генератором діяльності держави виступають фінансові відносини. За умов фінансової нестабільності у більшості сфер суспільного життя комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем формування й реалізації фінансової політики є, на думку автора, актуальним.

Свою фінансову політику держава реалізує за допомогою фінансового механізму, склад і структура якого визначаються рівнем розвитку економіки, відносинами власності, історичними та національними особливостями окремої країни. Фінансовий механізм у широкому розумінні – комплекс фінансових методів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Фінансова політика – це комплекс державних заходів, що забезпечують ефективне функціонування фінансів і фінансової системи.

Це, у свою чергу, стимулює розвиток матеріального виробництва і створює економічний ґрунт для здійснення державою покладених на неї функцій і завдань. Фінансова політика охоплює широкий комплекс заходів: розробку загальної концепції фінансової політики, визначення її основних напрямів, цілей і головних завдань; створення ефективного фінансового механізму; управління фінансовою діяльністю держави та суб'єктів господарювання [5, с. 159].

Фінансова політика є складовою частиною економічної політики держави. В ній конкретизуються головні напрями розвитку економіки; визначається загальний обсяг фінансових ресурсів, їхні джерела, шляхи використання; розробляються механізми регулювання і стимулювання соціально-економічних процесів фінансовими методами. Фінансова система як об'єктивне явище (публічні й приватні фінанси, державні фінанси, міжнародні фінанси, фінансовий ринок, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств) є ознакою незалежності держави.

Фінансова система України, незважаючи на певний шлях становлення, перебуває у стадії динамічного розвитку, оскільки рухає економічні процеси. Фінансове та адміністративне право теоретично, методологічно, і відповідно, практично впливає на регулятивні механізми, що ґрунтуються на фінансово-економічних інтересах, адже фінансовий ринок як узагальнена система фінансових відносин об'єднує публічні, приватні, міжнародні фінанси. І в кожному суспільстві держава повинна бути гарантом захисту загальнолюдських цінностей, прав та свобод громадян.

Новий розвиток вітчизняної фінансової системи пов'язується зі вступом України до СОТ. Основою фінансової політики держави є вибір фінансово-правової моделі розвитку суспільства за участі у формуванні фінансової політики всіх гілок влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, небайдужих громадян, міжнародного співтовариства.

Фінансовий механізм – сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Підсистеми фінансового забезпечення і фінансового регулювання тісно взаємозв'язані.

Список використаних джерел:

1. Загородній А. Г. Фінансовий словник (3-тє вид. випр. та доп.). Київ: ТОВ «Знання», КОО, 2009. 567 с.
2. Бех Г. В. Фінансове право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 320 с.

3. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2009, 448 с.
4. Стельмах В. С. Енциклопедія банківської справи України. Київ: Молодь; Ін Юре, 2011. 680 с.
5. Пришва Н. Ю. Публічні доходи: поняття та особливості правового регулювання: монографія. Київ: КНТ, 2010. 200 с.
6. Шемчушенко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Українська енциклопедія. 768 с.
7. Вінницький Д. В. Предмет і система фінансового права. *Правознавство*. 2012. № 5. С. 38.
8. Орлюк О. П. Фінансове право: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 528 с.
9. Пришва Н. Ю. Проблемні питання предмета та системи фінансового права. *Фінансове право*. 2008. № 1 (1). С. 16-20.
10. Мозговий О. М., Оболенська Т. Є., Мусієць Т. В. Міжнародні фінанси: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 504 с.

Куликов О. А.,

курсант

Навчально-науковий інститут
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Перехід України до ринкових принципів господарювання спричинив суттєві зміни у плануванні, обліку та контролі виробничо-господарської діяльності підприємств різних галузей економіки та форм власності. Тому необхідний контроль, який називається ревізією.

Аудит – даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора щодо їх достовірності в усіх істотних аспектах та відповідності вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інші правила (правила внутрішнього розпорядку суб'єктів господарювання) відповідно до вимог користувача [1].

Професор Ф. Бутинець зазначає, що основною метою аудиту є «встановлення достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності, її повноти та відповідності чинному законодавству та встановленим стандартам» [2]. Проте розуміння природи випускного іспиту у світовій

практиці дещо інше. Аудит включає не тільки перевірку достовірності фінансових показників, а й розробку пропозицій щодо оптимізації господарської діяльності з метою раціоналізації витрат і збільшення прибутку, що також є не менш важливим.

У сучасному суспільстві існує об'єктивна необхідність незалежного професійного контролю за діяльністю компаній та її результатами. Незважаючи на це, на жаль, реальної потреби в послугах бухгалтера як захисника інтересів існуючого чи потенційного інвестора немає. Незважаючи на законодавчі вимоги щодо аудиту річної фінансової звітності, інвестори та інші користувачі фінансової звітності не мають необхідної довіри до оцінки аудитором надійності ключових показників. Для успішного розвитку аудиту необхідно вирішити проблеми, які виникли в Україні та мають місце у професійній діяльності в Україні.

Перша проблема – довіра. Перш ніж клієнт вирішить надати інформацію аудиторю, необхідно переконатися, що аудитор має достатній професіоналізм і здатний зберігати її конфіденційність. Нарешті, аудитори повинні дотримуватись кодексу етики [3].

Друга проблема – це якість іспитів. Це питання задається все частіше, оскільки в стабільному розвитку ринку аудиторських послуг та підвищенні репутації аудиторської професії зацікавлені не лише користувачі послуг та державні органи, а й самі аудитори.

Критерієм якості аудиту є дотримання аудиторами вимог міжнародних стандартів аудиту. Суворе їх дотримання супроводжується збільшенням витрат на оплату праці аудиторів, збір додаткової інформації, документування процесу перевірки та проведення розрахунків. Тим не менш, такі витрати рідко компенсуються замовником.

Однією з проблем аудиторської діяльності в Україні також є невирішеність питання фінансування робіт зі створення адекватної системи аудиту та страхування аудиторської діяльності в Україні.

Крім того, серйозною є проблема ціноутворення на аудиторські послуги, а саме методика їх визначення. В Україні не існує єдиної системи розрахунку вартості послуг аудиторської компанії, тому аудитори часто використовують власну систему ціноутворення. Найчастіше така система базується на визначенні кількості відпрацьованих годин або обсягу виконаної роботи.

Найважливішою проблемою при оцінці послуг бухгалтера є можливе завищення або заниження їх вартості, що зазвичай хвилює клієнта, особливо при першому зверненні в бухгалтерську фірму.

Проблеми розвитку аудиту як науки висвітлюються багатьма вченими, особливо Ф. Бутинець, В. Сопко, М. Кужельний, Г. Давидов та ін. [2].

Багато з них відзначають, що аудит як наука вже склався і за цією наукою майбутнє, але є ряд проблем, таких як підвищення професійної компетентності аудиторів, підвищення професійної компетентності аудиторів, організація контролю якості аудиторських робіт та послуги. Розвиток правового поля аудиту в підприємстві, забезпечення справжньої професійної незалежності аудитора тощо.

Загалом аудит в Україні розвивається і вже демонструє певні позитивні тенденції та результати, і фактично можна сказати, що роботи вистачає всім аудиторам в країні, оскільки потреба в їх неупередженому судженні зростає з кожним днем. Але завжди є потреба покращувати якість послуг іспиту та отримувати кращі результати.

Незважаючи на те, що для розвитку аудиту вже зроблено чимало, залишаються проблеми, від правильного та успішного вирішення яких залежать перспективи його подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про аудиторську діяльність». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
2. Бутинець Ф. Ф. Аудит. Житомир: ПП «Рута», 2010.
3. Усач Б. Ф. Проблеми розвитку аудиту в Україні. Київ: Знання-Прес., 2007.

Ліськовський О. К.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Косяченко К. Е.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ТА МІСЦЕ БЮДЖЕТУ В ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Бюджет є одним із найважливіших публічних документів, розроблених урядом, що виражає пріоритети й зобов'язання держави на відповідний рік. Зважаючи на його важливе значення для громадян країни, бюджет має бути предметом широкого розгляду та обговорення, адже кількісне вираження дохідної і витратної частин бюджету залежить від економічного стану країни. На сьогодні досить активно в обговореннях порушено питання лібералізації економіки. Простіше кажучи, лібералізація полягає у звільненні економіки від надмірного управлінського впливу державної влади та розширенні прав і свобод економічних дій суб'єктів господарювання, першочергово в політичній, економічній, культурній та інших сферах суспільних відносин.

Одним з основних напрямів лібералізації економіки в Україні й удосконалення умов господарювання є спрощення адміністрування податків і зборів, а також зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання. Це пояснюється тим, що податкова політика є невід'ємною частиною соціально-економічної політики країни, тому розвивається і змінюється разом із пріоритетами держави, які зазвичай зазначають у ключових стратегічних документах країни на відповідні роки.

Саме історія розвитку громадянського суспільства в умовах незалежної України довела спроможність і виправданість головної місії неурядових організацій – стати громадським голосом для вирішення актуальних питань і проблем різних груп населення через побудову ефективного діалогу з державою.

Найбільш показовим прикладом урахування в цьому напрямі думок компетентних представників неурядових організацій стала ініціатива щодо проведення податкової лібералізації, започаткована у 2015 році шляхом реєстрації законопроекту [1].

Ключовим у цьому законопроекті є пропозиції знизити ставки прямих податків, перейти до оподаткування розподіленого прибутку, спростити адміністрування і ввести мораторій на 3 роки щодо змін базових елементів податків і зборів. Незважаючи на трирічну давність реєстрації цього законопроекту, ідеї, закладені в ньому, не канули в Лету, адже відповідно до реєстраційної картки нормативно-правового акта його було включено до порядку денного дев'ятої сесії Верховної Ради України восьмого скликання [2].

З огляду на зазначене неурядові організації є складовою частиною будь-якого суспільства, що існує в умовах демократичного режиму. Залежно від особливостей кожного окремого суспільства відрізняються тільки кількість цих організацій та обсяг дій, які вони виконують. Вони є невід'ємною умовою і необхідною складовою політичного процесу і формальної політичної структури демократичної держави. Співпрацюючи з органами влади, політичними партіями, народними депутатами, міністерствами та відомствами у складі робочих груп і впливаючи на громадську думку, неурядові організації здатні досягти необхідних політичних рішень у межах можливих напрямів реформування вітчизняної податкової системи. Отже, неурядові організації є важливим фактором соціального і політичного життя, а також прискорюють демократичні процеси і роблять їх незворотними.

Західні джерела розрізняють такі види організацій [3]:

1. Громадські організації (Civil society organizations) – формальні й неформальні групи індивідів або асоціацій, які не належать ні владним, ні бізнес-структурам;

2. Неурядові (недержавні) організації (Non-governmental organizations), які часто плутають із поняттям громадянського суспільства. Насправді вони становлять лише верхівку «айсберга» громадянського суспільства. Вони вирішують питання гуманітарної допомоги, захисту прав людини, екологічної безпеки. Розрізняють неурядові організації з членством і без нього;

3. Неурядові організації з розвитку (Non-governmental development organizations) – організації, які здійснюють пошук шляхів залучення коштів задля розвитку певного регіону. Розрізняють організації північного і південного типів. Північні – працюють тільки в напрямі розвитку регіонів. Південні залучаються і до інших проєктів на місцевому рівні;

4. Регіональні організації (Community-based organizations) – це невидима частина «айсберга» громадських організацій, що міститься під шаром неурядових

організацій. Зазвичай це організації з членством, які розташовані і діють у межах певного регіону. Регіональні організації не завжди формально зареєстровані. Вони складаються з гуртків, груп інтересів, клубів. Ці організації працюють на волонтерських засадах, хоча й отримують гранти від недержавних організацій;

5. Представницькі неурядові організації (Advocacy NGOs) – організації, які не мають індивідуального членства, а складаються з професійних груп або регіональних неурядових організацій, що прагнуть розширити свої права шляхом колективних зусиль у місцевих асоціаціях і державних структурах. Вони можуть мати місцевий, регіональний, національний і міжнародні масштаби. Представницькі організації забезпечують тренінги, збір інформації та проведення досліджень для своїх членів;

6. Асоціації груп інтересів (Interest group associations) – це асоціації професіоналів. Профспілки найбільш повно представляють цю групу організацій. Неурядові організації відрізняються від профспілок тим, що вони формально є відповідальними тільки перед собою, тоді як профспілка звітує перед своїми членами.

Неурядові організації в Україні офіційно не мають права на здійснення законодавчої ініціативи. Тому лобювання є єдиним «прямим» шляхом представлення суспільної думки й інтересів суб'єктів господарювання.

Отже, участь неурядових організацій у процесі лібералізації податкового законодавства є важливою й затребуваною в сучасних економіко-соціальних умовах. Дійсно, активно розвинене громадянське суспільство може дисциплінувати державу, просувати (лобіювати) інтереси різних груп населення, забезпечувати їх активну участь в політичному житті. Однак політичні структури повинні розуміти, що їх компетентність має бути на високому рівні, щоб була можливість конкурувати з представниками громадськості в межах задоволення чи спростування затребуваних суспільством податкових змін.

Список використаних джерел:

1. Законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової лібералізації» від 26.10.2015 р. № 3357.
2. Постанова Верховної Ради України від 18.09.2018 р. № 2543-VIII.
3. Роль неурядових організацій у лібералізації податкового законодавства. *Вісник МСФЗ. Світовий досвід. Українська практика.* № 10. 2022. Архів електронного видання. URL: <https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine/>.

Леонтєва В. С.,
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Ділігул А. С.,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі Україна відповідно до основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування продовжує спрямовувати власні зусилля на те, щоб реалізувати євроінтеграційний курс, щодо розвитку місцевої демократії. Децентралізація влади в Україні, як одна з найуспішніших реформ, стала предметом досліджень багатьох науковців, зокрема – О. Чеберяка, М. Куліша, В. Андрущенко, В. Кравченка, В. Остапчук, М. Клименко, С. Дяченка та інших.

Вагомим напрямком цієї реформи є фінансова децентралізація, що передбачає розподіл функцій, повноважень, фінансових ресурсів і відповідальності між центральним та місцевими рівнями управління. Результатом цього є не лише підвищення ефективності управління бюджетними коштами на місцях, але й зменшення впливу центру на розвиток регіонів і регіональної економіки.

Необхідність фінансової децентралізації в Україні була зумовлена, по-перше, необхідністю зближення національних стандартів управління публічними фінансами відповідно до європейської практики; по-друге, необхідністю формування спроможних фінансово самостійних громад та ефективного функціонуючого інституту самоврядування на основі реалізації принципу самостійності бюджетів різних рівнів.

Як слушно узагальнює І. Волохова, що фінансова децентралізація передбачає значний обсяг власних, передачу закріплених джерел надходжень до місцевих бюджетів, надання міжбюджетних трансфертів з центрального бюджету; розміщення замовлень у приватному секторі економіки; просування ринкових механізмів у сферу місцевих фінансів. Фінансова децентралізація передбачає не тільки передачу фінансових ресурсів, а є дещо ширшою, включаючи передачу повноважень у фінансовій сфері (видаткових, дохідних, податкових) [1, с. 83-84]. Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що до фінансової децентралізації входить: децентралізація видатків; децентралізація доходів; організаційна самостійність.

Створення умов для фінансової децентралізації бюджетів місцевої громади, для ефективного використання механізмів регулювання видатків, доходів, використання бюджетних ресурсів у 2014 році Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [2]; Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [3].

Визначені нормативно-правові документи стали регуляторним важелем фінансової децентралізації місцевих бюджетів. Згідно з планами фінансової децентралізації у формування бюджетів місцевих громад було внесено зміни в Бюджетний кодекс та Податковий кодекс України. Фактично Бюджетний кодекс створив умови стимулювання формування місцевих територіальних громад та виділеної ресурсної бази через фінансову децентралізацію бюджетів місцевої громади, що створює можливість територіальній громаді формувати свій бюджет на рівні обласного.

Своєрідним стартом до бюджетної децентралізації стало внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, згідно яких [4, 7]: розширено самостійність місцевих бюджетів через можливість їх прийняття незалежно від прийняття державного бюджету; за місцевими бюджетами закріплено близько 50 джерел доходів з метою підвищення плато-спроможності громад; замінено систему балансування системою бюджетного вирівнювання; закріплено за галузевими міністерствами розподіл коштів освітньої та медичної субвенції для передачі трансфертів ОМС; здійснено перерозподіл видаткових повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування за принципом субсидіарності; запроваджено стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

У червні 2020 року Урядом було затверджено новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. Відповідно, вже у Державному бюджеті України 2021 р. реально запроваджено дворівневу модель міжбюджетних відносин, яка має встановити взаємовідносини між держбюджетом та бюджетами територіальними громадами [5].

Отже, на сьогоднішній день найефективнішим способом формування спроможних територіальних громад, забезпечення фінансової самостійності та активності органів місцевого самоврядування є фінансова децентралізація, за якою передбачається збільшення фінансових надходжень до місцевих бюджетів і розширення прав місцевих органів влади, джерел їх формування, надання їм повної бюджетної самостійності та створення умов для виконання необхідних повноважень. Нині процес фінансової децентралізації в Україні вступив в завершальну фазу, загалом, сприяючи розширенню фінансово-ресурсної бази органів місцевого самоврядування та створюючи передумови для прискореного розвитку територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Одеса: Атлант, 2014. 462 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3983?locale=en>.
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Бюджетна децентралізація: головні виклики та досягнення. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12661>.

Максимов О. М.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Косяченко К. Е.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОДВІЙНЕ ОПОДАТКУВАННЯ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ УНИКНЕННЯ

У нашому світі фундаментальним є те, що у випадках коли виникають певного типу проблеми, людство знаходить шляхи їх вирішення. У конкретно цьому випадку треба дослідити проблему та шляхи подолання такого явища як - подвійне оподаткування, оскільки в будь-який час податки, це є спосіб заробітку державою грошей на її розвиток, однак у наш час міжнародне подвійне оподаткування є таким, що уповільнює значне поширення міжнародної економічної діяльності, інвестування із закордону.

Станом на сьогодні економічна модель, що сприяє налагодженню добробуту країни незалежно від її економічного розвитку в багатьох випадках залежить від кількості інвестицій, які допомагають і розвивають економіку. Саме з цих причин в вирішенні проблеми подвійного оподаткування зацікавленні не тільки платники податку, а і держава. До того ж, податкові навантаження на юридичних і фізичних осіб, які діють у сфері міжнародних економічних відносин, без факту усунення подвійного оподаткування в мить може досягти рівня, що участь у такому міжнародному розподілі праці, буде просто не виправданою.

Першим в історії кейсом шляху до вирішення проблеми подвійного оподаткування була угода між Бельгією та Францією у 1843 році, та між Бельгією і Голландією у 1845 році. Після цих договорів, наступним етапом робіт було виконано здебільшого від керівництвом Ліги Націй, що набула досить широких масштабів. Вже в 1928 році була розроблена перша модель двосторонньої конвенції про усунення подвійного оподаткування, що згодом отримала своє «оновлення» у Мехіко 1943 року і 1946 році у Лондоні. А згодом Рада ЄЕС прийняла резолюцію, в якій було надано перші рекомендації щодо усунення подвійного оподаткування [1, с. 576].

Під поняттям подвійного оподаткування прийнято розуміти обкладання одного податкового об'єкта або окремого платника тим самим, або аналогічним податком на один податковий період.

На початку незалежності нашої держави, основним документом регулювання податкових відносин був Закон України «Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997 року. У свій час даний закон регулював питання пов'язані з регулюванням усунення подвійного оподаткування шляхом врахування сум доходу отриманих за кордоном зараховувалися до загальних сум доходу, що підлягає оподаткуванню в Україні і враховувалося при визначенні розміру податку, однак розмір таких зарахованих сум не може перевищувати суму податку, що підлягає сплаті в Україні. Все це, функціонувало в разі отримання письмого підтвердження податкового органу іноземної держави про факт сплати податку, та наявність міжнародного договору про усунення від подвійного оподаткування [2, с. 219].

Наразі, можна дійсно стверджувати, що український уряд гарно попрацював над питанням уникнення подвійного оподаткування, і за роки української незалежності було укладено 52 конвенції, 21 угода про уникнення подвійного оподаткування між Урядом України, та Урядами інших країн, зокрема серед яких: Польща, Іспанія, Японія, Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії, Канада, Федеративною Республікою Німеччина, Китайською Народною Республікою, та іншими партнерами в сфері уникнення подвійного оподаткування [4].

Взагалі, щодо видів подвійного оподаткування, то тут можна виділити кілька наступних видів: внутрішнє, яке поділяється на вертикальне (сплата аналогічного податку на місцевому та державному рівні як у Швейцарії) та горизонтальне та зовнішнє. Зовнішнім оподаткуванням вважається момент коли зіштовхуються національні законодавства у визначенні об'єкта оподаткування чи платника, розглядаючи його як зобов'язану особу за аналогією законодавства держави [2, с. 221].

Серед шляхів усунення подвійного оподаткування, виділяються всього 2, серед яких: односторонній – л зміна в національному законодавстві; двосторонній – шляхом укладення міжнародних угод, яких наразі Урядом України укладено 73. Щодо методів усунення подвійного оподаткування яких існує багато, використовують близько п'яти, однак може існувати

більше, оскільки кожне законодавство не ідеальне, і завжди можна знайти шлях його обійти. Тож серед таких методів можна виділити: відрахування, коли сторенок обкладають податком, але не більше рівня податку в країні з меншим розміром податку; звільнення – право на оподаткування певного виду доходу, що належить до одній з договірних сторін; кредит – зовнішній податковий кредит; знижка – податок, сплачений за кордоном, як витрата на які зменшується сума доходів, що підлягає оподаткуванню.

Таким чином, було розглянуто питання подвійного оподаткування осіб, та слід зазначити, що наразі в умовах повномасштабної війни російської федерації проти українського народу питання подвійного оподаткування для громадян України, що тимчасово змінили своє місце проживання є дуже актуальним, і не зважаючи на певну кількість угод про уникнення подвійного оподаткування громадяни України стикаються з цим і мають деякі проблеми.

Для прикладу треба звернути увагу на Конвенцію між Урядом України і Урядом Республіки Польща про уникнення подвійного оподаткування доходів майна та попередження податкових ухилень. Конвенція була підписана 12 січня 1993 року, та набула чинності 11 березня 1994 року. В цілому ця конвенція надає роз'яснення щодо правового статусу об'єктів оподаткування та регулює питання оподаткування в дуже багатьох напрямках, а саме: доходи від нерухомого майна; прибуток від комерційної діяльності; міжнародний транспорт; асоційовані підприємства; дивіденди; роялті; доходи від відчужування майна; незалежні особисті послуги; залежні особисті послуги; директорський гонорар; артисти і спортсмени; пенсії; державна служба; студенти; інші доходи; професори, і науково-дослідницькі працівники. Все з переліченого прописано у вказаній вище конвенції, і слід зазначити, що це єдиний документ в сфері уникнення подвійного оподаткування між Україною та Республікою Польща. Наразі в Уряді України та профільних комітетах Верховної Ради України йде робота з приводу укладення деяких умов для громадян України, що надасть більшу свободу в сфері подвійного оподаткування. Слід зазначити, що загалом вирішення цих питань у близькому майбутньому не очікується, оскільки з зазначення Данила Гетьманцева не відповідає європейському законодавству, та треба слідкувати в напрямку розробки алгоритму на рівні Організації економічного співробітництва та розвитку. Також, Кабінет Міністрів України готує певні звернення в яких просить не визначати українців своїми податковими резидентами посилаючись на «ковідний прецедент». Наразі, на такі поступки для українських біженців пішли Литва та Ірландія.

У висновку, слід зазначити, що тема подвійного оподаткування досліджена не в достатніх масштабах, оскільки в час коли кожна держава залежить від певних міжнародних інвестицій і коли момент більшого оподаткування працює не як привабливаюча риса для приймаючої сторони інвестицій. Тому питання подвійного оподаткування треба вирішувати не тільки шляхом укладення певних міжнародних договорів, а також і певним спрощенням національного податкового законодавства.

Список використаних джерел:

1. Городніченко Ю. В. Подвійне оподаткування його сутність та методи усунення. Мукачівський державний університет. С. 574-577. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/99.pdf.
2. Кучерявенко М. П. Податкове право: підручник. Київ, 2004. С. 208-220.
3. Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Польща про уникнення подвійного оподаткування доходів майна та попередження податкових ухилень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_168#o165.
4. Чинні двосторонні міжурядові угоди (конвенції) про уникнення подвійного оподаткування. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-mijnarodne-/chinni-dvostoronni-mijuryadovi-ugodi--konventsii--pro-uniknennya-podviynog/>

Морозова В. Ю.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Нагорна О. О.,

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

На даний момент банківська сфера в Україні недостатньо розвинена. Особливо гостро постає питання правового регулювання даної сфери, оскільки мала кількість нормативно-правових документів регламентують відносини у правовому полі кредитних організацій [2].

Варто зазначити, що Урядом робляться кроки щодо вирішення проблем, що стоять. Далі розглянемо, які проблеми існують, як вони вирішуються, а також можливі шляхи та перспективи у правовій сфері на банківському полі.

У програмних документах НБ зазначається, що від ступеня стабільності та ефективності роботи системи фінансового посередництва залежать успіхи грошово-кредитної політики у зниженні інфляції, підтримці стабільних цін, а також загальної макроекономічної рівноваги [1].

Наразі законодавство та нормативні акти, що регулюють відносини в банківській сфері, не відповідають сучасним потребам економіки в повному обсязі.

Проаналізуємо найважливіші проблеми правового регулювання банківської сфери в Україні [4].

1. Проблеми правового регулювання формування сталої довгострокової ресурсної бази комерційних банків;

2. Проблеми визначення банківської таємниці;

3. Правові аспекти у сфері мінімізації банківських ризиків;

4. Проблеми правового регулювання кредитування юридичних та фізичних осіб [2].

По-перше, основні джерела формування довгострокових пасивів для банків – це власні кошти, а також кошти, покликані на депозитні рахунки від юридичних та фізичних осіб. Позики у вигляді облігацій не доступні для регіональних банків та не користуються популярністю [3].

Один із способів подолати обмеженість ресурсної бази банків – це розвиток синдикованого кредитування. Але при цьому низка проблем обмежує його застосування. Крім недостатнього досвіду та податкової неврегульованості, в Україні відсутні:

- чітка нормативно-правова база;
- опрацьована схема юридичної відповідальності банків учасників один перед одним і по відношенню до позичальника, яка не обмежує їх права;
- стандартизація документів, що застосовуються різними банками у кредитному процесі;
- вторинний ринок синдикованих кредитів.

Візьмемо до прикладу банківську діяльність в країнах ЄС. Установчі договори ЄС не містять норм, які стосуються безпосередньо регулювання банківської діяльності, тому можна стверджувати, що банківське право як галузь права ЄС сформовано нормативними актами вторинного права, тобто актами, ухваленими інститутами ЄС.

Йдеться про директиви, які після глобальної фінансової кризи 2007-2009 р.р. стали доповнюватися актами прямої дії – регламентами [1].

При цьому повноваження інститутів ЄС здійснювати нормотворчі та правозастосовні функції у банківській сфері ґрунтувалися лише на загальних положеннях ДФЕС про свободи внутрішнього ринку та зближення законодавства.

У 2013 р. з метою революційної по суті передачі банківського нагляду за великими банками зони євро Європейському Центральному Банку вперше було використано норму ст. 127 (6) про можливість наділення даного інституту спеціальними пруденційними повноваженнями

Двоетапний процес централізації регулятивних та наглядових повноважень ЄС визначив існування наразі двох установ, які «відповідають» за банківську сферу – Європейського банківського органу та ЄЦБ.

Обидва органи об'єднують банківських регуляторів держав-членів ЄС, при цьому за ЕВА були, зокрема, збережено повноваження щодо розроблення проектів нормативних правових актів ЄС, які деталізують основи регулювання банківської діяльності.

У ЄЦБ зосереджені наглядові повноваження за великими банками зони євро. Подібний поділ буде, мабуть, існувати доти, доки існують держави, які не перейшли на євро.

Таким чином, ґрунтуючись на вищевикладеному, можна зробити такі висновки.

На сьогоднішній день правове законодавство скорочує кредитні та інвестиційні можливості для економічного розвитку нашої країни. Для вирішення наявних проблем необхідне, по-перше, коригування законодавства, яке має бути спрямована не лише на забезпечення ефективного функціонування кредитних організацій, а й на більш якісне забезпечення захисту інтересів громадян та юридичних осіб як рівноправних учасників банківських операцій [2-3].

Поточні проблеми банківського права в Україні вимагають створення благодотворного середовища для реалізації прав на збереження банківської таємниці юридичних та фізичних осіб, а також власної оцінки кредитними організаціями стану внутрішніх систем управління ризиками.

Список використаних джерел:

1. Лісний І. А. Правове регулювання діяльності банків на ринку цінних паперів. 2017. 122 с.
2. Троцюк Н. В. Правове регулювання діяльності мікрофінансових організацій в Україні.
3. Руснак Ю. І. Правове регулювання ліквідності та платоспроможності банків.
4. Сирота А. І. Правове регулювання внутрішнього аудиту банків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Вип. 1 (3). С. 81-83.

Нескаромних Н. А.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасні умови розвитку економіки держави в умовах реалізації та подальшої євроінтеграції в процесах державних органів, передбачають підвищення актуальності питання рівня фінансової та економічної безпеки,

для державної та національної та економічної безпеки. В даному питанні забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави є одним з пріоритетних завдань фінансового управління.

Серед науковців в сфері економіки трактується визначення фінансової безпеки, як певної стійкості та захищеності від загроз. Фінансова безпека має на меті досягнення цілі у вигляді гарантування фінансової стійкості та максимально ефективного функціонування усіх підприємств, установ та організацій, а також інших суб'єктів підприємницької діяльності у поточному періоді та високий потенціал розвитку у майбутньому. Переважною умовою в окресленому питанні є наявна можливість протидіяти наявним та потенційним проблемним питанням, які можуть завдати шкоди державі та її інтересам [1, с. 30].

Сутність фінансової безпеки держави полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз; здатністю держави забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, а також місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; а також спрямованістю на ефективний і сталий розвиток [2, с. 15].

Фінансова безпека є системою кількісних і якісних параметрів фінансового стану держави, та в комплексі відображає рівень його фінансової захищеності. Також слід уважно слідкувати за індикаторами фінансово-економічної безпеки від своїх порогових значень дуже важливий як з позиції їх запобігання та прогнозування, так і з позиції розробки заходів щодо їх усунення.

Таким чином в сучасних умовах економічного розвитку України в першу чергу слід рухатися в напрямку вдосконалення системи фінансової безпеки, а саме:

- Визначити кордони міжнародної участі в національному капіталі;
- Коригувати галузеві обмеження;
- Розробляти, контролювати та систематизувати дієві системи контролю залучення і використання коштів іноземних запозичень [1, с. 110].

Система повинна забезпечувати вирішення наступних завдань: перше завдання передбачає наявну можливість гривні підтримувати свій стан у стабільності та конкурентоспроможності іншим валютам, наявність насиченості економіки та ринку громовими фінансами в об'ємі, що визначається, як достатній та необхідний, гарантування в середньостроковій перспективі (5-10 років) фінансового паритету з основними конкурентами України.

Також доречно зазначити, що наша держава має усі можливості, які є унікальними за своїм проявом, на забезпечення необхідного та досліджуваного становища. У першу чергу дане проявляється завдяки багатству нашої держави, які в свою чергу за відсутності необхідної для цього правової бази та інфраструктури, не залучені в процес економічних відносин і не створюють доданої вартості, що суттєво знижує ефективність національної економіки.

Отже, важливою умовою ефективного функціонування держави є її міцна економічна безпека, в той час як фінансова безпека є його складовою та відображає фінансовий стан держави. Здійснюючи аналіз даного питання було виявлено, що в нашій державі є внутрішні та зовнішні загрози фінансової безпеки, а тому доречно переглянути урядовий курс і провести реформи в структурній, промисловій, валютній політиці й у використанні зовнішньоекономічних зв'язків. Також слід звернути увагу на успішний міжнародній досвід та взяти положення його законодавства в національне.

Список використаних джерел:

1. Кузенко Т. Б., Сабліна Н. В. Фінансова безпека підприємства: навч. посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 123 с.
2. Мартинюк В. Фінансова безпека: навч. посібник. Тернопіль: Вектор, 2016. 264 с.

Перетяцько К. О.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Косяченко К. Е.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах цифровізації сучасної економіки відбувається перетворення в усіх сферах господарського життя, в тому числі у фінансовій. Цифровізація є загальною характеристикою більшої частини сучасних фінансових інновацій і обумовлена зростанням впливу інформаційно-комунікаційних технологій в процесі виробництва і надання фінансових послуг. У сфері фінансових технологій на сучасному етапі відбуваються радикальні зміни, пов'язані з підвищенням рівня автоматизації, відкритості та орієнтованості на споживача.

На сучасному етапі основним трендом розвитку глобальної економіки є цифровізація, що являє собою процес поширення цифрових технологій в усіх аспектах бізнесу. Україна теж активно залучається до процесів глобалізації цифрового економічного простору та здійснює трансформацію економіки від аналогової до цифрової відповідно до Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [1].

Фінансові технології або фінтех (англ. мовою від «financial technology», скорочене «FinTech») являють собою порівняно нову галузь не тільки в

Україні, але і у всьому світі. У економічній літературі, вважається, що термін «фінансові технології» виник на початку 1990-х рр., коли почала розвиватися мережа Інтернет. Зростання популярності фінтеха почалося у 2008 році, коли світова фінансова криза та її наслідки змусила фінансові компанії скорочувати витрати. У зв'язку з цим почали з'являтися стартапи і нові бізнесмоделі, здатні задовольнити запити вимогливих клієнтів.

Група авторів, Семенов А., Кривич Я., Цирулик С. [2, с. 100], фінансові технології розглядають як послуги, що надаються технологічними компаніями за допомогою спеціального програмного забезпечення та зосередженні на фінансових потребах клієнтів.

На основі аналізу поглядів різних авторів на сутність фінансових технологій можна зробити висновок про те, що одні дослідники їх сутність розглядають як галузь, сферу, інші – як технологію, послугу. Однак, у кожному визначенні фінансові технології прослідковується ключова їх особливість, яка полягає в тому, що ці технології практично не можуть функціонувати без цифрових технологій. Цифрові технології, будучи ядром надання фінансових послуг, стимулюють проникнення інновацій у фінансовий сектор.

Фінтех відкриває величезні можливості для всіх суб'єктів фінансової сфери. Він забезпечує клієнтам зниження витрат, платежі в реальному часі, більш широкий вибір послуг та більшу зручність. Фінтех може сприяти розширенню доступу до фінансування для фізичних осіб, малих та середніх підприємств, недостатньо охоплених фінансовими послугами. Розкриваючи позитивний вплив фінансових технологій для всіх його суб'єктів, дослідники відзначають зростання конкуренції на ньому, консолідацію інформаційних технологій фінансовими організаціями для диверсифікації свого бізнесу, зменшення інформаційної асиметрії та підвищення ефективності ціноутворення, розширення набору фінансових послуг та кола потенційних клієнтів, забезпечення фінансової доступності в країнах з економікою, що розвивається і розвиненою економікою.

Поряд з вищезазначеними перевагами використання фінансових технологій має ряд недоліків: недостатній рівень нормативного регулювання внаслідок використання фінтех компаніями відмінних від традиційних установ бізнес-моделей; спонтанність прийняття рішення споживачами онлайн-послуг; обмеженість доступу з огляду на певний рівень вмінь та наявності гаджетів у користувачів для здійснення онлайн-операцій [3, с. 207].

Розвиток цифрових технологій сприяє появі певних потенційних ризиків, які впливають на ефективність функціонування фінансової системи. До таких ризиків належать: ринковий ризик, що передбачає негативні наслідки від істотної зміни ринкової кон'юнктури; кіберризик, що виникає внаслідок специфіки середовища фінансових технологій; технологічний ризик, що передбачає порушення безперервності надання послуг внаслідок збоїв чи помилок у діяльності сервісу; юридичні ризики, які стосуються недостатності захисту прав споживачів [4, с. 64].

Отже, вітчизняна фінтех галузь перебуває на стадії становлення і значно поступається західним країнам, що пояснюється рядом причин: нестабільна економічна ситуація в країні, недосконалість державного регулювання; несприятливий інвестиційний клімат в країні; недостатність та нерівномірність розвитку необхідної інфраструктури; брак фахівців в галузі нових фінансових та інформаційних технологій; недостатньо висока технологічна і фінансова грамотність населення.

Для ефективного та безпечного функціонування і розвитку цифрових фінансових технологій необхідно дотримання грамотного і системного підходу з боку держави щодо правового регулювання сфери фінтех; підвищення рівня фінансової грамотності населення, що базується на простоті і доступності подання інформації; формування компетентного кадрового потенціалу у сфері фінтех.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
2. Семенов А. Ю., Кривич Я. М., Цирулик С. В. FinTech технології: суть, роль і значення для економіки країни. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія: Економіка*. 2018. Вип. 2 (67). Т. 23. С. 100-105.
3. Калашнікова Т. В., Самохіна С. А. Розвиток ринку фінансових технологій в Україні як фактор сприяння фінансовій інклюзивності. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва*. 2018. № 3. Серія Економічні науки. С. 201-210.
4. Волосович С. В., Василенко А. В. Regtech в екосистемі фінансових технологій. *Modern Economics*. 2019. № 15. С 62-68.

Похил А. В.,

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Косяченко К. Е.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ

Правове регулювання податку на додану вартість вважається одним з перспективних та вагомих напрямів наукових досліджень. Податок на додану вартість – це провідний податковий ключ надходжень до Державного бюджету України. Саме в цьому його велике значення у забезпеченні фінансування державних завдань та функцій.

Слід зазначити, що у більшості країн світу організаційно-правові питання податкового регулювання, зокрема, основи будівництва державних податкових систем орієнтуються на законодавчому рівні і виявили своє зміцнення в податкових кодексах. Саме зміцнення основ у кодифікованих нормативно-правових документах вважається необхідною і важливою частиною формування найбільш сукупних, властивих і ключових діявол будь-якої гілки законодавства [1].

Класифіковані основи оподаткування податкового законодавства на дві основні групи, а саме:

1. основи, конкретні у податковому законодавстві України до прийняття ПК;
2. основи, запроваджені із прийняттям ПК України. Автором зроблено висновок, що з зміною податкового законодавства відбуваються зміни розкладів як науковців, наприклад і законотворців з приводу основних ґрунтів податкового законодавства, що сприяє подальшому вдосконаленню норм податкового права і знищенню недоліків податкового законодавства.

Не викликає вагань заява науковців про те, що основи, передбачені у пункті 4.1 статті 4 ПКУ, складаються як з основ податкового законодавства, наприклад, і з основ оподаткування [2].

- До основ, вперше конкретним ПКУ якраз у подібній редакції, належать:
- принцип фіскальної достатності;
 - загальність оподаткування;
 - нейтральність оподаткування;
 - принцип рівномірності та зручності оплати;
 - економічність оподаткування;
 - невідворотність наступу конкретного законодавства відповідальності у разі порушення податкового законодавства;
 - презумпція правомірності висновків платника податків у разі, якщо норма закону або іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або загальноновизнаних мірок різних законів або різних нормативно-правових актів сподіваються на різнопланове трактування прав і зобов'язань платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти висновок на користь як платника податків, наприклад, і контролюючого органу [3].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що зі зміною податкового законодавства відбуваються зміни розкладів як науковців, наприклад і законодавців порівняно ґрунтів податкового законодавства, що в свою чергу слід сприяти подальшому вдосконаленню норм податкового права і знищенню недоліків податкового законодавства. А до особливих основ непрямого оподаткування, що більш характеризує суть та особливості непрямих податків в Україні, належать фіскальна достатність та економічність оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Башняк О. С. Принципи оподаткування та їх реалізація у податковому законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2005. 20 с.
2. Гетманцев Д. О., Форсюк В. Л., Беліцький І. С. Теорія, принципи та історія податку. Правовий аспект: науково-практичний посібник. Київ, Юрінком Інтер, 2017. 496 с.
3. Демчишак Н. Б. Податкова політика в Україні: фіскальний та регулювальний аспекти впливу непрямого оподаткування. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24. С. 209-215.

Твердохліб Я. В.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Косяченко К. Е.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Контроль є невід'ємним елементом будь-якої галузі державного управління в сучасній державі. Важливість податкового контролю полягає в тому, що вдосконалення та ефективна реалізація податкового контролю за своєчасністю сплати та правильністю нарахування податкових платежів покликана забезпечити вирішення основної проблеми – наповнення дохідної частини державного бюджету України, що особливо актуально під час фінансової кризи та зростання бюджетного дефіциту.

В сучасній науково-юридичній літературі немає єдиного підходу до визначення сутності податкового контролю. Предметом наукової уваги є вивчення ролі та місця податкового контролю в умовах трансформаційної економіки України, особливості реалізації податкового контролю в системі управління державними фінансами, у дослідженнях розглядаються теоретичні та практичні підходи і положення щодо суті функцій податкового контролю та теоретико-методологічні підходи щодо податкового контролю в аспекті організації контрольної-перевірочної діяльності.

Відповідно до пункту 61.1 статті 61 Податкового кодексу України податковий контроль – система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу

готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Специфіка податкового контролю ставить питання про його місце та відмежування від інших видів в системі фінансового державного контролю і дають підґрунтя для змістовних досліджень у цій сфері. Аналіз наукових досліджень в області економічного і інституційно-правового уявлення про податковий контроль свідчить про наявність декількох підходів до вирішення даного питання. Податковий контроль називають видом державного фінансового контролю, також вказують що діяльність податкових органів з організації перевірок є активним блоком у системі фінансового контролю загалом (Ю. Соловійова, С. Богачов). І. Литвинчук і Н. Бурківська говорять про державний контроль у сфері оподаткування, а Д. Французов – про державний податковий контроль і державний контроль податкових органів у системі макроекономічного регулювання. На думку Г. Нестерова, особливості здійснення податкового контролю поза рамками державного фінансового контролю і виокремлення його у самостійний вид контролю вимагають розробки спеціальних методик його проведення залежно від виду податку, об'єкта оподаткування, податкової бази та інших елементів. Наводиться також визначення податкового контролю як спеціалізованого (лише стосовно податків і зборів) надвідомчого державного контролю [1, с. 89].

Контроль за дотриманням вимог податкового та валютного законодавства органи податкової служби здійснюють у формі перевірок, які бувають плановими, позаплановими, документальними та фактичними, суцільними та вибірковими, повними та частковими. Відповідно до ст. 75 Податкового Кодексу перевірки можуть бути безвиїзними, виїзними та оперативними. Плановою перевіркою вважається перевірка фінансово-господарської діяльності платника податків, що передбачається планом роботи податкового органу; проводиться за письмовим рішенням керівника відповідного органу податкової служби за місцем розташування власності, стосовно якого проводиться така перевірка. Документальні перевірки громадян, фізичних осіб, в тому числі суб'єктів підприємницької діяльності, проводяться не рідше 1-го разу на два роки відповідно до плану податкового органу, який складається на початок кожного року і затверджується начальником відповідного органу податкової служби. Вважаємо, що перевірки повинні проводитись не лише задля того щоб виявити недоліки і порушення, які стануть основою для притягнення до відповідальності, а й для того, щоб виявити і проаналізувати причини порушення податкового законодавства, можливо, внести певні пропозиції щодо поліпшення стану суб'єкта господарської діяльності, виявити резерви підприємства, надати певні роз'яснення керівникам цих підприємств щодо поліпшення їх діяльності, і в подальшому допоможе уникнути порушення і відповідно покарань до них [2, с. 117].

Зокрема, відповідно до п. 41.1. ст. 41 ПК України контролюючими органами є: (1) податкові органи (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) – щодо дотримання законодавства з питань оподаткування, законодавства з питань сплати єдиного внеску, а також щодо дотримання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, чи його територіальні органи; (2) митні органи (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, його територіальні органи) – щодо дотримання законодавства з питань митної справи та оподаткування митом, акцизним податком, податком на додану вартість, іншими податками та зборами, які відповідно до податкового, митного та іншого законодавства справляються у зв'язку із ввезенням (пересиланням) товарів на митну територію України або територію вільної митної зони або вивезенням (пересиланням) товарів з митної території України або території вільної митної зони. Таким чином, до них віднесено Державну податкову службу, Державну митну службу та інших суб'єктів.

Згідно зі ст. 62. ПК України до способів здійснення податкового контролю віднесено:

- 1) ведення обліку платників податків;
- 2) інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів;
- 3) перевірки та звірки відповідно до вимог цього Кодексу, а також перевірки щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин;
- 4) моніторинг контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків відповідно до ст. 39 цього Кодексу. Наведені способи податкового контролю відрізняються від тих, що закріплені у так, у законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» закріплено такі форми (способи) здійснення контролю, як-то: державний фінансовий аудит, інспектування, перевірка закупівель та моніторинг закупівлі [3, с. 76].

На наш погляд, способи здійснення фінансового контролю (як родового явища), так і податкового контролю (як видового явища) повинні певною мірою узгоджуватися. Цілком логічно, що предмети фінансового та податкового контролю будуть певною мірою відрізнятися й, відповідно, ці види контролю реалізуватимуться різними способами.

Список використаних джерел:

1. Подольська А. А. Теоретичні засади визначення сутності податкового контролю. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. URL: http://www.jes.nuoua.od.ua/archive/1_2019/11.pdf.
2. Жадько К. С. Правове регулювання та здійснення податкового контролю в Україні. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/114.pdf>.
3. Колісник А. С. Правове регулювання податкового контролю в Україні: сучасний стан та вектори розвитку. 2020. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Tezy_18_09_2020_14.pdf.

Трень Т. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

На нинішньому етапі ринкової трансформації економіки в умовах війни Україна опинилася у стані соціально-економічної кризи, яка супроводжується ще й фінансово-економічною. Безперечно, в управлінні теж є свої недоліки, в основі яких лежать як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Проблема реформування податкової системи сьогодні знаходиться в числі найголовніших економічних проблем, від позитивного вирішення яких значною мірою залежить формування бюджетних коштів для фінансування соціально-економічного розвитку. Зазначене і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Вважаємо за потрібне зазначити, що процес реформування бюджетної системи України має на меті забезпечити поступове досягнення територіальної відповідальності між повноваженнями органів місцевого самоврядування, доходами, що передаються їм в розпорядження та видатками відповідних бюджетів. Лише за умови вирішення законодавчих, організаційних проблем буде досягнуто головної мети – стабілізації бюджетної та податкової систем в цілому.

Складність прийняття державного бюджету загалом (не беручи до уваги ухвалення його у визначені законодавцем строки) зумовлюється дією низки певних інституційних кон'юнктурних факторів, серед яких найбільш актуальними в Україні можна визначити такі: політична нестабільність, відсутність політичного консенсусу між впливовими партіями, спроби лобіювання інтересів промислово-фінансовими групами, відстоювання приватних інтересів представниками державної влади та інші. В результаті перерахованих чинників типовою є ситуація, коли країна починає новий рік без бюджету, як це відбулося, наприклад, у 2010 році.

Доходи бюджету є суттєвою складовою впливу держави на соціально-економічний розвиток. Виходячи з цього, очевидним фактором є те, що цей глобальний показник є нічим іншим, як фінансовою базою діяльності

держави. Його склад, форми мобілізації залежать від системи та методів господарювання, а також від економічних завдань, які вирішує суспільство за певний період [1].

Важливим напрямком державної бюджетної політики наразі є проведення комплексної реформи місцевого самоврядування, провідною ціллю якої є підвищення рівня фінансової незалежності та видаткової автономності місцевих бюджетів, а також підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Загалом вважаємо за потрібне виокремити такі особливості формування доходної частини бюджету:

- зміна складу місцевих податків і зборів;
- значне збільшення обсягів податкових надходжень до бюджетів;
- збільшення обсягу надходжень до місцевих бюджетів, затвердженого місцевими радами, внаслідок впровадження бюджетної децентралізації, та, відповідно, зменшення обсягу надходжень до державного бюджету.

Разом з тим, аналіз економічної ситуації в Україні свідчить, що без завершення податкової реформи і, відповідно, без вжиття радикальних заходів щодо прискорення розвитку вітчизняного виробництва, упорядкування державних видатків змінити ситуацію на краще практично неможливо. Існуюча податкова система в цілому поки що виявилася не зовсім адекватною умовам забезпечення стабільного зростання в економіці. Негативним також є необґрунтоване вилучення оборотних коштів підприємств, а також виникнення додаткової потреби в кредитних ресурсах [2]. Суттєві зміни та нестабільність є присутніми у ставках оподаткування, у визначенні бази і періодів оподаткування. Надмірна кількість податкових пільг створила неоднакові економічні умови для господарювання. Все це призвело до наявності значного тіньового сектора економіки, ухилень від оподаткування, затримки надходжень до бюджету.

З метою вирішення проблеми несплати податків, пов'язаної з бартеризацією розрахунків, необхідно запровадити і законодавчо оформити економічно обґрунтовану систему обмежень товарообмінних (бартерних) операцій як у зовнішньоекономічній діяльності, так і в розрахунках між суб'єктами господарювання України; розширити та вдосконалити діяльність товарних бірж, запровадити механізм обов'язкової біржової торгівлі високоліквідними експортними товарами.

Слід сказати також, що задля забезпечення рівномірності надходжень та забезпечення диференціації в державний бюджет наповнення доходної частини бюджету має відбуватися з різного роду джерел з метою більшої стабілізації, рівноваги економічної системи та зменшення ризикованості надходжень [3]. Для досягнення цієї мети потрібно звернути увагу на найменш розвинуті статті доходів, такі як доходи від операцій з капіталом, цільові фонди, збільшення яких дозволить зменшити навантаження та залежність державного бюджету, наприклад, від податкових надходжень.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за потрібне сказати, що вдосконалення системи формування державного бюджету є об'єктивно

важливою умовою та фундаментом реалізації комплексу економічних реформ в державі. Економічна ситуація наразі вимагає використання сукупності ефективних форм, методів та принципів перерозподілу видатків між рівнями бюджетної системи, економічними характеристиками операцій тощо з метою посилення ефективності виконання функцій і завдань держави та забезпечення її сталого соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Момотюк Л. Є. Основні напрями стандартизації статистики Державного бюджету України. Статистика України. 2011. № 4. С. 67-73.
2. Олейнікова Л. Г. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України. *Вісник Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2011. № 9. С. 319-325.
3. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навч. посібник. Київ: Знання-Прес, 2006. 607 с.

Трень Т. О.,

курсант

Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ділігул А. С.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Сьогодні, коли триває збройна агресія РФ проти України, українська економіка зазнає значних втрат. Активні бойові дії не просто стримують роботу певних галузей, а унеможлиблюють їх функціонування, адже доведено, що за актуальних обставин занепад економіки України був неминучим та до сьогодні залишається характерним, що має своє відображення у зниженні ВВП, зростанні рівня інфляції, макроекономічній нестабільності тощо. Пошук шляхів відновлення української економіки і становить актуальність нашого дослідження.

Слід зазначити, що період відновлення української економіки є тривалим і може бути поділений на умовні періоди активності. Він має супроводжуватися коаліцією центральної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Всесвітня історія має багато прикладів повоєнного

відновлення країн. Після закінчення Другої світової війни у світі сталося понад: тридцять великих війн, двісті п'ятдесят військових конфліктів [2], учасниками яких стало не менш ніж шістьдесят країн, але успішних прикладів повоєнного відновлення економіки існує не багато.

Основною особливістю процесу післявоєнної відбудови, враховуючи його багатовекторність, є пошук моделі, яка б забезпечила одночасне вирішення численних гуманітарних проблем, проблем, пов'язаних із масовим руйнуванням інфраструктурного забезпечення, а також проблем, пов'язаних із потребою у пошуках нових джерел фінансових та матеріальних ресурсів, їх раціонального розподілу.

В умовах реалізації прагнень щодо досягнення стабільності в економіці України та створення умов, що сприятимуть відновленню бізнес-активності, росту кількості господарюючих суб'єктів і рівню їх рентабельності, підвищенню рівня довіри бізнесу, громадян до органів державного управління, а також загальному подоланню кризи, актуалізується важливість реалізації ряду реформ. В контексті поствоєнного етапу найбільшої важливості набувають зміни в організації ринку праці, регулювання бізнесу, управління державною власністю, розвитку переробної промисловості тощо.

Щодо здійснення структурних реформ у період повоєнного відновлення варто відзначити, що вони є невід'ємною частиною процесу встановлення стабільного і довготривалого миру, враховуючи наступні положення [1]:

- проведення структурних реформ в економіці не можна відкладати, оскільки доконфліктна економічна структура часто виступає одним з чинників самого воєнного конфлікту або обтяжує його перебіг, а поточна економічна структура у період війни також може бути сильно викривлена в результаті воєнних дій;

- структурні реформи в постконфліктний період повинні забезпечити нову конфігурацію економічних інститутів шляхом досягнення згоди між державою і суспільством щодо їх взаємних ролей і відповідальності;

- найважливішими цільовими орієнтирами структурних реформ є збільшення зайнятості, заохоченні інвестицій у виробництво, пом'якшення ризиків для інвесторів та підприємців, зменшенні нерівності між різними соціальними групами.

Вважаємо доцільним також прийняття Закону «Про план відновлення економіки». Ухвалення такого повинно призвести до наступних змін:

- відновлення виробничих потужностей України;
- першочергове відновлення важкої промисловості, транспорту, енергетики, будівництво нових заводів;
- відновлення легкої промисловості та сільського господарства;
- відродження культурно-освітньої сфери.

Необхідно зазначити, що період післявоєнного відновлення і розбудови країни є, з одного боку, надзвичайно складним для вироблення державної політики структурного реформування через необхідність термінового вирішення

великої кількості різноманітних завдань, однак, з іншого, значні, а інколи – докорінні, зміни у життєдіяльності суспільства, які відбуваються внаслідок воєнних дій, створюють умови, коли можливе практичне впровадження навіть радикальних структурних реформ і реалізація інституційного і технологічного «скачка» національної економіки [3]. Не в останню чергу це базується на сподіваннях населення і суб'єктів господарювання на серйозне оновлення соціально-економічних і суспільно-політичних засад функціонування країни.

Отже, національні та регіональні органи влади після війни мають здійснити ряд реформ в сфері економіки, які не лише відновлять довоєнний стан справ, а виведуть державу на новий рівень розвитку і закладуть тверді основи подальшого процвітання.

Список використаних джерел:

1. Makdisi S., Soto R. Economic Agenda for Post-Conflict Reconstruction. Conflicts, Governance and Post-Conflict Economic Transition in War Afflicted Arab Countries. *Working Paper The Economic Research Forum (ERF)*. No. 1395. June 2020. URL: www.erf.org.eg.
2. Железняк Я. Дорослий погляд на світ. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: <https://cutt.ly/EHzRI8Q>.
3. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. Чернігів: Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій. Київ, 1999.

Хмеленко К. М.,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Косяченко К. Е.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОДАТКОВІ НОВАЦІЇ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОВЕДЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК

Повномасштабне вторгнення російської федерації суттєво вплинуло на життя українців. Велика кількість юридичних осіб та ФОПів опинилися у складному становищі у зв'язку з веденням активних воєнних дій на території України, багато компаній втратили різні ресурси, які використовуються у їх безпосередній діяльності. Попри війну, громадяни мають виконувати своє податкове зобов'язання, однак з урахуванням сучасних умов, Верховна Рада України прийняла нововведення до податкового законодавства стосовно проведення податкових перевірок. Проаналізуємо їх.

Податкова перевірка – це один із способів здійснення податкового контролю, проводиться стосовно своєчасності, повноти сплати податків та зборів, дотримання податкового законодавства тощо. Детально розглянемо їх класифікацію на основі ст.75 Податкового кодексу України (ПКУ), існують 3 види податкових перевірок:

1. Камеральна. Місце проведення: приміщення контролюючого органу. Предмет: дані, зазначені у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків та даних системи електронного адміністрування податку на додану вартість; своєчасність подання податкових декларацій (розрахунків) та/або своєчасність реєстрації податкових накладних, розрахунків коригування до податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних та ін, передбачене п.75.1.1. ПКУ.

2. Документальна. Види: планова (проводиться відповідно до плану-графіка перевірок), позапланова (не передбачається у плані роботи контролюючого органу і проводиться за наявності хоча б однієї з підстав, визначених ПКУ), виїзна (за місцезнаходженням платника податків чи місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така перевірка), невиїзна (проводиться в приміщенні контролюючого органу), так звана електронна перевірка – документальна невиїзна позапланова електронна перевірка (проводиться на підставі заяви, поданої платником податків з незначним ступенем ризику (щодо несплати податків та зборів, невиконання іншого законодавства) до контролюючого органу, в якому він перебуває на податковому обліку). Предмет: своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених ПКУ податків та зборів, дотримання валютного та іншого законодавства, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору та ін, передбачене п.75.1.2. ПКУ.

3. Фактична. Місце проведення: місце фактичного провадження платником податків діяльності, розташування господарських або інших об'єктів права власності такого платника. Предмет: дотримання норм законодавства з питань регулювання обігу готівки, порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, свідоцтв, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та ін, передбачене п.75.1.3. ПКУ [1].

У воєнний час податкове законодавство активно змінюється та доповнюється, підтвердженням цього факту є низка нормативно-правових актів, що безпосередньо стосуються особливостей проведення перевірок в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-20 від 3 березня 2022 пунктом 69.2 встановлює, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються [2]. Наприклад, прийнятий 15 березня 2022 Закон України №2120-20 закріплює таке:

1. Камеральні перевірки.
2. Документальні перевірки.
3. Фактичні перевірки.

Однак у законі більше уваги зосереджується на документальних перевірках: їх предметом **не** є дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі щодо своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів, а в свою чергу акти (довідки) про результати документальних перевірок, зустрічних звірок, заперечення до актів перевірок та податкові повідомлення-рішення не надсилаються (не вручаються) [3].

Закон України № 2173-ІХ від 01 квітня 2022 року дає уточнення про проведення фактичних перевірок, у тому числі щодо підстав, якими є : 1) отримання у встановленому законодавством порядку від державних органів або органів місцевого самоврядування інформації, що свідчить про можливі порушення платником податків законодавства про ціни і ціноутворення; 2) отримання письмового звернення покупця (споживача), оформленого відповідно до закону, про порушення платником податків встановленого порядку формування, встановлення та застосування державних регульованих цін [4].

Останні зміни щодо податкових перевірок (на момент листопада 2022 року) були внесені Законом України № 2260-ІХ від 12 травня 2022 року. Розберемо ці новели, адже на сьогоднішній момент саме вони є чинними.

1. Камеральні перевірки. Проводяться. У Законі зазначені звітні податкові періоди, за які проводяться перевірки, та строки їх проведення, наприклад, за податковий період лютий, березень, квітень, травень 2022 року перевірки розпочинаються на наступний день після 20 липня 2022 року та завершуються не пізніше 20 вересня 2022 року;

2. Документальні перевірки. У Законі зазначені підстави проведення документальних позапланових перевірок, серед яких можуть бути такі: 1) звернення платника податків; 2) розпочато процедуру реорганізації юридичної особи (крім перетворення), припинення юридичної особи або ФОП та ін. (п.78.1.7 ПКУ); 3) платником подано декларацію, в якій заявлено до відшкодування з бюджету податок на додану вартість, за наявності підстав для перевірки, визначених у розділі V цього Кодексу, та/або з від'ємним значенням з податку на додану вартість, яке становить більше 100 тис. гривень (п.78.1.8 ПКУ).

3. Фактичні перевірки. Проводяться [5].

Отже, податкові перевірки (камеральні, документальні, фактичні) залишаються одним із основних способів здійснення податкового контролю в умовах воєнного стану. Повномасштабне вторгнення суттєво вплинуло на функціонування підприємницької та бізнес діяльності юридичних осіб та ФОПів, життя українських та іноземних громадян, які є платниками податків на території України, тому Верховна Рада України прийняла низку Законів,

що вносять зміни до Податкового кодексу України та закріплюють порядок та особливості проведення податкових перевірок під час воєнного та надзвичайного станів. Перший нормативно-правовий акт встановив, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті – зупиняються. Однак як ми можемо побачити у ході наукового дослідження, кожен нормативно-правовий акт вносить певні виключення з цієї норми і закріплює предмети перевірок, строки, підстави та умови їх проведення. Наразі Закон України №2260-IX від 12 травня вніс останні зміни до ПКУ, які є чинними на момент листопаду 2022 року.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n8462>.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 року № 2173-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2260-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-IX#Text>.

Для нотаток

Навчальне видання

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ
ВІДНОСИН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
23 листопада 2022 року*

Редактори, оригінал-макет – *Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуда*

Підп. до друку 23.12.2022. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний, цифровий.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 37,56. Обл.-вид. арк. 40,25.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rrv_vonr@dduvs.in.ua